

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

p-ISSN: 1308-8041
e-ISSN: 1309-4033

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 20 sayfaı geçmemelidir
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özet ve İngilizce abstract bulunmalıdır
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurumu ve adresi açıkça belirtilmelidir
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZƏRBAYCAN TÜRKÇƏSİNDƏ)

TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitrlı Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 20 səhifəni keçməməlidir.
- Məqalələrin 150 sözü keçməyən Türk dilində məzmunu (ÖZET) və İngilis dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqalələr 12 şrift ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altdan, üstədən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqalələrdə yazıcıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilən haşiyələrdə(index) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqalələr ümumiyyətlə: Məzmun, Giriş, Alt Hissələr, Nəticə və Ədəbiyyat şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)

TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 20 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)

Требования к рукописям, предоставляемым в международный научно рецензируемый сезонный журнал "ТУРАН-SAM"

- Объем статьи не должен превышать 20 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12пт. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3,0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия авторов; полное название учреждений, в которых выполнялось исследование, их почтовые и электронные адреса
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы

VOLUME: 16 YEAR: 2024 MONTH: SEPTEMBER SUMMER ISSUE: 63

ÇİLT: 16 YIL: 2024 AY: EYLÜL YAZ SAYI: 63

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası
Bilimsel
Hakemli
Mevsimlik
Dergi

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

TURAN-SAM
YAYINCILIK
www.turansam.com

ÇİLT: 16 YIL: 2024 AY: EYLÜL YAZ SAYI: 63
VOLUME: 16 YEAR: 2024 MONTH: SEPTEMBER SUMMER ISSUE: 63

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Endekslerce Taranıp Dizinlenen Bilimsel Mevsimlik Dergisi, 16 yıldan beri kesintisiz yayımlanan Hakemli bir Dergidir. TURAN-SAM dergisi 3 ayda bir, yılda dört kez olmak üzere yayınlanmaktadır.

CİLT: 16 YIL: 2024 AY: EYLÜL YAZ SAYI: 63
VOLUME: 16 YEAR: 2024 MONTH: SEPTEMBER SUMMER ISSUE: 63

p-ISSN: 1308-8041 (BASILI * PRINTED) e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL * DIGITAL)

DERGİ İMTİYAZ SAHİBİ: TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi)
Kurucu Genel Başkanı Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAIL

Dergi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Dr. Sahib RAMAZANOV

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Baş Editör: Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAIL

Editörler Kurulu: Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötügen SENGER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr. A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Saadet Ela PELENK; TÜRKİYE

Baskı ve Cilt: SAGE Matbaacılık

Baskı Tarihi: 21 EYLÜL, 2024

Matbaa: SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Serhat Mah. Uzuncağı Cad. 1128 Sokak No:6
Ostim / Ankara
Tel: 444 9 296 , 0312 341 00 02
Eposta: bilgi@bizimdijital.com

Yönetim Yeri Adresi: **Merkez Ofis**
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
Kars Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkezi Kampüs 36100, Kars/TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Telefon / Belgegeçer (Faks): +90 474 225 15 50 (+1842)
Web adresi: http://www.turansam.com
E-posta: emikail@turansam.org

Şube:
Sahib RAMAZANOV "TURAN-SAM YAYINCILIK"
Ortakapı Mahallesi, Gazi Ahmet Paşa Muhtar Caddesi, No: 119B/4
Merkez, 36000 Kars / Türkiye Cumhuriyeti
Kars Vergi Dairesi
Vergi Kimlik Numarası: 7341370015

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü
Esnaf ve Sanatkar Bilgi Sistemi (ESBİS)
Sicil Numarası: 24346

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

DANIşMA KURULU

Ordinaryüs Prof. Dr. Ermentay SULTANMURAT; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Akif MUSAYEV; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Alaittin Kazım KİRTİŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali Osman ENGİN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ata ATUN; KKTC
Prof. Dr. Damla BULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Elman HAZAR; BORÇALI/GÜRCİSTAN
Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAIL
Prof. Dr. Emmanuel OBESIE; ABD
Prof. Dr. Fatih KIRIŞÇIOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferit BULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Gazi UÇKUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Giray SAYNUR DERMAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Hacı DURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Halim KAZAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan LATİF; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan TOSUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayriye ATİK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail Hakkı NUR; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamile GÜLÜM; TÜRKİYE
Prof. Dr. Karjaubay SARTKOJAOĞLU; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Kaya YILDIZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mahire QULIYEVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Minire GARAYEVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Muhsin HALİS; TÜRKİYE
Prof. Dr. M. Murat HATİPOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa QASIMLI; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Nadir MEMMEDLİ; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Orhan ELMACI; TÜRKİYE
Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötügen SENGER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sebahattin BEKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sevinç MUHARREMOVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Sharon BURAK; ABD
Prof. Dr. Sibel TURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Teymur KERİMLİ; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Timur VURAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ufuk TAVKUL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Uğur GÜVENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Vefa KURBAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yıldırım TORUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ; TÜRKİYE

YAYIN (BİLİM) KURULU

Doç. Dr. Ahmet ÖZALP; TÜRKİYE
Doç. Dr. Atilla JORMA; MAKEDONYA
Doç. Dr. Ayım YERİMBETOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Aynur FAMILQIZI; AZERBAJYAN
Doç. Dr. Bakıtgül GÜLCANOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilaram HAMRAEVA; ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Emin GERİBLİ; AZERBAJYAN
Doç. Dr. Erkan SEZGİN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Fuat UÇAR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Gülnare GOCAEVA MEMMEDOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İbrahim USTA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İkin GULUSOY; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kazım YILDIRIM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Meşkure YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Nebiye KONUK KANDEMİR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Necmettin KARABULUT; TÜRKİYE
Doç. Dr. Neşide YILDIRIM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramazan BİÇER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramil QULIYEV; AZERBAJYAN
Doç. Dr. Rısgül ABILHAMİTKIZI; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Sadagat ABBASOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Şengül ÇELİK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abbas KARAĞAÇLI; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Akif ABDULLAH; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Aleksandr KUZNETSOV; ÇUVAŞİSTAN/RUSYA
Dr. Öğr. Üyesi A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Celal GÜLŞEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Dursun KÖSE; TAYVAN
Dr. Öğr. Üyesi Efe DÜNDAR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Yaşar AKÇAY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Emine LEYLA KIYAT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul BAYER; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet YÜKSEL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi İlhan KAÇİRE; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUTKAVUL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kemal KOÇAK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali SEVEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Faruk ÇAKIR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Namık HÜSEYİNLI; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Nurhodja AKBULAEV; AZERBAJYAN
Dr. Öğr. Üyesi Osman Gazi AKSOY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman Nuri ŞAHİN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNMEZ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Refet RAMİZ; KKTC
Dr. Öğr. Üyesi Sefer GÜMÜŞ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Shanay QULIYEVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Şahin BULUT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Tuba KALÇIK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Anıl GÜZELİPEK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zhalı BABASHOVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zülfiyye İSMAYIL; NAHÇIVAN/AZERBAJYAN
Öğr. Gör. Dr. Hande ÖZOLGUN AKKURT; TÜRKİYE
Dr. Aygün MEHERREMOVA; AZERBAJYAN
Dr. Gülşen MEHERREMOVA; AZERBAJYAN
Dr. Alan CASTLE; A.B.D.
Dr. Andaç KARABULUT; TÜRKİYE
Dr. Aşlı KAYA; TÜRKİYE
Dr. M. Dylan CASTLE; A.B.D.
Dr. Rıza ALTUN; TÜRKİYE
Dr. Zekeriya BİNGÖL; TÜRKİYE
Arş. Gör. Dr. Halil ŞENOL; TÜRKİYE

TURAN-SAM Dergisinin Tarandığı Endeksler

www.turansam.com

http://www.turansam.com

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/ YAZ, Sayı: 63
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/ SUMMER, Issue: 63
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041 ; WEB: http://www.TURANSAM.com

Main cover page for TURAN journal, September 2024 issue. Includes title 'TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi', volume information, and a large green circular graphic with a star and crescent.

Second cover page for TURAN journal, September 2024 issue. Includes title, volume information, and a list of editorial board members under 'BAŞKANLIK KURULU' and 'YAYIN HAKEM KURULU'.

İÇİNDEKİLER

(1)

Prof. Dr. Hasan LATIF

**ŞEZLONG SAVAŞLARI: KİTLE TURİZMİ, AŞIRI TURİZM VE TURİST
DAVRANIŞLARININ BİR YANSIMASI**

***SUNBED WARS: A REFLECTION OF MASS TOURISM, OVERTOURISM AND
TOURIST BEHAVIOUR***

SAYFA 11

(2)

Altan CAN; Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

**DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞKENLERE GÖRE LİSE
ÖĞRENCİLERİNİN KONUŞMA KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
*EXAMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' SPEECH ANXIETY LEVELS
BASED ON DEMOGRAPHIC AND SOCIO-ECONOMIC VARIABLES***

SAYFA 16

(3)

Prof. Dr. Zekiye Ayşe EVEREST; Doç. Dr. Elif Ayşe ERDOĞAN ELIUZ;

Doğukan TARIM

**TAŞOCAKLARININ EKOLOJİK ETKİLERİ
*ECOLOGICAL IMPACTS OF QUARRIES***

SAYFA 29

(4)

Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU
GAP-ŞANLIURFA'DA İKLİM DEĞİŞİMİNİN TARIM ÜZERİNE
OLABİLECEK ETKİLERİN KAVRAMSAL DEĞERLENDİRMESİ
CONCEPTUAL EVALUATION OF POSSIBLE EFFECTS OF CLIMATE
CHANGE ON AGRICULTURE IN GAP-ŞANLIURFA

SAYFA 39

(5)

Prof. Dr. Muzaffer ERTÜRK, Furkan BİŐERER
İSTANBUL'DA FAALİYET GÖSTEREN ÖZEL HASTANELERDE HASTA
HİZMETLERİ ÇALIŞANLARININ ORYANTASYON EĞİTİMİNİN
PERFORMANSA ETKİŐİ
THE EFFECT OF ORIENTATION TRAINING ON THE PERFORMANCE OF
PATIENT SERVICES EMPLOYEES IN PRIVATE HOSPITALS OPERATING IN
ISTANBUL

SAYFA 48

(6)

Prof. Dr. Neşide YILDIRIM
YÜMNİ SEZEN'İN DÜŞÜNCESİNDE MARKSİZM VE MADDECİLİĞİN
TAHLİLİ
THE ANALYSIS OF MARXISM AND MATERIALISM IN YÜMNİ SEZEN'S
THOUGHT

SAYFA 55

(7)

Doç. Dr. Seher UÇKUN; Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN
İKARUS SENDROMU İLE BAŞA ÇIKMA ARACI OLARAK SWOT ANALİZİ
SWOT ANALYSIS AS A TOOL FOR COPING WITH ISCARUS SYNDROME

SAYFA 67

(8)

Kadir ALĐAN; Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ
SINIRLI AYNİ HAKLAR ve TAŞINMAZ DEĞERLEMESİNE ETKİLERİ
LIMITED REAL RIGHTS AND THEIR EFFECTS ON REAL ESTATE
VALUATION

SAYFA 74

(9)

Sibel DEMİR; Prof. Dr. Akif ARSLAN

**SEYİT ABDURREZZAK HAZRETLERİ TÜRBESİ ETRAFINDA GELİŞEN
ANLATILAR**

***NARRATIVES DEVELOPING AROUND THE TOMB OF SEYİT
ABDURREZZAK***

SAYFA 79

(10)

Doç. Dr. Arif ATALAY

**BİR MÜSTEŞRİK OLARAK JOSEPH SCHACHT'IN İSLAM HUKUKU
HAKKINDAKİ YANILGILARI III**

***JOSEPH SCHACHT'S MISCONCEPTIONS ABOUT ISLAMIC LAW AS A
COMMENTATOR III***

SAYFA 90

(11)

Doç. Dr. Könül DƏNZİYEVA

**AZERBAYCAN FOLKLOR MALZEMELERİ DİLİNDE ANALİTİK
KARMAŞIK CÜMLE YAPILAR**

***ANALYTICAL COMPLEX SENTENCE STRUCTURES IN THE LANGUAGE OF
AZERBAIJAN FOLKLORE MATERIALS***

SAYFA 104

(12)

Doç. Dr. Menderes KOYUNCU

**LİSANS DÜZEYİNDE SPOR EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN
PERFORMANSLARINA SPOR GİYİM KUMAŞ ÖZELLİKLERİNİN
MOTİVASYONEL ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

***EVALUATION OF THE MOTIVATIONAL EFFECTS OF SPORTSWEAR
FABRIC PROPERTIES ON THE PERFORMANCE OF UNDERGRADUATE
SPORTS EDUCATION STUDENTS***

SAYFA 109

(13)

Doç. Dr. Zeynep Müjde SAKAR

**EKONOMİK SAVUNMA YÖNTEMİ; UYUŞTURUCU SUÇU İLE
MÜCADELEDE DEDEKTÖR KÖPEKLER**

***ECONOMIC DEFENSE METHOD; DETECTOR DOGS IN THE FIGHT
AGAINST DRUG CRIME***

SAYFA 120

(14)

Doç. Dr. Zeynep Müjde SAKAR

**SOSYOLOJİK VE EKONOMİK DENGELERLE; UYUŞTURUCU MADDE
BAĞIMLILIĞI SUÇU (2000-2003)
WITH SOCIOLOGICAL AND ECONOMIC BALANCES; DRUG ADDICTION
CRIME (2000-2003)**

SAYFA 126

(15)

**Ali ARRAK ISMAEL ISMAEL; Doç. Dr. Uğur Bekir DİLEK
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE IRAK
HUKUKUNDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN HUKUKİ OLARAK KORUNMASI:
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ
LEGAL PROTECTION OF CHILD LABOR UNDER THE UNITED NATIONS
CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND IRAQI LAW: A
COMPARATIVE ANALYSIS**

SAYFA 134

(16)

**Arş. Gör. Yasin ERDURAN; Doç. Dr. Melih ENGİN
AKADEMİK AİDİYETİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM
MEMNUNİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
THE EFFECT OF ACADEMIC BELONGING ON UNIVERSITY STUDENTS'
EDUCATIONAL SATISFACTION**

SAYFA 146

(17)

**Dr. Öğr. Üyesi Eray GÖÇ
YENİ OSMANLILIK AKIMININ TÜRK MODERNLEŞME SÜRECİNE
ETKİSİ
THE EFFECT OF THE NEO-OTTOMANISM MOVEMENT ON THE TURKISH
MODERNISATION PROCESS**

SAYFA 160

(18)

**Dr. Öğr. Üyesi Harun YILMAZ, Ali TATLICIOĞLU
ÖĞRETMENLERİN DİJİTALLEŞME DÜZEYLERİNİN EĞİTİM-ÖĞRETİM
PERFORMANSINA ETKİSİ: HATAY İLİNDE BİR UYGULAMA
THE EFFECT OF TEACHERS' DIGITALIZATION LEVELS ON
EDUCATIONAL PERFORMANCE: AN APPLICATION IN HATAY PROVINCE**

SAYFA 167

(19)

**Dr. Öğr. Üyesi Kübra Deren TÜDEŞ
RÜZGAR ENERJİSİ VE TÜRKİYE**

WIND ENERGY AND TURKEY

SAYFA 176

(20)

Dr. Öğr. Üyesi Zerrin Ayşe ÖZTÜRK

**TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ: KİMLİK ARAYIŞI VE GÜVENLİK
ALGILAMALARI**

***TURKEY’S ACCESSION TO NATO: IDENTITY QUEST AND SECURITY
PERCEPTIONS***

SAYFA 179

(21)

Dr. Begüm CANEL ENGİN

**TÜRK ÇAĞDAŞ SANATINI HAZIRLAYAN SÜREÇLER VE TÜRK
YERLEŞTİRME SANATININ TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL BELLEK
EKSENİNDE GELİŞİMİ**

***THE PROCESSES THAT PREPARED TURKISH CONTEMPORARY ART AND
THE DEVELOPMENT OF TURKISH INSTALLATION ART ON THE AXIS OF
SOCIAL AND CULTURAL MEMORY***

SAYFA 187

(22)

Dr. Begüm CANEL ENGİN

**KURT SCHWITTERS VE VASILY KANDINSKY’NİN ÇAĞDAŞ SANATA
KATKILARINDAKİ ORTAK PAYDA**

***THE COMMON DENOMINATOR IN THE CONTRIBUTIONS OF KURT
SCHWITTERS AND VASILY KANDINSKY TO CONTEMPORARY ART***

SAYFA 200

(23)

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Han ÖZTAY

**SOVIET PERIOD IN AZERBAIJAN AN OVERVIEW OF MEDIA AND
COMMUNICATION ACTIVITIES**

**AZERBAYCAN’DA SOVYET DÖNEMİ MEDYA VE İLETİŞİM
FAALİYETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ**

SAYFA 211

(24)

Dr. Cihan ARSLAN

**YEREL GÜNDEM 21 KAPSAMINDA KENT KONSEYLERİNDE HESAP
VEREBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK**

***ACCOUNTABILITY AND SUSTAINABILITY IN CITY COUNCILS UNDER
LOCAL AGENDA 21***

SAYFA 220

(25)

Beyza KÜRÜN; Öğr. Gör. Sibel İSMAİLÇEBİ BAŞAR
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA TUTUMLARI ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

A REVIEW ON THE SOCIAL MEDIA ATTITUDES OF UNIVERSITY
STUDENTS

SAYFA 225

(26)

Taha KARTAL
OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAKİ ANAYASAL HAREKETLER
CONSTITUTIONAL MOVEMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE

SAYFA 234

(27)

Asan EGIZOV
CRIMEAN TATARS: INDIGENOUS PEOPLES VS. NATIONAL MINORITIES
KIRIM TATARLARI: YERLİ HALKLAR ULUSAL AZINLIKLARA KARŞI

SAYFA 247

(28)

Derya EREN
KIRGIZ EDEBİYATI YAZARLARINDAN KAZAT AKMATOV'UN
'MEZGİL' ROMANINDA BULUNAN BİRLEŞİK FİLLER ÜZERİNE
ON THE COMPOUND VERBS IN THE NOVEL 'MEZGİL' BY KAZAT
AKMATOV, ONE OF THE WRITERS OF KYRGYZ LITERATURE

Sayfa 264

(29)

Bayram MARAŞLI
“HÜKÜM YALNIZCA ALLAH'A AİTTİR.” AYETİNİN BAĞLAMINI
THE JUDGMENT BELONGS TO ALLAH ALONE.” THE CONTEXT OF THE
VERSE

SAYFA 275

(30)

Afra Sümeyye ATAÇ, Aşlı KELKİTLİ
ARAP BAHARI'NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE ETKİSİ: SURİYE
ÖRNEĞİ
THE IMPACT OF THE ARAB SPRING ON TURKISH FOREIGN POLICY: THE
CASE OF SYRIA

SAYFA 288

(31)

**Tahsin TOPRAK; Yasin SAĞLAM; Furkan SAKARYA; Semih TOSUN
DUYGUSAL ZEKA EĞİTİMİNİN OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ
ÇOCUKLARIN DUYGUSAL GELİŞİMİNE ETKİSİNE DAİR VELİ
DEĞERLENDİRMELERİ**

***PARENTAL EVALUATIONS ON THE EFFECT OF EMOTIONAL
INTELLIGENCE TRAINING ON THE EMOTIONAL DEVELOPMENT OF
PRESCHOOL CHILDREN***

SAYFA 296

(32)

**Neşe ALAGÖZ; Özge AKGÜL TARTAR; Ertan ÖZGÜL; Saadettin GÜLEÇ
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİ**

HIGH SCHOOL STUDENTS' OPINIONS ON MULTICULTURALITY

SAYFA 303

(33)

**Osman TEPE; Zeynal DEMİR; Halil ÇELİK; İrfan DOĞAN
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SINIF YÖNETİMİ KONUSUNDA
ZORLANDIKLARI DURUMLAR**

***SITUATIONS WHERE CLASSROOM TEACHERS HAVE DIFFICULTY WITH
CLASSROOM MANAGEMENT***

SAYFA 310

(34)

**Mustafa AKSARI; Esra SARAÇ; Merve KUVAT; Ahmet KIZILKAYA; Yaşar
BAKIR
YARATICI OKUMA KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK
ANALİZİ**

BIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON CREATIVE READING

SAYFA 317

(35)

Shukria SHIRWA

***UNDERSTANDING RESILIENCE AND WELL-BEING OF SOMALI REFUGEE
YOUTH IN TÜRKİYE THROUGH THE SELF-DETERMINATION THEORY***

**TÜRKİYE'DEKİ SOMALİLİ MÜLTECİ GENÇLERİN DİRENÇ VE İYİ
OLMA HALİNİ ÖZ BELİRLEME KURAMI ÜZERİNDEN ANLAMAK**

SAYFA 323

(36)

Vural KAHRAMAN; Prof. Dr. Salih AKKAŞ

**MÜZİK EĞİTİMİ ANABİLİM DALLARINDA UYGULANAN BİRİNCİ VE
İKİNCİ SINIF GİTAR DERSİNE İLİŞKİN KILAVUZ ÖĞRETİM PROGRAMI
TASARISI VE UZMAN GÖRÜŞLERİ ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

***DEVELOPMENT OF A CURRICULUM FRAMEWORK FOR FIRST AND
SECOND YEAR GUITAR INSTRUCTION IN MUSIC EDUCATION
DEPARTMENTS AN EVALUATION BASED ON EXPERT PERSPECTIVES***

SAYFA 331

(37)

**Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇETİN
YENİ DİNİ HAREKETLER: MOON TARİKATI
NEW RELIGIOUS MOVEMENTS: MOON SECT**

SAYFA 339

(38)

**Arş. Gör. Hüseyin KESKİN
NİTEL ARAŞTIRMA DESENLERİNİN MUKAYESESİ: FENOMENOLOJİ VE
TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM ÖRNEĞİ
COMPARISON OF QUALITATIVE RESEARCH DESIGNS: THE CASE OF
PHENOMENOLOGY AND GROUNDED THEORY**

SAYFA 344

(39)

**Prof. Dr. Hasan LATİF
İŞGÖREN PERFORMANSI DEĞERLENDİRMELERİNDE SONUÇLARIN
ÇOK YÖNLÜLÜĞÜ VE PSİKOLOJİK ETKİLER: BİR ÖRNEK OLAY
ÜZERİNDEN İNCELEME**

***MULTI-DIRECTIONALITY OF RESULTS AND PSYCHOLOGICAL EFFECTS
IN EMPLOYEE PERFORMANCE APPRAISAL: A CASE STUDY***

SAYFA 358

(40)

**Yunus BECİT; Doç. Dr. AŐkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU
SOSYAL MEDYA ÖRGÜTLENMESİNİN MARKA KRİZİ ÜZERİNE ETKİSİ:
TRENDYOL KONULU X PAYLAŞIMLARI VE ETKİLEŞİMLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

***THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ORGANIZATION ON BRAND CRISIS: AN
INVESTIGATION ON TRENDYOL THEMED X POSTS AND INTERACTIONS***

SAYFA 362

(41)

Assoc. Prof. Dr. Hajar ISMAYİLOVA, Nadir HASANOV

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

***THE STRATEGY OF REENGINEERING IN THE DEVELOPMENT AND
OPERATION OF THE ENTERPRISE***
**İŞLETMENİN GELİŞTİRİLMESİ VE İŞLETİLMESİNDE YENİDEN
MÜHENDİSLİK STRATEJİSİ**
SAYFA 373

.....

(1)

Prof. Dr. Hasan LATIF¹

**ŞEZLONG SAVAŞLARI: KİTLE TURİZMİ, AŞIRI TURİZM VE TURİST DAVRANIŞLARININ
BİR YANSIMASI
*SUNBED WARS: A REFLECTION OF MASS TOURISM, OVERTOURISM AND TOURIST
BEHAVIOUR***

ÖZ

Bu makalede, Güney Avrupa kıyı şeridinin tamamında güneş, deniz ve kum hizmeti veren turizm işletmelerinin plajlarında son yıllarda giderek artan, popüler medyada ve sosyal medyada daha ziyade şezlong savaşları olarak anılan sorun ele alınmıştır. Şezlong savaşları sorunu; kitle turizmi, aşırı turizm ve turist davranışlarıyla bağıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıyı turizmi, Şezlong savaşları, Kitle turizmi, Aşırı turizm, Turist davranışları.

ABSTRACT

This article addresses the problem of sunbed wars, which has been increasing in recent years on the beaches of tourism businesses that provide sun, sea and sand services along the entire coastline of Southern Europe, and is more commonly referred to in popular and social media as sunbed wars. The problem of sunbed wars is examined in relation to mass tourism, overtourism and tourist behavior.

Keywords: Coastal tourism, Sunbed wars, Mass tourism, Overtourism, Tourist behavior.

¹ Kocaeli Üniversitesi | Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO | İnsan Kaynakları Yönetimi Programı |
hasan.latif@kocaeli.edu.tr | ORCID: 0000-0002-7529-4950

GİRİŞ

Turizm; ticari hizmet sunumundan yararlanarak, eğlence, rahatlama ve zevk peşinde evden uzakta zaman geçirme eylemi ve sürecidir (“Tourism | Definition, History”, n.d.).

McKercher’in (2016) sınıflandırmasına göre, turizm türlerinden bir tanesi ilk ayırımında doğa ilişkisine göre turizmdir. İkinci ayırımında mevsimine göre turizm türlerinden yaz turizmi karşımıza çıkar. Yaz turizmi sıcak iklimlerde gerçekleştirilen boş zaman ve rekreasyon etkinliklerini içerir, ve deniz turizmi ile de ilişkilidir.

Karditsa ve diğerleri (2024) kıyı turizmi kapsamında, kıyı çevrelerinin ve özellikle plaj bölgelerinin (Deniz, güneş ve kum) turizm faaliyetleri için en yaygın alanlar arasında olduğunu açıklamıştır. Kıyı turizmi sektörü, denizin yakınında gerçekleştirilen faaliyetleri kapsar. Faaliyetlerden biri, kıyı bölgelerindeki turistik konaklama tesislerinde geçirilen zamandır (“Coastal tourism”, n.d.).

Doğal güzellik ve eğlence fırsatlarının (güneş, deniz, kum) benzersiz bir şekilde uyumlu hale getirildiği plajlar turistler açısından değerli yerlerdir. Kıyı plajları, küresel turizm seyahatinin yaklaşık %80’ini oluşturmaktadır.

Bu makalenin konusu, uzun yıllardır her yaz tekrar eden, kıyı turizmi kapsamında turizm işletmelerinin misafirleri arasında özellikle plajlarda rastlanan şezlong kapma rekabetidir.

KİTLE TURİZMİ

Büyük ölçekli paket turizmi Batı’da ve Güney Avrupa’da 1970 ve 80’lerden itibaren, Türkiye’de 1990 yılından itibaren kıyı bölgelerinde öncü bir rol oynamıştır (Goffi et al., 2019). Eğlence deneyimlerine yönelik artan küresel talep, boş zaman etkinliklerinin ve standart eğlence hizmetlerinin sabit fiyatlarla kıyı destinasyonlarında büyük ölçekli olarak paketlenmesi olgusu, kitle turizmini ortaya çıkarmıştır.

Kitle turizmini, sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeni üretim modeli olan yığın üretim veya kitle üretiminin mantığı doğrultusunda açıklamak mümkündür. Kitle üretiminde, üretim miktarının belirli aralıklarla, belli bir noktaya kadar artırılması neticesinde birim başına düşen maliyetlerde azalma gözlenmiştir. Üretim miktarının buradaki karşılığı, turist sayısıdır (çok sayıda turist). Ölçek ekonomisi kitle turizminde de geçerlidir.

AŞIRI TURİZM

'Aşırı turizm' kavramı nispeten yenidir ve yeni bin yılın başlarından itibaren önce şehirlere, simge yapılarla ve manzaralara zarar veren artan ziyaretçi sayılarını vurgulamak için ortaya atılmıştır. Aşırı kalabalık hem yerel halk açısından hem de turistler açısından bir sorundur. Ev sahipleri, mülkleri tatil evlerine dönüştürmek için kiracıları evden çıkarıyor ve bunun sonucunda kiralar tırmanıyor. Misafirlerin sayısının artmasıyla ve kiralık mülklerinin sayısı bölge sakinlerini geride bıraktıkça, topluluklar kayboluyor. Ayrıca, hızla artan fiyatlar, uzun kuyruklar, kalabalık plajlar, aşırı gürültü seviyeleri, tarihi mekânlara verilen zararlar ve insanların yasal yolları aşma eğilimi veya yasal yollardan sapması sonucu doğaya verdiği zararlar da aşırı turizmin veya büyük ölçekli (kitlesele) turizmin olumsuz etkileri olabileceğini göstermektedir (Leahy, 2023). Mihaliç’e (2020) göre aşırı turizm, turizm arz ve talebinin hızlanması ve büyümesiyle, turizm destinasyonlarının doğal ekolojik ürünlerinin kullanımı, kültürel cazibelerinin tahribi ve sosyal ve ekonomik çevreleri üzerindeki olumsuz etkilerdir. Dünya Turizm Örgütü, aşırı turizmi (Overtourism, 2024) "turizmin bir varış noktasında veya onun bir bölümünde vatandaşların algılanan yaşam kalitesini ve/veya ziyaretçilerin deneyimlerinin kalitesini olumsuz yönde aşırı şekilde etkilemesi" olarak tanımlar.

ŞEZLONG BULMA SORUNU

Olimpiyattakine benzer rekabet İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye sahillerinde her yaz tekrar ediyor. Tatilciler şafak vaktinden itibaren şezlong kapmak ve en güzel yer için itişip kakışıyorlar. Birkaç şezlong rezerv edenler de oluyor. Tabelalar, yapılan anonslar bunun yasak olduğunu hatırlatsa da, bazıları plaj ve havuz kuralsız alanlar gibi davranışlarda bulunuyorlar (Rey-Sahin, 2024).

Tatil boyunca Şezlong bulamamaktan yakınan turistler de oluyor. Bir Alman aile TUI organizasyonuyla Rodos adasında geçirdiği tatil boyunca Şezlong bulamayınca TUI'yi dava eder. Ailenin Hanover bölge mahkemesinde, bu durumun hiçbir Őezlongun 30 dakikadan fazla rezerve edilmemesi gerektiğini belirten otel politikasına ters düştüğü iddiasına, TUI “diğer misafirler gibi hareket edebilirlerdi ve böylece yer bulabilirlerdi...” ifadeleriyle (!) itiraz eder. Ancak Hanover bölge mahkemesi, tur operatörlerinin misafirlerin kullanmadıkları havuz Őezlonglarını rezerve etmek için havlu sermeleri durumunda müdahale etme görevi olduğuna karar verir. TUI aileye 280  tazminat ödemek zorunda kalır (Kuepper, 2024).

The Times'ın Hanover mahkemesi kararına ilişkin yorumuna göre; seyahat edenin, kendi başına başkalarının havlularını kaldırarak veya davranış kurallarına aykırı olarak Şezlong rezervasyonu yaparak durumu kendi başına düzeltmesi doğru değildir, mantıksızdır (Hagan, 2024).

Otel/tatil kulübü yöneticileri bu sorunla baş etmekte güçlük çekseler de, iki veya  saat boyunca sahipsiz olduğu gözlenen havluların kaldırılması mümkün, zira yasal açıdan plaj havlusunun özel bir statüsü yoktur ve dolayısıyla Őezlongların boşaltılmasına engel bir Şey bulunmamaktadır (Gaudey, 2017).

TURİST DAVRANIşLARI

Fransız psikolog Lisa Letessier kitabında tatilcilerden bahsederken, tatilcilerin sınır tanımaz, genellikle bencil, Őımarık, narsist insanlar olduğunu yazıyor. Bu kişilik özelliğine sahip insanlarda davranışlar; düşük hayal kırıklığı toleransı (olması gerektiğini iddia ettiği bir Şey olmazsa buna tahammül edemeyeceği inancı), yetersiz otokontrol (mesela, başkalarının haklarına saygısızlık), dürtüsellik (düşünmeden, bilinçli bir yargıda bulunmadan hareket etme) olarak kendini gösteriyor (Rey-Sahin, 2024).

Misafirin konaklama işletmesinden beklentileri, misafir tiplerinin kişilik özellikleri ve personelin misafire davranış Şekilleri dikkate alındığında; kötümser, titiz, kendini beğenmiş, sosyal (dışa dönük), kekingen (ie dönük), iyimser / nazik / alçak gönüllü, Őphecisi, fkeli, telaşlı, dalgın ve unutkan, inatçı misafir kişilik tiplemesi belirleniyor (“Konuk ilişkileri dersi”, n.d.). Tuzcu (2023a), araştırmasında yukarıdaki kişilik tiplemesine ilaveten; sürekli bir hata arayan, kötü niyetli, haksız kazanç peşinde olan “fırsatçı” misafir tipinden söz etmiştir.

Otel misafirlerinin farklı kişilik özellikleri ve kültürleri, farklı hizmet ve kalite algıları bir taraftan kültürlerarası iletişimi zorlaştırırken, diğer taraftan otel yönetimlerini, farklılıkları anlama ve yönetme konusuna daha fazla ilgi göstermeye zorlamaktadır. Tuzcu'ya (2023b) göre, her misafir için standart uygulamalar gerçekleştirmek hizmet sektörünün dinamik yapısından ve misafirlerin farklı kişilik ve psikolojik özelliklerinden ötürü mümkün görünmemektedir.

SONUÇ

Bu makalede, Güney Avrupa kıyı Şeridinin tamamında güneş, deniz ve kum hizmeti veren turizm işletmelerinin plajlarında son yıllarda giderek artan, popüler medyada ve sosyal medyada daha ziyade Şezlong savaşları olarak anılan ve karikatürize edilen bu sorun ne çıkarılmıştır.

Binlerce misafiri aynı anda büyük bir konaklama tesisinde ağırlayan kitle turizmi artık olumsuz etkileriyle tartışılan bir konuya dnşmştir. Turizm destinasyonlarında aşırı kalabalıklara yol açan da kitle turizmidir. Yaz tatiline gelen turistler doğal kaynakları daha fazla tüketiciler, mesela kendi evlerinde tükettikleri su miktarının çok üzerinde su tüketiciler.

Şezlong çatışmalarını kitle turizmine ve aşırı turizme bağlamak mümkündür. Büyük lekli tesislerde genellikle Şezlong sayısı misafir sayısı kadar olmuyor. Öyle görünüyor ki, Şezlong alanlarını ve sayısını artırmak üzüm değildir. Bazen bir misafirin iki Şezlong ayırdığı da olabiliyor. Şezlong savaşlarının bir başka boyutu, deneyimli müşteriler arasında oluyor; onlar en iyi Şezlongu, yeni Şezlongu ayırmak için yarışa giriyorlar.

Őezlongların sayısını artırılması, sıra sıra dizilmesi kıyıların / kumsalın görüntüsünü kapatmanın ötesinde, çirkin bir görüntü ortaya çıkaracaktır. Bu görüşte olan turistik tesis yöneticileri de mevcuttur. Şezlong savaşları dışında, kullanılan Őezlongların plastik olması canlılar yaşamını tehdit eden önemli bir soruna işaret ediyor. Güneş işınlarına maruz kalan plastik Őezlonglar daha fazla sera gazı (etilen, metan) salınımı yapıyorlar.

Şezlong kavgasını önüne geçmek için Avrupalı turistik tesis yöneticileri değişik yollar deniyorlar. Uyarılar, anonslar ve şezlong kontrolünü sağlayan görevlilerin çabaları şezlong çatışmasını çözmüyor. Otel yönetimine kızan misafirler oluyor.

Radikal bir çözüm, plajı ve kumsalı yeniden tasarlamak ve belki de şezlongları tamamen kaldırmak olabilir. Değil şezlongu kaldırmak, plaj havlusunun yasaklandığı İtalya örneğinden (“İtalya’da plajlarda havlu”, 2023) yola çıkılabilir. Bu anlayışa sahip turizm yöneticileri yerel yönetimler de yok değil, onların bu yönde atacakları adım, bir ölçüde otel/tatil kulübü yöneticilerine öncülük edecek ve cesaretlendirecektir.

KAYNAKÇA

1. *Coastal tourism—European Commission*. (n.d.). Retrieved 20 August 2024, from https://blue-economy-observatory.ec.europa.eu/eu-blue-economy-sectors/coastal-tourism_en
2. Dzitse, C. D., & Amoah, C. O. (2024). Intrinsic beauty and emotional experiences: How beach appeal shapes tourists’ revisit intentions in emerging coastal destinations in Ghana. *Journal of Tourism Theory and Research*, 10(1), 12–22.
3. Gaudey, J. (2017, August 9). *La guerre des transats, plaie des vacanciers—Edition du soir Ouest-France—09/08/2017*. Ouest-France.fr. <https://www.ouest-france.fr/leditiondusoir/2017-08-09/la-guerre-des-transats-plaie-des-vacanciers-fb464ec4-9cb3-4814-8875-3404803c9b2c>
4. Goffi, G., Cladera, M., & Pencarelli, T. (2019). Does sustainability matter to package tourists? The case of large-scale coastal tourism. *International Journal of Tourism Research*, 21(4), 544–559. <https://doi.org/10.1002/jtr.2281>
5. Hagan, R. (2024, January 8). *Family who overslept on TUI holiday awarded £280 for missing out on sunbeds*. The Mirror. <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/family-awarded-280-after-oversleeping-31831403>
6. *İtalya’da plajlarda havlu yasak, girişler kısıtlı sayıda ve ücretli—Dünyadan—Turizm Gazetesi*. (2023, Haziran). turizmgazetesi. <https://www.turizmgazetesi.com/haber/italya-da-plajlarda-havlu-yasak-girisler-kisitli-sayida-ve-ucretli/85125>
7. Karditsa, A., Niavis, S., Paramana, T., Monioudi, I., Poulos, S., & Hatzaki, M. (2024). Is the insular coastal tourism of western Greece at risk due to climate induced sea level rise? *Ocean & Coastal Management*, 251, 107088. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2024.107088>
8. *Konuk ilişkileri dersi içeriği*. (n.d.). https://maol.meb.gov.tr/web/mem/alanlar/konaklama/dbf/konuk_iliskileri.pdf
9. Kuepper, M. (2024, January 5). *German tourists awarded compensation after losing sunbed battle*. Mail Online. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12929799/German-tourists-awarded-compensation-sunbed-battle.html>
10. Leahy, K. (2023, September 7). *What’s the problem with overtourism?* National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/what-is-overtourism>
11. McKercher, B. (2016). Towards a taxonomy of tourism products. *Tourism Management*, 54, 196–208. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.11.008>
12. Mihalic, T. (2020). Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research*, 84, 103025. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>
13. Overtourism. (2024). In *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Overtourism&oldid=1241974145>
14. Rey-Sahin, S. (2024, August 4). *Ils déposent leurs serviettes dès l’aube: En été, la guerre des transats dans les hôtels-clubs*. Le Figaro. <https://www.lefigaro.fr/voyages/la-guerre-des-transats-une-bataille-estivale-qui-en-revele-beaucoup-sur-les-vacanciers-20240804>
15. *Tourism | Definition, History, Types, Importance, & Industry | Britannica*. (n.d.). Retrieved 20 August 2024, from <https://www.britannica.com/topic/tourism>

16. Tuzcu, N. (2023b). Turizm İşletmelerinde Misafir Memnuniyeti Yönetim Aracı Olarak Misafir Şikâyetlerinin Değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 174–195.
17. Tuzcu, N. (2023a). Turizm Sektöründe Uygulanan Telafi Stratejilerinin Misafir Davranış Eğilimlerine Yansıması: Nitel Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7(2), 178–195.

(2)

Altan CAN²; Prof. Dr. Mustafa ARSLAN³

**DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞKENLERE GÖRE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN
KONUŞMA KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**
**EXAMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' SPEECH ANXIETY LEVELS BASED ON
DEMOGRAPHIC AND SOCIO-ECONOMIC VARIABLES**

ÖZ

Bu araştırma, lise öğrencilerinin konuşma kaygılarının çeşitli demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlere göre incelenmesini amaçlamaktadır. İlişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma, değişkenler arasındaki ilişki derecesini belirlemeye yönelik bir yaklaşımdır. Araştırma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında üç farklı liseden rastgele seçilen 366 öğrencinin katılımıyla yapılmıştır. Veri toplama sürecinde, öğrencilerin demografik bilgilerini toplamak için bir Kişisel Bilgi Formu ve Sevim Öztürk tarafından geliştirilen Konuşma Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 20.0 analiz programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmada, konuşma kaygısının genel düzeyi aritmetik ortalama ($\bar{X}=2.33$) kullanılarak belirlenmiş ve bu kaygının *düşük düzeyde* olduğu saptanmıştır. İki değişken arasındaki ilişkiler t-testi ile, ikiden fazla değişken arasındaki farklılıklar ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile analiz edilmiştir. Konuşma kaygısı ile öğrencilerin cinsiyetleri, babalarının eğitim durumu, aile gelir düzeyi ve birlikte yaşadıkları kişi sayısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir. Ancak, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi ve annelerinin eğitim seviyeleri ile konuşma kaygıları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bulgular, belirli demografik faktörlerin lise öğrencilerinin konuşma kaygısı üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Konuşma kaygısı, lise öğrencileri, demografik değişkenler, ilişkisel anket modeli, SPSS, eğitim düzeyi, sosyoekonomik faktörler.

ABSTRACT

This study aims to examine high school students' speech anxiety in relation to various demographic and socio-economic variables. Conducted using a relational survey model, the research focuses on determining the degree of relationship between the variables. The study was carried out with the participation of 366 students selected through random sampling from three different high schools. Data collection involved the use of a Personal Information Form to gather demographic details and the Speech Anxiety Scale developed by Sevim Öztürk. The collected data were analyzed using the SPSS 20.0 program. The general level of speech anxiety was determined using the arithmetic mean ($\bar{X}=2.33$), and it was found to be at a "low level." Relationships between two variables were analyzed using the t-test, while differences among more than two variables were assessed through one-way analysis of variance (ANOVA). Indicate that there is no significant difference between speech anxiety and students' gender, father's educational status, family income level, and the number of people they live with. However, significant differences were found between the students' speech anxiety and their grade level as well as their mothers' educational level. These findings suggest that certain demographic factors may influence high school students' speech anxiety.

Keywords: *Speech anxiety, high school students, demographic variables, relational survey model, SPSS, education level, socio-economic factors.*

² Doktora Öğrencisi, International Burch University, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Saraybosna / Bosna Hersek
altan.can@stu.ibu.edu.ba orcid.org/0009-0000-4996-9857

³ Prof. Dr. International Black Sea University, Eğitim, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tiflis / Gürcistan
marslan@ibsu.edu.ge orcid.org/0000-0002-2273-3251

1. GİRİŞ

Dil, insanlık tarihi boyunca iletişimin en önemli aracı olmuştur. Ergin (2007), dili şu şekilde tanımlamıştır: “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir vasıta, kendine özgü yasaları olan ve yalnızca bu yasalar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örölmüş toplumsal bir müessese” (Ergin, 2007, 3).

İnsanın çevresindeki diğer insanları, nesnelere ve olayları değerlendirmesinde dil, önemli bir rol oynar ve karşılaşılan her türlü problemin çözümünde de etkili bir araçtır. Bir milletin kültürü ve değerleri, dil aracılığıyla korunarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Özbay’a (2003, 6) göre dil, “Kültür ve medeniyetin gelişiminden, insanların günlük hayatındaki problemlerinin çözümüne kadar her alanda önemli fonksiyonlara sahip bir iletişim aracıdır.”

Bireyler dil sayesinde kendilerini ifade eder, düşüncelerini dile getirir, etrafında olup bitenlere anlam kazandırır ve toplumsallaşır. Sosyal bir varlık olan insan, doğumdan itibaren kullanmaya başladığı dil aracılığıyla iletişim kurar ve bu iletişim olmadan bir bireyin hayatta kalması mümkün değildir.

Geçmişten günümüze kadar iletişim, hem sözlü hem de yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Günümüzde, teknolojiye gelişmeler sayesinde iletişim daha etkili ve yaygın bir hale gelmiştir. Dinleme, okuma, yazma ve konuşma olarak ifade edilen dil becerileri arasında, insanlar duygularını, düşüncelerini, arzularını ve planlarını çevrelerindeki insanlarla paylaşmak ve onlarla iletişim kurmak için en çok konuşma becerisini tercih etmektedir. Bireyler, günlerinin büyük bir bölümünü iletişim kurarak geçirirler ve bu iletişimin yaklaşık %30’u konuşma yoluyla gerçekleşir (Başaran ve Erdem, 2009). Nalıncı (2000) tarafından yapılan bir araştırmada, iletişim sırasında en çok dinleme ve konuşma becerilerinin kullanıldığı; insanların günlerinin yaklaşık %50 ile %80’ini başkalarıyla iletişim halinde geçirdikleri tespit edilmiştir. Bu iletişim sırasında kullanılan iletişim becerilerinin oranları ise sırasıyla dinleme (%45), konuşma (%30), okuma (%16) ve yazma (%9) şeklinde sıralanmıştır.

İletişim kurarken en çok kullanılan bu anlatım becerisi, zihinde tasarlanan duygu, düşünce, arzu ve isteklerin sözlü bir şekilde ifade edilmesini kapsayan zihinsel, fiziksel ve psikolojik yönleri bulunan karmaşık bir yapıya sahip bir beceri olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 1999; Güneş, 2007; Özbay, 2014; Sever, 2004; Taşer, 2001). Güneş’e (2007) göre konuşma, eyleme dönüşmeden önce zihinde başlayan ve gelişen, ardından duygu ve düşüncelerin söz kalıbına dökülmesi ile görünür hale gelen iletişimin en önemli öğelerindedir. Bu açıdan bakıldığında, konuşmada duygu, düşünce, hayal, dilek ve arzuların zihinde temellendirilip ifade edilmesiyle ortaya çıktığı, sözle ifadenin bir buzdağının görünen kısmı olduğu ve esas faaliyetlerin zihinde gerçekleştiği görölmektedir (Akkaya, 2012).

Konuşma, çocuğun kendisini ifade edebilmesi ve hayatın bütünündeki öğrenmeleri gerçekleştirebilmesi için edinilmesi gereken önemli bir beceridir (Akyol, 2006). Konuşma, her şeyden önce düşünen, üreten ve anlayan; anladıklarını zihninde planlayıp bütünlük oluşturacak şekilde ifade edebilme becerisidir. Bunun yanında, insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli unsur olup kültür ve medeniyeti geçmişten günümüze, günümüzden de geleceğe taşıyan bir araçtır. Çünkü insanlar dünden bugüne duygularını, düşüncelerini daha çok konuşarak ifade etmiştir.

İnsanoğlu, en eski tarihten bu yana konuşma melekesi sayesinde ilim-bilim, eğitim-öğretim ve kültür sahasında çok zengin bir mirasa sahip olmuştur. Bu miras, dil ve konuşma sayesinde yeni terkiplere, yeni biçimlere, yeni şekillere bürünerek geliştirilmiş ve insanlık âlemine sunulmuştur. İlim ve tekniğin baş döndürücü bir hızla gelişmesine paralel olarak, konuşma eğitiminin de belirli bir yol haritasına göre çağın gereksinimleri, fiziksel ve zihinsel beceriler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Kurudayıoğlu, 2003; Doğan, 2009).

İnsanın hayatı boyunca ilişkilerinde başarılı olabilmesi için iletişim becerilerini özellikle de konuşma becerisini geliştirmesi gerekmektedir. Çünkü iletişim başarısı bireyin çevresindekilerle kurmuş olduğu diyalogun anlaşılır ve etkili olmasına bağlıdır. Kurudayıoğlu’nun (2003) da ifade ettiği gibi doğru iletişim kurabilmenin anahtarı sesi etkili kullanma, kendini anlaşılır bir şekilde ifade etmekle sağlanmaktadır.

Her birey konuşma kabiliyetiyle doğar. Çevresi, aile yapısı, aldığı eğitim sayesinde birey bu kabiliyetini geliştirir. Bir birey düşündüğü seviyede konuşabiliyor, konuşabildiği kadar düşünüyor demektir.

İnsanın düşünme ve konuşma seviyesini artırmasındaki en önemli etken, almış olduğu eğitimidir. Çünkü konuşma eğitimi eğitim öğretim faaliyetlerinin temelinde yer almaktadır.

Bireyler arası iletişimin niteliğini belirleyen en önemli etkenlerden olan konuşma becerisinin geliştirilmesi için Türkçe Öğretim Programı'nda yer verilen kazanımları şu şekilde sıralamak mümkündür: “Konuşma becerisi, öğrencilerin Türkçenin estetik zevkine vararak ve zengin söz varlığından faydalanarak kendilerini doğru ve rahat ifade edebilmeleri, sosyal hayatta karşılaşacakları sorunları konuşarak çözebilmeleri, yorumlayıp değerlendirebilmeleri, çevreleriyle iletişim kurup iş birliği yapmaları ve ortak karar vermeleri açısından önemlidir” (MEB, 2015:6).

Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki kazanımlardan anlaşılacağı üzere, örgün eğitimin temel amaçlarından biri bireyin duygu ve düşüncelerini korkmadan ve çekinmeden, açık ve anlaşılır bir şekilde karşısındakine anlatmasını sağlamaktır. Özbay (2005) okullardaki konuşma derslerinin genel amacını “öğrencilere duygu, düşünce, gözlem, hayal ve isteklerini dil kurallarına uygun ve etkili biçimde anlatma becerisi kazandırmak” olarak ifade etmiştir (s. 121). Kavcar, Oğuzkan ve Sever (2005) ise öğrencilerde kendini sözlü olarak ifade edebilme becerisinin çok önemli olduğunu; bu becerinin öğrencilerin derste başarıları ve kişilik gelişimiyle yakından ilgili olduğunu, bu kazanımlar sayesinde öğrencilerin çevresiyle daha iyi iletişim kurup iş birliği yapabileceklerini ve karşılaştıkları sorunları çözebileceklerini özellikle belirtmişlerdir.

Bireylerin hayatında oldukça önemli bir yeri olan konuşma becerisi, eğitim kurumlarında belirli bir plan ve program çerçevesinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bireyin toplum içinde kendisini doğru ifade edebilmesi için örgün eğitim döneminde öğrencilere konuşma becerisi kazandırılmalıdır. Çünkü konuşma becerisi iyi olan bir birey, kendini doğru şekilde ifade edebilecektir. Bu bağlamda, Türkçe öğretim programlarında konuşma becerisinin geliştirilmesiyle; öğrencilerin Türkçenin bedii kullanım zevkine varmaları, geniş söz hazinesinden yararlanmaları amaçlanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin kendilerini rahat, anlaşılır ve doğru şekilde ifade etmeleri, aile ve sosyal hayatlarında karşılaşılabilecekleri sorunları konuşma yoluyla çözmeleri, yorumlama ve değerlendirme yapabilmeleri hedeflenmiştir. Bu süreçte, sözlü ve yazılı iletişim birikimlerinden ve farklı görsel ve işitsel araçlardan yararlanma, düşünce ve fikirlerini mantıksal bir akış içinde tutarlı olarak aktarma, olay ve nesnel arasında neden-sonuç ilişkisi kurma, karşılaştırma, sıralama, sınıflama, ayırıştırma ve değerlendirme gibi üst bilişsel becerileri geliştirme faaliyetleri yapılması düşünülmektedir (MEB, 2015).

Etkin dinleme ve konuşma yeteneğini gerçekleştirmiş olan bireylerin çevresiyle olumlu iletişim halinde olduğu fakat dinleme ve konuşma yeteneğini gerçekleştirememiş bireylerin iletişiminin olumsuz yönde olduğu bilinen bir gerçektir. Konuşma sözün seslendirilmesinin, söylenen kelimelerin ağızdan çıkmasının yanı sıra birçok unsuru da içermektedir. Sesin tonu ve yüksekliği, yapılan vurgulamalar ve duraklamalar, konuşma hızı ve nefes alma ve verme şekli, çeşitli yüz ifadeleri, göz hareketleri, beden dili, kişiler arası uzaklık, giyim tarzı konuşmayı etkilemektedir. Karmaşık bir yapıya sahip olan konuşmanın, insan hayatındaki rolü de göz önüne alınarak etkili ve güzel konuşma eğitimi üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Çünkü konuşmanın bilinçli bir şekilde yapılması demek bireyde güven duygusunun açığa çıkması demektir. Kendine güvenen bireyler konuşma kaygısı duymadan düşüncelerini karşısındakine aktarır (Özbay, 2005).

Kaygı; üzüntü, endişe ve tasa duyulan olay, olgu ve düşüncelere dayalı, çoğu zaman sebebi bilinmeyen ve kötü bir şey olacakmış vehmine dayalı soyut tasvirlerle bağlı olarak ortaya çıkan negatif bir duygu olarak tanımlanmaktadır. Işık (1996), kaygıyı bireyin tehdit olarak algıladığı bir durum karşısında duyulan sıkıntı, bunalım ve huzursuzluk hali olarak tanımlamıştır. Aydın ve Takkaç (2007) ise kaygıyı, öngörülen bir olay ya da durum karşısında bir tehlike olarak rahatsız edici ve güçsüzlük duygusu uyandıran duygusal bir durum olarak ifade etmişlerdir. Köknel (2004) ise kaygıyı, gerçekle bağlantısı olmayan, anlatılması, anlaşılması veya tasarlanması mümkün olmayan, gelecekle ilgili rahatsız edici ve endişe verici bir duygulanım olarak tanımlamıştır.

Bireyin kendisini rahat bir şekilde, doğru ve anlaşılır cümlelerle ifade edebilmesini engelleyen psikolojik engellerden biri kaygıdır. Normal düzeydeki bir kaygı birey için faydalıdır, çünkü bu düzeydeki

kaygı kişinin motive olup istekli hale gelmesini, karar alabilmesini, aldığı kararları uygulamasını ve bu sayede başarılı olmasını sağlamaktadır. Kaygının hiç olmama veya aşırı derecede yüksek olma durumu birey için olumsuz bir durumdur. Kaygının hiç olmaması durumunda birey motive olup istekli hale gelmez. Kaygının çok yüksek olma durumunda ise bedende mevcut olan potansiyel enerji doğru ve verimli bir şekilde kullanılmadığından bireyin herhangi bir duruma konsantre olma problemini ortaya çıkarmaktadır. Aşırı ya da az her iki durum, bireyi başarısız kılmakta ve bireyin performansını azaltmaktadır.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde öğrencilerde oluşan başarısızlık korkusu, utanılacak bir durumla karşılaşma endişesi, olumsuz yaşantılar, öğretmen otoritesi, anne baba baskısı, toplum ve çevre mobingi, olumsuz cezalar, güvensizlik, bilgisizlik, kararsızlık, aşırı genellemeler, kıyaslanma endişesi, kavrama eksikliği, ödevlerin güçlük derecesi, eğitim durumu gibi sebepler öğrencileri değişik türden kaygılara sevk etmektedir. Bu durumlar öğrencilerin zihninde bir takım endişe verici düşünceler yol açar. Öğrenciler zaman içinde bu düşünceleri içselleştirerek olumsuz tutumlar sergiler. Bu tutumlar kaygılara neden olmaktadır.

Öğrencinin bildiklerini, duygu ve düşüncesini karşısındaki insan veya topluluğa anlatmasını zorlaştıran konuşma kaygısı; konuşma yapacak olan kişinin huzursuz, endişeli, tedirgin olma durumu olarak açıklanabilir. Konuşma kaygısı duyan öğrencinin kalp atışı hızlanır, sesi titrer, özellikle el ve yüz bölgelerinde terlemeler olur. Konuşma kaygısı taşıyan öğrenciler, konuşmaktan ve cevap vermekten kaçınır, olumsuz tepki ile karşılaşacağı ve herkesin kendisini takip edeceği düşüncesiyle endişelenir, konuşurken zorlanır ve kendini kötü hisseder (Demir ve Melanlıoğlu 2014).

Konuşma becerisinin geliştirilmesi ve istenen seviyeye ulaşılması için bireylerin bu kaygı verici duygu ve düşüncelerden kurtulmaları gerekir (Suroğlu, 2013). Bunun için de yapılacak ilk iş konuşma kaygısına yol açan sebeplerin tespit edilmesi ve uygun çözüm yollarının oluşturulmasıdır. Mevcut araştırmalarda öğrencilerin kaygı düzeylerine yönelik tespitler genellikle nicel araştırma yöntemleri ile yapılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeyleri ve bu kaygıların bazı değişkenlere göre göstermiş olduğu farklılığın belirlenmesi hedeflendiği için tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma, bir olay, olgu ve durumu var olduğu şekliyle ortaya koymanın amaçlandığı çalışmalarda kullanılan tarama modeline göre desenlenmiştir. Bu modelde araştırmaya konu olan olay, nesne olgu ya da durum doğal yapı içinde herhangi bir değişiklik yapılamadan verilir. Olay olgu ve durumda değişiklik yapılmaz, değişkenlere müdahale edilmez yani elde edilmesi hedeflenen bilgiye ulaşmak için verilerin doğal ortam ve koşulda toplanması gerekmektedir (Karasar, 2010). Araştırma bu modelin özelliklerine uygun olarak yürütülmüş, sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir.

2.2. Evren Örneklem

Araştırmanın evrenini 2021-2022 yılında Diyarbakır'da öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmuştur. Öğrencilerin tamamı araştırmaya katılamayacağından farklı sosyoekonomik düzeye sahip okullardan random yoluyla üç okul örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma yine rastgele seçimle bu okullardaki 366 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmanın yürütüldüğü çalışma grubunun demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo.1. Araştırmanın Yürütüldüğü Öğrenciler İlgili Bilgiler

Cinsiyet	n/%	9.Sınıf	10.Sınıf	11.Sınıf	12.Sınıf	Toplam
Kadın	n	48	51	53	49	201
	%	24	25	26	25	55
Erkek	n	40	52	30	43	165
	%	24	32	19	25	45

Toplam	n	88	103	83	92	366
	%	24	28	23	25	100

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeylerini ölçmek ve bağımsız değişkenlere ulaşmak için Sevim (2012) tarafından geliştirilen Konuşma Kaygı Ölçeği (KKÖ) ile uzman görüşü alınarak hazırlanan Bilgi Formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda cinsiyet, sınıf, anne- baba eğitim durumu, ailenin aylık geliri ve birlikte kalınan fert sayısı ile ilgili bilgiler istenmiştir. KKÖ'yü kullanmak için Sevim'den e-mail yoluyla onay alınmıştır. 22 maddeden oluşan KKÖ'nün kapsam ve yapı geçerlilikleri incelenmiş, açıklayıcı faktör analizi, madde toplam korelasyon katsayısı ve maddenin ayırt edicilik özelliği tekniklerinin kullanıldığı görülmüştür.

Lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada tablo 2'de gösterildiği gibi ölçek maddeleri üç faktör altında toplanmıştır. Maddelerin iç tutarlılığın yüksek olduğu, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının .86, olduğu tespit edilmiştir. Güvenirlik katsayısı .70 ve üzerinde olan veri toplama araçlarının güvenilir olduğu (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2010) için yapılan çalışmada KKÖ'nün araştırmanın amacına hizmet eden güvenilir bir ölçüm aracı olduğu görülmüştür. 5'li likert KKÖ'nün lise öğrencileri tarafından anlaşılma durumu ile ilgili uzman görüşü alınmış, uygulamaya başlamadan önce ölçek maddeleri öğrencilere tek tek açıklanmış ve daha sonra uygulamaya geçilmiştir.

Tablo 2. KKÖ'nün alt boyutları, madde sayısı ve örnek maddeler

Boyutlar	Madde Sayısı	Örnek Madde
Kişi Odaklı Kaygı	11	Topluluk önünde konuşmaktan korkarım.
Çevre Odaklı Kaygı	6	Karşı cinsten biriyle konuşurken heyecanlanırım.
Konuşma Psikolojisi	5	Konuşurken sözümün kesilmesi bende endişe uyandırır.

Sevim (2012), lisans öğrencilerinin konuşma kaygılarını tespit etmeye yönelik olarak geliştirdiği ölçekte kaygı aralıklarını düşük, normal ve yüksek olmak üzere şu şekilde belirtmiştir:

Tablo 3. Konuşma Kaygı Ölçeğindeki Derecelendirme

Katsayı aralığı	Puan aralığı	Derecelendirme	Yorum
1.00–1.80	20-36	Hiçbir zaman	Düşük kaygı
1.81–2.60	37-52	Çok az	
2.61–3.40	53-68	Bazen	Normal Kaygı
3.41–4.20	69-84	Çoğu zaman	Yüksek kaygı
4.21–5.00	85-100	Her zaman	

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada ulaşılan veriler SPSS 20.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Genel durum aritmetik ortalama, İki değişken arasındaki ilişki t- testi, ikiden fazla değişken arasındaki anlamlılık ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Öğrencilerin konuşma kaygı düzeylerinin genel durumu cinsiyet, sınıf, anne- baba eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri ve kalınan fert sayısı değişkenleriyle öğrencilerin konuşma

kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin betimsel istatistik değerleri tablo halinde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeylerinin analizi sonucunda oluşan tablolardaki değerlerin anlamları aşğıda verilmiş elde edilen bulgular araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

n: Her eğitim grubundaki katılımcı sayısını (örneğin, babası ilkokul mezunu olan 81 öğrenci, ortaokul mezunu olan 160 öğrenci, lise ve üstü eğitim almış olan 125 öğrenci).

X: Her grubun ortalama konuşma kaygı düzeyini (örneğin, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin ortalama kaygı düzeyi 2,32).

Sx: Ortalama kaygı düzeylerinin standart sapmasını (örneğin, babası ilkokul mezunu olan öğrenciler için 0,453).

sd: Serbestlik derecesi (degrees of freedom).

F: ANOVA testi için hesaplanan F değeri.

p: İstatistiksel anlamlılık değeri.

3.1. Lise Öğrencilerinin Konuşma Kaygı Düzeyleri Genel Durumu

Tablo 4. Lise Öğrencilerinin Konuşma Kaygı Analizleri

KK	n	En Az	En Fazla	Ort.	Standart sapma
	366	1,00	4,77	2,33	.64

Tablo 4 'te lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeylerinin genel olarak düşük-orta düzeyde olduğu ve öğrenciler arasında bazı farklılıklar olduğu göstermektedir. Ortalama kaygı düzeyi 2,33 olup, standart sapma 0,64 ile birlikte değerlendirilirse, öğrencilerin çoğunluğunun kaygı düzeylerinin birbirine yakın olduğu söylenebilir.

3.2. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Tablo 5. Cinsiyete Göre Konuşma Kaygı Düzeylerinin Analizi

KK	Cinsiyet	n	X	Sx	sd	t	p
	Kız	201	2,32	.589	364	.760	.448
	Erkek	165	2,27	.702			

Kız öğrencilerin ortalama konuşma kaygı düzeyi 2,32, erkek öğrencilerin ise 2,27 olarak hesaplanmıştır. Bu, kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin erkeklere göre biraz daha yüksek olduğunu gösterse de fark çok büyük değildir. t ve p değerleri: t-testi değeri 0,760 ve p değeri 0,448'dir. P değeri 0,05'in üzerinde olduğu için, cinsiyet ile konuşma kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

3.3. Öğrencilerin Sınıf Değişkenine Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Tablo 6. Seviyesine Göre Konuşma Kaygı Düzeylerinin Analizi

Sınıflar	n	X	Sx	sd	F	p
9. Sınıf	88	2,11	.532	3-363	5,00	.002
10. Sınıf	103	2,34	.650			
11. Sınıf	83	2,25	.507			
12. Sınıf	92	2,46	.782			

Sınıflara göre ortalama konuşma kaygı düzeyleri: 9. sınıf: 2,11, 10. sınıf: 2,34, 11. sınıf: 2,25, 12. sınıf: 2,46'dır. Görüldüğü gibi, 9. sınıf öğrencilerinin konuşma kaygı düzeyleri diğer sınıflara göre daha düşük, 12. sınıf öğrencilerinin ise en yüksek ortalama kaygı düzeyine sahiptir. F ve p değerleri: ANOVA testi sonucunda F değeri 5,00 ve p değeri 0,002'dir. P değeri 0,05'ten düşük olduğundan, sınıf seviyeleri arasında konuşma kaygı düzeylerinde anlamlı bir fark vardır.

3.4. Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Tablo 7. Anne Eğitim Durumuna Göre Konuşma Kaygı Düzeylerinin Analizi

Anne Eğitim Durumu	n	X	Sx	sd	F	p
İlkokul	159	2,34	.629			
Ortaokul	110	2,30	.620	2-363	4,26	.015
Lise ve üstü	97	2,13	.601			

Anne eğitim durumuna göre ortalama konuşma kaygı düzeyleri: İlkokul mezunu annelerin çocukları: 2,34, ortaokul mezunu annelerin çocukları: 2,30, Lise ve üstü mezunu annelerin çocukları: 2,13'tür. Anne eğitim durumu arttıkça öğrencilerin konuşma kaygı düzeylerinin azaldığı görülmektedir. ANOVA testi sonucunda F değeri 4,26 ve p değeri 0,015'tir. P değeri 0,05'ten küçük olduğu için, anne eğitim durumu ile konuşma kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

3.5. Öğrencilerinin Baba Eğitim Durumuna Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Tablo 8 Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Baba Eğitim Durumu	n	X	Sx	sd	F	p
İlkokul	81	2,32	.453			
KK Ortaokul	160	2,32	.669	2-363	,672	.511
Lise ve Üstü	125	2,24	.619			

Farklı baba eğitim durumlarına göre ortalama konuşma kaygı düzeyleri 2,24 ile 2,32 arasındadır. Bu gruplar arasında kaygı düzeylerinde ciddi bir fark olmadığını göstermektedir. F değeri 0,672 ve p değeri 0,511'dir. P değeri 0,05'in üzerinde olduğundan, baba eğitim durumu ile konuşma kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

3.6. Öğrencilerin Aylık Gelir Durumuna Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Tablo 9. Aylık Gelirine Göre Konuşma Kaygı Düzeylerinin Analizi

Aile Gelir Durumu	n	X	Sx	sd	F	p
500-1500	164	2,34	.648			
KK 1500-3000	148	2,25	.596	2-363	.801	.450
3000-5000	54	2,27	.741			

Farklı aile gelir gruplarına göre ortalama konuşma kaygı düzeyleri 2,25 ile 2,34 arasında değişmektedir. Bu, gelir grupları arasında kaygı düzeylerinde ciddi bir fark yoktur. F değeri 0,801 ve p değeri 0,450'dir. P değeri 0,05'in üzerinde olduğundan, aile gelir durumu ile konuşma kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

3.7. Öğrencilerinin Kalınan Fert Sayısına Göre Konuşma Kaygı Düzeyleri

Tablo 10. Birlikte Kalınan Fert Sayısına Göre Analiz Sonuçları

	Birlikte Kalınan Fert	n	X	Sx	sd	F	p
KK	3-6	142	2,26	.724			
	7-10	128	2,32	.596	2-363	.363	.696
	10 ve üstü	96	2,31	.741			

Tablo 10’da farklı birlikte kalınan fert sayısına göre ortalama konuşma kaygı düzeyleri 2,26 ile 2,32 arasındadır. Bu da gruplar arasında ciddi bir fark olmadığını göstermektedir. F değeri 0,363 ve p değeri 0,696’dır. P değeri 0,05’in üzerinde olduğundan, birlikte kalınan fert sayısı ile konuşma kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bulgulara göre lise öğrencilerinin genel olarak konuşma kaygısı düzeylerinin düşük olduğu (ortalamaları 2.33) tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin konuşma kaygısı düzeyleri ile cinsiyet, baba eğitim durumu, aile gelir düzeyi ve birlikte yaşanan kişi sayısı gibi demografik değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak, öğrencilerin sınıf düzeyi ile anne eğitim durumu arasında konuşma kaygısı düzeylerinde farklılık olduğu saptanmıştır. Bu durum, sınıf düzeyi ve anne eğitim durumunun, öğrencilerin konuşma kaygılarını etkileyen faktörler arasında olduğunu göstermektedir.

Bu araştırma bulguları, cinsiyet ve konuşma kaygı düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamasına rağmen, aritmetik ortalamalar dikkate alındığında kız öğrencilerin konuşma kaygılarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, literatürdeki çeşitli çalışmalarla uyumlu olarak (Alisinaoğlu ve Ulutaş, 2000; Bozkurt, 2004; Dede ve Dursun, 2008; Ergür, 2004; Erözkan, 2003; Gönen ve Aydın, 2007; Gündoğdu, Yavuzer ve Karataş, 2011; Kavruk ve Deniz, 2015; Sevim ve Gedik, 2014) benzerlik göstermektedir.

Çakmak ve Hevedanlı (2005) bu durumu toplum yapısıyla ilişkilendirerek, baskıcı toplumlarda yetişen kız çocuklarının aile baskısı nedeniyle özgüven kaybı yaşadıklarını ve bunun da konuşma kaygısına yol açtığını belirtmektedir. Erkeklerin ise toplumda daha serbest hareket edebilmeleri nedeniyle konuşma kaygılarının kızlara göre daha düşük olduğu ifade edilmektedir. Bu bulgular, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrencilerin psikolojik durumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeylerinin sınıf durumuna göre anlamlı farklılıklar göstermesidir. Araştırma, özellikle 9. ve 12. sınıf öğrencileri arasında kaygı düzeylerinde belirgin bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulguya göre, 9. sınıf öğrencilerinin konuşma kaygı düzeyleri, 12. sınıf öğrencilerine göre daha düşük bulunmuştur. Verilerin aritmetik ortalamaları incelendiğinde ise, kaygı düzeylerinin sırasıyla 9, 11, 10 ve 12. sınıflardan başlayarak artış gösterdiği tespit edilmiştir.

9. sınıf öğrencilerinin konuşma kaygılarının daha düşük olması, erken ergenlik döneminde olmaları, okula yeni başlamaları ve yükseköğretime geçiş sınavı için önlerinde uzun bir zaman bulunmasıyla ilişkilendirilebilir. Öte yandan, 12. sınıf öğrencilerinin konuşma kaygılarının yüksek olması, yükseköğretime geçiş sınavına hazırlık sürecinde yaşadıkları sınav kaygısının bir yansıması olarak görülebilir.

10. sınıf öğrencilerinin kaygı düzeylerinin 11. sınıflara göre daha yüksek olmasının ise, bu öğrencilerin gelişim özellikleri ve alan seçimi sürecinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Nitekim, Baltaş (1988), Öner ve Le Compte (1985) ile Bozkurt (2004) gibi araştırmacılar, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kaygı düzeylerinin üst sınıflardaki öğrencilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Kavruk ve Deniz (2015) ise, ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin kaygı düzeylerinin 6. ve 7. sınıflardaki öğrencilere göre daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Bu sonuçlar, öğrencilerin gelişim süreçleri ve eğitim aşamalarının, kaygı düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Elde edilen verilere göre, lise öğrencilerinin konuşma kaygı düzeyleri ile anne eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunurken, baba eğitim durumu ile arasında anlamlı bir fark

gözlemlenmemiştir. Bulgular incelendiğinde, anne eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin konuşma kaygı düzeylerinin azaldığı görülmektedir. Bu durum, toplumda babaya atfedilen misyon ve aile içindeki görev dağılımından kaynaklanabilir. Genellikle toplumda baba, evde otoriter ve kural koyucu bir figür olarak algılanmaktadır. Bu rol, baba ile çocuk arasında belirli bir mesafe oluştururken, anne ise daha affedici ve şefkatli bir figür olarak öne çıkmaktadır. Anne ve babanın üstlendikleri bu farklı roller, öğrencilerin lise döneminde anneleri ile daha yakın iletişim kurmalarına neden olmaktadır.

Annenin eğitim seviyesinin yükselmesi, onun pedagojik bilgi ve donanımını artırmakta olup, bu da anne ile çocuk arasında daha dengeli bir iletişim kurulmasını sağlamaktadır. Pedagojik durumu yüksek olan annelerin, çocuklarına gerekli bilgi, deneyim ve özgüveni bilinçli bir şekilde aktarabilmeleri mümkün olmaktadır. Bu süreç, öğrencilerin özgüvenlerinin artmasına ve dolayısıyla konuşma kaygılarının azalmasına katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak, annenin eğitim düzeyinin öğrencilerin konuşma kaygı düzeyleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir.

Çakmak ve Hevedanlı (2005) tarafından yapılan araştırmada, anne-babası demokrat bir anlayışa sahip olan çocukların kaygı düzeylerinin, otoriter anne-babalara sahip çocuklara göre daha düşük olduğu belirtilmiştir. Bu bulgu, ebeveynlerin demokratik tutumlarının çocukların kaygı seviyelerini azaltabileceğini göstermektedir. Ayrıca, Sekmenli (2000) ve Üngören (2007) tarafından yapılan çalışmalarda da, anne ve babaların eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin kaygı düzeylerinin azaldığı bulunmuştur. Erdik ve Altıparmak (2012) ise, özellikle anne eğitim seviyesi yüksek olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin, anne eğitim seviyesi daha düşük olan öğrencilere kıyasla daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Buna karşın, Deveci, Çalmaz ve Açıık (2012), Doğan ve Çoban (2009), Genç (2008), Gündoğdu, Yavuzer ve Karaman (2009), Karataş (2011) ile Yılmaz, Dursun, Güngör Güzeler ve Pektaş (2014) tarafından yapılan çalışmalarda, anne ve babaların eğitim durumu ile öğrencilerin kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durum, ebeveynlerin eğitim seviyesinin öğrencilerin kaygı düzeyleri üzerindeki etkisinin her zaman belirgin olmayabileceğini ve diğer faktörlerin de bu konuda rol oynayabileceğini göstermektedir. Yani, bazı araştırmalar anne-baba eğitiminin kaygı düzeyleri üzerinde etkili olduğunu gösterirken, diğer çalışmalar bu ilişkiyi doğrulamamaktadır. Bu da konunun karmaşıklığını ve farklı değişkenlerin rol oynayabileceğini işaret etmektedir.

Elde edilen bir diğer bulgu, lise öğrencilerinin aylık gelir seviyesi ile konuşma kaygı durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Aile gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin anne-babaların çocuğuyla daha çok ilgileneceği ya da tam tersi olarak gelir düzeyi düşük anne-babanın çocuğuyla ilgilenmeyeceği gibi bir ilişki kurulamayacağı için konuşma kaygısı ile gelir seviyesi arasında anlamlı bir fark bulunmadığı söylenebilir. Araştırmanın bu sonucu, Akgün, Gönen ve Aydın (2007), Çakmak ve Hevedanlı (2005), Genç (2008), Karaman (2009), Öztürk (2008)'ün yaptığı çalışmalarda benzerlik göstermekte; Akmaz ve Ceyhan (2009), Kaya ve Varol (2004) ile Özgül (2003) tarafından yapılan araştırmalar farklılık arz etmektedir. Farklılık gösteren araştırmalarda gelir seviyesi düşük olan üniversite öğrencilerinin gelir seviyesi yüksek olan öğrencilere göre daha fazla kaygı düzeyinin olduğunu görülmektedir.

Araştırmadaki son bulgu ise lise öğrencilerinin birlikte kaldığı kişi sayısı ile konuşma kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Çalışmanın bu bulgusu, Kavruk ve Deniz (2015) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

5. ÖNERİLER

Konuşma kaygısının giderilmesinde uygulamalı etkinlikler çoğaltılmalıdır. Konuşma becerisinin kazandırılması ve konuşma kaygısını yönetmede teorik bilginin yanında uygulamaya dönük faaliyetlere daha fazla yer verilmelidir.

Öğretmenler konuşma kaygısı yaşayan çocukları tespit ederek okul rehberlik servisine yönlendirmelidirler. Rehberlik servisinin yapacağı faaliyetlerde kaygıyı genel olarak ele almalı, çocuğun ailesi, okulu ve çevresi ile ilgili varsa yaşadığı sıkıntıların tespiti ve çözümü konusunda çalışmalar yapmalıdır.

Annenin eğitim seviyesinin öğrencilerin konuşma kaygıları üzerinde anlamlı bir etki oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda, anne eğitim seviyesinin artırılması, çocukların konuşma kaygılarını azaltabilir.

Eğitim programları ve destekleyici hizmetler, ebeveynlerin eğitim düzeylerini artırmayı hedeflemelidir. Özellikle, ebeveyn eğitimi ve destek programları, aile içi iletişimin güçlendirilmesine ve çocukların psikolojik destek almasına katkı sağlayabilir.

9. ve 12. sınıf öğrencileri arasında konuşma kaygı düzeylerinde belirgin bir fark bulunmaktadır. 12. sınıf ğrencilerinin yüksek konuşma kaygısı, yüksek öğretime geçiş sınavı hazırlığı ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle, 12. sınıf öğrencilerine yönelik stres yönetimi ve konuşma kaygısını azaltma stratejileri içeren destek programları geliştirilmelidir. Ayrıca, 9. sınıf öğrencileri için adaptasyon süreçlerini kolaylaştırıcı programlar oluşturulabilir.

Cinsiyetler arasındaki konuşma kaygısı farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış olsa da kız öğrencilerin ortalama kaygı düzeyleri erkeklerden daha yüksek görünmektedir. Bu nedenle özellikle kız öğrenciler için konuşma kaygısını azaltmaya yönelik özel destekler ve bireysel danışmanlık hizmetleri sunulabilir. Kız ğrencilerin öz güvenlerini artırmalarına yardımcı olacak programlar, bu kaygıyı azaltabilir.

Aile gelir düzeyinin konuşma kaygısı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak, gelir düzeyleri arasında belirgin bir fark bulunmasa da, dşuk gelirliler ailelerin çocuklarına yönelik özel destekler ve eğitim programları sağlanabilir. Bu, genel refahı artırabilir ve öğrencilerin kaygı düzeylerini dolaylı olarak etkileyebilir.

Konuşma kaygısı, sosyal ve psikolojik faktörlerden etkilenebilir. Bu bağlamda, okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin artırılması önerilir. Özellikle, konuşma kaygısı yaşayan öğrenciler için bireysel ve grup terapileri düzenlenebilir, kaygıyı azaltma teknikleri öğretilir ve sosyal destek sistemleri güçlendirilebilir.

Öğrencilerin ve ebeveynlerin konuşma kaygısı hakkında bilinçlendirilmesi önemlidir. Eğitim kurumlarında konuşma kaygısı ve yönetimi hakkında düzenli seminerler ve bilgilendirme kampanyaları gerçekleştirilebilir. Bu kampanyalar, hem öğrencilerin hem de ebeveynlerin kaygıyı yönetme konusunda daha fazla bilgi sahibi olmalarını sağlayabilir.

Lise ğrencilerinin konuşma kaygılarını azaltmak ve genel psikolojik iyi oluşlarını desteklemek amacıyla uygulanabilir stratejiler sunulmaktadır. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak eğitim politikalarının ve destek sistemlerinin güçlendirilmesi, öğrencilerin konuşma kaygısını etkili bir Şekilde yönetmelerine yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

1. Akgün, A., Gönen S., ve Aydın, M. (2007). İlk ğretim Fen ve Matematik ğretmenliği ğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (20); 283-299.
2. Akkaya, A. (2012). Öğretmen Adaylarının Konuşma Sorunlarına İlişkin Görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(20), 405-420.
3. Akyol, H. (2006). *Yeni programa uygun Türkçe ğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
Alisinaoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler. *Milli Eğitim*,145.
4. Akmaz, M. ve Ceyhan, N. (2009). Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri (Tokat rneği). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1; 131-147.
5. Aydın, S. ve Takkaç, M.(2007). İngilizceyi İkinci Dil Olarak ğrenenlerde Sınav Kaygısının Cinsiyet ile İlişkisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s: 9(1): s. 259-266.

6. Baltaş, A., (1988). *Kaygı düzeyi açısından okullar arası farklar*. XXII. Ulusal Psikiyatri ve Nöroloji Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
7. Başaran, M., Erdem, İ. (2009). Öğretmen Adaylarının Güzel Konuşma Becerisi ile İlgili Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 17 (3), 743-754.
8. Bozkurt, N. (2004). Bir grup üniversite öğrencisinin depresyon ve kaygı düzeyleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim*. 29 (133), 52-59.
9. Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
10. Çakmak, Ö. ve Hevedanlı, M. (2005). Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakülteleri Biyoloji Bölümü öğrencilerinin kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14); 115-127.
11. Dede, Y. ve Dursun Ş. (2008). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Matematik Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*. XXI (2), 295-312
12. Demir, T. ve Melanlıoğlu, D. (2014). Ortaokul öğrencileri için konuşma kaygısı ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 47(1), 103-124.
13. Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: MEB Yayınları.
14. Deveci, S. E., Çalmaz, A. ve Açık, Y. (2012). Doğu Anadolu'da yeni açılan bir üniversitenin öğrencilerinde kaygı düzeylerinin sağlık, sosyal ve demografik faktörler ile ilişkisi. *Dicle Tıp Dergisi*, 39 (2); 189-196.
15. Doğan, T. ve Çoban, A.E. (2009). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34 (153), 157-168.
16. Doğan, Y. (2009). Konuşma Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Etkinlik Önerileri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 7(1), 185-204.
17. Erdik, C. ve Altıparmak, S. (2012). Liseden mezun olup üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerde başarı güdüsü, sürekli kaygı düzeyi ve etkileyen etmenler. *Akademik Bakış Dergisi*, 30; 1-9.
18. Ergin, M. (2007) *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım
19. Ergür, D, O. (2004). Yabancı Dil Öğrenimi Sürecinde Kaygı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 26, 48-53.
20. Erözkan, A. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ile Başa Çıkma Davranışları. VII. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri*. İnönü Üniversitesi. Malatya.

21. Genç, H. (2008). *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı öğrencilerinin kaygı düzeyleri üzerine bir durum çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
22. Gündoğdu, R., Yavuzer, Y. ve Karataş, Z. (2011). Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çatışma çözme becerilerinin ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (1); 341- 361.
23. Güneş, F. (2007). *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
24. Işık, E. (1996). *Nevrozlar*. Ankara: Kent Matbaası.
25. Karaman, S. (2009). *Sağlık ile ilgili programlarda öğrenim gören üniversite öğrencilerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
26. Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
27. Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (2005). *Türkçe öğretimi- Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. Ankara: Engin Yayınevi.
28. Kavruk, H., ve Deniz, E. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Konuşma Kaygıları (Samsun ili Örneği). *Journal of Language and Literature*, 15, 63-89.
29. Kaya, M. ve Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri (Samsun örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17; 31-63.
30. Köknel, Ö. (2004). *Korkular, Takıntılar, Saplantılar (5. Basım)*. İstanbul: Altın Kitaplar.
31. Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma eğitimi ve konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı*, 13, 267-309.
32. MEB (2015). *Türkçe Dersi 1- 8. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkan- lığı.
33. Nalıncı, A. Nur, (2000). *Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Başarının Anahtarı: Yeniden Yapılanma*. Ankara: Ümit Yayınları
34. Öner, N., ve Le Compte, A. (1985). *Sürekli durumluk/sürekli kaygı envanteri el kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1-26.
35. Özbay, M. (2003). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
36. Özbay, M. (2005). Ana dili eğitiminde konuşma becerisini geliştirme teknikleri. *Journal of Qafqaz University*, 16, 177-184.

37. Özbay, M. (2014). Sesle ilgili kavramlar ve konuşma eğitimi. *Millî Eğitim*, s. 168, 116-125.
Özbay, M. (2014). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
38. Özgül, F. (2003). *Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinde durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri*. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
39. Öztürk, A. (2008). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğretmenlik Programı öğrencilerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi
40. Sekmenli, T. (2000). *Lise 1. sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri ile sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.
41. Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
42. Sevim, O. (2012). Öğretmen Adaylarına Yönelik Konuşma Kaygısı Ölçeği: Bir Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *TurkishStudies*, 7/2: 927-937
43. Sevim, O. ve Gedik, M. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinin Konuşma Kaygılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 52, 379-393.
44. Suroğlu Sofu, M. (2012). Öğretmen Adaylarının Konuşma Kaygıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi
45. Taşer, S. (2001). *Konuşma eğitimi*. Ankara: Dost Kitabevi.

(3)

Prof. Dr. Zekiye Ayşe EVEREST⁴; Doç. Dr. Elif Ayşe ERDOĞAN ELIUZ⁵; Doğukan TARIM⁶
TAŞOCAKLARININ EKOLOJİK ETKİLERİ
ECOLOGICAL IMPACTS OF QUARRIES

ÖZ

Taş ocakları da 2023 yılında ata mirası ve turizm cenneti iller Bilecik, Niğde, Antalya ve Adana gibi Mersin' i de hızla istila etmiş görünüyor. ÇED siz ruhsat izni ve tüketilen izinli alanların da komşu alanlara genişleyebilmesi coğrafik engebeleri ortadan kaldırıyor. Bu engebelerin yok edilmesi yerel iklimimizi etkiliyor, halen yeni tür kaydı çıkan Mersin' deki endemik bitki alanları yok oluyor. Mersin milli parklar potansiyeli bir şekilde engellendiğinden sayılı birkaç tabiat parkı, bir Ö.Ç.K.B., on bir adası ve üç yüz aşan tescilli ve tescilsiz sit alanı ile doğal ve kültürel zenginliği hiçbir kent ile kıyaslanamayacak bir coğrafya içinde yer alıyor. Bu nedenle ne “yedi uyurlar-ziyareti” ne de yaz turizminin sembolik merkezi Kızkalesi çevre sit alanları taş ocakları için kolayca gözden çıkarılamaz.

Bu durum, ülkemizde çevresel ve halk sağlığı sorunu haline gelmişken taş ve mermer ocaklarının çevresel etkilerini anlamamıza yardımcı olacak bir seçici algı yaratmayı amaçladık. Yeni bir yönetmelik veya yeni bir düzenleme ile bu kültürel, tarihi, arkeolojik ve doğal bellek korunabilir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun, bu konuda daha aktif çalışması ve tavsiye kararlarının da dikkate alınması gerekir.

Anahtar Kelimeler: Mersin, taş-mermer ocağı, ziyaret tepe, ardıç, endemik.

ABSTRACT

In 2023, quarries seem to have rapidly invaded Mersin, just like the ancestral heritage and tourism paradise provinces of Bilecik, Niğde, Antalya and Adana. License permits without EIA and the ability to expand the consumed permitted areas to neighboring areas eliminate geographical ruggedness. The destruction of these rugged areas affects our local climate, and endemic plant areas in Mersin, where new species are still being recorded, are disappearing. Since Mersin's potential for national parks has somehow been blocked, it is located in a geography whose natural and cultural richness is incomparable to any other city, with only a few natural parks, one O.E.C.B., eleven islands and over three hundred registered and unregistered protected areas. For this reason, neither the “seven sleepers-visit” nor the environmental protected areas of Kızkalesi, the symbolic center of summer tourism, can be easily sacrificed for quarries.

While this situation has become an environmental and public health problem in our country, we aimed to create a selective perception that will help us understand the environmental impacts of stone and marble quarries. With a new regulation or a new regulation, this cultural, historical, archaeological and natural memory can be protected. The High Council for the Protection of Cultural and Natural Heritage should work more actively on this issue and its recommendations should be taken into consideration.

Keywords: Mersin, stone-marble quarry, ziyaret tepe, juniper, endemic.

⁴ Mersin Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Mersin, ayseeverest@mersin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0775-2614>

⁵ Mersin Üniversitesi, Su Ürünleri fakültesi, eliferdogan81@gmail.com; ORCID:0000-0003-4317-3000

⁶ Mersin Üniversitesi, Fen Fakültesi, Lisans-Bitirme Tezi öğrencisi, Mersin, dogukantarim33mail.com 0009-0008-3404-0234

GİRİŞ

Türkiye’deki doğal ekosistemlerin bir kısmı günümüzde bir varoluş ve hukuk savaşı yaşıyor. Ancak 1990-2000’li yıllarda örneğin orman işletmeciliğinin sorunları bugüne nazaran oldukça masum görünmekteydi. Bunlar, “orman içerisinde birikmiş ağaç artıkları benzeri ölü örtünün ormanda bırakılmayarak çıkarılması nedeniyle böcek, kuş, yarasa sayılarındaki azalmalar, gençleştirme çalışmaları uygulanan alanlardaki amıt ağaçlar dahil tüm ağaçların kesilmesi, küçük habitat alanlarının bırakılmaması (anahtar habitatlar, habitat koridorları), plansız yerleşme ve arazi kullanımı, aşırı kullanım ve tüketim gibi nedenlerden ötürü birçok doğal ekosistemin bölünmesi ya da parçalanması” [1-2] ve zaman içinde ne kadar değerli olduğunu öğrendiğimiz keçi otlatmacılığı idi.

2013’den sonra maden yasası orman yasasının önüne geçti ve böylelikle 2019 yılına gelindiğinde bir yabancı şirketin Kaz Dağları’ndaki altın madenciliği büyük miktardaki orman kesimine rağmen büyük bir tepki yaratarak durdurulabildi. Kazdağları’nda arama ve işletme için madene verilen ormanlık alan “1044 ha. olarak belirtilse bile, 2006 yılında, sadece Çanakkale ili sınırları içinde 12551 ha. olup, 2009 yılında ise, 37.000 hektara ulaştığı” öğrenilmişti. ”Bir ton kayaçtaki altını elde etmek için, kayacın cinsine göre 3-4 ton su kullanıldığı ve Kazdağları’nın (Milli Park) tüm sularının canlılardan kısarak altın üretimine verilse dahi, madencilere yetmeyeceği” bir gerçek olarak saptanmış oldu [3].

Türkiye’de 1925 ile 1930 yılları arasında toplamda kereste üretiminde çam ilk sırada yer alırken bunu köknar, gürgen, meşe ve sedir (katran) ağacı takip eder ve ardıç ağaçları kereste olarak pek kullanılmazken [4] ardıç kuşları tarafından tohumlanarak kolaylıkla yamaçları ve platoları korurlardı. Ancak bu durum son yıllarda değiştirildi. “Toroslar da ardıç katliamı konusunun küresel çapta bir çevre sorunu olduğunu” bilenler “kesilen ardıç ağaçlarının kolay yetişen bir tür olmadığını” aktarıyorlar. Ardıcın belki de en önemli özelliği bulunduğu yerdeki bir “tarihi gösterge” olmasıdır.

Şekil 1. Basına konu olan ardıç ağaçları (5-10).

Mersin’de ağaç kesimlerinin orman işletme müdürlüğü denetiminden kaçınan firmaların gözetiminde süregelmesi, uzaktan göze batan boş toprak alanlarını ortaya çıkarmıştır. Yol genişleme çalışmalarında, örneğin Çamlıyayla’da, kızılçamların bolca kesildiği gözle görünür bir şekilde devam etmektedir.

Elde edilen keresteler, Suriye, Irak, İran, Lübnan, Kuveyt, İsrail, Fransa ve Almanya’ya ihraç ediliyor (11,12). Ticaret Bakanlığınca ihracı yasak olan "tomruk" vasfındaki ürünlerin bazı firmalar tarafından “maden direği” adı altında belgelendirilerek Gürcistan, İran ve Irak’a ihraç edildiğine ilişkin gelen bilgiler olduğu” belirtilmiştir (13,14)

Orman ağaçlarının tomruk kamyonlarıyla günbegün taşınması artmış iken, taş ocakları da 2023 yılında artık Mersin' i istila etmiş görünüyor. Bunun sebebi ÇED yapılmadan alınan izinler ve izin alınan alanların da ikinci bir genişleme izni aşamasına girmeksizin tüm coğrafik engebeyi ortadan kaldırmasıdır. Örneğin Niğde'nin düzlüklerine yer alan arkeolojik tepeler (höyük) yok oluyor ve Kuran-ı Kerim' de adı geçen ve Dedeler tepesi altında yer alan 7 uyurlar/Ziyaret/Eshab-ı Kehf mağarası da bitişik tepede yer alan taşocağının iki yılda genişlemesiyle büyük bir tehdit altındadır. Bu alanın yakın çevresinde mezarlık yer alır ve yüzlerce ziyaretçi mağaraya giriş-çıkış yaparlar (Şekil 2-3). Sucular mahallesindeki taş ocağı ile Eshab-ı Kehf arası sadece 4.77 km.dir. Bir diğer mermer-granit ocağı, Tarsus yolu, Takbaş köyü mevkinde, bu tepeye yakın yerde bulunmaktadır. **Aslında** Osmanlı İmparatorluğu zamanından beri Anadolu insanı Eshab-ı kehf uyurlarının isimlerini uğur ve bereket getireceği inancıyla ev ve işyerlerinin kapısına çerçeveleyip asmıştı! (15,16).

Bu isimler: Yemliha (iyi, hoş, güzel), Mekselina (cömert, eliaçık), Mislina (faydalı, yararlı), Mernuş (sonsuz, ölümsüz güzel), Debernuş (üstün, göğüs geren), Şazenuş (sevinçli, gönlü ferah) ve Kefestatayyüş (güçlü algı, yüksek kişilik) anlamlarını taşıyor.

İşte sadece bu açıdan bile, Tarsus-Çamlıyayla yolu başlangıcındaki şu üç isimle anılan, Ziyaret tepesi, 7 uyurlar ve Eshab-ı Kehf mağarasına bitişik tepedeki taş ocağının (Şekil 2-4) son iki yıldır bulunduğu tepeyi yok edecek halde genişlemesinden, yer altında birbirine bağlı keşfi bekleyen mağaralar dizisi ve Taşkuyu mağarasının da yer aldığı doğal, kültürel, dini, arkeolojik ve jeolojik bütünlüğün mutlaka korunması gerekmektedir.

Şekil 3-4. (17-20).

Taş ocakları alana yakın çeşme ve su kuyularını da tehdit altında bırakır. Örneğin Silifke'deki bir taş ocağının yıllar önce bir eski çeşme ve suyunu sınırları içine alıp tahrip etmişti. Taşocaklarının karlı bir iş olduğu öngörüsü yaygınken bu ocakların ucuz satışa sunulduğu da aşıkardır (17-20).

Çopurlu, Hacılıdırılı kum-çakıl Ocağı, Çamlıyayla, Belçınar, Silifke, Ayvagediği, Gözne, Mut, Tarsus, Toroslar' daki ve 37 ruhsatlı taş ocağı hareketliliği (Çukurkeşlik, Hacgediği, Kayrakkeşli, Değirmençay, Hamzabeyli gibi), endemik bitkiler ve hayvanlar ile insani yaşam olanakları değersizleştirilmektedir. Örneğin Gözneyi Sevenler Derneği "bölgede yaklaşık 50 Yörük ailenin büyükbaş hayvanına mera kalmayacağı, toz olacağı, zeytin ve ardıç (andız) ağaçlarının yok olacağını belirterek insanların temiz havası için geldikleri bu alana bir daha gelemeyeceğini aktarmaktadır (21). Sosyal hayatı da doğayı olduğu kadar tehdit eden taş ocakları gözetimi iyi yapılmaz ise hayati riskler taşıyabilir. Örneğin 2014 yılında Mersin'in Tarsus ilçesine bağlı Karadiken Mahallesi'nde taş ocağında dinamit patlatması 50 evde çatlak oluşmuştur (22, 23).

Diğer yandan, taş ocakları ile karıştırılan mermer ocakları da ülkemizde birçok bölgemizde yaygın olarak bulunsa da, ağırlıklı ilk üretim bölgeleri Marmara ve Ege Bölgesi idi. Marmara Bölgesi' nde "piyasa değeri yüksek" çok sayıda mermer işleme tesisine sahip Bilecik' teki ecdat yadigarı Söğüt ilçemiz de dördüncü sırada bulunmaktadır (24). Kocaeli'nde alınan bir kararla taş ocakları çoğunlukla kent ardına aktarılsa da bunlardan biri olan bir "taş ocağının 20 Eylül 2015'te biten işletme süresi 2037 yılına kadar uzatılmıştır" (Şekil 4).

Türkiye'nin yaşadığı ve alışık olmadığı olağanüstü küresel kuraklık ile ilgili olarak, tüm bu umarsız kesimlerin ve coğrafik engebeleri yok eden taş ocaklarının yerel yağışları etkileyebileceği de çok açık görünmektedir.

Materyal ve Metod

Bu çalışmada 2016 yılından itibaren Türkiye' de doğal, kültürel, tarihi anıtsal yapıların olduğu alanlarda yapılan taş ocakları ve arazi fotoğrafları-gözlemleri değerlendirildi. Bu alanlarda taş ocaklarının bıraktığı ekolojik ayak izi ve yok edilen engebeler kıstas alındı. Olasılıksız örnekleme; amaçlı-rastgele örnekleme metodu ile Türkiye' de 4 noktada keşifsel araştırma yapıldı. Amaçlı Rasgele Örnekleme için Mersin, Adana, Niğde ve Bilecik illeri doğal, kültürel ve anıtsal öğeler içeren alanlardaki taş ocakları ele alındı (25). Mersin: Mezitli, Erdemli, Narlıkuyu, Atayurt, Kocahasanlı, Silifke'deki herbir taşocağı ile bünyesi bozulmuş coğrafik engebeler bu çalışma süresinde belirlendi.

SONUÇLAR

Geçmişte de antik Ege Havzası arkeolojisinde MÖ 7. yüzyıl ve ilerleyen dönemlere ait taş ocakları görebilmekteyiz ve günümüz Mersin'inde de 70 adet "IIB grubu izinli" işletme sahası vardır (26,27).

2016 yılından itibaren gözlemlerimiz göstermiştir ki Bilecik, Söğüt ilçemizde ve Niğde düzlüklerinde ansızın yükselen birbiriyle elbette bağlantılı höyük tepeleri ile Adana: Misis-Yıllankale ve Anavarza civarındaki bağlantılı arkeolojik tepeler de taş ocağı felaketiyle yüzleşmiş ve un ufak olarak ortadan kaldırılmıştır. Benzer şekilde, Mersin'den Silifke'ye doğru yola çıktığımızda karşımıza dikilen oyuklu tepeler ile kent görselini bozan taş ocaklarının ışıkları Mezitli' den görülebilir (Şekil 5-9; 24-25).

Şekil 4-5. Kocaeli (28) ve Mersin Ün. Yerleşkesinden taş ocağı görseli (Foto: Ayşe Everest)

İşletmeci şirket bilgilerine göre, Atlas Dergisinde yeşile boyanan alanın haberi olması sonrasında (31), faaliyetleri devam eden mermer ocağının 12 hektarlık pasa alanına 2013 fidanlığı yapıp toplam 10 bin çam ağacı, zakkum ve akasya dikilmiştir (30)

Adana taş ocakları ve yaralanıp kaybolan coğrafik doku

Şekil 6-7. Adana yolu, taş ocağı nedeniyle bir coğrafik tepeden arta kalanlar,2016 (Foto: Rıfat Çabuk), Adana: Anavarza- Misis Yaralanmış kent dokusu, 2018 (Foto: Ayşe Everest)

Şekil 8-9. Adana; Misis yolu, Taş ocakları,2017, Tarla ardı taş ocakları (Foto: Ayşe Everest)

Açık taş ocakları hava sıcaklığını etkiler (32). Yazılana göre, Neolitik, Tunç ve Roma Devri taş ocakları yoğunlaşması ülkemiz Tektek Dağlarında büyük ağaçların bulunmayışından dolayı Epi-paleolitik dönemden itibaren bölgenin günümüzde olduğu gibi bir iklime sahip olduğunu düşündürmektedir (33,34).

Niğde taş ocakları ve yaralanıp kaybolan coğrafik doku

Şekil 10-11. Niğde Açık Taş ocakları, 2023 Niğde, höyük tepeleri, 2023 (Foto: Ayşe Everest)

Niğde emlak sitelerine girilerek de (35) köylerde bu benzeri alanların değersizleştiği ama Niğdeli bu höyük tepelerinde erken demir-orta Tunç çağlarına tarihlenen evler, sokaklar ve renkli çömlüklerin bulunduğu göz ardı edilmemelidir (36-40).

Bilecik taş ocakları ve yaralanıp kaybolan coğrafik doku

Şekil 12-13. Seyir terasından bakıldığında Mersin ve Kıbrıs'taki gibi Bilecik etrafındaki dağların da ocaklarla kaplandığı gözlenmiştir (41). Bilecik; Söğüt ardı taş ocakları [İLAN: Satılık, Bilecik, Söğüt (42)].

Bilecik'te hem demir hem de taş gülle, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Küre köyü ve tamamı devlet işletmesi olmak üzere binlerce üretim yapımı bu tarihi kentnin şimdilerde korunmasını gerektirir. Günümüz işletmelerinin açtığı ve atık alanlarının topoğrafyada yarattığı toprak, görüntü ve gürültü kirliliği, hava ve su kalitesinde bozulma, tarımsal verim ve biyolojik çeşitlilikte azalma ile halk sağlığı üzerindeki olumsuz etkiler bu işletmelerin ciddi bir şekilde denetlenip kontrol altına alınmasını gerektirmektedir (44-45).

Sonuçlar

Türkiye'nin topoğrafik açıdan engebeli ve dağlık yapıda bir ülke olması, farklı iklim tiplerinin ve zengin bir bitki örtüsünün oluşumunu sağlamıştır. İç Anadolu Bölgesi'nin düzlükleri içerisindeki hafif **engebelerin** bile yağış üzerindeki ve nemli ay sayısı üzerindeki **etkisi** oldukça barizdir. Öyle ki, birbirine yakın üç istasyon ele alındığında, yükselti ve bakı koşullarına bağlı olarak belirgin yağış farklılığının ve nemli

ay sayılarının olduğu görülecektir. Kuraklık üzerinde etkili olan atmosfer sirkülasyonu yanında, ülkemizin topoğrafik koşulları iklimsel alanların belirmesinde etkin faktörlerdir (32, 49)

Ayrıca bir kıyı istasyonunca ölçülen rüzgar hızı, aynı anda deniz üzerinde bulunan rüzgar hızından daha küçüktür. Bunun nedeni, kara üzerindeki engebelerin (binalar, ağaçlar ve topoğrafik düzensizlikler gibi) hava akımını etkilemesi ve daha kalın bir sınır tabakası oluşturarak rüzgar hız profilini değiştirmesidir. Bu “arazideki engebelerin rüzgâr hızı üzerine etkisi” mühendislikte hesaba katılması gerekli bir unsurdur. Birdenbire yükselen bu engebelerin çevresinde hava hareketliliği oluşur, yamaçları su toplar ve herbiri üzerinde özgün bir ekosistem oluşur (50).

Bu engebe alanların kaybı, endemikliğin, tıbbi ve biyoçeşitlilik potansiyelinin de kaybıdır. Örneğin 2024 yılında uluslararası olan Mersin’li (Evcili) yeni türümüz bulunmuştur (51):

Şekil 14. Mersin, Taşocağı önu *Fritillaria nevzatçağlari*, 2008, (Foto: Ayşe Everest).

Taş ocakları izni için araziye küçük göstererek ÇED den kaçınılması, değerli bir alanın 2B ve benzeri “cins değişiklikleri”, zeytin ve ardıç gibi çok önemli diğer orman ağaçlarının benzeri gizli-gece kesim olayları neyse ki halen duyarlı Mersinlileri yıldırılmıyor (52-54).

“Yerli Hawaiiililer Maui Yangını Sonrası Toprak ve Su Gaspını Durdurmak İçin Örgütleniyor” başlıklı yazıda (55), belirtildiği gibi son yıllardaki yangınların gücü Hawai’ de sorgulandı: “Yangına müdahale edecek su neden yoktu? Bunun nedeni maden suyu politikaları ile karada suyun çekildiği yerlerde çıkan istilacı otların yangının çıra kutusunu oluşturmasydı (56-58). Artık ülkeler, doğal varlıkları “kişi” sıfatıyla değerlendirerek herbirinin hukuksal haklarını arayabileceği gerçeğini konuşuyor.

Osmanlı arşivlerinde yer alan Trabzon’ un Konakönü zeytinleri gibi tarihimizden tek tük öğeler kalmasını istemiyoruz (46-48). Neyse ki haberciler ok olan bu mirasa tarih atıyor (52, 53). Bu konuda Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarına yapılacak başvurular ve kurulların aktif ve etkin olması bizi teselli edebilecektir (60).

Ve Ziyaret Tepeler

Anadolu’ da “ziyaret tepeler” hem güvenlik hem de kutsiyet açısından önemlidir. Bir kutsal sebeple ziyaret edilen bu yerler arasında Mersin; Avgadı-Sorgun, Mut-Akdağ, Silifke, Atlılar, Gözne; Musalı köyü ziyaret tepeleri gibi ülkemizde Kaçkarlar Ziyaret tepesi, Şırnak-Gabar ve Diyarbakır’ da da Ziyaret tepeler bulunmaktadır. Hatta yabancıların kazdığı “Ziyaret Tepe, Dicle (Diyarbakır-Batman)” yayını 2019’ da kitap ödülü de kazanmıştır. Turistik ve stratejik açıdan Erzurum’ lu Ziyaret Tepe ise Aras, Çoruh ve Fırat (Karadeniz, Hazar ve Umman Denizi’ ne dökülürler) nehirlerinin doğduğu önemli bir noktadır ve “dünyanın göbeği” diye de anılmaktadır (<https://andirinpostasi.net/erzurumun-ziyaret-tepesi-3-buyuk-nehir-dogdugu-yer/>).

Aktarılan o ki, Eshab-ı Kehf Ziyaret tepesinden atılan “Kudret Topu”, önce Musalı Köyü’ ndeki Ziyaret Tepesi’ ne sonra da Karaman’ a ulaşır. Erdemli, Sorgun yaylası Ziyaret Tepe de blok taştan oluşan kutsal bir yerdir ama mermer ocağı mahkemesi bulunmaktadır ve 2023 haberine göre alana talip olan şirket bu engeli aşip alanını daha da genişleterek yeni ruhsat çıkarmıştır (<https://www.guneygazetesi.com/haber/33720/mermer-inadi>).

Emirler köyü; Gelincik Tepesi gibi şimdi yamaç paraşütü yapılan bu yerleri Fransızlar diğer ziyaret tepeleri gibi “istihkam” etmişlerse de Yakaköy, “Küçük Ziyaret tepe savaşı” Mersin direnişinin abidelerinden biri olmuştur (Bozkurt, İ., 2021).

Tarsus; Dedeler-Taşkuyu Ziyaret Tepesi' nin altında yer alan Eshab-ı Kehf mağarası, eskiden karayolu ile hacca giden kabilelerin uğrak yeridir. 10 metre derinlikteki bu mağaranın kaygan zemininde her yıl düşenler olsa da dini günler ve çevresindeki mezarlık dilek adayıp dua edenlerin vazgeçilmezi olmuştur. Sultan Abdülaziz döneminin 3 şerefeli camisi de bitişiğinde bulunmaktadır. (<https://www.essizmersin.com/tr/2/dini-mekanlar/eshab-i-kehf-yedi-uyurlar-magarasi/88>).

“Eshab-ı Kehf mağara arkadaşları ve Taşkuyu” dört yıl önce çekilmiş bir videoda alan olarak paylaşılmıştır. Bu tarihte hiçbir taş ocağı tahribatı göremiyoruz. <https://www.youtube.com/watch?v=EPP7McRBLO4>, <http://www.tarsus.gov.tr/eshab-ikehf>

KAYNAKÇA

[1] Özçelik, R. 2006. Biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik yapılan (planlama ve koruma) çalışmalar ve Türkiye ormancılığına yansımaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 2, 23-36.

[2] Akduman, K. 1993. Mersin Ormanlarında Otlama Zararları, İ.Ün.Yüksek lisans tezi, 40 s. [3] Sönmezşık, S. 2019. Kaz Dağları Enkaz Olmasın, Orman ve Av 17, Ağustos sayısı, Türkiye Ormancılık Derneği.

[4] Yurtoğlu, N. 2023, Atatürk Döneminde Türkiye'de Orman ve Ormancılık Politikası (1920-1938) Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 107: 125-176.

[5] <https://www.mersinhaber.com/haber-yaylalik-bolgedeki-ardic-agaci-kesimine-vatandaslardan-tepki-bir-araya-gelip-basin-aciklamasi-yaptilar/405216>,

[6] https://ankahaber.net/haber/detay/mersindeki_ardic_katliami_mahkemeye_tasindi_yurutmeyi_dururma_istemiyle iptal_davasi_acildi_54042

[7] <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1017838-koruma-altindaki-agaclar->

[8] <https://www.camlibelmedya.com/prof-dr-erkan-aktas-toroslarin-ardiclarla-dansi-3423.html> KOS Medya

[9] <https://www.birgun.net/haber/ardic-agaclarinin-katledilmesini-durdurun-363639>,

[10] bizimtv.com.tr/guncel/Mersin'de_ardic_katliami_hizla_devam_ediyor/

[11] <https://www.mental.com.tr/ar/haberler/rusya-federasyonundan-ihraci-yasaklanan-urunler-listesi-yayinlandi/>

[12] <https://www.gumruktv.com.tr/ihraci-yasak-tomrukların-farklı-isimle-ihraci>,

[13] <https://www.haberturk.com/sinop-haberleri/82678648-turkeliden-irana-kereste-ihracati>).

[14] <https://www.gunhaber.com.tr/haber/Sifir-maliyetle-basladi-su-an-9-ulkeye-ihracat-yapiyor/506095>,

[15] <https://www.bayrakmuzayede.com/osmanli-donemi-ashabi-kehf-isimleri-yazili-el-yazma-hat-levha.html>;

[16] <https://artam.com/muzayede/306-online-muzayede/camalti-levha-10,20.9.2023>

[17] <https://www.emlakjet.com/satilik-arsa/mersin-tarsus-takbas-mahallesi/>

[18] <https://gulnarın sesi.com>

[19] <https://semsgrup.com/portfolio/mersin-tarsus-da-tas-ocagi-isi/>,

[20] <https://islamvetasavvuf13.wordpress.com/2018/08/26/eshab-i-kehf/>,2018

[21] <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mersinin-cigerine-tehdit-eden-tas-ocaginin-yapilmasina-yurttaslar-tepki-gosterdi-1818290>

[22] www.evrensel.net.haber,

[23] haberturk.com/mersinhaberleri82481965-tarsusta-dinamit-patlatilmasi-

[24] Çilenkoğlu, T. 2020, Doğal taş ve mermer üretiminin çevresel etkileri ve atık yönetiminin incelenmesi: Bilecik ili örneği, Sakarya Ün. Çevre Mühendisliği yüksek lisans tezi, 59s.

[25] Baltacı, A. 2018, Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, BEÜ SBE Dergisi, 7:1 (231-227).

[26] <https://adramytteion.org/arastirmalar/kazi-ve-onarim-calismalari/tas-ocaklari/>

[27] <https://stoneworldtr.com/rakamlarla-turkiyedeki-dogal-tas-ocaklari/>

[28] <https://www.mersinhaber.com/haber-vatandasi-isyan-ettiren-tas-ocaginda-isletme-suresi-muammasi/315078>

[29] <https://www.silifkesesimiz.com/infinite-haber-devam-6788-haberi>

[30] <https://imib.org.tr/rehabilitasyon/silifke-mermer-ocagi/>

[31] Yavuz, Y. 2015. Atlas Dergisi, haber: Kesilen dağı yeşile boyadılar!

[32] Topuz, M. 2021, Dağlık alanlarda açık taş ocaklarının yer yuzyey sıcaklığına etkisi: Orta Toroslar oşneği, Kriter yayınevi; 245-271.

[33] elik, B, .H., 2020. şanlıurfa Tektek dağları coğrafyasında neolitik dōnemden Roma dōnemine taş ocakları ve kaya mezarları, Kafkas Őniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26; 399-416.

[34] Karakaya, R. 2020. Bandırma Taş Ocakları, Tarih Dergisi 71 (2020/1): 429-443.

[35] <https://www.remax.com.tr/portfoy/P7825488>

[36] <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-nigde-muzesinde-13-tane-7500-yillik-kil-sivali-insan-kafatasi-var-17652/>

[37] <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/nigdede-hoyukteki-kazida-pers-donemine-ait-alcı-tası-surlar-bulundu/2651343>,

[38] https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/nigdedeki-kinik-hoyukte-2500-yillik-pers-tapınagi-bulundu_3_173478.html,

[39] <https://arkeonews.com/kinik-hoyukte-demir-cagina-ait-yerlesim-alanlari-ortaya-cikarildi/>,

[40] <https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/aladagların-eteginde-bir-miras-nigde>

[41] <https://www.arkitera.com/gorus/kurulus-kurtulus-ve-dirilis-arasındaki-bilecik-ve-xxiii-etak-toplantisi/>

[42] <https://www.hepsiimlak.com/bilecik-sogut-kure-satılık/tarla/140348-49>

[43] Uncu, L., Karakoca, E. 2021. Antropo-jeomorfolojik bir yaklaşımla Bilecik (Merkez ile) taş ocaklarının mekânsal ve zamansal değişimi, 77 (119-130).

[44] <https://bilecik11.com/kure-koyunde-tarihin-izleri-gunyuzune-cikiyor>

[45] <https://www.hepsiimlak.com/bilecik-sogut-kure-satılık/bag/137587-33>

[46] Yüzlercesi vardı, tek bir tane kaldı (msn.com).,

[47] <https://www.trthaber.com/foto-galeri/israil-gazdedeki-14-asirlik-buyuk-omer-camiini-yerle-bir-etti/62576/sayfa-3.html>).

[48] Kavuşan, G. 1991.maden kanunu, taşocakları nizamnamesi çelişkisi ve kaybolan ulusal değerlerimiz, Jeoloji Mühendisliği s. 39, 91-92.

[49] iek, İ. 1993. Türkiye'de kurak dōnemin yayılışı ve sūresi (Thornthwaite Metoduna Gōre) Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, 77-101.

[50] <https://aygm.uab.gov.tr>

[51] <https://www.msn.com/tr-tr/haber/other/mersin-de-ke%C5%9Ffetti-ismi-verildi-fritillaria-nevzatcaglari/ar->

[52] <https://www.ilerihaber.org/icerik/mersinde-tas-ocagi-icin-doganin-talan-edilmesine-karsi-koylulardan-eylem-152327>

[53] <https://www.mersinhaber.com/haber-vatandasi-isyan-ettiren-tas-ocaginda-isletme-suresi-muammasi/315078>

[54] <https://artigercek.com/guncel/mersinde-gocerlerin-tas-ocagi-sitemi-insanligin-sonu-hazirlaniyor-234791h>,

[51] Koçali, K. 2023. Fine-Kinney Risk Değerlendirmesi Yōntemi ile Yeraltı Maden Ocağında Delme Patlatma Önlemlerinin İncelenmesi, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 10:99 (2185-2199).

[52] <https://yesilgazete.org/dunyada-sadece-5-ulkede-bulunan-kaya-tirmanma-parkuruna-tas-ocagi-acacaklar/> 28.11. 2018.

- [53] <https://bianet.org/haber/dedegol-dagi-tas-ve-maden-ocagi-tehdidinden-kurtuldu-203020> milli park sınırlarına dahil edildi.
- [54] <https://www.mimarlikakademisi.com/post/d%C3%BCnyan%C4%B1n-i%CC%87lk-ta%C5%9F-oca%C4%9F%C4%B1-oteli-%C3%A7in-de>
- [55] <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/aug/17/hawaii-fires-maui-water-rights-disaster-capitalism>
- [56] <https://www.civilbeat.org/2023/03/hawaii-pushes-for-ban-on-deep-sea-mining/>[57] <https://www.anyplaceamerica.com/directory/mines/hi/>
- [58] https://www.democracynow.org/2023/8/18/maui_wildfire_sirens
- [59] Bingöl, Z. 2020. Taş Ocağı Kaynaklı Hava Kirliliği ve Emisyon Konulu Çevre İzin Süreci İğdir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 10(1): 84-90.
- [60] <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14439/kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-yuksek-kurulu-ve-koruma--bolge-kurullari-calismalari-ile-koruma-yuksek-kuruluna-yapilacak-itirazlara-dair-yonetmelik.html>
- [61] <https://www.guneygazetesi.com/haber/33720/mermer-inadi, 6.8.2024>.
- [62] <http://www.tarsus.gov.tr/eshab-ikehf>
- [63] <https://www.youtube.com/watch?v=EPp7McRBLO4><https://www.essizmersin.com/tr/2/dini-mekanlar/eshab-i-kehf-yedi-uyurlar-magarasi/88>
- [64] <https://www.youtube.com/watch?v=PkY6-PACemg>, Yedi Uyurlar Mağaraları - Ashab-ı Kehf - TRT Avaz.
- [65] Bozkurt, İ.(editör), Elcan, A., Akdağ, H., 2021. Milli mücadelenin bir tanığı olarak Kuvaimilliyeye Dergisi, Yakaköy, Küçük Ziyarettepe Savaşı, Eğitim Yayınevi, 545:200-230 (Toroglu,M. İstiklalinin 100. Yılında Mersin).

(4)

Prof. Dr. Mustafa Hakkı AYDOĐDU⁷

**GAP-ŞANLIURFA'DA İKLİM DEĞİŞİMİNİN TARIM ÜZERİNE OLABİLECEK ETKİLERİN
KAVRAMSAL DEĐERLENDİRMEŐİ
CONCEPTUAL EVALUATION OF POSSIBLE EFFECTS OF CLIMATE CHANGE ON
AGRICULTURE IN GAP-ŞANLIURFA**

ÖZ

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında önemli bir tarım merkezi olan Şanlıurfa, iklim değişikliğinin etkileriyle giderek daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Bölgenin tarım sektörü, sıcaklık artışları, yağış rejimindeki değişiklikler ve su kaynaklarının azalması gibi iklim değişikliğiyle doğrudan ilişkili faktörlerden etkilenmektedir. Sıcaklık artışları, özellikle yaz aylarında tarım ürünlerinin verimliliğini azaltabilmekte, bitkilerin su ihtiyacını arttırmakta ve kuraklık riskini yükseltmektedir. Yağış miktarının ve düzeninin değişmesi, sulama sistemlerine bağımlı olan bölgede su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını zorlaŐtırmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği, zararlı böcek ve hastalıkların yayılmasını kolaylaştırarak, tarım ürünlerine zarar verme potansiyelini arttırmaktadır. Bu durum, temel geçim kaynağı tarımsal üretim olan Şanlıurfa'daki çiftçilerin iklim değişikliğine uyum sağlayacak yeni tarım teknikleri geliştirmelerini ve su yönetimi stratejilerini yeniden gözden geğermelerini zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini korumak için iklim dostu ve iklime uyum sağlayan tarım uygulamalarının teşvik edilmesi ve çiftçilerin bu konuda bilinçlendirmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklım Değişikliği, tarım, GAP-Şanlıurfa, su yönetimi, kuraklık.

JEL Kodları: Q10, Q15, Q16, Q18.

ABSTRACT

Şanlıurfa, an important agricultural center within the scope of the Southeastern Anatolia Project, is increasingly faced with the effects of climate change. The region's agricultural sector is affected by factors directly related to climate change, such as temperature increases, changes in precipitation patterns and depletion of water resources. Increases in temperature can reduce the productivity of agricultural products, especially in summer; increase the water needs of plants and increase the risk of drought. Changing the amount and pattern of rainfall makes it difficult to use water resources sustainably in regions dependent on irrigation systems. Additionally, climate change increases the potential for damage to agricultural products by facilitating the spread of pests and diseases. This situation necessitates farmers in Şanlıurfa, whose main source of income is agricultural production, to develop new agricultural techniques to adapt to climate change and to reconsider their water management strategies. Therefore, it is of great importance to promote climate-friendly and climate-adapted agricultural practices and to raise farmers' awareness on this issue in order to maintain the sustainability of agricultural production.

Keywords: Climate Change, agriculture, GAP-Şanlıurfa, water management, drought

JEL Codes: Q10, Q15, Q16, Q18.

⁷ Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye. mhaydogdu@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4945-5239

GİRİŞ

Günümüzün en önemli sorunlarından biri de iklimde yaşanan değişiklikler olup, bu durum dünyanın dört bir yanında ekosistemler üzerinde derin ve geniş kapsamlı etkiler yaratmaktadır (Abbas et al., 2022; Chaudhry, 2024). İklim değişikliği özellikle tarım sektörü üzerinde önemli baskılar ve riskler oluşturmaktadır. Tarımsal üretim gıda güvencesi açısından tüm ülkeler için özel bir öneme sahiptir (Aydoğdu et al., 2021a). Küresel sıcaklıkların artması, mevsimsel yağışların düzensizleşmesi, aşırı hava olaylarının sıklığının ve şiddetinin artması gibi iklimsel değişiklikler, tarımsal üretim ve gıda güvenliği açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır (Küçük vd., 2022; Yılmaz, 2023). Tarım sektörü, iklim koşullarına büyük ölçüde bağımlı olması nedeniyle, iklim değişikliğinin etkilerine karşı savunmasız bir konumdadır (Kapluhan, 2013). Bitki büyümesi, su temini, toprak verimliliği ve zirai hastalıklar gibi tarımın temel bileşenleri, iklimdeki değişikliklerden doğrudan etkilenmektedir. Bu durum, tarımsal verimliliğin azalmasına, üretim maliyetlerinin artmasına ve küresel gıda arzında dalgalanmalara yol açmakta olup, dolayısıyla kırsal, ulusal ve küresel refahı olumsuz yönde etkilemektedir (Aydoğdu et al., 2021b).

Özellikle yağışların azalması ve düzensizleşmesi, kuraklık riskini artırarak su kaynakları üzerinde miktar ve kalite olarak baskı oluşturmakta ve sulama ihtiyacını yükseltmektedir. Ayrıca, sıcaklık artışları, bazı bölgelerde tarım için uygun olmayan koşulların oluşmasına neden olmakta, bitkilerin büyüme döngüsünü etkileyerek önemli verim kayıplarına yol açmaktadır (TOB, 2024). İklim değişikliğinin tarım üzerindeki bu olumsuz etkileri, gıda fiyatlarında artışa, kırsal yoksulluğun derinleşmesine ve göç hareketlerine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, tarım sektörünün iklim değişikliğine karşı dirençli hale getirilmesi, hem yerel hem de küresel düzeyde sürdürülebilir bir gelecek için hayati bir öneme sahiptir. Bu çalışmada ülkemizin en büyük bölgesel kalkınma projesi sahasında yer alan en önemli tarımsal potansiyeli sahip olan Şanlıurfa için Meteoroloji Genel Müdürlüğünün (MGM) sıcaklık ve yağış verileri kullanılarak, tarım üzerine kavramsal bir değerlendirmesi yapılmıştır.

GAP-ŞANLIURFA'NIN İKLİMİ VE TARIMSAL YAPISI

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), ülkemizin güneydoğusunda su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine yönelik yapılan en kapsamlı bölgesel kalkınma projesidir (GAP, 2024). GAP, Çok sektörlü, sürdürülebilir gelişmeye dayalı, rekabet gücünü artırmayı, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hedefleyen, bütünleşik bir bölgesel kalkınma projesidir (GAP, 2024). Şanlıurfa tarım arazileri yönünden ülkemizde en fazla tarım arazisine sahip olan üçüncü ildir (Sevinç et al., 2019; Yatırım Destek Ofisi, 2024a). Devlet Su İşleri (DSİ) verilerine göre tarıma elverişli arazi miktarı 1,35 milyon hektar (ha) olup, bunun da ekonomik olarak sulanabilir miktarı ise 1,04 milyon ha civarındadır. 2023 itibariyle sulanan alan miktarı 579 080 ha'dır (DSİ, 2024). Şanlıurfa'da yaklaşık olarak 325 bin büyükbaş, 2,2 milyon küçükbaş, 700 bin civarında kanatlı hayvan ve 120 bin civarında da arı kovanı mevcuttur (Yatırım Destek Ofisi, 2024b). Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alır ve yarı kurak iklimiyle bilinir. Şanlıurfa karasal iklim özelliklerine sahip olup, yazları oldukça sıcak ve kurak geçerken, kışlar nispeten ılıman olmaktadır (Yatırım Destek Ofisi, 2024c; MGM, 2024). Tarım, Şanlıurfa'nın ekonomik yapısında önemli bir yer tutar ve özellikle buğday, pamuk, mısır, mercimek gibi hububat ürünlerin yanı sıra meyve ve sebze üretimi de yapılmaktadır (GAP, 2024b; Yatırım Destek Ofisi, 2024d). GAP ile birlikte, Şanlıurfa'da sulama imkânları artmış ve tarımda verimlilik yükselmiş olup, diğer taraftan uygulanan sulama yöntemleri nedeniyle de, taban suyu yükselmesi, tuzlanma ve aşırı sulamaya dayalı verim kayıpları ve mansap alanlarda su yetersizlikleri gibi sorunlar da oluşmaya başlamıştır (Aydoğdu et al., 2021c; Çullu et al., 2022). Bu durum etkili önlemler alınmaz ise toprak ve su kaynakları ile tarımsal üretimde sürdürülebilirlik sorununa yol açabilecektir (Parlakçı Doğan et al., 2020; Aydoğdu et al., 2020).

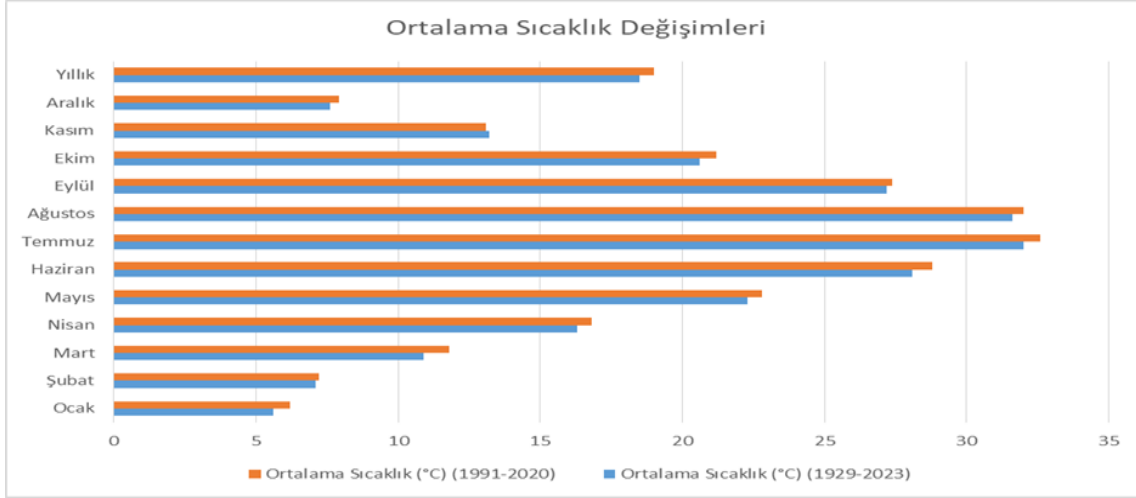
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN TARIMSAL YAPI ÜZERİNE ETKİLERİ

Literatüre dayalı yapılan araştırmalar ve rapordardan elde edilen bilgiler yorumlanarak verilmiştir (Türkeş, 2023; Nasa Science, 2024; UN, 2024; UNEP, 2024; UNDP, 2024; EU, 2024; IPCC, 2018; 2024a, 2024b; World Bank, 2024).

Küresel ısınma sıcaklıklarının daha da artmasına neden olacaktır. Bu durum, bitkilerin gelişme dönemini kısaltarak verim kaybına yol açacaktır. İklim değişikliği ile birlikte yağış düzenlerinde değişiklikler meydana gelecektir. Yarı kurak ve kurak bölgelerde, kuraklık daha da şiddetlenecek, bu da su kaynaklarını tehdit edecek ve sulama maliyetlerini arttıracaktır. Yağış rejimlerinin değişim göstermesi nedeniyle, sulama yoluyla tarımda suya erişim artmış olsa da, iklim değişikliği su kaynaklarını olumsuz etkileyecektir. Bu durum, özellikle sulama gerektiren pamuk ve mısır gibi ürünlerin üretimini zorlaştıracaktır. Artan sıcaklıklar ve değişen yağış modelleri, toprak erozyonuna ve çoraklaşmaya neden olacaktır. Toprak verimliliğinin azalması, tarımsal üretimi olumsuz etkileyecektir. İklim değişikliği, bitki hastalıkları ve zararlı böcek popülasyonlarının artmasına yol açacaktır. Bu durum, tarımda daha fazla pestisit kullanımına neden olacak, tarımsal üretimde maliyetleri arttıracak, doğal kaynaklar ve çevrenin kirlenmesine yol açacak ve ayrıca ilave sağlık sorunları oluşturabilecektir. Bu sorunlarla başa edebilmek için adaptasyon stratejilerinin geliştirilmesi lazımdır. Kuraklığa dayanıklı bitki çeşitleri geliştirilerek, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltabilmek mümkündür. Diğer taraftan verimli su kullanımı önemlidir. Salma sulama yerine, basınçlı sulama sistemleri, yağmurlama veya damla sulama gibi suyu verimli kullanan sulama teknikleri su tasarrufu sağlayacaktır. Meteorolojik erken uyarı sistemlerinin yaygınlaşması çiftçilerin iklim değişikliklerine daha hızlı uyum sağlamasına yardımcı olabilecektir. Diğer taraftan çiftçilere yönelik uygulamalı eğitim programları ve finansal destekler, iklim değişikliğine uyum sağlama kapasitesini arttıracaktır.

ŞANLIURFA'DA SICAKLIK VE YAĞIŞ DEĞİŞİMLERİ

Şanlıurfa'da meydana gelen değişimleri kıyaslamak amacıyla Meteoroloji Genel Müdürlüğünün 1929-2023 yılları arasındaki verileri ile 1991-2020 yılları arasındaki verileri kıyaslanmıştır. Aylık ortalama sıcaklıklarda meydana gelen değişimler Şekil 1 de yer almaktadır (MGM, 2024). Yapılan karşılaştırmada, 1991 ile 2020 yılları arasındaki dönemde, 1929 ile 2023 yılları arasındaki döneme göre sıcaklıkların arttığı tespit edilmiştir. Son yıllarda, Şanlıurfa'da ortalama sıcaklıklar artma eğiliminde olup, yaz aylarında sıcaklıklar 40°C'nin üzerine çıkmaktadır, bu da tarımsal üretim üzerinde baskı oluşturmada, bitkilerin su ihtiyacı artmakta ve sıcaklık stresi ise verimliliği düşürmektedir. Şanlıurfa'daki sıcaklık değişimlerini analiz edebilmek için mevcut verileri, uzun dönemli sıcaklık değişimlerini ve gelecekteki projeksiyonları incelemek önemlidir. Uzun dönem sıcaklık eğilimleri: Son 50 yıllık değişim: Şanlıurfa'da 1970'lerden bu yana sıcaklıklar kademeli olarak artmıştır. Özellikle son 20 yılda bu artış daha da belirgin hale gelmiştir. 1970'lerde yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık 16-17°C iken, son yıllarda bu değer 19-20°C'ye çıkmıştır. Bu artış, yıllık sıcaklık ortalamalarının %15-%20 oranında yükseldiğini göstermektedir. Mevsimsel sıcaklık değişimleri, yaz sıcaklıkları, Şanlıurfa'da yaz aylarında (Haziran-Ağustos) ortalama sıcaklıklar 35-40°C aralığında seyretmekte olup, bazen 45°C'ye kadar çıkabilmektedir. Son 10 yılda yaz sıcaklıklarında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Kış aylarında (Aralık-Şubat) ise ortalama sıcaklıklar 5-10°C arasında değişmektedir. Ancak, son yıllarda kışlar daha ılıman geçmektedir. Gece sıcaklıkları ise geçmiş yıllara kıyasla daha yüksek seyretmektedir. Yüksek gece sıcaklıkları, bitkilerin soğuma sürecini engelleyerek, tarımsal verimliliği azaltmaktadır.

Şekil 1. Şanlıurfa'da gerçekleşen sıcaklık değişimleri (MGM, 2024).

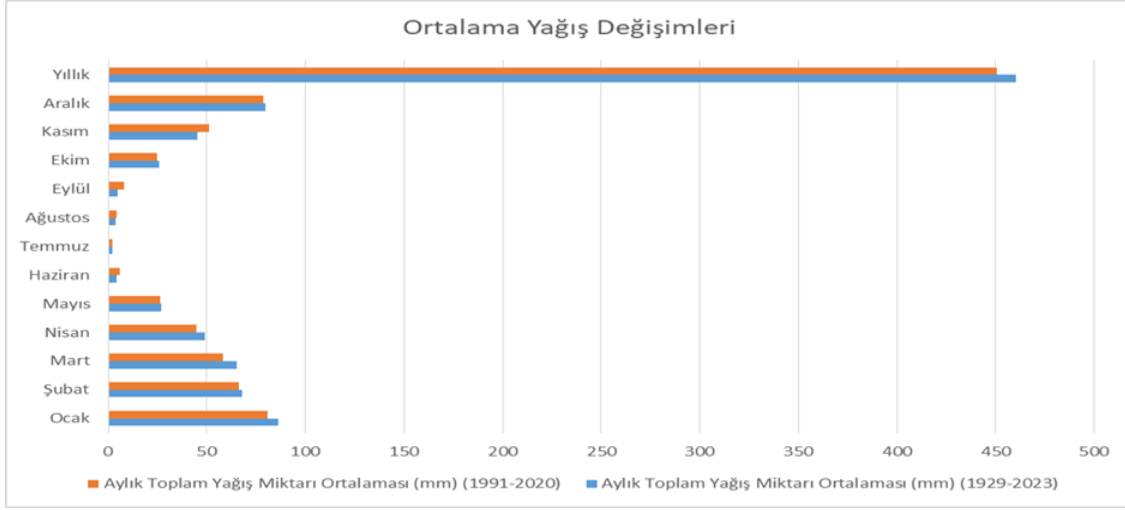
Ekstrem sıcaklık olayları: Şanlıurfa'da sıcak hava dalgalarının sıklığı ve şiddeti artmıştır. Özellikle yaz aylarında sıcaklıklar birkaç hafta boyunca 40°C'nin üzerinde kalabilmektedir. Bu durum, hem insanlar hem de tarım için zorlayıcı koşullar yaratmaktadır. Geçmiş yıllara kıyasla, yıllık minimum sıcaklıklar daha az düşerken, maksimum sıcaklıklar daha sık rekor kırmaktadır. Bu durum, Şanlıurfa'da iklim değişikliğinin etkisini net bir şekilde göstermektedir.

Toprak ve tarım üzerindeki etkiler: Toprak ısısı, artan sıcaklıklar, toprağın nemini hızla buharlaştırarak çoraklaşma riskini artırmaktadır. Bu durum, özellikle su kaynaklarının sınırlı olduğu alanlarda tarımsal verimliliği olumsuz etkilemektedir. Bitki büyümesi: sıcaklık artışları, bitkilerin büyüme sürecini etkileyerek, verim kaybına yol açmaktadır. Yüksek sıcaklıklar, bitkilerin su ve besin ihtiyacını artırırken, aşırı sıcaklık stresi bitkilerin gelişimini engellemektedir.

Gelecek projeksiyonları: 21. Yüzyılın Ortaları: İklim projeksiyonlarına göre, Şanlıurfa'daki yıllık ortalama sıcaklıkların 1.5°C ila 2.5°C arasında artması beklenmektedir. Bu durum, yaz aylarında 45°C'nin üzerinde sıcaklıkların daha yaygın hale gelmesine yol açabilecektir. Sıcaklık Eşikleri: 2050 yılına kadar Şanlıurfa'da yıllık maksimum sıcaklıkların 50°C'yi bulabileceği öngörülmüştür. Bu durum, tarımsal üretim için kritik eşiklerin zorlanacağı anlamına gelmektedir.

Adaptasyon stratejileri: tarımda uyarlamalar, Şanlıurfa'da artan sıcaklıklar karşısında su ihtiyacı az olan kuraklığa dayanıklı bitki türleri ve daha verimli sulama teknikleri benimsenmeli ve yaygınlaşmalıdır. Damla sulama gibi su tasarruflu yöntemler, yüksek sıcaklıkların olumsuz etkilerini azaltmada etkili olabilecektir. Sıcaklığa dayanıklı tohumlar: yüksek sıcaklıklara ve kuraklığa dayanıklı tohumların geliştirilmesi, Şanlıurfa'daki tarımın sürdürülebilirliğini sağlamak açısından oldukça önemlidir.

Aynı dönemler de ki aylık ve toplam yağış miktarlarında değişim ise Şekil 2'de verilmiştir (MGM, 2024). Yapılan karşılaştırmada, 1991 ile 2020 yılları arasındaki dönemde, 1929 ile 2023 yılları arasındaki döneme göre, Kasım ayı dışında, yağışların azaldığı tespit edilmiştir. Yani bir taraftan sıcaklıklar artarken, diğer taraftan da yağışlar azalmaktadır. Ayrıca yağışların miktarında ve dağılımında da düzensizlikler gözlenmektedir. Yağışların azalması ve düzensizleşmesi, tarım için kritik olan su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından sorun teşkil etmektedir. Kış aylarındaki yağışlar azaldıkça, yaz aylarında su yetersizliği riski de artmaktadır.

Şekil 2. Şanlıurfa'da yağış miktarındaki değişimler (MGM, 2024).

Şanlıurfa'daki yağış dağılımlarındaki değişimlerini analiz etmek, bölgedeki iklim değişikliğinin tarım ve su kaynakları üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemlidir. Uzun dönem yağış eğilimleri: Şanlıurfa'da yıllık yağış miktarları son 50 yılda belirgin değişiklikler göstermiştir. 1970'lerde yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 500-600 mm iken, son yıllarda bu değer 400-500 mm'ye kadar düşmüştür. Bu, yıllık yağış miktarında %10-%20 oranında bir azalma anlamına gelmektedir. Mevsimsel dağılım: yağışlar genellikle kış ve ilkbahar aylarında yoğunlaşmıştır. Ancak, son yıllarda yağışların mevsimsel dağılımında düzensizlikler yaşanmaktadır. İlkbahar yağışlarında azalma ve yaz yağışlarında artış gibi beklenmedik değişiklikler gözlenebilmektedir. Kış aylarındaki yağışlar, Şanlıurfa'da su kaynaklarının ana kaynağını oluşturmaktadır. Ancak, son yıllarda kış yağışlarında azalma eğilimi gözlemlenmiştir. Bu durum, su depolama ve sulama için gerekli olan suyun miktarını azaltmaktadır. İlkbahar yağışları, tarımsal üretim için kritik bir dönemdir. Son yıllarda bu dönemde yağış miktarlarında dalgalanmalar gözlemlenmiştir. Bazı yıllar yağış miktarı beklenenden fazla olurken, diğer yıllarda ise ciddi düşüşler yaşanmıştır. Şanlıurfa'da geleneksel olarak sonbahar ve yaz ayları oldukça kurak geçer. Ancak, iklim değişikliğiyle birlikte yaz aylarında ani ve kısa süreli yağış olayları artmıştır. Bu yağışlar, toprağın suyu emmeden hızla yüzey akışına geçmesi nedeniyle tarımsal fayda sağlamaktan çok, erozyon ve taşkın riskini artırabilmektedir. Ekstrem yağış olayları, son yıllarda Şanlıurfa'da ani ve yoğun yağış olayları artmıştır. Bu durum, bölgedeki sel ve taşkın riskini artırmaktadır. Özellikle kurak geçen dönemlerden sonra gelen yoğun yağışlar, toprak tarafından yeterince emilemeyerek yüzey akışına geçmekte ve bu da sel riskini yükseltmektedir. Yağışlarda gözlemlenen düzensizlikler, uzun kuraklık dönemlerine neden olabilmektedir. Özellikle kış ve ilkbahar yağışlarının azalması, tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilemekte ve kuraklık riskini artırmaktadır.

Uzun vadeli projeksiyonlar: Gelecekteki yağış senaryoları, iklim değişikliği modelleri, Şanlıurfa'da yıllık toplam yağış miktarının azalacağını, yağışların mevsimsel dağılımının daha da düzensiz hale geleceğini öngörmektedir. Özellikle kış yağışlarının daha da azalması, bölgedeki su kıtlığı riskini artıracaktır. Modeller, kış aylarındaki yağışların azalırken, yaz aylarında ani ve yoğun yağış olaylarının artabileceğini göstermektedir. Bu, tarımsal üretim ve su yönetimi için ciddi zorluklar doğuracaktır.

Tarım üzerindeki etkiler: Azalan ve düzensizleşen yağışlar, sulama ihtiyacını artırmaktadır. Geleneksel olarak yağmurla beslenen tarım alanları, artık daha fazla sulama gerektirecektir. Bu durum, sulama maliyetlerini artırırken, su kaynakları üzerinde, miktar ve kalite açısından da, baskı oluşturacaktır. Toprak erozyonu: Ani ve şiddetli yağışlar, toprak erozyonunu artırabilmektedir. Özellikle bitki örtüsünün zayıf olduğu dönemlerde, bu tür yağışlar toprağın verimli üst tabakasının kaybına yol açabilmektedir.

Adaptasyon ve yönetim stratejileri: Yağışların azalması ve düzensizleşmesi, su kaynaklarının daha etkin bir şekilde yönetilmesini zorunlu hale getirmektedir. Basınçlı sulama sistemleri, damla sulama gibi su tasarruflu yöntemler ve suyun depolanması için baraj ve göletlerin önemi artmaktadır. Yağış tahmin modelleri: Gelişmiş meteorolojik tahminler ve erken uyarı sistemleri, çiftçilerin yağışlardaki ani değişikliklere uyum

sağlamalarına yardımcı olabilmektedir. Bu sistemler, doğru zamanda sulama ve ekim yapmayı kolaylaştırmaktadır.

şanlıurfa'da iklim değişikliğinin etkileri giderek daha belirgin hale gelmektedir. Özellikle son yıllarda, bölgedeki hava durumu ve tarımsal faaliyetler üzerinde önemli değişiklikler gözlemlenmeye başlamıştır. Artan sıcaklıklar ve azalan yağışlar, kuraklık riskini de arttırmaktadır. Bu durum, özellikle GAP projesiyle birlikte büyük sulama projelerine bağımlı hale gelen tarım sektörünü olumsuz etkileyecektir. Fırat Nehri gibi ana su kaynaklarının debisinde, iklim değişikliği nedeniyle azalmalar ve düzensizleşmeler ortaya çıkabilecektir. Su kaynakları üzerindeki bu baskı, sektörel su rekabeti de dikkate alınır, sulama için gerekli su miktarını azaltarak tarımsal üretimi tehdit edecektir. Diğer taraftan, artan sıcaklık ve değişen yağış rejimleri, toprağın yapısında bozulmalara yol açabilecektir. Erozyon ve çoraklaşma gibi sorunlar, toprak verimliliğini düşürebilecektir.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

şanlıurfa'daki iklim değişikliğine bağılı olarak yağış dağılımlarında meydana gelen değişiklikler, bölgenin ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde önemli etkiler yaratacaktır. Olası etkileri:

1. Ekonomik Etkiler

Tarım üretiminde azalma: şanlıurfa'nın ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Yağış miktarlarının azalması ve düzensizleşmesi, tarımsal üretimde verim kaybına yol açacaktır. Özellikle buğday, mısır, pamuk ve sebze gibi suya bağımlı ürünlerde üretim azalacaktır. Bu durum, çiftçilerin gelirlerini olumsuz etkileyecek ve kırsal yoksulluğun artmasına neden olacaktır.

Sulama maliyetlerinde artış: Azalan yağışlar, çiftçileri daha fazla sulama yapmaya zorlayacaktır. Bu, su temini için kullanılan enerji maliyetlerinin artmasına yol açacaktır. Özellikle GAP projesine bağılı olarak gelişen sulama sistemlerinde, artan enerji ve su maliyetleri, çiftçilerin kârlılığını azaltacaktır.

Su kıtlığı ve rekabet: Azalan yağışlar, su kaynakları üzerinde baskı oluşturacak ve tarım dışı sektörler (sanayi, turizm ve evsel kullanım gibi) ile tarım arasında su için rekabeti arttıracaktır. Bu durum, bölgedeki ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği konusunda riskler oluşturacaktır.

Gıda fiyatlarında artış: Tarımsal üretimdeki düşüşler, gıda arzını olumsuz etkileyecektir. Bu da gıda fiyatlarının yükselmesine neden olacaktır. Yüksek gıda fiyatları, özellikle düşük gelirli hane halkları için ekonomik zorluklar oluşturacak, yeterli gıda güvencesi riskini arttıracaktır.

2. Sosyal Etkiler

Göç ve nüfus hareketleri: Tarımsal verimliliğin azalması, kırsal kesimde yaşayan insanların geçim kaynaklarını kaybetmelerine yol açacaktır. Bu durum, özellikle genç nüfusun iş aramak için şehirlere göç etmesine neden olacaktır. Bu da kentsel alanlarda işsizlik, konut sıkıntısı ve altyapı üzerinde baskı oluşturacaktır.

Kırsal yoksulluk ve sosyal sorunlar: Tarım gelirlerindeki düşüş, kırsal yoksulluğu arttıracaktır. Yoksulluk, sosyal huzursuzluklara, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluklara neden olacak, ayrıca, gelir düzeyindeki düşüşler, bölgedeki sosyal yapıyı sorunlu hale getirecektir.

Su kaynakları üzerinde sosyal gerilimler: Su kıtlığı, çiftçiler arasında ve çiftçilerle diğer sektörler arasında su kullanım hakkı konusunda gerilimlere yol açacaktır. Bu tür gerilimler, toplumsal çatışmaların artmasına neden olabilecektir.

Kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkiler: Kırsal alanlarda su ve gıda kıtlığı, dezavantajlı gruplar olan yaşlılar, kadınlar ve çocuklar üzerinde orantısız etkiler yaratabilecektir. Kadınlar, su ve gıda temini için daha fazla zaman harcamak zorunda kalabilirken, çocuklar ise eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşayabilecektir.

3. Çevresel Etkiler

Biyoeçşitliliğin azalması: Azalan yağışlar ve artan sıcaklıklar, şanlıurfa'daki doğal bitki örtüsü ve biyoeçşitliliği olumsuz etkileyecektir. Bu durum, bölgedeki ekosistemlerin dengesini bozarak, tarım ve hayvancılıkla geçinen toplulukların geçim kaynaklarını tehdit edebilecektir.

Toprak kalitesinin bozulması: Düzensiz ve ani yağışlar, toprak erozyonunu artırarak toprak kalitesinin bozulmasına neden olacaktır. Bu durum, uzun vadede tarımsal verimliliğin daha da azalmasına yol açacaktır.

4. Uyum Stratejileri ve Politika Önerileri

Sürdürülebilir tarım uygulamaları: Tarımda suyu daha verimli kullanan tekniklerin benimsenmesi, tarımsal verimliliği arttıracak ve su kıtlığının olumsuz etkilerini azaltacaktır. Kuraklığa dayanıklı bitki türlerinin ekilmesi, tarımda sürdürülebilirliği sağlayabilecektir.

Eğitim ve farkındalık: Çiftçilere onların anlayabilecekleri, benimseyebilecekleri ve uygulayabilecekleri türden iklim değişikliği ve su yönetimi konusunda yerinde eğitimler verilmesi, bu sorunlara karşı daha dirençli bir tarım topluluğu oluşturacaktır.

Su yönetimi politikaları: Su kaynaklarının etkin ve adil bir şekilde yönetilmesi için yerel ve bölgesel su yönetim politikalarının geliştirilmesi gereklidir. Bu politikalar, suyun tarım dışı sektörlerle paylaşımında adaleti sağlamak için önemli olacaktır.

Ekonomik destek ve teşvikler: Kamunun, tarım sektöründeki değişimlere uyum sağlamak için çiftçilere ilave finansal destekler ve teşvikler sunması önemlidir. Bu destekler, teknolojik yeniliklerin benimsenmesini teşvik edecektir. Diğer taraftan tarımsal desteklemeler yoluyla yapılan ödemeler de etkin bir araç olarak kullanılabilir. Su tasarrufu sağlayan sulama sistemleri ile su ihtiyacı az olan ikame ürünlere yönelik destekleme miktarlarının artırılması, sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim değişikliğinin Şanlıurfa üzerindeki etkileri, hem ekonomik hem de sosyal yapıyı etkileyebilecek şekilde ilerlemektedir. Azalan yağış miktarları, düzensizleşen mevsimsel yağışlar ve artan sıcaklıklar, bölgedeki tarımsal üretimi tehdit etmekte ve su kaynakları üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu durum, tarımsal gelirlerin düşmesine, kırsal yoksulluğun artmasına ve genç nüfusun şehirlere göç etmesine yol açmaya başlamıştır. Ayrıca, su kaynakları üzerindeki rekabet ve sosyal gerilimler, toplumsal huzursuzluklara neden olma potansiyeli taşımaktadır. Şanlıurfa, iklim değişikliğinin etkilerini yoğun bir şekilde hisseden bir bölgedir. Tarım ve su kaynakları, bu değişimlerden en çok etkilenen sektörler olarak öne çıkmaktadır. Yağışların azalması ve düzensizleşmesi, tarımsal verimliliği olumsuz etkileyerek bölgenin ekonomik yapısını zayıflatmakta ve sosyal sorunları derinleştirmektedir. Bu nedenle, iklim değişikliğinin etkilerine karşı Şanlıurfa'nın dirençli hale getirilmesi için acil önlemler alınması gerekmektedir.

Sürdürülebilir tarım uygulamaları ile Şanlıurfa'daki çiftçilere, su tasarrufu sağlayan sulama teknikleri ve kuraklığa dayanıklı bitki türleri konusunda daha fazla eğitim verilmelidir. Bu uygulamalar, tarımsal verimliliği artıracak ve su kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Bölgedeki su kaynaklarının etkin ve adil bir şekilde yönetilmesi için yerel ve bölgesel su yönetim politikaları geliştirilmelidir. Bu politikalar, suyun tarım dışı sektörlerle paylaşımında adaleti sağlamak ve su kıtlığı riskini azaltmak için hayati öneme sahiptir. Kamusal politikalar yoluyla iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini hafifletmek için çiftçilere ilave finansal destekler, teşvikler sunmalı ve benimsemekte direnen için de yaptırımlar olmalıdır. Erken Uyarı ve Tahmin Sistemleri: Gelişmiş meteorolojik tahminler ve erken uyarı sistemleri, çiftçilerin ani yağış değişikliklerine uyum sağlamalarına yardımcı olacaktır. Bu sistemler, doğru zamanda sulama ve ekim yapmayı kolaylaştırarak tarımsal kayıpları azaltacaktır.

Bunlar Şanlıurfa'nın iklim değişikliğine karşı daha dirençli hale gelmesine ve bölgenin ekonomik ve sosyal yapısının sürdürülebilirliğini sağlamaya katkılar sağlayacaktır. Uzun vadeli planlamalar ve toplumsal uyum stratejileri, Şanlıurfa'nın bu zorlu süreçten güçlenerek çıkmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Abbass, K., Qasim, M.Z., Song, H., Murshed, M., Mahmood, H., Younis, I. (2022). A review of the global climate change impacts, adaptation, and sustainable mitigation measures, Environmental Science and Pollution Research, 29:42539–42559. Doi:10.1007/s11356-022-19718-6

2. Aydogdu, M. H., Sevinç, M. R. Cançelik, M., Parlakçı Doğan, H., Şahin, Z. (2020). Determination of Farmers' Willingness to Pay for Sustainable Agricultural Land Use in the GAP-Harran Plain of Turkey. *Land*, 9, 261. DOI:10.3390/land9080261
3. Aydoğdu, M. H., Cançelik, M., Sevinç, M. R., Çullu, M. A., Yenigün, K., Küçük, N., Karlı, B., Ökten, Ş., Beyazgül, U., Parlakçı Doğan, H. Şahin, Z., Mutlu, N., Kaya, C., Yenikale, A. Yenikale, A. (2021). Is Drought Caused by Fate? Analysis of Farmers' Perception and Its Influencing Factors in the Irrigation Areas of GAP- Şanlıurfa, Turkey. *Water*, 13, 2519. <https://doi.org/10.3390/w13182519>.
4. Aydoğdu, M.H., Cançelik, M., Sevinç, M.R., Çullu, M.A., Yenigün, K., Küçük, N., Karlı, B., Ökten, Ş., Beyazgül, U., Doğan, H.P., Sevinç, G., Şahin, Z., Mutlu, N., Kaya, C., Yenikale, A., Yenikale, A. (2021). Are You Happy to Be a Farmer? Understanding Indicators Related to Agricultural Production and Influencing Factors: GAP-Şanlıurfa, Turkey. *Sustainability*, 13, 12663. <https://doi.org/10.3390/su132212663>
5. Aydoğdu, M. H., Sevinç, M. R., Cançelik, M. (2021b). Determination of farmers' willingness to pay for drought adaptation policies in Şanlıurfa, Turkey. *Weather, Climate, and Society*. 13(3), 677-686. DOI:10.1175/WCAS-D-20-0163.1
6. Chaudhry, D. (2024). Climate change and health of the urban poor: The role of environmental justice, *The Journal of Climate Change and Health*, 15:100277, Doi: 10.1016/j.joclim.2023.100277.
7. Çullu, M. A., Teke, M., Aydoğdu, M. H., Günel, H. (2022). Effects of subsidy and regulation policy on soil and water resources of cotton planted lands in Harran Plain, Turkey. *Land Use Policy*, 120, 106288. DOI:10.1016/j.landusepol.2022.106288
8. DSİ. (2024). DSİ 15. Bölge Müdürlüğü, Toprak ve Su Kaynakları, <https://bolge15.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/812> (Erişim Tarihi: 27.08.2024)
9. EU. (2024). Avrupa Birliği, "Causes of climate change", https://climate.ec.europa.eu/climate-change/causes-climate-change_en (Erişim Tarihi: 23.08.2024)
10. GAP. (2024a). GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, GAP Nedir? <http://www.gap.gov.tr/gap-nedir-sayfa-1.html> (Erişim Tarihi: 27.08.2024)
11. GAP. (2024b). GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, GAP'ta Son Durum, <http://www.gap.gov.tr/gap-ta-son-durum-sayfa-32.html> (Erişim Tarihi: 27.08.2024)
12. IPCC. (2024a). Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli "Special Report on Climate Change and Cities", <https://www.ipcc.ch/report/special-report-on-climate-change-and-cities/> (Erişim Tarihi: 22.08.2024)
13. IPCC. (2024b). Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli, "AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023" <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/> (Erişim Tarihi: 22.08.2024)
14. IPCC. (2018). IPCC Special Report on Global Warming of 1.5°C. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, doi:10.1017/9781009157940.001. (Erişim Tarihi: 22.08.2024)
15. Kapluhan, E. (2013). Türkiye'de Kuraklık ve Kuraklığın Tarıma Etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi* (27), 487-510.
16. Küçük, N., Parlakçı Doğan, H., Aydoğdu, M. H. (2022). Sektörler Arası Su Rekabeti ve Harran Ovası Tarım İşletmelerinin Sulama Algısı Üzerine Bir Araştırma, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(83), 1343-1357. <https://doi.org/10.17755/esosder.1073491>
17. MGM. (2024). Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Şanlıurfa İklim verileri <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=undefined&m=SANLIURFA> (Erişim Tarihi: 25.08.2024)
18. Nasa Science. (2024). Nasa Bilimler, "The Causes of Climate Change" <https://science.nasa.gov/climate-change/causes/> (Erişim Tarihi: 23.08.2024)
19. Parlakçı Doğan, H., Aydogdu, M. H., Sevinç, M. R., Cançelik, M. (2020). Farmers' Willingness to Pay for Services to Ensure Sustainable Agricultural Income in the GAP-Harran Plain, Sanliurfa, Turkey. *Agriculture*, 10, 152; DOI:10.3390/agriculture10050152
20. Sevinç, G., Aydogdu, M.H., Cançelik, M., Sevinç, M.R. (2019). Farmers' Attitudes toward Public Support Policy for Sustainable Agriculture in GAP-Şanlıurfa, Turkey, *Sustainability*, 11(23), 6617, DOI:10.3390/su11236617

21. TOB. (2024). Tarım ve Orman Bakanlığı, İklim Değişikliği ve Tarım, <https://www.tarimorman.gov.tr/TRGM/Belgeler/%25C4%25B0klim%2520De%25C4%259Fi%25C5%259Fikli%25C4%259Fi%2520ve%2520Tar%25C4%25B1m.pdf> (Erişim Tarihi: 27.08.2024)
22. Türkeş, M. (2023). Küresel İklim Değişikliği: Nedenleri, Sonuçları ve İklim Diplomasisi, İmge Kitapevi, Ankara.
23. UN (2024). Birleşmiş Milletler, “Causes and Effects of Climate Change”, <https://www.un.org/en/climatechange/science/causes-effects-climate-change> (Erişim Tarihi: 24.08.2024)
24. UNDP (2024). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, “Five Climate Action Gaps” <https://www.undp.org/acceleratorlabs/untapped/five-climate-action-gaps>(Erişim Tarihi: 24.08.2024)
25. UNEP (2024). Birleşmiş Milletler Çevre programı, “Facts about the climate emergency”, https://www.unep.org/facts-about-climate-emergency?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwiaa2BhAiEiwAQBgyHtzxlQA13O7fqdQXPHaWQcX31GNMskuEhyXawU0ZqaosQ2aTAIS7QxoCy4AQA_VD_BWE(Erişim Tarihi: 25.08.2024)
26. World Bank (2024). Dünya Bankası, “Climate Change” <https://www.worldbank.org/en/topic/climatechange>(Erişim Tarihi: 25.08.2024)
27. Yatırım Destek Ofisi, (2024a). şanlıurfa İli Tarım Alanlarının Dağılımı (ha) <https://www.investsanliurfa.com/sectorler/genel-arazi-dagilimi-ve-sulama-durumu--71> (Erişim Tarihi: 26.08.2024)
28. Yatırım Destek Ofisi, (2024b). şanlıurfa İli Mevcut Hayvan Varlığı <https://www.investsanliurfa.com/sectorler/hayvansal-uretim--73> (Erişim Tarihi: 26.08.2024)
29. Yatırım Destek Ofisi, (2024c). şanlıurfa coğrafi durum <https://www.investsanliurfa.com/sanliurfa/cograf-durum-->(Erişim Tarihi: 26.08.2024)
30. Yatırım Destek Ofisi, (2024d). şanlıurfa Bitkisel Üretim, <https://www.investsanliurfa.com/sectorler/bitkisel-uretim--72> (Erişim Tarihi: 26.08.2024)
31. Yılmaz, G. (2023). Kuraklık ve Sıcak Hava Dalgasının Tarımsal Üretim Üzerine Etkileri. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 9(2), 240-257. DOI: 10.21324/dacd.1220462

(5)

Prof. Dr. Muzaffer ERTÜRK⁸, Furkan BİÇERER⁹

**İSTANBUL'DA FAALİYET GÖSTEREN ÖZEL HASTANELERDE HASTA HİZMETLERİ ÇALIŞANLARININ
ORYANTASYON EĞİTİMİNİN PERFORMANSA ETKİSİ**
**THE EFFECT OF ORIENTATION TRAINING ON THE PERFORMANCE OF PATIENT SERVICES EMPLOYEES IN
PRIVATE HOSPITALS OPERATING IN ISTANBUL**

ÖZ

Günümüzde işletmeler, nitelikli personelin elde tutulması ve memnuniyetin sağlanması açısından önemli zorluklarla karşı karşıyadır. İşletmeler, tatmin edici çalışma ortamları sunamazlarsa ve çalışanların işlerine ve iş yerlerine uyum sağlamalarına yardımcı olmazlarsa, nitelikli personeli elde tutmakta güçlük çekebilirler. Özellikle yeni işe alınan personelin işe ve iş yerine alışma süreci, mesleki açıdan zorlayıcı olabilmektedir. İşe alışma sürecinde yaşanan sorunları azaltmak ve çalışanların performansında olumlu değişiklikler sağlamak adına işletmelerin, oryantasyon eğitimine önem vermeleri gerekmektedir. Sağlık sektöründe oryantasyon eğitimi, hastane çalışanlarının profesyonel gelişimleri ve sağlık hizmetlerinin kalitesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu eğitimler, yeni çalışanların hastane politikalarını, prosedürlerini ve hasta güvenliği standartlarını öğrenmelerini sağlayarak, sağlık hizmetlerinin güvenilirliğini artırmaktadır. Ayrıca, hasta iletişimi ve empati becerilerini geliştirerek, çalışanların hastalarla daha derin ve etkili iletişim kurmalarını teşvik etmektedir. Bu durum, hastaların memnuniyetini artırırken, tedavi süreçlerinin daha verimli hale gelmesine ve hasta bakımı kalite standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır. Oryantasyon eğitimi aynı zamanda çalışanların iş tatminini artırmakta, kurumsal kültürü benimsemelerine yardımcı olmakta ve iş birliği içinde çalışma ortamını güçlendirmektedir. Bu bağlamda, sağlık sektöründe oryantasyon eğitimi yalnızca yeni çalışanların kuruma uyum süreçlerini hızlandırmakla kalmaz, aynı zamanda kurumun genel performansını ve hasta deneyimini olumlu yönde etkileyerek sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmada hayati bir rol oynar. Bu çalışmada, sağlık kurumlarında oryantasyon eğitiminin performans üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Oryantasyon eğitiminin kurumlarda nasıl işlediği genel hatlarıyla incelenmiş ve bu eğitimin çalışan performansı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Sağlık sektöründe yapılan bu araştırma, oryantasyon eğitiminin hastane çalışanlarının performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Oryantasyon eğitimi, yeni çalışanların hastane politikalarını ve hasta güvenliği standartlarını öğrenmelerini sağlarken, hasta iletişimi becerilerini güçlendirerek memnuniyeti artırıcı bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş performansı, oryantasyon, oryantasyon eğitimi, sağlık.

ABSTRACT

Today, businesses face significant challenges in retaining qualified personnel and ensuring satisfaction. Businesses may have difficulty retaining qualified staff if they cannot provide satisfactory work environments and help employees adapt to their jobs and workplaces. Especially the process of acclimating newly hired personnel to work and the workplace can be professionally challenging. In order to reduce the problems experienced during the recruitment process and ensure positive changes in the performance of employees, businesses need to attach importance to orientation training. Orientation training in the healthcare sector is of critical importance for the professional development of hospital employees and the quality of healthcare services. These trainings increase the reliability of healthcare services by ensuring that new employees learn hospital policies, procedures and patient safety standards. Additionally, by improving patient communication and empathy skills, it encourages employees to communicate more deeply and effectively with patients. While this increases patient satisfaction, it contributes to making treatment processes more efficient and increasing patient care quality standards. Orientation training also increases employees' job satisfaction, helps them adopt the corporate culture, and strengthens the collaborative working environment. In this context, orientation training in the healthcare sector not only accelerates the adaptation process of new employees to the institution, but also plays a vital role in improving the quality of healthcare services by positively affecting the overall performance of the institution and patient experience. In this study, the effect of orientation training on performance in health institutions is discussed. How orientation training works in institutions has been examined in general terms and the effect of this training on employee performance has been evaluated. This research conducted in the healthcare sector reveals that orientation training has a significant impact on the performance of hospital employees. Orientation training helps new employees learn hospital policies and patient safety standards and plays a role in increasing satisfaction by strengthening patient communication skills.

Keywords: Job performance, orientation, orientation training, health.

⁸ ORCID: 0000-0002-5919-4478

⁹ ORCID: 0009-0002-2828-9603

GİRİŞ

Oryantasyon, bir alışanın yeni bir iş veya çalışma ortamına uyum sağlamasını ve etkili bir şekilde işlev gormesini sağlayan bir surectir. Bu surec, çalışanın işe başladığı ilk gunlerden itibaren başlar ve genellikle kurumun işleyişini, politikalarını, iş govlerini ve kulturunu kapsar. Oryantasyonun amacı, yeni çalışanların işlerini daha verimli bir şekilde yapabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarını sağlamaktır. Özellikle sağlık sektorunde oryantasyon eğitimi, hasta guvenliği, iletişim becerileri, mesleki standartlar ve kurumsal değerler gibi konularda odaklanarak sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmayı amaçlamaktadır.

Oryantasyon Kavramı ve Genel erevesi

Oryantasyon Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Oryantasyon, yeni işe alınan çalışanların kuruma, iş arkadaşlarına ve iş ortamına uyum sağlamasını hedefleyen bir surectir. Bu surecte çalışanlara, kurumun işleyişi, politikaları ve prosedurleri hakkında bilgi verilir ve iş yerindeki beklentiler ve roller açıklanır. Sağlık sektorunde, oryantasyon eğitimi, çalışanların hasta guvenliği, iletişim becerileri ve mesleki standartlar konularında bilgilendirilmesini içerir.

Oryantasyon Programının Amacı ve nemi

Oryantasyon programlarının temel amacı, yeni çalışanların kuruma hızlı ve verimli bir şekilde uyum sağlamasını desteklemektir. Bu programlar, çalışanların işe başladıkları ilk gunlerde karşılaşabilecekleri zorlukları en aza indirerek, onların işlerine ve iş yerlerine daha hızlı adapte olmalarını sağlar. Sağlık sektorunde, oryantasyon eğitimi, hasta guvenliğini artırmak, iletişim becerilerini geliştirmek ve mesleki standartlara uyumu sağlamak açısından buyuk önem taşır.

Oryantasyon Programlarının Temel Aşamaları

Oryantasyon programları genellikle birkaç aşamadan oluşur. İlk aşamada, yeni çalışanın kuruma ve iş arkadaşlarına tanıtılması sağlanır. Bu aşamada, çalışana kurumun misyonu, vizyonu ve değerleri hakkında bilgi verilir. İkinci aşamada, çalışana iş govleri ve beklentiler hakkında detaylı bilgi sunulur. Bu aşamada, çalışanın iş tanımı, sorumlulukları ve performans kriterleri açıklanır. ncu aşamada, çalışanın mesleki becerileri ve bilgi düzeyi değerlendirilir ve gerekli eğitimler planlanır. Son aşamada ise, çalışanın performansı izlenir ve geri bildirimler sağlanır.

Sağlık Kurumlarında Oryantasyon Programı

Sağlık Kurumlarında Oryantasyon Eğitimi Amacı ve nemi

Sağlık kurumlarında oryantasyon eğitimi, hasta guvenliği, iletişim becerileri, mesleki standartlar ve kurumsal değerler gibi kritik konularda çalışanların bilgi sahibi olmasını sağlar. Bu eğitimler, yeni çalışanların hastane politikalarını, prosedurlerini ve hasta guvenliği standartlarını renmelerini sağlayarak, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırır.

Oryantasyon Programı Uygulanması

Sağlık kurumlarında oryantasyon programlarının uygulanması, dikkatli bir planlama ve organizasyon gerektirir. Yeni alışana ait özelliklerin incelenmesi, oryantasyon eğitiminde sorumluların tespit edilmesi, eğitimin suresinin belirlenmesi, kullanılacak araçların ve yöntemlerin tespiti gibi adımlar, oryantasyon programının etkinliğini belirleyen faktorlerdir. Ayrıca, eğitimin verileceği yerin tespiti ve eğitimin izlenmesi ve değerlendirilmesi de programın başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

Sağlık Kurumlarında Oryantasyon Programlarının İçeriği

Sağlık kurumlarında oryantasyon programlarının içeriği, çalışanların işlerini daha verimli ve guvenli bir şekilde yapabilmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kapsamalıdır. Bu programlarda genellikle hasta guvenliği, enfeksiyon kontrolu, iletişim becerileri, etik kurallar, acil durum prosedurleri ve kurumun politikaları gibi konular ele alınır. Ayrıca, çalışanın mesleki gelişimini desteklemek amacıyla sürekli eğitim ve gelişim fırsatları da sağlanmalıdır.

Uygulama

Yöntem

Bu çalışmada, İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastanelerde hasta hizmetleri çalışanlarının oryantasyon eğitiminin performansa etkisi incelenmiştir. Araştırmada, anket yöntemi kullanılarak veriler toplanmış ve SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma Soruları ve Hipotezler

Araştırma soruları ve hipotezler, oryantasyon eğitiminin çalışan performansını üzerindeki etkisini anlamak için belirlenmiştir. Ana araştırma soruları şunlardır: (1) Oryantasyon eğitimi, hasta hizmetleri çalışanlarının iş performansını nasıl etkiler? (2) Oryantasyon eğitimi, çalışanların hasta güvenliği ve iletişim becerileri üzerindeki etkileri nelerdir? Bu sorulara yanıt aramak amacıyla şu hipotezler test edilmiştir: H1: Oryantasyon eğitimi alan çalışanların iş performansı, eğitimi almayanlara göre daha yüksektir. H2: Oryantasyon eğitimi, çalışanların hasta güvenliği konusunda daha bilinçli olmalarını sağlar. H3: Oryantasyon eğitimi, çalışanların iletişim becerilerini geliştirir.

Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Anket formu, hasta hizmetleri çalışanlarının oryantasyon eğitimi ile ilgili deneyimlerini ve bu eğitimin performanslarına etkilerini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Anket formunda, demografik bilgiler, oryantasyon eğitimi süresi ve içeriği, çalışanların iş performansı, hasta güvenliği ve iletişim becerileri ile ilgili sorular yer almıştır. Anketler, İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastanelerde çalışan hasta hizmetleri personeline uygulanmıştır.

Veri Analizi

Toplanan veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizinde, tanımlayıcı istatistikler, t-testi ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler, demografik bilgiler ve oryantasyon eğitimi ile ilgili bilgileri sunmak amacıyla kullanılmıştır. T-testi, oryantasyon eğitimi alan ve almayan çalışanların iş performansı, hasta güvenliği ve iletişim becerileri arasındaki farkları belirlemek için kullanılmıştır. Korelasyon analizi ise, oryantasyon eğitimi ile iş performansı, hasta güvenliği ve iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma bulguları, oryantasyon eğitimi alan çalışanların, eğitimi almayanlara göre iş performanslarında anlamlı bir artış olduğunu göstermiştir. Oryantasyon eğitimi, çalışanların hastane politikalarını ve hasta güvenliği standartlarını öğrenmelerini sağlarken, hasta iletişimi becerilerini güçlendirerek memnuniyeti artırıcı bir rol oynamaktadır. Ayrıca, oryantasyon eğitimi alan çalışanların, hasta güvenliği ve iletişim becerileri konularında daha bilinçli ve yetkin oldukları tespit edilmiştir.

Demografik Bilgiler

Anket sonuçlarına göre, katılımcıların çoğunluğunu kadın çalışanlar oluşturmakta olup, yaş dağılımları 25 ile 45 arasında değişmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı, 1 ile 5 yıl arasında sağlık sektöründe deneyime sahiptir. Eğitim düzeyleri ise genellikle lise ve üniversite mezunu düzeyindedir.

Oryantasyon Eğitimi ile İlgili Bulgular

Araştırma sonuçları, oryantasyon eğitiminin çalışanların iş performansı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Oryantasyon eğitimi alan çalışanlar, işlerini daha hızlı ve doğru bir şekilde yapabilmekte, hasta güvenliği konularında daha bilinçli hareket etmekte ve iletişim becerilerini daha etkili bir şekilde kullanabilmektedir.

İş Performansı Üzerindeki Etkiler

Oryantasyon eğitimi alan çalışanların iş performansı, eğitimi almayan çalışanlara göre daha yüksektir. Bu durum, oryantasyon eğitiminin çalışanların işlerini daha etkili ve verimli bir şekilde yapmalarını sağladığını göstermektedir. Ayrıca, oryantasyon eğitimi, çalışanların iş tatminini artırarak, işyerine olan bağlılıklarını güçlendirmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu araştırmanın bulguları, İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastanelerde hasta hizmetleri çalışanlarının oryantasyon eğitiminin performansları üzerindeki olumlu etkilerini açıkça göstermektedir. Oryantasyon eğitimi, çalışanların işlerini daha etkili ve verimli bir şekilde yapmalarını sağlarken, hasta güvenliği ve iletişim becerilerini de geliştirmektedir. Bu bulgular, sağlık kurumlarının oryantasyon

programlarına yatırım yapmalarının ve bu programları etkin bir şekilde uygulamalarının önemini vurgulamaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, oryantasyon eğitimi alan çalışanların iş performansı, hasta güvenliği ve iletişim becerileri alanlarında anlamlı bir artış gözlemlenmiştir. Bu bulgular, oryantasyon eğitiminin sağlık kurumlarında kaliteyi artırmak için kritik bir araç olduğunu göstermektedir. Oryantasyon eğitimi, yeni çalışanların kuruma uyum süreçlerini hızlandırarak, onların iş tatminini ve bağlılıklarını artırmakta ve dolayısıyla sağlık hizmetlerinin genel kalitesine katkıda bulunmaktadır.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, sağlık kurumlarına yönelik birkaç öneri sunulabilir:

1. **Oryantasyon Programlarının Standartlaştırılması:** Sağlık kurumları, oryantasyon programlarını standartlaştırarak, tüm yeni çalışanların bu eğitimlerden geçmesini sağlamalıdır. Bu sayede, tüm çalışanların aynı bilgi ve beceri düzeyine sahip olması sağlanabilir.

2. **Sürekli Eğitim ve Gelişim Olanakları:** Oryantasyon eğitimi, çalışanın işe başladığı ilk günlerde verilen bir eğitim olarak görülmemeli, sürekli eğitim ve gelişim olanakları ile desteklenmelidir. Bu sayede, çalışanların bilgi ve becerileri güncel tutulabilir.

3. **Oryantasyon Eğitiminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi:** Sağlık kurumları, oryantasyon programlarının etkinliğini düzenli olarak değerlendirmeli ve geri bildirimler doğrultusunda programları iyileştirmelidir. Bu değerlendirmeler, anketler, performans değerlendirmeleri ve geri bildirim toplantıları ile yapılabilir.

4. **Teknolojinin Kullanımı:** Oryantasyon eğitiminde teknolojiden yararlanmak, eğitim materyallerine erişimi kolaylaştırabilir ve eğitimin daha etkili bir şekilde verilmesini sağlayabilir. Online eğitim platformları ve simülasyonlar, çalışanların eğitim sürecinde daha aktif rol almalarını sağlayabilir.

5. **Oryantasyon Eğitimine Katılımın Teşvik Edilmesi:** Sağlık kurumları, çalışanların oryantasyon eğitimlerine aktif katılımını teşvik etmelidir. Bu, eğitimin önemini çalışanlara anlatılması ve katılımın ödüllendirilmesi ile sağlanabilir.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, verilerin yalnızca İstanbul'daki özel hastanelerden toplanmış olması ve çalışmanın yalnızca hasta hizmetleri çalışanlarını kapsaması yer almaktadır. Gelecekteki araştırmalar, farklı bölgelerdeki ve farklı sağlık kurumlarındaki çalışanları kapsayarak daha geniş bir perspektif sunabilir. Ayrıca, uzun vadeli etkilerin incelenmesi için boylamsal çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Afşar, F., Erdoğan, H. ve Özdamar, S. M. (2023). The Effect Of Orientation Training Given To Newly Recruited Healthcare Workers During The COVID 19 Pandemic: Quasi-Experimental Research. *Aydın Sağlık Dergisi*, 9(2), 27-46.
2. Altındiş, S. ve Ergin, S. A. (2018). Kalite Bağlamında Sağlık Personeli Eğitimi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(1), 157-169
3. Atay, H. (2011). Duygusal Oryantasyon Süreci Kuşadası'nda Bulunan A Grubu Seyahat Acentaları Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. Atay, H. ve Çolakoğlu, Ü. (2019). İşe Oryantasyon Sürecinde Yaşanan Sorunlar: Kuşadası A Grubu Seyahat Acentaları Örneği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 14(52), 401-432.
5. Atik, H. A. (2015). Otel İşletmelerinde Oryantasyon Eğitiminin Değerlerlendirilmesi: İstanbul - Beyoğlu Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
6. Ayana, S. S. ve Gebissa, F. (2020). Induction And Orientation Practices And Perceived Effect On Health Work Force Performance And Satisfaction In Public Hospitals Of Ilubabour Zone, Oromia Regional State, South West Ethiopia, 2018: Facility Based Cross Sectional Study Design Was Employed. <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.08.03.20165001v1.full.pdf> adresinden erişildi.

7. Aytuğ Kanber, N. ve Gürlek, Ö. (2011). Araştırma Hemşirelerin Uygulanan Hizmet İçi Eğitim Programından Beklentileri Ve Bu Program İle İlgili Düşünceleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14,
8. Balbay, Z. (2007). Oryantasyon Eğitiminin Çalışanların Turnover'ına Etkisi Ve Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
9. Batılı, S. B. (2010). Oryantasyon Eğitimi İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Mevcut Durum Analizi Ve Finans Sektöründe Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
10. Bauer, T. N., Bodner, T., Erdogan, B., Truxillo, D. M., ve Tucker, J. S. (2007). Newcomer Adjustment during organizational socialization: A meta-analytic review of antecedents, outcomes and methods. *Journal Of Applied Psychology*, 92(3), 707-721
11. Bingöl, D. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları
12. Boylu, Y. (2007). Turizm Eğitimi Almış Yeni Mezunların Oryantasyon Programlarına Yönelik Tutumlarındaki Değişimler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22).
13. Brown, J. (2020). Employee Orientation: Keeping New Employees on Board. <http://humanresources.about.com/od/retention/a/keepnewemployee.htm> adresinden erişildi.
14. Bulgulu, B. M. (2008). İşgörenin Toplumsallaşma Sürecinde İşe Alıştırma Eğitiminin Önemi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
15. Caruth, D. L. (1988). *The Contemporary Organization*. New York: Quarum Books.
16. Choi, J. N., ve Pak, A. W. (2020). Multilevel contextual factors impacting newcomer adjustment: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 105(9), 1075-1097.
17. Compliance Prime Team (2020). Importance of Employee Orientation in an Organization. <https://www.complianceprime.com/blog/2020/07/01/importance-of-employee-orientation-in-an-organization/> adresinden erişildi.
18. Çakır, E. ve Kacır, Ü. İşletmelerde Oryantasyon Eğitiminin Örgütsel Sinizme ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Aydın Organize Sanayi Bölgesinde Bir Uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 124-149.
19. Çelik, V. (1993). Eğitim Yönetiminde Örgütsel Kültür ve Önemi. *Verimlilik Dergisi*, No.1, Ankara: MPM Yayını.
20. Edwards, J. R. ve Cable, D. M. (2009). The Value of Value Congruence. *Journal of Applied Psychology*, 94(3).
21. Eraslan, N. (2014). İstanbul İlindeki Kamu Özel Hastanelerde Kalite Yönetim Sisteminde Sürekli İyileştirme (KAİZEN)'nin, İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
22. Galt, R. G. (2000). The value of training and orientation programs in large medical organizations. *J Nurses Staff Dev.*, 16(4), 151-6.
23. Georgellis, Y., Lange, T. ve Tabvuma, V. (2015). Orientation Training and Job Satisfaction: A Sector and Gender Analysis. *Journal of Human Resource Management*, 80(2), 464-473.
24. Geylan, R. (1990). Bir Verimlilik Unsuru Olarak İşe Alıştırma: Oryantasyon. *Verimlilik Dergisi*, No.1, Ankara: MPM Yayını.
25. Günay, F. (2010). Oryantasyon Eğitiminin Örgütsel Bağlılığa Olan Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
26. Hacıoğlu, M. ve Kızıldağ, D. (2020). Belediyeler Açısından Oryantasyon Eğitiminin İncelenmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(4), 2272-2287.
27. Hoş, C. (2016). Sağlık Sektöründe Zoru Başarmak: Sağlık Sektöründe Akreditasyon. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (CİEP Özel Sayısı), 499-533.
28. İlhan, M. N. (2019). The effects of orientation training on patient safety. *Health Services Management Research*, 32(1), 43-51.

29. İşman, A. (2004). Eğitim teknoloji ve Eğitim teknolojisinin diğer bilimlerle ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Hendek Eğitim Fakültesi.
30. Joo, B. K. B. ve Mclean, G. N. (2006). Best Employer Studies: A conceptual model from a literature review and a case study. *Human Resource Development Review*, 5(2), 228-257.
31. Karakaş, A. (2014). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşe Alıştırma Eğitimi Programlarının Önemi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4(7), 1-14.
32. Klein, H. J., ve Weaver, N. A. (2000). The effectiveness of an organizational-level orientation training program in the socialization of new hires. *Personnel Psychology*, 53, 47-66.
33. Kocabacak, A. (2006). İnsan Kaynakları Eğitiminde Oryantasyon. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
34. Krijgsheld, M., Tummars, M. L. G. ve Scheepers, F. E. (2022). Job performance in healthcare: a systematic review. *BMC Health Services Research*, 22(149).
35. Müminoğlu, M. (2013). Oryantasyon Programları ve Şirketin/Yeni Çalışanların Beklentileri. www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=3092 adresinden erişildi.
36. Ndayisaba, H. (2017). *Effect Of Orientation Programs On Employee Performance A Case Of Usuu-Africa*. Africa: United States International University.
37. Noe, R. A. (1999). *İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Gelişimi* (Çev. Canan Çetin). İstanbul: Beta Basım.
38. Noe, R. A. (2008). *Employee Training and development*. New York: McGraw-Hill.
39. Olfert, K. ve Steinbuch, P. A. (1993). *Personelwirtschaft*. Kiehl: Verlag in Ludwighafen.
40. Özdemir, N. (2007). İşe Alıştırma (Oryantasyon) Eğitimi. <http://www.okyanusbilgiambari.com/InsanKaynaklari/egitim/Oryantasyon.pdf> adresinden erişildi.
41. Özer, Ö. (2004). İşletmelerde Oryantasyon Eğitimi ve Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
42. Özpulat, F. (2010). Sağlık Bakanlığı Ankara Dışkapı Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Çalışmakta Olan Sağlık Personelinin Hizmet İçi Eğitim Programına İlişkin Görüşlerinin Saptanması. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Sempozyum Özel Sayısı*. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/55236782/diskapilibre.pdf?1512737339=&responsecontentdisposition=inline%3B+filename%3DSaglik_Bakanligi_Ankara_Diskapi_Egitim_v.pdf&Expires=1719317520&Signature=HhsTTdGuEnRrJGqvrU0FKVtXUH7kVCN6JISvWDJj1TPQNYWpS5t8ric4mtJDjC1aL0c7gdvzpQsiUSE7trfn0ukqVDOxKzPBH~zf11WaG36RK4WnXYXKfAjs7yIHK45325HLyeV9aQttm3wjoWQKUfQsU1cP0UNVL5XXyB0bXm401Lznwc7XDXoqBvw2UyDpcMS8IIT6nFurSWOASFb6M1y1CEcIwMKIJOyKFjRyL7VBiM9ASrdPT3o1Owz5KKbtp8djRXaLCldvMA0u3~~XKIurM5kVEcfcmzx79BmFmOf75Q8SbpFi8GZz9eKRUXENj0X5ScL66XtwA__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA adresinden erişildi.
43. Öztürk, H., Kurt, Ş., Mersinlioğlu Sertin, G., Bayrak, B., Balık, T. ve Demirbağ, B. C. (2016). Hastanelerde İşe Yeni Başlayan Hemşirelerin Sorunları. *ACU Sağlık Bil Derg.*, 4,189-201.
44. Park, C., Jun, J., Lee, T. ve Lee, H. (2018). Customer orientation or employee orientation: Which matters more? The moderating role of firm size. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 33(7), 1001-1011.
45. Polat, Ş. ve Terzi, B. (2018). Identification of the Burnout and Job Satisfaction Levels of the Beginner Nurses who were in the Process of Orientation. *Int J Med Res Health Sci* 7(12), 156-163.
46. Rowland, W., Ruth, M. ve Ekot, A. C. (2017). Effect of employee orientation in creating satisfaction with work. *The Business and Management Review*, 9(2), 219-227.
47. Saks, A. M., ve Gruman, J. A. (2014). What do we really know about employee engagement? In M. Gagne (Ed.), *The Oxford Handbook of Work Engagement, Motivation, and Self-Determination Theory* (45-61). Oxford University Press.
48. Sevim, S. A. ve Yalçın, İ. (2006). Kısa Süreli Bir Oryantasyon Programı Denemesi: Öğrencilerin Uyum Düzeyleri ve Programa İlişkin Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(2).
49. Simovate (2024). Dijital Oryantasyon: Çağın Kurumsal Dönüşümü. <http://www.simovate.com/blog/dijital-oryantasyon-cagin-kurumsal-donusumu> adresinden erişildi.

50. Soysal, A. ve Baynal, T. (2018). Hastanelerde Sağlık Donatımı Yönetimi: Kayseri İlinde Bir Araştırma. *ICCTME'18, The Second International Conference On Current Trends In The Middle East 2018* Tekirdağ, Turkey 5-9 November, 2018.
51. Sönmez, A. ve Hürer, A. (1988). *İşletmelerde Meslek Eğitimi, Eğitici Personel, İş Pedogojisi Ders Notları*. M.E.S.S. Yayım.
52. Stumpf, S. A., ve Dunbar, R. L. (2017). The hiring, training, and supervision of new employees. In S. Zedeck (Ed.), *APA Handbook of Industrial and Organizational Psychology* (2, 323-356). American Psychological Association.
53. Taş, D. (2012). Sağlık Hizmet Kalitesinin Ölçümüne İlişkin Bir Araştırma. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 4, 79–102.
54. Taşkin, E. (2001). *İşletme Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
55. Tiyek, R. (2014). Oryantasyon Eğitim Programı Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 333-353.
56. TOPALOğLU, M. ve KOÇ, H. (2002). *Büro Yönetimi. Kavramlar ve İlkeler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
57. Topaloğlu, M. ve Sökmen, A. (2003). İşe Alıştırma (Oryantasyon) Eğitiminin Etkinliği ve İşgören Performansı İlişkisi (Ankara'da Bir Uygulama). *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2.
58. Türen, S., Çetinkaya Işık, F. ve Uzun Morgül, N. (2020). Hemşirelerin oryantasyon programında kullanılan kardiyovasküler modül eğitiminin etkinliği. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-5.
59. Umdu, A.(2002). İşe Yeni Alınan Personelin Eğitimi ve Çağrı Merkezlerinde Oryantasyon Eğitimi Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
60. Ülgen, H. (1990). *İşletmelerde Organizasyon İlkeleri ve Uygulaması*. İ.Ü. Yayın No: 355, Gençlik Basımevi.
61. Vigoda, E. (2000). Organizational Policies, Job attitudes and work outcomes: Explorations and implications for the public sector. *Journal of Vocational Behavior*, 57(3), 326- 347.
62. Vurain Tabvuma, V., Georgellis, Y. ve Lange, T. (2015). HR Science Forum Orientation Training and Job Satisfaction: A Sector and Gender Analysis. https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/eust01.ext.exlibrisgroup.com/44SUR_INST/storage/alma/8F/93/FB/DA/4E/16/0E/1E/E9/18/FC/23/17/3F/94/90/Orientation%20and%20Job%20Satisfaction%20HRM%20Accepted%20Version.pdf?responsecontenttype=application%2Fpdf&XAmzAlgorithm=AWS4HMACSHA256&XAmzDate=20240625T071046Z&XAmzSignedHeaders=host&XAmzExpires=119&XAmzCredential=AKIAJN6NPMNGJALPPWAQ%2F20240625%2Ffeu-central-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Signature=20583cc08b320f97ccbfa29dc800708038695532af71c9e4b8df54410242b9d3 adresinden erişildi.
63. Yaylı, A. ve Temiraliyeva, K. (2006). Otel İşletmelerinde İşe Alıştırma Eğitiminin İşgören Performansına Etkisi Üzerine Kazakistan'da Bir Etkisi Üzerine Kazakistan'da Bir Uygulama. *Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1,
64. Yenilmez, K., Yalçın Balçık, P. ve Dolgun, N. A. (2016). Hastanelerde İşe Alıştırma (Oryantasyon) Programının Değerlendirilmesi: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2), 131-152.

(6)

Prof. Dr. Neşide YILDIRIM¹⁰

YÜMİNİ SEZEN’İN DÜŞÜNCESİNDE MARKSİZM VE MADDECİLİĞİN TAHLİLİ THE ANALYSIS OF MARXISM AND MATERIALISM IN YÜMİNİ SEZEN’S THOUGHT

ÖZ

Prof. Dr. Yümni Sezen, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde çalışırken emekliye ayrılmış öğretim üyesidir. Makalede Sezen’in “Tarihi Maddeciliğin Tahlil ve Tenkidi” isimli kitabı dikkate alınmış, Marksizm karşısındaki düşünceleri tahlil edilmiştir. Marksizm hem felsefe akımı hem de ülke yönetimi için ideolojidir. Bu duruma siyasi ve ilmi cevap vermek, ideolojik ve ilmi özelliklerini objektif şekilde ortaya koymak ve bir zamanlar moda haline gelen özentilerden gençleri çekip almak gerekmiştir. Marksizm’in iç yüzünü ilmi ve felsefi anlamda ortaya koyarken Sezen’in hareket noktası İslam olmuştur. Çünkü İslam, insani hareketlerin ve düzenlerin, değişmez kaynağıdır. Çalışmasında Marksizm’in kurucuları olan Marks ve Engels’in kendi içindeki tutarsızlıklarını ele almış ve Marks’ın hatasını Marks’a, Engels’in hatasını Engels’e yaptırmıştır. Marksizm’in kendi içindeki tutarsızlıklarını ve çelişkilerini büyük bir emekle ve adım adım tahlil ederek, psikolojik yapısını da ortaya koymuştur. Çalışmayı farklı kılan da budur. Yani Marksizm’in tutarsızlıklarını ve psikolojik tahlilini yapmış olmasıdır.

Bizim çalışmamız teoriktir ve kaynaklara dayalı olarak yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yümni Sezen, Marksizm, Maddecilik, İslam, Tahlil.

ABSTRACT

Prof. Dr. Yümni Sezen is a retired faculty member while working at Marmara University Faculty of Theology. In the article, Sezen's book "Analysis and Criticism of Historical Materialism" was taken into consideration and his thoughts against Marxism were analyzed. Marxism is both a philosophical movement and an ideology for the country's administration. It was necessary to respond to this situation politically and scientifically, to objectively reveal its ideological and scientific characteristics, and to pull young people away from the wannabes that once became fashionable. While revealing the insight of Marxism in scientific and philosophical terms, Sezen's starting point was Islam. Because Islam is the unchangeable source of human movements and orders. In his work, he discussed the internal inconsistencies of Marx and Engels, the founders of Marxism, and made Marx make Marx's mistake and Engels make Engels' mistake. By analyzing the inconsistencies and contradictions within Marxism with great effort and step by step, he also revealed its psychological structure. This is what makes the work different. In other words, he made a psychological analysis of the inconsistencies of Marxism.

Our study is theoretical and was conducted based on sources.

Keywords: Yümni Sezen, Marxism, Materialism, Islam, Analysis.

¹⁰ İğdır Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi; Sosyal Hizmet Bölümü; nyildirim@sakarya.edu.tr; ORCID: 0000-0002-7857-865x

GİRİŞ

İstanbul Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'ndan Hocam Prof. Dr. Yümnü Sezen, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştıktan sonra emekliye ayrılmıştır. Hocayı yakından tanıyanlar O'nun, Ziya Gökalp (1876-1924), Mümtaz Turhan (1908-1969), Erol Güngör (1938-1983) ve Seyit Ahmet Arvâsi (1932-1988) gibi sosyal alanlarda ilim adamlığının yanında tevazu sahibi ve pozitif enerji dolu biri olduğunu bilirler. Öncülleri gibi eserlerini yazarken önce tanım yapar; konunun ne olduğunu etraflıca tahlil ve tasnif eder, çeşitli kaynaklarda doyurucu şekilde inceler ve sonra da objektif eleştiriye tabi tutar, tenkit eder.

Üzerinde çalıştığım konu *Tarihi Maddeciliğin Tahlil ve Tenkidi* adlı eserinde etraflıca ele alınmıştır. Çalışma bu kitap esas alınarak yapılmıştır. Yukarıda işaret edildiği gibi Sezen bu eserini de aynı metotla yazmıştır. Önce tanım, tahlil ve tasnif sonra da eleştiri ve tenkit yapmıştır. Sezen'in çok sayıda kitap ve makalesi var; her biri alanında oldukça önemli ve bir kısmı da ezber bozucu niteliktedir.

Çalışma konusu olan kitap: İçindekiler, Önsöz, Giriş, Bölümler, Kaynaklar, İndeks ve son olarak Yanlış-Doğru Cetvelinden ibarettir. Toplamda altı yüz sayfadan oluşmuş oldukça hacimli bir eserdir. Bilgi ve muhteva bakımından doyurucu ve kendi sahasında önemli ve tek niteliktedir. Veli Yayınları tarafından 1984 yılında İstanbul'da basılmış, yayımlanmıştır. Yedi bölümden oluşan kitabın başlıkları sırasıyla; “Varlık, Diyalektik ve Tarihi Maddeciliğin Buhranları, Din, Ahlak, Aile-Milliyet-Devlet, Ekonomi, Günümüzde Marksizm'in İstismar Ettiği Meseleler” şeklindedir. Kitap genel hatlarıyla bir “tenkit” (eleştiri) sayılırsa da sadece tenkit değil, aynı zamanda “tahlil” (inceleme)'dir. Kendi deyimiyle yaptığı çalışma, “ne işe yaradığı belli olmayan veya kapitalizmin işine yarayan yahut da ilim ve felsefe süsüyle gösteriye çıkarılmış bir tenkit değildir.” Ona göre tenkit, sadece bir vesiledir. Eser klasik anlamda sadece tenkit değil, eksiklik ve örtülü olarak endişenin de dile getirildiği bir çalışmadır. Kitabın önsözünde (13-14) belirtildiği gibi “İslam düşüncesinin ışığı altında, fizik, kimya, biyoloji, psikoloji ve sosyolojinin verileri karşısında, bu ışığın ve bu verilerin aydınlatıldığı akliselime ve felsefe konuları arasında *tarihi maddeciliğin tahlili ve tenkididir.*” Tahlil ve tenkitlerini insani hareketlerin ve düzenlerin, hakikatte değişmez kaynağı olan **İslam'a** dayandırmıştır. Böylece her bölüm hem inceleme hem de tenkit olarak oldukça geniş tutulmuştur. O zamana kadar Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) çok tenkit edilmiş olmakla birlikte Sezen'e göre bunlarda, ya tamamen felsefi kalıplar içinde kalındı, ya da sadece tatbikattan (pratik hayattan) örnekler üzerinde duruldu. Birincisi, yani felsefi kalıplar, “idealizmin bir çeşnişi” olarak değerlendirildi, ikincisine yani pratik hayatla ilgili örneklerde ise “biz henüz cemiyetimizi tam olarak gerçekleştiremedik ki” diyerek geçiştirildi. Tenkitlerini yaparken mevcut usullere başvurmakla birlikte, “fikir dehlizlerini daha değişik usullerle” yokladığını ifade eder. Bu amaçla Marks ve Engels'in kendi içindeki tutarsızlıklarına yer verdiğini ve “tabir caizse Marks'ın hatasını Marks'a, Engels'in hatasını Engels'e” buldurttuğunu belirtir. Kendi içindeki tutarsızlıkları, çelişkileri büyük bir emekle ve adım adım tahlil ederek, bir bakıma Marksizm'in psikolojik tahlilini de işin içine kattığını söyler. Böylece kendi çalışmasının diğer mevcut çalışmalara göre olan farkını ortaya koyar.

Eserinde dil konusunda da hassasiyet gösterdiğini belirtir. Eserini yazdığı dönemde bilhassa Marksist çevreler tarafından “Öztürk'çe” adıyla “uydurma” kelimelerden oluşan eserler vücuda getiriliyordu. İşte bu endişeyle ve haklı olarak *dil konusunda da titizlik gösterdiğini* ifade eder. Bu işte sıkıntımızın büyük olduğunu, birkaç satır yazı yazıp dil buhranı ile karşılaşmanın ve ondan yakınmanın imkânsız hale geldiğini belirterek, “dil sadeliğine, tarihi bağlarından kopmamasına, bağlı bulunduğu medeniyetlere kapıları açık tutan kültürümüzün malı olmasına dikkat ettik” der. Uydurma ve nesebi gayri sahih kelime kullanmamaya gayret ettiğini, nesebi sahih bir yabancı kelimeyi uydurmaya tercih ettiğini ifade eder. Bununla birlikte çok az sayıda alışılmış ve yerleşmiş uydurma kelimeler de kullanılmıştır. Toplum, soyut, somut, veri vb. gibi.

Kitabı okuyanlar Sezen'in tahlil ve tenkitlerinde boşluk bıraktığı bir hususun bulunmadığını, aşırıya kaçacak veya zorlama sayılabilecek bir yorumlamanın da olmadığını rahatlıkla görecektir. Çok farklı kaynaklara dayanarak orijinal görüşlerini ortaya koymuştur. Görüşleri sadece bir tenkitten ibaret değildir onun ötesindedir; tahlil ve tenkit işin görünen tarafıdır. Kitaptaki görüşlerini sosyoloji veya felsefi görüşlerinden ibaret olarak değerlendirmek de doğru değildir. Biyoloji, antropoloji, fizik, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve

ilahiyat konularını da içine alan kapsamlı bir incelemedir. Özellikle İslami kaynaklara, Kur'an'a dayanarak yaptığı tahliller önem arz etmektedir.

KAYNAK OLARAK KULLANILAN KİTABIN İÇERİĞİ

1. Kitabın Dayanak Noktası: İslam

Kitabın önsöz ve giriş kısmı (13-28), kitabın tümü için özet niteliğindedir. Burada belirttiği hususları kitabın yedi ayrı bölümünde çok geniş olarak ele alıp incelemiş, tahlil etmiş ve Kur'an'ı esas alarak maddeciliği tenkit etmiştir. Böylece kitabı yazarken nihai destek ve kaynağının İslam olduğunu belirtir. Bununla birlikte batı kültürü ve felsefesinden de yararlandığını söyler ve bunun normal karşılanması gerektiğine işaret eder. “Çünkü Marksizm bir batı kültürüdür” der. Böyle bilimsel ve fikri bir meselede yadırganmayacağını; Maddeciliğin ve Marksizm'in adından bile bıkmış, haklı olarak tiksiniş insanlara dahi çalışmasının, değişik ve çok şey söyleyeceği kanaatini taşıdığını ancak, “fikir tembellerine, bir şeyin asli yüzünü öğrenmekten imtina ederek politik iklimlerde dolaşanlara, komprime şeyler, kalıplar, kolay reçete isteyenlere, sadece heyecanlarının körüklenmesini arzu edenlere bir şey ifade etmeyebileceğini” belirtir. Konu itibarıyla Batı'dan söz edildiği zaman onun kültürünü ve düşünce yapısını kullanmak zorunda olduğunu, bunun başka bir yolu ve metodu olamayacağını belirtir (1984: 14).

Sezen'in dayanak noktasını İslam olarak belirleyip, tahlil ve tenkitlerini batı kültürünü esas alarak yapması işin en önemli ve can alıcı kısmıdır. İslam, şartların getirdiği yeniliklerle her çağda yoruma açık değerler sistemine sahiptir ve gelecek, İslam Medeniyetinin göz kamaştırıcı parıltısı olacaktır. Bunu belirtmeden önce tıpkı Güngör gibi Sezen de İslam kaynağından habersiz olan ilim insanlarını “korku içinde olduğunu” belirterek tenkit eder. Gerçi Sezen bu tenkitini Güngör'den farklı olarak ilim adamlarının *ideolojik tavır ve endişesine bağlar* ve der ki: “Bu kaynaktan (İslam) habersiz olan birçok aydında garip bir korku teşhis etmekteyiz: Komünizmi yok edersek Kapitalizm şımarır, dengeyi bozarız diyorlar”. Sezen bu korkunun yersiz olduğunu ve atılması gerektiğini belirtir. “*Fert-cemiyet dengesini yüklediğimiz bütün ahlaki ve fikri gayretler, zamanına göre ve gittikçe gelişerek her zaman olagelmıştır. Bu gayretler Marks'tan da Eflatun'dan da önce idi. Marksizm aksine yol kesici olmuştur. Yol arayan insana kurtuluş ümidiyle uçurumu göstermiştir. Denizin üstünde kalmak isteyen insana, 'içine bat, boğul da iyice doy' demiştir. Yani maddeye tutunmak isteyen insanı, maddenin içinde eritip yok etmeye çalışmıştır*” der.

Sezen'in teşhis ettiği “aydınlardaki korku” Türkiye'de yerli temaları işlemek suretiyle roman türü sanat eseri yazarlarda da vardır. Bunu en iyi dile getiren Güngör olmuştur. Güngör, “yerli eser vermek isteyenler, tıpkı Marksistler gibi, değerlerden ziyade görüntülerle uğraşmaktadırlar” der. Milli kültürün motiflerini işlemek isteyen bir yazar, bu kültürün temel prensiplerinin yaşanan hayatla ilgili noktalarını bulmalı, hayatımızın problemleri karşısında milli kültürün verdiği çözüm yollarını tartışmalıdır. Milli kültür motifleriyle çağın problemlerini, yaşanan hayatla ilgili problemleri tartışması gerekirken, yerli eser vermek isteyenlerin milli kültürün daha çok “geçmişe hasret duymak” veya geçmişi diriltmek, devam ettirmek gibi sosyolojik manada bir “gelenekçilik” şeklinde tartışmayı tercih ettikleri belirtir. Güngör, İslami değerleri edebiyat alanında işlemelerini isterken, sahabe döneminde yaşanan olayları kastetmediğini belirtir, günümüz insanının yaşadığı problemler ve İslam'la yüz yüze geliş durumunu kasteder. Güngör'e (1981: 103) göre ne yazık ki İslami edebiyat denince çok kimsenin aklına İslam tarihinin olaylarını ve insanlarını ele alan edebiyat eserleri veya din konularında eğitici, öğretici eserler gelmektedir.

Çünkü Güngör, kendi döneminde ve günümüzde, resmi eğitim programlarında işlenmeyen Türk İslam geleneğinin yaşanan hayatın problem ve olguları içerisinde gençlere aktarılmasının, ancak edebi eserlerle mümkün olabileceğini düşünür. Roman gibi edebi eserlerin bu anlamdaki görevi üstlenmesinin önemine işaret eder. Bilhassa romanın ve diğer edebi eserlerin -belki de daha çok dizilerin- eğitici değerini dile getirmek gerekir.

Sezen ise, aydınlarla ilgili durum tespiti yapar ve korkularından söz eder, korkularını da ideolojik endişelerine bağlar. Hitap ettiği kitle kendisi gibi milli konularda hassasiyet gösteren bilim insanlarıdır. Fakat Güngör, durum tespitiyle birlikte milli hassasiyet gösterip özellikle sanat türü eser yazarları; aydın ve sanatçıları, “geçmişe hasret duymak”la suçlar ve hayattan kopuk olarak değerlendirir. İdeolojik tavır

içerisindeki aydını (onun deyiimi ile münevveri) ise “batıcı” ve “kendi kültür ve kimliğinden kopuk”, İslam kültürünün açtığı zengin malzemededen habersiz olarak değerlendirir ve ağır eleştiriye tabi tutar. Ayrıca resmi eğitim programlarında milli kültürün yer almamasını da önemli bir eksiklik olarak görür.

2. Sezen’e Göre Marksizm ve Marksistler

Tanım olarak Marksizm, diyalektik materyalist yorumuna dayanan felsefi düşünceye verilen addır. 19. yüzyılın ortalarına doğru siyasi bir akım şekline dönüşerek Komünizme yönelmiş, ona giden adımların temelini oluşturmuştur. Komünizm, Latince “paylaşmak, ortaklaşa kullanmak” anlamına gelen “communis” (komünist) kökünden türetilmiştir. Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. Komünizm, devlet veya toplumda özel mülkiyetin olmadığı, bütün malların, üretim araçlarının topluma ait bulunduğu, bunları herkesin ortaklaşa kullandığı toplum düzenini ifade eder. Böyle bir toplum anlayışının devlet mekanizmasına yerleştirilmesini amaçlayan siyasi, ekonomik düzendir. Kapitalist dünyaya karşı işçi sınıfının (proletarya) özgürleşmesini öngörür. Fakat sistemi uygulayanlar proletarya diktatörlüğünü hayata geçirmişlerdir. Marksizm’i savunan, bu görüş doğrultusunda hareket eden veya uygulamasını yapanlara ise Marksist adı verilir.

Sezen öncelikle Marksistlerin dayanağı olan madde ve tabiat hakkındaki görüş ve düşüncelerini ele alır ve tanımını, tahlil ve tenkitlerini bu görüşlere göre yaparak çalışmasını sürdürür. Marksistlerin temel dayanağı maddi unsurlardır. Bu noktadan hareket edip, görüş ve düşüncelerine dayanarak tabiatı ve tabiatın maddi oluşunu (50 vd.), maddenin ezelden beri varlığını, yaratılmamış olduğunu belirten Marksistlerin görüşlerine yer verir. Marksistler, görüş ve düşüncelerinin temelini madde ve maddi hareket olduğunu, maddesiz hareket ve hareketsiz maddenin olamayacağını, hareketin karşılıklı çekim ve itimlerden meydana geldiğini ve sürekli olduğunu, fakat bütün evrende denge halinde bulunduğunu belirtirler. Sezen bu görüşleri Marksist düşüncenin temel tezleri olarak değerlendirir.

Marksistlere göre tabiatta sürekli hareket vardır. Sürekli hareket, varlıkta değişme ve oluş meydana getirir. Tabiat; *madde, hareket ve oluş birikimdir*. Sürekli birikim ise tekâmül halindedir. Devamlı oluş halinde olan tabiatın tarihinden söz ederler. Tarih ezelden beri mevcuttur, tabiat da ezelden beri oluşum halindedir; yaratılmamıştır, hep vardır ve üstelik bu oluşuma etki edecek hiçbir irade ve gaye de söz konusu değildir; kendi kendine devam eder durur (31-85). Dolayısıyla “Mutlak İrade” yoktur; “Mutlak Varlık” yoktur, esasen “mutlak hiçbir şey” yoktur. Bütün oluş oto dinamik bir şekildedir. Kendi kendine olmaktadır. Her şey maddenin kendi özelliklerinden ortaya çıkmaktadır. Tabiatta genel bir sebeplilik (determinizm) de yoktur. Genel kanunlar, tabiat kanunları da mevcut değildir. Tabiatta tesadüf hâkimdir. Nesnelere görüldüğü gibidir. Bir yaratıcıya bağlı olmadığı gibi, gizli, bizden saklı bir yönü de yoktur. Böylece temel teşkil etmeyen bu görüşleriyle bir yaratıcının varlığını inkâra varacak dereceye ulaşırlar.

Marksistlere göre Allah’ı ve dinleri insan muhayyilesi (hayal güçleri) uydurmuş ve geliştirmiştir. Sürekli oluşma, diyalektik denen, zıtların (tez + antitez = sentez) çatışmasından meydana gelmiştir (89-323). Oluşma *geçmiş, hal ve gelecekte* ibaret zamanın akışından meydana gelir. Onlar için diyalektik kanunlar düşünce sisteminin temelini teşkil eder. Bu sistem eski Yunandan başlayarak süregelmiştir. Diyalektik kanunlar (tez + antitez = sentez), varlığın ezelden beri gidişini, gelişme ve değişmesini, oluşumunu izah eden kanunlardır. Bunu Hegel *fikir için kullanıyordu ama Marksizm’e göre Hegel onu ters kullanmıştı, fikirden gerçeğe çıkmak istemişti. Hâlbuki gerçekten fikre doğru yükseliş söz konusudur. Yani diyalektik, tabiatta gerçekte mevcuttur, oradan fikre yansır*. Sezen’e göre “diyalektik, yani hareket ve değişiklik, adeta varlığın mantığıdır. Varlığın tarihi bununla izah edilir” (20-21).

Maddeyi tanımlarken onun kabul veya ret şekliyle ele alınmasının yanlışlığına işaret ederek, maddeyi kabul eden herkesi maddeci, maddeci olmayanları da maddeyi inkâr ediyor türü yanıltıcı çıkarımlar yapmanın doğru olmadığını ifade eder. Sezen’e göre bu tür yanıltıcı ifadeler, Marksizm’in başvurduğu istismarlardır. Düşüncüyü inkâr etmeyen herkes idealist sayılmadığı gibi, maddeciler de düşüncüyü maddi bir ürün olarak kabul etmekle idealist sayılmazlar. Dolayısıyla bir şeyi ret veya inkâr etmek başka, onu diğer bir şeye, bir kaynağa bağlamak, her şeyi ondan ibaret görmek veya görmemek başkadır. **Marksistler, her şeyin maddi unsurdan geldiğini belirten görüşlere sahiptirler.** Buna göre *maddeci olmamak demek maddeyi inkâr etmek*

değildir. Mesele maddeyi kabul etmek veya yok saymak değildir; şüphesiz ki madde vardır. Fakat onun kendi kendine varlığı, kaynağının madde olup olmadığı ve maddenin ne olduğu meselesidir (16).

Marksizm tabiattaki tezatlara, çatışmalar, değişme ve oluşumlar, ilerlemeler, devrimler ile cemiyetkiler arasında bir beraberlik, bir bütünlük kurmaya gayret sarf eder.

2.1. Marksizm'in Üç Safhası ve İdeolojinin Adları

Marksistler maddeyi, maddi unsurları açıkladıkları gibi insan tarihini, toplumları da kendi düşünce mantıklarına göre açıklamışlardır. Onlara göre gerçeği yansıtan tabiatın diyalektik mantığı toplumda da geçerlidir. Marksistlere göre cemiyet ilkel komün devrinden başlayarak kademe kademe ve sınıflar arası çatışmaları yaşayarak ilerlemiştir. Her devirde yeni sınıflar meydana gelir. Sınıflar arasında sürekli mücadele vardır. Çatışmalarda tez ile antitez karşı karşıyadır. Bunların çatışmasından yeni bir sentez ortaya çıkar. Bu devrimdir (köklü değişme). Cemiyet devamlı devrimlerle bir safhadan diğerine geçerek ilerlemektedir. İnsanlık tarihini milletler arası çatışma değil, sınıf mücadeleleri tarihi olarak değerlendiren Marksistler göre, ilkel komün devrinden sonra efendi-köle mücadelesi başlamış, daha sonra feodalite dönemine geçiş yapılmıştır. Sonraki dönem patron-işçi çatışmasını oluşturan kapitalist dönemdir. Kapitalizm dünyaya yayılır ve emperyalizm haline dönüşür. Bundan sonra işçi sınıfının burjuva sınıfını ortadan kaldırarak komünist devrim ile sonuçlanacak dönemin geleceğini belirtirler. Onlara göre Komünist dönemde üretim bollaşacak, tüketim de toplumsallaşacaktır. Emeğe göre değil, ihtiyaca göre tüketim gerçekleşecektir. Bu dönem refah dönemidir ve adeta dünya cennetidir. Onlar, insanlık tarihini yaşama şartlarının ve onun tekâmülünün tarihi olarak değerlendirirler.

Fikirlerin, yaşama şartlarını açıklamadığını, aksine yaşama şartlarının fikirleri açıkladığını ileri sürerler. Onlara göre bu cennet bütün dünyaya yayılacaktır. Üretim vasıtalarının tekâmülünü de insanlık tarihi ile eşleştirmektedirler. Bu bakımdan insanlık, bir devirden diğerine geçiş yapmıştır diyorlar. Onlara göre bir devrin üretim şartlarıyla, o devrin hukuki, dini, ahlaki, siyasi düzeni arasında çatışma vardır. Çatışma, yeni bir devreye, yeni bir senteze geçişi zorunlu kılmaktadır. “*Cemiyetin temeli maddi bünyedir, ekonomik hayattır. O cemiyette din, ahlak, hukuk, siyaset bu maddi yapının (yani ekonominin) üstünde durur. Ekonomik yapı alt yapı, diğerleri üst yapıdır. Alt yapı olayları değişince, üst yapının da değişmesi gerekir. İşte cemiyetteki devrim de budur. Her devre bir devrimle sona ermiş ve yenisi açılmıştır*” (23).

Marksistler üst yapı olaylarını (din, hukuk, ahlak vb.), alt yapı olaylarına bağlı birer gölge olarak değerlendirirler. Gölge, bağlı olduğu alt yapıya (ekonomiye) göre değiştiğinden din, hukuk, ahlak gibi değerler buna göre şekil alacak ve değişecektir. Dolayısıyla onlara göre üst yapıyı oluşturan her türlü değerler ve insani özellikler (ruh, şuur gibi), gerçeklerden yoksundur. Ruh, şuur, irade, sorumluluk, din, ahlak, hukuk gölge olaylardır. Yine onlara göre ahlakta yanlış bir yerleşme olan ölümsüz doğrular (adalet, hak, hukuk, doğruluk, yanlışlık, iyilik, kötülük vb.) da yoktur. Bunlar yere, zamana ve ekonomiye göre değişen ve şekillenen, ona göre yansıyan değerlerdir. Ahlak yok ama sınıf ahlakından söz edilebilir.

Metafizik de devrini tamamlamıştır. Gerçeğin anlaşılmasına güçlük çıkaran metafizik kalıntıları ve yine metafizik olan formel mantıktır. Klasik matematik dahi yerini diyalektik matematik anlayışına, felsefe de teorik düşünceye terk etmelidir. Bilimi de ideolojinin bir çeşidi olarak değerlendirip bilimin, sanatın, düşüncenin, siyasetin, temelde madde ve ekonomik hayat olmak üzere her şeyin ideolojinin, yani diyalektik maddeciliğin bir tarafını aksettirdiğini belirtirler. “*Bütün mesele tabiat ve cemiyette geçerli olan diyalektik kanunları anlayabilmek, yakalayabilmek, diyalektik akışı görebilmektir.*” (23-24).

Sezen, bundan sonra *ideolojinin üç safhasının* ortaya çıkmış olduğunu belirtir. Bunlar: *Maddecilik, Diyalektik Maddecilik ve Tarihi Maddeciliktir.*

Maddecilik: Eskiden beri insanlar bunu muğlak bir şekilde idrak ediyordu. Fakat bu idrak daima metafizikle karıştı.

Diyalektik Maddecilik: Maddeciliğin sıhhatli bir şekilde idrak edilmesidir. Onun felsefeden arınarak ilim kimliğine kavuşması ve gerçek kanunlarının anlaşılmasıdır. Diyalektik maddecilik artık çağdaş, modern ve ilmi maddeciliktir.

Tarihi Maddecilik: Anlaşılan gerçeğin bütün tarihe uygulanmasıdır. Âlemin ve insanın tarihini artık bu yolla izah etmektir. Böylece *ideolojinin üç adı da ortaya çıkmış olur: Diyalektik Maddecilik, Tarihi Maddecilik ve Marksizm.*

Sezen'e göre "maddecilik onun (Marksizmin) genel teorisi, diyalektik maddecilik onun ilmi metodudur." Tarihi maddecilik ise, tabiatın ezeli olduğunu da içine almaktan ziyade, pratikte daha çok insan ve cemiyet tarihi şekline inkılap etmiştir. Bu bakımdan Marksizm manasına denk düşürülmüştür ki, Marksizm ile ideolojinin cemiyet nizamı kastedilmektedir. Bunlar (Diyalektik Maddecilik, Tarihi Maddecilik ve Marksizm) bir bütündür, birbirinden ayrılamazlar (24).

2.2. Marksizm ve Diyalektiğin Kanunları

Varlığın mantığı hareket ve değişikliğe dayanır. Buna diyalektik materyalizm (tarihi maddecilik) denir. *Var oluş, sürekli sentezler halinde devamlı bir gelişme ve ilerleme manzarası gösterir.* Sezen; "Diyalektik bir kısım felsefeye ait usuldür. İster idealist ister materyalist olsun bazı felsefeler onu kullanmışlardır." diyor. O'na göre "Diyalektik maddecilik, istediği kadar felsefeyi idealist ve materyalist diye sadece ikiye ayırır, istediği kadar kendini klasik bir felsefe saymayıp ilmi bir teori olarak görmeye kalksın, istediği kadar felsefelere çatsın, bal gibi felsefedir ve çirkin bir felsefedir, oldukça da montajcıdır." Diyalektiği kullanmıştır. Üstelik onu, çatığı felsefede hazır bularak almıştır (106). Teferruata inilirse Diyalektiğin dört temel kanunu olduğunu belirtir.

Birincisi diyalektik değişmedir. Buna ilerleme de diyebiliriz. Asla durağanlık (statiklik) yoktur. Her şey geçmiş ile gelecek arasındaki geçişten ibarettir. Elma, ağaç, insan, cemiyet ve evren örnekleri üzerinden Diyalektik Maddecilerin görüşlerini belirten Sezen, onlara göre "Kesin, nihai, mutlak hiçbir şey yoktur. Oluştan başka hiçbir şey sonsuz ve ölümsüz değildir. Her şey süreç (processus: değişme, geçiş, ileri gitmek) içinde ele alınabilir" diyor. Elma üzerindeki örneğini detaylandırarak: "Mesela; elma hep elma değildi, önce hamdı, daha önce tomurcuktu, çiçektir. Olgunlaştıktan sonra düştü veya koparıldı, çürüdü veya gıda olarak değişime uğradı. Burada hep geçişler vardır."

Diyalektiğin ikinci kanunu karşılıklı etkidir. Birincideki geçiş, değişme, ilerleme karşılıklı etki ile mümkündür. Onlara göre "her şey her şeyi etkiler. Süreçler zincirini harekete getiren motor ise oto dinamizmdir. Oto dinamizm, varlıkta karşılıklı etki halini ortaya koyar. Karşılıklı etkilerle bu ilerleyiş helezonidir (sarmaldır). Helezon şeklinde dönüşler vardır. Tavuk-yumurta-tekrar tavuk-tekrar yumurta. Buradaki dönüşte aynı çıkış noktasına dönülmemiştir. İkinci dönüşteki yumurta aynı yumurta değildir, onu takip eden tavuk daha önceki tavuğun aynı değildir."

Diyalektiğin üçüncü kanunu çelişme (tenakuz)'dir. Diyalektik Materyalistlere göre "değişme ve ilerleyişi sağlayan karşılıklı etki, tezatlarla mümkündür." Sezen onların görüşlerini destekleyen şu örnekleri verir. "Işık-karanlık, artı-eksi, sıcak-soğuk, hayat-ölüm, doğru-yanlış, iyi-kötü vs. gibi maddi ve sosyal bütün zıtlıklar, maddenin kendi özelliği olan iç tezatlar, karşılıklı etkiyi meydana getirir. Fakat bu tezatlar yan yana duran iki ayrı şey halinde değildir. Birey hem kendini hem kendi zıddını ihtiva eder. Her şey dönüşüp kendi zıddı haline gelir. Canlı bir varlığın içinde hem hayat hem ölüm vardır. Hücreler devamlı yenilenir. Hayattan ölüm, ölümden hayat doğar. Her şeyin içinde tasdik ve inkâra iten güçler vardır. Tasdikle ret arasında tenakuz (çelişme) mevcuttur. Bu tenakuzu içinde taşıdığı için her şey değişmektedir. Birey kendi zıddına dönüşecek, çelişecek, tekrar reddedilecektir. Yani, tez (tasdik), antitez (ret-inkâr), sentez (reddin reddi-inkârın inkârı) şeklinde oluşumu meydana getirecektir. Değişme, çatışmanın çözümüdür. Fakat bu çözüm başka çözümlere gebecektir."

Diyalektiğin dördüncü kanunu "kemiyetin keyfiyete (niceliğin niteliğe) dönüşmesi yahut hamleli (kademeli) ilerleyiştir." Sezen, tarihi maddecilerin dördüncü kanun hakkındaki görüşlerine şöyle açıklık getirir. Onlara göre "varlığın gidişi bazen hamleler yapacaktır. Yani kemiyetin keyfiyete dönüşmesi vuku bulacaktır. Değişme ağır ağır ilerlerken ani bir keyfiyete dönüşle (devrimle) sonuçlanır. Suyun ısınıp buhar haline gelişi veya soğuyup buz olması gibi." Ani dönüşümlerin cemiyetteki karşılığı reform veya devrimlerdir. Mesela Fransız devrimi, 1917 Rusya devrimi bunların örneklerini oluşturur. Sezen'in deyimiyile "demek ki süreçler zincirinde, tabiat ve cemiyet atılımlar yapmaktadır." Yani tabiat ve cemiyet sıçramalarla başkalaşıma

dönüşüyor. Bu başkalaşımda Diyalektik Maddecilere göre mesela tabiatın ani değişikliği, yani devrimi, insanı oluşturmuştur. Tabiatı tek hücreliden başlanarak maymuna gelinceye kadar kademeli veya ani sıçramalarla devam eden ilerleyiş maymundan insana sıçramıştır. Başka bir deyişle “Maymundan sıçrama ile insan meydana gelmiştir.”

Diyalektik Maddecilere göre tabiat, insan varlığıyla şuura kavuşmuştur. Böylece kendi şuuruna ulaşmış ve kendi kendinin farkına varmıştır. Onlara göre insan da devamlı değişmektedir. “Devamlı değişen insan, üstün zekâsıyla, kabiliyetleriyle hem tabiatı hâkim olmuş hem cemiyeti oluşturmuştur.” Onlar bilinci (şuur) de tabiatın veya çevrenin ürünü olarak düşünürler ve şuurun, maddenin ve çevrenin ürünü olduğunu ama dönüp ona hâkim olduğunu iddia ederler. İnsan veya cemiyet değişme kanunlarının dışında değildirler. Onlar da aynı kanunlara tabidirler. Fakat insan, şuuru sayesinde zarurete, onlara göre tabiatı veya ekonomideki zorunlu değişikliklere, iradesiyle başka türlü yön vermiş ve dünyayı değiştirmiştir. Altan gelen zaruretle (tabiatın, ekonomiden) üstte olan şuurlu faaliyet arasında karşılıklı etki olduğunu belirtirler (21-22).

3. Sezen’e Göre Düşünce ve Maddecilik

Sezen maddeciliğin insandaki tutkusunu ele almış, bunu birinci bölümdeki “Varlık” kısmında geniş şekilde tahlil etmiştir (31-85). İkinci bölümde “Diyalektik ve Tarihi Maddeciliğin Buhranları” (89-323) başlığıyla diyalektiğin tarihi seyrini ilk çağ Yunan düşünürlerinden başlayarak diğer batılı düşünürlerdeki durumunu incelemiş, tahlil etmiştir. Tahlillerini yer yer zikrettiği Kur’an ayetleriyle cevaplayarak çürütmüştür. Ona göre İslamiyet felsefe değildir. İslamiyet, bu batılı düşünürlerin haklı olarak tenkit ettiği tarzda bir felsefeye rağbet etmemiştir. Bunu Hz. Peygamber’den alınan bir hadis ile izah etmiştir. “Her şey hakkında düşünün, fakat Allah’ın zatı hakkında düşünmeyin. Çünkü beceremezsiniz.” Sezen; hadisin düşüncüyü yasaklamadığını belirtir. Zaten düşüncenin yasaklanması Allah’ın ayetlerine aykırıdır. Kur’an’ın, hemen bütün ilim alanlarında İslam düşünürlerinin hareket noktasını teşkil ettiğini belirten Keklik, Kur’an’da, fikir (düşünce, düşünmek) kökünden türetilen tefekkür (fikir edinmek, düşünmek) sözüyle ilgili 18 tane ayet olduğunu, bunlarla eş anlamlı “akıl etmek anlamak, ibret almak” (= itibar), bakmak (= nazar) gibi deyimleri ihtiva eden diğer ayetler de eklenecek olursa, (tekrarlamalarıyla birlikte) 6268 ayet ihtiva ettiğini belirtir. Ona göre “Kur’an’daki bu çeşit ayetlerin, 500’den daha az olmadığı dikkatimize çarpmaktadır. Böyle bir müşahede, sayesinde anlaşılıyor ki, Kur’an’da her 10 ayetten bir tanesi, akıl, tefekkür vs. ile alakalıdır.” (Keklik, 1978: 89).

Yasaklanan düşünce değil, Allah’ın zatıyla ilgili görüşür. Yıllarca Allah’ın zatıyla ilgi yapılan gereksiz tartışmalar durumu açıklamaya yeterlidir. Becerememek, başaramamak demektir. Zamanınızı buna ayırmayın başka şeylerle uğraşın, bundan sonuç alamazsınız demektir. Allah’ın zatı hakkında düşünmeyin çünkü beceremezsiniz diyor. Yasak yok, sadece becerebileceğiniz bir şey değil, demek istiyor. Sezen’e göre “felsefe hür düşünce maskesiyle başıboş yola çıktığı için böyle olmuştur. Varlıktan şüphe edilemez, varlığı anlama tarzından şüphe edilebilir. Hakikatten şüphe edilemez, hakikati anlama tarzından şüphe edilebilir. Felsefe yol inşasına kalkmak yerine yolları temizlemelidir. İslam da felsefeyi bu anlamda ele almalıdır”.

Felsefeyi bir takım yapmacık ve gereksiz zorlamalardan kurtarmayı Keklik de istemiştir. Ona göre felsefe gelişi güzel safсата niteliğinde bir bilgi yığını değildir. Türkler olarak bu ciddiyetle felsefe ve filozof dostu olmuş bir milletiz. Asırlar boyunca *felsefenin* ve *filozofların* dostu olan yüce milletimizin bu özelliğinin devamını sağlamak gerekir. Çünkü “*felsefesiz yaşamak, gözü kapalı yaşamak gibidir*”. Felsefesiz yaşamak gözü kapalı yaşamak olduğuna göre insanları, laf kalabalığından ibaret ve anlaşılmasız, “karanlık” ve “yıkıcı” felsefeden kurtarmak demektir. Berrak ve ne söylediği belli olan yapıcı bir felsefe hem düşüncenin hem bilimin aktivitesidir. Manasız, laf yığınlarından ibaret, karanlık ve ne dediği belli olmayan yıkıcı bir felsefe, kafa karışıklığının dışında bir sonuç meydana getirmez. Felsefe akla ve mantığa dayalı insan düşüncesinin ürünüdür; düşünce, yasaklanmış değildir, kimsenin tekelinde de değildir; anlaşılır kılmak gerekir. Sezen “İslam’ın tefelsülü (felsefesi), hikmet arayışı, kafa yormayı, müşkülleri çözmeyi, kısacası düşüncüyü yasak ettiğini söylemek, bizzat İslam’a zıt olur. İslam’da felsefeyi bu şekilde ele alınca İslam’da diyalektik uydurmasının yeri olmadığı görülecektir” diyor. Zaten mesele de diyalektik uydurmasıdır.

Marksistler diyalektik anlayışını, zorlama ve yorumlarla her şeye uydurmaya çalışmaktadırlar. Bu da kafa karışıklığına yol açmaktadır. Keklik'in deyiimiyle karanlık ve yıkıcı felsefeye dönüşmektedir.

3.1. Maddecilik Allah'ı İnkâr Mıdır?

Sezen, sorunun cevabını örnek üzerinden sürdürerek şöyle açıklar (18):

“Maddecilik eğer Allah'ı inkâr ise, bu boş bir gayrettir, insanlığa kendini kabul ettirmesi imkânsızdır. Çünkü insan daima madde, bitki, hayvan olmanın üstüne çıkmak, insan olmak istemiştir. İstemeye devam edecektir. Allah'ı İnkâr manasında bir maddecilik geriye dönuştür. Eğer maddecilik, maddenin, gerçekler arasında bir gerçek olduğunu söylemekse, bunun adı maddecilik olamaz. Diğer taraftan maddi âleme tutku, böyle bir tutkuya mağlup olmak bahis konusu ise bu mağlubiyeti hissetmek, zaman zaman ıstırap duymak da beraberinde gelen bir meseledir ki bu da maddecilik değildir. Kierkegard (1813-1855) ve diğer bazı existansiyalistlerde olduğu gibi bu dünya bir mide bulantısına, baş dönmesine dönüşmüşse, dünya ayaklarımızın altında kayıyorsa, maddecilik böyle de iflas etmiş demektir. Bu baş dönmesi, her şeyi maddede arayanlara da musallat olur.”

Madde kendi kendini var edebiliyorsa onun canlı olması gerekir. O zaman mesela tıpkı herhangi bir canlı gibi, bir insan gibi *“duyuyor, sohbet ediyor, üzülüyor, seviniyor, korkuyor, ümit ediyor, yalan söylüyor, kandırıyor, dürüst davranıyor, mücadele ediyor, şüphe ediyor, inkâr ediyor, iman ediyor”* olması gerekir. Madde insan denen varlığın bütün özelliklerini taşıyorsa o zaman bu nasıl maddedir. Maddenin özellik ve kanun sınırlarıyla bu yola yeltenmeye kim inanır. Allah'ı inkâr eden maddeciliğe bir kısım müfrit Marksistlerden başka kimsenin kolay kolay rağbet etmediğine şahit olunduğunu belirtir. Ona göre dünya siyaseti ve hayat şekline zorlamayla gelmiş olan Marksizm, artık bu durumu küçük bir mesele olarak değerlendirmektedir. Muhtemelen düşüncelerinde ve ikna güçlerinde çıkmaz sokağı onlar da görmüş olmalı ki bu iddialarından vaz geçmişlerdir. Buna rağmen Sezen'e göre *“Allah'ı ret veya kabul, artık onun için küçük bir mesele olmuş, onunla ilgilenmez görünmüş, fakat gerçekte onu gizlemeye çalışmıştır.”* Demek ki, Allah'ı inkâr iddiaları hala devam etmektedir.

İnsan zihni dünyayı anlamada pasif değil, aktif bir rol oynar. İlim düşüncenin dış dünyadan toplanan bilgi üzerinde yaptığı sınıflamalar, soyutlama ve tahlillerdir. Ancak bu sınıflama, soyutlama ve tahliller ister istemez yeni sonuçların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır. İlim donmuş veya dondurulmuş mutlak bilgilerden ibaret değildir. En pozitif ilim denilen fizikte bile maddenin en ufak parçalarının doğrudan doğruya bilinemediği, bunlar hakkındaki bilgimizin ilim adamlarının subjektif yorumlarına dayandığını da belirtebiliriz. Bu amaçla fiziğin ilimden ziyade sanat olduğunu iddia edenler dahi vardır. 19. yüzyıldan itibaren batı dünyasının ilim ve teknolojide kaydettiği büyük ilerlemeler, siyasi ve iktisadi bakımdan da ilerleme kaydetmesine yol açmıştır. Bu sonuçlar insanın ufkunda yeni ve çok parlak bir ümit ışığının ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlerleme (terakki) deyiimiyle meşhur olan bu düşünce insanlığın zamanla daha iyiye ve daha mükemmele gitmekte olduğu inancına dayanmıştır. Aslında *“iyiyi aramak fikri”* ilk çağdan itibaren, ahlaki bir değer olarak Sokrates (M.Ö. 469-399) ve Platon'un (M.Ö. 427-347) düşüncesinde de vardır. Çeşitli düşünürler tarafından iyiye ulaşmakla ilgili bilgi ve ilimle uğraşmak gerektiğine işaret edilmiştir. Tabiat (Fizik) en kolay anlaşılabilir ve bize en yakın alan olarak düşünülmüştür. İncelenmesi de kolaydır. Çünkü somuttur.

Ancak gerçeğe ve iyiye ulaşmak sadece somut şeylerin bilgisiyle geçerli değildir. Şüphesiz ki bilim ve bilimsel düşünce, akıl yürütme, insan için en önemli unsurlardır. Madde somuttur. Elle tutulup gözle görülebilmektedir. Maddecilere göre, somut olan ve bilimsel olarak ispatı mümkün olanlar gerçektir; soyut olanlar veya ispatı mümkün olmayan şeyler ise gerçek dışıdır. Çünkü bilimsel olarak ispatı imkânsızdır. İspat edilen şeyler ise akıl yürütme, gözlem ve deney yoluyla mümkündür. Oysa bu metotların dışında da birtakım geçerli yollar vardır ve bunlar ilim adamları tarafından kabul görmüşlerdir. Mesela sanat, din ve ahlak tecrübesi bunlar arasındadır. Maddecilere göre bunların hepsi soyuttur ve gerçek dışıdır. Oysa Einstein bile bilimsel araştırmanın hem kaynağında hem yönlendirilmesinde dini etkinliğin bulunduğunu belirtmiştir.

3.2. Maddeciliğin Fikre Yansıması

Sezen Hoca, insanın maddeye olan tutkusunun fikre yansımasını, onun akıllı planda ele alınışını, felsefi görüş haline getirilmesini, yani daha bilgili, akıllı, cihazlanmış Firavunların, Nemrutların, Ebu Cehillerin meydana çıkmasını, ilk çağda, özellikle Yunan felsefesiyle başladığını belirtir. Bundan sonra Hak ve Hakikatin kavranmasında madde dünyasının kendine düşen bir payı ve rolü olmuştur. Bu cümleden olarak Ebu Cehil sayesinde Hz. Peygamberin büyüklüğünü ve hakikati daha iyi kavrayabildiğimizi; Nemrut'un bizi Hz. İbrahim'e, Firavun'un Hz. Musa'ya daha kolay götürebildiğini belirtir. Hak ve Hakikat, insanlık değerleri olarak hep kötülüğün karşısında insanları felaketten kurtarmak için kullanılan gerçekler olmuştur. Bu değerler inançlarla anlam kazanmıştır. İnsanın değerler dünyasıyla olan bağı, inançlarını kaybedecek olursa kopar. Tarihte de hep böyle olmuştur. Çevresinde iyinin, doğrunun ve güzelin anlamını yitirmesi onu korkutmuştur. İyi, doğru güzel; hak ve hakikatle kazanılan gerçeklerdir. Yaradılışı ve anlamı bağlamında inançlarıyla kazandığı değer yargıları çeşitlenir ve zenginleşir. İşte o zaman insanın çevresinde bulunan her şey bir anlam kazanır ve hayata bağlılığı da artar.

İsimleri geçen peygamberlerin mücadelesi, Allah adına insanlar için hak ve hakikati gerçekleştirmek içindir. Bu değerlerin insanda ve toplumda kökleşmesi, devamlılık kazanması, insanın madde dünyası ile manevi dünyasının dengesinin olumlu ve sağlıklı kurulması adına olmuştur. *Allah katında din İslam'dır.* İslamiyet, kitaplarda okunan değil, yaşanan bir hakikat olduğu ölçüde kıymet kazanacaktır. Biz onu bir sahabenin, bir velinin veya geçmişteki herhangi bir kahramanın hayatından ziyade kendi hayatımızda görmeliyiz ve yaşamalıyız. Bugünün insanı bugünün problemleri karşısında İslam'la yüz yüze gelmeli ve kendini sorgulamalıdır.

3.3. Maddeciliğin Şekil Değiştirmesi

Sezen, dün olduğu gibi bugün de maddeciliğin şekil değiştirerek insanın en büyük tutkusu ve felaketi olmaya devam ettiğini belirtir. *“Diyalektik Maddecilik”*, *“Tarihi Maddecilik”*, *“Marksizm”* adıyla kimlik kazanarak 150 yıldan bu yana daha fazla yakıcı, kan dökücü olmuş ve varlığını bu şekilde sürdürmüştür. İslam medeniyeti dâhil, tarih itibarıyla gelip geçen medeniyetlerin tamamı maddeciliği belirli bir dozda kullanmıştır. Ona göre bu doz önemlidir. Bu doz; “insan cinsine yaklaşma veya ondan uzaklaşmasını, insanları mesut veya bedbaht etmesini ortaya koydu” der. Batı medeniyeti eskilerinden almış olduğu zekâ ve bilgi mirasıyla maddeciliğin gerek fikri gerek pratik sahada şımartılmış şeklini ortaya koyarak Marksizm'in meydana gelmesine zemin hazırladı. Ona göre Marksizm, batı medeniyetinin *“soğuk, ürkütücü, daha suçlu, ziyankâr bir devamı”* niteliğindedir.

Marksizm'in Türkiye dışındaki İslam ülkelerine sirayet etmesi “sömürge” zihniyetiyle olmuştur. Sezen'e göre Suriye, Irak, Afganistan, Cezayir, Libya, Mısır gibi ülkeler ya Fransız'ın ya İngiliz'in veya Amerikalının düne kadar yerleştiği, fiilen idare ettiği, sömürdüğü, sömürge eğitimi ile oranın değil, kendi istikbalini temine çalıştığı yerlerdir. Türkiye ve diğer bazı ülkeler ise, yine aynı milletlerin başka şekil ve şartlarda bir çeşit kontrol altında tuttıkları yerlerdir. Fakat buna rağmen bu ülkelerde Marksizm bütün topluma mal olmuş değildir. Aydınların, idarecilerin bir kısmını işgal altına almışlardır. Bu aydın veya idareci zümre kendi dininden, kültüründen ve medeniyetinden koparılmıştır. Çıkmaz içerisine girdiğini anladığı anda şaşkınlık yaşamış; tamire kalkıştığı şey kendine ait olmayınca da bocalamış ve yeni bir bunalımın içerisine girmiştir. İşte yukarıda isimleri belirtilen ülkelerin, kendisini yıllarca işgal eden ülkeler tarafından bırakılan kaos, kargaşa bu şekilde gelişmiştir ve hala günümüzde de devam etmektedir. O'na göre “Batı beden hürriyeti peşindedir, İslam ruh hürriyeti.” Marksizm ise ruh hürriyetine tam kapalıdır ve o da beden hürriyetine ilgi duyar. Bu bakımdan Batı'nın kendi vatanında veya sömürdüğü başka ülkelerde yerini Marksizm'e terk etmesi zor değildir (1984: 16), nitekim olmamıştır. Modernleşme adına tüketim kültürü çılgınlığının teşvik edilmesi de bunun sonucudur.

4. Sezen'e Göre Marksizm-Siyonizm-Hristiyanlık ve İslam

Felsefe akımları ve filozoflar mensup oldukları toplumun inanç ve değerleriyle donatılmıştır. Bu sebeple her çağın ve değişik inanç gruplarının filozofları başka kültür ve düşünürlerinden etkilenmiş olmakla

birlikte kendi değerleri içerisinde görüşlerini dile getirirler. Mesela ilk çağın filozofları putperest veya çok tanrılı dine inanmaktaydılar. Orta ağ veya yeniçağ Avrupalı filozoflar Hristiyan'dır. Türklerin ve diğer İslam toplumlarının düşünürleri ise Mslmandırlar. Bu değerler içerisinde üretilen felsefi düşünceler direk veya dolaylı olarak dşnrlar arasında etkileşimlere yol açmaktadır. Bu normal bir durumdur. Normal olmayan şey, bu etkileşimlerde, bir kısım filozofun Türk İslam düşünürlerinin görüşlerinden, eserlerinden etkilenirken çoğu kez onların isimlerini zikretmemeleridir. Etkileşimlerde yle benzerlikler tespit ediliyor ki, neredeyse tıpa tıpa aynı olan görüş ve örneklerle karşılaşılmaktadır. Bunları tesadüf olarak değerlendirmek sadece iyimserlik olur.

Marksizm'i, kapitalizmi ve komünist hareketleri Siyonizm'in bir oyunu, hatta bir kolu gibi görenler vardır. Ancak Sezen'e göre, Marksizm'i sadece bu şekilde anlatmak yeterli değildir. ıkış noktası bizi böyle bir tahlile gtrse dahi Marksizm'in başlı başına bir olay olduğunu belirtir. Marks'ın Yahudi oluşu, Hristiyan kültür içinde yetişen diğer birçok Yahudi gibi geçirdiği şahsiyet bozukluğu, cemiyete karşı duyulan kin ve fke, Rusya'daki ilk hareketlerde Jacop Chif'in finans söylentileri, meseleleri tahlilde bir yol olabilir. Buna itirazı olmamakla beraber bugün almış olduğu mesafe; fikre, ilme sarılması, onun doğuşunun arkasındaki bulanıktan daha gerçektir, daha net ve açıktır. Artık meselenin boyutu onu aşmıştır. Sezen'e göre Marksizm'i bir zümrenin, tek bir milletin taktiklerinden ibaret görmek, ucuz mazeretlerdir. Çünkü durmadan yakıp yıkıyor; Yahudiliğe de Hristiyanlığa da Müslümanlığa da düşmandır. Kendi dışındaki her şeye karşıdır. Yahudilik ve Hristiyanlık onun için kale alınacak çapta değildir. Ona göre Marksizm'in en büyük düşmanı İslamiyet, İslamiyet'in de en büyük düşmanı Marksizm'dir. Çünkü Marksizm kfrn modernidir, kfrn asrımızdaki zirvesidir. şuurlu Marksistler mutlak kfrdedir. En büyük düşman oluşu küfürde bulunuşundan değil, rahat durmayan bir kafır oluşundadır. Mutlak hakikate olduğu kadar İslam'ın değer verdiği insan cinsine, bu cinsin yüceliğine, haysiyet ve şerefine, hürriyetine, şahsiyetine düşmandır. Hcumu bunlardır (19).

5. Sezen'e Göre Batı Kültürü Karşısında İslam ve İslam lkelerinin Durumu

Sezen'e göre, yozlaşmış ve iyi hazmedilmemiş haliyle batı kültürü ve onun veledi Marksizm, İslam lkelerinin aydın, sanatçı ve yöneticilerinde büyük tahribatlara yol açmış ve taklit unsuru pek çok olumsuzluklar meydana getirmiştir. Adeta insanların bir grubunu ne yaptığını bilmeyecek derecede yozlaştırmış ve mantık dışı hareket ve davranışların içine sokmuştur. Bazı ülkelerin idareci ve okumuşları başta olmak üzere zengin, hayatında hiç yoksulluk çekmemiş, beden gücüyle çalışan bir işçi olmamış, hayatında köy veya kırsal kesimle hiçbir ilişkisi bulunmayan, o hayatı tanımayan; kısaca Marksist felsefenin oluşturduğu *yoksulluk*, *ezilmişlik* ile hiçbir ilgisi olmamış, büyükşehirlerin lüks sentlerinde oturanlar dahi sırf moda diye Marksizm veya uzantılarına ilgi duyar hale gelmişlerdir. Ona göre "Tarihi bir addan ve halkta muhafaza edilen potansiyelinden ötürü bu tabiri kullanıyoruz.". Sırf okumuşlarına, idarecilerine bakarak, bu ülkelere İslam lkesi demek bile yakışık almaz.

Aydın ve yarı aydının yanında halkın bir kısmı da yozlaşmış, bozulmuştur. Bunalımdan meydana gelen kaos, ortaya çıkan boşluk, Marksist fikrine sahip olmadığı halde fakir, işçi ve güvenlikten yoksun bulunmamasına rağmen moda olarak bu düşünceye kapılmışlardır. Fikir ve yaşayış itibarıyla Marksizm ile ilişkisi olmaması gerekenler, "cahil, az okumuş, giyim kuşam meraklısı züppeler, moda hastaları, mirasyediler, bu fikre hizmet eder duruma gelmişlerdir" der. Batının meydana getirdiği boşluğu bu heves doldurmuştur. Sezen'e göre "Ağzında iklet, üzerinde son moda Avrupa elbisesi, elinde yabancı magazin dergisi, ağzında yabancı sigara, cebinde bol para, dilinde sol sloganlar, fikirsiz, köy hatta kasaba yüzü görmemiş olan birçok insan, seçim zamanı Marksist partilere rey vermiş, daima onların ığirtkanlığını yapmıştır. Bunlar kendi durumlarını aşıp, yoksul kimselerin ıştırabını duyarak bu yola girmiş de değillerdir. O yoksul kimseleri horlamaya devam ederler, onlarla hiçbir ilgileri yoktur. Herhangi bir bağ kurmuş değillerdir. Sadece moda mantığıyla sürüklenmişlerdir." (17).

Batı kültürü karşısında Türkiye dhil İslam lkeleri kendi kültürlerine uygun bir hayat sistemi, bir eğitim programı ve ekonomik sistem programı geliştirmekten uzak kalmıştır. Uğraşmak; her alanda yeni keşif ve icatlar yapmak, alternatif oluşturmak yerine taklit etmek, onunla yetinmek daha kolay olmuştur. Yeni nesillerin eğitim programı içinde İslam'ın yeri ise –din okulları dışında- çok fazla değildir; bunların aile içi

eğitimi ve okul dışı eğitimleri ise kendilerine bir İslam kültürü vermeye yeterli değildir. Milli kültürün tarih, örf, adet gibi kısımları ise sistemli bir şekilde eğitim hayatından silinmiş gibidir. Sezen, Türkiye’deki bir kısım aydının İslamiyet’in açtığı fikir ve düşünce zenginliklerinin farkında olmadıklarını belirtir. Söz konusu bu aydınların yaptıkları çalışmaları ise, taklit eseri, orijinalikten yoksun tercüme mahsulü ve kimliksiz olduklarını, eserlerinin önemli bir kısmının da Türk ve İslam dünyasına hakaret dolu olduğunu ifade eder.

SONUÇ

Çalışmada Yümnü Sezen’in *Tarihi Maddeciliğin Tahlil ve Tenkidi* isimli kitabı temel alınarak Marksizm ve maddecilik konusundaki görüşleri ele alınmıştır. Düşünceleri; zaman zaman Erol Güngör, Nihat Keklik gibi zirve düşünürlerin görüşleriyle adeta bütünlük oluşturmaktadır. Onun için metin içerisinde her iki düşünürün görüşlerine de yer verilmiştir.

Kitap 1984 yılında yayınlanmıştır ve aradan kırk yıl geçmiştir. Kırk yıllık sürede somut olarak pek çok şeyin değiştiğini belirtebiliriz. Kitabın yazıldığı tarihlerde ideolojik olarak Marksizm, Türkiye için ciddi bir tehdit ve tehlike idi. Kuzey komşumuz “Sovyetler Birliği” (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), yayımcı (emperyalist) bir güç olarak rejim ihraç ediyor, özellikle üniversite çevrelerinde, aydınlar arasında ve gençlerden önemli taraftarlar buluyor ve Türkiye’yi adeta tehdit ediyordu. Bu duruma hem siyasi hem ilmi anlamda cevap vermek; Marksizm’in ideolojik ve ilmi özelliklerini objektif şekilde ortaya koymak ve o dönemde moda haline gelen özentilerden gençleri çekip almak gerekiyordu. Kitabın yazılış sebeplerinden birinin ilmi, diğerinin de bu tehlike olduğunu düşünmek mümkündür. Özellikle ideolojik tavır bakımından yakıp yıkmayı metot olarak benimseyen Marksist hareket, o günün atmosferinde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ciddi endişe ve rahatsızlık yaratmaktaydı. Sezen, bir ölçüde rahatsızlıkları bertaraf etmek bakımından Marksizm ve maddeciliği ilmi yönden tanımlamış, tahlil etmiş ve bunun insanlığın ızdırabı için çare olmadığını ortaya koymuştur. Maddecilik-Marksizmin uygulandığı ülkelerde insanlığın çektiği sefalet, uğradığı adaletsizlikler azalmamış, daha da kötüleşmiştir. Başarısızlıklarını telafi etmeye yarayacak vasıtaları ortadan kaldırmadığı gibi insanın ıstıraplarını göğüsleyecek bir anlayış da getirmemiştir.

Onun için kitabında hareket noktası olarak İslamiyet’i seçmiştir. İslamiyet’in etrafında görüşlerini belirterek toplumsal yapıya şekil vermeye çalışan yapmacık teorilerden uzaklaşmış; onları tanımlamış, maksatlarını belirtmiş, baştan sona düşünce yapısını ve pratiğini tahlil etmiş, eleştirmiş ve sonra da tenkit etmiştir. Ona göre İslam’ın getirdiği ve öngördüğü anlayış tarzı değişmemiştir. Düşüncesinin odak noktasına İslam’ı yerleştirmesinin sebebi de budur. Çünkü İslam, insanı maddi ve manevi bütünüyle kavramaya çalışan, onu top yekûn ele alan bir inanç sistemidir. Birlik ve kardeşliği emretmiş, hiç kimsenin, hiçbir insanın hatta hayvanın, aç ve açıkta kalmasına göz yummamıştır. Cehaleti reddedip bilimi teşvik etmiş, insanın aklını ve düşüncesini kullanmasını, Allah’ın emrine uyararak, aklını kiraya vermeden, taklit, gösteriş ve aşırılıktan uzaklaşarak, düşünerek hareket etmesini emretmiştir. Adaleti ve adil olmayı, adil davranmayı emretmiştir; Müslümanların, bütün dünyayı imrendirecek adalet anlayışıyla hareket etmesini, zulmü, düşmanlığı, her türlü çatışmayı, her türlü yolsuzluğu ortadan kaldıran bir yönetim anlayışına sahip olmasını düşünmüştür. Ayrıca İslamiyet, sadeliği ve kanaatkârlığı da emretmiştir.

Oysa Marksizm, uygulama bulduğu ülkelerde proletarya diktatörlüğüne dönüşmüştür. Komünizmin gerçek olarak belirttiği maddi unsurların sahte istekler olduğu anlaşılmıştır. O halde ne yapılacaktır? Komünizmin üst yapı diyerek küçümsedikleri inanç ve değerler ile maddi değerlerin dengelenmesi en gerçek çıkış yolu ve mutluluğun temel kaynağı olabilir mi? Olabilir. Çünkü tek başına maddi unsurların tamamı geçici olduğuna göre...!

Sezen’e göre insanların dine/inanca olan ihtiyaçları hiçbir zaman ortadan kaldırılamaz. Zaman zaman din müessesesindeki zayıflamalar, insandaki bu temel ihtiyacın azalmasından değildir; mevcut dinin insan eli ile zaafa uğratılması, değiştirilmesi, “hurafe” kabilinden “uydurma” şekil veya pratiklerin yerleştirilmesidir. Ayrıca zorlaştırılması gibi yeteri kadar tatminkâr olmayışından da ileri gelir.

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

KAYNAKÇA

1. Güngör, Erol, (1981), İslam'ın Bugünkü Meseleleri. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
2. Keklik, Nihat, (1978), Felsefe-Mukayeseli Temel Bilgiler ve Kaynaklar. Çağrı Yayını, İstanbul.
3. Sezen, Yümni, (1984), Tarihi Maddeciliğin Tahlil ve Tenkidi. Veli Yayınları, İstanbul.

(7)

Doç. Dr. Seher UÇKUN¹¹; Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN¹²
İKARUS SENDROMU İLE BAŞA ÇIKMA ARACI OLARAK SWOT ANALİZİ
SWOT ANALYSIS AS A TOOL FOR COPING WITH ISCARUS SYNDROME

ÖZ

İşletmeler amaçları doğrultusunda kurulur, gelişir ve büyürler. Büyüme her işletmenin genel amaçlarından birisidir. İşletmeler için büyüme istenilen bir süreçtir. Ancak büyüme çok hızlı olursa ve uygun şekilde yönetilemezse işletmeler için sorun yaratabilir. Hatta işletme en kötü sonuç olarak belirtebileceğimiz İkarus sendromunu yaşayabilir. Bu sendrom, bir işletmenin başlangıçtaki göz kamaştırıcı büyüme döneminden sonra (sanal veya fiili) ölümünü ifade eder. Bununla başa çıkma stratejisi olarak durum analizi yaparak güçlü ve zayıf yönlerini tehdit ve avantajları belirlemesi gerekir. Bu sayede büyüme ve gelişme ile ilgili kararlar alınırken sorunlar yaşamadan doğru ve rasyonel kararlar sayesinde ikarus sendromuna yakalanmamış olurlar. Çalışmanın amacı, ikarus sendromunu anlatmak ve ikarus sendromunun işletmeler açısından sonuçlarını ortaya koymaktır. Ayrıca işletmelere strateji olarak swott analizi yönteminin ikarus sendromu ile ilişkisini açıklayarak katkıda bulunmaktır. Konu ile ilgili fazla çalışma bulunmamaktadır. Böylelikle araştırmanın ilgililere yararlı olacağı ve ikarus sendromu ile başa çıkma yolu olarak yeni bir bakış açısı getireceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Strateji, İkarus sendromu, SWOT analizi.

ABSTRACT

Businesses are established, develop and grow in line with their goals. Growth is one of the general goals of every business. Growth is a desired process for businesses. However, if growth occurs too quickly and is not managed properly, it can create problems for businesses. In fact, the business may experience Icarus syndrome, which we can describe as the worst outcome. This syndrome refers to the (virtual or actual) demise of a business after an initial period of dazzling growth. As a coping strategy, it is necessary to analyze the situation and determine its strengths, weaknesses, threats and advantages. In this way, they avoid Icarus syndrome by making correct and rational decisions without experiencing problems when making decisions regarding growth and development. The aim of the study is to explain the ikarus syndrome and to reveal the consequences of the ikarus syndrome for businesses. It also contributes to businesses by explaining the relationship between the SWOT analysis method and Ikarus syndrome as a strategy. There are not many studies on the subject. Thus, it is evaluated that the research will be beneficial to those concerned and will bring a new perspective as a way of dealing with Ikarus syndrome.

Keywords: Strategy, Icarus syndrome, SWOT analysis.

¹¹ Kocaeli Üniversitesi, Ali Rıza Veziroğlu MYO, uckun@kocaeli.edu.tr, ORCID ID:0000-0002-7840-2363

¹² Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ.Uzunyol MYO, guckun@kocaeli.edu.tr, ORCID ID:0000-0002-0169-5401

GİRİŞ

Eski Yunan mitolojisinde bilinen bir hikaye olup, İkarus, mitolojiye göre Girit adasında yaşayan ve bazı olayların sonucunda Girit kralı Minos tarafından babası ile birlikte labirente hapis edilen kişidir. Labirentin tüm çıkış kapıları kapalı olup sadece labirentin üst kısmında küçük bir pencere bulunmaktadır. Labirentten kurtulmak için babası, kendisi ve oğlu için çıkış yolu aramaktadır. Labirentten kurtulma planı üst kısımdan gelen kuş tüylerini balmumu ile yapıştırarak kanat yapıp pencereden uçarak kurtulmaktır. Plan gerçekleşir ve uçmayı başarırlar. Ancak önemli bir nokta vardır ki çok yüksekte uçulmaması gerektiğini İkarus'a babası ne çok alçaktan ne çok yüksekte uçmamasını söylemesine rağmen İkarus bu uyarıyı dinlemez ve yükselip güneşe yaklaştıkça balmumu erir. İkarus'un kendine aşırı güven duyması ve babasının tavsiyelerini dinlememesi, riske girmesi sonucu yükseklerden denize düşer ve ölür.(Gürel,Muter, 2007:548; Aktan,2024:15-16).

Bu çalışmada İkarus sendromunu işletmeler açısından irdelemek ve İkarus sendromunun sonuçlarını vurgulamaktır. Yönetim ve yöneticilerin İkarus sendromuna yakalanmamak için strateji olarak SWOT analizi tekniğini uygulamalarını ve farkındalık yaratarak strateji geliştirmelerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

İKARUS SENDROMU

İkarus sendromu, işletmelerin faaliyetlerini yerine getirirken alınan kararlar doğrultusunda başarılı olması ve aşırı güven duyması, ciddi sorunlar yaşamaması sonucu yöneticilerin ve çalışanların aşırı risk alması durumudur. Aşırı güvenden dolayı gereksiz yere önlem almadan yola devam edilmesi yanlış kararların alınması ve işletmenin bunun sonucunda çöküşe geçmesidir. Başlangıçta işlerin yolunda gitmesi çalışma hayatında aşırı özgüvene neden olmakta ve başta yöneticiler olmak üzere kurum içindeki karşıt fikirler önemsenmemekte, yeni yatırımlar veya yeni iş alanlarına yönelmekte yani işletmenin gücünün üstünde kaynak kullanarak en küçük olumsuz ekonomik değişimden etkilenerek kırılğan bir yapıya dönüşmesi söz konusu olmaktadır. Hatta ekonomik alanda güçlü sanılan işletmede çöküş başlamaktadır. İşletmeler gelişip büyümeleri ve buna uygun olarak yönetim sistemleri ve altyapılarını geliştirememeleri sonucunda çeşitli sorunlar yaşamaya başlarlar. Bu sorunların farkına varılmaması gelecekte daha büyük sorunların ortaya çıkacağına işaretidir. Aslında bu durum hem fırsat hem sorun olarak değerlendirilebilir ve erken uyarı olarak kabul edilip gerekli önlemler alınabilir. Eğer başarının devam edeceği düşünülüp sorunlar göz ardı edilirse işte o zaman aşırı güvenden dolayı İkarus sendromu yaşanması söz konusu olacaktır (Flamholtz, 2020:1-20).

İkarus'un hikayesinde olduğu gibi başarılı işletmeler zaman içinde karlı yükseliş döneminden sonra düşüşe geçmesi hatta iflasa sürüklenmesi sözkonusu olacaktır. Eğer işletmeler aşırı büyüme ile aşırı güven duygusu içinde kapasitelerinin üstünde faaliyetlerde bulunursa sonuç olarak başarısız olma olasılıkları artacaktır (Biçer,2021:1892).

SWOT ANALİZİ

Stratejik yönetim, organizasyonlarda belirlenen amaca ulaşmak için işletme fonksiyonlarını en etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi için verilecek tüm kararların oluşma sürecidir (Erçetin,2019:6). Stratejik yönetim işletmeye yararlar sağlar. Stratejik yönetim; yöneticilerin süreçleri yönetmesinde, sorunların çözümünde, etkili iletişim kanallarının oluşturulmasında, kaynakların planlamasında etkilidir (Çoban ve Karakaya,2010:346).

Swot analizi yönteminin geçmişi 1960 yıllara dayanır. Stanford araştırma enstitüsü, o yıllarda başarısızlığa uğrayan işletmelerin nedenlerini araştırmak için yoğun bir çaba harcayarak bir çok proje geliştirmiştir. Doğru planlama süreçleri için yapılan araştırmaların sonucunda çözüm yolu olarak SWOT analizi ortaya çıkmıştır. SWOT analizi yöntemi daha sonraki yıllarda kişiler ve kurumlar tarafında uygulanmıştır.

İngilizce baş harfleri SWOT (Strengths (güçlü yönler), Weaknesses (zayıf yönler), Opportunities (fırsatlar) ve Threats (tehditler)) olan ve 4 kelimededen oluşan tekniktir. SWOT analizi, hem mikro yani kişiler için hem de makro işletmeler için kullanılan bir yöntemdir. SWOT analizi, kişi veya işletmelerin güçlü ve zayıf yönlerini inceleyerek karşılaşılabilecek tehdit ve aynı zamanda fırsatların değerlendirilmesidir.

SWOT analizi; işletmelerin amaçlarını gerçekleştirmek için durum analizi yaparak güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymak, aynı zamanda rekabet üstünlüğü sağlamak için fırsatlar ve tehditlerin neler olduğunu değerlendirerek alternatif stratejiler geliştirmektir (Yaman,2021:1515).

STRENGTHS (güçlü yönler) İşletmeler iç analiz yaparak güçlü yönlerini belirler	WEAKNESSES (zayıf yönler) İşletmeler iç analiz yaparak zayıf yönlerini belirler
OPPORTUNITIES (fırsatlar) İşletmeler dış analiz yaparak fırsatları belirler	THREATS (tehditler) İşletmeler dış analiz yaparak tehditleri belirler

Şekil1: SWOT ANALİZİ

SWOT analizi unsurlarından güçlü yönler, işletmeyi diğer organizasyonlardan olumlu olarak ayıran yani avantaj sağlayan özelliklerdir. Zayıf yönler, rakiplerinden daha az verimli olduğu yönleri ve faaliyetleri ifade eder. Fırsatlar, işletmenin dışındaki çevresel faktörlerin amaçlarını gerçekleştirmek için uygun olmasıdır. Tehditler ise, işletmenin dış çevresel faktörlerin faaliyetlerini yerine getirmek ve başarılı olmak için uygun olmaması durumudur. SWOT analizinde işletmeler güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirerek iç analiz, fırsat ve tehditleri inceleyerek dış analiz yapmış olurlar. Analiz sonucunda işletmeler hem iç hem de dış faktörleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirme fırsatı bulurlar (Demirtaş,2013:211).

SWOT analizi literatürde farklı değişkenlerle ilişkilendirilip incelenmiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Çetin ve Canan (2024) araştırmalarında Bolu ilinin tarımsal potansiyelini SWOT analizi ile değerlendirmişler ve tarım sektöründe yeni stratejiler belirlenerek geliştirebileceğini vurgulamışlardır.

Durmuş Şenyapar(2024) araştırmasında üretken yapay zekânın pazarlama stratejilerine entegrasyonunun getirdiği güçlü yanları, zayıf yanları, fırsatları ve tehlikeleri SWOT analizi yöntemiyle incelemiş ve fırsatların olduğunu aynı zamanda bazı tehdit ve zayıflıkların olduğunu belirtmiştir.

Bozdemir, Yıldız Özsalmanlı (2024) bir büyükşehir belediyesinin SWOT analizini yapmışlardır.

Bedir (2023), çalışmasında Türkiye’de evde çalışmanın SWOT analizini yapmış ve zayıf yönlerin, tehditlerin çok olduğu sonucuna varmıştır.

Begeç ve Demir(2023) araştırmalarında SWOT analiz yöntemiyle hava yollarının gelecek stratejisine etkilerini incelemişler ve tüm işletmelerin ortak bazı tehdit ve fırsatlarının olduğu sonucuna varmışlardır.

Akpınar ve Koç (2023) Kapadokya bölgesinin turizm, Akgöz, vd. (2022) kongre turizmi potansiyelini SWOT analizi ile incelemişler ve önerilerde bulunmuşlardır.

Demircan Yıldırım (2023) araştırmasında sosyal kooperatifçiliğin SWOT analizini yapmış ve politik ve destekleyici önlemler alınmasını sonucuna varmıştır.

Canveren (2023) araştırmasında Türkiye’nin Balkan’lara ilişkin politikalarını SWOT analizi ile değerlendirmiş ve bölgeye ilişkin yeni politikaların ortaya konmasını önermiştir.

Arslan (2023) çalışmasında Serhat Kalkınma Ajansı ve Fırat Kalkınma Ajansının SWOT analizi tekniği ile karşılaştırmasını yapmış ve farklılıklarını ve benzerliklerini ortaya koymuştur.

Çetinkaya Karafakı (2023) araştırmasında tarihi kentlerin diaspora turizmini SWOT analizi ile incelemiştir. İncelemenin sonucunda durum analizini yapmış ve önerilerde bulunmuştur.

Gürcan, vd. (2023) Aydın ili sağlık turizmini SWOT analizi ile incelemiş, Aydın ilinin yüksek katma değerli turizm türlerine sahip olduğu sonucuna varmıştır.

Sağlam Görken ve Arıtürk (2023), üniversite öğrencilerinin iş ve meslek danışmanlığı programlarına duyulan ihtiyacı belirlemek amacıyla SWOT analizi yöntemi ile araştırma yapmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre önerilerde bulunmuşlardır.

Saçan ve Eren (2022) belirlenen işletmenin yatırım için hangi stratejinin uygun olacağını araştırmışlardır.

Artsın ve Bağcı Sezer (2022) Metaverse 'i öğrenme-öğretme süreçlerinde nasıl kullanılabileceğini incelemişler, nitel doküman analizi yöntemiyle verileri toplamış ve SWOT analizi yapmışlardır.

Özlüsoy, vd. (2022) çalışmalarında Bartın'da ağaç ve orman ürünleri işletmelerini SWOT analizi tekniği ile incelemişlerdir. İşçilik ve tasarımların güçlü yönleri, ar-ge faaliyetlerinin olmasını zayıf yönleri olarak belirlemişlerdir.

Alam (2022) FinTech'in (İslami FinTech veya İ-FinTech'in) güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditlerini SWOT yöntemi ile incelemiş ve konuya ilişkin kurumların işbirliği içinde olmaları gerekliliği sonucuna varmıştır.

Ünal ve Demirkol (2022) çalışmalarında Airbnb işletmesini SWOT analizi yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Sistemin yeni iş fırsatları potansiyeli olduğunu ve devamlı güncellenmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Özrili (2021) Elazığ ilinin, Çelebi ve Sormaz (2021) Balıkesir ilinin ve Sormaz, vd. (2023) Burdur ilinin gastronomi turizmi açısından SWOT analizi yapmış ve önerilerde bulunmuşlardır.

Ezin (2021) pandemide muhasebe eğitiminin SWOT analizi tekniği ile değerlendirmiş ve önerilerde bulunmuştur.

Orhan ve Özdemir (2021) çalışmalarında Elazığ ili coğrafi işaretli ürünlerini turizm açısından SWOT analizi ile incelemişler ve bölgeye turizmin gelişmesinde katkı sağlayacağı sonucuna varmışlardır.

Yıldız (2021) çalışmasında işletmelerde uygulanacak stratejilerden dengeli başarı kartının SWOT analizi yapmış ve işletmelerin belirlediği tüm alanlarda performansında daha etkili olacağı sonucuna varmıştır.

Gök Çolak ve Efeoğlu (2021) öğretmenlik uygulaması dersine devam eden okul öncesi ve ingilizce öğretmen adaylarının uzaktan eğitime ilişkin SWOT analizi yapılmış ve teorik derslerin kolaylık ancak uygulamalı derslerin her iki grup için zorluk teşkil ettiği sonucuna varmışlardır.

Mücevher (2021) SWOT analizi yöntemi ile Z kuşağının bireysel kariyer planlamada öz tanıma aracı olarak incelemiş ve öğrencilerin güçlü ve zayıf yönleri ile tehdit ve fırsatların neler olduğunu ortaya koymuştur.

Çilhoroz ve Uğurluoğlu (2020) araştırmalarında sağlık sektöründe 2011-2015 yılları arasında yapılan SWOT analizi çalışmaları incelemişlerdir.

Çınar ve Oğuz (2020) araştırmalarında Türkiye'nin pandemide durumunu ortaya koyarak SWOT analizi yapmışlardır.

Kotan (2020) araştırmasında sigortacılık sektörünün dijitalleşmesinin SWOT analizini yapmıştır. Dijitalleşmenin olumlu sonuçlar doğuracağı sonucuna ulaşmıştır.

Yiğit ve Demirbaş (2020) medikal turizmin SWOT analizini yapmışlar ve medikal turizmin gelişmesi için tüm paydaşların iletişim kurlmaları gerekliliğini vurgulamışlardır.

Aytuğ, vd. (2020) araştırmalarında Sinop ilinin alternatif turizm potansiyelini SWOT analizi tekniği ile incelemişler, zayıflıklarını ortaya koymuşlar ve geliştirilmesi için önerilerde bulunmuşlardır.

Albayrak ve Güçlü (2020) çalışmalarında şehir hastanelerinin sağlık turizme etkisini araştırmışlar ve güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak önerilerde bulunmuşlardır.

Sever (2020) araştırmasında insansız hava aracı sistemlerini SWOT analizi yöntemi aracılığıyla incelemiş olup sistemin güçlü ve zayıf yönlerini açıklamış ve önerilerde bulunmuştur.

Atagül Öztürk ve Yılmaz (2020) araştırmalarında Türkiye su ürünleri ve Avrupa Birliği ortak balıkçılık politikasını SWOT analizi yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Sektörün güçlü ve zayıf yönleri, fırsat ve tehditlerini ortaya koymuşlar ve sektörün gelişimine yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

İKARUS SENDROMU VE SWOT ANALİZİ İLİŞKİSİ

SWOT analizinin amacı, iç analiz yaparak işletmenin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmak ve dış analiz yaparak fırsat ve tehditleri tespit etmektir. Yani işletmenin mevcut durum analizini yaparak amacını gerçekleştirirken karşılaşacağı zorlukları ve fırsatları bilerek yoluna devam etmektir. İşletmeler faaliyetlerini getirine getirirken çok fazla karar vermek zorundadırlar. Karar verme hem yönetim ağıısından hem de yöneticiler ağıısından zordur. Kararların rasyonel olmaması işletmeler ağıısından istenmeyen durumdur. Doğru zamanda doğru karar vermek işletmelerde üst yönetimin istediğı ve olması gereken bir durumdur. Bunun gerçekleştirilebilmesi için belirsizlik ortamını belirli hale getirebilmek için stratejiler geliştirmek gerekmektedir. Özellikle yeni kurulan işletmelerde mevcut durumu değerlendirmek çok önemlidir. Eğer yöneticiler SWOT analizi yaparak güçlü-zayıf taraflarını bilmezse ve fırsat- tehditleri değerlendirmezse istenmeyen sonuçlar ortaya çıkacaktır.

İkarus sendromunun çıkış noktası da mevcut durumu bilmemekten ve aşırı güvenden kaynaklanmaktadır. Ayrıca başlangıçta fırsat olarak karşımıza çıkan durumların devamlılığını analiz etmeme ve değişen koşulların farkına varamama işletme için tehlikeli olup işletmenin ikarus sendromuna yakalanmasına neden olacaktır.

İşletmelerde yönetim ve yöneticiler mevcut durumu nitel ve nicel tekniklerle analiz ederek gerçekçi bir şekilde güçlü ve zayıf yönlerini çıkararak ona göre stratejiler geliştirmeleri ve istenmeyen sonuçlarla karşılaşmamalarını sağlayacaktır. İşletmelerin büyüme ve devamlılıklarının sağlanması için fırsat ve tehditlerin de aynı şekilde incelenerek yeni uygulanabilir stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İkarus sendromu kişi ya da işletmelerin kendilerine fazla güven duyarak ve gerçek durumdan uzaklaşarak gerekli önemleri almadan aşırı risklere girmesidir. Genellikle bunun sonucunda başarısızlıklar veya zararlar ortaya çıkar.

Yöneticiler mutlaka mevcut durumu ve değişen koşulları devamlı analiz etmelidir. Yöneticilerin bilmesi gereken şey yönetim faaliyetinin dinamik ortamda gerçekleştiğı ve her zaman buna uygun yeni stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğidir. Daha önce başarılı bir şekilde uygulanan ancak zaman içindeki değişimi görmemek yöneticileri başarısızlığa götürecektir. Önceleri belki sorun yaratmaz ancak değişimin farkına varılmazsa “bir şey olmaz” yaklaşımı ile işler kötüye gitmeye başlar. Aşırı güven ve mevcut durumun değişiminin önemsinmemesi örneğin, politikacılar, doktorlarda, pilotlarda ve motorlu bisiklet sürücülerinde sıkça rastlanmaktadır.

SWOT analizi, kişi ve işletmelerin tüm güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirmelerine yardımcı olan bir stratejik yöntemdir. Fırsatları görerek ve tehditler için önlemler almaya yardımcı olacaktır. İşletmeler ağıısından SWOT analizi başarılı olmak, piyasada devamlılık sağlamak için tüm faktörlerin incelenmesini, fırsatların ve tehditlerin görülmesini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, işletmelerin ikarus sendromuna yakalanmamak için SWOT analizi yöntemini kullanması zorunludur. Yöneticilerin ve çalışanların tüm yönleri ile (üstün-zayıf ve fırsat-tehdit)işletmelerini ve rakiplerini tanımlarını sağlayacak ve gerçekçi politikalar oluşturarak başarılı olmaları söz konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Alam, K. (2022). Swot Analysis of I-FinTech. Karatay Journal of Islamic Economics & Finance, 1(1), 27-43.
2. Albayrak, Ç. ve Güçlü, A. (2020) Şehir Hastanelerinin Sağlık Turizmine Etkisinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi, Aydın Sağlık Dergisi, 6(2), 139-153.
3. Akgöz, E., Temizel, G. ve Otal, A. (2022). Kapadokya Bölgesi'nin Kongre Turizm Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma, Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi(PIAR), 9(1), 143-162.

4. Akpınar, G. ve Koç, H. (2023). Kapadokya Turizminin SWOT Analizi ile İncelenmesi ve Bölgede Turizmi Geliştirmek İçin Öneriler, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 316-334.
5. Aktan, C. C. (2024).Siyasi Hubris Sendromu (Kamu Tercihi, Politik Psikoloji ve Politik Psikiyatri Perspektiflerinden Haris ve Hubris Siyasi Liderliğin Psikopatolojik Boyutu, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16 (1): 1-22.
6. Artsın M., ve Bağcı Sezer A., (2022). Açık ve uzaktan öğrenmede metaverse: Bir SWOT analizi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 12(3), 497-507.
7. Arslan, C. (2023). SWOT analizi bağlamında Serhat Kalkınma Ajansı ve Fırat Kalkınma Ajansı karşılaştırması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(3), 990-1004.
8. Atagül Öztürk, S. ve Yılmaz, S. (2020). Türkiye su ürünleri yetiştiricilik politikalarının Avrupa Birliği Ortak Balıkçılık Politikası kapsamında SWOT analizi yöntemiyle değerlendirilmesi, *Mediterranean Agricultural Sciences*, 33(3): 361-367.
9. Aytuğ, H. K., vd. (2020). “Sinop İlinin Alternatif Turizm Çeşitleri Açısından Swot Analizi”. *Karadeniz Araştırmaları*. XVII/67: 715-736.
10. Biçer, C. (2021). The Icarus Paradox in Management: How To Be A Well-Balanced Leader?. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(4), 1891-1905.
11. Bedir,Z.(2023).Türkiye’de Evde Çalışma: SWOT Analizi ile Durum Değerlendirmesi, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 15(28), 80 – 90.
12. Begeç, S. ve Demir, A. (2023). Hava yollarının kentsel hava hareketlilik stratejileri. *Journal of Aviation Research*, 5(1), 32-48.
13. Bozdemir, B. G.ve Yıldız Özsalmanlı, A. (2024). Muğla Büyükşehir Belediyesi Örneği İle Stratejik Planlama Çalışmaları Üzerine Bir Swot Analizi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 217-245.
14. Canveren,Ö.(2023).Türk Dış Politikasında Batı Balkanlar: Uzman Mülakatlarına Dayalı Swot Analizi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 78(1), 95 – 121.
15. Çelebi,E. ve Sormaz, Ü. (2021). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Balıkesir İli Körfez İlçelerinde Gastronomi Turizminin SWOT Analizi, *Turizm Ekonomisi, Yönetimi Ve Politika Araştırması*, 1(1), 20-30.
16. Çetin,F.ve Canan,İ.(2024).Tarımsal SWOT Analizi ve Stratejileri (Bolu İli Örneği),*Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 11(2): 497–505.
17. Çetinkaya Karafakı, F. (2023). Tarihi Kentlerin Diaspora Turizmi Üzerindeki Etkisinin SWOT Analizi Yöntemiyle Tespiti. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(25), 203-216.
18. Çınar,F.ve Ouz,M.(220).S Türkiye’nin COVID-19 Pandemisine Yönelik Stratejilerinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi, *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*,2 (2), 1-11.
19. Çilhoroz Y. ve Uğurluoğlu Ö. (2020). Sağlık hizmetlerinde SWOT analizi’nin kullanımı üzerine yürütölen çalışmaların incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(2), 218-228.
20. Çoban, B. ve Karakaya, Y.. (2010).Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim Ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar, *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*,5(4), 342-352.
21. Demircan Yıldırım, P. (2023). Sosyal Ekonomi ve Türkiye’de Sosyal Kooperatifçilik: Mevcut Durumun SWOT Analizi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(45), 1160-1175.
22. Demirtaş, Ö.(2013). Havacılık Endüstrisinde Stratejik Yönetim: Swot Analizi İle Durum Değerlendirmesi, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2,207-226.
23. Durmuş Şenyapar, H. N. (2024). “Üretken yapay zekâ ve pazarlama stratejileri: SWOT analizi perspektifi”, *R&S- Research Studies Anatolia Journal*, 7(1). 72-96.

24. Erçetin, F.B.(2019). Özel Okullarda Stratejik Yönetim Sürecinde Swot Analizinin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Entegrasyonu Ve Bir Uygulama, Marmara Üniversitesi İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
25. Ezin, Y.(2021). COVID 19 Sürecinde Üniversitelerde Uzaktan Muhasebe Eğitiminin SWOT Analiz Tekniği İle Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim (92): 73-90.
26. Gök Çolak, F. ve Efeoğlu, G. (2021). Yeni Normalleşme Sürecinde Öğretmenlik Uygulaması Dersine Yönelik İhtiyaç Analizi: Swot Analizi Örneği. Kesit Akademi Dergisi, 7 (27), 176-197.
27. Gürçan, N., Bostan, A. ve Dilek, A. (2023). Aydın İlinde sağlık turizm sektörünün SWOT analizi ile değerlendirilmesi. Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 8 (2), 258-268.
28. Gürel, E., ve Muter, C. (2007). Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması, Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 537-569.
29. Kotan, Y., (2020), Sigortacılık Sektörünün Gelişimi ve Dijitalleşmesi Sürecinin SWOT Analizi: Erzurum İli Üzerine Bir Araştırma, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 12 (2): 179-192.
30. Mücevher, M.H.(2021). Bireysel Kariyer Planlamada Öz Tanıma Aracı Olarak Swot Analizi: Z Kuşadı Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12(31), 856-869.
31. Orhan, H.C. ve Özdemir, F. (2021). Elazığ coğrafi işaretli ürünlerinin bölgesel turizm bakımından SWOT analizi ile değerlendirilmesi. Turizm Çalışmaları Dergisi, 3(2), 45-60.
32. Özürlü, Y. (2021). Elazığ ili gastronomi turizmi potansiyelinin SWOT analizi ile değerlendirilmesi. Turizm Çalışmaları Dergisi, 3(2), 1-18.
33. Özlüsoylu, İ., Kurt, R. Ve İstek, A. (2022). Bartın'da Faaliyet Gösteren Ağaç ve Orman Ürünleri İşletmelerine Yönelik SWOT Analizi, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 24(3), 444-452.
34. Saçan B. C., ve Eren T. (2022). "Dijital pazarlama strateji seçimi: swot analizi ve çok ölçütlü karar verme yöntemleri", Politeknik Dergisi, 25(4): 1411-1421.
35. Sağlam Görken, K. Ve Arıtürk, M., (2023), Ön Lisans Öğreniminde İş ve Meslek Danışmanlığı Programlarına Duyulan Gereksinimi Belirlemeye Yönelik SWOT Analizi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 15 (2): 91-108.
36. Sever, H . (2020). İnsansız Hava Aracı Sistemlerinde Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 10 (2) , 1179- 1207 .
37. Sormaz, Ü., Yılmaz, M., Özata, E. ve Büyükyıldırım(2023). Burdur İlinin Gastronomi Turizmi Potansiyelinin Swot Analizi ile Değerlendirilmesi Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 11 (2), 1262-1279.
38. Ünal, A. ve Demirkol, Ş. (2022). Yeni Nesil Ev Pansiyonculuğu Sistemi Airbnb'nin Değerlendirilmesi: Swot Analizi. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 6(Ek.2), 77-93.
39. Yaman, F. (2021). "Türkiye'de Reklamcılık Sektörünün Swot Analizi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(44):1513-1519
40. Yıldız, D.(2021) Stratejik Yönetimde Dengeli Başarı Kartı, SWOT Analizi ve Uygulaması, Alanya Akademik Bakış Dergisi, 5(3), 1181-1193.
41. Yiğit, A. ve Demirbaş, M.B.(2020). Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimine Etki Eden Faktörlerin SWOT-AHP Yöntemi ile Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma, KSBD, İlkbahar, 12(22), 173-192.
42. <https://www.linkedin.com/pulse/avoiding-icarus-syndrome-case-study-developing-eric-flamholtz>(erişim tarihi:12.06.2024)
43. <https://laba.com.tr/blog/13-swot-analizi-nedir-ve-isletmenin-neden-buna-ihtiyaci-vardir>(erişim tarihi:25.06.2024)

(8)

Kadir ALĞAN¹³; Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ¹⁴
SINIRLI AYNİ HAKLAR ve TAŞINMAZ DEĞERLEMESİNE ETKİLERİ
LIMITED REAL RIGHTS AND THEIR EFFECTS ON REAL ESTATE VALUATION

ÖZ

Sürdürülebilir arazi yönetimi taşınmaz değerleme faaliyetlerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Taşınmaz değerleme birçok faaliyette ihtiyaç duyulan önemli bir uygulama alanıdır. Ülkemizde de çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından ve birçok alanda taşınmaz değerlendirme faaliyetleri yürütülmektedir. Her ne kadar yasal altyapı bütüncül bir düzeyde oluşturulmasa da uygulamadaki yerleşik yöntemlerle değerlendirme faaliyetleri yapılmaktadır. Değerleme faaliyetlerinin önemli bir kısmını da sınırlı aynı hakların değerlemeye etkisinin olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden çalışmada sınırlı hak kavramı ve bazı önemli görülen ve değerlemeye etki eden sınırlı aynı haklar yapılan bu çalışmada incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşınmaz, Taşınmaz Değerleme, Sınırlı Aynı Hak.

ABSTRACT

The importance of real estate appraisal activities in sustainable land management is increasing day by day. Real estate appraisal activities are an important application area needed in many areas. In our country, real estate valuation activities are carried out by various institutions and organizations in many areas. Although the legal infrastructure is not established at a holistic level, valuation activities are carried out with the established methods in practice. An important part of the valuation activities is considered to be the effect of limited real rights on valuation. For this reason, the concept of limited rights and some important limited real rights that affect the valuation are examined in this study.

Keywords: Real Estate, Real Estate Valuation, Limited Real Right.

¹³ Sorumlu Yazar / *Corresponding author* : kdralgan@gmail.com <https://orcid.org/0009-0003-3198-4161>; Ondokuzmayıs Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, Samsun, Türkiye.

¹⁴ Sorumlu Yazar / *Corresponding author* : fasesli@omu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8352-734X>; Ondokuzmayıs Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, Samsun, Türkiye.

1. GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde taşınmaz değerlendirme faaliyetleri oturmuş ve güçlü bir sistem etrafında şekillenmektedir. Bu ülkelerde değerlendirme faaliyetleri yasal mevzuat ışığında ya da değerlendirme ilkeleri çerçevesinde yapılmaktadır. Ülkemizde tek bir yasal mevzuat mevcut değildir ve sistemi oturmuş, denetime elverişli bir idari yapı yoktur. Bu eksikliklerin yanında, sınırlı aynı hakların taşınmaz değerlemesine etkisi konusunda da tek bir mevzuat bulunmamaktadır. Sınırlı aynı hakların taşınmaz değerlemesine etkisi çok önemli görülmektedir. Hak kayıplarının önüne geçmek için, değerlendirme yapılırken sınırlı aynı hakların doğru ve güvenilir bir şekilde değeri belirlenmelidir. Mevzuatımızda buna dair çeşitli kanunlarda farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu çalışmada sınırlı aynı hak kavramı ve bazı sınırlı aynı hakların değerlemeye olan etkisi yasal mevzuattaki düzenlemeler ışığında incelenmiştir.

2. SINIRLI AYNI HAK ve DEĞERLEMeye ETKİLERİ

2.1 Sınırlı Aynı Hak

Taşınmaz maliki, hukuk düzeninin sınırlamaları saklı kalmak üzere, taşınmazdan dilediği ölçüde yararlanabilir, taşınmaz üzerinde sınırlı aynı haklar kurabilir, taşınmazı devredebilir veya taşınmaz üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmayabilir (Oğuzman vd., 2020). Yani mülkiyet hakkı, malike taşınmaz üzerinde doğrudan doğruya hâkimiyet sağlayarak bu hakkı sürdürme yetkisi vermektedir.

Taşınmaz, aynı zamanda birden çok kişinin menfaatine hizmet edebilmektedir. Mülkiyet hakkı saklı kalmak kaydıyla, taşınmaz üzerinde sınırlı aynı haklar kurularak taşınmazdan malik dışındaki kişilerin de yararlanması Türk hukuk düzenince mümkündür.

Türk Medeni Kanunu ‘nun dördüncü kitap ikinci kısmı sınırlı aynı hakları düzenlemektedir. Kanun ‘a göre sınırlı aynı haklar sınırlı sayıda sayılmıştır ve bu haklar tek tek açıklanmıştır. Mülkiyet hakkı “tam hâkimiyet hakkı” , sınırlı aynı haklar ise “kısmi hâkimiyet hakları” olarak Oğuzman tarafından nitelendirilmektedir (Oğuzman vd., 2020). Buna göre eşya üzerinde mülkiyet hakkı gibi tam yararlanma yetkisi vermeyen, kullanma ve/veya yararlanma yetkisi veren haklara sınırlı aynı hak denmektedir.

Sınırlı aynı haklar içeriklerine göre üçe ayrılır: İrtifak hakları, rehin hakları ve taşınmaz yüküdür. İrtifak hakkı sahibi eşya üzerinde kullanma ve yararlanma hakkına sahip olur. Rehin hakkı sahibi de malın paraya çevrilmesi yetkisine sahip olur ve böylece alacağını teminat altına almış olur. Taşınmaz yükü ise bir taraftan taşınmaz malikini sınırlı aynı hak sahibine bazı edimlerde bulunma borcu altına sokar; diğer taraftan da hak sahibinin alacağını, o taşınmaza karşılık olarak teminat altına alır (Oğuzman vd., 2020).

2.2 Sınırlı Aynı Hakların Değerlemeye Etkisi

2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu ‘nun 4. maddesine göre;

“Taşınmaz malın, mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, amaç için yeterli olduğu takdirde taşınmaz malın belirli kesimi, yüksekliği, derinliği veya kaynak üzerinde kamulaştırma yoluyla irtifak hakkı kurulabilir.

Ancak, maliklerinin mülkiyet hakkının kullanılmasının engellenmemesi, can ve mal güvenliği bakımından gerekli önlemlerin alınması kaydıyla, kamu yararına dayalı olarak taşınmazların üstünde teleferik ve benzeri ulaşım hatları ile her türlü köprü, taşınmazların altında metro ve benzeri raylı taşıma sistemleri ile tünel yapılabilir. Taşınmazların mülkiyet hakkının kullanımının engellenmemesi halinde, taşınmazlara ilişkin herhangi bir kamulaştırma yapılmaz. Yapılan yatırım nedeniyle taşınmaz maliklerinden değer artış bedeli alınmaz.”

Aynı Kanun ‘un 12. maddesinin son fıkrasına göre;

“Kamulaştırma yoluyla irtifak hakkı tesisinde, bu kamulaştırma sebebiyle taşınmaz mal veya kaynaktan meydana gelecek kıymet düşüklüğü gerekçeleriyle belirtilir.”

Kamulaştırma Kanunu ‘nda irtifak hakkı değerlendirme düzenlenmiştir. Buna göre kamulaştırma işlemlerinde; kamulaştırma yerine irtifak hakkı kurulması tercih edilecekse, söz konusu irtifak hakkının para cinsinden bir değerinin belirlenmesi gerekmektedir.

İrtifak hakkı değerlemesi yapılırken taşınmazın irtifak hakkı kurulmadan önceki bedeli ile irtifak hakkı kurulduktan sonraki bedeli arasındaki fark esas alınır. İrtifak hakkı kurulan taşınmazda daha önceden irtifak kamulaştırılması yapılmışsa, değer belirlenirken eski irtifak durumu ve bedeli de dikkate alınmalıdır. Yargıtay kararlarında da eski irtifak durumunun dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

İrtifak haklarından intifa hakkı, geçit hakkı, kaynak hakkı, mecra hakkı, sükna hakkı ve üst hakkı başlıca olanlardandır. Tanrıvermiş 2017’de yaptığı çalışmada başlıca irtifak haklarının tasarruf hakkına ve taşınmaz değerine etkisini **Tablo 1**’de gösterildiği şekilde belirlemiştir:

Tablo 1. Tapu kütüğünde takyidatların taşınmaz talebi ve değerleme etkileri (Tanrıvermiş, 2017)

Başlıca İrtifak Hakları	Taşınmaz Değerine Etkisi		Tasarruf Hakkına Kısıntısı	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Geçit Hakkı		X		X
İntifa Hakkı	X			X
Kaynak Hakkı	X			X
Mecra Hakkı	X			X
Sükna Hakkı	X			X
Üst Hakkı	X			X

İrtifak haklarından taşınmaz değerine etki eden ve önemli görülen intifa hakkı, oturma hakkı, üst hakkı ve kaynak hakkının değerlemeye etkisi şu şekilde incelenmiştir:

2.2.1 İntifa Hakkının Değerlemeye Etkisi

İntifa hakkı başkasına ait eşya, hak yahut malvarlığı üzerinde belirli bir kişiye tam yararlanma hakkı veren bir irtifak hakkıdır. İntifa hakkının kurulması ile birlikte malik, hakkın veya eşyanın mülkiyetini kendisinde tutmakta fakat hak veya eşyadan elde edilebilecek yararları belirli bir kişiye tahsis etmektedir.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu ‘nun 267 ve 296. Maddelerinde emsal bedel ve emsal ücret tanımlanmıştır ve intifa hakkının değerlemeye etkisi belirtilmiştir. Buna göre intifa hakkının değerlemeye etkisi Tablo 2’de şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo2. İntifa hakkı sahibi yaşının değerlemeye etkisi

İntifa Hakkı Sahibinin Yaşı	Emsal Bedele Göre Oran	
	ıplak Mülkiyet Değeri	İntifa Hakkı Değeri
0-19	%30	%70
20-30	%40	%60
31-40	%50	%50
41-50	%60	%40
51-60	%70	%30
61-70	%80	%20
71 ve üstü	%90	%10

Yasa hükümlerinden anlaşılacağı üzere, emsal bedel hesabında, emsal satışların göz önünde tutulması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yöntem, pazar yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır (Akduman, 2021).

2.2.2 Oturma Hakkının Değerlemeye Etkisi

Türk Medeni Kanunu ‘nun 823. maddesine göre;

“*Oturmak hakkı bir binadan veya onun bir bölümünden konut olarak yararlanma yetkisi verir.*”

Oturma hakkı, başkasına devredilemez ve mirasçılara geçmez.

Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, intifa hakkına ilişkin hükümler oturma hakkına da uygulanır.”

Kanun ‘un açık hükmünden faydalanılarak; oturma hakkının değerlendirilmesi, intifa hakkının değerlendirilmesinde kullanılan yöntem kullanılarak yapılabilmektedir.

2.2.3 Üst Hakkının Değerlemeye Etkisi

Üst hakkı bir kişiye, başkasına ait arazinin üstünde veya altında bulunan bir inşaatın maliki olma yetkisi veren irtifak haklarından biridir. Üst hakkı sadece taşınmaz yapıları konu edebilir. Üst hakkı, malikine arazinin üstünde veya altında bir inşaat yaparak veya arazide hakkın kurulmasından evvel mevcut olan bir inşaatı muhafaza ederek ona malik olma yetkisi verir. Üst hakkını kuran taşınmaz malikinin arazi üzerindeki mülkiyeti devam eder. Malik, araziye satabilir, devredebilir ve rehine konu edebilir. Arazi malikinin yükümlülüğü, irtifakı kuran resmi senetteki hükümlere uygun olarak üst hakkı sahibinin inşaatı yapmasına ve yaptığı inşaatı muhafaza etmesine katlanmaktır (Oğuzman vd., 2020).

Mevzuatta üst hakkının değerlemeye etkisine ilişkin özel bir düzenleme mevcut değildir. Üst hakkı, irtifak hakkının bir çeşidi olduğundan intifa hakkına ilişkin uygulamalar, burada da kıyasen uygulanabilir. Bu durumda taşınmazın değerinin 2/3’ü üst hakkında, 1/3’ü ise çıplak mülkiyet değeri kabul edilerek üst hakkının kalan süre oranı hesaba çarpan olarak dâhil edilmektedir (Gündoğan, 2019).

Bu kabul, Harçlar Kanunu ile de uyumludur. Harçlar Kanunu ‘nun 64. maddesi şu şekildedir:

“ ...

Çıplak mülkiyet ve intifa haklarına ait harçların hesabında, kayıtlı değer üçte biri çıplak mülkiyete, üçte ikisi de intifa hakkına ayrılır.”

2.2.4 Kaynak Hakkının Değerlemeye Etkisi

Türk Medeni Kanunu ‘nun Kaynak Hakkı başlıklı 837. maddesi şu şekildedir:

“Başkasının arazisinde bulunan kaynak üzerinde irtifak hakkı, bu arazinin malikini suyun alınmasına ve akıtılmasına katlanmakla yükümlü kılar.

Bu hak, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, başkasına devredilebilir ve mirasçuya geçer.

Kaynak hakkı, bağımsız nitelikte ve en az otuz yıl için kurulmuş ise tapu kütüğüne taşınmaz olarak kaydedilebilir.”

Kaynak irtifakı, hak sahibine, malikin müdahalesine gerek olmaksızın kaynak suyunu tutarak almak ve kendi arazisine akıtmak yetkisi sağlar.

Uygulamada kaynak hakkı değerlendirilmesiyle ilgili belirgin bir yöntem bulunmamaktadır. Kaynak hakkının değerlemeye etkisinde, kamulaştırma amaçlı irtifak hakkı değerlendirilmesinden faydalanılmaktadır. Taşınmazda, su kaynağı için yapılacak olan işlem sebebiyle oluşacak değer düşüklüğü oranına göre hesaplama yapılmaktadır. Buna göre pazar yaklaşımı kullanılabilirliği görüşü mevcuttur (Akduman, 2021). Aynı bölgede, benzer özelliklere sahip kaynak irtifaklı taşınmaz ile kaynak irtifakı olmayan taşınmazın değerleri hesaplanarak, aradaki fark ile kaynak hakkının değeri hesaplanabilmektedir. Kaynak hakkının hesabı yapılırken şu hususlara dikkat etmek gerekmektedir:

- Kaynağın yıllık ortalama debisi ve kullanım süresiyle ilgili teknik rapor mevcut olmalıdır.
- Resmi kurumlardan kaynağın kullanılmasında sakınca olmadığına dair belge alınmalıdır ve kaynağın işletme ruhsatı bulunmalıdır.
- Kaynağın işletme maliyeti belirlenmelidir.
- Debi sebebiyle kaynağın işletilmesi ekonomik değilse yalnızca arazi değeri belirlenebilir.
- Sıcak su kaynaklarına bağlı olarak kurulan otel, motel gibi işletmeler değerlemeye konu edilecekse kaynağın sağladığı ayrıcalıklar zaten taşınmazın gelirlerine yansımış olduğundan ayrıca değerlendirilmesine lüzum yoktur (Akduman, 2021).

Genel olarak bakıldığında, bir irtifak hakkının değeri, devralanın ne kazandığıyla ilgili değil, malikin yasal haklardan ne derecede mahrum kaldığıyla ilgili bir durumdur (Akduman, 2021).

Ülkemizde birçok kamu kurum ve kuruluşları tarafından değişik amaçlar için irtifak hakkı kamulaştırılması yapılmaktadır. Direk yeri, enerji nakil hattı, sulama projeleri, doğalgaz boru hattı gibi irtifaklar için TEİAŞ, BOTAŞ vb. kurumlar irtifak kamulaştırılması yapabilmektedir (Gündoğan, 2019). Bu kadar yaygın bir uygulama için irtifak hakkının değerlemesi gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır.

Sınırlı aynı hakların bir taşınmazdaki etkisinin belirlenebilmesi için; şayet taşınmaz, arazi ise üzerinde bulunan bitki örtüsü, ağaçların özellikleri belirlenerek gelir getirip getirmediği tespit edilmelidir. Eğer taşınmaz arsa ise imar durumu göz önünde bulundurulmalı, DOP kesintisi yapıp yapılmadığı tespit edilmeli ve irtifaktan dolayı değer düşüklüğü olmuşsa kıymet, buna göre takdir edilmelidir.

Özetle bir taşınmazda kurulacak irtifak hakkının değerinin belirlenebilmesi için, taşınmazın arazi yahut arsa oluşunun, taşınmazın yüzölçümünün, irtifak hakkı ile taşınmazın yüzölçümü arasındaki oranın ve irtifak süresinin belirlenmesi lazım gelir. İrtifak kamulaştırma bedeli, taşınmazın kamulaştırma bedelinden yüksek olamaz. Taşınmazda irtifak sebebiyle oluşan değer düşüklüğü oranı, irtifak alanı kamulaştırma yüzölçümü ve taşınmaz üzerinden geçişi ile birlikte Kamulaştırma Kanunu 11. maddedeki hususlar doğrultusunda belirlenir (Gündoğan, 2019).

3. SONUÇ

Sınırlı aynı haklardan olan irtifak hakkının değerlemesine mevzuatımızda Kamulaştırma Kanunu 'nda yer verilmiştir. Bu düzenlemenin ihtiyaca cevap verecek düzeyde olduğu düşünülmektedir. İntifa hakkı değerlemesi, Vergi Usul Kanunu 'nda yer almaktadır ve söz konusu düzenleme eski tarihlidir. Günümüz şartlarına uygun şekilde güncel bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Oturma hakkının değerlemesi, Türk Medeni Kanunun ilgili hükmüne göre, intifa hakkının değerlemesinde kullanılan yöntemle yapılmaktadır. Üst ve kaynak haklarının değerlemesine dair mevzuatımızda herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Buradan hareketle öncelikle taşınmaz değerlemesi ile ilgili bütüncül bir yasal mevzuat oluşturulmalıdır ve oluşturulacak bu mevzuatta da sınırlı aynı hakların değerlemesi ile ilgili ayrı ayrı, ihtiyaçlara cevap verecek mahiyette düzenlemelere ihtiyaç vardır. Aksi takdirde taşınmaz değerlemesi faaliyetlerinde hak kayıpları kaçınılmaz olmaya devam edecektir ve her uygulamada farklı sonuçlarla karşılaşılacaktır.

KAYNAKÇA

1. Oğuzman K., Seliçi Ö., Özdemir S.O., (2020). Eşya Hukuku. 22. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.
2. Tanrıvermiş, H., Gayrimenkul Değerleme Esasları Ders Notları, Ders Kodu: 1014, SPL Konut ve Gayrimenkul Değerleme Sınavı, Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları, İstanbul, 2017.
3. Akduman, U., (2021, Şubat). "Sınırlı Aynı Hakların Değerlemesine İlişkin Esaslar ve Uygulamaları". Gazi Üniversitesi, Ankara.
4. Gündoğan, Ö.Z., (2019, Eylül). "Sınırlı Aynı Hakların Taşınmaz Değerine Etkisi". İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

(9)

Sibel DEMİR¹⁵; Prof. Dr. Akif ARSLAN¹⁶

SEYİT ABDURREZZAK HAZRETLERİ TÜRBESİ ETRAFINDA GELİŞEN ANLATILAR NARRATIVES DEVELOPING AROUND THE TOMB OF SEYİT ABDURREZZAK

ÖZ

İnsanlar, nedenini açıklayamadıkları birçok olay ve olguyu mistik olarak izah ederek bazen göksel olayların bazen hayvanların bazen de insanların doğaüstü güçlere sahip olduğunu iddia etmişlerdir. Kulaktan kulağa dolaşarak günümüze aktarılan efsane, menkıbe, memorat gibi halk anlatılarında da veli olarak addedilen bazı şahısların birtakım olağanüstü halleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Ağrı ilinde türbesi bulunan, halk arasında Seyit olduğuna inanılan Abdurrezzak Hazretlerinin etrafında gelişen anlatıları derlemek çalışmanın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle memorat, efsane ve menkıbe terimleri üzerinde durulmuş, ardından Seyit Abdurrezzak hakkında bilgi verilmiş ve alan çalışması sonucunda görüşme tekniği ile derlenen anlatılar yazıya geçirilmiştir. Araştırmanın sonucunda 22 anlatı derlenmiş, bu anlatıların 8'inin efsane, 5'inin menkıbe, 9'unun memorat olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyit Abdurrezzak menkıbe, efsane, memorat.

ABSTRACT

People mystically explained many events and phenomena that they could not explain, claiming that sometimes celestial events, sometimes animals, and sometimes people had supernatural powers. In folk narratives such as legends, anecdotes and memorates that have been passed down from word of mouth to the present day, some extraordinary situations of some individuals who are considered to be saints are discussed. In this context, the main purpose of the study is to compile the narratives around Abdurrezzak, whose tomb is in Ağrı province and is believed to be a Sayyid among the public. For this purpose, first of all, the terms memorat, legend and hagiography were emphasized, then information about Seyit Abdurrezzak was given and the narratives compiled with the interview technique as a result of the field study were written down. As a result of the research, 22 narratives were compiled and it was concluded that 8 of these narratives could be considered as legends, 5 as legends and 9 as memorates.

Keywords: Seyit Abdurrezzak, hagiography, legend, memorate.

¹⁵ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans öğrencisi, sibeldemir85@hotmail.com; ORCID: 0000-0001-8998-017X

¹⁶ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi, aarslan@agri.edu.tr; ORCID: 0000-0002-5475-767X

GİRİŞ

İnsanlığın yüzyıllardan beri süregelen doğaüstü güçlere inanma eğilimi, teknoloji ve bilim çağına rağmen bitmiş değildir. Bu nedenle kaçınıcı yüzyılda olunursa olunsun halk arasında birtakım olay ve olguların sebebi mistik ve metafizik olaylara dayandırılabilir. Dolayısıyla olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inanılan şeyh, Seyit ya da evliya olarak anılan bazı insanlardan yaşarken hatta öldükten sonra bile yardım talep edilebilmekte bu da efsane, menkıbe ve memorat gibi türlerin ortaya çıkmasını ve yayılmasını sağlamaktadır.

Efsane; Örnek'e (1988: 190) göre dilimize Farsçadan geçmiştir. Efsanenin bilim dilindeki karşılığı Mythos'dur ve kelimenin aslı Yunancadan gelmektedir. Anlamı da söz, öykü demektir. Farsça; hikâye, masal ve yaygın olarak anlatılan meşhur olay anlamlarında kullanılan efsane, Batı dillerinde Latince kökenli legend/legende sözcüğüyle karşılanmaktadır.

Alptekin (2012: 17) ise efsaneyi; şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılan, inandırıcılık özelliği olan, olağanüstü nitelikler barındıran, geçmiş zamanla şimdiki zaman arasında kalan, gerçek olarak kabul edilen, mekân olarak dünyayı alan, tarihle yakından alakalı, büyük ölçüde millî olan anlatımlar, olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla efsane, sadece dini şahsiyetler etrafında şekillenmemiştir. Dinî hüviyeti olanların çok evvelce yazıya geçirilmelerine karşılık, daha çok bir yerin adını açıklayan, taş kesilmeyle ilgili olan vs. efsanelerin varlığı da bilinmektedir (Sakaoğlu, 1992: 26).

Alptekin (2012:19) efsanelerin mitolojik, tarihî, dinî, hayalî ve fantastik kökleri olduğunu iddia etmektedir. Efsanelerin köklerinden biri olan dinî köklerde, dîni kahramanların maceraları, halkın muhayyilesinden katılan 'hayalî' unsurlarla birlikte zaman içinde efsaneleşmiştir. Bununla birlikte efsaneler; kutsal kitaplarda anlatılan birçok olayın kişiler tarafından yorumlanarak günümüze kadar ulaştığını hatta insanlar için eğitici bir özellik taşıdığını da göstermektedir. Seyidoğlu (1997:13) efsanelerin toplumsal işlevini dört maddede toplar: 1-Gelenek ve görenekleri koruyucu oluşları, 2-Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı, nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin eder, 3-Teşekkül ettikleri yere mânâ kazandırır, 4-Koruyucu ve tedavi edici rolleri vardır. Bu bağlamda kutsallık atfedilen kişilerden olağanüstülük beklemek ve medet ummak, Seyidoğlu'nun yukarıda verilen dördüncü maddesini destekler niteliktedir.

Menkıbe, Büyük Türkçe Sözlük'te (TDK, 2017); "Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye" olarak tanımlanmaktadır. Allah'a yakın olduğu düşünülen şahısların yardımının talebi ve bu talep için yapılan ritüellerin meydana getirdiği veli kültü, menkıbelerin temel konusudur. Ocak'ın (1992:33) da değindiği gibi; menkıbelerde anlatılan kahramanlar gerçek ve mukaddes kişilerdir. Menkıbede bahsi edilen olayların yeri ve zamanı bellidir. Ayrıca menkıbeler kendi bağlamlarında gerçek olduğuna inanılan ve yarı kutsal kabul edilen anlatılardır. Daha genel bir tanımla, menkıbeyi Pehlivan (2009:92) şöyle ifade etmiştir; dinî şahsiyetin bedensel olarak bu dünyada yaşadığı varsayılan zamanda başından geçenlerle ilgili bir anlatıdır.

İnanç anısı olarak Türkçeleştirilen bir kavram olan memorat hakkında en eski tanımı Carl Wilhelm Von Sydow yapmıştır. Sydow (1977:73) "insanların kendilerine ait, saf kişisel deneyimleri" olarak tanımladığı memorat kavramını ferdi bir yaratma sanatı olarak görmektedir. "Memorat, 'tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye' olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlamada yer alan 'tabiatüstü' ile kastedilen öncelikle 'öteki dünya' ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan cin, peri, alkız, karabasan veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla kurulan bir iletişimdir. Memoratlar da, bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır." (Çobanoğlu 2003: 21). Dolayısıyla Sydow'un "kişisel deneyim" olarak tanımladığı memoratı, Çobanoğlu kişisel deneyimi yaşayan ve ondan dinleyen aktardığı tabiatüstü hikâye olarak addetmektedir.

Memorat ile en çok karıştırılan türlerden biri efsanedir. Pehlivan (2009:91) iki tür arasındaki farkları, velinin öldükten sonra onunla iletişim kurduğunu iddia edenlerin naklediği zinciri olduğuna dikkat çekmektedir. Kişi eğer olayı bizzat yaşadysa ve naklediği zinciri 5-6 kişiyi geçmiyorsa bu tür memorat olarak

tanımlanmaktadır. Ancak olayı anlatan kişi belirsizleşmiş ve zaman olarak uzak geçmişten bahsediyorsa bu t¼r¼ de efsane olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Seyit Abdurrezak'ın Hayatı

Seyit Abdurrezak Ağrı ilinin Tutak ilçesinin Karacan k¼y¼ndendir. Bazı kaynak şahıslara g¼re; Bitlis'ten Ağrı'ya g¼ eden şefkatli ailesine mensuptur (K22). Atalarının Irak'tan Ağrı'ya g¼ ettikleri ve dedelerinin Ashab-ı Seyyare'den (Hz. Muhammed'i ziyarette gidenler) olduğu s¼ylenmektedir. Kendisinin evlad-ı Resul olarak anıldığı, babasının-dedelerinin İstanbul'dan Karak¼se'ye din g¼revlisi olarak bizzat padişah tarafından g¼nderildięi iddia edilmektedir. Molla H¼seyin'in oğlu olan Seyit Abdurrezak, Celali aşiretine, Nakşıbendi tarikatine mensuptur. 1323/1907 yılında, 78 yaşında iken vefat eden Seyit Abdurrezak'ın hem sağlığında hem de ¼l¼m¼nden sonra birçok menkıbesinin olduğuna inanılmaktadır. Bug¼n, halkın t¼rbe adını verdiği kabri, ziyaretgah olup yeri Ağrı vilayet merkezinde bir bankanın bitişiğindedir (Alpaslan, 2010: 189). Seyit Abdurrezak'ın t¼rbesi Cumhuriyet Caddesi ıkışında, İş Bankası ile Akbank'ın arasından geçen yolun kenarındadır. Yolun sağ tarafındaki bir binanın altındadır. T¼rbeyi ilk yaptıranın Rus işgali sırasında Ağrı'yı g¼zergah olarak kullanan Rus bir general tarafından yaptırıldığı anlatılmaktadır. (K1,K2) 1990'lı yıllara kadar t¼rbenin ¼zeri açıkken 1990'lı yıllarda t¼rbenin ¼zerine bina yapılmıştır.

Foto: Seyit Abdurrezak'ın T¼rbesi

T¼rbe; şu an bir binanın en alt katındadır. ¼zellikle bayramlarda, kandillerde, Ramazan ayı ve cuma g¼nlerinde şehir içinden ve dışından gelen birçok ziyaretçiyi ağırlamaktadır. T¼rbede Seyit Abdurrezak ve bir torunu yatmaktadır. Eski zamanlarda t¼rbenin yakınında b¼y¼k bir caminin olduğu, daha sonra bu caminin yıkıldığı, t¼rbenin etrafının o d¼nemlerde tamamen yeşillik ve g¼l bahçeleri ile dolu olduğu ifade edilmektedir(K2)

Y¼ntem

Çalışma nitel araştırma y¼ntemine g¼re gerçekleştirilecektir. Nitel araştırma; g¼r¼řme, g¼zlem ve dok¼man analizi gibi nitel veri toplama y¼ntemlerinin kullanıldığı, olayların ve algıların doğal ortamda gerçekçi ve b¼t¼nc¼l bir şekilde ortaya konmasına y¼nelik nitel bir s¼recin izlendiği araştırma (Yıldırım ve şimşek, 2006: 39) şeklinde tanımlanabilir. Çalışmada yer alan anlatıların derlenmesi için saha araştırması y¼ntemi kullanılacaktır. Konuyla bağlantılı halk k¼lt¼r¼ unsurları ile ilgili bilgi almak için s¼z konusu unsurların yaşadığı topluluğa giderek çalışmalarda bulunmaya saha (alan) alışması denir (obanoğlu 2020: 71). Alan çalışmasında g¼r¼řme tekniği kullanılmıştır.

SEYİT ABDURREZZAK İLE İLGİLİ ANLATILAR

1.1 Naaşının Çürümemiş Olması

Birinci Dünya Savaşı'nda; Ağrı'nın, Rus işgaline uğradığı sırada Rus bir General, Seyit Abdurrezak'ın türbesinin bulunduğu tarlaya (etrafında bina ve ev yokken) atlarını bağlar. Her taraf atların gübresiyle dolar. Seyit, generalin rüyasına girer ve ona: “Atlarınızı kabrimden çekin, beni rahatsız ediyorsunuz.” ihtarında bulunur. Birkaç kez aynı rüyayı gören general, bu durumu esirlere sorar. Esirlerden Seyit'in müridi olan Molla Osman, generale orada peygamber soyundan gelen Abdurrezak Hazretlerinin kabri olduğunu söyler. Rus General, Molla Osman'a: “Şimdi burayı kazacağız eğer söylediğin zat burada yatıyorsa seni azat edeceğim yoksa da seni kurşuna dizeceğim.” der. Molla Osman müsaade isteyerek kabri kendi elleriyle açmak istediğini beyan eder. Molla Osman abdest aldıktan sonra kabri ağlayarak açar. Elleriyle kefeni yoklarken birden gülmeye başlar. Çünkü kefeni açınca Seyit Abdurrezak Hazretlerinin naaşının ilk günkü gibi olduğunu görür, sanki naaş, o gün defnedilmiş gibi tertemiz ve düzgündür. Rus General rüyasının hikmetini anlar ve atları, türbeden uzaklaştırır (K1). Hatta etrafına gül ağaçları dikerek türbeyi ağaçlandırır (K2, K4).

1.2 Kabrin İkinci Kere Açılması

Seyit Abdurrezak Hazretlerinin kabrinin ilk kez açılması Rus General vasıtasıyla olmuştur. Seyit Hazretleri'nin zamanında Ağrı Belediye Başkanlığı yapmış olan torunu Maksut ise kabri, ikinci kere açtırmıştır. Seyit Hazretleri, torunu Maksut'un rüyasına girip: “Ayaklarımın yarısı dışarıda kalıyor, millet üzerimi çiğneyip geçiyor, rahat değilim.” demiştir. Torun Maksut, kabri açtırınca Seyit Hazretlerinin haklı olduğunu görür, kabri onarıp yerine defnettirir (K1, K2).

1.3 Türbenin Dokunulmazlığı

1970'lerde dönemin Ağrı Valisi, bilinmeyen bir sebeple türbeyi kaldırmak ister. Bu nedenle iki kepçe aracı gönderir ancak kepçe operatörleri kepçe aracını her kaldırdıklarında kepçelerin kırıldığını görürler. Ne yaparlarsa yapsınlar bir türlü türbeyi yıkamayacaklarını anladıklarında vazgeçerler ve durumu Vali'ye izah ederler. Vali, gece yarısı pijamalarıyla türbeye kapanıp ağlar ve af diler (K1).

Türbenin yerini değiştirmek isteyenlerden biri de Seyit Hazretlerinin torunudur (K1). Kendisi dedesinin türbesini, üzerine bina yapıldığı için başka yere aldırarak istemiştir ancak belediyede çalışan bir arkadaşının onu uyarması üzerine torun bundan vazgeçmiştir. Aktardığı bilgiye göre belediyede çalışan arkadaşına sarıklı ve cüppeli biri görünüp: “O, Ağrı'nın sahibidir, o istemediği sürece onu başka yere aldırılmazsın!” diyerek türbenin başka yere naklinin mümkün olmayacağını ifade etmiştir (K1, K7, K11).

1.4 Beşikteki Torununun Konuşması

Seyit Abdurrezak Hazretlerinin halifelik aldığına ilişkin çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerden biri torunuyla ilgilidir. Kaynak anlatıcıya göre; Seyit'in beşikteki 5-6 aylık torunu konuşmaya başlayarak: “Anne; dedem Seyit Abdurrezak, halifeliği aldı, (Hakkâri'den) geliyor.” der. Bunun üzerine bebeğin annesi; çok şaşırarak “Sen başını yiyesin.” der torununa. Seyit Abdurrezak'ın annesi ise gelinine kızar. Dakka Elif, neden öyle dedin diyerek torununun öleceğini söyler. Bunu söyler söylemez beşikteki torun vefat eder (K1, K2).

1.5 Halifelik Alma (İntisap)

Seyit Abdurrezak'ın halifelik aldığıyla ilgili başka bir rivayet de şöyle nakledilmektedir: Şeyh Abdurrezak Hazretleri ile kardeşi Şeyh Yusuf intisap edecekleri bir mürşit ararlar. Yola çıkacakları zaman Şeyh Yusuf “Rüyamda bana gösterdiler.” diyerek Seyit Abdurrezak'a; “Rüyamda bana çift sürülen bir saban

verdiler ve benim girdiğim arazi sazlıktı, sabanım da iyi çalışmıyordu. Senin sabanın ise çok hızlıydı ve iyi çalışıyordu. Bu yüzden yolumuz buradan ayrılacak; sen doğuya ben güneye gideceğim.” der. Bunun üzerine Hakkârî’ye giden Seyit Abdurrezak, Şeyh Taha’nın kardeş torunu Şeyh Ubeydullah’ın halifesi olur (K1).

1.6 Dilsiz Birinin Konuşabilmesi

Seyit Abdurrezak’ın konuşamayan birinin konuşmasını sağladığı iddia edilmektedir. Kaynak kişi İstanbul’da bir oto yıkama dükkânında rastgele tanıştığı birinin Ağrılı olduğunu öğrenir. Ağrılı olduğunu söylediğinde İstanbul’da müteahhitlik yaptığını söyleyen şahıs şaşırır. “Kimlerdensin.” sorusuna “Seyit Abdurrezak soyundayım.” cevabını alınca ağlamaya başlar. Kaynak şahsa sarılan müteahhit, dört yaşlarındayken konuşamadığını ve hiçbir doktorun onu iyileştiremediğini anlatır. Seyit Abdurrezak’ın babasının rüyasına girerek oğlunu türbeye getirmesi gerektiğini söyler. Baba, oğlunu alarak Ağrı’daki türbeye gelir. Türbeyi oğluyla ziyaret eden baba çıkışta oğlunun konuştuğunu görür ve şükreder (K1).

1.7 Duaların Kabul Olunması

Türbe ile ilgili olarak bir kaynak kişi ise (K6) özellikle evlenmeyen genç kızların dualarının kabul olunduğu bir türbe olarak bildiğini ifade etmiştir. Yedi cuma ziyareti halk arasında oldukça yaygındır. Çünkü yedi cuma günü burada dua etmenin sonucunda dileklerin kabul olunacağına inanılmaktadır (K8, K9, K10, K20, K21).

Cuma günü türbede Kur’an-ı Kerim okuyan başka bir kaynak kişi ise adak adadığını, arkadaşlarının dualarının kabul olduğunu ve bunun için orada olduğunu ifade etmiştir (K15). Öyle ki türbede yirmi günlük kayıp kız çocuğu için gelen kaynak kişi, polisın kızı bulamadığını ve kızın bulunması için türbeye geldiğini beyan etmiştir (14).

Seyit Abdurrezak türbesi birçok insanın adak adadığı ve dilek dilediği bir ziyaretgâhtır. Bireysel olarak gidilebildiği gibi toplu olarak da gidilip murat istendiği için genellikle kurs hocalarının öğrencilerini götürdüğü bir yerdir. Ağrı’da Osman Hoca olarak tanınan merhum bir medrese hocasının öğrencisi olan kaynak kişi; hocası olan Osman Hocanın her cuma talebelerini türbeye götürüp namaz kıldırıldığını ve orada yapılan tüm duaların Allah’ın izniyle kabul olduğunu ifade etmiştir (K8). Aynı şekilde bu gelenek başka kurs hocaları tarafından da uygulanmıştır. Başka bir kaynak kişi de Kur’an kursu hocasının kendilerini yedi cuma türbeye götürüp kendilerine dua ettirdiğini nakletmektedir (K9).

1.8 Rüyaya Girme

Seyit Abdurrezak Hazretleri’nin rüya aracılığıyla mesaj verdiği iddia edilmiştir. Bu savlardan birine göre kaynak şahıs türbenin yanından geçerken, bildiği hâlde, Fatıha okumamış hatta oradaki türbenin insanların uydurması olduğunu düşünmüştür. Bu şahıs yine Fatıha okumadığı böyle bir günün gecesinde rüyada bu zatı gördüğünü, Seyit Abdurrezak’ın yeşil cübbesi ve beyaz sarığıyla kendisini kovaladığını, kendisinin de “Sana ne yaptım?” diyerek kaçtığını ve avaz avaz bağırıldığını, Abdurrezak Hazretleri’nin ise “Fatıha okumadın.” dediğini ifade etmiştir. Bu olayı yaşayan ve sabah kan ter içinde uyanarak namaz kılan kaynak şahıs, bu rüyadan sonra devamlı bu zata Fatıha okuduğunu ve bir daha bu evliya şahsın kendi rüyasına girmediğini dile getirmiştir (K16). Kaynak şahıslardan birinin beyanatına göre, Seyit Abdurrezak Hazretleri ihtiyacı olanların rüyasına girerek onların müşkülünü gideren bir zattır (K2).

Seyit’in Ağrı’daki türbesinin üstündeki binada torunları oturmaktadır. Kaynak kişinin (K2) anlattığına göre bir gün türbeyi ziyaret eden iki kadın evine gelir. Kaynak şahıs onları eve alır. Kadınlardan biri hasta olduğunu ve kanepede uzanmak istediğini söyler. Hasta olan kadın uzanır ve uykuya dalar, diğeri de yarım saat sonra onu uyandırır. Uyandırılan hasta kadın ötekine çok kızar. Rüyasında Seyit Hazretlerinin

cüppesi ve sarığıyla onun yanına geldiğini iddia eder. Kendisini uyandıran kadın çok üzülür, çünkü onun yüzünden hasta kadın rüyasında Seyit Hazretlerinden şifa bulamamıştır.

1.9 Düğün

Seyit Abdurrezak'ın kerameti olarak ifade edilen anlatılardan biri de şöyledir: Kaynak şahsın anlattığına göre (K1); Seyit Abdurrezak ile Halife İbrahim Çokreşi bir düğüne giderler. Köyde iki zatın düğünde kalmaları için çok ısrar edilir.

Ama zatlar düğünde çalgı ve kadın-erkek karışık eğlence olmayacaksa kalabileceklerini ifade ederler. Bunu köyün ağasına iletirler, ağa da iki derviş için oğlunun düğününü berbat edemeyeceğini ifade eder. İki zat, başka bir köye varır. Kuşluk vaktinde zatların gittiği köye bir atlı hışımla gelir ve zatları görmek istediğini söyler. Onların hizmetini yapan Molla Osman, zatların sabaha kadar ibadet ettiğini, bu yüzden rahatsız edilmemeleri gerektiğini söyler. Gelen atlı Molla Osman'a ağanın kendini astığını söyler. Bunun üzerine Molla Osman onlar gece ibadet ederken Şeyh İbrahim'le Seyit Abdurrezak Hazretlerinin konuşmalarını aktarır. O gece Molla İbrahim, Seyit Abdurrezak'a "O ağa sana hürmetsizlik ettiği için ipi kendi elimle boynuna taktım." diyerek bu durumu affetmediğini ifade eder ve Seyit Abdurrezak'ın çok değerli olduğunun vurgusunu yapar (K1).

1.10 Müdürün Felç Olması

Ağrı'da şu an Akbank'ın olduğu alanda PTT binası vardır ve PTT müdürü her gün çalışanlarının türbeyi ziyaret ettiğini görür. PTT çalışanları türbeyi ziyaret ettiklerinde türbenin şahidesini öperler. Kaynak şahsa göre penceresinden bunu gören Müdür, bu durumdan hoşlanmaz ve "Onun türbesini öpeceğinize gelin benim ayaklarımı öpün." der ve birkaç gün sonra felç geçirerek ayaklarını kullanamaz hale gelir. İnanışa göre Seyit Abdurrezak'a yapılan tüm saygısızlıklar mutlaka cezalandırılır (K2).

1.11 Türbenin Halıları

Kaynak kişiye göre Türbeye halı bağışlamak isteyen bir esnaf torunlara ulaşır. Torunlardan birinin karısı, helal parayla alınıp alınmadığını bilmiyoruz diyerek halıları reddetmek ister. Ancak halılar türbeye serilir. Bununla birlikte Ankara'da yaşayan ve Ağrı'yı hiç bilmeyen bir kadının rüyasına Seyit Hazretleri girerek türbenin halılarını değiştirmesi gerektiğini söyler. Kadın sabah kocasına ve çocuklarına böyle bir zatın olup olmadığını sorar. Rüyayı birkaç kere görünce korkmaya başlar ama kimseye de bir şey diyemez. Ağrı'ya gelmek istese de böyle bir zatın varlığından emin olamaz. Kızının tayin haberini alınca rüyanın anlamını kavrar. Çünkü kızının tayini beklenmedik bir şekilde Ağrı merkeze çıkar. Kadın, türbeyi bulup torunlarına rüyasını anlatır ve yeni halılar alarak türbeye bağışlar (K2).

Başka bir anlatıda ise Seyit Abdurrezak, Erzurumlu bir albayın rüyasına girip halılarını değiştirmesi gerektiğini söyler. Albay, Ağrı'ya gelir ve tüm halıların yanmış olduğunu fark eder. Halıları değiştirir (K1).

1.12 Suyun Yarılması

Seyit Abdurrezak hakkındaki başka bir anlatı da suyun yarılması meselesidir. Kaynak kişiye göre 1545 yılında Seyit Abdurrezak'ın büyük dedesi (Şeyh Bahattin) vefat eder. Mayıs ayının 14'ünde Murat nehri yedi öküz boyunda yükselir ve cenazeyi geçirmelerine izin vermez. Seyit Abdurrezak'ın bastonunu havaya kaldırmasıyla nehir ikiye ayrılır ve cenaze alayı karşıya geçer (K1). Başka bir kaynak kişi de Seyit'in babasının

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

vefat ettiğini ve taşan derenin zatin bastonuyla iki ayrıldığını iddia etmiştir (K14). Nehir ya da dere geãildikten sonra su, eski haline dõnmüş.

1.13 Ayıya Binmesi

Seyit Abdurrezak, bir gün Navik (Eliaçık) köyüne en yakın dostu Şeyh Ahdulsamet-i Gal adlı şahısla gider. Kaynak kişinin anlattığına göre Abdurrezak Hazretleri ayıya, ziyarete gittiği dostu Şeyh Bekir ise taşa binmiştir. Bunu gören bir kadının “Şu hikmete bak, Seyda ayıya binmiş ayının ayakları kırılıyor, Şeyh Bekir ise taşa binmiş taş çatlıyor.” demiştir. Bunun üzerine Seyit Abdurrezak’ın, Şeyh Bekir’e cansız bir nesneye tasarruf ettiğini söylemesi, Şeyh Bekir’in de Seyit Abdurrezak’a onun üstünlüğünü belirten canlıya bindiğini ifade etmesi anlatılar arasındadır (K1).

1.14 Ejderha Efsanesi

Seyit Abdurrezak’ın, kaynak kişilerin de aktardığına göre ağzından ateş çıkaran bir piton (ejderha biçiminde yılan) tarafından ziyaret edildiği iddia edilmektedir. Kaynak kişiler, dağdan inen ve ağzından ateş çıkaran bir piton karşısında herkesin korktuğunu söylemişlerdir. Ancak Seyit Abdurrezak’ın ‘Korkmayın, onun başı ağrıyor ve beni ziyarete geliyor’ diyerek yılanın başını okşadığını ve yılanın da verilen bıçağı alıp gittiği iddialar arasındadır (K1, K12).

1.15 El Vermesi

Ağrı’nın Diyadin ilçesinde yaşayan Şeyh Yusuf Arvasi Hazretlerinin oğlu ve Nakşibendi tarikatının Mürşidi olan kişi, rüyasında Seyit Abdurrezak’ı gördüğünü, mana âleminde kendisine el verdiğini, maneviyatta kendilerine çok yardımcı olduğunu, tescilli Seyit olduğunun kesinleştiğini bildirmiştir. Seyit Abdurrezak’ın torunu olan kaynak kişiye bu olayı direkt anlatan Mürşid, Seyit Hazretlerinin seyitliğinin tescillendiğini rüyasında gördüğünü ifade ederek maneviyatta kendisinden destek aldığını ifade etmiştir. Mürşid, kaynak kişiye sırların ifşa edilmemesi gerektiğini söyleyerek sadece Abdurrezak Hazretlerinin seyitliğinin tescillendiğini bilinmesinin yeterli olacağını beyan etmiştir (K1).

1.16 İmamın Tutulması

Ağrı merkeze bağlı Eğribelen (Zado) köyünde imamlık yapan bir şahsın, kaynak kişiye göre, Cuma hutbesinde konuşurken birden Seyit Abdurrezak Hazretlerini ve intisap ettiği şeyhini görünce dilinin tutulması da başka bir iddiadır. Bu durumu Allah âşıklarının manevi güçleri karşısında dilin tutulması olarak yorumlayan kaynak şahıs, imamın Fatıha Suresini dahi unuttuğunu söyleyerek imamın gördükleri karşısında kenetlenildiğini iddia eder (K1).

1.17 Kayayı Durdurması

Karacan köyünde Seyit Abdurrezak’ın bir kayada parmak izinin olduğuna dair rivayetler vardır. Kaynak kişiye göre dağdan düşen bir kayanın insanlara zarar vermemesi için Seyit Hazretleri yuvarlanan kayayı parmaklarıyla durdurur. Köydeki kayanın üzerindeki parmak izlerinin Seyit Abdurrezak’a ait olduğu da söylentiler arasındadır (K3).

1.18 Berber Dükkânı

Türbenin karşısında çok eskiden bir berber dükkânı olduğu iddia edilmektedir. Kaynak kişilerin hiçbirinin inkâr etmediği bu dükkân hakkında söylenenlere göre; erkek berberi olan şahıs, her gün karanlık

çöktüğünde dükkânına cüppeli sarıklı birinin geldiğini iddia ediyormuş ama bu durumu asla ispat edemiyormuş. Kaynak şahıs, aynı tarlada bulunan türbe ve berber dükkânının birbirine yakın olduğunu, berber şahsın her akşam karanlık çöktüğünde türbede bazı hareketliliklerin olduğunu söylemesi ve kimseyi buna inandıramaması üzerine dükkânı devrettiğini ve şehri terk ettiğini iddia etmektedir (K5).

1.19 Geyiğin Kurban Olması

Kurban bayramlarının birinde kaynak şahsın naklettiğine göre; Seyit Abdurrezak Hazretlerinin kurban alacak parası yokmuş. Bu yüzden de o Kurban bayramını kurbandsız geçireceklermiş. Ancak bayram sabahı Seyit Abdurrezak, kapısının önünde adeta “Bizi kurban et!” diye bekleyen iki geyik görmüş. Geyiklerden birini kurban eden Seyit Abdurrezak, ötekini azat etmiş (K18).

1.20 Oğlu Maksut’a Kurşunların İsabet Etmemesi

Seyit Abdurrezak’ın oğlu Maksut’a kurşunun isabet etmemesi de rivayetler arasındadır. Kaynak şahsa göre; Rus işgali sırasında Maksut, babasının türbesini korumaya çalışırken Rusların orayı terk etmesi gerektiği ihtarı dinlemez ve Rus komutanı sinirlendirir. Rus komutanın Maksut’un ellerini ve ayaklarını bağlayarak onu kurşuna dizmeye çalışması ancak hiçbir kurşunun Maksut’a isabet etmemesi Seyit Abdurrezak’ın yüceliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir (K17).

1.21 Mezarlık ve Cüppe

Seyit Abdurrezak, müridi Molla Osman’la birlikte Seyit Taha Nehri’nin mezarına gider. Mezarlıkta Seyit Taha’nın mezarındayken Seyit Taha’nın iki öğrencisi gelir ve Seyit Abdurrezak’ın kim olduğunu sorduktan sonra Seyit Abdurrezak’a, Seyit Taha’nın: “Vefatımın yedinci günü Seyit Abdurrezak gelecek ve ona benim cüppemi verin!” vasiyetini anlatırlar ve cüppeyi Seyit Abdurrezak’a verirler (K19).

1.22 Bebeği Olmayan Gelinin Bebek Sahibi Olması

Türbedeki kadınlardan biri, Seyit Hazretlerine her gün gelmesinin sebebini şöyle aktarmıştır: “Oğlumun sekiz sene çocuğu olmadı. Her yere gittim bunu için. Ama Seyit Hazretlerine adak adadım ve gelinim hamile kaldı.” Gelininin hamile kalması üzerine türbeye her gün gelmeyi adet haline getirdiğini söyleyen kaynak kişi, minnet borcunu böyle ödediğini ifade etti (K13).

Sonuç

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de inanç meselesinin oturduğu zemin merak edilmiş, araştırılmış, anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna rağmen akla mantığa uygun olmamasına rağmen doğru kabul edilen temayüller mevcuttur. İnsanlar her asırda, her dönemde, her süreçte kutsal olarak gördükleri olayların, kişilerin peşinden gitmiş hatta bunlara umut bağlamışlardır.

Anadolu’nun zengin mistik atmosferinde birçok kişi evliya, şeyh, seyyid, derviş kabul edilip yüceltilmiştir. Şüphesiz bunlardan biri de Seyyid Abdurrezak adlı zattır. Kendisine ait sayısız anlatılardan yola çıkarak yapılan araştırmanın sonucuna göre; elde edilen 22 anlatıdan 8’nin (1-7-10-14-16-17-18-19) efsane, 5’nin (5-9-12-13-21) menkıbe, 9’unun (2-3-4-6-8-11-15-20-22) da memorat kapsamında ele alınabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. ALPASLAN, İ. (2010). Ağrı Efsaneleri. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
2. ALPTEKİN, A. B. (2012). Efsane ve Motifleri Üzerine. Ankara: Akçağ Yayınları.
3. ÇOBANOĞLU Ö. (2003) Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara: Akçağ Yayınları.
4. ÇOBANOĞLU, Ö.(2020). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Ankara: Çağ Yayınları.
5. DAĞLI, A. (2015). Dinî Şahsiyetler Etrafında Anlatılan Efsanelerin Birleştirilmesi Üzerine. Dede Korkut Türk Dili ve Araştırmaları Dergisi, 1(1), 41-53.
6. OCAK, A. Y. (1992). Kültür Tarihi Kaynağı olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
7. ÖRNEK, S.V. (1998) 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
8. PEHLİVAN, G. (2009). Dinî Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar. Millî Folklor Dergisi, 83, 88-96.
9. SAKAOĞLU, S. (1992). Efsane Araştırmaları. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
10. SEYİDOĞLU, B. (1997). Erzurum Efsaneleri, İstanbul, Dergah Yayınları.
11. SYDOW, C. W. (1977). Selected Papers on Folklore. New York: Arno Press.
12. TDK (2024). <https://sozluk.gov.tr/?ara=menk%C4%B1be>
13. YILDIRIM, A. ve Şimşek H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Seyit Akbaş, 1970, lise mezunu, Kocaeli Belediyesinde işçi, aslen Ağrılı, Zatın torunu, Amcası Sıracettin Kutluay'dan duyduğunu ifade etmiştir. Bazı olayları da bizzat yaşamıştır.
- K2:** Zübeyde Karacan, 1950, Kars, ortaokul mezunu, ev hanımı, eşinden öğrenmiştir.
- K3:** İsmail Bendaş, 1970, Urfa, ortaokul mezunu, emekli, zatın torunu, amcalarından duymuştur.
- K4:** Yusuf Yıldırım, 1999, Ağrı, ön lisans mezunu, hasta ve yaşlı bakımı, babası ve dedesinden duyduğunu söyledi.
- K5:** Adem Gür, Ağrı, 1990, üniversite mezunu, öğretmen, arkadaşlarından duymuş.
- K6:** Mervenur Samur, 1999, Ağrı, üniversite mezunu, avukat, arkadaşlarından duymuş.
- K7:** Aslan Arat, 1977, Iğdır, ön lisans mezunu, belediye işçisi, kendisi şahit olmuş.
- K8:** Birgül Arat, 1981, üniversite mezunu, sosyal çalışmacı-dernek çalışanı, saha çalışması sırasında duyduğunu söylemiştir.
- K9:** Dilan Demir, 2000, üniversite mezunu, öğretmen, kurs hocasından duymuştur.
- K10:** Duba Şule Yılmaz, 1987, Ağrı, lise mezunu, kurs hocası, babasından duymuştur.
- K11:** Muzaffer Köse, 1962, ilkokul mezunu, soba satıcısı, amca çocuklarından duymuştur.
- K12:** Adını vermek istemedi, 1970, ilkokul mezunu, ev hanımı, ninesinden duymuş.
- K13:** Fatma Cengiz, 1956, Taşlıçay, tahsili yok, ev hanımı, kendisi yaşamıştır.
- K14:** Gever (Soyadını vermek istemedi), 1955, Ağrı, tahsili yok, başkalarından duymuştur.
- K15:** Dilek Özden, 1988, ortaokul mezunu, ev hanımı, türbeye gelen kadınlardan duymuş.
- K16:** Adını vermek istemedi, 1982, Diyadin, üniversite mezunu, öğretmen, bizzat yaşadığını anlattı.
- K17:** Cahit Doğru, Bulanık, 1992, üniversite mezunu, pratisyen hekim, komşularından duymuştur.
- K18:** Recep Haman, Ağrı, 1988, üniversite mezunu, çalışmıyor, akrabalarından duymuştur.
- K19:** Didem Arslan, Ağrı, 1986, üniversite mezunu, Ağrı Belediyesinde çalışıyor, belediye işçilerinden duymuştur.

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

K20: Aklima Yıldırım, Ağrı, 1973, ortaokul mezunu, kendi yaşamıştır.

K21: Gözde Yıldırım, Ağrı, 2000, önlisans mezunu, kendi yaşamıştır.

K22: Mustafa Fatih Aybey, 1987, Yazılı, lise mezunu, dayısından duymuştur.

(10)

Doç. Dr. Arif ATALAY¹⁷

BİR MÜSTEŞRİK OLARAK JOSEPH SCHACHT'IN İSLAM HUKUKU HAKKINDAKİ YANILGILARI III JOSEPH SCHACHT'S MISCONCEPTIONS ABOUT ISLAMIC LAW AS A COMMENTATOR III

ÖZ

1902 yılında Almanya'nın Yukarı Silesia bölgesinde doğan Joseph Schacht'ın hayatı hakkında daha önceki “*Bir Müsteşrik Olarak Joseph Schacht'ın İslam Hukuku Hakkındaki Yanılgıları I*” genel olarak ve “*Bir Müsteşrik Olarak Joseph Schacht'ın İslam Hukuku Hakkındaki Yanılgıları II*” isimli araştırma serimizde kısmen yer verilmiştir. Bu sebeple bu makalemizde Joseph Schacht'ın hayatı hakkında ihtiyaç olmadıkça ayrıntıya girilmeyecektir. Diğer iki makalemizde de olduğu gibi bu araştırmamızda da yine temel kaynak Schacht'ın Mehmet DAĞ ve Abdülkadir ŞENER tarafından tercüme edilen, 1986 tarihinde Ankara'da, Ankara Üniversitesi Basımevi tarafından yayımlanan “*An Introduction to Islamic Law/İslam Hukukuna Giriş*” isimli eseri olacaktır. Bu eser ilk okunduğunda gerçekten de çok etkileyici, efradını cami ağıyarını mani bir eser olarak dikkat çekmektedir. Ancak satır aralarına inildiği zaman yazılanların İslam hukuku konularıyla örtüşmeyen birtakım yanılgılar olduğu görülmektedir. Yazılan bu yanılgılar hakkında da herhangi bir gerekçe ve herhangi bir kaynak verilmeden yazıldığı görülmektedir. Bu sebeple diğer iki araştırmamızda olduğu gibi Schacht'ın bu söylemlerinin gerçeği yansıtmadığının ortaya konulması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Yukarıda isimleri geçen diğer iki makalede olduğu gibi bu makalede de Joseph Schacht'ın *An Introduction to Islamic Law* isimli eserinden yapılan tespitler kısmen değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu tespitlerden aşağıda sıralayacağımız birkaç tanesine yer vermekle yetinilecek kalan tespitler de daha sonra başka bir çalışmada değerlendirilecektir. Bu araştırmada konu edilecek olan ana başlıklar: “*Rehin Zilyedliğinin El Değiştirmesidir, Rehin Hiç Biri (Râhin Ve Mürtehin) Tarafından Kullanılamaz,*” “*Ticari Malların Değişimi, İslam Hukukunda Hemen Hemen Hiç Yer Almaz,*” “*İslam Hukukunda Kurum (Corporation) Kavramı Olmadığı Gibi, Hükmi Şahsiyet Kavramı da Yoktur,*” “*Aynı zamanda bugünkü anlamda iş birliği kurma hürriyeti de yoktur*” ve “*Ancak kazanç söz konusu olunca şirket sayılır. Bu şirketteki sermaye sahibi (rabbu'l-mal) zararı çeker,*” iddialarıdır. Burada bahsi geçen konular derinlemesine ele alınmayarak sadece Schacht'ın iddialarına cevap mahiyetinde değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Joseph Schacht, Oryantalizm, İslam hukuku, Şirket, İş birliği.

ABSTRACT

The previous research titled “*Joseph Schacht's Misconceptions About Islamic Law as an Orientalist I*” and “*Joseph Schacht's Misconceptions About Islamic Law as an Orientalist II*” are about the life of Joseph Schacht, who was born in the Upper Silesia region of Germany in 1902. It is partially included in our series. For this reason, in this article, we will not go into detail about Joseph Schacht's life unless necessary. As in our other two articles, the main source in this research will be Schacht's work titled “*An Introduction to Islamic Law*”, translated by Mehmet DAĞ and Abdülkadir ŞENER and published by Ankara University Press in 1986. When first read, this work attracts attention as a very impressive and comprehensive work. However, when you look between the lines, it gives the impression that some of what is written are misconceptions that have nothing to do with Islamic law. It seems that no justification or source is given for these stories. For this reason, it is necessary to somehow reveal that the truth has nothing to do with what is said. As in the other two studies, the aim of this research is to reveal that these misconceptions do not coincide with the truth in any way.

As in the other two articles mentioned above, not all of the findings from Joseph Schacht's work *An Introduction to Islamic Law* will be included in this article. A few of these will be listed below, and the remaining findings will be included in another article later. The main topics that will be included in this research from Schacht's claimed statements are: “*Pledge is the Change of Ownership, “Pledge Cannot Be Used by Anyone (Priest or Apostate),” “Exchange of Commercial Goods Almost Never Takes Place in Islamic Law,*” “*Just as there is no concept of corporation in Islamic law, there is also no concept of legal personality.*” “*At the same time, there is no freedom to cooperate in the current sense*” and “*Only when it comes to earnings, it is considered a company. The capital owner (rabbu'l-mal) in this company suffers the loss*” The issues mentioned here will not be discussed in depth and will only be evaluated as a response to Schacht's claims.

Keywords: Joseph Schacht, Orientalism, Islamic law, Company, Cooperation.

¹⁷ ORCID: 0000-0002-4765-455X

GİRİŞ

Yahudi asıllı Alman Joseph Schacht XX. yüzyılın önemli müsteşriklerinden biridir. Küçük yaşlarda İbranice öğrenen Schacht'ın İslâm araştırmalarına önemli bir ilgiye sahip olmuştur. Schacht, doktora tez çalışması için Keşşaf'ın “*Kitabu'l-hiyel ve'l-mehâric*” isimli eserinin tahkiki ve çevirisini tercih ederek yaklaşık 21 yaşlarında Breslau Üniversitesinden doktora derecesi almaya hak kazanmıştır.¹⁸ Joseph Schacht'ı meşhur eden temel etken İslam hukuku alanındaki çalışmaları ve bu çalışmaları neticesinde telif ettiği eserlerdir. Öyle ki XX. yy. Batı'daki İslâm hukuku araştırmalarına esin kaynağı olduğunu ve fikirlerinin bugün bile oryantalist çevrelerde revaç bulunduğunu söylemek mümkündür.¹⁹

İslam hukukunun kökeni üzerine çalışmalarını sürdüren Schacht'ın 1949 yılında JRAS'da basılan “*Revaluation Of Islamic Traditions*” isimli fikhin teşekkül döneminde hadislerin ortaya çıkışı hakkındaki makalesi, onun araştırmalarının akışını belirleyici bir özelliktedir.²⁰ “*Bir Müsteşrik Olarak Joseph Schacht'ın İslam Hukuku Hakkındaki Yanılgıları*,” isimli seri bittikten sonra Schacht'ın “*Revaluation Of Islamic Traditions*” isimli eseri konu edinilecektir.

Schacht'ın makalemizde konu edindiğimiz “*Introduction to Islamic Law*” isimli bu çalışması, Batıda İslam hukukuyla ilgili yapılacak olan çalışmalarda önemli bir dayanak olmuştur. Belki de bu sebeple bu çalışma birçok oryantalist tarafından “el kitabı” olarak vasıflandırılmıştır.²¹ Ancak bununla birlikte daha önceki makalelerimizde değerlendirildiği gibi Schacht zikri geçen eserinde birtakım temellendirilmemiş söylemlerde bulunmuştur. Her ne kadar Schacht kendisinin hocası olarak kabul ettiği Snouck Hurgronje için; “İslam hukukunun tabiatını kavramamızı Snouck Hurgronje'ye borçluyuz,”²² demiş olsa da bu çok iddialı söylem de İslam hukuk tarihine bakıldığında gerçekliğini bulamamaktadır. Çünkü sadece Resulullah (s.a.v) dönemine bakıldığında sırf müksirun olarak fikh tarihine geçmiş olan Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Abdullah b. Mesud, Hz. Ayşe, Hz. Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer'in²³ İslam hukuku kavramları hakkındaki rolü bir başkasıyla tartışma götürmez bir gerçektir. Diğer taraftan Schacht'ın bir kısım oryantalist tarafından “*weberyen kutsal hukuk kuramını*” İslam hukukuna uygulayan kişi olarak tanımları da²⁴ bilinmektedir. Bu araştırmada değerlendirmeye tabi tutulacak konular hakkında araştırmanın özetinde gerekli bilgilendirmeler yapıldığı için ayrıca tekrarlanmayacaktır. Özette ifade edilen ele alınacak konular hakkında ayrıntılı bilgiler aşağıda fazla detaya inmeden ama yeterli derecede bilgilendirmeler yapılarak ele alınacaktır.

1. Rehin Zilyedliğin El Değiştirmesidir, Rehin Hiç Biri (Râhin ve Mürtehin) Tarafından Kullanılmaz İddiası

Joseph Schacht “*An Introduction to Islamic Law*” isimli eserinde; “*Rehin zilyedliğin el değiştirmesidir*,”²⁵ *rehin hiç biri (râhin ve mürtehin) tarafından kullanılmaz*,²⁶” iddiasında bulunmuştur. Ancak müellifin böyle bir değerlendirmede bulunması İslam hukukunun mantığına ve sünnetullah'ın tabiatına aykırıdır. Çünkü İslam hukukunda rehinin menfaatinden faydalanmamak caiz değildir. Böyle bir tutum, malı heder etmek anlamına gelir. Mal rehin olduğu sırada da rehinden faydalanılabilir.²⁷ Hatta İslam hukuku rehinden kimlerin yararlanacağı, rehininin taşınır ve taşınmaz olmasını ayrıntılarıyla dikkate alarak rehinden

¹⁸ Aharon Layish, *Notes of Joseph Schachter Contribution to the Study of Islamic Law* (Oxford 1982), IX, 132.

¹⁹ Murtaza Bedir, “Oryantalizm ve İslâm Hukuku”, *İHAD*, sy. 4 (Konya 2004), 19.

²⁰ Bernard Lewis, “Joseph Schacht”, *BSOAS* (Hertfort 1970), XXXIII, 379, 380.

²¹ Hilmar Krüger, “*Almanya'da İslam Hukuk Araştırmaları: İslam Hukukuna Dair Son Zamanlarda Yayınlanan Kitapların Değerlendirilmesi*,” trc. Murteza Bedir, *İHAD*, sy. 4 (Konya 2004), 499.

²² Hasan Hacak, “*Christian Snouck Hurgronje ve İslâm Hukukuyla İlgili Görüşleri*,” *İHAD*, sy. 4 (Konya 2004), 55.

²³ Arif Atalay, “Bir Ekol Olarak Abdullah b. Mes'ûd,” *Universal Journal of Theology*, Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2019 (Aralık/December), 27.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muharrem Kılıç, “İslâm Hukukunun Doğasına Klasik Oryantalist Bir Bakış: N.J. Coulsan Örneği”, *Marife*, 2/3 (Konya, Kış 2002), 124, 125.

²⁵ Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, trc. Mehmet DAĞ/Abdülkadir ŞENER (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 1986), 147.

²⁶ Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, 148.

²⁷ Vehbe Zuhayli, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dimaşk: Dârü'l-fikr, 1985), V, 253.

faidalanma konusunda hükümler koymuştur. Rehinden faydalanmayla ilgili konu o kadar zengindir ki mezhepler konuyu ele alırken aralarında ihtilaflar söz konusu olmuştur.

Resulullah (s.a.v) “*merhuna binilir ve o malın sütü sağılır,*” buyurmuştur. Hadiste anlatılmak istenen rehin verilenin, rehin veren için sağılmasıdır. Çünkü Resulullah (s.a.v) konuyla ilgili olarak “*عَلَى مَنْ يَحْلِبُهُ وَ يَرْكَبُهُ نَفَقَتُهُ*”, “*ona binen ve onu sağan kimse masrafını da karşılar,*”²⁸ buyurmuştur. Çünkü rehin maldaki bu artışlar, asıl mülkiyet sebebiyle kazanılan artışlardır.²⁹ Resulullah (s.a.v)’in; “*rehin verilenin sütünü sağan ve ona binen kimse masrafını da karşılar,*”³⁰ buyurmasının sebebi, rehin verilenin rehin verenin mülkiyetinde olmaya devam etmesi sebebiyledir.³¹ İfade edilen bu hadisler Resulullah (s.a.v)’in “*faida tazmin karşılığındadır,*”³² şeklinde ifade ettiği diğer bir hadisi akla getirmektedir. Rehlin verilenin sütü, yünü, yavrusu, meyvesi gibi rehinden meydana gelen artış ve gelirler, rehin verene ait olmakla birlikte, rehin verilen ile birlikte rehin alan kimsenin elinde rehin olarak kalır.³³ Çünkü bu hayvanın sütü rehin verenin malı olması sebebiyle rehin veren için sağılır. Ancak rehin veren bu süttan doğrudan faydalanamaz, bu faidalanma rehin alan kimsenin iznine bağlıdır.³⁴ Bu faidalanma rehine zarar vermese de hüküm ayımdır. Çünkü rehlinin hükmü haptistir, bu faidalanma ise alikoymaya aykırıdır.³⁵

Merhû’nun kullanımı konusunda mezhepler arasında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Hanbelîler’e göre; rahinin rehin’den yararlanması rehin alan kimsenin izni ve rızası olmadıkça caiz değildir. Rehlin veren kimse rehnini kullanamaz, binemez, giyemez, içinde oturamaz. Ancak rehin veren ile rehin alan kimse, rehin verenin rehinden yararlanması hakkında ittifak etmezlerse rehin verenin rehin’den faidalanma imkanı ortadan kalkar. Çünkü rehin bizzat kendisi hapis altındadır.³⁶ Zâhirilere göre ise rehnin bütün menfaatleri rehin verilmeden önce olduğu gibi yine rehin verene aittir. Rehlin verilen hayvanın sütü de binilmesi de bu menfaatleri gibidir. Bununla birlikte rehin veren kimse rehin verilen hayvana infakta bulunmazsa rehnin menfaatleri rehin verene ait olmaz. O halde rehin veren izin vermese de rehin alan kimse yapacağı masraflar mukabilinde hayvanın sütünü sağan, üzerine biner, bunun karşılığında borçtan düşmez.³⁷ Bu görüşlerine gerekçe olarak da; *الرَّهْنُ يُرْكَبُ بِنَفَقَتِهِ وَ يُشْرَبُ لَبِنِ الدَّرِ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا* “*binit hayvanı rehin olduğu zaman, nafakası miktarınca binilir; süt hayvanı rehin olduğu zaman, nafakası miktarınca sütü içilir,*”³⁸ hadisi gösterilmiştir. Caferiler de rehnin menfaatinin hepsi sahibinden alıkonulmaz görüşündedirler. Rehlin vermeden önce olması veya rehin verdikten sonra olması durumu değiştirmez. Rehlin veren kimse rehin verilen hayvana biner, sütünü de sağan.³⁹

Ancak Şafîiler rehin sözleşmesinin hükmünün ondan doğan artışlar hakkında geçerli olmayacağı görüşündedirler. Rehlin veren kimse bu artışlar konusunda daha fazla hak sahibidir. Çünkü Resulullah (s.a.v) “*merhunun yararları da onun masrafları da râhine aittir,*”⁴⁰ buyurmuştur.⁴¹ Bununla birlikte rehin veren kimse; mülkiyeti ortadan kaldırıcı hibe, satış ve vakıf gibi tasarrufları rehin alan kimsenin izni olmadan rehin alan kimse dışında başkası ile yapamaz. Böyle bir tasarruf geçerli olacak olursa rehnin güvenlik özelliği

²⁸ Ebû Davud, *Rehin*, 3526.

²⁹ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Mebûsût* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), XXI, 75.

³⁰ Ebû Davud, “*rehin*”, 3526.

³¹ Serahsî, *Mebûsût*, XXI, 78.

³² Ebû Dâvûd, *Buyû*, 71; Nesâî, *Buyû*, 15; İbn Mâce, *Ticârât*, 43; Malik, *Buyû*, 42; Dârekutnî, III, 53.

³³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi 1969), VII, 45.

³⁴ Serahsî, *Mebûsût*, XXI, 76; Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî*, V, 254.

³⁵ Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes’ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi’ u’s-sanâi fi tertibi ’ş-şera’i’* (Lübnan: Dâru’l-kutübü’l-ilmîyye, 2010), VI, 146; Ebû’l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekir el-Mergînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti’l-mübtedî* (Bejrüt: Dâru’l-kutübü’l-ilmîyye, 1990), IV, 468-469; Bilmen, *Hukuku İslamiyye*, VII, 45.

³⁶ Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî*, V, 254.

³⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani eş-Şevkânî, *Neylül-evtâr şerhi Münteka’l-ahbâr* (Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1971), V, 198,199; Bilmen, *Hukuku İslamiyye*, VII, 46.

³⁸ Buhari, “*Rehin*”, 4; İbn Mâce, 2440.

³⁹ Ebû Muhammed Ali bin Ahmed bin Saîd ibn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Bejrüt: Dâru’l-kutübü’l-ilmîyye ts.), VI, 365.

⁴⁰ İbn Mâce, “*Rehin*”, 2441.

⁴¹ Serahsî, *Mebûsût*, XXI, 75.

ortadan kalkmış olur. Aynı şekilde rehnin ilk rehin alandan başkasına rehin olarak verilmesi de sahîh değildir.⁴² Mâlikiler; Hanefî ve Şafililerden biraz daha farklı düşünmektedirler. Onlar bu konuda biraz daha hassas davranmışlar, rehin veren kimsenin rehinde tasarrufta bulunamayacağını, rehnin çevresinde bile elini dolaştırmasının caiz olmayacağını, böyle bir tutumun rehin vermeye ters düşeceğini ifade etmektedirler. Rehin alan kimsenin rehin'den faydalanmaya izin vermesini de rehnin iptal edilmesi sebepleri arasında kabul etmişlerdir.⁴³

Sonuç olarak rehin verilen maldan faydalanmayla ilgili olarak; Hanefilere ve Mâlikilere göre, rehin alan kimsenin izni olmaksızın rehin veren kimsenin faydalanması mevkuttur; diğer mezheplere göre de batıldır.⁴⁴ Rehin veren kimse borç ödenmeden önce rehinde feshi mümkün bir şekilde faydalanırsa rehin alan kimsenin rızası olmadıkça bu tasarruf geçerli olmaz.⁴⁵

Görüldüğü gibi bu şekilde ayrıntılarıyla rehin verilen malın kullanımını hakkında hükümler varken⁴⁶ Joseph Schacht'ın rehin verilen malın akdin taraflarınca hiçbir şekilde kullanılmayacağını ifade etmesi afaki olmaktadır.

2. Ticari Malların Değişimi, İslam Hukukunda Hemen Hemen Hiç Yer Almaz İddiası

Joseph Schacht'ın; “*ticari malların değişimi, İslam hukukunda hemen hemen hiç yer almaz,*”⁴⁷ ifadesinde anlam bakımından bir diğerini nakzeden kelimeler bulunmaktadır. Schacht hem “*hemen hemen*” gibi ihtimal bildiren bir ifadeyi kullanıyor, hem de “*hiç yer almaz*” derken kesinlik bildiren bir ifade kullanıyor. Bu tarz bir cümle kuruluşundan da Schacht'ın aslında söylediklerine kendisinin de inanmadığı anlaşılmaktadır. Schacht şayet “*hemen hemen yer almamaktadır*” demiş olsaydı kullanım bakımından sıkıntı olmazdı ama “*hiç*” lafzının da cümlede bulunması tenakuz ifade etmektedir.

Schacht'ın bu ifadeleri İslam hukukunun iş ve işleyişine aykırıdır. Çünkü ilk başta henüz trampa/mukayeza akitlerine gitmeden İslam hukukunda hem kazai hem de diyaneten öneme sahip olan; buğdayla buğdayın, arpayla arpanın, tuzla tuzun karşılıklı satışından yani değişiminden bahsedilmekte hem de bu değişimlerle ilgili çok zengin hükümler ortaya konulmaktadır. Hatta bu hükümler konusunda kullanılan lafızların amm, has, mutlak, mukayyed oluşları dikkate alınarak mezhepler arasında ihtilaflar da meydana gelmektedir.

2.1. Ribevi Malların Değişimi

Ticari malların değişiminin İslam hukukunda önemli bir yere sahiptir. Bu mallardan en önemli olanının tahıl ürünleri olduğu kanaatindeyim. Çünkü tahıl ürünlerinin ne kadar önem arz ettiğini Ukrayna-Rusya savaşında görmek mümkündür.⁴⁸ Zira tahıl ürünlerinin sevkiyatı yapılmadığında dünya ekonomisinin nasıl krize girdiği ve tüketiciye yansısıyla marketlerin yağmalanmaya maruz kalması Ukrayna-Rusya savaşıyla acı bir şekilde tecrübe edilmiştir.⁴⁹ Bu durumu İslam hukukunun temelleri olan Resulullah (s.a.v) döneminden değerlendirmek daha analitik ve somut olacaktır.

Ticari malların değişimiyle ilgili olarak Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmuştur;

⁴² Abdüsselam b. Saîd Tenuhi es-Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra* (Beyrut: Dâru sadr, 1905), IV, 331; Mergînânî, *el-Hidâye*, IV, 262; İbn Kudame, IV, 261; Nevevî, Ebû Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Nuri, *Ravzatü't-tâlibîn*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, ts. IV, 88; Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî*, V, 263.

⁴³ Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî*, V, 255.

⁴⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, IV, 431; İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid* (İstanbul: Beyan Yayınları 1991), II, 321; Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî*, V, 263-264.

⁴⁵ Ali Haydar Efendi (Küçük), *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* (İstanbul: Matbaatü Ebu'z-Ziya, 1330), II, 308.

⁴⁶ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler için bkz. Arif Atalay, “İslam Hukukunda Rehin Akdi,” *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı/No. 2, Aralık 2014, 115-152.

⁴⁷ Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, 160.

⁴⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-rusyanin-karadeniz-tahil-koridoru-anlasmasindan-cekilmesi/2950185> erişim tarihi 11.09.2023

⁴⁹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.indyurk.com/node/648326/ekonomi%CC%87/tah%CC%87/B11-koridoru-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n-uzat%C4%B1lmas%C4%B1-g%C4%B1da-fiyatlar%C4%B1n%C4%B1-daha-da-art%C4%B1rabilir> erişim tarihi 11.09.2023

الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ رَابًا إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ، وَ الْبُرِّ بِالْبُرِّ رَابًا إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ، وَ التَّمْرُ بِالتَّمْرِ إِلَّا هَاءٌ وَ

هَاءٌ

“Altının altınla değişimi, buğdayın buğdayla değişimi, arpanın arpayla değişimi, hurmanın hurmayla değişimi peşin olmadıkça faizdir.”⁵⁰ Schacht’ın yaşadığı dönemde de ticaret malları olarak kabul ettiği şeyler; buğday, arpa, hurma, üzüm ve benzeri şeylerdir. 1902’de doğmuş olan Schacht’ın döneminde ticaret mallarından maksadının füze, uçak, uzay mekiği olmadığı tarih itibariyle ortadadır.

Hadisi şerifte zikredilen bu ifadeleri İslam hukuku hem anlam hem de gramer yönündün inceleyerek bu “*ticaret mallarının değişimlerine*” hükümler bağlamıştır. Mesela; “هَاءٌ وَ هَاءٌ” al-ver ifadeyi, akit meclisinden ayrılmayan taraflar için, “bu kimse bu kimseye sattı,” anlamına gelecek şekilde yorumlayana göre, akit meclisinde bedellerden birinin tesliminin gecikmesi caizdir. Bu bu ifadeden, bedellerin karşılıklı kabzedilmesini anlayanlar için, mecliste bedellerin teslim ve tesellümünün geciktirilmesiyle akit batıl olur. Buhârî ve Müslimin Mâlik İbn Evs’ten rivayetleri buna delil olarak gösterilmiştir. Mâlik b. Evs 100 dinar bozdurmak ister, parasını bozmak üzere onu çağırır. Pazarlık sonunda 100 dinara karşı Talha b. Abdullah’ın elindeki altınları vermek üzere anlaşılır. Talha b. Abdullah anlaştıkları miktar olan altınları getirmek için hurmalığa giderler. Bu olayı Hz. Ömer haber alınca, bedelleri karşılıklı olarak alıncaya kadar akit meclisinden ayrılmamaları gerektiğini ifade eder. Hz. Muhammed’in (s.a.v) konu hakkındaki hadisindeki: “الدَّهَبُ بِالدَّهَبِ رَابًا إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ”,⁵¹ Ömer (r.a) ve İbnü’l-Esir “إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ” lafzını tarafların akit meclisinden ayrılmamaları olarak değerlendirmişlerdir.⁵²

Diğer taraftan hadiste “*ticaret mallarının değişimlerini*” ifadesinde kullanılan “يَدًا بِيَدٍ”⁵³ lafzı akitten sonra akit meclisi devam ettiği sürece teslim ve tesellümün hemen gerçekleşmesini şart koşmaz. Bu lafız hakiki anlamda el ile yapılan teslim ve tesellüm için delil ifade etmez. “يَدًا بِيَدٍ” lafzından amaçlanan, akit meclisinde fiili olarak –günümüzdeki e-ticaretlerde elektronik ortamda yapılan akitlerde olduğu gibi- teslim ve tesellümün tamamlanmasıdır. Hattâbî zikredilen hadisten bey’ aktinin sahih olması için ribanın gerçekleştiği altın, gümüş ve gıdadan cinsleri farklı olsa bile karşılıklı teslim ve tesellümün şart olduğu olarak değerlendirmiştir. Hadiste ifadesini bulan “يَدًا بِيَدٍ”in, akdin tarafları ayrılmadan, aynı mecliste, peşin olarak malın kabzedilmesi şeklinde açıklanmıştır.⁵⁴

2.2. Trampa

Ticari malların değişimi Schacht’ın iddiasının aksine İslam hukukunda özellikle akitlerde özel bir yere bağlanmıştır. Satım akdinin tanımı yapılırken; Satım akdi; bir bedel karşılığında rıza ile *malın mal ile değiştirilmesidir*.⁵⁵ Mecelle de satım akdini; “*malın mal ile değiştirilmesi*,”⁵⁶ olarak tanımlamaktadır. Bey’ aktinin terimsel anlamı, *mali değeri olan bir malı başkasının mali değeri olan bir malıyla, kendisinin malını onun, onun malını da kendisinin mülkiyetine geçirmek suretiyle, karşılıklı rıza ile değiştirmek demektir*,⁵⁷ şeklindedir.

Bu kadar kuvvetli İslam hukukunda yerini almış olan *Ticari malların değişimi* hakkında *hemen hemen hiç yoktur* demek doğru omamaktadır. Hatta “*trampa aktinde iki bedelden biri teslim edilmeden önce telef olsa, satış akti feshedilir. Bedellerden biri diğerinin elindeyse aynen teslim edilmesi gerekir, helak olmuşsa*

⁵⁰ Buhârî, Buyû’, 76.

⁵¹ Buhârî, “Buyû’”, 76; Müslim, “Müsâkât”, 17.

⁵² Malik b. Enes, “Buyû’”, 17; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, Beyrut: Dârü’l-kitâbi’l-A’rabî, 1972, VI, 112, 113; Askalânî, *Fethü’l-bâri bi-şerhi Sahihi’l-Buhari*, Kahire: Dârü’r-reyyan li’t-türas, 1987, IV, 378; Hammad, Nezih Kemal, *el-Hiyaze fi’l-ukûd fi’l-fikhi’l-İslâmî*, Dımaşk: 1978, s. 114-123.

⁵³ Müslim, “Müsâkât”, 17.

⁵⁴ Azimabadî, IX, 199.

⁵⁵ Kâsânî, VI, 527; İbnü’l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvâhid Sivasî, *Fethu’l-kadir*, Beyrut: Dârü’l-Fikr, ts., VI, 246.

⁵⁶ Mecelle, md. 105.

⁵⁷ Esad Muhammed Saîd es-Sâğircî, *el-Fikhu’l-Hanefiyye ve Edilletühü*, trc. Savaş Kocabaş, İstanbul: Karınca&Polen Yayınları 2009, s. 471.

bedeli tazmin edilmelidir,”⁵⁸ şeklinde ve aşağıda ayrıntılarıyla zikredileceği üzere hükümler bağlanan bir uygulamaya *hemen hemen hiç yoktur* şeklinde bir yargıda bulunmak gerçeği ifade etmemektedir.

2.3. Malların Değişiminde Mezhepler Arası İhtilaflar

Bilindiği üzere kendisinde faizin gerçekleştiği mallar ribevî mallardır. Ribevî mallar hakkında hüküm vermek için illetin tespiti çok önemlidir. Böyle bir illeti kendisinde bulunduran mallar ribevî mal olacaktır. İletin tespiti de ribâ ile ilgili hadislerin farklı yorumlanması sebebiyle mezhepler ribanın illeti hakkında farklı görüştedirler:

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ وَوَأَصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ فَضَيْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْجِنَظَةُ بِالْجِنَظَةِ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ يَدَا بَيْدٍ فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَزَادَ فَقَدْ أَرَبَى إِلَّا مَا اخْتَلَفَتْ أَلْوَانُهُ

“...Arpayla arpayı, buğdayla buğdayı, hurmayla hurmayı, tuz ile tuzu aynı özellikte, eşit miktarda ve peşin olarak satınız. Sınıfları farklı olduğunda ve peşin oldukları zaman istediğiniz gibi satınız.”⁵⁹
”قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ، الذهب بالذهب. والفضة بالفضة. والبر بالبر. والشعير بالشعير. والتمر بالتمر. والملح بالملح. مثلا بمثل. سواء بسواء. يدا بيد. فإذا اختلفت هذه الأصناف، فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يدا بيد“

Resullullah (s.a.v); “altın ile altını gümüş ile gümüşü buğday ile buğdayı, arpa ile arpayı, hurma ile hurmayı, tuz ile tuzu aynı özellikte, eşit miktarda ve peşin olarak satınız. Sınıfları farklı oldukları zaman peşin olduklarında istediğiniz gibi satınız,” buyurmuştur.⁶⁰

Aynı konuda biraz lafız farklılıklarıyla Resullullah (s.a.v) ticaret mallarının değişimiyle ilgili olarak; “altın altın ile aynı miktarlardadır ve peşindir, fazlalık ribadır; gümüş gümüş ile aynı miktarlardadır, peşindir, fazlalık ribadır. Buğday buğday ile aynı miktarlardadır, peşindir, fazlalık ribadır. Tuz tuz ile aynı miktarlardadır, peşindir, fazlalık ribadır. Arpa arpa ile aynı miktarlarda, peşindir, fazlalık ribadır. Hurma hurma ile aynı miktarlardadır, peşindir, fazlalık ribadır. Sınıfları değiştiği zaman peşin olması kaydıyla istediğiniz gibi satınız.”⁶¹

Bu hadisler dikkate alındığında ribevî mallar Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma, tuz olarak altı sınıf olduğu görülmektedir. Bu sayılanlar da “ticari malların değişiminde” temel mallardır. Hatta bu “ticari malların değişiminde” altı sınıfa benzer özellikte olanlarıyla kıyas yapıp yapılmayacağı konusu da delilleriyle tartışılmış ve farklı hükümler ortaya çıkmıştır. Öyle ki ribevî mallardan maksadın hadislerde zikredilen altı sınıf mı yoksa bunların cinsleri, miktarları, taam olmaları mı olduğu, ihtilaflı olmakla birlikte fakihler altı sınıf malın bir diğeriyle satışındaki fazlalığın haram olduğu hakkında ittifak etmişlerdir.⁶²

Konuyla ilgili olarak Zahiriler ribevî malların sadece bu altı sınıftan ibaret olduğu görüşündedirler. Bu sınıflar başkalarına kıyas edilemez. Diğer mezhepler altı sınıf malı, başka şeylere de kıyas etmişler; ancak bu mallarda bulunan etkin illeti tespit etmede ihtilaf etmişlerdir.⁶³

Cumhur; altı sınıf malı ifade edilen naslar hâs lafız zikredilerek kendisiyle amm lafzın kastedildiği lafız olduğu görüşündedir. Benzer illeti taşıyan başka şeyler bunlara kıyas edilebilir. Hz. Muhammed (s.a.v): “لا ربا إلا في ذهب أو فضة، أو ما يكال، أو يوزن، أو يؤكل، أو يشرب”;
altın, gümüş, ölçülen, tartılan, yenilen veya içilen şeylerin dışında faiz yoktur; buyurmuştur. Dolayısıyla altı sınıf malın dışındakilerde illet birliği dikkate alınarak, kıyas yapılabilir.⁶⁴

⁵⁸ İbn Kudâme, IV, 125; İbn Abidin, , Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, Reddül-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar, Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb 2003, IV, 566; Hafif, Ali, *Damân fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Bulak: el-Matbaatü'l-fenniyye 1971, I, 102.

⁵⁹ Müslim, “Müsâkât”, 17; Nesai, “Buyû”; Zeylaî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbü'r-riye li-ehâdisi'l-Hidaye*, Kahire: Dâru'l-Me'mun 1938, IV, 36.

⁶⁰ Zeylaî, IV, 35.

⁶¹ Müslim, “Müsâkât”, 17; bkz. Buhari, “Buyû”, 76- 78.

⁶² Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzî, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvi fi'l-fikhi'l-Hanefi*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye; Medine: Dâru's-Sirac, 2010, II, 467; Havhate, İzzeddin Muhammed, *Nazariyyetü'l-akd fi fikhi'l-İslâmî*, thk. Abdüssettâr Ebû Gudde, Cidde 1993, s. 119; Hammad, s. 127.

⁶³ İbn Kudâme, IV, 136; İbn Hazm, IX, 502, 503; İbn Rüşd, II, 157, 158; İbn Nuceym, VI, 136, 137; Senhûri, Abdürrezzak Ahmed, *Masâdiru'l-hak fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire: Camiatü'd-Devli'l-Arabiyye, 1990, III, 178.

⁶⁴ Hammad, s. 127.

Hanefiler ve Hanbeliler faizin illetini cins ve ölçü olmak üzere iki özelliği birlikte kabul etmektedirler; onlar bütün keylî ve veznî malları ribevî mal olarak kabul etmektedirler. Hadiste ifade edilen **مِثْلًا بِمِثْلٍ** misli misline ifadesi ölçü ve tartı birliğine delildir. Mâlikiler ribevi mallarda illeti cins birliği, taam ve saklanabilir olma olarak kabul etmektedirler. Şâfiî mezhebi ise illeti cins ve taam-cins ve semen olma vasıflarının birleşmesi olarak kabul etmektedirler. Buna göre Şâfiî ve Mâlikîler nakit (altın, gümüş ve diğer paralar) ile bütün yiyecek maddelerini ribevî mal olarak kabul ederler.⁶⁵

Fakihler, ribevî malların satımında cins birliğinin olması ve nesie faizinin olmaması hakkında ittifak etmişlerdir. Farklı cinslerin birbiriyle satışı da böyledir. Bu durum aktin sıhhati için de gerçekleşmesi için de şarttır. İki ribevi malın aynı illette birleşmesi yeterlidir. Vezni olan şeylerin para mukabilinde satılmasında olduğu gibi iki ivazdan birinin semen olması, diğerinin de mal olması durumunda bu şartlar aranmaz. Çünkü Resulullah'ın (s.a.v): **وَ إِذَا اِخْتَلَفَ نَوْعَانِ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ يَدًا بِيَدٍ** “türleri farklılaştığı zaman peşin olmaları şartıyla dilediğiniz gibi satın;” hükmü ribevî malların hepsi için geçerlidir.⁶⁶

“Ticari malların değişiminde” İslam hukukçuları cins birliği ve nesie faizinin olmamasında ittifak etmelerine rağmen akit meclisinden ayrılmadan önce, karşılıklı teslim ve tesellümün şart olması konusunda farklı iki görüş çerçevesinde ihtilaf etmişlerdir.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre; faiz gerçekleşen mallarda akit meclisinden ayrılmadan önce karşılıklı teslim tesellüm şarttır. Akdin tarafları teslim tesellümden önce akit meclisini terk ederlerse akit batıl olur. Çünkü Resulullah (s.a.v) ribevî malların bir diğeriyle değişiminde nesieyi yasaklamıştır. Nesienin haramlığı ve karşılıklı teslim tesellüm ribevi malların değişiminde iki önemli esastır. Hz. Peygamber'in (s.a.v): Peşin olarak ve birbiriyle; **يَدًا بِيَدٍ هَاءٌ وَ هَاءٌ** ifadesinden kastedilen, ribevî malların hepsinde de karşılıklı teslim ve tesellümün şart olmasıdır. **عَيْنًا بَعَيْنٍ** lafzı ise malı belirlemek için kullanılır. Ömer'den (r.a) rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رَابًا إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ ، وَ الْبُرُّ بِالْبُرِّ رَابًا إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ ، وَ الشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رَابًا إِلَّا هَاءٌ ، وَ النَّمْرُ بِالنَّمْرِ رَابًا إِلَّا هَاءٌ وَ هَاءٌ

“Altın ile altın faizdir ancak karşılıklı **“al ve ver”** şeklinde olması hariç...”⁶⁷ Bu hadis fazlalığın olmamasına ve karşılıklı kabzetmenin gerekliliğine delildir.⁶⁸

Ribevî mallardan altın ile gümüşün, buğday ile tuzun, birbirleriyle değiştirilmesi cinsleri farklı olduğunda fazlalık caizdir; ancak gecikme caiz olmaz.⁶⁹ Fakat Mâlikîler arpa ile buğdayı aynı cinsten kabul ettikleri için aralarında fazlalığın olmasını caiz olarak kabul etmezler.⁷⁰

Hanefiler akit meclisinde teslim tesellümün şart koşulmasını sarf akdiyle sınırlandırmışlar, diğer ribevî malların aynı mecliste tayin edilmesiyle yetinerek karşılıklı teslim ve tesellümü şart koşmamışlardır. Buğdayın arpa ile ya da hurmanın buğday ile satışında teslim tesellümden önce akdin taraflarının ayrılmaları akdi batıl kılmaz, tayin yeterlidir. Haram olan; faiz, fazlalıktır bu da miktardadır. Sonraya bırakılması nesiedir. Bunların akit meclisinde teslim tesellümünün gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi durumu değiştirmez. Bu konuda dikkat edilmesi gereken iç içe değildir, karşılıklı teslim tesellüm değildir. Kur'an'da karşılıklı teslim tesellümün şart koşulmamıştır: **“أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا”**; Allah alışverişi helal faizi haram kılmıştır. Karşılıklı teslim tesellüm aktin gereği olduğu için akitlerde şart değildir. Hadislerde ifade edilen **يَدًا بِيَدٍ** lafzı; el ile teslim almanın şart olduğuna muhtemel olduğu gibi hazırlamaya, işaret etmeye ve tayin etmeye de ihtimaldir. Hadislerde ifade edilen **يَدًا بِيَدٍ** lafzını; tayin etmeye yorumlamak, teslim almaya yorumlamaktan daha

⁶⁵ Cessâs, II, 465; Serahsî, XII, 113; İbn Teymiyye, Ebü'l-Berekat Mecdüddin Abdüsselam b. Abdullah, *el-Muharrer fi'l-fikhi ala mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, y.y.: Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1950, I, 464; Nevevî, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb*, Riyad: Dâru alemlî'l-kütüb, 2003, IX, 292; Haskefi, Alaeddin Muhammed b. Ali b. Muhammed ed-Dımaşkı, *ed-Dürri'l-muhtâr fi şerhi Tenviri'l-ebşâr*, yy., ts, II, 33; bkz. Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri 1*, Konya: Tekin Kitabevi 2016, s. 149-151.

⁶⁶ Cessâs, II, 465; Serahsî, XII, 113; İbn Teymiyye, 464; Nevevî, *el-Mecmu'*, IX, 292; Haskefi, II, 33; bkz. Çeker, s. 149-151.

⁶⁷ Buharî, “Buyu”, 76.

⁶⁸ Mâlik b. Enes, “Buyû”, 17; İbn Rüşd, III, 181; Nevevî, *Ravza*, III, 378; İbn Kudâme, IV, 11; Zeylaî, IV, 38; Karadâğî, Ali Muhyiddin, “el- Kabz”, *Mecelletü Mecmai'l-fikhi'l-İslamî*, sy. VI/1, Mekke 1990, s. 576.

⁶⁹ Cessâs, II, 467; Bâcî, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tüci, *el-Münteka*, Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabi, 1913, V, 2; İbn Kudâme, IV, 11, 12.

⁷⁰ Bâcî, V, 3.

uygundur. Böyle bir ihtimali Kur'an'da zikredilen “أَهْلَ اللَّهِ التَّبَعِ وَ حَرَمَ الرَّبَا” ayeti gereğince daha kuvvetlidir. Ancak buğday için semen, yani fiyat tespit edilse semenin teslimi gerekir. Çünkü semen tayinle teayyün etmez ancak kabz ile tayin edilir. Bazı hadislerde geçen “عَيْنًا بِعَيْنٍ” dan maksat deyn olmadan *mal ile malı karşılıklı* peşin şeklinde rivayeti, “يَدًا بِيَدٍ” lafzını tekit etmek içindir.⁷¹

Burada mezhepler arasında meydana gelen tartışmalar bütünüyle *ticari malların değişimi* üzerinedir. Alım-satım işlemlerinde ve özellikle kendisinde faiz cereyan eden malların satışında “tayin etme” akdin inikadının temeli olduğu görülmektedir. Keyli, veznî, ziraî malların satışındaki ihtilafların temelinde yatan sebep de yine tayin edilmenin önemine işaret etmektedir.

3. “İslam Hukukunda Kurum (Corporation) Kavramı Olmadığı Gibi, Hükmi Şahsiyet Kavramı da Yoktur” İddiası

Joseph Schact “*An Introduction to Islamic Law*” isimli eserinde; “İslam hukukunda kurum (corporation) kavramı olmadığı gibi, hükmi şahsiyet kavramı da yoktur,”⁷² iddiasında bulunmaktadır. Ancak bu iddia İslam hukuku hakkında gerçeği yansıtmamaktadır. Zira İslam dininin ilk kurumu “İslam devletidir,” bununla birlikte İslam hukukunda “beytü'l-mal,” Ashab-ı Suffe, “vakıf”, “hisbe teşkilatı”, “ahilik teşkilatı” gibi kurumlar hükmi şahsiyet olarak çok önemli bir yere sahiptir. Diğer taraftan Hz. Ömer zamanında,⁷³ Abbasiler,⁷⁴ Emeviler,⁷⁵ Selçuklular, Osmanlılar zamanında kurulan birçok kurum örnek verilebilir. Ancak burada sözü fazla uzatmamak için sadece kurum olarak İslam devleti ve beytü'l-mal üzerinde durulacaktır.

3.1. İslam Devleti

Hz. Peygamber (s.a.v) mü'minlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarının tanımını yapma ihtiyacını hissetmiştir. Diğer taraftan şehrin Müslüman olmayan Arap ve Yahudileriyle anlaşmak, toplumsal hayatı teşkilatlandırarak adli, askeri, dini ve ilmi kurumlarla donatmak bir ihtiyaç halini almıştır. Bu ve benzeri diğer ihtiyaçlardan dolayı Hz. Peygamber site devleti kurmak üzere Müslümanlar ve gayri Müslimlerden oluşan bir gurup Hz. Enes'in evinde toplandılar. Böylece İslam devletinin anayasası resmen bir kâğıda yazılmıştır.⁷⁶ Medine'de uygulamaya başlanılan bu anayasa ile altında imzası bulunan herkese dini hürriyet, haklar ve görevler tanıyarak bir eşitlik ortaya koymuş ve böylece İslam devleti vatandaşlığını ihdas etmiştir.⁷⁷ Bu metnin anayasa olup olmadığı konusunda tartışmalar olmakla birlikte metnin maddelerine⁷⁸ bakıldığında devletin; icra, kaza, maliye ve murakabe gibi kuvvetlerinin⁷⁹ kuşatıcı özellikteki müeyyideleri bu metnin bir anayasa olduğunu yoruma mahal bırakmadan ortaya koymaktadır.

3.2. Beytülmal

Yukarıda izah ettiğimiz Medine sözleşmesiyle İslam devleti resmîyetini kazanmış ve bu devletin giderlerinin, gelirlerinin, bu gelir ve giderlerin çeşitlerinin, diğer bir ifadeyle kamu mallarının toplanmasında ve sarf yerlerinde takip edilen idari işlerin düzenlendiği bir kurum her halükarda bir ihtiyaçtır. Hatta bu işler

⁷¹ Mâlik b. Enes, “Buyû”, 17; Bâcî, V, 3; İbn Kudâme, IV, 9; Nevevî, *el-Mecmu'*, X, 93; Hasfekî, V, 304; İbn Abidin VII, 521; Bâz, Abbas Ahmed Muhammed, Ahkamu sarfi'n-nukud ve'l-umlat fi'l-fikhi'l-İslami ve tatbikatuhu'l-mu'asır, Amman: Dârü'n-nefâis, 1999, s. 60; Karadâgî, s. 574-576.

⁷² Schact, *An Introduction to Islamic Law*, 161.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabuncu, Ömer, “Hz. Ömer'in Kurumsallaşma Faaliyetleri,” Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 39, Ocak-Haziran 2018, s. 136-152.

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yetkin, Şerare, “Abbâsiler,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV 1988, I, 49-56.

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bektaş, A. Engin, “Emeviler,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV 1995, VII, 104-108.

⁷⁶ Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık 1991, I, 69.

⁷⁷ Demirci, Abdurrahman, “Medine Vesikası: Oluşum Süreci ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi,” *İstem* • Yıl:10 • Sayı:19 • 2012, s. 253.

⁷⁸ Medine Anayasasının ayrıntıları için bkz. İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Mektebetü'l-maârif 1981, III, 224-226.

⁷⁹ Karaman, I, 104.

için görevlendirilen amiller ve valilerin konumu ile onlara verilen ücretlerin kaynağı olan yer İslam devletinde “Beytülmal” olarak tecessüm etmiş ve Resulullah (s.a.v)’den itibaren gelişerek devam etmiştir.⁸⁰

Beytü’l-mal, devlete ait bütün mal varlıklarının ve gelirlerinin toplanarak daha sonra harcama kalemlerinin planlandığı bir kurumdur. Beytülmal’in gelir kaynaklarının başlıcaları; haraç, humus, zekat, cizye, öşür, sahibi bilinmeyen yitik mallardır. Daha İslam devletinin kurulduğu ilk yıllar olan asr-ı saadette İslam devletinin mali işlerinin görüldüğü yer olan “beytülmal” gibi çok önemli ve esaslı bir kurum bulunmaktadır. Hz. Peygamber ganimet, cizye ve haraç cinsinden devlet gelirlerini topladıktan sonra bekletmeden ihtiyaç yerlerine sarf etmiştir. Bununla birlikte ihtiyaç duyulduğunda beytülmal’e ait nakit paranın Hz. Peygamber’in evinde muhafaza edildiği ve bu miktarın kısa bir sürede elden çıkartılmaktadır.⁸¹

Hz. Peygamber bu konunun önemine binaen Medine ve diğer şehirlerde kamu mallarının korunması amacıyla belirli yerler tayin etmiştir. Tarım ürünlerini mescidin bir köşesinde ya da üst katında "ulliyeye" denen yerlerde hayvanları da "Naki" denilen yerlerde muhafaza etmişlerdir.⁸²

Beytülmal kurumunun ilk örneği Resulullah (s.a.v) döneminde temeli atılmıştır.⁸³ Ebû Hüreyre’nin (r.a) Bahreyn’den 500.000 dirhem değerinde mal getirmesiyle beytülmal girdi ve çıktıkları ve bu gelirler üzerindeki hak sahiplerinin tespiti için Hz. Ömer tarafından Akil b. Ebû Talib, Mahreme b. Nevfel ve Cübeyr b. Mut’im görevlendirilerek beytülmal tam anlamıyla kurumsallaşmıştır.⁸⁴

Hem İslam devleti hem Beytülmal gibi birçok kurum daha İslam’ın yeni neşvü nema bulduğu sırada çok önemli ve disiplinli kurumlardır. Bunları görmemezlikten gelmek ve “hemen hemen hiç yoktu” demek gerçeği yansıtmamaktır. Kaldı ki konunun girişinde belirttiğimiz gibi birçok İslami kurum bulunmaktadır.

4. Aynı Zamanda Bugünkü Anlamda İş Birliği Kurma Hürriyeti De Yoktur İddiası

Joseph Schact’ın “*An Introduction to Islamic Law*” isimli eserinde; “*Aynı zamanda bugünkü anlamda iş birliği kurma hürriyeti de yoktur,*”⁸⁵ şeklinde bir ifade kullanmıştır; halbuki İslam’ın temel kaynağı Kur’an-ı Kerimde: “وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ”⁸⁶ ayetinde iyilik ve hayırlı işlerde yardımlaşın şeklinde tavsiyede bulunularak iş birliği kurma hürriyeti teşvik edilmektedir. Schact bu iddiasının hemen arkasından İslam hukukundaki şirket şekillerinin hepsini ve müsakat, muzaraat gibi akitleri de ayrıntıyla aynı sayfada⁸⁷ ayrıntılarıyla anlatmıştır. Zira Schact’ın yaşadığı dönem hala kara sabanla çiftçilik yapılan, henüz traktörün, biçerdöverin ve diğer modern ziraat aletlerinin olmadığı ve at, öküz, eşek gibi hayvanlarla ziraatın yapıldığı 1902’ler gibi bir dönemdir. Dolayısıyla “*bugünkü anlamda*” demesi müsakat, muzaraat, muşâraka, murabaha, inan, müfâvada gibi akitleri dışarda bırakacak “*iş birliği kurma*” akitleri dışına atamamaktadır.

Müzaraa akdinde; arazi ve tohum bir taraftan, emek alet ve benzeri ihtiyaçlar diğer taraftan olmak üzere bir işbirliği söz konusudur. Diğer bir ifadeyle; bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışmak suretiyle ziraat olarak meydana gelen hasılat aralarında taksim olunmak üzere bir nevi ortalıktır,⁸⁸ iş birliği hürriyetidir. Hatta konuyla ilgili birçok fetvalar verilmiştir. Bu fetvalardan birini örnek olarak şöyledir: Arazi Zeyd’in, tohum ve amel Amr’ın olup tarladan hasıl olanın içte biri Zeyd’in ve üçte ikisi Amr’ın olmak üzere Zeyd ve Amr ziraat ortaklık anlaşması yapsalar sahih olur mu?

el-Cevap: Olur.⁸⁹

⁸⁰ bkz. İbn Kudâme, Ebu’l-Ferec b. Cafer, *el-Harac ve Sinaâtü’l-kitâbe*, Irak: Dâru’r-râşid Li’n-neşr 1981, s. 35, 36.

⁸¹ Sabuncu, s. 139.

⁸² Kudât, Zekeriyya Muhammed, "Hz. Peygamber Döneminde Beytülmal", Trc. Mehmet Nuri Güler, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Şanlıurfa, 1996, s. 216.

⁸³ Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir b. Muhammed, *Terâtibü’l-idariyye*, Beyrut: Dâru’l-erkam, t.y., II, 157, 158.

⁸⁴ Kettânî, I, 299

⁸⁵ Schact, *An Introduction to Islamic Law*, 161.

⁸⁶ el-Mâide, 5/120.

⁸⁷ Schact, *An Introduction to Islamic Law*, 161.

⁸⁸ Cürçânî, Seyyid Şerif, *Mucemu’t-tarifât*, Kahire: Dâru’l-fazile ty., s. 179; Halebî, İbrahim, *Mülteka’l-ebhur*, trc. Mustafa Uysal, Konya: Kanaat Matbaası 1970, IV, 90.

⁸⁹ Halebî, IV, 91.

Aynı durum Müsâkât akdi için de geçerlidir. Müsâkât akdi meyvesinin bir kısmına mükabil bahçeyi ona bakacak kimseye teslim etmektir.⁹⁰ Yani bir taraftan meyve sebzeler ve diğer taraftan bakım ve yetiştirme sonunda elde edilen meyveyi paylaşmak üzere kurulan ortaklıktır.⁹¹ *Musâkâtla ilgili olarak; “musâkât, bir bahçenin ağacını ıslah edip timar eden kimseye ondan hasıl olan meyvenin bir kısmını verip teslim etmektir,”*⁹² tanımlanmaktadır. Konuyla ilgili her dönemde meydana gelen sıkıntılara birçok fetvalar verilmiştir. Bu fetvalardan birinde şöyle denilmektedir: Zeyd, bağı Amr’a verip hasıl olan üzüm aralarında beraber (yarı yarıya) almak üzere şeri şerifinde beyan ettiği şekilde musâkât anlaşması yaptıktan sonra Amr bağı timar edip (budayıp, bakıp) üzüm hasıl olduğunda üzümün hersini Amr alıp istihlak edip sonra Zeydin hissesini tazmin etmeden ölse Zeyd hissesini Amr’ın terekesinden tazmin etmeğe kadir olur mu?

el-Cevap: olur. Yani terekesinden alır.⁹³

Hem müzaraa hem de müsâkât sadece bu tanımlardan ibaret değildir. Elbette ki her ikisi ile de ilgili birtakım şartlar ve rükünler mevcuttur. Bu şartlar ve rükünler aktin bağlayıcılığı ve hüküm doğurması açısından büyük ölçüde önemlidir.⁹⁴

Yukarıda zikredilen her iki akit konusunda İslam hukukunda böyle bir *işbirliği hürriyetini* kısıtlayan veya yasaklayan herhangi bir halife, vali, sultan, ayet, hadis veya içtihat bulunmamaktadır. İşbirliği hürriyetini engelleyen bir unsur olsaydı zaten böyle bir iddiada bulunan müellifin yasaklayan bütün unsurları delilleriyle ve kaynaklarıyla ortaya koyması kaçınılmaz olur.

5. Ancak Kazanç Söz Konusu Olunca Şirket Sayılır. Bu Şirketteki Sermaye Sahibi (rabbu'l-mal) Zararı Çeker İddiası

Joseph Schact’ın “An Introduction to Islamic Law” isimli eserinde; “*Ancak kazanç söz konusu olunca şirket sayılır. Bu şirketteki sermaye sahibi (rabbu'l-mal) zararı çeker;*”⁹⁵ ifadelerini kullanmıştır. Kazanç söz konusu olmasa insanlar zaten şirket kurmazlar. Bu durum sadece İslam hukukunda değil bütün dünyada, bütün dinlerde, bütün hukuklarda böyledir. Kazanç aramamak eşyanın tabiatına aykırıdır, şirket kurmada eşyanın tabiatı zaten kazanç elde etmek üzerinedir. Diğer taraftan İslam hukukunda “Kitâbu’ş-şirket” isimli özel bir bölüm muhtelif klasik kaynaklarda⁹⁶ gerekçeleriyle birlikte zikredilmiştir. Murabaha, muşaraka, mudarabe, şirketi inan, şirketi mufâvada gibi şirketler ve kısmen yukarıda bahsettiğimiz şirketler bulunmaktadır.

Zarar konusuna gelince biraz sonra bahsedeceğimiz gibi her şirkette “rabbu'l-mal” zararı çekmez. Şirketin özelliğine göre zararın taraflara yüklediği sorumluluklar farklılık arz eder. Kaldı ki müellifin kastettiği ortaklıkta –aşağıda bahsedeceğimiz gibi- zarar olduğu zaman rabbu'l-mal para zararına katlanır, emek veren/amîl ise hem zaman, hem emek, hem de iş yapabilme marifet ve becerisinden zarar eder. Yani burada sadece “*rabbu'l-mal*”/sermaye sahibi zarar etmemektedir, aynı zamanda amîl/emek sahibi de zarar etmektedir.

Şirketi Mufâvada eşitlik esası üzerine kurulmuş bir ortaklıktır. Sermaye miktarının eşit olması halinde kar ve zarar paylaşımı da bu eşitlik esası üzerine gerçekleşir.⁹⁷ Ancak bu eşitlik öyle keyfi olarak ortaya konulmamış birtakım şartlara bağlanmıştır.⁹⁸ Konu ile ilgili olarak Resulullah (s.a.v); ticaret muamelelerinin üçünde bereket vardır: Veresiye satış, mufâvada ortaklığı ve yemek amacıyla arpayı buğdayla karıştırmaktır.⁹⁹

⁹⁰ Cürcânî, s. 179.

⁹¹ Mecelle, md. 1441.

⁹² Halebî, IV, 102.

⁹³ Halebi, IV, 103.

⁹⁴ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Halebî, IV, 90, 91/104-106; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi*, İstanbul: Erkam Yayınları 1993, s. 445-449.

⁹⁵ Schact, *An Introduction to Islamic Law*, 162.

⁹⁶ Bkz. Kâsânî, VII, 495-541; Mergînânî, *el-Hidâye*, III, 3-24; Mevslî, Ebü'l-fazl Meccüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul: Mektebetü'l-İslamiyye 1951, I, 11-29.

⁹⁷ Kâsânî, VI, 62.

⁹⁸ Şartlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Serahsî, 153-177.

⁹⁹ İbn Mâce, Ticârât, 83.

Bırakın *işbirliği hürriyetinin olmamasının* tam tersine Resulullah'ın (s.a.v); “*mufâvada şirketi kurunuz, zira mufâvada bereketi en çok ve bol olandır,*” buyurmak suretiyle *işbirliği hürriyetini* teşvik etmiştir.¹⁰⁰

Şirketi İnân; iki ya da daha fazla kişinin tayin edilmiş olan veya genel olarak yapılacak olan ticari işlemlerde bulunmak için belirli oranlarda sermaye koyup elde edilen karı tayin edilen oranlar nispetinde paylaşmak üzere vekaletle dayalı bir ortaklıktır/*işbirliği kurma hürriyetidir*.¹⁰¹ Ticaret sonunda meydana gelecek zarar ortakların elinde vedia olarak bulunan sermayeden katılım oranları dikkate alınarak tahsil edilir. Ancak elde edilecek olan kar katılım oranlarına göre dağıtılmak zorunda değildir. Çünkü çalışan ortak kardan fazla pay alabilir.¹⁰²

Mudârabe akdi konusuna gelince burada da *işbirliği kurma hürriyetinin* önemli ölçüde sağlandığı görülmektedir. Zira mudarabe akdi; iki taraftan birinin sermayesi ve diğerinin emeği karşılığı kurulan karda ortaklıktır. Mudârabede belli bir kar yani henüz akdin başındayken %30 kar isterim denilirse tanınmaz, kazanç iki taraf arasında şâyidir.¹⁰³ Aksi halde bu miktar kar olmaktan çıkar faiz olur.¹⁰⁴ Ancak bununla birlikte yapılacak olan karda 1/2, 1/3, 1/5 gibi miktarlar belirlenebilir.¹⁰⁵

Tabi her şeyde olduğu gibi mudârabe akdinin de birtakım kuralları ve şartları¹⁰⁶ vardır. Araştırmanın konusu mudârabe akdi olmadığı için burada bu kurallar ve şartlara ayrıntılarıyla girilmeyecektir. Ancak yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi mudarabede zarar sadece sermaye sahibine/rabbü'l-mal'e aittir, işletmeci/amîl zarara katlanmaz, işletmecinin zararı emeği, zamanı ve yetenekleridir.¹⁰⁷ Konuyla ilgili olarak şöyle bir fetva verilmiştir: Zeyd, Amr'a mudarebe yoluyla şu kadar para verip hasil olan kar aralarında beraber olup (yarı yarıya) asıl mala zarar tereddüp ederse, zararı Amr (emek sahibi/amîl) çekmeği şart koşsa, bu akit sahih olup ve bu şart batıl olur mu?

el-Cevap: Şart batıl olur. (İbn Nüceym, 256)¹⁰⁸

Ayrıca mudarabe akdi lazım bir akit olmadığı için taraflardan her hangi biri akdi istediği zaman feshedebilir.¹⁰⁹ Bu da İslam hukukunda *işbirliği kurma hürriyetinin* ne derece ileri olduğunun ve somut bir göstergesidir.

SONUÇ

Bütün bu iddialar ve karşılığı olan değerlendirmelerden sonra görüldüğü üzere Joseph Schacht'ın ilk bakışta doğru gibi görülen ifadeleri her hangi bir temele dayanmamaktadır. Zira yapılan değerlendirmelerde de görüldüğü gibi İslam hukukunun boş bıraktığı bir alan bulunmamaktadır. Sosyal hayattan ekonomiye, ilimden teknolojiye İslam hukukunun mutlaka bir çözümü vardır. Bu çözümler her ne kadar doğrudan doğruya Kur'an ve Sünnette bulunmasa da hareket noktaları ve gerekçeleri Kur'an ve Sünnet kaynaklıdır. Meseleler ve meselelere çözüm vasıtaları farklı olsa da verilecek hüküm aynıdır. Farklılık sadece zahirde, vasıtalarda ve metodlardadır.

Bütün bunlar ışığında bir araştırmacının çok iyi fıkıh usulü bilmesi, hükümlerin makasıdı noktasında yeterli bilgiye sahip olması, Kur'an ve Sünnetin ruhunu kavramış olması önem arz etmektedir. Aksi halde her yazılan sistemli ve akla yatkın gibi görünen cümlelerin bizi yanlış yönlendirmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bununla birlikte İslam hukukunun günümüz meselelerine yeterli olmayacağı, sadece asrısaaadette güzel bir hatıra olarak kalması gerektiği gibi vehimlere kapılmaya yol açacaktır. Mesela yukarıda değerlendirmeye tabi

¹⁰⁰ Merğınâni, III, 6.

¹⁰¹ Merğınâni, III, 9.

¹⁰² Döndüren, 414, 415.

¹⁰³ Bağdâdi, Ebu'l-Hasen Ahmed b. El-Kudürî, *Kuduri Metin ve Tercümesi*, trc. Fahir, Süleyman, İstanbul: KİT-SAN Matbaacılık 1979, s. 192.

¹⁰⁴ Serahsî, XXII, 27.

¹⁰⁵ İbn Kudâme, V, 30; Halebî, III, 353.

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bağdâdi, s. 193-196; Halebî, III, 353-355.

¹⁰⁷ İbnü'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvâhid Sivasî, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, Beyrut: Dâru'l-fikr, ts., VII, 57.

¹⁰⁸ Halebî, III, 255.

¹⁰⁹ İbn Rüşd, II, 237.

tuttuğumuz Schacht'ın “aynı zamanda bugünkü anlamda iş birliği kurma hürriyeti de yoktur,” iddiası bu durumun somut örneklerdendir. Halbuki İslam hukuku iş birliği kurma hürriyetinin en mantıklı olduğu ortamlardan biridir.

İslam hukuku bir konuda hüküm vereceği zaman keyfilikten uzak, temel prensipler dahilinde, efradını cami ağyarını mani bir şekilde hüküm vermektedir. Kazaî olan bütün meselelerde hükmün illetini bulmadan davranışta bulunmamaktadır. İstihsan gibi bir metotla bile hüküm verirken daha kuvvetli bir delil olmadıkça kıyası terk etmemektedir. Bütün bu sayılanlar ve İslam hukukunun bünyesinde barındırdığı diğer prensipler hukukun gerçekleşmesi için objektif özelliklerdir.

KAYNAKÇA

1. **Ali Haydar Efendi**, (Küçük), *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, İstanbul 1330, Matbaatü Ebu'z-Ziya.
2. **Atalay**, Arif, “İslam Hukukunda Rehin Akdi,” *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı/No. 2, Aralık 2014.
3. _____, “Bir Ekol Olarak Abdullah b. Mes'ûd,” *Universal Journal of Theology*, Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2019 (Aralık/December),
4. **Askalânî**, *Fethü'l-bâri bi-şerhi Sahihî'l-Buhari*, Kahire: Dârü'r-reyyan li't-türaş, 1987.
5. **Bâcî**, Ebü'l-Velid Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tücibi, *el-Münteka*, Kahire: Dârü'l-fikri'l-Arabi, 1913.
6. **Bağdâdî**, Ebu'l-Hasen Ahmed b. el-Kudûrî, *Kudurî Metin ve Tercümesi*, trc. Süleyman Fahir, İstanbul: KİT-SAN Matbaacılık 1979.
7. **Bâz**, Abbas Ahmed Muhammed, *Ahkamu sarfi'n-nukud ve'l-umlat fi'l-fikhi'l-İslami ve tatbîkatuhu'l-mu'asır*, Amman: Dârü'n-nefâis, 1999.
8. **Bedir**, Murtaza, “Oryantalizm ve İslâm Hukuku”, *İHAD*, sy. 4, Konya 2004.
9. **Beksaç**, A. Engin, “Emeviler,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV 1995.
10. **Bilmen**, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilâhâtü Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi 1969.
11. **Cessâs**, Ebü Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye; Medine: Dârü's-Sirac, 2010.
12. **Cürcânî**, Seyyid Şerif, *Mucemu't-tarifât*, Kahire: Dârü'l-fazile ty.
13. **Çeker**, Orhan, *Fıkıh Dersleri 1*, Konya: Tekin Kitabevi 2016.
14. **Demirci**, Abdurrahman, “Medine Vesikası: Oluşum Süreci ve Zimmet Antlaşmalarına Etkisi,” *İstem* • Yıl:10 • Sayı:19 • 2012.
15. **Döndüren**, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınları 1993.
16. **Hacak**, Hasan, “Christian Snouck Hurgronje ve İslâm Hukukuyla İlgili Görüşleri,” *İHAD*, sy. 4, Konya 2004.
17. **Haffif**, Ali, *ed-Damân fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Bulak: el-Matbaatü'l-fenniyye 1971.
18. **Halebî**, İbrahim, *Mülteka'l-ebhur*, trc. Mustafa Uysal, Konya: Kanaat Matbaası 1970.
19. **Hammad**, Nezhî Kemal, *el-Hiyaze fi'l-ukûd fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Dimaşık: Mektebetü Dâri'l-beyân 1978.
20. **Haskefi**, Alaeddin Muhammed b. Ali b. Muhammed ed-Dimaşıkî, *ed-Dürri'l-muhtâr fi şerhi Tenviri'l-ebşâr*, yy., ts.
21. **Havhate**, İzzeddin Muhammed, *Nazariyyetü'l-akd fi fikhi'l-İslâmî*, thk. Abdüssettâr Ebü Guddu, Cidde 1993.
22. **İbn Abidin**, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar*, Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 2003.
23. **İbn Kesîr**, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *el-Bidâ ye ve'n-nihâye*, Beyrut: Mektebetü'l-maârif 1981

24. **İbn Kudâme**, Ebu'l-Ferec b. Cafer, *el-Harâc ve Sinaâtü'l-kitâbe*, Irak: Dâru'r-râşid Li'n-neşr 1981.
25. **İbn Kudâme**, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-A'rabî, 1972
26. **İbn Rüşd**, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*, İstanbul: Beyan Yayınları 1991.
27. **İbnü'l-Hümâm**, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvâhid Sivasî, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
28. **İbn Teymiyye**, Ebü'l-Berekat Mecdüddin Abdüsselam b. Abdullah, *el-Muharrer fi'l-fikhi ala mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, y.y.: Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye.
29. **Schact**, Joseph, *An Introduction to Islamic Law*, trc. Mehmet DAĞ/Abdülkadir ŞENER, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 1986.
30. **Karaman**, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık 1991.
31. **Karadâğî**, Ali Muhyiddin, “el- Kabz”, *Mecelletü Mecmai'l-fikhi'l-İslâmî*, sy., VI/1, Mekke 1990.
32. **Kâsânî**, Alauddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, VII, 495-541, Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye 2010;
33. **Kılıç**, Muharrem, “İslâm Hukukunun Doğasına Klasik Oryantalist Bir Bakış: N.J. Coulsan Örneği”, *Marife*, 2/3, Konya, Kış 2002.
34. **Krüger**, Hilmar, “Almanya'da İslam Hukuk Araştırmaları: İslam Hukukuna Dair Son Zamanlarda Yayınlanan Kitapların Değerlendirilmesi,” trc. Bedir, Murteza, *İHAD*, sy. 4, Konya 2004.
35. **Mergînânî**, Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekir, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye 1990.
36. **Mevsilî**, Ebü'l-fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyâr li ta'lili'l-Muhtâr*, İstanbul: Mektebetü'l-İslamiyye 1951.
37. **Nevevî**, Ebû Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Nuri, *Ravzatu't-tâlibîn*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, ts.
38. _____, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb*, Riyad: Dâru aleml-i-kütüb, 2003.
39. **Kettânî**, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir b. Muhammed, *Terâtübü'l-idâriyye*, Beyrut: Dâru'l-erkam, t.y.
40. **Kudât**, Zekerriyya Muhammed, “Hz. Peygamber Döneminde Beytülmal”, Trc. Mehmet Nuri Güler, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Şanlıurfa, 1996.
41. **Layish**, Aharon, *Notes of Joseph Schachter Contribution to the Studay of Islamic Law*, Oxford 1982.
42. **Lewis**, Bernard, “Joseph Schacht”, *BSOAS*, Hertfort 1970.
43. **Sabuncu**, Ömer, “Hz. Ömer'in Kurumsallaşma Faaliyetleri,” *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 39, Ocak-Haziran 2018.
44. **Sahnûn**, Abdüsselam b. Saîd Tenuhi, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, Beyrut: Dâru sadr, 1905.
45. **Senhûrî**, Abdürrezzak Ahmed, *Masâdiru'l-hak fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire: Camiatü'd-Devli'l-Arabiyye, 1990.
46. **Serahsî**, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *Mebisût*, İstanbul: Çağrı Yayınları 1982.
47. **Şevkânî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, *Neylü'l-evtâr şerhi Münteka'l-ahbâr*, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1971.
48. **Yetkin**, Şerare, “Abbâsiler,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV 1988.
49. **Zeylâî**, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Nasbü'r-raye li-ehâdîsi'l-Hidâye*, Kahire: Dâru'l-Me'mun 1938.
50. **Zuhayfî**, Vehbe, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, Dimaşık: Dâru'l-fikr 1985.

İNTERNET SİTELERİ

51. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-rusyanin-karadeniz-tahil-koridoru-anlasmasindan-cekilmesi/2950185> erişim tarihi 11.09.2023
52. <https://www.indyturk.com/node/648326/ekonomi%CC%87/tah%C4%B1-koridoru-anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n-uzat%C4%B1mamas%C4%B1-g%C4%B1da-fiyatlar%C4%B1n%C4%B1-daha-da-art%C4%B1rabilir> erişim tarihi 11.09.2023

(11)

Doç. Dr. Könül DƏNZİYEVA¹¹⁰

AZERBAIJAN FOLKLOR MALZEMELERİ DİLİNDE ANALİTİK KARMAŞIK CÜMLE YAPILAR
ANALYTICAL COMPLEX SENTENCE STRUCTURES IN THE LANGUAGE OF AZERBAIJAN FOLKLORE MATERIALS

ÖZ

Makalede Azerbaycan folkloru malzemelerinin dilindeki analitik yardımcı karmaşık cümle yapıları ele alınmıştır. Folklorumuzun özünün ve içeriğinin cümle yapılarıyla ifade edildiğine dikkat çekildi. Bu cümle yapılarından biri de yardımcı karmaşık cümlelerdir. Yardımcı karmaşık cümleler, iki veya daha fazla cümlelerin anlamsal ve dilbilgisel sıralama yoluyla bir araya gelmesiyle oluşan cümle yapılarıdır. Analitik yardımcı karmaşık cümleler, yardımcı karmaşık cümlelerin bileşenlerinin bağlantı biçimlerine göre türlerden biridir. Analitik yan cümleciklerde yardımcı cümle ana cümleye yardımcı bağlaçlar, bağlayıcı kelimeler ve zarflarla bağlanır. Makalede, folklor malzemelerinin dilinde bulunan, yardımcı bağlaçlar, bağlayıcı kelimeler ve analitik yardımcı karmaşık cümlelerle bağlantılı bileşenler analiz edilmektedir.

Araştırma sonucunda yazılı edebiyat dilimizde olduğu gibi folklor malzemeleri dilinde de analitik yan karmaşık cümle yapılarının kullanıldığı kaydedilmiştir. Bu cümle yapılarının incelenmesi, tarihsel söz dizimine zengin bir malzeme sağlayacak ve sözlü edebiyat dilimizin kadim izlerinin ortaya çıkarılmasında kaynak görevi görecektir.

Anahtar Kelimeler: folklor, cümle, karmaşık cümle, yardımcı karmaşık cümle, analitik, bağlantı aracı.

ABSTRACT

Analytical subordinate complex sentence structures in the language of Azerbaijani folklore materials were discussed in the article. It was noted that the essence and content of our folklore is expressed through sentence structures. One of these sentence structures is complex sentences. Complex sentences are sentence structures formed by the combination of two or more sentences through semantic and grammatical subordination. Analytical complex sentences are one of the types of complex sentences according to the connecting means of the components. In analytical complex sentences, the clause is connected to the main sentences with subordinating conjunctions, connecting words and particles. In the article, the components found in the language of folklore materials are analyzed in the analytic complex sentences., which are connected with subordinating conjunctions, connecting words and particles.

As a result of the research, it was noted that as in our written literary language, in the language of folklore materials, analytical complex sentence structures were used. The study of these sentence structures will provide rich material for the historical syntax, and will play the role of a source in uncovering the ancient traces of our oral literary language.

Keywords: *folklore, sentence, comosite sentence, complex sentence, analytical, connecting words.*

¹¹⁰ Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Lənkəran Dövlət Universiteti; ORCID: 0000-0002-1650-4778; konuldenziyeva@mail.ru

GİRİŞ

Azərbaycan folkloru dünya xalqlarının milli mədəniyyəti içərisində həm qədimliyi, həm məzmun dolğunluğu, həm də mövzu rəngarəngliyi ilə seçilir. Bu mənəvi xəzinəmiz türk xalqlarının çoxəsrlik tarixi birləşmə prosesində meydana gələn formalaşmışdır. “Yüksək vətənpərvərlik, insana məhəbbət, zülmə, ədalətsizliyə qarşı etiraz və mübarizə ideyaları bu ədəbiyyatın ən mühüm keyfiyyətləri hesab olunur” [15, 94]. Bunların bəziləri daha qədim etiqad və təsəvvürlərlə səsleşir, bəziləri isə xalqımız üçün səciyyəvi olan təkrarədləmə gözləkləri əks etdirir. “Bu ədəbiyyat əcdadlarımızın dünya, həyat haqqında ilk bədii düşüncələridir. O, mənəvi əxlaqi, etik, estetik dəyərlər məcmuudur. Uzun yüzilliklər ərzində bu dəyərlər türkün nəsillərini tərbiyə etmiş, onu cəhəşümül nailiyyətlərə və qələbələrə yüksəltmiş, irəliyə aparmış, barbar mədəniyyəti xarabalıqları üzərindən cəsərlə adlayıb sivil mədəniyyətə doğru inkişafını təmin etmişdir” [14,14]. Milli mədəniyyətimizin göstəricisi olan bu söz xəzinəsinin mahiyyəti, məzmunu cümlə strukturları ilə ifadə olunmuşdur. Ünsiyyətin əsas vahidi olan cümlə məlumatvermə funksiyasına malik olduğundan müxtəlif strukturlara bölünür. Bu baxımdan ayrı-ayrı fakt, hadisə və məlumatları ifadə edən cümlələr sadə cümlələr adlanır. Müxtəlif məlumatları qeyd etməklə yanaşı onları bir-biri ilə əlaqələndirən və daha geniş fikir ifadə etmə funksiyasına malik cümlələrə isə mürəkkəb cümlələr deyilir. Komponentlər arasında sintaktik əlaqənin xarakterinə və ümumi qrammatik mənasına görə mürəkkəb cümlələr tabesiz və tabeli olmaqla iki qrupa bölünür. Bərabərhüquqlu cümlələrin birləşməsindən yaranan mürəkkəb cümlələr tabesiz mürəkkəb cümlələr adlanır. Tabeli mürəkkəb cümlələr isə komponentlərindən biri digərindən asılı olan cümlələrdir. Q. Kazımov tabeli mürəkkəb cümlələrin əsas xüsusiyyətlərini belə xarakterizə edir: “Tabeli mürəkkəb cümlə iki və daha artıq sadə cümlənin mənə və qrammatik cəhətdən tabelilik yolu ilə vahid bir tam kimi birləşməsi nəticəsində yaranan sintaktik vahiddir” [10, 301]. Bu sintaktik vahidlər baş və budaq cümlə olmaqla iki komponentdən ibarət olur. Qrammatik cəhətdən müstəqil olan hissə baş cümlə, baş cümlədən asılı olub onu izah edib aydınlaşdırən hissə budaq cümlə adlanır. Baş və budaq cümlənin xüsusiyyətlərini səciyyəvləndirən dilçi alimlər yazır: “Baş cümlə, adətən, öz qrammatik vəziyyətinə görə sərbəst olub, budaq cümləni özünə tabe edir. Budaq cümlə qrammatik cəhətdən baş cümlədən asılı olur; semantik cəhətdən belə asılıq olmaya da bilər... baş və budaq cümlə birlikdə bütöv bir fikrin ifadəsinə xidmət etdiyindən, mənənin ağırlıq mərkəzi ya baş cümlə, ya budaq cümlə tərəfdə ola bilər, yaxud da baş və budaq cümlənin arasında nisbətən bərabər bölünmüş olar [1, 296].

Tabeli mürəkkəb cümlələr quruluş xüsusiyyətlərinə görə rəngarəngdir. Beləki, bəzilərinə əvvəl baş, sonra budaq cümlə, bəziləri isə budaq cümlə baş cümlədən əvvəl işlənir. Folklor materiallarının dilində hər iki quruluşlu tabeli mürəkkəb cümlələrə geniş şəkildə rast gəlinir: *Yaxşı şeyə gül ki, başına gəlsin.* (3, 401) *Nə doğrarsan aşına, o çıxar qaşığına.* (3, 505)- nümunələrindən birincisində əvvəl baş, sonra budaq cümlə, ikincisində isə budaq cümlə əvvəl baş cümlə sonra işlənmişdir.

Tabeli mürəkkəb cümlələrdə budaq cümlə baş cümləyə xidmət edir, ya onun hər hansı bir üzvü yerində işlənir, ya işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan üzvünü izah edir, ya da baş cümlənin ümumi məzmununa aid olur. Məhz buna görə də tabeli mürəkkəb cümlələr birözəkli və ikiözəkli olmaqla iki yerə ayrılır. Birözəkli tabeli mürəkkəb cümlələrdə budaq cümlə baş cümlədə çatışmayan və ya aydınlaşmaya ehtiyacı olan bir cümlə üzvünün əvəzində işlənir. Məsələn: *Nuşapəri xanım baxıb gördü ki, atasının bu vilayətdə zülmü günü-gündən artır* (6, 5)- cümləsində baş cümlə özündən sonra nəyi? sualını tələb edir və budaq cümlə vasitəsilə həmin tələb ödənilir. İkiözəkli tabeli mürəkkəb cümlələrdə isə budaq cümlə baş cümlənin ümumi məzmununa aid olur. Məsələn: *Əgər elə deməsən, at səni də, ağacı da yerindən oynadıb həlak edər.* (5, 276)

Komponentləri tabelilik bağlayıcıları ilə əlaqələndirən analitik tabeli mürəkkəb cümlələr: Tabeli mürəkkəb cümlələr komponentlərinin bağlayıcı vasitələrinə görə də müxtəlif növlərə ayrılır. Belə növlərdən biri də analitik tabeli mürəkkəb cümlələrdir. Analitik tabeli mürəkkəb cümlələrdə budaq cümlə baş cümləyə müxtəlif vasitələrlə bağlanır. Bu vasitələrdən ən mühümü tabelilik bağlayıcılarıdır. Tabelilik bağlayıcıları əsasən baş cümlə əvvəl budaq cümlə sonra quruluşlu tabeli mürəkkəb cümlələrin komponentlərini bir-biri ilə əlaqələndirir. Folklor materiallarının dilində ən çox işlənən tabelilik bağlayıcısı “ki” bağlayıcısıdır. “Ki” bağlayıcısı tabelilik bağlayıcılarının aydınlaşdırma növünə aid olub müxtəlif növ tabeli mürəkkəb cümlələrin

komponentlərini əlaqələndirir. Bununla bağlı Ə. Abdullayev yazır: “Bu bağlayıcı əmələ gətirdiyi mənalara və həmin mənə əsasında müəyyənləşən budaq cümlə növlərinə görə universal bağlayıcı hesab edilə bilər” [2, 109]. Qeyd edək ki, “ki” bağlayıcısı tarixən həm şifahi, həm də yazılı dildə daha çox işlək olmuşdur. Onun geniş işlənmə dairəsinə malik olduğunu folklor materialları da təsdiqləyir. Bu da analitik tabeli mürəkkəb cümlələrin folklor materiallarında üstünlük təşkil etdiyini göstərir. Məsələn: *Mən də bildim ki, bunlarda nə tədbir, nə də ağıl var.* (7, 87) *Quldurbaşı gördü ki, qız gəlir.* (7, 107) *Xəbər gəldi padşaha ki, bəs qızın naxoşlayıb.* (6, 5) *O saat anladı ki, Xəzangül Dilsuza bənd olubdu.* (3, 21) *Elə boynun vuraq ki, bir qətrə qan yerə dammasın.* (9, 34) *Sən özün mənə tapşırırdın ki, saraydakı axmaqların siyahısını tutum.* (13, 21) *Qız atasına xəbər göndərdi ki, oğlan suallara cavab verib.* (5, 273) *Dev təəccüb edib öz-özünə deyir ki, bu kişi bizdən çox qiüvətlidir.* (5, 300) *Ölülər elə bilir ki, dirilər halva yeyir.* (3, 542) *Şəlani elə bağla ki, gücün çatsın* (3, 688) və s. kimi analitik tabeli mürəkkəb cümlələrin budaq cümlələri baş cümləyə “ki” bağlayıcısı vasitəsilə bağlanmışdır.

Folklor materiallarının dilində komponentləri “ki” bağlayıcısı vasitəsilə bağlanan və baş cümləsi yalnız feli xəbərdən ibarət olan tabeli mürəkkəb cümlələrə də geniş rast gəlinir. Əsasən tamamlıq budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr olan belə cümlələrin xəbərləri müxtəlif mənalı feillərdən ibarət olmuşdur. Məsələn: *Baxdı ki, başı yaman ağrıyır.* (5, 271) *Deyərlər ki, səhərin yuxusu ölümdən bətərdi.* (5, 280) *Gördü ki, bu şəhərin bir tərəfi böyük meşədi.* (9, 194) *Bildim ki, oğlan həmən günbəzdədi.* (7, 90) *Qorxuram ki, bu dərd mənə məzara apara.* (7, 193) *Bilmirsən ki, mən Molla Nəsrəddinəm.* (13, 9) *Gördülər ki, hər iki qolunda damğa var.* (7, 304) *Gördü ki, burda bir heybətli adam var.* (7, 72) və s.

Yazılı ədəbi dilimizdə olduğu kimi şifahi dil nümunəsi olan folklor materiallarında da komponentləri “ki” bağlayıcısı ilə bağlanan zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin bir qisminə budaq cümlə baş cümlədən əvvəl işlənir və baş cümlədə ifadə olunan iş və hərəkətin zamanın bildirir: *Bunlar oturub yemək istəyirdilər ki, birdən qapı döyüldü.* (5, 332) *Bəhrəm üç qardaşla kabab yeyirdi ki, buraya bir oğlan gəldi.* (9, 80) *Başladıq qara geyib yas saxlamağa ki, vəzir Allahverdi xan gəldi, bizi hüzurə istədi.* (6, 80) *Divanxanaya gəlib şikayətə baxmaq istəyirdi ki, yenə həmən qarğalar tökülüb gəldilər, qır-vır eləməyə başladılar.* (7, 149) və s.

Qeyd etdiyimiz kimi, folklor materiallarının dilində analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarının böyük qisminin formalaşmasında “ki” bağlayıcısı xüsusi rol oynayır. Bu bağlayıcının tarixən həm şifahi, həm də yazılı dilimizdə geniş şəkildə işlənməsi ilə bağlı H.Mirzəzadə yazır: “Ki-Azərbaycan dilində qədim bir tarixə malik olan bağlayıcılardan biridir. Ki çoxmənalı bağlayıcı olub, progressiv bir xətt üzrə inkişaf etmişdir. Bütün dövrlərdə tabeli mürəkkəb cümlələrdə müxtəlif məzmunlu budaq cümlələrlə baş cümlə arasında sintaktik əlaqə yaratmışdır. (12, 230) “Ki” bağlayıcısı vasitəsilə formalaşan analitik tabeli mürəkkəb cümlələrin bəzilərinin baş cümləsində qəlib söz olur və budaq cümlə vasitəsilə izah olunur. Folklor materiallarının dilində də belə cümlələrə təsadüf olunur: *Elə qırmızıdır ki, toxum xoruzuna oxşayır.* (3,309) *Elə ye ki, həmişə yeyəsən.* (3, 309) *Padşahı götürüb yerə elə vurdu ki, bir dəfə ağzını açdı.* (6, 126) *O da doğrudur ki, mənim qızım mənim sözümdən çıxmaz.* (5, 270) *İş ondadı ki, dedikləriniz lap düz çıxdı.* (5, 269) *Bu uşaq o qədər balaca imiş ki, buna Cırtan diyərlərmiş.* (5, 296) *Elə o zaman yetişdilər ki, dev qılınçı sivrilib Rəşidin başını kəsmək istəyir.* (6, 130) və s.- kimi budaq cümləsi baş cümləyə “ki” bağlayıcısı ilə bağlanan analitik tabeli mürəkkəb cümlələrin baş cümləsində elə, o da, ondadı, o qədər, o zaman əvəzlik qəlibləri işlənmişdir.

Folklor materiallarının dilində analitik tabeli mürəkkəb cümlələrin bir qismi “əgər” şərt bağlayıcısı vasitəsilə formalaşmışdır. Ə. Abdullayev digər tabelilik bağlayıcılarına nisbətən bu bağlayıcı vasitəsilə yaranan analitik tabeli mürəkkəb cümlələrin dildə az işləndiyini qeyd etmişdir [2, 145]. Bunu folklor materiallarının dilində də müşahidə etmək olur. Komponentləri bu bağlayıcı vasitəsilə əlaqələndən analitik tabeli mürəkkəb cümlələrdə budaq cümlə əvvəl, baş cümlə sonra işlənir. Bu bağlayıcının bağlayıcı sözlərlə eyni funksiyanı yerinə yetirdiyi üçün Q.Kazımov bunu bağlayıcı sözlər sırasına daxil etmişdir. [11, 412]

Qeyd etdiyimiz kimi, folklor materiallarının dilində komponentləri “əgər” bağlayıcısı ilə əlaqələndən analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarına az təsadüf edilir. Bu cümlələrin bir qismi feli xəbərlə cümlələrdən ibarətdir: *Əgər qəbul eləməsəniz, bu gündən sizin məmləkəti buraxıb gedəcəyəm.* (6, 122) *Əgər biz bu*

davadan qaçsaq, onda gərək məmləkətimizi, var-yoxumuzu Mənzər şaha təslim edək. (6, 128) Əgər izn versən, gedib rəmçini çağıraram. (6, 14) Əgər dinərsənsə, boynunu vurduracağam. (5, 348) və s.

Bəzən folklor materiallarının dilində komponentləri “əgər” bağlayıcısı ilə əlaqələnən ismi xəbərli analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarına da rast gəlinir: *Əgər varındır, aləm yarındır. (3, 324) Əgər sən tülküsen, mən sənin quyruğunam. (3, 324) və s.*

Komponentləri bağlayıcı sözlər və ədatlarla əlaqələnən analitik tabeli mürəkkəb cümlələr:

Analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarının bir qisminin komponentləri bir-bir ilə bağlayıcı sözlərlə əlaqələnir. Bağlayıcı sözlərlə bağlı tədqiqatçılar yazır: “Bağlayıcı sözlər bağlayıcılardan fərqli olaraq əsas nitq hissələrindən ibarət olur. Bunların əsasında kim, nə, hara, nə cür, hansı, neçə, nə qədər və s. nisbi əvəzliliklərin durduğu və nisbi əvəzliliklərlə sual əvəzliliklərinin bir mənşədən olduğu, lakin sual əvəzliliklərindən fərqli olaraq nisbi əvəzliliklərin sual bildirmədiyini göstərilir [10, 311]. Komponentləri bağlayıcı sözlərlə əlaqələnən analitik tabeli mürəkkəb cümlələr əvvəl budaq, sonra baş cümlə strukturunda olur. Bu tipli tabeli mürəkkəb cümlələrdə bağlayıcı söz çox vaxt budaq cümlənin əvvəlində işlənir. Məsələn: *Nə əkərsən, onu biçərsən. (4, 94) Nə tökərsən aşına, o da çıxar qaşığına. (4, 94) Nə vaxt mənə əl uzatsan, bu xəncərlə sənə də, özümü də öldürəcəyəm. (9, 139) Haradan işıq gəlir, barmağını ora tıxar. (3, 641) və s.*-kimi tabeli mürəkkəb cümlələrin budaq cümləsində işlənən nə, hara bağlayıcı sözlərə uyğun olaraq baş cümlədə onu, o, ora qarşılıq bildirən sözlər işlənmişdir. Folklor materiallarının dilində təsadüf olunan bəzi analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarında isə bağlayıcı sözlər budaq cümlənin sonunda işlənmişdir. Xəbər budaq cümlələrindən ibarət olan belə cümlələrə əsasən tapmacalarda rast gəlinir:

O nədir ki, əlsiz-ayaqsız,

Dırmanır nərdivansız. (İlbiz) (16, 96)

O nədir ki, yeriyər, yeriyər-un qusar. (Dəyirman) (16, 156)

O nədir ki, qoz qabığına girər,

Qala qapısına sığmaz. (Qoz qabığı və qala qapısı) (16, 174)

O nədir ki, yeməyi benzindi,

Ayağı rezin. (Avtomaşın) (16, 162) və s. -kimi cümlələrdə “nə” bağlayıcı sözü -dir xəbərlik şəkilçisini qəbul edərək “ki” quvvətləndirici ədatı ilə birgə xəbər budaq cümləsini baş cümlə ilə əlaqələndirmişdir. ”Ki” ədatının işləndiyi belə cümlələrdə də budaq cümlə baş cümlədən əvvəl gəlmişdir.

Analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarının bir qisminin komponentləri bir-biri ilə “elə ki” bağlayıcısı sözü ilə əlaqələnmişdir. Folklor materiallarının dilində zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin formalaşmasında bu bağlayıcı sözün xüsusi rolu vardır. Q. Kazımov qeyd etmişdir: “Budaq cümlə+baş cümlə” quruluşlu zaman budaq cümlələrinin bir qismi baş cümləyə “elə ki” bağlayıcı sözü ilə bağlanır. Bu cür zaman budaq cümlələri canlı və bədii dildə daha çox işlənir”[10, 367]. Bunu folklor materialları da təsdiqləyir. Məsələn: *Elə ki padşah ona yer göstərdi, vəzirin qızı diz üstə oturdu. (6, 14) Elə ki səhər açıldı, Hatəmlə karvansaracı durdular, getdilər meydana tərəf. (6, 29) Elə ki söz tamama yetişdi, Xəzangül yüz, dilnəvazlıq vədələr ilə Dilsuza təsəlli verdi. (9, 33) Elə ki oğlanı elədi özünə şayird, başladı bunun müştərisi artmağa. (6, 103) və s.* kimi zaman budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə strukturları folklor materiallarında çoxluq təşkil edir.

Folklor materiallarının dilində “hara” bağlayıcı sözünün vasitəsilə formalaşan analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarına da geniş təsadüf olunur. Daha çox yer budaq cümlələrini baş cümlə ilə əlaqələndirən “hara” bağlayıcı sözünə uyğun baş cümlədə “ora” qarşılıq bildirən söz korrelyat da işlənmişdir: *Harada qamış, orada camış. (3, 641) Harada dəvənin quyruğu, orada eşşəyin qulağı. (3, 641) Harada aşdır, orada başdır. (4, 61) İynə hara, sap da ora. (3, 351) və s.* kimi cümlələrə atalar sözlərində rast gəlinir. Bu tipli tabeli mürəkkəb cümlələrdə paralelizm də xüsusi rol oynayır. Atalar sözlərinə xas olan paralelizm cümlələrin poetikliyini artırır, emosional səslənməsini təmin edir.

Analitik tabeli mürəkkəb cümlələrdə budaq cümləri baş cümləyə bağlayan vasitələrdən biri olan ədatlara folklor materiallarında çox az təsadüf olunur. Bu da yazılı dilə nisbətən şifahi dildə köməkçi nitq hissələrinin az işlənməsi və intonasiyanın üstünlük təşkil etməsindən irəli gəlir. Məsələn: *Qəlb ki var, şüşədir,*

sındırma, yamamaq olmaz. (4, 81) Onlar ki gəldi, sənin canın sağ qurtarmaz. (6, 37) Ağa ki buyurdu: -Sür dərəyə! (3, 18) və s. analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturlarının komponentləri “ki” qüvvətləndirici ədatı və intonasiya vasitəsilə əlaqələnməmişdir.

Nəticə: Beləliklə, yazılı ədəbi dilimizdə olduğu kimi folklor materiallarının dilində də analitik tabeli mürəkkəb cümlə strukturları işlədilmişdir. Bu cümlə strukturlarının araşdırılması tarixi sintaksisə zəngin material verəcək, şifahi ədəbi dilimizin qədim izlərinin üzə çıxarılmasında mənbə rolu oynayacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev Ə.Z., Seyidov Y.M., Həsənov A.Q. “Müasir Azərbaycan dili” IV hissə. Sintaksis. Bakı, “Şərq-Qərb” 2007, 424 s.
2. Abdullayev Ə. Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr. Bakı, “Maarif”, 1974, 415 s.
3. Atalar sözü. Bakı, “Yazıçı” 1985, 690 s.
4. Atalar sözləri və məsəllər. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2019, 128 s.
5. Azərbaycan nağılları. Beş cildə. I cild, Bakı, “Şərq-Qərb”, 360 s.
6. Azərbaycan nağılları. Beş cildə. III cild, Bakı, “Şərq-Qərb”, 296 s.
7. Azərbaycan nağılları. Beş cildə. IV cild, Bakı, “Şərq-Qərb”, 336 s.
8. Azərbaycan dastanları. Beş cildə. V cild, Bakı, “Lider” nəşriyyat, 2005, 344 s.
9. Azərbaycan dastanları. Beş cildə. IV cild, Bakı, “Lider” nəşriyyat, 2005, 445 s.
10. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, “Təhsil”, 2007, 496 s.
11. Kazımov Q. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya, Bakı, “Elm və təhsil”, 2014, 448 s.
12. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. Bakı, “Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı”, 1990, 375 s.
13. Molla Nəsrəddin lətifələri. Bakı, “Öndər Nəşriyyat”, 2004, 302 s.
14. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. I kitab, Bakı, “Çıraq”, 2015, 640 s.
15. Rıfullayev Q., Mirzəyeva G., Destanlarda etkinliklərin gelişiminə yardımcı güçler. <https://www.turansam.org/TURAN-SAM 62.pdf>. 2024, səh. 94-96
16. Tapmacalar. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2004, 208 s.

(12)

Doç. Dr. Menderes KOYUNCU¹¹¹

LİSANS DÜZEYİNDE SPOR EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN PERFORMANSLARINA SPOR GİYİM KUMAŞ ÖZELLİKLERİNİN MOTİVASYONEL ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF THE MOTIVATIONAL EFFECTS OF SPORTSWEAR FABRIC PROPERTIES ON THE PERFORMANCE OF UNDERGRADUATE SPORTS EDUCATION STUDENTS

ÖZ

Sporda performans, genel performans tanımının ötesinde çok karmaşık bir yapı gösterdiği müsabakalarda kısa sürede sonucu etkileyen diğer faktörlerle bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliği bilinmektedir. Buradan hareketle, sporcu performansında motivasyon etkisi ve bu etkiyi sağlayan faktörlerden olan spor giysilerin, sporcunun birim zamanda iş üretebilme becerisinin artırılmasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Aktif ve düzenli spor yapanlar, giysilerinde, iyi ve güzel görünümünün yanında, yüksek performans ve yüksek konfor sağlayan spor malzemeleri istemektedirler. Aktif spor giysileri olarak ifade edilen bu tür giysiler, başarının temel fonksiyonları olarak bilinmektedir. Bu nedenle, bir çok tekstil firması ve araştırma kuruluşları sporcu isteklerine uygun performans artırıcı ve etkin hareket kabiliyeti, uygun esneme, gerginlik, ter absorpsiyonu sağlayan, çabuk kuruyabilen ve uygun ağırlık gibi özelliklere sahip kumaşlar ve bu kumaşlara uygun tasarımla birlikte spor giyim üretimine yönelmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, spor geçmişleri olan ve spor eğitimi alan yükseköğretim öğrencilerinin, performans artırımında motivasyonel bir etki faktörü olan spor giysiler üzerinde bilgi ve algılarının belirlenmesi, spor giyim kumaşlarını tanıyıp tanımadıkları konusunda değerlendirme yapmaları istenmiştir. Spor giyim kumaşların özellikleri konusuna yönelik soruların yer aldığı bir anket formu hazırlanmıştır. Çalışmaya, Van yüzüncü yıl üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksek okulunun 116 öğrencisi katılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, katılımcıların, spor kıyafetlerin teknik özellikleri konusunda sınırlı bilgilerinin olduğu, ancak kıyafetin rengi, renk uyumu, kumaşın yumuşaklığı, spor aktiviteleri üzerinde oldukça etkili olduğu belirtmişlerdir. Bununla birlikte, markalı ve markasız tüm ticari spor kıyafetlerinde etiket kumaşı ve etiketin dikildiği yer konusunda büyük bir memnuniyetsizliğin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Anahtar Kelimeler : Spor giyim kumaşlar, Renk, Etiket, Giyim konforu, Motivasyon, Performans.

ABSTRACT

It is known that performance in sports should be evaluated as a whole with other factors that affect the result in a short time in competitions where it shows a very complex structure beyond the general performance definition. Based on this, it is thought that the motivation effect on athlete performance and the sportswear that provides this effect play an important role in increasing the athlete's ability to produce work in unit time. Active and regular sports people want sportswear that provide high performance and high comfort in addition to their good and beautiful appearance. These types of clothes, referred to as active sportswear, are known as the basic functions of success. For this reason, many textile companies and research institutions have turned to the production of sportswear with features such as performance enhancing and effective movement ability, appropriate stretching, tension, sweat absorption, quick drying and appropriate weight, and with the appropriate design for these fabrics.

The aim of this study is to determine the knowledge and perceptions of those with sports backgrounds and in the field of sports training on sportswear, which is a motivational effect factor in increasing performance, and to evaluate whether they know sportswear fabrics or not. A questionnaire form was prepared, which included questions on the properties of sportswear fabrics. 116 students of Van Centennial University School of Physical Education and Sports participated in the study. According to the study design, it was stated that there was limited information on the technical properties of clothes and sportswear, but the color of the clothes, color harmony, softness of the fabric, and sports activities were quite effective. However, it was revealed that there was a great dissatisfaction in the label fabric and the place where the label was sewn in all commercial sportswear, both branded and unbranded

Keywords: Sportswear fabrics, Colour, Comfort properties, performance, Motivation.

¹¹¹ Van Yüzüncü Yıl Üniv. Van Mes. Yük. Ok. Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Böl. 65080 Van, Türkiye

GİRİŞ

Genel olarak tüm spor dallarında spor giysilerinin konfor özellikleri performans ile eşanlamlıdır ve önemli bir kalite kriteridir. Spor aktivitelerinin de, sporcuya sağlıklı bir his uyandırması onun performansı üzerinde oldukça etkilidir. Örneğin zayıf nefes alabilen bir spor giysisi sporcunun kalp atış hızı, rectal sıcaklığı oldukça artacaktır. Sonuç olarak kumaşların nefes alabilirliği, (Nem ve hava geçirgenliği) termal özellikler spor giyim gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmalıdır (Umbach,2001; Umbach, 2002).

Spor kıyafetlerin, genellikle ultra- nefes alabilirlik, yüksek sıcaklık ve nem değerlerini yönetebilir bir özellik, hafiflik, hızlı kuruma, elastikiyet mukavemet ve dayanıklılık gibi özelliklere sahip olması istenir. Her spor dallarının kendine özgü spor kıyafetleri günümüz teknolojisi ile sürekli değişim göstermektedir. İyi ve aktif spor giysiler ininde, temel de dört ana fonksiyonu karşılaması istenir bunlar; hava koruması, ısı yalıtımı, buhar geçirgenliği ve esneme (Wong ve Li, 2004).

Kumaş dan konuşabilmek için onu oluşturan lif ve ipliğin cinsini tanımak çok önemlidir. Burada söylenmek istenen şey, lifin doğal veya sentetik oluşu, harman bileşimi kumaş yapısını önemli ölçüde etkiler. Çünkü her bir kumaşın kendine özgü bir örgü sistemi ve bir iplik numarası vardır. Gerek dokuma ve gerekse de örgülü kumaşlarda, kumaşın gramaj/m² ve hacmi onun termal ve nefes alabilirliğini etkiler.

Günümüz dünyasında genel giysilerin kullanıcılarının kişilik, görünüş ve statüleriyle uyumlu olmaları arzu edilmektedir. Fiziksel, sosyal ve psikolojik beklentileri karşılaması istenmektedir. Tüketicilerin bu beklentisi konfor kavramını ortaya çıkarmıştır. Tüketicilerin bu beklentilerini karşılamaya yönelik ilk çalışmalar, DuBois'in (1939) ve Burton'un(1946) çalışmalarında kullanıcının kendisini iyi hissetme olgusu ürettiği metabolik enerji ile çevresine aktardığı enerji arasındaki dengeye bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu enerji dengesi vücudun ısıtma veya soğutma yeteneğine bağlıdır (Güneşlioğlu, 2005).

Konfor bir çok araştırmacı tarafından öznel bir kavram olarak ifade edilerek genel olarak üç farklı biçimde ifade edilir, Bunlar: 1) Psikolojik 2) Fizyolojik 3) Fiziksel. Bu faktörlerin ve daha bir çok yan faktörlerin anlamlı tatminkar harmonisi ile tanımlanabileceğini ifade etmişlerdir (Güneşlioğlu, 2005; Collier ve Epps, 1999). Kumaşta bu genel üç faktör düşünülerek sporcu performansı etkilenebileceği bilinmektedir. Termal yalıtımla birlikte, nefes alabilirliği, sıcaklık ve nem transfer işlemleri kumaşların fiziksel özellikleri ile ilgilidir. Bu özellikler, fizyolojik etkiler, benzer şekilde kumaşın rengi, o günkü moda tarzına uyumu, kişisel tercihler ve düşünce tarzı psikolojik konfor olarak, ergonomik giyim konforu; esas olarak giysilerin deseni elastikiyeti, serbest hareket kabiliyeti, fit oluşu gibi özellikler ergonomik konfor, cilt konforu ise, giysinin vücuda temas ile yumuşaklık, pürüzsüzlük, tuşe ve benzeri özellikler kumaşın cilt hassasiyetine sahip kumaşlar olarak ifade edilirler (Li, 2001; Hilper, 2006). Biliyoruz ki; Hidrofilik tekstil malzemeleri (Yün, Pamuk, Keten Kenevir v.b) doğal lifler termal fizyolojik özellikler üzerinde hidrofobik tekstil malzemelerine (Poliester, Nylon, Polipropilen) göre kıyaslandığında çok fazla yararlı etkileri vardır. Bu özelliklerin sınırdığı bir çalışmada; çeşitli egzersiz koşullarında, zayıf hidroskopik malzemeden yapılmış giysiler giymiş denekler ile , güçlü hidroskopik malzemelerden yapılmış giysiler giymiş deneklerin, kalp atış hızı, vücut sıcaklığı, terleme miktarı, metabolik ısı üretiminde büyük artış gösterdiği bulunmuştur (Collier ve Epps, 1999). İnsan vücudu antrenman süresince terler ve iç sıcaklığın artması ile fizyolojik faaliyetleri verimli bir şekilde çalışır. Vücut ısının artması ile bu ortama alışan vücut termal konforu geliştirir ısı toleransını artırır ve ısı gerginliğini azaltır. Diğer bir ifade ile elbisenin içindeki nemin varlığı giyenlerin önemli ölçüde ısı kaybını artırabilir. Elbise içindeki ısı ve nem transferi kompleks bir işlemidir ve yoğunlaşma, buharlaşma, absorpsiyon ve desorpsiyon birlikte hareket eder (Ha ve Tokura, 1995).

Birçok araştırmacı, farklı tip spor kıyafetlerin, sporcuların enerjileri ve fizyolojik parametreleri üzerinde etkilerini araştırmışlardır. Örneğin, 100% Tencel liflerden 100% polyester liflerden ve Tencel/polyester lif karışımlarından yapılmış spor giysileri üzerinde yapılan bir çalışmada, Tencel/polyester karışımı liflerden yapılmış spor giysilerinin sporcuların enerji ve fizyolojileri üzerinde oldukça etkili ve elverişli olduğunu göstermişlerdir[Hassan ve ark.,2012). Vücut sıcaklığı, kalp hızı, systolic ve diastolic kan basıncı, oksijen tüketimi, iskelet ve kasların aktivitesi, ve reaksiyon zamanının ölçümleri ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır (Zimniewska ve ark., 2008; Gavin ve ark., 2001).

Diğer bir başka araştırmada, doğal ve sentetik liflerden yapılmış kumaşların insan üzerinde fizyolojik ve termal konfor üzerinde etkileri çalışılmıştır. Bu çalışmada, yün ve akrilik liflerden yapılmış kumaşların karşılaştırılmasını yapmışlar ve deneklerin fiziksel aktivitelerinden sonra onların psikomotor parametrelerinin etkilerini karşılaştırmışlardır. çalışmalarında, giyimi oluşturan liflerin (ipliklerin) solunum ve kardiovasküler sistem üzerinde etkilere sahip olmasına rağmen psikomotor parametreler üzerinde bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır (Gavin ve ark., 2001; Sweeney ve Branson, 1990).

(Samur, 2018) tarafından yapılan araştırmada; Fiziksel performansı birim zamana düşen iş olarak tanımla bileceğini fakat sportif performansı bu kadar basitçe tanımla yanamayacağını çünkü daha karmaşık olduğunu bildirmiştir. Sporcunun verimli iş üretme yeteneği üzerinde, fiziksel olduğu kadar psişik birçok mekanizmanın olduğu bilinmektedir. Performansı tanımlama ve değerlendirmede, performansı etkileyen tüm faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir, diyerek performansın giriftli bir yapıda olduğunu bildirmiştir.

İnsan vücudu eksersiz süresinde terler bu onun iç sıcaklığını korur, böylece fizyolojik aktivitelerini etkin hale getirir. Bu işleme, adeta otomatik klima adı verilir. Bu işlem termal konforu iyileştirir, ısı toleransını arttırırken, ısı gerilimini azaltır. Başka bir ifade ile giysi içerisindeki mevcut nemi artırabilir buda giyenin önemli ölçüde ısı kaybına neden olur aktivite boyunca kendini rahat hisseder (Ciesielska ve ark., 2009; Gonzalez-Alonso, 1999; Lotens ve ark., 1995).

Psikolojide önemli bir yeri olan termal konfor hissi geçmişte farklı tiplerde spor kıyafetleri giyenlerin termal konfor hissini değerlendirmek için psikolojik skalalar kullanıldı. Ancak böyle bir öznel değerlendirme avantajlı çünkü giyim ile performansın termal konfor arasında karşılaştırmasını sağlamakla birlikte, daha az tekrarlanabilirliği ve daha az tutarlı olma eğilimi vardır. Sonuç olarak, son 60 yılın üzerinde termal konfor ile ilgili giysilerin termal özelliklerini ölçmek için termal modeller geliştirilmiştir (Fan ve Tsang, 2008; Asjrae, 1981).

Tüm literatür çalışmalar göstermiştir ki, spor kıyafetlerin doğal lifler den imal edilmiş olması, renk uyumu, ergonomik yapısı, temel konfor özelliklerini göstermesi sporcuların performansına önemli ölçüde katkı sağladığı görülmektedir.

Bu çalışmada, spor eğitimi alan Van YYÜ Spor Yüksekokulu 184 (yüz seksen dört) öğrencisinin spor giysisi ve kumaş konusunda bilgi düzeyleri, kumaş, renk, tasarım, etiket konularına ilişkin algılarının belirlenmesi, bu algı ve bilgilerinin fiziksel aktiviteleri esnasında onların performanslarına etkileri istatistiksel olarak öznel değerlendirmeleri yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma grubu; Çalışmaya Van yüzüncü yıl üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksek okulu (N= 116) öğrencileri (ortalama yaş 19-23, SD: 0.64) katılmıştır. Katılımcıların ortalama spor deneyimleri 3-5 yıl, SD: 0.95) dır.

Veri Toplama Araçları;

Sporcu öğrencilerin giydikleri spor giysilerine ilişkin görüşleri; öğrencilerin spor giysileri üzerindeki bilgilerini ölçmek amacıyla Tekstil ve Spor alanlarında akademisyen olarak görev yapan araştırmacılar tarafından bir anket formu hazırlanmıştır. Anket üç temel kısımdan oluşmaktadır. 1) Genel spor kumaşları hakkında bilgiler 2) Spor kumaşlarında renk ve tasarım özellikleri 3) Kumaşın % lif oranları, etiket ve etiketin yeri.

Genel spor kumaşları hakkında bilgiler kısmında kumaşın ter absorpsiyonu, hızlı kuruma, koku, hafifliği, nem transferi, yıkama haslığı, görünümü, tuşesi, yıpranma yeri, anti- mikrobiyel, antistatik özelliği gibi spor kıyafetlerinin önemine ilişkin kavrayışlarına yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci kısımda, renk ve renklilik, rengin konforda psikoloji kavramı üzerindeki etkisi nedir, renk uyumlu spor giysilerinin, sporcunun duygularını beklentisini, göze nasıl görüldüğü, vücuda temas ile nasıl hissettirdiği ve en önemlisi performansını nasıl etkilediği soruları sorulmuştur. Üçüncü temel kısımda ise; şu anda mevcut spor giysilerinde (Atlet- Şort, Eşofman, Sweatshirt, Tayt) Etiket malzemesi ve etiketin dikildiği yer sizi rahatsız

ediyor mu? sorusu sorulmuş, soruya evet diyenlere etiketinin yerinin neresinde olmasını istersiniz veya etiketinin (Kumaşın % lif oranı, yıkama talimatları v.b) özelliklerinin sadece çok küçük "çip" şekilde olmasını ister misiniz? Soruları sorulmuştur.

Anket uygulamasında sorulara doğru ve tam cevap vermeyi etkilemesi için sorular açık ve net ifadelerle sorulmuştur. Ayrıca uygulama esnasında kumaşlarla ilgili teknik bilgilendirmeler yapılmıştır.

Anketteki tüm sorular literatürde kullanılan diğer anketlerden yararlanılarak hareket edilmiş ve anket formu uygulama sonucunda belirlenen aksaklıklar giderilmiş, eksik veya yetersiz bölümler düzeltilmiş ve yeniden geliştirilmiştir (Ada, 2010; Durdubaş ve ark., 2019; Çivitci ve Dengin, 2014).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Van yüzüncü yıl üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrencilerin sporcu geçmişleri ve aldıkları eğitim nedeni ile sporcu giysiler kullanan ve özelliklerini bilen kişiler olduğundan yüksekokulun 116 öğrencisi araştırmanın örneklemini oluşturmuşlardır.

İstatistiksel Analiz

Geliştirilen anket formundaki konulara ilişkin örneklem grubunun görüşleri ile elde edilen verilerin istatistiksel analizi aşağıdaki sıra izlenerek yapılmıştır. Örneklem grubuna uygulanan anket ile ilgili verdikleri cevaplardan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Analizlerden elde edilen verileri doğru değerlendirme ve yorumlama kolaylığı sağlamak için öğrencilerin sporcu geçmişleri dört grupta (0-2, 3-5, 6-8, 9 ve üzeri yıl olarak) toplanmıştır. Çalışmadaki kategorik değişkenler için frekans tablosu ve grafikler oluşturulmuştur. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için Ki-kare (Chi-square) testi uygulanmıştır. Gerekli istatistiksel analizler SPSS istatistik yazılım programı kullanılarak yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan bireylerin %49,1’i (n=57) kadın, %50,9’ü (n=59) ise erkektir. Bununla birlikte bireylerin çoğunluğunun (%37,1 n=43) 19-23 yaş arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Araştırma grubunda bulunan kişilerin yaş, spor ve cinsiyet özelliklerine göre tanımlayıcı İstatistikler

Cinsiyet	n	Frekans	(%)	Geçerli(%)
Toplam (%)				
Kadın	57	49,1	49,1	49,1
49,1				
Erkek	59	50,9	50,9	50,9
100,0				
Toplam	116	116	100,0	100,0
Yaş Aralığı	n		(%)	
18	19	19	16,4	16,4
16,4				
19-23	43	43	37,1	37,1
53,4				
24-28	26	26	22,4	22,4
75,9				
28+	28	28	24,1	24,1
100,0				
Toplam	116		100,0	

Spor Yılı	n		(%)	
0-2	47	47	40,5	40,5
40,5				
3-5	34	34	29,3	29,3
69,8				
6-8	22	22	19,0	19,0 88,8
9+	13	13	11,2	11,2
100,0				
Toplam	116	116	100,0	100,0

Bu çalışmaya 57 kadın 59 erkek olmak üzere toplam 116 sporcu katılmıştır. Katılımcıların % 49.1'i kadın, % 50.9'u erkektir. Çalışmaya katılan sporcuların yaş dağılımına baktığımızda, katılımcıların 19'unun 18 yaş ve altında (% 16.4), 43'ünün 19-23 yaş arasında (%37.1), 26'sının 24-28 yaş arasında (% 22.4), 28'inin ise 28 yaş üzerinde (% 24.1) olduğu görülmektedir. Katılımcıların spor yaşına göre dağılımına baktığımızda 47 katılımcının 2 yıl ve daha az spor yaptığı (% 40.5), 34 sporcunun 3-5 yıl arasında spor yaptığı (% 29.3), 22 sporcunun 6-8 yıl arasında spor yaptığı (% 19.0), 13 sporcunun ise 9 yıl ve üzerinde spor yaptığı (% 11.2) tespit edilmiştir.

Crosstab

		cinsiyet		Total
		Kadın	Erkek	
diğer	Count	9	3	12
	Expected Count	5,9	6,1	12,0
kodlama	Count	9	6	15
	Expected Count	7,4	7,6	15,0
Etiket yeri paça	Count	3	11	14
	Expected Count	6,9	7,1	14,0
yan	Count	9	26	35
	Expected Count	17,2	17,8	35,0
arka sırt	Count	27	13	40
	Expected Count	19,7	20,3	40,0
Total	Count	57	59	116
	Expected Count	57,0	59,0	116,0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,300 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	22,191	4	,000
Linear-by-Linear Association	,034	1	,853
N of Valid Cases	116		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,90.

Cinsiyete göre etiket yeri seçimi verilerine batığımızda, diğer tercihi yapan 9 kadın 3 erkek, kodlamayı seçen 9 kadın 6 erkek, paçayı seçen 3 kadın 11 erkek, yanı seçen 9 kadın 26 erkek ve arka sırtı seçen 27 kadın 13 erkek olduğu tespit edilmiştir. Verilerin analizi sonucu elde edilen bulguya göre cinsiyet ile etiket yeri arasında ilişki vardır.

Crosstab

		cinsiyet		Total	
		Kadın	Erkek		
Kumas-tercihi	anti mikroyol özellik	Count	6	6	12
		Expected Count	5,9	6,1	12,0
	termo dinamik özellik	Count	12	6	18
		Expected Count	8,8	9,2	18,0
	antistatik özellik	Count	13	21	34
		Expected Count	16,7	17,3	34,0
	vucudu nem-kuruluk dengede tutsun	Count	26	26	52
		Expected Count	25,6	26,4	52,0
	Total	Count	57	59	116
		Expected Count	57,0	59,0	116,0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,849 ^a	3	,278
Likelihood Ratio	3,904	3	,272
Linear-by-Linear Association	,288	1	,592
N of Valid Cases	116		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,90.

Cinsiyet değişkenine göre kumaş tercihi verilerine batığımızda, anti mikrobiyal özellik tercihi yapan 6 kadın 6 erkek, termodinamik özelliği seçen 12 kadın 6 erkek, anti statik özellik seçen 13 kadın 21 erkek, vücudu nem kuruluk dengede tutsun diyen 26 kadın 26 erkek olduğu saptanmıştır. Analiz sonucuna göre cinsiyet değişkeni ile kumaş tercihi arasında ilişki olmadığı görülmüştür.

Crosstab

		Cinsiyet		Total	
		Kadın	Erkek		
Kumaş bilgisi var mı?	hayır	Count	35	33	68
		Expected Count	33,4	34,6	68,0
	evet	Count	22	26	48
		Expected Count	23,6	24,4	48,0
Total	Count	57	59	116	
	Expected Count	57,0	59,0	116,0	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)

Pearson Chi-Square	,358 ^a	1	,550		
Continuity Correction ^b	,168	1	,682		
Likelihood Ratio	,358	1	,550		
Fisher's Exact Test				,577	,341
Linear-by-Linear Association	,355	1	,551		
N of Valid Cases	116				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 23,59.

b. Computed only for a 2x2 table

Kumaş özelliği hakkında bilgisi olmayan 35 kadın 33 erkek, bilgisi olan 22 kadın 26 erkek bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre sporcuların kumaş özellikleri hakkındaki bilgisi ile cinsiyet arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Crosstab

		Cinsiyet		Total
		Kadın	Erkek	
Kumaş nasıl olsun	Count	8	15	23
	Expected	11,3	11,7	23,0
	Count	49	44	93
	Expected	45,7	47,3	93,0
Total	Count	57	59	116
	Expected	57,0	59,0	116,0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,365^a	1	,124		
Continuity Correction^b	1,703	1	,192		
Likelihood Ratio	2,399	1	,121		
Fisher's Exact Test				,163	,095
Linear-by-Linear Association	2,345	1	,126		
N of Valid Cases	116				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11,30.

b. Computed only for a 2x2 table

Kumaş tercihi maddesine göre 8 kadın 15 erkek sentetik kumaşı, 49 kadın 44 erkek ise doğal kumaşı seçmiştir. Sporcuların kumaş tercihlerini öğrenmek amacıyla yapılan analize göre, kumaş tercihi ile cinsiyet arasında ilişki olmadığı bulunmuştur.

Crosstab

	Cinsiyet	Total
--	----------	-------

			Kadın	Erkek	
Kumaş da renk tercihi	diğer	Count	23	7	30
		Expected Count	14,7	15,3	30,0
	Yeşil	Count	5	6	11
		Expected Count	5,4	5,6	11,0
	Mavi	Count	10	12	22
		Expected Count	10,8	11,2	22,0
	Siyah	Count	12	18	30
		Expected Count	14,7	15,3	30,0
	Kırmızı	Count	5	7	12
		Expected Count	5,9	6,1	12,0
	Sarı	Count	2	9	11
		Expected Count	5,4	5,6	11,0
	Total	Count	57	59	116
		Expected Count	57,0	59,0	116,0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,764 ^a	5	,011
Likelihood Ratio	15,592	5	,008
Linear-by-Linear Association	12,355	1	,000
N of Valid Cases	116		

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,41.

Cinsiyet değişkenine göre renk seçimi araştırılmış olup 23 kadın 7 erkek diğeri, 5 kadın 6 erkek yeşili, 10 kadın 12 erkek maviyi, 12 kadın 18 erkek siyahı, 5 kadın 7 erkek kırmızıyı ve 2 kadın 9 erkek sarıyı tercih etmiştir. Cinsiyet ile kumaş renk tercihi arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Renk, katılımcının duygudüşünce ve davranışlara ilişkin bazı değişiklikler yaparak motive oldukları ve bununda performansa bir katkısı olduğunu belirtmişlerdir. Daha önceki benzer çalışmada, performans artırımında duygudüşünce ve davranışlara ilişkin bazı stratejilerin oluşturulması yararlı olacağı belirtilmiştir (Samur, 2018).

SONUÇ

Bu çalışma, 0-2, 3-5, 6-10 ve 11 + yıl spor geçmişi olan dört grup halinde toplanan lisans düzeyinde spor eğitimi alan öğrencilerin, spor giysileri üzerindeki temel bilgi düzeylerine ilişkin bilgi ve algılarının belirlenmesi ve spor giysilerinin performanslarında motivasyonel etkisinin değerlendirilmesidir. Bu amaçla, kumaşın doğal veya sentetik ipliklerden üretilmiş olması, bazı teknik özellikleri, renk ve farklı renkli tasarımı, etiket, etiket kumaşı ve etiketin dikim yeri gibi özellikleri hakkında bilgi düzeylerinin ve spor aktiviteleri sırasında bu faktörlerin etkisinin neler olduğu konusunda öznel incelenmesi amaçlanmıştır. Sonuçlar, katılımcıların spor giysilerini oluşturan kumaş hakkında bilgi düzeylerinin sınırlı olduğunu göstermiştir. Ancak her spor dalı için kullanılan spor giysilerinin fonksiyonlarının farklılık göstermesi (Ter absorpsiyonu, nefes alabilirlik v.b) olgusu üzerinde deneme yanılma yolu ile bilgilendirildiği görülmüştür. Çalışmanın bu bulgusu literatür çalışmaları ile uygunluk göstermiştir (Çivitci ve Dengin, 2014; Hes, 2000b)

Katılımcıların renk seçimlerinde, cinsiyet ile kumaş da renk seçimimde ilişki olduğu görülmüştür. Bu durum literatür ifadesi ile uyumluluk göstermektedir. Renk ve moda için uygun estetik açıdan cazip giysiler kullanıcının, toplum içinde fark edilme güdüsünü tatmin edecek psikolojik rahatlamayı sağlayacaktır (Holles ve Fourt, 1970).

Etiket ve etiketin dikildiği yer konusunda katılımcıların çoğunluğu yan ve arka sırt olsun demişlerdir. Dikiş yeri cildi ciddi rahatsız etmesi, batma hissi uyandırması hareket kabiletlerini etkilediğinden ve spora özgü olmayan kumaş yüzeylerinin performans düşüklüğüne neden olabilmektedir. Giysi kalıbı, kumaş ve dikiş parametreleri amaca uygun olduğu ölçüde fiziksel konfordan bahsedilebilir (Gülsevin, 2005). Giysi kaynaklı kaşıntı hissinin batma hissi ile ilişkili olduğunu, bu konforsuzluk halinin de lif çapı, kumaş kalınlığı ve kumaş yüzey pürüzlülüğü ile yüksek korelasyon sergilediğini göstermiştir.

Katılımcılardan 49 kadın 44 erkek teri çabuk emdiğini, vücuda bir rahatlık hissi verdiğinden dolayı doğal liflerden oluşmuş kumaşlardan üretilen spor giysilerini tercih ettiklerini psikolojik rahatlıkla birlikte aktivitelerini artırdığı belirtmişlerdir. Önceki çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Fizyolojik olarak insanın deri sıcaklığı 33-35 °C arasında olduğu ve deri üzerinde terin birikmediği durumda kendisini konforlu ve rahat hisseder (Manshahia ve Das, 2014). Benzer şekilde giysiyi oluşturan kumaşın ısı ve nem geçirgenlik özellikleri ile farklı aktiviteler sırasında kumaşın termal dengesinin sağlanmasındaki rolünü içerir. Çevre şartları, aktivite düzeyi ve giysiyi oluşturan kumaşın özelliklerine bağlıdır (Kaplan ve Okur, (2005).

Etiketin dikiş yerinin sırtta olması istenirken yeni teknolojilerle birlikte harf ve rakamlardan oluşan kodlarla veya çip şeklinde belirtilmesi gerekliliği görüşlerini ifade etmişlerdir.

Doğal liflerden oluşmuş spor giysiler kavramı üzerinde ise, doğal liften yapılmış bir spor giysisinin, farklı aktiviteler esnasında kumaşın ısı, nem vücut arasında termal bir dengenin kurulacağını ve terin kolay buharlaşacağını düşünerek spor giysilerin doğal liflerden yapılmasını belirtmişlerdir. Buradan hareketle, bu çalışma; markalı ve markasız spor malzemesi üreten tekstil sektöründeki hazır spor giyim üreticilerine özellikle etiket, etiket kumaşı ve dikim yeri konularında daha hassas eğilmeleri konusunda bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ada, E. (2010). Dağ sporlarında kullanılan giysilerdeki kumaş ve tasarım özelliklerinin ergonomik açıdan incelenmesi. Gazi Üniv. Eğitim bilimleri Enstitüsü YLisans Tezi. 2010 Ankara.
2. Asjrae, J. (1981). Thermal environment conditions for human occupancy, the American Society of heating refrigerating and air conditioning engineering, Inc., Atlanta, Georgia
3. Ciesielska, I., Mokwinski, M., Orłowska, M. M. (2009). Influence of different kind of clothing material on selected cardiovascular, respiratory and psychomotor parameters during moderate physical exercise. *Int. J occup Med Environ Health*. 22(3): 215-226.
4. Collier, B.J., Epss, H.H. (1999). *Textile testing and analysis*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc.
5. Çivitci, Ş., Dengin, S. (2014). Koşu giysileri konforunun kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *International Journal of Science Culture and Sport*. (1), 553-569. <https://doi: 10.14486/IJSCS126>
6. Davranche, K., Audiffren, M. (2004). Facilitating effects of exercise on information processing. *J. Sports Sci*. 22(5), 419-428.
7. Durdubaş, D., Kelecek, S., Kuruç, Z. (2019). Türk Antrenörlerin spor psikolojisine ilişkin bilgi düzeyleri ve tutumları. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 30(4), 146-157. <https://doi.org/10.17644/sbd.551298>
8. Fan, J., Tsang, H.W.K. (2008). Effect of clothing thermal properties on the thermal comfort sensation during active sports. *Textile Research Journal* 78(2), 111-118. <https://doi: 10.1177/0040517508080046>

9. Gavin, T.P., Babington, J.P., Harms, C.A., Ardelt, M.E., Tanner, D.A., Stager, J.M. (2001). Clothing fabric does not effect thermoregulation during exercise in moderate heat. *Med.Sci. Sports Exerc.* 33(12), 2124-2130.
10. Gonzalez-Alonso, J., Teller, C., Anderson, S.L., Jensen, F.B., Hylic, T and Nielsen, B. (1999). Infulence of body tempetature on the development of fatigue during prolonged exercise in the Heat. *J. Appl. Physiol.* 86, 1032-1038.
11. Gülsevin, N. (2005). Spor giysilerin konfor özellikleri üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir
12. Güneşlioğlu, S. (2005). Sportif amaçlı giysilerin konfor özelliklerinin araştırılması. Uludağ Üniv. Fen Bil. Ens. Doktora Tezi. Bursa.
13. Hassan, M., Qashqary, K., Hassan, H.A., Shady, E., Alansary, M. (2012). Influence of sportswear fabric properties on the health and performance of athletes. *Fibres & Textiles in Eastern Europe*, 20,4 (93), 82-88.
14. Hes, L. (2000b). A new indirect method for the evaluation of surface moisture absorptivity of shirt and underwear fabrics. *Vlakna a textil*, 7(2), 91-96
15. Hilper, C., Elsner, P. (2006). Biofunctional textiles and the skin. Karger AG, Basel: Switzerland, 51-66.
16. Holles, N.R., Fourt, L. (1970). *Clothing Comfort and Function*. Published by (Marcel) Dekker Inc. New York: USA.
17. Kaplan,S., Okur, A. (2005). Kumaşların geçirgenlik-iletkenlik özelliklerinin giysi termal konforu üzerindeki etkileri. *Tekstil Maraton*, 56-65.
18. Li, Y. (2001). The science of clothing comfort. *Textile Progress*,31(1-2),1-135. doi 10.1080/00405160108688951.
19. Lotens, W.A., Vandelinde, F.J.G., Havennith,G. (1995). Effects of condensation in clothing on heat transfer. *Ergonomics*, 38(6), 1114-1131.
20. Samur, S., (2018). Spor Kulüplerinde Performans Yönetimi. Atatürk Üniv. Beden eğitimi Spor Bilimleri Dergisi,20(1),17-36.
21. Sweeney, M.M., Branson, D.H. (1990). Sensorial comfort: part II: A magnitude estimation approach for assesing moisture sensation, *Textile Research Journal*, 60(8), 447-452.
22. Umbach, K.H. (2001). Optimization of the wear comfort by suitable fibre, yarn and textile construction, 40th. International Manmmade Fibres Congress, Dornbirn, Austria.
23. Umbach, K.H. (2002). Measurement and evaluation of the physiological function of textiles and garments 1st Joint conference Visions of the the textile and fashion industry, Seoul, South Korea.
24. Wong, A.S.W., Li, Y. (2004). Relation ship between thermophysiological responses and psychological thermal perception during exercise wearing aerobic wear. *Journal of Thermal Biology*, 29, 791-796. doi: 101016/jtherbio.2004.058.057
25. Ha, M., Tokura, Y.Y. (1995). Effect of Moisture Absorption by Clothing on Thermal Responses during intermittent Exercise at 24 °C. *Eur.J. Appl. Physiol. Occup. Physiol.*71 (2-3), 266-271. <https://doi: 10.1007/bf00854989>
26. Manshahia,M., Das, A. (2014). High active sportswear. *Indian Journal of fibre&Textile Research.* (39), 441-449.

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

27. Zimniewska, M., laurentowska, M., Bogacz, E., Krysiak, J., Domaszewska, K., Zimniewska, O. (2008). Influence of sportswear made from polyester and man-made cellulosic Fibres on the energy cost of physical effort. *Fibres & Textiles in Eastern Europe*. 16, 3(80), 94-99.

(13)

Doç. Dr. Zeynep Müjde SAKAR¹¹²

EKONOMİK SAVUNMA YÖNTEMİ; UYUŞTURUCU SUÇU İLE MÜCADELEDE DEDEKTÖR KÖPEKLER

ECONOMIC DEFENSE METHOD; DETECTOR DOGS IN THE FIGHT AGAINST DRUG CRIME

ÖZ

Maddi kazanç olarak görülen uyuşturucu madde ticareti suç şebekeleri açısından önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır. Suç şebekeleri suçlardan gelir elde ederek varlıklarını güçlendirmekle kalmayıp aynı zaman da büyüme eğilimi göstermektedir. Mücadele yöntemleri arasında değişkenlikler olması bu alanda varlığını korumaya çalışan suç örgütleri için önemli bir tehdit aracı olarak görülmektedir. Suçluların tespit edilmesinde önemli bir yeri olan görev köpekleri kavramı, suç ve suçların ortaya çıkarılmasında önemlilik arz etmektedir. Bu köpekler suçların tespitinde ihtiyaç duyulan birçok alanda stratejik hedeflere yönelik olarak önemli süreçlerin içerisinde yer almaktadır. Görev köpeklerinin özellik kazanması için uygun ortam ve koşullar oluşturulur. Oluşturulan ortam ve koşullarda eğitimler eşliğinde hazırlanma süreci gerçekleştirilir. Güvenlik hizmetlerine hazırlanacak görev köpeklerine doğumdan itibaren yetişkinlik evresine kadar özel ilgi gösterilmesi gerekmektedir. Görev köpeği olmaya elverişli köpeklerin güven düzeyi önemli olmakla birlikte huy özelliklerinin de dengeli bir durumda olması ve bu yönde geliştirilmesi uygulanacak yöntemlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma ile uyuşturucu madde yakalamalarında Dedektör köpeklerin önemi, türleri ,tespit edilen uyuşturucu madde miktarları ve suç örgütleri üzerindeki ekonomik etkileri dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bahse konu açıklamalar İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü KOM Daire başkanlığı 2005 verileri ışığında hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu, Suç, Ekonomi, Güvenlik, Dedektör, Köpek.

ABSTRACT

Drug trafficking, which is seen as financial gain, constitutes an important source of income for criminal networks. Criminal networks not only strengthen their existence by gaining income from crimes, but also tend to grow. Differences in combat methods are seen as an important threat to criminal organizations trying to maintain their existence in this area.

The concept of duty dogs, which has an important place in detecting criminals, is important in revealing crimes and crimes. These dogs are involved in important processes aimed at strategic goals in many areas needed to detect crimes. Suitable environments and conditions are created for task dogs to gain specialties. The preparation process is carried out with the help of instructors in the created environment and conditions. Special attention should be paid to duty dogs that will be prepared for security services, from birth until adulthood. Although the confidence level of dogs suitable for being working dogs is important, their temperament characteristics are also in a balanced state and the methods to be developed in this direction show how important it is.

In this study, the importance of detector dogs in drug seizures has been tried to be explained by taking into account their types, the amount of drugs detected and their economic effects on criminal organizations. The statements in question were prepared in the light of 2005 data from the KOM Department of the Ministry of Internal Affairs, General Directorate of Security.

Keywords: Drugs, Crime, Economy, Security, Detector, Dog.

¹¹² Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: zeynep.sakar@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6939-0009

GİRİŞ

Tarihe bakıldığında toplum içerisinde yaşayan insanların hayatlarını idame ettirme noktasında onlara yardımcı olmada köpeklerin ne kadar önemli varlıklar olduğunu gösteren pek çok emare vardır. Bu durum zaman içerisinde bir değişim ve gelişim süreci geçirmiştir. Doğa da özellikle tarım alanlarında sürülerini yabancı hayvanlardan korumak ,değişik iklim şartlarında yaşayan toplumlarda soğuk iklim şartlarına karşı yaşamak zorunda kalan insanların evlerini ve arazilerini korumak adına köpeklerle kurulan iletişim insan hayatı için önemlilik arz etmektedir. Tarihten günümüze değin gelişim süreci farklılaşmıştır. Günümüz süreçlerinde köpeklerden güvenlik ve savunma mecralarında faydalanma kavramı ortaya çıkmıştır. Köpeklerin sadakat anlayışı onları insan hizmetinde kullanıma açık hale getirmiştir.

Suçluların tespit edilmesinde önemli bir yeri olan görev köpekleri kavramı, suç ve suçların ortaya çıkarılmasında önemlilik arz etmektedir. Bu köpekler suçların tespitinde ihtiyaç duyulan birçok alanda stratejik hedeflere yönelik olarak önemli süreçlerin içerisinde yer almaktadır. Görev köpekleri'nin özellik kazanması için uygun ortam ve koşullar oluşturulur. Oluşturulan ortam ve koşullarda eğitmenler eşliğinde hazırlanması süreci gerçekleştirilir. Güvenlik hizmetlerine hazırlanacak görev köpeklerine doğumdan itibaren yetişkinlik evresine kadar özel ilgi gösterilmesi gerekmektedir. Görev köpeği olmaya elverişli köpeklerin güven düzeyi önemli olmakla birlikte huy özelliklerinin de dengeli bir durumda olması ve bu yönde geliştirilmesi uygulanacak yöntemlerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Detektör Köpek Türleri

Narkotik Detektör

Uyuşturucu madde kaçakçılığı suçu Dedektör köpeklerin etkin olarak kullanıldığı suç türleri arasında yer almaktadır. Madde kaçakçılığı ile mücadelede etkin olarak yararlanma düzeyi önemlilik arz etmektedir. Narkotik Dedektör köpeklerin eğitim çalışmaları stratejik öneme sahiptir. Bu köpekler farklı eğitim programlarına tabi tutularak değerlendirilme düzeyleri belirlenir. Güvenlik sebebiyle bu köpeklerin çeşitliliğini arttırmak ve değerlendirme süreci yaş ile birlikte sınırlandırılır. Görev süreleri tamamlanan dedektör köpekler eğitilen yeni köpekler ile yer değiştirilir ve süreç bu şekilde ilerleyerek devam eder. Uyuşturucu ile mücadelede Dedektör köpeklerin önemi çok yüksektir.

Silah ve Mühimmat (Kaçakçılık) Detektör Köpekleri

Cep telefonu bataryalarında bulunan maddeye tepki göstermesi nedeniyle silah ve mühimmat kaçakçılığı suçunda Detektör köpekler önemli bir konumdadır. Bu köpekler kaçakçılık suçunu işleyenler için göz ardı edilmemesi gereken bir durum olarak varlık göstermektedir. Güvenlik alanında yararlanan dedektör köpeklerin eğitimleri ve koşulları değişerek gelişim göstermektedir.

Patlayıcı Detektör Köpekleri

Patlayıcı Dedektör köpeklerden daha hızlı hareket alanı sağladığı için başarılı sonuçlar alındığı bilinen bir özelliktir. Patlayıcı dedektör köpeklerin değerlendirilme alanları içerisinde çeşitlilik söz konusudur. Ulusal ve Uluslararası toplantılarda ve can güvenliğinin korunması noktasında tören alanları gibi kalabalık ortamlarda çok etkili hareket alanına sahiptirler.

Canlı İnsan Detektör Köpekleri

Doğal afetler ve olağanüstü zamanlarda sağ kalan insan yerinin tespiti noktasında arama kurtarma çalışmalarında etkin olarak kullanılan canlı insan dedektör köpekleri stratejik bir öneme sahiptir.

Ceset Arama Köpekleri

Doğal afetlerde ve geniş arazilerde kalıntıların bulunmasına dair yapılan arama çalışmalarında insan cesetlerine yönelik yer tespitinde önemli bir yere sahip olan ceset arama köpekleri pek çok suç tespitinde ve olaylarının sonuçlandırılmasında etkin rol oynayan köpeklerdir.

Asayiş Devriye Köpekleri

Toplumsal olaylarda ,tehlikenin olası durumlarında güvenlik sebebiyle asayişi sağlamak adına önlem almak için Asayiş Devriye Köpekleri önemlilik arz etmektedir. Değişen koşullarla birlikte güvenlik önlemleri kapsamında büyük illerimiz başta olmak üzere, eğitimlerden geçirilmek sureti ile halk tarafından yoğun olarak kullanılan geniş alanlarda güvenlik hizmetleri için değerlendirilmeleri detektör köpeklerin önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

İSTATİSTİKİ DEĞERLENDİRMELER

Tablo 1. 2005 Yılında Detektör Köpek Vasıtasıyla Yakalanan Doğal Uyuşturucu Maddeler

Uyuşturucu Madde	Miktar (gr)
Afyon	22.244
Bazmorfin	26.373
Eroin	1.769.401
Esrar	385.719
Kokain	152.179

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle yakalamaların en yüksek olduğu uyuşturucu maddenin esrar ,en düşük maddenin afyon maddesi olduğu görülmektedir.

Tablo 2. 2005 Yılında Detektör Köpek Vasıtasıyla Yakalanan Sentetik Uyuşturucu Maddeler

Uyuşturucu Madde	Miktar (gr)
Captagon	73
Ecstasy	115.440
Sentetik ecza	100.000

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle yakalamaların en yüksek olduğu uyuşturucu maddenin ecstasy en düşük maddenin Captagon olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Yıllara Göre Sentetik Uyuşturucu Madde Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü (adet)

Uyuşturucu Madde	(1998-2005)(Adet)	2005 (Adet)
Captagon	3.383.525	73
Ecstasy	24.709	115.440

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle yakalamaların en yüksek olduğu uyuşturucu maddenin Captagon en düşük maddenin Ecstasy olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 2005 Yılı Eroin Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü

Uyuşturucu Madde	Oran %
------------------	--------

Narkotik Dedektör köpek	27
Diğer	73

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının %27'si Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4. 2005 Yılı Esrar Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü

Uyuşturucu Madde	Oran %
Narkotik Dedektör köpek	6
Diğer	94

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının %6 si Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5. 2005 Yılı Ecstasy Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü

Uyuşturucu Madde	Oran %
Narkotik Dedektör köpek	9
Diğer	91

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü(KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının %9 'ı Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6. 2005 Yılı Kokain Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü

Uyuşturucu Madde	Oran %
Narkotik Dedektör köpek	38
Diğer	62

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının %9 'ı Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 7. 2005 Yılı Afyon Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü

Uyuşturucu Madde	Oran %
Narkotik Dedektör köpek	65
Diğer	35

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının % 65 ‘ı Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 8. 1 2005 Yılı Baz Morfin Yakalamalarında Detektör Köpeklerin Rolü

Uyuşturucu Madde	Oran %
Narkotik Dedektör köpek	19
Diğer	81

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının % 19 ‘u Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 9.2005 Yılında Narkotik Detektör Köpekleri Vasıtasıyla Yakalanan Uyuşturucu Maddelerin Türlerine Göre Oranı

Uyuşturucu Madde	Oran %
Eroin	75
Afyon	1
Esrar	14
Bazmorfin	1
Sentetik Uyuşturucular	8
Kokain	1

Kaynak :İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü(KOM)

Tablo da belirtilmiş olduğu üzere Detektör Köpek marifetiyle eroin yakalamalarının %75 ‘ı Narkotik Dedektör köpek tarafından gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Uyuşturucu maddelerin saklı olduğu yeri bulma, Patlayıcıların yerini tespit etme, Tabii afetlerde sağ kalan insanları bulma, Güvenliği sağlama, Ceset Arama konularında eğitim almış köpeklerin yetiştirilmesi ile uyuşturucu çetelerinin ekonomik olarak verdikleri zararı ortadan kaldırmak için atılan önemli bir adımdır. Maddi kazanç, suç işleyen örgütler için önemlilik arz eder. Örgütsel suçlar bakımından önemli bir gelir kaynağı olarak görülmektedir. suç örgütleri işledikleri suçlardan elde ettikleri gelir devam ettiği sürece varlıklarını güçlenerek devam ettirirler. Örgüte eleman kazanımı, örgüt üyelerinin birbirlerine destek olmaları mevcut yapıyı güçlendiren bir etken olarak değerlendirilir. Suç türleriyle etkin mücadele etmek sadece suçluların yakalanması ile ilgili bir durum değerildir aynı zamanda suç’a konu olan olayların ortadan kaldırılması ile ilgili bir durumdur.

Her ne kadar, organize suç örgütlerini, suç gelirlerini ortadan kaldıracak tedbirler alınıyor olsa da bunun etkin bir şekilde yapılabilmesinin sadece geleneksel suç araştırma teknikleriyle olması mümkün gözükmemektedir. Mücadele yöntemleri arasında yer alan Dedektör köpek eğitimleri ile sağlanan başarının göz ardı edilmeyecek kadar yüksek olduğu görülmektedir. Etkin ve yeterli hukuksal altyapı, kuvvetli ve etkili uluslararası işbirliği ve suçlara duyarlı bir toplumun varlığı ile mücadelenin başarı seviyesinin artacağı görülmektedir.

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

KAYNAKÇA

1. Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü(KOM)
2. (2011). Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara. (2019).
3. Ulusal Uyuşturucu Politika ve Strateji Belgesi (2013-2018). Ankara.

(14)

Doç. Dr. Zeynep Müjde SAKAR¹¹³

SOSYOLOJİK VE EKONOMİK DENGELERLE; UYUŞTURUCU MADDE BAĞIMLILIĞI SUÇU (2000-2003)

WITH SOCIOLOGICAL AND ECONOMIC BALANCES; DRUG ADDICTION CRIME (2000-2003)

ÖZ

Kişilerin ruh sağlığını ve beden sağlığını olumsuz etkileyerek sosyal hayatta dezenformasyona sebep olan uyuşturucu madde bağımlılığı, bireylerin uyuşturucu maddeleri sürekli kullanımları nedeniyle ölümlerle sonuçlanan bir bağımlılık türüdür. Bununla birlikte içerisinde bulunduğu toplumun suhuletini bozan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet güvenliğini negatif etkileyen ve devletin kurumsal olarak mücadele etmesi gereken bir suç türüdür. Toplumsal yozlaşma ile birlikte suç örgütlerinin bir araya gelmesi ve kendi aralarında iş bölümü ve hiyerarşik yapılanma ile haksız kazanç elde edilmesi illegal suç örgütlerinin artmasına ve Devlet-Vatandaş arasındaki güven ilişkisinin olumsuz olarak etkilenmesine neden olmaktadır. Suç örgütlerinin eylemlerini sürdürebilmesi için yüksek miktarda finansal kaynağa ihtiyaç duymaları, uyuşturucu madde bağımlılığını artırma politikalarına özen göstermelerine neden olur. Uyuşturucu madde bağımlılığı suç örgütleri için önemli bir gelir kaynağı niteliğindedir.

Bu çalışma, Devlet ile Vatandaş arasındaki güven bağını zedelemeye ve toplumsal yozlaşmaya neden olmaya çalışan suç örgütlerinin hedef kitlelerinin kimlerden oluştuğunu incelemek ve Türkiye genelindeki iller baz alınarak Emniyet Genel Müdürlüğü KOM Daire Başkanlığı 2000-2003 yılları arasındaki üç yıllık veriler ışığında değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Uyuşturucu, Suç, Ekonomi, Bağımlılık, Sosyoloji.

ABSTRACT

Drug addiction, which negatively affects people's mental and physical health and causes disinformation in social life, is a type of addiction that results in deaths due to the continuous use of drugs by individuals. However, it appears as an important factor that disrupts the peace of the society in which it exists. It is a type of crime that negatively affects state security and that the state must fight institutionally. The coming together of criminal organizations along with social corruption and gaining unfair profits through division of labor and hierarchical structuring among themselves causes the increase of illegal criminal organizations and the trust relationship between the State and the citizens is negatively affected. The fact that criminal organizations need high amounts of financial resources to continue their activities causes them to pay attention to their policies to increase drug addiction. Drug addiction is an important source of income for criminal organizations.

This study divides the target groups of the crime that tries to damage the bond of trust between the State and the citizen and cause corruption, and evaluates the three-year data of the General Directorate of Security KOM Department between 2000 and 2003 on a province-by-province basis throughout Turkey.

Keywords: *Drugs, Crime, Economy, Addiction, Sociology.*

¹¹³ Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: zeynep.sakar@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6939-0009

GİRİŞ

Uyuşturucu, insanların yaşamlarını ve toplumsal gelişim sürecini tehdit eden önemli bir sorun olarak görölmektedir. Dünya’da toplumsal ve ekonomik hayatı olumsuz olarak etkileyen bu stratejik probleminden etkilenmeyen hiçbir dünya ülkesi yoktur. Uyuşturucu sorunuyla ülkelerin mücadele yöntemleri farklılık göstermektedir. Buldukları coğrafyadaki yaşam tarzlarına, ekonomik ve sosyal yapılarına göre farklı derecelerde mücadele edilmektedir. İnanç ve bölgesel çatışmaların yer yer farklılık arz ettiği coğrafyalarda yaşam şekilleri değişkenlik gösterir. Piyasaya da yer alan uyuşturucu türleri arasında yer alan sentetik uyuşturucular gençler tarafından tercih edilerek bir kültür haline dönüştürölmektedir. Uyuşturucu arzı uyuşturucu piyasası açısından önemlilik arz eder. Arz miktarının artmasıyla birlikte uyuşturucu kullanım ve temininde artış söz konusu olmaktadır. Bu durum kullanıcılar arasında uyuşturucu kombinasyonları ile deneme alışkanlıklarını arttırır. Artan alışkanlıklarla birlikte kullanıcı için yüksek sağlık riski ve ölüm tehlikesini de birlikte getirmektedir.

Uyuşturucu madde kullanan kullanıcılar içerisinde buldukları topluma herhangi bir katkı sunmadıkları gibi zayıflayan insan ilişkileri ile birlikte ötekileştirilen bireyler haline gelmektedir. Yaşanan bu olumsuz durum sadece beden ve ruh yapısını bozmakla kalmayarak aynı zamanda aile hayatında fizyolojik ve kalıtsal sorunlara neden olmaktadır.

Uyuşturucu kaçakçılığının etkileri topluma etkili bir şekilde yansımaktadır. Uyuşturucu kaçakçılığı suçu ile birlikte madde kullanımı, toplumsal yapı içerisinde yozlaşmaya sebep olmaktadır. Toplumsal yozlaşma ile birlikte yaşanan çöküş hızlı bir şekilde toplumun her kesimine yansıma özelliğine sahiptir. Hem uyuşturucu kaçakçılığı suçunu hem de uyuşturucu madde kullanımını değerlendirirken bu durumu bir süreç içerisinde değerlendirmek önemlilik arz eder.

Madde Kullanımı

Tablo 1.Yıllara Göre Kullanıcı Sayısı

Yıllar	Kullanıcı sayısı
2000	2795
2001	3314
2002	4037

Kaynak:İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda göröldüğü gibi Yıllara göre kullanıcı sayısına bakıldığında 2000 yılında 2795 kullanıcı sayısına karşılık 2002 yılında kullanıcı sayısının 4037 olduğu görölmektedir.

Tablo 2.İllere Göre Esrar Kullanım Oranları

İstanbul	% 12
İzmir	% 11
Adana	% 9
Mersin	% 6
Antalya	% 4
Diğer iller	% 58

Kaynak:İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda göröldüğü gibi esrar kullanan bireylerin % 11’lik kısmının İzmir ilinde yoğunlaştığı görölmektedir

Tablo 3.İllere Göre Eroin Kullanıcılarının Oranı

İstanbul	% 18
Gaziantep	% 4
Antalya	% 5

Van	% 18
Diyarbakır	% 14
Diğer iller	% 54

Kaynak:İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda belirtildiği gibi eroin kullanan bireylerin en az görüldüğü şehrin Gaziantep ili olduğu görülmektedir.

Tablo 4.İllere Göre Kokain Kullanıcılarının Oranı

İstanbul	% 82
Ankara	% 6
Antalya	% 3
Kilis	% 3
Muğla	% 3
Mersin	% 3

Kaynak:İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda görüldüğü üzere İllere göre kokain kullanıcılarının oranına bakıldığında İstanbul'da kokain kullanıcı oranının yüksek düzeyde bulunduğu görülmektedir.

Tablo 5.İllere Göre Sentetik Uyuşturucu Kullanıcılarının Oranı

İstanbul	% 48
İzmir	% 6
Ankara	% 4
Adana	% 4
Bursa	% 3
Diğer iller	% 35

Kaynak:İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablodan da anlaşıldığı gibi üzere İllere göre sentetik uyuşturucu kullanıcılarının % 48'nin İstanbul'da olduğu görülmektedir.

2000-2003 yılları kapsayan ve polis bölgesi olarak adlandırılan bölgede , uyuşturucu madde kullanan ve bu suç sebebiyle hakkında yasal işlem düzenlenen 1574 kişi ile yapılmış olan Anket formlarından ortaya çıkan sonuca istinaden değerlendirmeler aşağıda yer alan şekildedir.

Tablo 6. 2000-2001 Yılı İtibariyle Yaş ve Cinsiyet Ayrımına Göre Uyuşturucu Madde Kullanım Oranı

Yaş grubu	Kadın	Erkek	Toplam	Oranı
16 yaş altı	1	2	3	0,1
16- 30	31	907	938	46.0
31- 45	13	706	719	35.3
46- 65	7	346	353	17.3
65 yaş üstü	-	24	24	1.2
Toplam	52	1985	2037	100

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda görüldüğü gibi uyuşturucu madde kullanan kişilerin 16 ile 30 yaş grubu arasında yüksek seviyede olduğu görülmekle birlikte 31-45 yaş aralığında da bir yoğunluk olduğu gözlenmektedir.

Tablo 7.2002 Yılı İtibariyle Yaş ve Cinsiyet Ayrımına Göre Uyuşturucu Madde Kullanım Oranı

Yaş grubu	Kadın	Erkek	Toplam	Oranı
16 yaş altı	1	1	2	0,1
16-30	35	637	665	42.5
31-45	15	580	595	38.0
46-65	9	292	301	19.2
65'ten büyük	-	3	3	0.2
Toplam	60	1506	1566	100

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda görüldüğü gibi yaş ve cinsiyet ayrımına göre uyuyturucu madde kullanım oranına bakıldığında 16-30 ve 31-45 yaş aralığında kadın kullanıcılara göre erkek kullanıcıların sayılarının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 8.2000-2003 Yılları Arasında Yaş Aralıklarına Göre Uyuşturucu Madde Kullanıcı durumu

Yaş grubu	2000	2001	2002
16 yaşından küçük	146	151	129
16-30	1337	1076	992
31-45	197	272	216
46-65	33	34	25
65'ten büyük	-3	5	2
Toplam	1716	1538	1364

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tabloda belirtilmiş olduğu gibi Uyuşturucu madde kullanımına başlama yaşı olarak en yüksek seviyenin 16-30 yaş aralığı olduğu gözlenmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Cinsiyet ve Kullanım Durumu

Tablo 9.2001-2003 Yılları Arasında Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Cinsiyet ve Kullanım Durumu

Cinsiyet	2000	2001	2002
Kadın	54	52	32
Erkek	2090	1985	1535
Toplam	2144	2037	1567

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde her üç yıl içerisinde de erkek kullanıcıların kadın kullanıcılara oranla daha yüksek bir seviyede madde kullanımını sağladıkları görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarında Medeni Durum

Tablo 10. Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Medeni durumu

Medeni Durum	2000	2001	2002
Evli	713	743	584
Bekâr	1214	1171	895

Boşanmış	127	96	73
Ayrı yaşıyor	15	9	10

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da grldğ gibi uyuşturucu madde kullanıcılarının medeni durumu incelendiğinde bekar bireylerin madde kullanımına daha yakın olduğu görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Eğitim Düzeyi

Tablo 11.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Eğitim Düzeyi

Eğitim Durumu	2000	2001	2002
Yok	185	133	102
Okuryazar	155	213	114
İlkokul	1168	1159	885
Ortaokul	288	267	243
Lise	237	214	175
Yüksekokul	91	46	30

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde madde kullanımının en yüksek seviyede olduğu eğitim durumunun ilkokul mezunu olan bireylerden oluştuğu görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Kullandığı Madde'nin Cinsi

Tablo 12.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Kullandığı Madde'nin Cinsi

Kullanılan Maddenin Cinsi	2000	2001	2002
Eroin	283	233	140
Esrar	1561	1613	1320
Kokain	27	7	3
Hap	93	59	46
Uçucu	1	4	5
Diğer	51	19	15

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde uyururucu Madde kullanan bireylerin madde cinsine bakıldığında esrar maddesinin yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının İş Durumu

Tablo 13.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının İş Durumu

İş durumu	2000	2001	2002
Düzenli işi var	673	585	434
Düzensiz alışıyor	880	885	702
İşsiz	554	551	420

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde Uyuşturucu madde kullanıcılarının yüksek bir kesiminin düzensiz işlerde çalıştığı görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Sabıka Durumu

Tablo 14.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Sabıka Durumu

Sabıka Durumu	2000	2001	2002
Madde ile ilgisi var	685	640	483
Madde ile ilgisiz	464	474	369
Yok	938	889	700

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde Uyuşturucu madde kullanıcılarının sabıkalarının madde ile ilgili ve ilgisiz suçlarla bağlantılı oldukları görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Aile Durumu**Tablo 15.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Aile Durumu**

Ailesi	2000	2001	2002
Var	147	107	75
Yok	1830	1745	1272
Var ayrı yaşıyor	154	175	177

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde madde kullanan bireylerin büyük bir çoğunluğunun ailesinin olmadığı görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Yaşadığı Yer**Tablo 16.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Yaşadığı Yer**

Yaşadığı yer	2000	2001	2002
Ailesiyle	1724	1751	1322
Arkadaşlarıyla	96	33	42
Yalnız	250	197	8
Sokakta	16	10	13
Otelde	33	30	178

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo da görüldüğü gibi Uyuşturucu kullanan bireylerin yüksek bir çoğunluğunun ailesi ile birlikte yaşadığı görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Ailesinin Gelir Durumu**Tablo 17.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Ailesinin Gelir Durumu**

Ailesinin Gelir Durumu	2000	2001	2002
Düşük gelirli	892	1034	796
Orta gelirli	1013	878	671
Yüksek gelirli	60	50	39

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde madde kullanan bireylerin düşük ve orta gelirli aile mensubu oldukları görülmektedir.

Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Tedavi İsteği

Tablo 18.Uyuşturucu Madde Kullanıcılarının Tedavi İsteği

Tedavi isteği	2000	2001	2002
Var	361	237	189
Yok	1724	1760	1355

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo incelendiğinde madde kullanan bireylerin yüksek bir kısmı tedavi olma talebini red etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsan sağlığını olumsuz olarak etkileyen madde kullanımı, dünya gündeminin en önemli ve acil çözüm bekleyen sorunlarından birini oluşturur. Madde kullanıcılarının medeni durumu, aile ilişkilerinin yapısı vb. etkenler sosyal hayattaki yerini belirleme ve tercih etme noktasında önemlilik arz etmektedir. Aile içerisinde kurulan sağlam diyaloglar kişinin toplum içerisindeki ilişkilerini kuvvetlendirmektedir. Bu yönde gelişimin sağlanması için eğitimlerin yaygınlaştırılması ve toplum içerisinde genelleştirilmesi gerekli bir durumdur. Madde kullanımı ile mücadele noktasında toplumsal yapı göz önüne alınarak kurumlarla işbirliği içerisinde çalışmalar yapılması önemlilik arz eder. Uluslararası platformda madde kullanımının boyutlarını görebilmek ve mücadele faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğü konusunda bilgi sahibi olmak mücadele noktasında önemlilik arz eder.

Uyuşturucu madde kaçakçılığında kanuni yaptırım türleri önem arz etmektedir. Kanuni yaptırımların yanı sıra, eğitim, sivil toplum kuruluşları, sosyal medya mecralarının etkin bir şekilde uygulayıcı pozisyonlarda olması önem arz etmektedir. Uyuşturucu madde kullanımı kendi başına bir suç olması ile birlikte madde temin etme amacıyla ortaya çıkan suçlar, toplumsal yıpranmaya sebep olacak suç miktarının artmasına neden olmaktadır. Madde kullanımı sosyolojik olarak toplum içerisinde her türlü suçu işlemeye elverişli bir hedef kitle ortaya çıkarır. Ortaya çıkan suç türleri ile birlikte ulusal ve uluslararası boyutta suç örgütlerinin ortaya çıkmasına neden olur.

Uyuşturucu Madde kullanımı ve bağımlılığına yönelik mücadele yöntemleri ve yasal işlem uygulanabilirliğinin gerçekleştirilmesi için öncelikle sorunun tam anlamıyla tanımlanması gerekli ve önemlidir. Ekonomik göstergeler ışığında mücadele yöntemlerinin genişletilmesi sosyolojik ve psikolojik etkenlerin değişimine katkı sağlayacaktır. Türk toplumunda kadınların madde kullanmalarına karşı tutumları kültürel kodlar sebebiyle daha mesafelidir. Bu sebeple yönelim kadınlarda daha az seviyelerde görülmektedir. Madde kullanan bireylerin aileleriyle birlikte yaşıyor olmaları aile eğitiminin ne kadar önemli bir seviyede olduğunu göstermektedir. Madde ile mücadele tanımı yapılırken bu önemli bilginin merkez olarak konumlandırılması önemlilik arz eder. Ekonomik ve sosyal dengeler göz önüne alındığında işsizlikle birlikte gelen bunalım dönemlerinin artması ve madde kullanan bireylerin bu dönemde yükselmesi tesadüfi bir durum olmadığı gerçeğini göstermektedir. Bu sebeplerle istihdam artırıcı tedbirlerin alınması ekonomik ve sosyal dengelerin sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1. 2005-2009 KOM Raporları
2. 2009-2012 KOM Raporları
3. Araştırması Komisyonu Raporu, Ankara.2008
4. EMCDDA, Ulusal Raporu (2012 Verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası, TUBİM, 2013.
5. Emniyet Genel Müdürlüğü KOM Türkiye Uyuşturucu Raporu, Ankara, 2012.
6. KOM. Kokain. Ankara: KOM Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.
7. KOM. Organize Suçlar ve Kaçakçılıkla Mücadele Türkiye Raporu. Ankara: KOM Yayınları. 2012.

8. Mali Suçları Araştırma Kurulu, MASAK Faaliyet Raporu, 2012.
9. Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis
10. Türkiye Büyük Millet Meclisi Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı
11. Ulusal Uyuşturucu Politika ve Strateji Belgesi, (2013-2018), Ankara, 2013

(15)

Ali ARRAK ISMAEL ISMAEL* ; Doç. Dr. Uğur Bekir DİLEK**

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE IRAK HUKUKUNDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN HUKUKİ OLARAK KORUNMASI: KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ***
LEGAL PROTECTION OF CHILD LABOR UNDER THE UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND IRAQI LAW: A COMPARATIVE ANALYSIS

ÖZ

Bu çalışma, çocuk hakları ve çocuk işçiliği konularındaki uluslararası düzenlemeler ile Irak hukukunun sunduğu yasal korumaları karşılaştırmalı bir Şekilde incelemektedir. Çocuklar, toplumların geleceğini oluŐturduklarından, uluslararası toplum bu grubu korumak amacıyla çocuk işçiliğini yasaklayan çeşitli yasal düzenlemeler getirmiştir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları SözlöŐmesi (BMÇHS) ve Irak'ın ulusal yasaları, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik önemli koruma araçları ve prosedürler sunmaktadır. Araştırma, bu yasal düzenlemelerin ve koruma önlemlerinin, çocukların sağlığını tehlikeye atabilecek işlerde çalışmalarını engelleme etkinliğini değerlendirerek, iki hukuk sisteminin bu konudaki yaklaşımlarını karŐılaŐtırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Haklar, İŞçilik, Korumu, Irak, Çocuk İŞçiliği.

ABSTRACT

This study examines the legal protections provided by international regulations and Iraqi law regarding child rights and child labor through a comparative analysis. Given that children represent the future of societies, the international community has implemented various legal measures to prohibit child labor and protect this group. In this context, the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC) and Iraq's national laws provide significant protection mechanisms and procedures to prevent child labor. The research aims to evaluate the effectiveness of these legal regulations and protective measures in preventing children from working in jobs that could endanger their health and to compare the approaches of the two legal systems on this issue.

Keywords: Child, Rights, Labor, Protection, Iraq, Child Labor.

* Yüksek Lisans, Ali ARRAK ISMAEL ISMAEL, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, e-mail: ueueyv2@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-3312-1529>

** Doç. Dr. Uğur Bekir DİLEK, Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, e-mail: ugurbekir@yalova.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3606-0959>

*** Bu çalışma, Ali ARRAK ISMAEL ISMAEL'ının, Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalında yapılan "Çocuk Hakları SözlöŐmesi (İslam ve Irak Hukuku İle Mukayeseli Olarak)" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Çocuklar, toplumu inşa eden ve hem zayıflık hem de güç barındıran temel unsurlardır. Çocuklar, saf ve masum doğalarının bir sonucu olarak çevresel tehlikelerden korunma konusunda genellikle yetersiz kalırlar. Çocukların ihtiyaçlarını karşılayamama durumu, bireylerin kişiliklerinin şekillenmesinde ve güvenli bir yaşam sürmelerinde önemli bir engel oluşturur. Çocuk haklarının korunması, Anayasalar, kanunlar, uluslararası anlaşmalar ve ülke içi mevzuatlar tarafından vurgulanan özel bir öneme sahip bir konudur.

Bağımsız çocuk haklarının tesis edilmesi nispeten yeni bir gelişmedir. On dokuzuncu yüzyılda reform hareketlerinin ortaya çıkışına kadar birçok ülke, çocukları ebeveyn otoritesinden, ekonomik bağımsızlıktan veya sosyal ihmalden koruma sorumluluğunu kabul etmemiştir. Çocuk hakları, kölelik, çocuk işçiliği, küçüklerin ticareti ve fuhuş istismarı gibi olumsuz durumlara karşı alınması gereken tedbirlerle ele alınmıştır¹¹⁴. Hukuk, toplumdaki değerlerin korunmasını ve uyulmasını sağlamakla yükümlüdür. Toplumun ayrılmaz bir parçası olan çocukların değerlerini ve ilkelerini korumak, toplumun direği ve geleceği açısından hukuki bir görevdir¹¹⁵. Bu nedenle, çocukların hukuken korunması sadece bir yükümlülük değil, aynı zamanda topluma, devlete ve hukuka karşı bir sorumluluktur.

Çocuk işçiliği sorunu, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Irak'ta da önemli bir meseledir. Irak, kırsal alanlardan kentsel bölgelere ve tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçiş yapmaktadır. Bu dönüşüm süreci, çocuk işçiliği sorununu daha görünür hale getirmekte; aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çocuklar, eğitimlerini bırakıp çeşitli işlerde çalışmaya başlamaktadır. Çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişim aşamaları tamamlanmadığı için çalışma koşulları bu gelişim süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Çocuk işçiliğinin gelişim üzerindeki olumsuz etkileri açıkça ortadadır. Ancak Irak ve benzeri ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve kültürel değerleri, bu sorunun kısa vadede çözüme kavuşturulmasını güçleştirmektedir.

Çocukların çalışması, eğitimden mahrum kalmalarına, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin zarar görmesine ve çeşitli istismar vakalarına maruz kalmalarına yol açmaktadır. Çocuk emeğinin kötüye kullanıldığı mevcut durum, çocuk işçiliğinin köklü bir şekilde ele alınmasını, bu sorunun çözümü için etkili yöntemler geliştirilmesini ve ilgili kişi, kurum ve kuruluşların bu konuda daha aktif bir rol üstlenmelerini zorunlu kılmaktadır.

Irak Cumhuriyeti, İslam'ı benimseyen bir Arap ülkesidir ve 1958 yılında Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çocukların ve haklarının korunmasına yönelik taahhütlerde bulunmuştur. Irak, 1971 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni onaylamış ve 1966 tarihli bu uluslararası anlaşmanın 24. maddesi çerçevesinde çocukların ayrımcılığa uğramaksızın korunmasını öngörmüştür. Ayrıca, Irak 1994 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylamış ve çocuk haklarının sağlanması için çeşitli adımlar atmıştır¹¹⁶. Bu adımlar arasında Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulması ve Ulusal Çocuk Veri Portalı'nın oluşturulması yer almaktadır.

2005 Irak Anayasası, devlete anneliğin ve çocukluğun korunmasını garanti etmiştir. Çocukların ebeveynlerinden eğitim, bakım ve öğretim alma hakkı olduğu belirtilmiştir. Devlet, bu hakları korumak için gerekli önlemleri alır ve engelleri ortadan kaldırır. Ailede, okulda ve toplumda şiddet ve istismara karşı çocukların onurlu bir yaşam sürmelerini sağlamak devletin sorumluluğundadır. Irak'ın çocuk haklarıyla ilgili birçok uluslararası anlaşmayı onaylamış olması, bu alandaki hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi gereken ülkelere biri olduğunu ortaya koymaktadır¹¹⁷.

Irak, 1994 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni ve 2001 yılında 182/1999 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi onaylamış olmasına rağmen¹¹⁸, 2005 Irak Anayasası'nın belirlediği Madde 30, bireylerin ve ailelerin, özellikle çocukların, özgür ve onurlu bir yaşam sürmelerini sağlamak amacıyla sağlık, sosyal ve temel bileşenleri sağlamayı hedeflemektedir. Buna rağmen, Irak'taki çocuklar erken yaşlardan itibaren birçok ihlale maruz kalmaktadır. İşgal sonrası öldürme,

¹¹⁴ Linda C Reif, "Independent Children's Rights Institutions", *Handbook of Children's Rights* (Routledge, 2016), 420-438.

¹¹⁵ Michael F C Bourdillon, *Rights and Wrongs of Children's Work* (Rutgers university press, 2010).

¹¹⁶ *International Conventions on Human Rights Ratified by Iraq Before 2003* (Baghdad, 2012).

¹¹⁷ Rana Ali Hamid Al-Saadi, "Legal Guarantees to Protect Children's Rights in Iraq", *The Thirteenth Annual Virtual Scientific Conference* (Journal of Al-Turath University College, 2020), 273-285.

¹¹⁸ *International Conventions on Human Rights Ratified by Iraq Before 2003*.

yer değiştirme ve eğitimden yoksun kalma gibi süreçlerden etkilenmişlerdir. Düşük ekonomik seviyeler nedeniyle okuldan ayrılma, dilencilik, uyuşturucu kullanımı, sağlık hizmetlerinden yoksunluk ve diğer olumsuz durumlar, çocukların haklarından mahrum kalmasına yol açmaktadır¹¹⁹.

Bu araştırmanın ana sorunu, 2005 Irak Anayasası ve 2015 tarihli 37 sayılı Irak İş Kanunu'nun çocuk işçiliğine yönelik sunduğu yasal koruma araçlarını ve bu araçların uluslararası anlaşmalarla ne kadar uyumlu olduğunu incelemektedir. Çalışmanın önemi, ülkeler, uluslararası kuruluşlar ve ulusal mevzuatın çocuk işçiliğine karşı sunduğu güvencelerin kapsamını ortaya koyarak, çocuklara insan onuruna yakışır bir yaşam sağlama çabalarının bilimsel araştırma alanına katkıda bulunmasıdır. Araştırmanın hedefleri, çocuk işçiliğinin yasal korunmasıyla ilgili ulusal mevzuatın ve uluslararası anlaşmaların uygunluk derecesini belirlemek ve çocukların korunmasını sağlayan hukuki mekanizmaları açıklamaktır.

2. ÇOCUK VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ KAVRAMI

Çocukları çalışmaya zorlayan birçok neden bulunmaktadır ve bu nedenler çeşitli araştırmalar tarafından ortaya konmuştur. Yoksulluk, çocuk işçiliğinin en önemli ekonomik ve sosyal sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır; çünkü çocukların sağladığı gelir, ailenin geçimini sağlamak için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, bazı bölgelerde veya geleneklerde sosyal nedenler de etkili olabilir; örneğin, çocukların ebeveynlerinin izinden gitmeleri gibi. Ekonomik olmayan nedenler arasında, çocukların hakları konusunda daha az bilinçli olmaları, daha az sorun çıkarmaları ve hırsızlık ile işe devamsızlık olasılıklarının daha düşük olması sayılabilir. Bunun yanı sıra, çocuk işçiliğini yasaklayan mevcut yasalar ve düzenlemeler yetersiz olabilir veya bu alandaki hükümet ve halk denetimi zayıf kalabilir. Bu bağlamda, çocuk işçiliği ve yasal olarak korunması kavramlarını anlamamız için bu konuları hem kavramsal hem hukuksal olarak açıklamamız gerekmektedir.

2.1. Çocuk ve Çocukluk

Çocukluk terimi pek çok yasa metninde yer almakta ancak tanımı genellikle açıkça belirtilmemektedir. Hukukun çeşitli alanlarında çalışan uzmanlar, konularına göre farklı kriterler kullanarak çocuk tanımlamaları yapmışlardır; bu tanımlamalar bazen yaşa, bazen erginliğe, bazen de işlenen suçlara göre değişiklik göstermektedir¹²⁰.

İngilizce'de 'child', Almanca'da "kind", Rusça'da 'rebenok', Fransızca'da 'enfant' ve Arapçada ve Osmanlıca'da 'tifil' olarak kullanılan çocuk terimi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde küçük yaşta olan oğul veya kız, soy bakımından oğul veya kız evlat, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişim dönemindeki oğul veya kız olarak tanımlanmaktadır¹²¹.

Çocuk, yalnızca biyolojik bir varlık olarak değerlendirilmemelidir. Milli değerlerin başında gelen ve dikkatle korunması gereken bir varlıktır¹²². Çocuk, doğuştan erginliğe kadar süren bir dönemin temsilcisi olarak tanımlandığı gibi, olgunlaşmamış, "ergin" olarak kabul edilmeyen küçük bir yurttaş olarak da ifade edilmiştir. Ayrıca çocukluk, yaşamın bir hazırlık dönemi değil, kendine özgü ihtiyaçları ve yasaları olan bir yaş dilimi olarak da değerlendirilmiştir. Çocuk, yaşının küçüklüğünden dolayı henüz sorumlu olmadığı ve her türlü davranışı yapmaya yetkili bulunmayan bir birey olarak tanımlanabilir¹²³.

¹¹⁹ Ibtisam Hatem Alwan - Dina Muhammad Jabr, "Protecting Children's Rights in Iraq Between Constitutional Articles and Reality Challenges", *The Second International Scientific Forum* (Imam Al-Kadhim College / Law Department, 2022).

¹²⁰ Cemil Çelik, "Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi", *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi* 1/36 (2005).

¹²¹ "TDK", *Türk Dil Kurumu* (2024); O Polat, "Çocuk Hakları. İstanbul: Analiz Yayınları", *Köker Ebru Çam.(2010). Sosyal İnceleme ve Mesleki Raporlarda Suça İtilen Çocuklar: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Örneği. Master Thesis. Hacettepe University, Social work Department. Ankara, (1997).*

¹²² Mustafa Ruhi Şirin - Sevgi Usta Sayıta, *İstanbul Çocuk Kurultayı İstanbul Çocuk Raporu* (İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı, 2000).

¹²³ Çelik, "Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi".

Çocukluk kavramı 1600'lü yıllardan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Rönesans öncesi dönemde çocuklar küçük yetişkinler olarak görülüyordu. Çocukluğa özel bir statü, 17. yüzyılda ortaya çıkmış ve bu dönemde çocuklara masumiyet ve zayıf bir statü atfedilmiştir. Ayrıca, bu dönemde çocuklar tatlı, sevimli, eğlenceli ve komik olarak algılanmaya başlanmıştır. Çocukların yaşamındaki önemli değişiklikler bu yüzyılda görülmüş ve çocuklar, yetişkinlerin dünyasından ayrıştırılmıştır. Önceleri sanat eserlerinde çocuklar küçük yetişkinler olarak tasvir edilirken, 17. yüzyıldan itibaren çocuklar ayrı birer karakter olarak resimlere yansıtılmıştır¹²⁴.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin birinci maddesi, ulusal yasalar tarafından daha erken bir yaşta reşit olunmadıkça, 18 yaşının altındaki her bireyin çocuk olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Bu maddeyle, çocuk tanımında değiştirilemez bir yaş sınırı koyulmaması, çocukluğun sona ermesine ilişkin farklı toplumların kültürel normlarına saygı gösterilmesini amaçlamaktadır¹²⁵.

2.1.1. Hukukta Çocuk

Hukuk sistemlerinde belirli bir yaşın altındaki bireyler genellikle “çocuk” olarak sınıflandırılır. Ancak, çocukların fiziksel, ruhsal ve ahlaki bütünlüğünü korumak amacıyla bazı hukuk alanlarında 18 yaşının altında da yaş sınırlamaları uygulanmaktadır. Suç işlenmesi durumunda, çocuklar yaş gruplarına göre farklı koruma altına alınır. İş hukukunda, belirli bir yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaktır. Eğitim hukukunda ise, çocuğun okula başlama yaşı ve zorunlu eğitim süresinin sona erme yaşı belirlenmiştir. Medeni Kanun'da, çocukların rüşt yaşına ulaşmadan evlenebilmesi için ana-babalarının ya da vasisinin rızası gerektiren daha küçük yaşlar da belirtilmiştir¹²⁶.

Hukuk, bireylerin özgür iradeleriyle diğer bireylerin özgür iradelerinin genel özgürlük kuramına uygun olarak düzenlenmiş kuralların toplamıdır¹²⁷. ‘Hak’ kavramı ise, özgürlükleri koruyan ve kurumsallaştıran bir özgürlük biçiminde hukuksal kimlik kazanan bir unsurdur¹²⁸. Bir hakkın varlığı, birine karşı bir iddia oluşturur ve bu iddianın geçerli sayılabilmesi, belirli kurallar ve ahlaki ilkelere bağlıdır¹²⁹. Windscheid, hak kavramını "hukuk düzeni tarafından tanınan irade yetkisi" olarak tanımlarken, Ihering hakkı "hukuk tarafından korunan bir menfaat" olarak belirtir¹³⁰. Campbell (1983), hakkı, yasal veya yarı yasal olarak korunan veya ilerletilen menfaat olarak ifade eder¹³¹. Haklar, kişiliğin ve düşüncenin gelişimi ile birlikte kişisel bir bağ ve bütünleşmeye dönüşür. Hak bilincinin güçlenmesi, hakların anlamını, değerini ve önemini artırır¹³².

Çocuk Hakları ise, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik açıdan sağlıklı ve normal bir şekilde yetişmesi için hukuk kuralları tarafından tanınan hak ve menfaatlerdir¹³³. Çocuk hukuku,

¹²⁴ Zübeyde Fazlıoğlu, *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

¹²⁵ Ferdi Kavak, *Çocuk Haklarının Korunmasında Polisin Görev Ve Yetkilerinin Uygulama Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

¹²⁶ Emine Akyüz, “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, *Mili Eğitim Dergisi*, (2001).

¹²⁷ Ayşe Tülin Yürük - Yard Doç Dr Kıymet SELVİ, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri* (Anadolu Üniversitesi, 2005).

¹²⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (İstanbul: Beta Yayınları, 2001).

¹²⁹ Joel Feinberg, “The Nature and Value of Rights, in, Rights, Justice and the Bounds of Liberty”, Princeton NJ: Princeton University Press.

¹³⁰ M Emin Emimi, “Hak Kavramı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12 (2004), 203-216.

¹³¹ Tom Campbell, *The Left and Rights: A Conceptual Analysis of the Idea of Socialist Rights* (Routledge, 2013).

¹³² Bekir Onur (ed.), *Cumhuriyet ve Çocuk (2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1999).

¹³³ Saibe Özlem Kaya, *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları ile İlgili Görüşleri* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

köklü bir geçmişe sahip olmayan ve yeni bir hukuk dalı olarak kabul edilen bir alandır. Tarihsel süreç içinde çocukların korunmasına yönelik yaklaşımlar ve yöntemler değişiklik göstermiştir. Bu değişiklikler, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerine bağlı olarak gerçekleşmiştir¹³⁴.

İlkel dönemlerde, devletlerin oluşumundan önce çocukların korunması esas olarak ailelerin sorumluluğunda kabul edilmiştir. Devletlerin kurulması ve örgütlenmesinin ardından, bu sorumluluk yalnızca ailelerin yükümlülüğünden çıkarak, toplumsal kurumlar ve devletler tarafından üstlenilmiştir. Çocukların korunması ile ilgili ilk kurumlar genellikle dini karakter taşıırken, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasi görüşlerindeki değişimler ve uygarlık seviyesinin artmasıyla bu kurumlar, dini niteliklerinden uzaklaşarak, çağın gereklerine uygun hale gelmiştir. Günümüzde, çocukların korunmasıyla ilgili kurumlar devletler tarafından kurulmakta ve bu durum, devletin bir görevi olarak görülmektedir.

Çocuk hukukunun iki farklı anlamı bulunmaktadır¹³⁵:

Geniş ve objektif anlamda çocuk hukuku: Bu anlamda, çocuklara tanınan hak ve yükümlülükleri ifade eder.

Dar ve sübjektif anlamda çocuk hukuku: Çocuk haklarının kapsamını belirler. Bu kapsam, çocuğun hukuki durumunu belirleyen kuralları içerir ve özel hukuk, ceza hukuku, sosyal hukuk ve kamu hukuku alanlarındaki çocuk haklarını kapsar.

Çocuk hakları üzerine farklı görüşler mevcuttur. Çocukların özel gereksinimlere sahip olduğu ve bu nedenle özel korunma ve haklara ihtiyaç duyduğu savunulmaktadır. Çocuk hakları, toplumsal sorunların yanı sıra felsefi, ahlaki ve yasal sorunları da gündeme getirir¹³⁶.

İnsan hakları mevcutken ayrı bir çocuk hakkı oluşturulması, başlangıçta garip görünebilir. Ancak, insan haklarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi ve yaşama geçirilmesi, çocuklara verilen haklar ve eğitimle mümkündür. Şiddet gören, istismar edilen veya ihmal edilen çocuklardan oluşan bir toplulukta, sağlıklı ve insan haklarına saygılı bireyler yetiştirmek mümkün değildir.

Çocuk hakları, insan haklarının bir alt kümesini oluşturur. Geniş anlamda toplumsal, felsefi, ahlaki ve yasal boyutları içerirken, dar anlamda çocuklara tanınan hak ve sorumlulukların tümünü ifade eder¹³⁷.

Çocuk işçiliği, genellikle gelişmiş ülkelerden ziyade, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde daha yaygındır. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Çocuk işçiliğinin başlıca sebepleri arasında yoksulluk öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra¹³⁸:

- Sosyoekonomik zorluklar,
- Hızlı göç süreçleri,
- Gelir dağılımındaki dengesizlikler,
- Aile içindeki gelir düşüşü ve yetersizliği,
- Ailede çocuk sayısının fazla olması ve gelir yetersizliği,
- Geleneksel görüşler,
- Çocukların ucuz iş gücü olarak görülmesi,
- İşsizlik,
- Hukuki düzenlemelerdeki eksiklikler

gibi birçok etken de bu sorunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

¹³⁴ Bilgin Tiryakioğlu, Milletlerarası Özel Hukukta Çocuklara İlişkin Kurallar (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Genel Yayın No. ; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Bilim Serisi; 6, 1991).

¹³⁵ Ali Naim İnan, "Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1/1 (1968), 201-219.

¹³⁶ Mihriban Kırdök, *Çocuk Hakları* (İstanbul: Çiviayazısı Yayınları, 1998).

¹³⁷ Kaya, *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları ile İlgili Görüşleri*.

¹³⁸ Hatice Çelik, *Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği)* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

3. ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NDE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Uluslararası çocuk haklarını korumaya yönelik anlaşmalar, üye devletlerin bu alanda ilgili yasaları düzenlerken uyması gereken standart ve yükümlülükleri belirlemektedir. 1973 tarihli Asgari Yaş Sınırı Anlaşması'nda da vurgulandığı üzere, bu anlaşmaya taraf olan her devlet, çocuk işçiliğini etkili bir şekilde ortadan kaldırmayı ve asgari yaş sınırını, gençlerin fiziksel ve zihinsel gelişimleriyle uyumlu bir seviyeye kademeli olarak yükseltmeyi amaçlayan bir ulusal politika izlemeyi taahhüt eder¹³⁹.

Mali açıdan aileler arasındaki yaşam standardı farklılıkları, çocukların karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir ve genel ekonomideki krizler sonucunda çocukların çalışmaya yönelmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle, insan haklarıyla ilgili uluslararası örgütler, çocuk haklarını koruma konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. Çocuk haklarının korunmasına yönelik birçok uluslararası anlaşma yapılmıştır, özellikle çocuk haklarının ihlali ve çocukların çalıştırılması vakalarının artması sonrasında bu anlaşmaların sayısı artmıştır. Bu anlaşmalardan biri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oybirliği ile kabul edilen ve Irak'ın 1994 yılında onayladığı 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir. Bu sözleşmede, "Çocuk, 18 yaşını doldurmamış her insan olup, yasalarca daha erken yaşta reşit sayılma durumu hariçtir" ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca, çocuğun "ekonomik sömürüden ve muhtemelen tehlikeli olacak, çocuğun eğitimine engel teşkil edecek veya çocuğun sağlığına ya da fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişimine zarar verecek her türlü işten korunma hakkı" da belirtilmiştir (BMÇHS Madde 1 ve 32 göre)¹⁴⁰. Bu sözleşme, devletleri çocuk haklarıyla ilgili kabul edilen hakların uygulanması amacıyla Cenevre'deki Çocuk Hakları Komitesi'ne periyodik raporlar sunmakla yükümlü kılmıştır ve böylece çocukları özgür bir toplumda sorumluluk hissiyle yaşama hazırlamayı amaçlamaktadır (BMÇHS Madde 44 göre)¹⁴¹.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliği konusuna doğrudan odaklanarak çocukların istismarını önlemek ve çalışmalarını engellemek amacıyla birçok sözleşme ve uluslararası araç yayımlayan tek örgüttür. Bunlar arasında, 26 Haziran 1973'te ILO Genel Konferansı tarafından kabul edilen ve Irak'ın 1985 yılında onayladığı Asgari Yaş Sözleşmesi No. 138 de bulunmaktadır¹⁴². Bu sözleşmede belirtilenler:

- Ulusal kanunlar veya düzenlemeler, 15 ila 13 yaşları arasındaki kişilerin hafif işlerde çalışmasına şu koşullar altında izin verebilir (7. Madde 1. Fikrası)¹⁴³:
 - Sağlıklarına veya gelişimlerine zarar verme olasılığı bulunmamalıdır.
 - Okula devam etmelerini ve yetkili makamlarca onaylanan rehberlik veya mesleki eğitim programlarına katılımlarını engellememeli ve aldıkları eğitimden yararlanmalarını zayıflatmamalıdır.
- Yetkili makam, hangi faaliyetlerde çalışmaya izin verileceğini belirler ve bu işlerde çalışılabilecek saat sayısını karara bağlar (3. Madde 2. fıkrası)¹⁴⁴.

Irak'ın 2001 yılında onayladığı, 1999 tarihli Çocuk İşçiliğinin En Kötü Şekilleri Sözleşmesi No. 182 de¹⁴⁵, ücretsiz temel eğitimin önemine ve çalışan çocukların rehabilitasyonu ile toplumsal entegrasyonuna, ailelerinin ihtiyaçlarına özen göstererek tüm çocuk işçiliği biçimlerinin tamamen ve kökten ortadan kaldırılmasına vurgu yapmaktadır. Bu sözleşme, çocukların yaptığı en kötü işleri şu şekilde tanımlamaktadır:

¹³⁹ ILO, "138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi", *Uluslararası Çalışma Örgütü* (1973).

¹⁴⁰ UNICEF, "Convention on the Rights of the Child", *United Nations International Children's Emergency Fund Org.* (Erişim 02 Ağustos 2024).

¹⁴¹ UNICEF, "Convention on the Rights of the Child".

¹⁴² *International Conventions on Human Rights Ratified by Iraq Before 2003.*

¹⁴³ ILO, "138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi" (1973).

¹⁴⁴ ILO, "138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi" (1973).

¹⁴⁵ *International Conventions on Human Rights Ratified by Iraq Before 2003.*

"Her türlü ve biçimde kölelik, zorla çalıştırma, çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması, pornografik materyal üretimi veya uyuşturucu üretimi ve ticareti gibi yasadışı faaliyetlerde kullanılması"¹⁴⁶.

Uluslararası Çalışma Örgütü, 1998 yılında, işte temel ilke ve hakları garanti altına almak amacıyla "İş'le İlgili Temel İlke ve Haklar Bildirgesi"ni yayımlamıştır. Bu bildirgenin ikinci maddesi, "Üye devletlerin, sözleşmeleri onaylamamış olsalar bile, örgüte üye olduklarında aşağıdaki temel ilkelere ve haklara saygı göstermekle yükümlü olduklarını" belirtmiştir¹⁴⁷:

- 1) Sendika özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının etkin şekilde tanınması,
- 2) Zorla çalıştırmanın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması,
- 3) Çocuk işçiliğinin etkin şekilde ortadan kaldırılması,
- 4) İstihdamda veya mesleklerde ayrımcılığın ortadan kaldırılması.

Ayrıca, 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, soy bağı veya diğer koşullar nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocuklar ve ergenler lehine özel koruma ve yardım önlemlerinin alınması gerektiğini belirtmiştir. Çocukların ekonomik ve sosyal sömürden korunması gerektiği de vurgulanmıştır. Çocukların ahlaklarını bozacak, sağlıklarına zarar verecek, yaşamlarını tehdit edecek veya doğal gelişimlerine zarar verecek herhangi bir işte çalıştırılmasının yasal olarak cezalandırılması gerektiği de belirtilmiştir. Ayrıca, ülkelerin, yasal olarak küçük yaştaki çocukların ücretli işlerde çalıştırılmasını yasaklayan ve cezalandıran asgari yaş sınırları koymaları gerektiği de vurgulanmıştır (Maddeler 3-10)¹⁴⁸.

4. IRAK HUKUKUNDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Birçok ülke anayasası, çocuk haklarını koruma eğilimindedir; bu haklar, çalışma hakkı da dahil olmak üzere, anayasal metinlerde veya iş kanunlarında yer almaktadır. Çocuklar, sürekli çalışmaya dayanamayacak kadar küçük olduklarından, bu yasalar onlara yönelik özel koruma önlemleri öngörmektedir. Gençlerin gün batımından itibaren gece çalıştırılmaması da dahil olmak üzere, gün doğumuna kadar azami çalışma süresi altı saat olarak belirlenmiştir¹⁴⁹.

Çocuk haklarını koruyan anayasalar arasında, çocukların ekonomik sömürsünü tamamen yasaklayan 2005 tarihli Irak Cumhuriyeti Anayasası da bulunmaktadır (Irak Anayasası 29. maddesi)¹⁵⁰. Anayasa, "Devlet, birey ve aileyi, özellikle çocuk ve kadını, sağlık ve sosyal güvenlik açısından yeterli gelir ve barınma sağlayarak özgür ve onurlu bir yaşam sürmelerini garanti altına alır" ifadesini içermektedir (Irak Anayasası 30. maddesi)¹⁵¹. Bu bağlamda, 2005 Anayasası, devlet yetkililerine bireylerin, ailelerin, çocukların ve kadınların sağlık sigortası aracılığıyla geçimlerini sağlama ve insana yakışır bir yaşam sürmelerini temin etme yükümlülüğünü vermektedir.

Irak İş Kanunu'nun 2015 tarihli 37 sayılı düzenlemesi, çocukların yasal korunmasını sağlamak amacıyla asgari çalışma yaşını on beş (15) olarak belirlemiştir. Ayrıca, çocukların sağlıklarına, güvenliklerine

¹⁴⁶ ILO, "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine karşı Evrensel Koruma", *Uluslararası Çalışma Örgütü* (Erişim 02 Ağustos 2024).

¹⁴⁷ ILO, "Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar", *Uluslararası Çalışma Örgütü* (Erişim 02 Ağustos 2024); Özen Eren, "The Role of the International Labor Organization's (ILO's) 1998 Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work in strengthening the ILO regime: A study of the ILO's Committee on Freedom of Association (CFA)", (2010).

¹⁴⁸ OHCHR, "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights", *United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner* (1966).

¹⁴⁹ Ahmed Hilali Abdulallah, *Children's rights: in Islamic law, International Conventions, and National Legislation* (Dar Altalayie, 2006).

¹⁵⁰ UNHCR, "Constitution of the Republic of Iraq", *Global Law & Policy Database REFWORLD* (2005).

¹⁵¹ UNHCR, "Constitution of the Republic of Iraq" (2005).

veya ahlaklarına zarar verebilecek işlerde çalıştırılmaları yasaklanmıştır. İş Kanunu, tehlikeli işlerin tanımını bakanlık tarafından verilen talimatlarla belirler ve bu işler aşağıdaki gibi sıralanmıştır¹⁵²:

- Yer altında, su altında, tehlikeli yüksekliklerde ve kapalı alanlarda çalışmak.
- Elle müdahale gerektiren veya ağır yüklerin taşınmasını gerektiren tehlikeli makine, ekipman ve aletlerle çalışmak.
- Sağlıksız bir ortamda çalışmak, olağandışı sıcaklık, gürültü veya titreşime maruz kalmak.
- Zor koşullarda uzun saatler boyunca veya gece çalışma koşullarında çalışmak.

Ayrıca, çocukların gece veya karma işlerde çalıştırılması da yasaklanmıştır (Irak İş Kanunu'nun 104. Madde). Çocukların sağlığı, güvenliği ve ahlakı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek işlerde çalıştırılmaları kesinlikle engellenmektedir¹⁵³.

Ancak, çocukların sağlığına zarar vermeyen işlerde çalışabilmeleri belirli şartlara bağlıdır. Çocukların işe başlamadan önce sağlık kontrolünden geçmeleri gerekmektedir. Sağlık kontrolü, çocuğun iş yapma yeteneğini ve fiziksel uygunluğunu doğrulayan bir tıbbi komite tarafından yapılmalıdır. Çocuk, yıllık sağlık kontrollerine tabi tutulmalı ve bu kontroller, çocuğun fiziksel ve psikolojik uygunluğunu sürekli olarak değerlendirmelidir. Çocukların iş yapma uygunluğu, en az 18 yaşına kadar sağlık denetimi altında tutulmalıdır. Yüksek sağlık riski taşıyan işlerde çalışan çocukların, en az 21 yaşına kadar periyodik sağlık kontrollerine tabi olmaları zorunludur. Sağlık kontrollerinin masrafları çocuk işçi veya ailesi tarafından karşılanamaz¹⁵⁴.

Çocukların günlük çalışma süresi yedi saati geçemez ve bu süre içinde en az bir saatlik dinlenme arası verilmelidir. Çalışan çocuklara yılda 30 gün ücretli yıllık izin hakkı tanınmıştır. İşverenler, çocuk işçilerin korunmasına yönelik hükümleri işyerinde görünür bir yere asmak zorundadır. Ayrıca, işverenler çocuk işçilerin isimlerini, yaşlarını ve verilen işleri içeren bir kayıt tutmalı ve sağlık belgelerini saklamalıdır¹⁵⁵.

Aile yönetiminde ve aile üyelerinin gözetiminde çalışan çocuk işçiler, bu yasaların hükümlerinden muaf tutulur. Irak İş Kanunu, 15 yaşını doldurmuş ve aile ortamında yerel tüketim için üretim yapan çocuk işçileri kapsamaz. Bununla birlikte, Irak İş Kanunu çocuk işçilerin yasal korumasına büyük önem vermektedir. Çocukları, dilencilik, kafelerde çalışma veya tehlikeli maddelerle çalışma gibi istismara açık durumlara karşı korumak, devletin sosyal ve yasal kurumlarının temel görevlerinden biridir. Yasaya aykırı hareket eden işverenler, 100.000 dinardan az olmamak üzere ve 500.000 dinarı geçmemek üzere para cezası ile cezalandırılabilir¹⁵⁶.

Çocuk işçilerin korunmasına yönelik diğer bir düzenleme ise 1983 tarihli ve 76 sayılı Irak Çocuk Koruma Yasası'dır¹⁵⁷. Bu yasa, çocuğun kamuya açık yerlerde dilencilik yapması, ayakkabı boyacılığı yapması veya 15 yaşından küçük çocukları suça yönlendiren başka bir mesleği icra etmesi durumunda çocuğun evsiz olarak kabul edileceğini belirtmektedir. Ayrıca, 1969 tarihli ve 111 sayılı Irak Ceza Kanunu¹⁵⁸, çocuklara özel koruma sağlamaktadır. Bu yasa, on sekiz yaşını doldurmamış bireyleri fuhuşa teşvik eden veya bu faaliyetlerden kâr sağlayan kişilere on yıl hapis cezası verilmesini öngörmektedir.

5. BULGULAR

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) ve Irak Hukuku arasındaki karşılaştırmalı analizden şu bulgular elde edilmektedir:

¹⁵² "Labor Law of Iraq", *Learning Partnership Org.* (2015).

¹⁵³ "Labor Law of Iraq" (2015).

¹⁵⁴ "Labor Law of Iraq" (2015).

¹⁵⁵ "Labor Law of Iraq" (2015).

¹⁵⁶ "Labor Law of Iraq" (2015).

¹⁵⁷ "1983 لسنة (76) لقانون رعاية الاحداث رقم (Erişim 02 Ağustos 2024).

¹⁵⁸ "1969 لسنة 111 لقانون العقوبات رقم (Erişim 02 Ağustos 2024).

1) Tanım ve Kapsam:

• Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989):

○ Tanım: Çocuk, 18 yaşını doldurmamış her birey olarak tanımlanır (Madde 1).

○ Kapsam: Sözleşme, çocukların ekonomik sömürüden ve sağlığına, eğitimine zarar verebilecek işlerden korunmasını öngörür (Madde 32). Devletler, bu hakların uygulanması için periyodik raporlar sunmak zorundadır (Madde 44).

• Irak Hukuku:

○ Tanım: Çocuklar, 15 yaşını doldurmamış bireyler olarak tanımlanır. Irak Anayasası, çocukların ekonomik sömürsünü yasaklar (Madde 29).

○ Kapsam: Irak İş Kanunu ve Çocuk Koruma Yasası, çocukların sağlığına, güvenliğine ve ahlakına zarar verebilecek işlerden korunmasını öngörür. Ayrıca, çocuk işçilerin korunmasına yönelik çeşitli düzenlemeler içerir.

2) Asgari Çalışma Yaşı:

• Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989):

○ Sözleşme, çocuk işçiliğinin asgari yaş sınırını belirlemez, ancak çocukların ekonomik sömürüden ve eğitimlerine zarar verebilecek işlerden korunması gerektiğini vurgular (Madde 32).

• Irak Hukuku:

○ Irak İş Kanunu, çocukların asgari çalışma yaşını 15 olarak belirler. Ayrıca, tehlikeli işlerde çocukların çalıştırılmasını yasaklar (Madde 104).

3) Çalışma Koşulları ve Sağlık:

• Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989):

○ Çocukların, sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyecek, eğitimine engel olacak veya fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da sosyal gelişimini tehlikeye atacak işlerden korunma hakkı vardır (Madde 32).

• Irak Hukuku:

○ Çocukların sağlığına zarar vermeyen işlerde çalışabilmesi için, sağlık kontrolünden geçmeleri gerekmektedir. Çocukların işe başlamadan önce sağlık kontrolü, yıllık sağlık kontrolleri ve yüksek sağlık riski taşıyan işlerde 21 yaşına kadar periyodik sağlık kontrolleri yapılmalıdır (Irak İş Kanunu). Çocukların günlük çalışma süresi yedi saati geçemez ve en az bir saatlik dinlenme süresi verilmelidir.

4) Gece ve Tehlikeli İşlerde Çalışma:

• Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989):

○ Sözleşme, çocukların gece veya tehlikeli işlerde çalıştırılmasını doğrudan yasaklamaz, ancak çocukların bu tür işlerden korunmasını öngörür (Madde 32).

• Irak Hukuku:

○ Irak İş Kanunu, çocukların gece veya tehlikeli işlerde çalıştırılmasını yasaklar (Madde 104). Bu yasak, çocukların sağlığına ve güvenliğine yönelik özel koruma sağlar.

5) Eğitim ve Rehabilitasyon:

• Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989):

○ Çocukların eğitimlerine zarar verebilecek işlerden korunmaları gerekmektedir. Eğitim hakkı, çocuk haklarının önemli bir parçasıdır (Madde 32).

• Irak Hukuku:

○ Çocuk işçilerin eğitime devam etmeleri ve sağlığa uygunluğu sürekli olarak değerlendirilmelidir. Çocukların eğitimlerine zarar verebilecek işlerde çalıştırılması yasaktır. Ayrıca, çocuk işçilerin rehabilitasyonu ve toplumsal entegrasyonu üzerinde durulmaktadır.

6) Cezai Yaptırımlar ve Denetim:

• Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989):

○ Sözleşme, çocuk haklarının ihlali durumunda cezai yaptırımları doğrudan düzenlemez. Bunun yerine, devletlerin çocuk haklarını koruma ve uygulama sorumluluğunu vurgular (Madde 44).

• Irak Hukuku:

○ Irak İş Kanunu ve diğer ilgili yasalar, çocuk işçiliğine yönelik yasa dışı uygulamalar için cezai yaptırımlar içerir. Yasaya aykırı hareket eden işverenler para cezasına çarptırılır. Ayrıca, Irak Çocuk Koruma Yasası, çocukların dilencilik veya tehlikeli işlerde çalışmasını yasaklar ve suça yönlendiren çocukları evsiz olarak kabul eder.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, çocuk işçiliğinin yasal korunması için uluslararası ve ulusal düzeydeki sistemlerin etkinliğini değerlendirmiştir. Çocuk haklarını koruma amacıyla oluşturulan uluslararası sözleşmelerle uyumlu olan Irak mevzuatının kapsamı ve uygulanabilirliği incelenmiştir. Çocuk işçiliğinin yasal olarak korunabilmesi, yalnızca uluslararası sözleşmelerle değil, aynı zamanda ulusal mevzuatlar aracılığıyla da mümkündür. Bu mevzuatlar, çocuğun eğitimini aksatmadan ve zihinsel ile fiziksel yeteneklerine uygun işlerin sağlanmasını, sorumluluk almayı, işbirliği yapmayı, hoşgörü ve gönüllülüğü öğrenmeyi ve yapılan iş karşılığında uygun bir ücret almayı garanti etmelidir.

Araştırma sonuçlarına göre, Irak'ın çocuk işçiliği ile ilgili mevzuatı, 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi ve uluslararası çalışma örgütlerinin ilgili anlaşmaları ile uyumlu görünmektedir. Irak İş Kanunu'nun 2015 tarihli düzenlemesi, çocukların korunması için gerekli tüm hükümleri içermekte olup, tıbbi muayeneler, çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve uygun ücret ödenmesi gibi önemli önlemleri kapsamaktadır.

Bu bulgular ışığında, araştırmacı aşağıdaki önerileri sunmaktadır:

- Kurumsal İşbirliği ve Rehabilitasyon Programları: İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, İnsan Hakları Bakanlığı gibi ilgili tüm kurumlarla işbirliği yapılarak, sokaklarda dilencilik yapan ve terkedilmiş çocukları toplayıp devlet yurtlarına yerleştirmeye yönelik kampanyalar düzenlenmelidir. Bu çocuklara uygun destek sağlanmalı ve topluma yeniden kazandırmak için rehabilitasyon programları oluşturulmalıdır.

- Yasal Düzenlemeler ve Eğitim: Ebeveynlerin çocuklarını okula göndermeme sorumluluğunu üstlenecek bir yasanın çıkarılması gerekmektedir. Bu yasa, çocuk işçiliği ve okuryazarlık eksikliğini azaltarak toplumda önemli bir etki yaratacaktır.

- Sivil Toplum ve Sendika Katılımı: Sivil toplum kuruluşları ve işçi sendikaları, çocuk işçiliği ile başa çıkmak için etkili planlar geliştirmeye teşvik edilmelidir. Eğitim ve bilgilendirme seminerleri düzenleyerek toplumda farkındalık yaratılmalı ve çocuk işçiliği ile mücadelede etkin olunmalıdır.

- Medya ve Kamu Bilinçlendirme: Medyanın, çocukların geç saatlerde sokaklarda sigara satışı veya su dağıtımını gibi faaliyetlerini haberleştirerek, yetkili makamlara bilgi vermeyi teşvik eden haberler yapması gerekmektedir. Bu, çocuk işçiliği konusundaki farkındalığı artıracak ve kamuoyunun bu soruna karşı duyarlılığını geliştirecektir.

Bu öneriler, çocuk işçiliği ile mücadelenin güçlendirilmesi ve çocuk haklarının etkin bir şekilde korunabilmesi için gerekli adımları atmaya yönelik stratejik bir yaklaşımı temsil etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akyüz, Emine. 'Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı'. Mili Eğitim Dergisi.
2. Ali Hamid Al-Saadi, Rana. 'Legal Guarantees to Protect Children's Rights in Iraq'. The Thirteenth Annual Virtual Scientific Conference. 273–285. Journal of Al-Turath University College, 2020.
3. Bourdillon, Michael F C. Rights and Wrongs of Children's Work. Rutgers university press, 2010.
4. Campbell, Tom. The Left and Rights: A Conceptual Analysis of the Idea of Socialist Rights. Routledge, 2013.
5. Çelik, Cemil. 'Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi'. Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi 1/36 (2005).

6. Çelik, Hatice. Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
7. Emni, M Emin. 'Hak Kavramı'. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 12 (2004), 203–216.
8. Eren, Özen. 'The Role of the International Labor Organization's (ILO's) 1998 Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work in Strengthening the ILO Regime: A Study of the ILO's Committee on Freedom of Association (CFA)'.
9. Fazlıoğlu, Zübeyde. Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
10. Feinberg, Joel. 'The Nature and Value of Rights, in, Rights, Justice and the Bounds of Liberty'. Princeton NJ: Princeton University Press, 1980. Princeton NJ: Princeton University Press.
11. Franklin, Bob (ed.). The New Handbook of Children's Rights. London: Routledge, 1st Ed., 2001. <https://doi.org/10.4324/9780203405963>
12. Gemalmaz, Mehmet Semih. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş. İstanbul: Beta Yayınları, 2001.
13. Hatem Alwan, Ibtisam - Muhammad Jabr, Dina. 'Protecting Children's Rights in Iraq Between Constitutional Articles and Reality Challenges'. The Second International Scientific Forum. Imam Al-Kadhim College / Law Department, 2022.
14. Hilali Abdulallah, Ahmed. Children's Rights: In Islamic Law, International Conventions, and National Legislation. Dar Altalayie, 2006.
15. ILO. '138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'. Uluslararası Çalışma Örgütü. 1973. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://www.ilo.org/>
16. ILO. 'Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar'. Uluslararası Çalışma Örgütü Erişim 02 Ağustos 2024. <https://www.ilo.org/>
17. ILO. 'Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Karşı Evrensel Koruma'. Uluslararası Çalışma Örgütü. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://www.ilo.org/>
18. İnan, Ali Naim. 'Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi'. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 1/1 (1968), 201–219. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000220
19. Kavak, Ferdi. Çocuk Haklarının Korunmasında Polisin Görev Ve Yetkilerinin Uygulama Açısından Değerlendirilmesi. Ankara: Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
20. Kaya, Saibe Özlem. Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri . Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksel Lisans Tezi, 2011.
21. Kırdök, Mihriban. Çocuk Hakları. İstanbul: Çiviyazısı Yayınları, 1998.
22. OHCHR. 'International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights'. United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner. 1966. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://www.ohchr.org/>
23. Onur, Bekir (ed.). Cumhuriyet ve Çocuk (2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1999.
24. Polat, O. 'Çocuk Hakları. İstanbul: Analiz Yayınları'. Köker Ebru Çam.(2010). Sosyal İnceleme ve Mesleki Raporlarda Suça İtilen Çocuklar: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Örneği. Master Thesis. Hacettepe University, Social Work Department. Ankara.
25. Reif, Linda C. 'Independent Children's Rights Institutions'. Handbook of Children's Rights. 420–438. Routledge, 2016.
26. Roche, Jeremy. 'Children: Rights, Participation and Citizenship'. Childhood 6/4 (25 November 1999), 475–493. <https://doi.org/10.1177/0907568299006004006>

27. Şirin, Mustafa Ruhi - Usta Sayita, Sevgi. İstanbul Çocuk Kurultayı İstanbul Çocuk Raporu. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı, 1st Ed., 2000.
28. Tiryakioğlu, Bilgin. Milletlerarası Özel Hukukta Çocuklara İlişkin Kurallar. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Genel Yayın No.; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Bilim Serisi; 6, 1991.
29. UNHCR. 'Constitution of the Republic of Iraq'. Global Law & Policy Database REFWORLD. 2005. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://www.refworld.org/>
30. UNICEF. 'Convention on the Rights of the Child'. United Nations International Children's Emergency Fund Org. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://www.unicef.org/>
31. Yürük, Ayşe Tülin - SELVİ, Yard Doç Dr Kıymet. İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri. Anadolu Üniversitesi, 2005.
32. International Conventions on Human Rights Ratified by Iraq Before 2003. Baghdad, 2012.
33. Learning Partnership Org. 'Labor Law of Iraq'. 2015. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://learningpartnership.org/>
34. Türk Dil Kurumu. 'TDK'. 2024. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://tdk.gov.tr/>
35. 'قانون العقوبات رقم 111 لسنة 1969'. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://iraqlid.e-sjc-services.iq/>
36. 'قانون رعاية الاحداث رقم (76) لسنة 1983'. Erişim 02 Ağustos 2024. <https://wiki.dorar-aliraq.net/iraqilaws/law/19105.html>

(16)

Arş. Gör. Yasin ERDURAN¹⁵⁹; Doç. Dr. Melih ENGİN¹⁶⁰

AKADEMİK AİDİYETİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM MEMNUNİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

THE EFFECT OF ACADEMIC BELONGING ON UNIVERSITY STUDENTS' EDUCATIONAL SATISFACTION

ÖZ

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin akademik aidiyet düzeyleri ve demografik özelliklerinin eğitim memnuniyeti üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çoklu regresyon analiziyle, akademik aidiyet faktörlerinin (ders katılım, kütüphane erişimi, öğretim üyeleriyle iletişim, etkinliklere katılım) “akademik hizmetler” ve “sosyal-fiziki olanaklar” üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. 541 öğrenciden elde edilen veriler, ders katılım ve kaynak erişiminin her iki memnuniyet boyutu üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermiştir. Sınıf düzeyinin ise bu boyutlar üzerinde negatif bir etkisi olduğu, üst sınıf öğrencilerinin daha az memnun olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, cinsiyetin sosyal-fiziki olanaklar üzerinde etkisi olup, kadın öğrencilerin daha memnun olduğu saptanmıştır. Öğretim üyeleriyle iletişim, etkinliklere katılım ve mezun olunan lise türünün ise anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bulgular, öğrenci memnuniyetinin özellikle ders katılım ve kaynak erişimiyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akademik aidiyet, öğrenci memnuniyeti, çoklu regresyon analizi, yükseköğretim, eğitim kalitesi.

ABSTRACT

This study examines the effects of university students' academic belonging levels and demographic characteristics on their educational satisfaction. Using multiple regression analysis, the effects of academic belonging factors (class participation, library access, communication with faculty, participation in activities) on "academic services" and "social-physical facilities" were evaluated. Data from 541 students showed that class participation and access to resources had a positive effect on both dimensions of satisfaction. However, the class level had a negative impact, indicating that senior students were less satisfied. Additionally, gender was found to have a significant effect on social-physical facilities, with female students being more satisfied. Communication with faculty, participation in activities, and the type of high school graduated from had no significant effect. The findings emphasize that student satisfaction is primarily shaped by factors related to direct educational processes, such as class participation and access to resources.

Keywords: Academic belonging, student satisfaction, multiple regression analysis, higher education, educational quality.

¹⁵⁹ Bursa Uludağ Üniversitesi İnegöl İşletme Fakültesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü Araştırma Görevlisi Yasin ERDURAN; ORCID: 0000-0003-3362-2108, yasinerduran@uludag.edu.tr

¹⁶⁰ Bursa Uludağ Üniversitesi İnegöl İşletme Fakültesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü Doç. Dr. Melih ENGİN; ORCID: 0000-0002-4953-6119, melihengin@uludag.edu.tr

GİRİŞ

Yükseköğretim kurumlarında öğrenci memnuniyeti, hem eğitim kalitesinin hem de öğrencilerin akademik ve sosyal başarılarının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Astin, 1999; Pascarella & Terenzini, 2005). Öğrenci memnuniyeti, yalnızca bireysel bir değerlendirme olmakla kalmayıp, aynı zamanda üniversitelerin eğitim politikalarını ve stratejilerini belirlemelerine yardımcı olan kritik bir geri bildirim kaynağıdır (Elliott & Shin, 2002). Üniversiteler, öğrencilerin beklenti ve ihtiyaçlarını anlamak ve karşılamak suretiyle eğitim süreçlerini iyileştirirken, öğrenci memnuniyetini de artırmayı hedeflemektedir (Hurtado & Carter, 1997). Öğrenci memnuniyeti, eğitim hizmetlerinin kalitesi, öğretim elemanlarıyla etkileşim, kampüs olanakları ve akademik aidiyet gibi pek çok faktörle ilişkilidir (Kuh, 2001; Tinto, 1993). Bu bağlamda, öğrencilerin kendilerini üniversite ortamına ait hissetmeleri ve eğitim süreçlerine aktif katılımları, memnuniyet düzeylerini doğrudan etkileyebilecek kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Hausmann, Schofield, & Woods, 2007).

Akademik aidiyet, öğrencilerin öğrenim gördükleri kuruma duygusal, sosyal ve akademik açıdan bağlanmalarını ifade eder (Kuh, 2009). Bu aidiyet, öğrencilerin eğitim süreçlerine dahil olma düzeyleri, akademik performansları, devamlılıkları ve genel memnuniyetleri üzerinde belirleyici bir rol oynar (Thomas, 2012). Araştırmalar, yüksek akademik aidiyete sahip öğrencilerin öğrenim gördükleri kuruma daha bağlı olduklarını, derslere düzenli katılım gösterdiklerini ve akademik başarılarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Strayhorn, 2012; Tinto, 1993). Aidiyet hissi, öğrencilerin üniversite yaşamına daha kolay uyum sağlamalarına, sosyal ilişkilerini güçlendirmelerine ve geleceğe yönelik akademik hedeflerini daha net belirlemelerine yardımcı olmaktadır (Hausmann et al., 2007; Strayhorn, 2019).

Öğrencilerin akademik aidiyetlerini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Öğrencilerin derslere katılımı, kütüphane ve diğer akademik kaynaklara erişimi, öğretim elemanlarıyla kurdukları iletişim ve bilimsel-kültürel etkinliklere katılım gibi unsurlar, öğrencilerin kendilerini akademik çevrenin bir parçası olarak hissetmelerini sağlamakta ve aidiyet düzeylerini artırmaktadır (Berger & Milem, 1999; Kuh et al., 2006). Bu aidiyet duygusunun öğrencilerin eğitim memnuniyeti üzerindeki etkisi, özellikle üniversitelerin sunduğu akademik hizmetler ve sosyal-fiziki olanaklar bağlamında ele alınması gereken önemli bir konudur (O'Donnell, 2014). Ancak, öğrencilerin aidiyet düzeyinin memnuniyetleri üzerindeki etkisini belirlemek ve bu ilişkinin yönünü ortaya koymak, üniversitelerin öğrenci odaklı stratejiler geliştirmeleri açısından kritik öneme sahiptir (Kahu & Nelson, 2018).

Öğrencilerin memnuniyetini artırmada önemli rol oynayan bir diğer unsur ise üniversitenin fiziksel ve sosyal olanaklarıdır. Öğrencilerin sosyal yaşamlarına uygun alanlar, sportif ve kültürel faaliyetler, kampüs içi olanaklar, kütüphane ve çalışma alanları gibi unsurlar, genel memnuniyeti doğrudan etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir (Chickering & Reisser, 1993; Kuh, 2001). Dolayısıyla, akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişkiyi anlamak, bu konulara dair daha derinlemesine bilgi sunarak, öğrencilerin üniversite deneyimlerini zenginleştirecek uygulamaların geliştirilmesine olanak taniyacaktır (Yorke & Longden, 2004). Ancak, akademik aidiyet ve memnuniyet arasındaki ilişkinin hangi aidiyet faktörleri tarafından ne ölçüde etkilendiği konusunda literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin akademik aidiyet faktörlerinin (örneğin, derse katılım, kütüphane ve kaynaklara erişim, öğretim üyeleriyle iletişim ve bilimsel-kültürel etkinliklere katılım) öğrencilerin eğitim memnuniyetine, özellikle akademik hizmetler ve sosyal-fiziki olanaklara yönelik memnuniyetine etkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda, akademik aidiyet ve memnuniyet arasındaki ilişkinin, eğitim kalitesini artıracak stratejiler geliştirmek amacıyla daha kapsamlı bir şekilde ele alınması hedeflenmektedir. Bu çalışmanın, öğrenci memnuniyeti ve akademik aidiyet arasında önemli ilişkiler kurarak üniversitelerin öğrenci odaklı hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik öneriler sunması beklenmektedir.

Literatür taraması

Arslan ve Akkas (2014) çalışmasında, akademik aidiyetin öğrencilerin akademik memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada anket çalışması ve istatistiksel analizler kullanılmıştır. Araştırmanın ana bulguları, öğrencilerin akademik aidiyet düzeylerinin yüksek olmasının, onların eğitimden duydukları memnuniyeti artırdığını göstermektedir. Çalışmanın güçlü yönleri arasında büyük bir örneklem grubunun kullanılması ve detaylı veri analizleri yer alırken, zayıf yönü olarak sadece tek bir üniversiteye odaklanmış olması belirtilmiştir. Wilkins ve Balakrishnan (2013) çalışmasında, uluslararası öğrencilerin eğitim memnuniyeti ve akademik aidiyet düzeyleri incelenmiştir. Araştırma anket çalışması ve yapısal eşitlik modellemesi yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, uluslararası öğrencilerin memnuniyetinin, akademik aidiyet ve sosyal entegrasyon düzeyleri ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışmanın güçlü yönleri çeşitli ülkelerden gelen öğrenciler üzerinde yapılmış olmasıdır. Ancak, kültürel farklılıkların etkilerinin tam olarak kontrol edilmemiş olması çalışmanın zayıf yönü olarak değerlendirilebilir. Robinson, Lee ve Al-Rahmi (2019) çalışmasında, öğrencilerin akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişki incelenmiştir. Anket çalışması ve regresyon analizleri kullanılarak yapılan bu çalışmada, akademik aidiyetin öğrencilerin eğitim memnuniyetini pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin kendilerini bir akademik topluluğun parçası olarak hissetmelerinin, onların genel akademik başarılarını da artırdığı belirtilmiştir. Çalışmanın güçlü yönleri geniş bir katılımcı kitlesine ve farklı demografik gruplara odaklanmasıdır. Zayıf yönü ise, öz-rapor verilerine dayanması nedeniyle yanlılık riski taşıyabilir. Sharif Nia ve arkadaşları (2023) çalışmasında, online öğrenme sırasında öğrenci memnuniyeti ve akademik yeterlik üzerine odaklanılmıştır. Bu çok ülke çalışmasında, öğrenci katılımının online eğitim memnuniyeti ve akademik yeterlilik üzerindeki aracılık rolü incelenmiştir. Çalışma, öğrenci katılımının yüksek olmasının, online eğitim memnuniyeti ve akademik başarıyı artırdığını göstermektedir. Çalışmanın güçlü yönleri arasında farklı ülkelerden gelen verilerin kullanılması ve kapsamlı analizler yer almaktadır. Ancak, pandemi koşullarında yapılan bu çalışmanın bulgularının normal dönemlere genellenebilirliği sınırlı olabilir. Avcı ve arkadaşları (2023) çalışmasında, akademik aidiyetin sosyal bağlılık ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışma, öğrencilerin akademik aidiyetlerinin, onların genel yaşam memnuniyetini ve akademik başarılarını artırdığını göstermektedir. Çalışmanın güçlü yönleri arasında geniş bir örneklem grubunun ve çeşitli analiz yöntemlerinin kullanılması yer alırken, zayıf yönü olarak çalışmanın kesitsel olması ve uzun vadeli etkilerin incelenmemesi belirtilebilir.

Morelli ve arkadaşları (2023) çalışmasında, akademik memnuniyetin bireysel, sosyal ve kurumsal değişkenler tarafından nasıl etkilendiği incelenmiştir. Çalışma, motivasyon, kendini düzenleme ve sosyal etkileşimin akademik memnuniyet üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Özellikle yüksek motivasyon seviyelerinin akademik başarı ve memnuniyet ile ilişkili olduğu, düşük motivasyon seviyelerinin ise daha yüksek bırakma riski taşıdığı belirtilmiştir. Çalışmanın güçlü yönleri geniş bir veri kümesi kullanması ve çeşitli değişkenleri kapsamaması iken, zayıf yönü olarak öz-rapor verilerinin kullanılması gösterilebilir. DeCino, Fish ve Syed (2022) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin akademik aidiyet duygusunun geliştirilmesinde ekolojik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu çalışmada, akademik aidiyetin geniş bir ekosistem içerisinde nasıl şekillendiği ve etkilendiği incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, öğrencilerin akademik aidiyetlerinin, sosyal destek sistemleri ve kurumsal aidiyet ile güçlendiğini göstermektedir. Çalışmanın güçlü yönleri, kapsamlı bir teorik çerçeveye dayalı olması ve çeşitli sosyal ve kültürel bağlamlarda akademik aidiyeti incelemesidir. Zayıf yönleri arasında, bazı alt grupların yeterince temsil edilmemesi yer almaktadır.

Morton ve McKinney de Royston (2022) çalışmasında, ilk nesil üniversite öğrencilerinin akademik aidiyetleri ve çoklu kimlikleri ele alınmıştır. Çalışma, bu öğrencilerin akademik aidiyetlerinin, akademik performansları ve genel memnuniyetleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmanın bulguları, öğrencilerin akademik aidiyetlerinin yüksek olması durumunda, akademik başarılarının ve memnuniyetlerinin arttığını göstermektedir. Çalışmanın güçlü yönleri, çoklu kimliklerin etkilerini detaylı bir şekilde ele alması ve geniş bir katılımcı grubuna dayanmasıdır. Ancak, sadece belirli bir öğrenci grubu üzerinde yoğunlaşması çalışmanın genellenebilirliğini sınırlayabilir. Akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti üzerine yapılan

çalışmalar tarihsel sıralamada incelendiğinde, bu iki kavram arasındaki bağın giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Arslan ve Akkas (2014), akademik aidiyetin eğitim memnuniyetine olan olumlu etkisini ilk olarak geniş bir örneklem grubunda analiz etmiş, ancak tek bir üniversiteye odaklanmış olmaları çalışmanın genellenebilirliğini sınırlamıştır. Bunu takiben Wilkins ve Balakrishnan (2013), uluslararası öğrenciler üzerinde benzer bir ilişkiyi ele almış, farklı ülkelerden gelen öğrencileri incelemesi çalışmanın güç noktası iken, kültürel farklılıkların tam olarak kontrol edilmemesi zayıf bir yön olarak öne çıkmıştır.

Sonraki yıllarda Robinson, Lee ve Al-Rahmi (2019), daha geniş ve demografik olarak çeşitli bir katılımcı kitlesi üzerinde akademik aidiyetin eğitim memnuniyeti ve akademik başarı üzerindeki pozitif etkilerini doğrulamıştır. Bu dönem, online öğrenmenin yükselmesiyle Sharif Nia ve arkadaşlarının (2023) çalışmaları, öğrenci katılımının online eğitimdeki memnuniyet ve başarı üzerindeki rolünü incelemiş, pandemi koşullarının sonuçları sınırlayabileceğini belirtmiştir. Avcı ve arkadaşları (2023) ise akademik aidiyetin sosyal bağlılık ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerini araştırmış, kesitsel çalışma yapısı nedeniyle uzun vadeli etkilerin gözlemlenememesi zayıf yön olarak değerlendirilmiştir. Daha yakın çalışmalarda, Morelli ve arkadaşları (2023) akademik memnuniyetin bireysel ve kurumsal değişkenlerle ilişkisini detaylandırmış, yüksek motivasyonun başarı ve memnuniyet üzerindeki kritik rolünü vurgulamıştır. DeCino, Fish ve Syed (2022) ekolojik bir yaklaşım benimseyerek akademik aidiyetin sosyal destek ve kurumsal aidiyetle nasıl şekillendiğini açıklamış, Morton ve McKinney de Royston (2022) ise ilk nesil üniversite öğrencilerinin akademik aidiyetlerinin çoklu kimlikler bağlamında nasıl etkilendiğini incelemiştir. Bu çalışmalar, akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişkiyi daha geniş bir bağlamda ve çeşitli öğrenci grupları üzerinden ele alarak konunun kapsamını genişletmiştir. Sosyal bilimlerde öğrenim gören öğrenciler için akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişkinin araştırılması, bu öğrencilerin eğitim deneyimlerini anlamak ve iyileştirmek açısından kritik öneme sahiptir. Sosyal bilimler disiplinleri, toplumsal sorunları anlamak ve çözüm üretmek amacıyla eleştirel düşünme, empati ve sosyal etkileşim becerilerini geliştirmeyi hedefler. Bu alanlardaki öğrencilerin, kendilerini akademik topluluklarının bir parçası olarak hissetmeleri, hem akademik başarıları hem de genel memnuniyetleri üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Örneğin, Arslan ve Akkas (2014) ile Robinson, Lee ve Al-Rahmi (2019) gibi çalışmalarda, akademik aidiyetin yüksek olmasının eğitim memnuniyetini ve akademik başarıyı artırdığı gösterilmiştir.

Bu ilişkinin daha iyi anlaşılması, üniversitelerin ve eğitim kurumlarının, öğrencilerin akademik aidiyetlerini güçlendirecek politikalar ve uygulamalar geliştirmelerine yardımcı olabilir. Özellikle sosyal bilimlerde, öğrencilerin kendilerini topluluklarına entegre hissetmeleri, onların daha derinlemesine öğrenmelerine ve eğitimden daha fazla tatmin olmalarına katkıda bulunur. Literatürdeki mevcut bulgular, bu alanda yapılacak daha fazla araştırmanın, eğitim stratejilerinin geliştirilmesi ve öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerinin desteklenmesi açısından önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişkinin araştırılması, sosyal bilimler eğitiminin kalitesini artırmak ve öğrencilerin potansiyellerini maksimize etmek için gereklidir.

Tablo 1: Akademik Aidiyet ve Eğitim Memnuniyeti Üzerine Yapılan Çalışmaların Özeti

Yazarlar	Yıl	Araştırma Konusu	Metodoloji	Ana Bulgular	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Wilkins ve Balakrishnan	2013	Uluslararası öğrencilerin eğitim memnuniyeti ve akademik aidiyet düzeyleri	Anket çalışması, yapısal eşitlik modellemesi	Akademik aidiyet ve sosyal entegrasyonu eğitim memnuniyetiyle güçlü ilişkili olduğu	Çeşitli ülkelerden gelen öğrenciler üzerinde çalışma yapılması	Kültürel farklılıkların etkilerinin tam olarak kontrol edilmemesi

Arslan ve Akkas	2014	Akademik aidiyetin öğrencilerin akademik memnuniyeti üzerindeki etkisi	Anket çalışması, istatistiksel analizler	Akademik aidiyetin yüksek olmasının eğitim memnuniyetini artırdığı	Büyük bir örneklem grubu, detaylı veri analizleri	Sadece tek bir üniversiteye odaklanılmış olması
Robinson, Lee ve Al-Rahmi	2019	Akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişki	Anket çalışması, regresyon analizleri	Akademik aidiyetin eğitim memnuniyetini ve genel akademik başarıyı pozitif yönde etkilediği	Geniş ve çeşitli katılımcı kitlesi	Öz-rapor verilerine dayanması nedeniyle yanlılık riski taşıması
DeCino, Fish ve Syed	2022	Üniversite öğrencilerinin akademik aidiyetinin ekolojik bağlamda incelenmesi	Teorik çerçeveye dayalı analizler	Akademik aidiyetin sosyal destek sistemleri ve kurumsal aidiyet ile güçlendiği	Kapsamlı teorik çerçeve, çeşitli sosyal ve kültürel bağlamlarda inceleme	Bazı alt grupların yeterince temsil edilmemesi
Morton ve McKinney de Royston	2022	İlk nesil üniversite öğrencilerinin akademik aidiyeti ve çoklu kimlikleri	Anket çalışması	Akademik aidiyetin yüksek olmasının akademik başarı ve memnuniyeti artırdığı	Çoklu kimliklerin etkilerini detaylı inceleme, geniş katılımcı grubu	Sadece belirli bir öğrenci grubu üzerinde yoğunlaşması nedeniyle genellenebilirliğin sınırlı olması
Sharif Nia ve arkadaşları	2023	Online öğrenme sırasında öğrenci memnuniyeti ve akademik yeterlik	Anket çalışması, çeşitli ülkelerde veri	Öğrenci katılımının yüksek olmasının online eğitim memnuniyeti ve akademik başarıyı artırdığı	Farklı ülkelerden gelen veriler, kapsamlı analizler	Pandemi koşullarında yapılan çalışmanın bulgularının normal dönemlere genellenebilirliği sınırlı olması

Avcı ve arkadaşları	2023	Akademik aidiyetin sosyal bağıllık ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi	Anket çalışması, çeşitli analiz yöntemleri	Akademik aidiyetin yaşam memnuniyeti ve akademik başarıyı artırdığı	Geniş örneklem grubu, çeşitli analiz yöntemleri	Çalışmanın kesitsel olması ve uzun vadeli etkilerin incelenmesi
Morell i ve arkadaşları	2023	Akademik memnuniyetin bireysel, sosyal ve kurumsal değişkenlerle ilişkisi	Anket çalışması, geniş veri kümesi	Yüksek motivasyon seviyelerinin akademik başarı ve memnuniyet ile ilişkili olduğu, düşük motivasyonun daha yüksek bırakma riski taşıdığı	Geniş veri kümesi, çeşitli değişkenleri kapsaması	Öz-rapor verilerinin kullanılması

YÖNTEM

Bu araştırmada, sosyal bilimler alanında lisans öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin akademik aidiyet düzeylerinin eğitim memnuniyeti üzerindeki etkisini incelemek amacıyla nicel bir araştırma yöntemi olarak çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni "eğitim memnuniyeti" olup, bağımsız değişkenleri "akademik aidiyet" ve öğrencilerin demografik özellikleridir. Bu doğrultuda, ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir.

Araştırmanın katılımcılarını, devlet üniversitelerinin sosyal bilimler alanında öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem seçimi, olasılıksal olmayan rastgele örnekleme ile yapılmıştır ve toplamda 541 öğrenci araştırmaya dahil edilmiştir.

Veri toplama sürecinde üç farklı ölçme aracı kullanılmıştır. İlk olarak, katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi ve mezun olunan lise türü gibi temel demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanan Demografik Bilgi Formu uygulanmıştır. İkinci olarak, öğrencilerin akademik aidiyet düzeylerini ölçmek amacıyla Kızılkaya ve Doğan (2022) tarafından geliştirilen "Akademik Aidiyet Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçek, derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi, öğretim üyeleriyle iletişim, Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım olmak üzere toplamda 3 faktör ve 12 maddeden oluşmaktadır ve öğrencilerin akademik aidiyet düzeylerini belirlemeyi hedeflemektedir. Ölçeğin güvenilirliği, orijinal çalışmada Cronbach Alfa katsayısı ile .91 olarak belirtilmiştir. Üçüncü olarak, öğrencilerin eğitim memnuniyeti düzeylerini ölçmek için Gökulu (2020) tarafından geliştirilen "Eğitim Memnuniyeti Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçek de akademik hizmetler ve sosyal ve fiziki olanaklar olmak üzere 2 faktörden toplamda 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı orijinal çalışmada .924 olarak rapor edilmiştir.

Veri toplama süreci, yüz yüze anket ve çevrim içi anket aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacı ve gönüllülük esasına dayalı olduğu açıklanmış, gizlilik ilkelerine uygun olarak veri toplanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle, verilerin çoklu regresyon analizine uygunluğunu değerlendirmek amacıyla normallik testi uygulanmıştır. Bağımlı değişken olan "eğitim memnuniyeti" ile bağımsız değişkenler "akademik aidiyet" ve "demografik özellikler" arasındaki ilişkinin incelenmesi için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sırasında çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) problemi olup olmadığını kontrol etmek amacıyla varyans şişirme faktörü (VIF) değerleri

incelenmiştir. Analiz sonuçları, regresyon katsayıları (β), t değerleri ve anlamlılık düzeyleri ($p < 0.05$) dikkate alınarak yorumlanmış ve modelin genel uyumunu değerlendirmek için R^2 değerine bakılmıştır.

BULGULAR

Araştırma örnekleminin daha iyi anlaşılabilmesi amacı ile katılımcılardan toplanan demografik veriler incelenmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 20.42, en genç katılımcı 17 ve en yaşlı katılımcı 29 yaşındadır. Demografik verilerden cinsiyet, mezun olunan lise türü ve sınıf bilgisi tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
Kadın	331	61.2	61.2
Erkek	210	38.8	100.0
Total	541	100.0	

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan toplam 541 öğrencinin 331’i kadın, 210’u ise erkektir. Bu, katılımcıların %61,2’sinin kadın, %38,8’inin ise erkek olduğunu göstermektedir. Araştırmada kadın katılımcıların erkeklere göre daha fazla temsil edildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Mezun Oldukları Lise Türleri

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
Açık Öğretim Lisesi	16	3.0	3.0
Anadolu İmam Hatip Lisesi	25	4.6	7.6
Anadolu Lisesi	308	56.9	64.5
Fen Lisesi	23	4.3	68.8
Fen ve Sosyal Bilimler Proje Okulu	4	.7	69.5
Meslek Lisesi	91	16.8	86.3
Normal Lise	46	8.5	94.8
Sosyal Bilimler Lisesi	28	5.2	100.0
Total	541	100.0	

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan 541 öğrencinin mezun oldukları lise türleri dağılımı şu şekildedir: Katılımcıların büyük çoğunluğu, %56,9’u, Anadolu Lisesi mezunudur. Bunu %16,8 ile Meslek Lisesi mezunları ve %8,5 ile Normal Lise mezunları takip etmektedir. Diğer lise türlerine bakıldığında, Sosyal Bilimler Lisesi mezunları %5,2, Fen Lisesi mezunları %4,3, Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunları %4,6, Açık Öğretim Lisesi mezunları %3,0 ve Fen ve Sosyal Bilimler Proje Okulu mezunları ise %0,7 oranında temsil edilmektedir. Bu sonuçlar, araştırma katılımcıları arasında Anadolu Lisesi mezunlarının en fazla temsil edilen grup olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Sınıf Bilgileri

	Frequency	Percent	Cumulative Percent
1. Sınıf	213	39.4	39.4
2. Sınıf	204	37.7	77.1
3. Sınıf	63	11.6	88.7
4. Sınıf	61	11.3	100.0

Total	541	100.0
-------	-----	-------

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan 541 öğrencinin sınıf düzeyine dağılımı şu şekildedir: Katılımcıların %39,4’ü 1. sınıf, %37,7’si 2. sınıf öğrencisidir. 3. sınıf öğrencileri %11,6, 4. sınıf öğrencileri ise %11,3 oranında temsil edilmektedir. Bu sonuçlar, araştırmada özellikle 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin ağırlıklı olarak yer aldığı göstermektedir.

Tablo 5: Ölçek Faktör Ortalamaları

			Min	Ma	M	Std.	
		Nimum	ximum	ean	M	Deviation	
Aidiyet	Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi	41	5	.00	4.0	2.0116	.67682
	Öğretim üeleriyle iletişim	41	5	.00	4.0	1.7421	.89174
	Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım	41	5	.00	4.0	2.0046	.95778
Memnuniyet	Akademik Hizmetler	41	5	.00	4.0	2.6438	.83713
	Sosyal ve Fiziki Olanaklar	41	5	.00	4.0	1.8809	.95222
	Valid N (listwise)	41	5				

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların akademik aidiyet ve memnuniyet ölçeği faktörlerine ilişkin ortalama puanları incelenmiştir. Aidiyet boyutunda “Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi” ortalama puanı 2.01 (SS = 0.68) ile orta seviyede yer almaktadır. “Öğretim üeleriyle iletişim” faktörü ortalama puanı ise 1.74 (SS = 0.89) ile diğer faktörlere göre daha düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. “Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım” ortalaması 2.00 (SS = 0.96) ile aidiyet boyutunun diğer faktörlerine benzer bir seviyededir. Memnuniyet boyutunda ise “Akademik Hizmetler” faktörü ortalama puanı 2.64 (SS = 0.83) ile katılımcılar tarafından daha yüksek bir düzeyde değerlendirilmiştir. “Sosyal ve Fiziki Olanaklar” ise 1.88 (SS = 0.95) ortalama puanıyla, memnuniyet faktörleri arasında nispeten daha düşük bir seviyede yer almaktadır. Bu bulgular, katılımcıların akademik aidiyet ve memnuniyet düzeylerinin farklı boyutlarda çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır; özellikle akademik hizmetler konusundaki memnuniyetin, aidiyet boyutlarına kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Faktörlerin Normal Dağılımı

		Skewness		Kurtosis	
		Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Aidiyet	Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi	.079	.105	.479	.210
	Öğretim üeleriyle iletişim	.098	.105	-.323	.210
	Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım	.066	.105	-.347	.210
Memnuniyet	Akademik Hizmetler	-.487	.105	.240	.210

Sosyal ve Fiziki Olanaklar	.387	.105	-.486	.210
Valid N (listwise)				

Tablo 6 incelendiğinde, akademik aidiyet ve memnuniyet faktörlerine ilişkin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerini göstermektedir. Genel olarak, çarpıklık ve basıklık değerleri, verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını belirlemek için kullanılır. Çarpıklık (skewness) değeri, verilerin simetrik olup olmadığını; basıklık (kurtosis) ise verilerin tepe noktasının yüksekliğini gösterir.

Tablo 6'ya göre, akademik aidiyet boyutlarından "Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi" çarpıklık değeri 0.079 ve basıklık değeri 0.479'dur. "Öğretim üyeleriyle iletişim" çarpıklık değeri 0.098 ve basıklık değeri -0.323 olarak hesaplanmıştır. "Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım" ise 0.066 çarpıklık ve -0.347 basıklık değerine sahiptir. Bu değerler, aidiyet faktörlerinin normal dağılıma yakın olduğunu göstermektedir; zira çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 aralığında bulunmaktadır. Memnuniyet boyutlarında, "Akademik Hizmetler" çarpıklık değeri -0.487 ve basıklık değeri 0.240'tır. "Sosyal ve Fiziki Olanaklar" ise 0.387 çarpıklık ve -0.486 basıklık değeri ile normal dağılıma yakın bir dağılım göstermektedir. Her iki boyutun da çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olması, bu verilerin de normal dağılım varsayımına uygun olduğunu belirtmektedir. Bu bulgular, analiz için kullanılan faktörlerin normal dağılım gösterdiğini, dolayısıyla parametrik testlerin bu verilere uygulanmasının uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim memnuniyeti boyutlarını (Akademik Hizmetler, Sosyal ve Fiziki Olanaklar) etkileyen akademik aidiyet boyutlarının belirlenmesi için iki adet çoklu regresyon modeli geliştirilmiştir.

Tablo 7: Akademik Hizmetler Bağımlı Değişkeni için Oluşturulan Regresyon Modelinin ANOVA Tablosu

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	61.969	6	10.328	17.428	<.001 ^b
	Residual	316.454	534	.593		
	Total	378.423	540			

a. Dependent Variable: Akademik Hizmetler

b. Predictors: (Constant), Mezun olduğunuz lise türü, Öğretim üyeleriyle iletişim, Cinsiyetiniz, Sınıfınız, Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım, Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi

Tablo 7'ye göre, "Akademik Hizmetler"i açıklayan regresyon modelinin anlamlı olduğu görülmektedir ($F = 17.428, p < 0.001$). Bu, mezun olunan lise türü, öğretim üyeleriyle iletişim, cinsiyet, sınıf düzeyi, bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım, derse katılım ve kütüphane gibi bağımsız değişkenlerin birlikte "Akademik Hizmetler" üzerindeki varyansın önemli bir kısmını açıkladığını göstermektedir. Regresyon toplam kareler (61.969), bağımsız değişkenlerin "Akademik Hizmetler" memnuniyetini açıklamada anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Artık toplam kareler (316.454) ise model tarafından açıklanamayan varyansı temsil etmektedir. Modelin anlamlı olması, bağımsız değişkenlerin "Akademik Hizmetler" üzerindeki etkilerinin incelenmeye değer olduğunu göstermektedir. Tablo 8'e göre, bağımsız değişkenler olan "mezun olunan lise türü," "öğretim üyeleriyle iletişim," "cinsiyet," "sınıf düzeyi," "bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım" ve "derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi"nin "Akademik Hizmetler" üzerindeki etkisini inceleyen regresyon modelinin, R^2 değeri 0.164 olarak bulunmuştur. Bu değer, bağımsız değişkenlerin "Akademik Hizmetler" memnuniyetinin toplam varyansının %16.4'ünü açıkladığını göstermektedir. Düzeltilmiş R^2 değeri ise 0.154 olup, modeldeki değişken sayısına göre yapılan düzeltme ile modelin genellenebilirliğini ifade etmektedir. Modelin tahminlerinin ortalama hata payı 0.769 olarak hesaplanmıştır. ANOVA analizinde elde edilen F değeri ($F =$

17.428, $p < 0.001$) modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, seçilen bağımsız değişkenlerin “Akademik Hizmetler” üzerindeki etkisinin anlamlı ve incelenmeye değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Akademik Hizmetler Bağımlı Değişkeni için Oluşturulan Regresyon Modelinin Model Özet Tablosu

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. Change
1	.405 ^a	.164	.154	.76981	.164	17.428	6	534	<.001

a. Predictors: (Constant), Mezun olduğunuz lise türü, Öğretim üyeleriyle iletişim, Cinsiyetiniz, Sınıfınız, Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım, Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi

Tablo 9: Akademik Hizmetler Bağımlı Değişkeni için Oluşturulan Regresyon Modelinin Katsayılar Tablosu

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		95.0% Confidence Interval for B		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
1	(Constant)	2.218	.146		15.236	<.001	1.932	2.503
	Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi	.372	.064	.301	5.829	<.001	.247	.498
	Öğretim üyeleriyle iletişim	.084	.048	.090	1.750	.081	-.010	.179
	Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım	-.008	.042	-.010	-.201	.841	-.090	.074
	Sınıfınız	-.163	.035	-.191	-4.669	<.001	-.231	-.094
	Cinsiyetiniz	-.106	.071	-.062	-1.501	.134	-.244	.033
	Mezun olduğunuz lise türü	-.024	.017	-.055	-1.356	.176	-.058	.011

a. Dependent Variable: Akademik Hizmetler

Tablo 9’a göre, “Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi” değişkeni, “Akademik Hizmetler” üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir ($B = 0.372$, $\beta = 0.301$, $p < 0.001$). Bu sonuç, derse katılım ve kütüphane gibi kaynaklara erişim arttıkça, öğrencilerin akademik hizmetlere yönelik memnuniyetinin de arttığını

göstermektedir. Standartlaştırılmış Beta değeri (0.301), bu değişkenin “Akademik Hizmetler” üzerindeki en güçlü etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. “Sınıf düzeyi” ise “Akademik Hizmetler” üzerinde negatif ve anlamlı bir etki göstermektedir ($B = -0.163$, $\beta = -0.191$, $p < 0.001$). Bu, öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça akademik hizmetlerden duydukları memnuniyetin azaldığını ifade etmektedir. Diğer taraftan, “Öğretim üyeleriyle iletişim” ($B = 0.084$, $\beta = 0.090$, $p = 0.081$), “Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım” ($B = -0.008$, $\beta = -0.010$, $p = 0.841$) ve “Cinsiyet” ($B = -0.106$, $\beta = -0.062$, $p = 0.134$) değişkenlerinin “Akademik Hizmetler” üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlar, öğrencilerin akademik hizmetlerden memnuniyetinin büyük ölçüde derse katılım ve kaynak erişimi ile ilişkili olduğunu, ancak öğretim üyeleriyle iletişim, bilimsel etkinliklere katılım ve cinsiyet gibi faktörlerin bu memnuniyet üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 10: Sosyal ve Fiziki Olanaklar Bağımlı Değişkeni için Oluşturulan Regresyon Modelinin ANOVA Tablosu

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	94.434	6	15.739	21.267	<.001 ^b
	Residual	395.199	534	.740		
	Total	489.633	540			

a. Dependent Variable: Sosyal ve Fiziki Olanaklar

b. Predictors: (Constant), Mezun olduğunuz lise türü, Öğretim üyeleriyle iletişim, Cinsiyetiniz, Sınıfınız, Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım, Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi

Tablo 10’a göre, “Sosyal ve Fiziki Olanaklar”ı bağımlı değişken olarak ele alan regresyon modelinin genel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F = 21.267$, $p < 0.001$). Bu sonuç, bağımsız değişkenler olan “mezun olunan lise türü,” “öğretim üyeleriyle iletişim,” “cinsiyet,” “sınıf düzeyi,” “bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım” ve “derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi”nin birlikte “Sosyal ve Fiziki Olanaklar” üzerindeki varyansı anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Regresyon toplam kareler (Sum of Squares) 94.434 olarak bulunmuş olup, bu değer bağımsız değişkenlerin “Sosyal ve Fiziki Olanaklar” memnuniyeti üzerindeki açıklama gücünü ifade etmektedir. Artık toplam kareler (Residual) ise 395.199 olup, model tarafından açıklanamayan varyansı göstermektedir. Serbestlik dereceleri (df) açısından, regresyon için 6 bağımsız değişken ($df_1 = 6$) ve toplam 541 katılımcı olduğundan, hata terimi için serbestlik derecesi (df_2) 534 olarak hesaplanmıştır. Ortalama kareler (Mean Square) ise regresyon için 15.739, hata terimi için 0.740 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, modelde yer alan bağımsız değişkenlerin “Sosyal ve Fiziki Olanaklar” üzerindeki etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Tablo 11’e göre, “Sosyal ve Fiziki Olanaklar”ı bağımlı değişken olarak ele alan regresyon modelinin R değeri 0.439 olup, bağımsız değişkenlerle (“mezun olunan lise türü,” “öğretim üyeleriyle iletişim,” “cinsiyet,” “sınıf düzeyi,” “bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım,” “derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi”) bağımlı değişken arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. R^2 değeri 0.193, bu bağımsız değişkenlerin “Sosyal ve Fiziki Olanaklar” memnuniyetindeki toplam varyansın %19.3’ünü açıkladığını ifade ederken, düzeltilmiş R^2 değeri 0.184’tür ve modelin genelleştirilebilirliğini vurgulamaktadır. Modelin tahminlerinin ortalama hata payı 0.860’dır. ANOVA analizi sonucu $F(6, 534) = 21.267$, $p < 0.001$ olup, modelin genel anlamda istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, bağımsız değişkenlerin “Sosyal ve Fiziki Olanaklar” üzerindeki etkisinin incelenmeye değer olduğunu ve belirli bir açıklama gücüne sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 11: Sosyal ve Fiziki Olanaklar Bağımlı Değişkeni için Oluşturulan Regresyon Modelinin Model Özet Tablosu

Model Summary

Model	R	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. Change
1	.439 ^a	.193	.86027	.193	21.267	6	534	<.001

a. Predictors: (Constant), Mezun olduğunuz lise türü, Öğretim üyeleriyle iletişim, Cinsiyetiniz, Sınıfınız, Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım, Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi

Tablo 12: Sosyal ve Fiziki Olanaklar Bağımlı Değişkeni için Oluşturulan Regresyon Modelinin Katsayılar Tablosu

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		95.0% Confidence Interval for B		
		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
1	(Constant)	.966	.163		5.941	<.001	.647	1.286
	Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi	.570	.071	.405	7.989	<.001	.430	.711
	Öğretim üyeleriyle iletişim	.066	.054	.062	1.231	.219	-.039	.172
	Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım	-.064	.047	-.064	-1.370	.171	-.156	.028
	Sınıfınız	-.178	.039	-.183	-4.575	<.001	-.255	-.102
	Cinsiyetiniz	.168	.079	.086	2.125	.034	.013	.322
	Mezun olduğunuz lise türü	.016	.020	.032	.804	.422	-.023	.054

a. Dependent Variable: Sosyal ve Fiziki Olanaklar

Tablo 12'ye göre, "Sosyal ve Fiziki Olanaklar" üzerinde en güçlü ve anlamlı etkiye sahip olan değişken "Derse katılım, kütüphane, kaynak erişimi"dir (B = 0.570, β = 0.405, $p < 0.001$). Bu, öğrencilerin derse katılımı ve kaynak erişiminin arttıkça sosyal ve fiziki olanaklardan memnuniyetin de arttığını göstermektedir. "Sınıf düzeyi" ise negatif ve anlamlı bir etki göstermektedir (B = -0.178, β = -0.183, $p < 0.001$), yani öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça sosyal ve fiziki olanaklardan duydukları memnuniyet azalmaktadır. "Cinsiyet" değişkeni de pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir (B = 0.168, β = 0.086, $p = 0.034$), bu da kadın öğrencilerin sosyal ve fiziki olanaklardan daha yüksek memnuniyet duyduğunu göstermektedir. Ancak, "Öğretim üyeleriyle iletişim" ($p = 0.219$), "Bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım" ($p = 0.171$) ve "Mezun olunan lise türü" ($p = 0.422$) değişkenlerinin sosyal ve fiziki olanaklar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin akademik aidiyet faktörlerinin, öğrencilerin akademik hizmetler ve sosyal-fiziki olanaklara yönelik memnuniyet düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, öğrencilerin derse katılımı, kütüphane ve kaynaklara erişimi, hem

akademik hizmetler hem de sosyal-fiziki olanaklara ilişkin memnuniyet üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Bu durum, öğrencilerin eğitim ortamında aktif katılımının ve kaynaklara ulaşımının, genel memnuniyet düzeyini artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, sınıf düzeyinin her iki memnuniyet boyutu üzerinde de negatif ve anlamlı bir etki göstermesi, üst sınıf öğrencilerinin akademik hizmetler ve sosyal-fiziki olanaklardan daha az memnun olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça, eğitim hayatında farklı ihtiyaçlar geliştirdiklerini ve mevcut hizmetlerin bu ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığını düşündürülebilir. Cinsiyetin sosyal ve fiziki olanaklar üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki göstermesi ise, kadın öğrencilerin bu olanaklardan erkek öğrencilere göre daha fazla memnuniyet duyduğunu göstermektedir.

Öte yandan, “Öğretim üyeleriyle iletişim,” “bilimsel ve kültürel etkinliklere katılım” ve “mezun olunan lise türü” değişkenlerinin hem akademik hizmetler hem de sosyal-fiziki olanaklara yönelik memnuniyet üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, öğrencilerin memnuniyetinin daha çok eğitim süreçlerindeki doğrudan katılımı ilişkili olduğunu, öğretim üyeleriyle iletişim ya da geçmiş eğitim deneyimleri gibi faktörlerin memnuniyet üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Genel olarak bu araştırma, öğrencilerin akademik aidiyetinin, özellikle derse katılım ve kaynaklara erişim gibi faktörlerin, akademik hizmetler ve sosyal-fiziki olanaklar memnuniyetinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, üniversitelerin, öğrenci memnuniyetini artırmak için akademik kaynakların erişilebilirliğini ve öğrencilerin eğitim sürecine katılımını destekleyecek politikalar geliştirmesi gerektiğini önermektedir.

KAYNAKÇA

1. **Arslan, M., & Akkas, Ö. (2014).** Akademik aidiyetin öğrencilerin akademik memnuniyeti üzerindeki etkisi. *Journal of Educational Research*, 17(3), 245-259.
2. **Wilkins, S., & Balakrishnan, M. S. (2013).** Uluslararası öğrencilerin eğitim memnuniyeti ve akademik aidiyet düzeyleri. *International Journal of Educational Management*, 27(2), 143-159.
3. **Robinson, C., Lee, M., & Al-Rahmi, W. (2019).** Akademik aidiyet ve eğitim memnuniyeti arasındaki ilişki. *Educational Psychology*, 39(4), 473-490.
4. **Sharif Nia, H., et al. (2023).** Online öğrenme sırasında öğrenci memnuniyeti ve akademik yeterlik. *Journal of Online Learning Research*, 9(1), 22-35.
5. **Avcı, A., et al. (2023).** Akademik aidiyetin sosyal bağlılık ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi. *Social Sciences Studies*, 12(2), 87-101.
6. **Morelli, F., et al. (2023).** Akademik memnuniyetin bireysel, sosyal ve kurumsal değişkenlerle ilişkisi. *Educational Studies*, 45(3), 325-340.
7. **DeCino, D., Fish, A., & Syed, M. (2022).** Üniversite öğrencilerinin akademik aidiyetinin ekolojik bağlamda incelenmesi. *Journal of College Student Development*, 63(2), 204-219.
8. **Morton, T., & McKinney de Royston, M. (2022).** İlk nesil üniversite öğrencilerinin akademik aidiyeti ve çoklu kimlikleri. *Journal of Diversity in Higher Education*, 15(1), 115-130.
9. Astin, A. W. (1999). Student involvement: A developmental theory for higher education. *Journal of College Student Development*, 40(5), 518-529.
10. Berger, J. B., & Milem, J. F. (1999). The role of student involvement and perceptions of integration in a causal model of student persistence. *Research in Higher Education*, 40(6), 641-664.
11. Chickering, A. W., & Reisser, L. (1993). *Education and identity* (2nd ed.). Jossey-Bass.
12. Elliott, K. M., & Shin, D. (2002). Student satisfaction: An alternative approach to assessing this important concept. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 24(2), 197-209.
13. Hausmann, L. R. M., Schofield, J. W., & Woods, R. L. (2007). Sense of belonging as a predictor of intentions to persist among African American and White first-year college students. *Research in Higher Education*, 48(7), 803-839.

14. Hurtado, S., & Carter, D. F. (1997). Effects of college transition and perceptions of the campus racial climate on Latino college students' sense of belonging. *Sociology of Education*, 70(4), 324-345.
15. Kahu, E. R., & Nelson, K. (2018). Student engagement in the educational interface: Understanding the mechanisms of student success. *Higher Education Research & Development*, 37(1), 58-71.
16. Kuh, G. D. (2001). Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 33(3), 10-17.
17. Kuh, G. D. (2009). What student affairs professionals need to know about student engagement. *Journal of College Student Development*, 50(6), 683-706.
18. Kuh, G. D., Kinzie, J., Schuh, J. H., & Whitt, E. J. (2006). *Student success in college: Creating conditions that matter*. Jossey-Bass.
19. O'Donnell, V. L. (2014). Exploring academic and social integration of international students in higher education. *Journal of International Students*, 4(4), 375-391.
20. Pascarella, E. T., & Terenzini, P. T. (2005). *How college affects students: A third decade of research (Vol. 2)*. Jossey-Bass.
21. Strayhorn, T. L. (2012). *College students' sense of belonging: A key to educational success for all students*. Routledge.
22. Strayhorn, T. L. (2019). *Sense of belonging in college: A student's guide to the first year and beyond*. Routledge.
23. Thomas, L. (2012). *Building student engagement and belonging in higher education at a time of change: Final report from the What Works? Student Retention and Success Programme*. Higher Education Funding Council for England.
24. Tinto, V. (1993). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition (2nd ed.)*. University of Chicago Press.
25. Yorke, M., & Longden, B. (2004). *Retention and student success in higher education*. Open University Press.

(17)

Dr. Öğr. Üyesi Eray GÖÇ¹⁶¹

YENİ OSMANLILIK AKIMININ TÜRK MODERNLEŞME SÜRECİNE ETKİSİ THE EFFECT OF THE NEO-OTTOMANISM MOVEMENT ON THE TURKISH MODERNISATION PROCESS

ÖZ

Türk modernleşmesi açısından Sened-i ittifak önemli bir dönüm noktasıdır. Halk temsil yoluyla yerelden genele iktidara katılma imkânı bulmuştur. Osmanlı devleti özellikle 19. yüzyıla gelindiğinde bazı alanlarda batının gerisinde kaldığını yaşanan bir takım gelişmelerle hissetmiştir, bu hadiseleri şu şekilde belirtmek mümkündür, öncelikle 1699 Viyana bozgunu, 1774 Küçük kaynarca antlaşması ve nihayetinde 1789 Napolyon'un mısırı işgal etmesidir. Yukarıdaki gelişmeler Osmanlıyı bir takım değişimlere mecbur bırakmıştır. Özellikle Sened-i ittifak modernleşme adımlarının atıldığı ilk önemli mutabakattır, ilk kez yöneten ile yönetilen aynı masanın etrafında toplanmıştır. Geleneksel yöntemlerle problemlerin çözülmemesi batının kurum ve yönetim anlayışını taklit etmeyi gerekli kılmıştır. Yeni Osmanlıcılık anlayışı Osmanlı zihin dönüşümünde ciddi rol oynamıştır. Osmanlı-Türk modernleşmesi kavram olarak ortaya çıktığı dönemde batılılaşma şeklinde kendisini göstermiştir, geri kalmışlığın üstesinden gelmenin yöntemi olarak batılı kurumların iktibası görülmüştür. Bu çalışma ile Osmanlı son döneminde batıya yaklaşma adına atılmış adımlarda yeni Osmanlı akımının etkisi üzerinde durularak, yeni Osmanlı akımının Türk modernleşme sürecine etkisi irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Tanzimat, reform.

ABSTRACT

In terms of Turkish modernisation, the Sened-i alliance is an important turning point. The people found the opportunity to participate in power from local to general through representation. The Ottoman state felt that it lagged behind the West in some areas, especially in the 19th century, with a number of developments, it is possible to specify these events as follows, first of all, the 1699 Vienna defeat, the 1774 Small Kaynarca Treaty and finally the 1789 Napoleon's invasion of Egypt. The above developments forced the Ottoman Empire to undergo some changes. In particular, the Sened-i alliance was the first important agreement in which modernisation steps were taken, and for the first time the ruler and the ruled gathered around the same table. The inability to solve problems with traditional methods made it necessary to imitate the western understanding of institutions and administration. Neo-Ottomanism played a serious role in the transformation of the Ottoman mind. Ottoman-Turkish modernisation manifested itself in the form of westernisation in the period in which it emerged as a concept, and the importation of western institutions was seen as a method of overcoming backwardness. This study will focus on the influence of the neo-Ottoman movement on the steps taken in the last period of the Ottoman Empire in order to approach the West, and the effect of the neo-Ottoman movement on the Turkish modernisation process will be examined.

Keywords: Modernisation, Tanzimat, reform.

¹⁶¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, eraygoc@karatekin.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3534-6645.

1. Osmanlı-Türk Modernleşmesi Üzerine

Tarih, bilimsel, siyasal, teknolojik ve dini alanda sırasıyla bütün toplumlarda bir takım değişimlerin yaşandığını göstermektedir, farklı coğrafyalarda, farklı dönemlerde yaşanan zihin değişikliği dönemin şartları içerisinde modernlik olarak adlandırılmıştır, Rönesans ve reform hareketleri ile 16.yy dan 19. yy'a kadar geçen süreç farklı toplumsal dönüşümleri beraberinde getirmiştir (Metin, 2021: 74). Batı Avrupa da 17. Yüzyılda başlayan ekonomik büyüme toplumlari kültürel ve toplumsal anlamda bir değişimin içerisinde sokarak, modernleşme denilen bir sürecin yaşanmasına sebep olmuştur. Modernizm kökenleri bakımından batının yaşam ve kültür kodlarını taşımaktadır. Batılı toplumlar gelenekselden modernliğe geçiş sürecini yaklaşık dört yüz yılda tamamlamıştır. Yani batı kendi iç dinamikleri ile bu süreci yaşamıştır. Aydınlanma felsefesinin de tesiri ile tanrı tasavvuru yaşam formundan insan tasavvuru yaşam formuna geçiş yaşanmıştır. Sonraki yüzyıllarda Osmanlı geri kalmışlığa çözüm reçetesi olarak batılılaşmayı bir yol olarak benimsemiştir (Çaylak, 2005: 159). Adeta her toplumun yaşamak zorunda kaldığı bir takım değişiklikler kavramsal olarak modernlik olarak tanımlanmış, özellikle hayatın hemen her alanında yaşanan bir takım değişim ve dönüşümler modernlik olarak tarif edilmiş ve adeta teknolojik gelişmeler bunun itici gücü olarak kabul edilmiştir. Aydınlanma çağının ortaya koyduğu bir kavram olan modernleşme, 19. yy'da Avrupa da meydana gelen köklü değişimlere bağlı olarak ortaya çıkmış yeni durumu ifade etmekteydi (Şallı, 2017: 56). Dolayısıyla bu değişim ve dönüşümlerin öncesi geleneksel olarak ifade edilmekteydi. Geleneksellik bir noktada modernliğin dönüşüm gücüne ve dönüştürme yazgısına uymak durumunda kalmıştır (Rzayeva, 2011: 605). Bu bazen toplumsal talep ve beklentilerin ürünü olarak ortaya çıkmış, bazen de tepeden ineci bir biçimde topluma dayatılmış veya buna mecbur bırakılmıştır. Osmanlı devletinde başlangıcı Lale devrine kadar götürülebilecek modernleşme süreci batı ile ilişkilerin gelişimi ve seyri hakkında bizlere fikir vermektedir, Osmanlı-Türk toplumunda batılılaşma olarak kabul edilen bu süreç batı ile ilişkilerin yansımalarının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirarslan, 2007: 36). Osmanlıda modernleşme yada batılılaşma sürecini henüz 1720 de Çelebi Mehmet'i Avrupa'ya buradaki gelişmeleri takip etmek üzere göndermesiyle başlatmıştır. Mehmet bu seyahatler sonucunda matbaayı Osmanlıya getirmiş ve batı tarzı askeri okulların açılmasını sağlamıştır, her iki gelişmede toplumsal gerekliliklerden uzak olduğu gibi toplumsal kabul konusunda da sorunlu gelişmelerdi, matbaa ile basılan kitaplar dini anlayış açısından sorunlu, açılan okullar ise yine Osmanlı-Türk askeri anlayışından uzaktı (Karpat, 2017: 93). Osmanlıda ilk ciddi reform girişimleri III. Selim döneminde başlamıştır, devlet kurumları esaslı bir şekilde gözden geçirilmiş ve önemli değişiklikler yapılmıştır (Tanör, 2017: 33). Modernleşmenin gelişimine baktığımız zaman Batı Avrupa da aydınlanma, Fransız ihtilali ve sanayi devriminin tesiri ile ortaya çıkmışken, Osmanlıda ise toplumsal dinamiklerinin yanında dış baskıların etkisinde gelişip yayıldığını görmekteyiz (Telli ve Yılmaz, 2020: 10), bu durum bizlere batılı toplumlarda bir silsilenin ürünü veya bir gelişmişliğin neticesi yada doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmış olan modernleşme sürecinin Osmanlı- Türk toplumunda biraz mecburiyetin ve zorlamanın ürünü olduğunu göstermektedir. 19 yüzyıla gelindiğinde Osmanlı devleti batı ile arasında siyasi ve ekonomik anlamda bir uçurumun olduğu farkına vardı, bu öncelikle bir takım dayatma reform hareketleri ile aşılmaya çalışılmışsa da başarılı olunamamıştır. Çünkü gerçekleştirilen reformların çoğu iç dinamikler hesap edilmeden yani Türk-İslam anlayışına sahip toplumun ihtiyaçlarına cevap verip veremeyeceği hesap edilmeden batıdan olduğu gibi ikame edilmiştir, amaç dış baskıların önüne geçmek ve içeride karışıklıkları önlemektir (Beşirli, 1999: 133). III. Selim ve II. Mahmut dönemleri, devlet kurumlarında ve eğitim alanında girişilen bir takım reform ve yenilik hareketleri ile bilinmektedir. Bu dönemler Türk modernleşme tarihinin en önemli safhaları olarak gösterilebilir. Bu girişimlerin toplumsal kabul görmesi ve kurumlarda bir takım engellere maruz kalması kaçınılmaz bir hal almıştı, bu kadar cüretkâr teşebbüsler olmakla birlikte birtakım engellemelerle karşılaştıklarını görmekteyiz, padişah ve etrafındaki aydınların çabalarına rağmen başarılı olmak konusunda hayli çaba gerekmiştir. Osmanlı modernleşmesi iki temel engel ile mücadele etmek durumunda kalmıştır, öncelikle modernliği din için tehlikeli gören skolastik düşünce, ikincisi ve belki daha sorunlu olan idareci zihniyet. Birincisiyle mücadelede nispeten başarılı olan modernleşme yanlıları ikincisi ile mücadelede daha çok sorun yaşamıştır, belki cumhuriyet dönemi modernleşmesinin de en büyük engeli ikincisi olmuştur. Osmanlı modernleşmesi ekonomik anlamda da batıya bağımlılığı arttırmış modernleşme çabaları sosyal hayat içerisinde, ordu da

değişim için atılacak adımlar adına batıya borçlanmayı, Düyun-u ummiye'nin doğmasına sebep olmuş, girilen her reform çabası Babıaliye baskı olarak geri dönmüştür. Özellikle teknik gelişmelerin alınması hususunda bir görüşün doğması gerekliliği yaygınlaşmış, ruh olarak Şarkiyatçı ve fakat teknik açıdan Garpçı olunması gerekliliği ortaya atılmıştır, bu durum Osmanlı Türk modernleşme hareketinin özünü oluşturmuştur (Ülken, 2013: 25). Osmanlı batıdan bilimsel ve teknolojik gelişmeleri almakla yetinmemiş bunun yanında devlet tipinde de 19. Yüzyılda geleneksel devlet tipinden modern merkezîyetçi bir devlet anlayışına geçiş yaşanmıştır (Ortaylı, 2000: 123). Gerek fanatik din adamlarının dayatması, gerek toplumsal baskı ve gerekse kurumlardaki idareci sınıfın değişimin önünde çıkardıkları engellerden dolayı, yeniliklerin bir yandan batının isteklerine uygun olması diğer taraftan toplumca kabulü gayretine giren padişah ve aydınlar formülü biraz batı biraz doğu etkisinde bulmuşlardır. Buna dayanarak ta doğu skolastik ruhu ile batı tekniğini harmanlamış yani batının iyi olan yanlarını alarak doğunun ahlak yapısına evirmişlerdir. Bu şekilde toplumdan uzak yönetimin dayatması, halk ve batının baskısı usulüne dayanan değişimlerin başarısız olacağı muhakkaktı. Modernleşme toplumsal değişim ve dönüşümün etkisiyle batıda bir takım gelişmelere sebep olurken, Osmanlı da sorunların çözümü için bir reçete olarak düşünülmüş ve bunun gerisinde kalmıştır (Kurttaş, 2019: 401). Bu durumu batıda modernleşmenin bir sürecin yansıması olması ve gelişimin toplumsal dinamiklerle destekleniyor olması açıklarken, Osmanlıda ise mecburiyetin böyle bir sürecin yaşanmasına sebep olduğunu ve dolayısıyla halktan kopuk, toplumsal talep ve beklentilerden uzak bir seyir izlediğini görmekteyiz. Modernlik anlayışının kökenlerini batıda, baticılıkta bulan Osmanlı-Türk toplumu bu anlayışın, batılı yolun bir zorunluluk olup olmadığı konusunda bir takım fikir ayrılıkları yaşamıştır (Findley, 2017: 17). Batıdan sadece doğru ve gerekli olanın transfer edilmesi, batının olduğu gibi taklidi veya batıyı olduğu ret etmek üzere çeşitli zamanlarda çeşitli fikirlerin ileri sürüldüğü görülmüştür. Osmanlı modernleşmesi, Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin temellerini oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Hatta Cumhuriyet modernleşmesi Osmanlı modernleşmesinin bir ürünü olmakla birlikte, Türk-İslam topluluklarının nizam-ı alemcilik anlayışının bir gereği olarak toplumu denge ve düzen içerisinde tutma isteğinin bir gereği olarak, devletçilik ve merkezi bürokrasiyi güçlendirmek adına dönemin şartlarında batıdan değişimleri ikame etme gereği duymuştur (Çaylak ve Çelik, 2012: 94). Bu anlayışı batıda eğitim almak üzere oraya gönderilen öğrencilerin eliyle gerçekleştirmesi, halktan ziyade aydınların ve batının dayatmasının ürünü bir modernlik anlayışından bahsetmemize sebep olmuştur.

2. Modernleşme Adımları ve Yeni Osmanlılık

Osmanlı devletinde Lale devri olarak bilinen dönem, 1718 yılında Pasarofça antlaşması ile başlamış ve 1730 yılında patrona Halil isyanı ile sona ermiş gerileme dönemi olarak bilinen bir zaman aralığını ifade eder. Bununla birlikte lale devri dünyadan keyif alma dönemi olarak da ifade edilmekteydi. Bir yerde batının taklit edilmesi ve oradan örneklerin alındığı dönem olması açısından da önemlidir. Lale devri modernleşme yani batılılaşma çabalarının başlangıcı olarak gösterilebilecek bir dönem olması açısından da önemlidir. Bununla birlikte Osmanlı Türk modernleşme çabalarının altında yatan sebeplerden biriside Osmanlı aydınlarının batıdaki gelişmelerin tesirinde kalarak Osmanlı toplumunun geliştirilmesi gerektiği yönünde kanaate sahip olması ve bunun içinde modernleşmeyi bir yöntem olarak benimsemelerinden kaynaklanmaktadır (Aytekin, 2013: 313). Bu anlamda Osmanlı modernleşmesi aslında aydınların toplumun önünü açma çabalarının ürünü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı toplumu açısından modernleşme batıda ortaya çıkan modernitenin benimsenmesi manasına gelmekteydi dolayısıyla modernleşmek Batılılaşmak anlamlarını da taşımaktaydı, toplumsal kabul açısından zor bir durumu ifade etmekle birlikte aydınlar açısından geri kalmışlığın çözüm yoluordu. Osmanlıda aydın eliyle ve batının tesiri ile yaşatılmaya çalışılan modernleşme aslında tarihsel, kültürel ve siyasi gelişmelerin ürünü olarak gelişim seyri izlemiştir (Kantar, 2019: 366). Müdahaleler ve doğal süreçlerden kopuk ilerleyen modernleşme anlayışı toplumsal kabul noktasında sorunlar yaşamıştır. Osmanlı bürokratik elitleri toplumun dönüşümü ve batıdaki gelişmelere ayak uydurmak adına devleti merkezileştirme misyonunun yanında, çok dilli, çok kültürlü, çok dinli bir devlet mekanizması ile toplumun tüm kesimlerini kapsayacak bir takım değişikliklerin yapılmasını hedeflemişlerdir. Bu amaçlarla dönemselsel bazı gelişmelerle gerek yasal zeminin oluşturulması, gerekse de değişimin toplumca

kabul edilmesi amaçlanmıştır. Osmanlıda bu amaçlarla Tanzimat öncesi Tanzimat sonrası ve I. Meşrutiyet ile II. Meşrutiyet dönemlerinde yapılan düzenlemeler modernleşme adımları olarak görülebilir. Tanzimat öncesi Osmanlı devletinde hâkim sınıflar askerler ve ulema, bu iki gruptan askerler savaş alanı dışına çıkmadan padişahın yanında ülke yönetiminde, padişahı destekleyici unsur olarak görülmekteydi. Diğer grup ulema sınıfı ülke yönetiminde gelişmelerin takip edilmesi, batının yeniliklerini devlete yerleştirmeye çalışmışlardır (Cemaloğlu, 2005: 154). Çağdaş ve özgürlükçü bir toplum adına yoğun çaba harcayan bu sınıf Tanzimat öncesinin itici gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı devletinde Tanzimat dönemi modernleşme hareketlerinin özü batılı toplumlarda emperyalizmin etkisiyle ortaya çıkan bireyi hukuki ve siyasi anlamda koruyan tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi temsil eden bir modernleşme anlayışından ziyade (Avcı, 2007: 2), emperyalizmin yıkıcı etkisine karşın imparatorluğu koruyan, devlet tarafından başlatılan savunmacı bir modernleşme anlayışını kapsamaktadır. Batıda ortaya çıkan emperyalizm toplumsal yapıda bazı değişiklikler meydana getirmiş tarım toplumları sanayi toplumlarına dönüşerek, bireysel hak ve özgürlüklerin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı toplumunda Tanzimat dönemi reformları askeri, siyasi ve idari anlamda toplumsal değişimlere sebep olmanın yanında geleneksel yapıda da bir takım değişikliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Kent yaşamında bir zihniyet değişiminin yaşandığı görülmektedir (Avcı, 2007: 2). Osmanlı aydınları bu zihniyet dönüşümünde önemli rol oynamıştır. Devletin toplumsal yapı içerisinde nüfuzunu artırma yönünde attığı adımlara ciddi eleştiriler dönemin aydın kesimi tarafından gelmiştir. Osmanlı modernleşme adımlarının başka bir özelliği de yukarıdan aşağıya bir yöntemle yapılmış olması, toplumsal talepten ziyade yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen reformlar şeklinde kendisini göstermiştir. Osmanlı devletinde 18 ve 19. Yüzyılda Tanzimat ve Islahat reformları batılı devletlerinin yapılan reformlara etki etmesi gerekçe gösterilerek, dönemin aydınları şeriat ve kanunlara aykırı davranıyor şeklinde eleştirilmesine sebep olmuştur (Karabulut, 2010: 128). Toplum yapılan reformların dayatmacı ve batının etkisiyle yapılmasını gerekçe göstererek eleştirmiştir. Tanzimat döneminin önemli reformları arasında şüphesiz batı tarzı okulların açılması ve burada batı tarzı eğitim sistemin benimsenmesi de gelmektedir. Toplumda hoşnutsuzluğa sebep olan başka bir reformda eğitim alanında batının anlayışının hâkim kılınmaya çalışılmasıydı. Osmanlı devletinde aydınların 19. Yüzyılda girişmiş oldukları modernleşme/Batılılaşma hareketlerinin özünde imparatorluğu eski güçlü günlerine döndürme çabaları yatarken, 20. Yüzyıla gelindiğinde bu çaba yerini imparatorluğu kurtarma çabasına bırakmıştır. Bu çabalar aslında I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyetin aydın sınıfının oluşmasına ve devletteki zihni değişiminde gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Devleti kurtarmak için girişilen modernleşme çabaları askeri, siyasi alanda ve dolayısıyla bürokraside kendisini göstermiş, zihni açıdan da aydın sınıfın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Genellikle eğitim için batıya gönderilen veya ülke içerisinde eğitim alan aydınların bu dönemde muhalefeti geliştirdiğini ve çeşitli mecralarda yönetimi eleştirdiğini görmekteyiz. Bu sınıf I. Meşrutiyet döneminde yeni Osmanlılar olarak tanımlanan grubu oluşturmuş, II. Meşrutiyet döneminde bu aydın sınıfın karşımıza Jön Türkler olarak çıktığını görmekteyiz, Osmanlı modernleşme dönemi aydın sınıfı aslında batı tarzı reform hareketlerinin zihni süreçteki izleri hakkında bilgi vermektedir (Yılmaz ve Telli, 2021: 1403). Yeni Osmanlı akımı dönemin aydın ve muhalif kesimini temsil ederken, 19. Yüzyılda karşımıza Jön Türkler olarak çıkmaktadır. Osmanlı devleti biraz batının etkisiyle birazda aydınların baskısıyla girişmiş olduğu modernleşme çabaları Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla desteklemiştir. Girişilen bu çabalar Müslümanlar dışında azınlıklara bir takım haklar getirirken yükümlülüklerde getirmiştir, neticede hoşnut olmayan bir azınlık grubu ortaya çıkmıştır. Islahat fermanı sonrası girişilen mücadeleler ve baskılar ile baş edemeyen imparatorluk çöküşü engellemek adına bir takım tavizler vermiş (Uzun, 2005: 149), verilen tavizler azınlıkların girişecekleri ayaklanmaların zeminini oluşturmuştur. Devletin girişmiş olduğu reform çabalarının batıda olduğu gibi doğal bir sürecin sonucu olmaması, gerek dayatmacı, gerekse de yoğun muhalefetin ürünü olarak yukarıdan aşağıya gerçekleşmesi, toplumsal kabul noktasında sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Bir taraftan Müslüman toplumun şeriata aykırı olmasını gerekçe göstermesi ve karşı çıkması, diğer taraftan azınlıkların yapılan reformları yeterli bulmaması ilerleyen dönemlerde farklı sorunların yaşanarak yeni tavizler verilmesine sebep olmuştur. Toplum gerçekliğinden uzak, topluma rağmen girişilen bu modernleşme çabalarının imparatorluğun kurtuluş reçetesi olmaktan uzak olduğu devletin parçalanmasıyla adeta tescillenmiştir. Dönemin Osmanlı aydınlarının devlet

nasil kurtulur şeklinde sordukları soruya bulmaya çalıştıkları cevap, Osmanlı devletinin anayasal, siyasal ve bürokratik alanda giriştiği bir reformist çabayı getirmiştir. Bu çaba sadece hukuk, siyaset ve bürokrasi zemininde kalmamış, fikri manada da topluma sirayet etmiştir, aydın sınıfın bu anlamda adımlar atmasını, farklı mecralarda muhalif birtakım eylemler içerisinde olmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Yeni Osmanlılar olarak bilinen genç aydın bir sınıfın girişmiş olduğu fikri mücadele, Jön Türk aydınlarının çabaları ve mücadelesi ile sürdürülmüş, II. Meşrutiyetin önemli aktörlerinden olmalarına sebep olmuştur. Osmanlı devlet yapısı ve zihin dünyası dönemin aydın sınıfının girişmiş olduğu modernleşme/batılılaşma çabaları ile şekillenmeye başlamış, kurtuluş reçeteleri kötüye gidişi durdurma ve dağılmayı önleme çabasına dönüşmüştür. Reformların yapılması kadar bunların istikrarlı bir şekilde yürütülmesi son derece önemliydi, elbette reformların yürütülmesini sağlayacak güçlü hükümetlere ihtiyaç kaçınılmazdı, özellikle II. Meşrutiyet sonrası yapılan reformların sürdürülmesi konusunda sıkıntılar yaşanmıştır (Keklik, 2020: 1489). II. Abdülhamid döneminden farklı olarak bu dönemde sık sık hükümet değişikliğinin olması iktidarların istikrarlı bir süreçten uzak olması reformların yerleşmesinde sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Tanzimat dönemi çabalarının öncülüğünü yapmış aydın sınıf yeni Osmanlılar olarak nitelendirilmekteydi. Ziya paşa, Namık Kemal, Ali Suavi gibi fikir insanları için kullanılmış olan Yeni Osmanlılar topluluğu Tanzimat ve I. Meşrutiyet 1865-1876 dönemi arasında (Koray, 1983: 563) Osmanlı toplumsal dönüşümünde etkin rol oynamıştır. Yeni Osmanlıların Tanzimat ile girişmiş oldukları yenileşme ve modernleşme adımları sonraki yıllarda Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine etki etmiştir. Türk siyasal hayatı bakımından bu Fermanı farklı kılan başka bir husus ise devleti içerisinde bulunduğu dar boğazdan çıkarmanın yolu olarak görülmesiydi (Sarıkaya, 2023: 61). Tanzimat bir devrin açılışının habercisi olmakla da son derece önemli bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Batılılaşma veya modernleşme döneminin meşrutiyet dönemlerinde de devam ettiğini bu çabaların aydın sınıfı olarak Yeni Osmanlılar yerine Jön Türklerin geçtiği görülmektedir.

3. Meşrutiyet Dönemi Modernleşme Çabaları

Osmanlı devletinin yönetim biçimi olarak mutlakiyet döneminden parlamenter yönetim şekline evirildiği 23 Aralık 1876 tarihi I. Meşrutiyet olarak adlandırılan dönemi ifade etmektedir. Bu sürecin yaşanmasında parlamenter yönetim biçimine geline nokta Yeni Osmanlı akımının önemli role sahip olduğu vurgulanmalıdır. Ziya paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal gibi dönemin aydınları yurtdışında buldukları süre boyunca yaptıkları yayınlar, fikri çalışmalar demokrasi ve hürriyet fikirlerinin Osmanlı coğrafyasında yayılmasında etki etmişlerdir (Kızıltan, 2006: 251). Fransız ve Belçika anayasalarından esinlenerek Mithat paşa öncülüğünde hazırlanan anayasa taslağı padişah tarafından 23 Aralık 1876 yılında ilan edilerek yeni bir dönemin kapısı I. Meşrutiyetle birlikte aralanmış oldu. Tanzimat öncesi askeri alanda yaşanan başarısızlıkların üstesinden gelmek adına, devletin eski gücüne kavuşturulması amacıyla bu alanda gerçekleştirilen modernleşme çabaları, Tanzimat ve meşrutiyet döneminde siyasi ve hukuku alanda yaygınlık göstermiş, zamanla padişahın bahsetmiş olduğu bir özgürlük alanı olmaktan çıkan modernleşme adımları, Osmanlı aydın sınıfının etkisiyle yürütülmüştür. II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde reform hareketlerinin askeri, idari, siyasi ve hukuki alana yayıldığı görülmektedir (Yaşar ve Asal, 2022: 606). 19. Yüzyılda III. Selim ile başlayan eğitim alanındaki reformlar medreselerin ıslahı için girişilen çabalar, batı tarzı mekteplerin kurulmasına ve Tanzimat dönemine girilince de bu ikili eğitim sisteminin çekişmeli bir ortamın doğmasına sebep olduğu görülmektedir. Böylece Osmanlı reform çabalarının sosyal hayatın hemen her alanında gerçekleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır (Ölmez, 2014: 128). Fakat geleneksel tarz ile batılı/modern tarz arasında çatışma toplumda da hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte sistematik ve daha kapsayıcı adımların atıldığı bilinmektedir. On sekizinci yüzyılda başlayan ve on dokuzuncu yüzyılda gelişerek devam eden reform hareketlerinin özünde devleti kurtarma çabaları yatmaktaydı. Gerek I. Meşrutiyet döneminde gerekse de II. Meşrutiyet döneminde dönüşümün aktörleri farklı olmakla birlikte, temel mantığın devletin çöküşünü durdurmak ve sonraki gelişmelerden sonra devleti kurtarmak gibi bir çaba olduğu anlaşılmaktadır. Batı tarzı kültür formunun hayatın tüm alanlarına sirayet ettirmek maksadı ile girişilen bu çabalar, devleti çöküşten veya yıkılmaktan kurtaramamış neticede Osmanlı imparatorluğu dağılmıştır. Her toplumun dinamiklerinin farklı olduğu, her toplumsal yapının kendine özgü olduğu gerçeği (Topçuoğlu, 1995: 127) 18.

Yüzyılda askeri alanda girişilen ve II. Meşrutiyet ile toplum hayatının tamamında gerçekleştirilen reformların başarısızlığının bu gerçeklikle ilgili olduğu gelinen noktada söylenebilir.

4. Sonuç

Osmanlı devleti on sekizinci yüzyıla gelindiğinde, özellikle askeri alanda yaşanan başarısızlıklardan dolayı bir takım değişikliklerin gerekliliğini anlamıştı. Öncelikle askeri alanda yaşanan değişim çabaları, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde silsile halinde toplumsal hayatın tüm alanlarına sirayet etmişti. Osmanlı aydın sınıfın ve batılı devletlerin etkisiyle girişilen reformist çabalar, devletin yirminci yüzyıla gelindiğinde toplum yaşamının yapısal ve zihinsel bir dönüşüme uğradığını göstermektedir. Osmanlı aydınları Osmanlı devletinin içerisinde bulunduğu durumu atlatabilmesinin ve devletin çöküşten kurtulmasının reçetesi olarak modernleşmeyi görmekteydiler. Diğer taraftan batılı devletler Osmanlı içerisinde bulunan azınlıkların haklarını bahane ederek Osmanlı iç işlerine müdahaleyi bir hak olarak görüyorlardı. Devletin kötüye gidişini durdurmak adına bir takım reformist adımların atılması gerekliliği çeşitli mecralarda ve yöntemlerle dile getiriliyordu. Yasal manada bir düzenleme ile bu değişimin gerekliliği adına Sened-i İttifak hazırlanarak padişahın ve dolayısıyla yönetimin modernleşme adına adım atması yönünde çaba harcanmıştır. Başlarını Ziya paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal'in çektiği Osmanlı aydınları özellikle 1865-1876 yılları arasında hem yurt dışında, hem de yurt içinde çeşitli mecralarda Osmanlı'nın adalet ve hürriyet adına çeşitli adımlar atması gerektiğini vurgulamış ve bu yönde önemli çabalar harcamışlardır. Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan bu genç aydın sınıf devleti içerisinde bulunduğu çöküşten kurtarmayı amaçlamışlardı, bunun yolunun ise modernleşme/batılılaşma olduğu fikrini savunuyorlardı. I. Meşrutiyet ile siyasi ve hukuki alanda girişilen değişim çabaları, II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde toplumsal yaşamın tüm alanlarına sinecek, hatta fikri manada toplumun büyük değişim yaşamasına sebep olacaktı. Çöküşü durdurma amacıyla girişilen modernleşme çabaları, devleti kurtarma felsefesine evrilmiş, askeri alanda başlayan reform çabaları toplumsal yapı ve zihinsel alanın tamamına sirayet ederek devam etmiştir. Yeni Osmanlılar olarak bilinen aydın sınıfın girişmiş olduğu çaba, Jön Türkler ile sürdürülmüş, Batı tarzı kurumların iktibas ettirilmeye çalışılması devletin yıkılmasını engelleyememiş, toplum dinamikleri ile örtüşmeyen yenilik çabaları Osmanlı aydın sınıfının toplum mühendisliği rolünü başaramadığını göstermiştir. Osmanlı devletinin içerisinde bulunduğu şartlar, azınlıkların haklarını bahane ederek devlet işlerine karışmayı doğal bir hak gören batılı devletlerin tavırları, azınlıkların elde ettikleri ayrıcalıklar ve yükümlülükler hoşnutsuzluk yaratmıştır. Gerçekleştirilen reformların Müslüman halka yeterince doğru aktarılamaması, halkın reformları şeriata aykırı görmesi. Belki en önemlisi toplumsal değişim ve dönüşüm isteğinin toplumdan değil bürokrasiden ve dış faktörlere bağlı olarak batıdan ve toplumdan kopuk aydın sınıftan gelmesi modernleşme çabalarının başarısız olmasına sebep olmuştur. Özetle yeni Osmanlılar ile başlayan Jön Türkler ile devam eden modernleşme çabalarının özü İmparatorluğun çöküşünü durdurmayı, devleti kurtarmayı bu anlamda atılan adımlar devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için yeterli olmasa da, batı tarzı kurumların yanında Osmanlı toplumunun zihin dünyasında değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde "Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.21, ss. 1-18.
2. Aytekin, A. (2013). Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.30, ss. 313-329.
3. Beşirli, M. (1999). Osmanlı'da Modernleşme ve Aydınlar 1789-1908, Dini Araştırmalar, 2 (5), ss. 131-157.
4. Cemaloğlu, N. (2005). Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları ve Sonuçları (1839-1876), Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.14, ss. 153-165.

5. Çaylak, A. (2005). Osmanlı'da Yöneten ve Yönetilen: Bir Şerif Mardin Çözümlemesi, Kadim Yayınları, Ankara.
6. Çaylak, A. ve elik, A. (2017). Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleş (tir) mesinde Tarih, Din ve Etnisite Algısı, Ed: Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe, C. ve Kapu, H., Osmanlı'dan İkinbinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika, 4. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
7. Demirarslan, D. (2007). Osmanlı'da Modernleşme/ Batılılaşma Sürecinin İç Mekân Donanımına Etkileri, Erdem, 15(45-46-47), ss. 35-66.
8. Findley, C. (2017). Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007, ev, Güneş, A. 6. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
9. Kantar, G. (2019). Modernleşme Kuramı ve Osmanlı İdari Yapısında Modernleşme Süreci Hakkında Bazı Tespitler, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.3, S.3, ss. 365-383.
10. Karabulut, M. (2010). Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı'nın Yenileşme Sürecine Bir Bakış, Türk Dünyası Araştırmaları, S.187, ss. 125-138.
11. Karpat, K. H. (2017). Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller, 8. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
12. Keklik, E. (2020). İkinci Meşrutiyet Döneminde Eğitim Sorunu ve Osmanlı Aydınları, Tarih ve Gelecek Dergisi, C.6, S.4, ss. 1487-1517.
13. Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.26, S.1, ss. 251-272.
14. Koray, E. (1983). Yeni Osmanlılar, Belleten Türk Tarih Kurumu Dergisi, C.47, S.186. ss. 563-582.
15. Kurtdaş, M.Ç. (2019). Osmanlı Modernleşme Sürecinde Aydınlar ve Bürokrasinin Rolü, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(1), ss. 399-411.
16. Metin, C. (2021). Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.25, ss. 71-119.
17. Ortaylı, İ. (2000). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
18. Ölmez, A. (2014). II. Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Medreselerinde Reform abaları ve Merkezileşme, Vakıflar Dergisi, C.41, ss. 127-140.
19. Rzayeva, R. (2011). Türk Toplumunu ve Modernleşme, 38. ICANAS, 10-15.09.2007, Ankara.
20. Sarıkaya, M.Z. (2023). Osmanlı Devleti'nde Yeni Bir Yapılanma: Tanzimat Fermanı, Ankara Üniversitesi Dil Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi, 100. Yıl Özel Sayısı, ss. 60-91.
21. Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi, Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, S.4, ss. 55-82.
22. Tanör, B. (2017). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 29. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
23. Telli, R. ve Yılmaz, A. (2020). Geç Dönem Osmanlı Modernleşmesine Genel Bir Bakış, Liberal Düşünce Dergisi, 25(100), ss. 9-35.
24. Topçuoğlu, A. (1995). Modernleşme Sürecinde "Bireyin" Dönüşümü ve Yaşantının Meşruluğu Sorunu, S. Ü. Fen – Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S.10, ss. 127-138.
25. Uzun, H. (2005). Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet Dönemi, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, C.6, S.2, ss. 145-162.
26. Ülken, Y. Z. (2013). Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Baskı, İstanbul.
27. Yaşar, N., & Asal, U. Y. (2022). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte modernleşmede yaşanan değişim ve süreklilikler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.21, S.43, 605-629.
28. Yılmaz, A. ve Telli, R. (2021). Osmanlı'nın Son Döneminde Muhalif Hareketler: Yeni Osmanlılar ve Jön Türklerin Karşılaştırması, Gaziantep University Journal of Social Sciences, C.20, S.3, ss. 1401-1417.

(18)

Dr. Öğr. Üyesi Harun YILMAZ¹⁶², Ali TATLICIOĞLU¹⁶³

ÖĞRETMENLERİN DİJİTALLEŞME DÜZEYLERİNİN EĞİTİM-ÖĞRETİM PERFORMANSINA ETKİSİ: HATAY İLİNDE BİR UYGULAMA

THE EFFECT OF TEACHERS' DIGITALIZATION LEVELS ON EDUCATIONAL PERFORMANCE: AN APPLICATION IN HATAY PROVINCE

ÖZ

Teknolojideki değişim ve gelişim günümüzde daha hızlı bir şekilde devam etmektedir. Bu değişim ve gelişim her sektördeki sistem ve süreçlerde görülebilmektedir. Teknoloji insan hayatını sağlık, eğitim ve iletişim alanlarında kolaylaştırır da kontrolün bireylerde olması gerekliliği vurgulanmaktadır. Çünkü teknoloji insanların yaşam tarzını değiştiren önemli bir faktör haline gelmiştir. Hemen hemen her meslek grubunda teknolojinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni toplum ve teknolojinin ayrılmaz bir bütün haline gelmiş olmasıdır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte ortaya yeni bir kavram olan Dijitalleşme çıkmıştır. Dijitalleşme, tüm iş süreçlerinde dijital teknolojilerin kullanılması olarak bilinmektedir. Dijital teknoloji bugün özellikle eğitim sektöründe çok yoğun kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz dijital çağında, teknolojinin kullanımı, öğrencilere gerekli yeni yüzyıl becerilerini öğrenme ve uygulama fırsatları vermek için önemlidir. Bu yüzden eğitim sektöründe görev yapan tüm çalışanların ve eğitim alanlarının dijital teknolojiyi anlama, algılama, kullanma ve memnuniyet düzeyleri bireylerin performanslarına doğrudan yansıtılabilmektedir. Bundan dolayı tüm sektörlerde dijitalleşme ve dijital teknoloji düzeylerinin çalışanların performansları üzerinde olumlu ve pozitif etkileri önem kazanmıştır. Bu çalışmada Hatay ili İskenderun İlçesinde Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı anaokulu, ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin dijital teknolojiyi kullanma durumları ile öğretmenlerin dijitalleşme düzeylerinin eğitim-öğretim performansı ile ilişkisi incelenmiştir. Dijitalleşmenin öğretmenlerin eğitim-öğretim performansına etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Teknoloji, Eğitim, Öğretim, Performans.

ABSTRACT

Changing and development in technology continues at a faster pace today. This change and development can be seen in systems and processes in every sector. Although technology facilitates human life in the fields of health, education and communication, it is emphasized that the control must be in the individuals. Because technology has become an important factor that changes people's lifestyles. It is seen that technology is used intensively in almost every occupational group. The most important reason for this is that society and technology have become an inseparable whole. With the development of technology, a new concept, Digitalization, has emerged. Digitization is known as the use of digital technologies in all business processes. Today, digital technology has started to be used very intensively, especially in the education sector. In today's digital age, the use of technology is important to give students opportunities to learn and practice essential new century skills. Therefore, the level of understanding, perception, use and satisfaction of all employees and trainees working in the education sector can directly reflect on the performance of individuals. Therefore, the positive and positive effects of digitalization and digital technology levels on the performance of employees in all sectors have gained importance. In this study, the relationship between the use of digital technology and the digitalization levels of teachers working in kindergarten, primary school, secondary school and high school in the Iskenderun District of Hatay province with their educational performance were examined. It has been concluded that digitalization affects teachers' educational performance.

Keywords: Digitalization, Technology, Education, Training, Performance.

¹⁶² İskenderun Teknik Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, harun.yilmaz@iste.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8467-9019

¹⁶³ Abdulkadir Kocabaş Ortaokulu, Okul Müdürü, nisanur_10.06@hotmail.com ORCID:0009-0005-9152-8613

1.GİRİŞ

Gelişmiş toplumları diğer toplumlardan ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi kullanılan teknoloji düzeyidir. Bir sanayi dalına ilişkin üretim süreçlerinin, kullanılan araç, gereç ve makinelerin yanı sıra bu unsurların kullanım yöntemlerini kapsamlı bir şekilde ele alan bilgi ve uygulama alanı olan ve 21. yüzyıl çağına adını veren teknoloji, günümüzde insan hayatında ve ülkelerin ekonomileri ile gelişmişlik düzeylerinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir ekonominin büyümesinin temeli olarak görülen teknolojiden yoksun ekonomilerin büyümesi mümkün olmamaktadır. Bunun nedeni, teknolojinin hayatımızı çok daha kolay ve daha az zaman alıcı hale getirmesidir. Teknoloji, işletmeler ve çalışanlar açısından da önemli bir role sahiptir. Çünkü bilgiye erişim, bilgi üretimi ve bilgi paylaşımı süreçlerinde yeni teknolojilere uyum sağlamak, işletme verimliliğini artırmanın yanı sıra rekabet üstünlüğü elde etmede önemli avantajlar sunmaktadır." (Üzmez ve Büyükbeşe,2021: 118) ve toplumun hizmet aldığı her sektörde yaşam tarzını kolaylaştırarak birçok fayda sağlamaktadır.

Teknolojideki ilerleme hızı tahmin edilemeyecek kadar artış göstermektedir. İşletmelere sunulan teknoloji; satışları, maliyetleri ve pazarlama faaliyetlerini etkileyebilmenin yanında yönetim, iletişim, işe alma ve stok kontrolü gibi faaliyetler, son teknolojik yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Teknoloji, daha kolay, hızlı ve etkili iletişim sağlamaktadır. Bu süreçte daha iyi, daha verimli üretim tekniklerinin yanında israf edilmeden daha verimli stok yönetimi ve sipariş sistemleri kullanılabilir. Teknoloji, yeni, yenilikçi yaklaşımlar geliştirme becerisi kazandırmaktadır. Ayrıca daha etkili pazarlama ve tanıtım ile yeni satış yolları sağlanabilmektedir.

Teknoloji, insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde doğal kaynakların makineler ve sistemler aracılığıyla dönüştürülmesini ifade eder (Üzmez ve Büyükbeşe, 2021: 121). Robotlar, yapay zekâ teknolojileri, sensörler, Nesnelerin İnterneti (IoT), endüstriyel otomasyon, bulut bilişim ve artırılmış gerçeklik gibi internet tabanlı teknolojilerdeki önemli ilerlemeler, bu teknolojilerin bulut bilişim ile entegrasyonu sonucunda ortaya çıkan dijital ortamlar, dünyayı önemli bir dönüşüm aşamasına taşımaktadır (Ersöz ve Özmen, 2020: 171).Teknoloji her sektörde önemli faydalar sağlamaktadır. Özellikle eğitim sektöründe teknoloji, öğrencilerin daha fazla ilgisini çekmekte ve bilgileri saklamalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca teknolojinin kullanılmasıyla birden fazla öğrenme şekli sunulmaktadır. Öğrenciler ve öğretmenler arasında işbirliğini teşvik etmektedir. Teknoloji kullanılarak, öğretmenlerin hızlı bir şekilde geri bildirim almaları sağlanmaktadır. Böylelikle öğrencilerin gelecek planları ile kariyer hedefleri şekillenmiş olmaktadır.

İnternet aracılığıyla büyük miktarda bilgi (kitaplar, ses dosyaları, resimler, videolar) teknoloji sayesinde eğitim için erişim sağlanabilmektedir. Etkileşimli tahtalar ve akıllı telefonlar, eğitim sürecinde yeni araçlar olarak etkili olan ve günlük yaşam pratiklerini etkileyen (Coşkun, 2021: 3) teknoloji, geçmişte hayal bile edilemeyen iletişim ve işbirliği biçimlerini mümkün kılabilir. ABD'nin kırsal kesimindeki bir sınıftaki öğrenciler, bölgedeki bir bilim insanı ekibinin keşif gezisini takip ederek Kuzey Kutbu hakkında bilgi edinebilir, bilim insanlarının blog gönderilerini okuyabilir, fotoğrafları görüntüleyebilir, bilim insanlarına soruları e-posta ile gönderebilir ve hatta konuşabilir. Teknoloji öğrenmenin, iletişim kurmanın ve işbirliği içinde çalışmanın yeni yolları oluşturabilir.

Teknoloji aynı zamanda öğretmenlerin ve öğrencilerin rollerini de değiştirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, teknolojinin sağladığı bilgiye erişim ve eğitim fırsatı nedeniyle, yeni eğitim modelini mümkün kılmak, daha fazla etkileşimi ve küçük grup çalışmasını teşvik etmek ve teknolojiyi bir kolaylaştırıcı olarak kullanmak için öğrenme alanları yeniden tasarlanmaktadır. Teknoloji ile birlikte insanlar daha yenilikçi, bilgili, yetenekli, uyumlu ve girişimci olabilmektedir. Teknoloji evrensel olarak insan yaşamının önemli bir parçası olarak görülüyor; yerel belediyelerden tüm dünyaya, bireylerin, okulların ve tüm toplumun rutinlerini etkilemektedir. Öğrenciler, teknoloji ile baş edebilecek, çevre ile dengeli bir şekilde geliştirebilecek ve bilime gerçekçi ama eleştirel bir yaklaşımla yaklaşabilecek şekilde yetiştirilmelidir (Rasinen, 2003: 44).

Teknoloji, öğretmenlerin eğitim materyalleri oluşturmasını kolaylaştırmaktan, insanların birlikte öğrenmesi ve çalışması için yeni yollar sağlamaya kadar, eğitimi birçok yönden destekleyebilen ve dönüştürebilen güçlü bir araçtır. İnternetin dünya çapındaki erişimi ve ona bağlanabilen akıllı cihazların her yerde bulunmasıyla, her zaman her yerde eğitimin yeni bir çağı başlıyor. Etkili ve verimli eğitimin herkes için

her yerde erişilebilir olması amacıyla eğitimi değiştirmek için teknolojinin sağladığı fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmak, öğretim tasarımcılarına ve eğitim teknolojilerine bağı olacaktır.

Eğitimde teknolojinin teori ve uygulamada birlikte kullanılmasının temel amacı öğrenmeyi kolaylaştırmaktır. Teknolojideki gelişmeler küreselleşmeyi ve dijital dönüşümü yönlendirirken, öğretmenler öğrencilerin geleceğın kariyerlerinde başarılı olmaları için gerekli becerileri edinmelerine yardımcı olabilir. Teknolojide veriler, bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilebilmektedir. Buna literatürde dijitalleşme denilmektedir. Dijitalleşme, mevcut bilgilerin bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler gibi teknolojik aygıtlarla okunabilir, düzenlenebilir ve iş akışlarında kullanılabilir bir biçime dönüştürülmesi süreci olarak tanımlanabilir (Üzmez ve Büyükbeşe, 2021: 123). Dijitalleşme, bir iş modelinin dönüştürülmesi ve yeni gelir ve değer yaratma fırsatlarının sağlanması amacıyla dijital teknolojilerin entegrasyonunu ifade eder; bu süreç dijital bir işletme yapısına geçişi kapsamaktadır. Dijitalleşme, dijital teknolojilerden ve dijitalleştirilmiş verilerden yararlanarak süreçlerin etkinleştirilmesi veya iyileştirilmesini amaçlar. Dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte bilişim teknolojileri (BT), yenilik ve dönüşüm süreçlerinde itici bir güç olarak ön plana çıkmaktadır (Ersöz ve Özmen, 2020: 171). Dijitalleşme, maliyetleri düşürürken üretkenliği ve verimliliği arttırmaktadır. Yani insan odaklı bir olaydan veya olaylar dizisinden yazılım odaklı bir sürece geçiyor. Dijitalleşme, güvenilir ve sürdürülebilir bir gelecekteki ulaşım sistemi ve mal tedariki gerçekleştirilmede önemli bir araçtır (Akandere, 2021: 1980).

Dijitalleşmenin tüm sektörlerde daha verimli hale gelmesinden dolayı eğitim sektöründe de dijitalleşmeye önem verilmektedir. Çünkü eğitim sektöründe dijitalleşme öğretmenlerin performanslarını daha yüksek düzeye ulaşmasını sağlar. Dolayısıyla, bu çalışmada öğretmenlerin dijitalleşme düzeylerinin eğitim-öğretim performansına etkisi detaylı incelenmiştir.

2. LİTERATÜR

Teknoloji merkezli dijitalleşme, bilgiye erişimi kolaylaştırarak örgütlere ve yöneticilere sahip olunan verinin tamamını ve elde edilen çıktıları yorumlama ve paylaşmada önemli avantajlar sunmaktadır (Üzmez ve Büyükbeşe, 2021: 124). Dijitalleşme, elde edilen verilerin ve bilgilerin sayısallaştırılarak çeşitli platformlarda yer edinmesini ifade eden bir süreçtir (Ersöz ve Özmen, 2020: 172). Dijital araçların ve teknolojilerin eğitim uygulamalarına entegre edilmesini, öğrenme deneyimlerini geliştirmek ve eğitim süreçlerini daha verimli hale getirmek amacıyla eğitimde dijitalleşmeye önem verilmektedir. **Çevrimiçi öğrenme platformları**, öğretmenlerin ders içeriklerini, ödevleri ve değerlendirmeleri çevrimiçi olarak oluşturmasına, paylaşmasına ve yönetmesine olanak tanıyarak uzaktan öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve öğrencilere kaynaklara her zaman, her yerden erişimi sağlamaktadır.

Eğitimde dijitalleşme, öğrenme yönetimi sistemleri, etkileşimli simülasyonlar ve eğitim oyunları gibi dijital uygulamaların entegrasyonu ile derslerin daha çekici hale gelmesini sağlamaktadır. Sanal sınıflar, grup projeleri ve gerçek zamanlı iletişim araçları, işbirliğini ve geri bildirimini artırarak etkili öğrenme ortamları yaratmaktadır. Veri analitiği kullanımı, öğretmenlerin öğrenci ilerlemesini izlemelerine, öğrenme kalıplarını anlamalarına ve bireysel ihtiyaçlara uygun öğretim stratejileri geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, dijital araçlar videolar, podcast'ler ve etkileşimli sunumlar gibi çoklu medya içerikleri oluşturulmasını kolaylaştırarak derslerin dinamikliğini arttırmaktadır. Çevrimiçi kurslar ve web seminerleri, öğretmenlerin sürekli mesleki gelişimini desteklemekte ve güncel eğitim teknolojileri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. İdari görevlerde dijital araçların kullanımı, öğretmenlerin not verme, devam takibi ve veli iletişimini daha verimli bir şekilde yönetmelerine imkân tanırken, eğitim içeriğinin kişiselleştirilmesi yoluyla daha etkili öğrenme deneyimleri sunmaktadır. Ancak, dijitalleşme süreci teknolojik erişimde eşitlik sağlama ve dijital uçurumu kapama gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Teknoloji kullanımını geleneksel öğretim yöntemleriyle dengelemek ve eğitim hedeflerine odaklanmak, dijital entegrasyonun başarısı için kritik öneme sahiptir.

Nitelikli toplum yetiştirmede teknolojik yeniliklerden faydalanılarak eğitimde iyileşme ve kalitenin artırılması sağlanabilmektedir (Çiftçi vd., 2018: 421). Bu bağlamda eğitimi ve öğrenmeyi geliştirmek için

yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin gücünden etkin bir şekilde yararlanmak için yerine getirilmesi gereken şartlar (Ratheeswari, 2018: 46):

- Öğrenciler ve öğretmenler sınıflarında, okullarında ve öğretmen eğitimi kurumlarında dijital teknolojilere ve internete yeterli erişime sahip olmalıdır.
- Öğretmenler ve öğrenciler için yüksek kaliteli, anlamlı ve kültürel olarak duyarlı dijital içerik mevcut olmalıdır.
- Öğretmenlerin, tüm öğrencilerin yüksek akademik standartlara ulaşmalarını desteklemek amacıyla yeni dijital araçlar ve kaynakları etkili bir şekilde kullanabilme bilgi ve becerilerine sahip olmaları gerekmektedir.

Teknolojinin eğitim alanındaki rolü çeşitli olup Eğitim sistemini kaliteli bir düzeye getirecek bir unsurdur. Müfredatın bir parçası olarak, bir öğretim sistemi içinde talimatlara yardımcı bir araç olarak ve ayrıca tüm öğrenme sürecini geliştirmek için kullanılmaktadır. Teknoloji sayesinde; eğitim pasif ve tepkiselden etkileşimli ve aktif bir duruma geçmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte eğitim alanında da değişimler yaşanmakta olduğundan bilgisayar destekli eğitim, uzaktan eğitim gibi teknoloji destekli eğitimler vermeye başlanmıştır (Yılmaz ve Ateş, 2021: 304). Eğitim veya öğretim, çalışanların işlerini daha önce yaptıklarından farklı yapmalarına yardımcı olmak için kullanılır. Eğitim, öğrencilerin zihinlerinde merak uyandırmaya yöneliktir. Her iki durumda da, teknolojinin kullanımı öğrencilerin kavramları daha iyi anlamasına ve akılda tutmasına yardımcı olabilir (Raja ve Nagasubramani, 2018: 34).

Eğitim ve öğretimin geliştirilmesi amacıyla öğretmenlerin en yüksek performansı sergilemeleri gerekmektedir. Bu hedefe ulaşmak için, öğretmenlerin performanslarına ilişkin geri bildirim almaları, eğitim ihtiyaçlarını ve potansiyellerini belirlemeleri, destek sağlanması ve yönlendirilmesi gibi yöntemlerin uygulanması önemlidir (Çorbacı ve Bostancı, 2013: 233). Öğretmen performans değerlendirmelerinde dikkate alınan kriterlerden biri de öğretim yöntem ve tekniklerini etkili bir şekilde kullanabilmektir (Koçak ve Arslan, 2018: 605). Tutar (2022)'ın yaptığı araştırma sonucuna göre, çalışmaya katılan akademisyenlerin akademik performans algı düzeyleri ile akademisyen dijitalleşme düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı olup akademisyenlerin dijitalleşme düzeyinin akademisyenlerin akademik performans düzeylerini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Tutar, 2022: 66).

Coşkun'un (2021: 1) çalışmasına göre, eğitim ortamının sosyo-kültürel boyutlarını dikkate alındığında, eğitim-öğretim aktörlerinin bedensel varlıklarının tamamen dijitalleşmeye karşı bir direnç oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle, eğitim düşüncesinin karma eğitim sisteminin yeni gereksinimlerine uygun olarak geliştirilmesi ve öğretmenin eğitim ve öğretim rolünün yeniden tanımlanması gerekmektedir (Coşkun, 2021: 1). COVID-19 pandemisi sürecinde, çevrimiçi eğitimin öğretme ve öğrenmenin hayati bir parçası olması gerektiğini göstermiştir. Eğitimci, teknolojiyi yalnızca bir kriz yönetimi aracı olarak kullanmak yerine mevcut müfredata entegre ederek, çevrimiçi öğrenmeyi güçlü bir eğitim aracı olarak kullanabilmektedirler. Dijital öğrenme araçlarının eğitim sürecinde etkili kullanımı, öğrenci katılımını artırmakta, öğretmenlerin ders planlarını iyileştirmesine yardımcı olabilmekte ve kişiselleştirilmiş öğrenmeyi kolaylaştırabilir. Ayrıca öğrencilerin temel becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Sanal sınıflar, video, artırılmış gerçeklik (AR), robotlar ve diğer teknolojik araçlar sınıfı daha canlı hale getirmekle kalmamakta, aynı zamanda işbirliğini ve merakı besleyen ve öğretmenlerin öğrenci performansı hakkında veri toplamasını sağlayan daha kapsayıcı öğrenme ortamları oluşturmaktadır.

Metin ve Bülbül'ün (2022: 87) araştırmasına göre, özel okullardaki performans değerlendirme uygulamalarında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Ancak, bu değerlendirmelerin iyi bir şekilde tasarlandığında kurumsal ve bireysel gelişimi desteklemede önemli katkılar sağlayabileceği belirtilmektedir. Ayrıca, COVID-19 pandemisinin etkisiyle giderek dijitalleşen eğitim ortamlarının öğretmen performanslarının değerlendirilmesi açısından önemli fırsatlar sunabileceği, ancak aynı zamanda yeni sorunlar da ortaya çıkarabileceği sonucuna varılmıştır. Araştırma, henüz uzaktan eğitime özgü bir öğretmen performans değerlendirme sisteminin geliştirilmediğini de ortaya koymaktadır (Metin ve Bülbül, 2022: 87).

Yapılan bazı araştırmalarda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun teknolojinin eğitimdeki etkisini anladığını göstermektedir. Dijital eğitim araçları, sınav sonuçlarındaki başarı ile ders notlarının temininde

faydalı olabilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'na göre eğitim teknolojisi pazarının 2025 yılına kadar 342 milyar dolara çıkacağı tahmin ediliyor. Eğitim teknolojisinin, özellikle uygulama ve kullanım söz konusu olduğunda, zorlukları bulunmaktadır. Project Tomorrow'a göre AR, yapay zeka ve diğer gelişmekte olan teknolojilerin kullanımına yönelik artan ilgiye rağmen, okulların yüzde 10'undan azı bu araçları sınıflarında bulunduğu ve aşırı ekran süresi, teknolojiyi kullanan öğretmenlerin etkinliği ve teknoloji eşitliği konusundaki endişeler yer almaktadır. Zorluklara ve endişelere rağmen, artan işbirliği ve iletişim, iyileştirilmiş eğitim kalitesi ve öğrencilerde hayal gücünü ve bilgi arayışını harekete geçirmeye yardımcı olan ilgi çekici dersler dahil olmak üzere eğitimde teknolojinin faydalarını not etmek önemlidir.

Dijitalleşme, öğretim ve eğitim aktörlerini hem günlük yaşamlarında hem de sınıflarda etkiliyor. Eğitimde ekonomik ve sosyal sınıflar açısından eşitsizlik bağlamına oturtulsa da uzun süredir yüksek maliyetli kitlesel eğitimin dijitalleşme eğilimidir. Düşük maliyetinden dolayı dijitalleşme teşvik edilmektedir (Feenberg, 2002: 122). Eğitim kurumları öğrencilerine mümkün olan en iyi eğitimi sağlamaya çalıştıkça, eğitimde teknoloji kullanımı giderek daha popüler hale gelmektedir. Eğitim amacıyla üretilen ve geliştirilen teknolojiler eğitimin kolaylaştırılmasına ve kalitesinin artmasına imkan sağlamıştır.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı İskenderun'da görev yapan öğretmenlerin dijitalleşme düzeylerinin eğitim-öğretim performanslarına etkisini araştırmaktır. Araştırma betimsel bir çalışma olup çalışmanın yürütülmesinde tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Hata ili İskenderun ilçesinde görev yapan 309 öğretmenden oluşmuştur. Tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilmiş öğretmenlere Google forms uygulamasında online anket sistemiyle internet ortamında oluşturulan linkte yer alan anket gönderilmiştir. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket, Tutar'ın (2022: 74-75) çalışmasında yer alan Dijitalleşme Ölçeği (DÖ) ve Performans Algı (PA) ölçeklerinden geliştirilmiştir. Tutar'ın çalışmasında Dijitalleşme Ölçeğinin toplam iç tutarlık değeri 0,801 ve Performans Algı Ölçeğinin iç tutarlık katsayısı incelendiğinde ise 0,88 olarak bulunmuştur.

4.BULGULAR VE ANALİZ

Çalışmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet, yaş, medeni durum ve mesleki deneyim değişkenlerinin yer aldığı demografik yapılarına ait veriler Tablo.1'deki gibidir. Buna göre cinsiyete göre dağılım incelendiğinde % 48,2'si Erkek % 51,8'i ise Kadın'dan oluşmaktadır. Yaş grubu dağılımında % 20,7'si 20 ile 30 yaş arası, % 34,3'ü 31 ile 40 arası, % 34'ü 41 ile 50 arası, 51 ve üstü yaşa sahip olanların oranı ise % 11. Medeni durum incelendiğinde % 71,2 evli ve %28,8 bekardan oluşmaktadır. Mesleki deneyim değişkeninde çeşitlilik ortaya çıkmıştır. 5 yıldan daha az deneyime sahip olanların oranı % 16,2, 6 ile 10 yıl deneyime sahip olanların oranı % 14,6, 11 – 15 yıl deneyime sahip olanların oranı % 19,1, 16 – 20 yıl deneyime sahip olanların oranı % 26,9 ve 21 -25 yıl deneyime sahip olanların oranı ise % 26,9 olarak tespit edilmiştir.

Tablo.1 Demografik Değişkenler

Değişkenler	Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	149
	Kadın	160
	Toplam	309
Yaş	20 – 30 yaş	64
	31 – 40 yaş	106
	41 – 50 yaş	105
	51 yaş ve üzeri	34
	Toplam	309
Medeni Durum	Evli	220
	Bekâr	89
	Toplam	309

Mesleki Deneyim	5 yıldan az	50	16,2
	6 – 10 yıl arası	45	14,6
	11 – 15 yıl arası	59	19,1
	16 – 20 yıl arası	83	26,9
	21 – 25 yıl arası	50	16,2
	26 yıl ve üzeri	22	7,1
	Toplam	309	100,0

Araştırmada kullanılan anketteki ölçeklerden Dijitalleşme Ölçeği'nde 15 ifade Performans Ölçeği'nde 24 ifade bulunmaktadır. Soruların güvenilir olup olmadığını test etmek amacıyla güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde güvenilirlik katsayısı olarak sıklıkla Cronbach alfa katsayısı kullanılmakta olup, genellikle alfa değerinin 0.70'ten yüksek olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2010: 171). Çalışma kapsamında Dijitalleşme Ölçeği için Cronbach alfa katsayısı (α) 0.836; Performans Ölçeği için ise 0.815 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla ölçeklerin güvenilirlikleri anlamlı ve geçerli olarak tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin teknolojiyi kullanma ve dijitalleşme düzeyleri ile performans düzeylerinin, demografik değişkenlere ve mesleki deneyime bağlı olarak değişimini test etmek amacıyla, T-Testi ve Varyans (ANOVA) analizi kullanılmıştır. Buna göre öğretmenlerin dijitalleşme ve performans düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma durumuna ilişkin analiz sonuçları Tablo 2'de, medeni duruma göre farklılaşma durumuna ilişkin analiz sonuçları ise Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo. 2 Öğretmenlerin dijitalleşme ve performans düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşma durumuna göre t-test sonuçları

<i>Dijitalleşme Düzeyi</i>	Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi				
	t	df	Sig.	Ort. Fark	Std. Hata
Varyansların eşitliği varsayımı	,780	305	,436	,04223	,05414
Varyansların eşitsizliği varsayımı	,776	289,716	,439	,04223	,05445
Erkek Ort = 3,42 Kadın Ort = 3,38					
<i>Performans Düzeyi</i>	Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi				
	t	df	Sig.	Ort. Fark	Std. Hata
Varyansların eşitliği varsayımı	2,460	305	,014	,14595	,05934
Varyansların eşitsizliği varsayımı	2,457	302,596	,015	,14595	,05939
Erkek Ort = 3,31 Kadın Ort = 3,17					

Analiz sonuçlarına göre, öğretmenlerin dijitalleşme düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermemektedir [$t(305) = 0.780, p > .05$]. Ancak öğretmenlerin performans düzeyleri, cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermektedir [$t(305) = 2.46, p < .05$]. Buna göre, erkek öğretmenlerin performans düzeyleri (3,31), kadın öğretmenlere (3,17) kıyasla nispeten daha yüksektir.

Tablo. 3 Öğretmenlerin dijitalleşme ve performans düzeylerinin medeni duruma göre farklılaşma durumuna göre t-test sonuçları

<i>Dijitalleşme Düzeyi</i>	Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi				
	t	df	Sig.	Ort. Fark	Std. Hata
Varyansların eşitliği varsayımı	-1,083	305	,280	-,06448	,05957
Varyansların eşitsizliği varsayımı	-1,035	149,009	,302	-,06448	,06230
Evlü Ort = 3,38 Bekar Ort = 3,45					
<i>Performans Düzeyi</i>	Ortalamaların Eşitliği İçin T-Testi				
	t	df	Sig.	Ort. Fark	Std. Hata

Varyansların eşitliği varsayımı	-2,348	305	,020	-,15464	,06586
Varyansların eşitsizliği varsayımı	-2,349	157,917	,020	-,15464	,06584
Evli Ort = 3,19 Bekar Ort = 3,35					

Analiz sonuçlarına göre, öğretmenlerin dijitalleşme düzeyleri, medeni duruma göre anlamlı bir fark göstermemektedir [$t(305) = -1,83, p > .05$]. Ancak öğretmenlerin performans düzeyleri, medeni duruma göre anlamlı bir fark göstermektedir [$t(305) = -2.34, p < .05$]. Buna göre, bekâr öğretmenlerin performans düzeyleri (3,35), evli öğretmenlere (3,19) kıyasla nispeten daha yüksektir.

Öğretmenlerin dijitalleşme ve performans düzeylerinin yaşa ve mesleki deneyime göre farklılaşma durumuna ilişkin tek yönlü ANOVA analizi yapılmış, ancak katılımcıların dijitalleşme ve performans düzeylerinin, yaş ve mesleki deneyime göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında öğretmenlerin dijitalleşme düzeyinin, performans düzeyinin anlamlı bir açıklayıcısı olup olmadığını tespit etmek amacıyla Regresyon analizi yapılmış olup, analiz sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo. 4 Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standardized Coefficient (β)	t	p
Bağımlı Değişken: Performans düzeyi			
Sabit	-	5,037	0,000
Dijitalleşme düzeyi	,639	14,459	
R = 0,639; F-value = 209,055; df = 1, 303; R ² = 0,408; Significance = 0.000			

Tablo 4'de görülen Regresyon analizi sonuçları incelendiğinde; öğretmenlerin dijitalleşme düzeyinin, performans düzeyinin anlamlı bir açıklayıcısı olduğu görülmektedir. Dijitalleşme düzeyi ile performans düzeyi arasında, pozitif, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki söz konusudur ($r = 0,639$). Öğretmenlerin performans düzeyine ilişkin toplam varyansın % 40,8'nin, dijitalleşme düzeyi ile açıklandığı ifade edilebilir.

Dolayısıyla öğretmenlerin performans düzeylerinin artmasında dijitalleşme düzeyinin etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç daha önce yapılan diğer araştırma sonuçları ile örtüşmektedir.

5.SONUÇ

Teknoloji ve dijitalleşme her sektörde çalışanların ve hizmet alanların performanslarını geliştirilmesine katkı sunmaktadır. İş süreçlerinin daha doğru planlanması, akışın sorunsuz devam etmesi ve sonuçlardan yüksek düzeyde verim elde edilebilmesi amacıyla teknoloji ve dijitalleşme önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Teknolojinin eğitimde kullanılan bir araç olduğunu ve kendi başına bir amaç olmadığını not etmek önemlidir. Eğitim teknolojisinin vaadi, eğitimcilerin onunla ne yaptığında ve öğrencilerinin ihtiyaçlarını en iyi şekilde desteklemek için nasıl kullanıldığına bağlıdır. Modern teknoloji ve araçlar, eğitim ve öğretimi daha kaliteli bir düzeye getirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede bilgi aktarımının çok kolay ve kullanışlı olduğu kadar etkili hale geldiği etkileşimli bir ortam oluşabilmektedir. Zihinler artık hayatın herhangi bir alanında modern teknolojinin kullanımıyla desteklendiğinde daha hızlı çalışmaya eğilimli olabilmektedir. Bu yeni sistem eğitimde güven ve bağlılık da oluşmaktadır. Öğrenim kalitesinin artmasında internet bağlantısı ve günün her saati bağlantı imkanı, projektörlerin ve görsellerin kullanılması, dijital ayak izi ve teknoloji kullanımı ile çevrimiçi dereceler vb. sistemlerin varlığı görülebilmektedir.

Teknoloji ve dijitalleşme hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin performansını hedeflenen seviyeye ulaşmalarına yardımcı olabilmektedir. Öğretmenlerin teknoloji ve dijitalleşme düzeyleri arttıkça gerekli yeterlilikleri kazanabilmeleri mümkün olabilmektedir. Teknoloji, erişimi kolay bilgiler, hızlandırılmış öğrenme ve öğrendiklerini uygulama için eğlenceli fırsatlar sunmaktadır. Yeni konuları keşfedilmesi ve özellikle zor kavramların anlaşılması da diğer başarı ölçütleridir. Teknolojinin kullanımı sayesinde gelecekteki meslekler için gerekli olan 21. yüzyılın teknik becerilerini kazanabilmektedir.

Eğitimde kullanılan teknoloji ile öğretmenler ve öğrenciler arasında güçlü bir iletişim ve işbirliği sağlanabilmektedir. Dijitalleşme düzeyi artan öğretmenlerin ilgi çekici ve eğitici içerik hazırlayabilmektedir. Böylelikle öğrencilerde merak uyandırılabilen ve araştırmaların akademik başarı ile bağlantılı olması meraklarını artırabilmektedir. Ayrıca teknoloji ve dijitalleşme düzeyindeki artış, daha iyi üretkenlik seviyelerine ulaşabilmeyi, yeni öğrenme fırsatlarını genişletmek için kullanışlı dijital araçlar kullanabilmeyi ile destek ve katılımın artmasını sağlamıştır. Yüksek dijitalleşme düzeyi ile öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi, fiziksel öğretim materyallerinin maliyetlerini azaltılması, eğitim programının verimliliğini artırılması ve zamanın en iyi şekilde kullanılması mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada, öğretmenlerin dijitalleşme düzeyinin, performans düzeylerini anlamlı bir şekilde açıkladığı gözlemlenmiştir. Dijitalleşme düzeyi ile performans düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim ve öğretimde teknoloji ve dijitalleşme kullanımının artması, öğretmen performans düzeylerinin olumlu yönde artacağına bir göstergesidir. Bununla birlikte, performans düzeylerindeki artışın yalnızca dijitalleşme ile açıklanamayacak içsel ve dışsal faktörlerin de etkili olduğu unutulmamalıdır. Öğretmenlerin teknolojiye erişimi ve kullanımına imkan tanınmalı; maddi ve manevi desteklerle öğretmen performanslarının yükselmesi ve dolayısıyla eğitim kalitesinin hedeflenen seviyeye ulaşması sağlanmalıdır.

Öğretmenlerin dijital araçlar ve teknolojileri etkin bir şekilde kullanabilmeleri için çeşitli eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, temel seviyeden ileri düzey uygulamalara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamalı ve öğretmenlerin dijital becerilerini sürekli olarak güncel tutmalarını sağlamak amacıyla sertifikasyon programları ve devam eden eğitim fırsatları sunulmalıdır. Öğretmenlerin teknolojiye erişimini artırmak için gerekli cihazlar (bilgisayar, tablet, akıllı telefon) ve internet bağlantısı sağlanmalıdır. Eğitim kurumları, güncel yazılım ve donanım kullanarak öğretmenlerin en son teknolojilere erişimini ve bu teknolojileri etkili bir şekilde kullanabilmelerini desteklemelidir. Ayrıca, öğretmenler için dijital kaynaklar, öğretim materyalleri ve uygulama araçları temin edilmelidir. Teknolojik sorunlarla karşılaşıldığında, hızlı ve etkili teknik destek sunulmalıdır.

Eğitmcilerin dijital uygulamalar ve deneyimlerini paylaşabilecekleri çevrimiçi topluluklar ve ağlar oluşturulmalı, dijitalleşme sürecinde deneyimli öğretmenlerin yeni başlayanlara mentorluk yapabileceği programlar teşvik edilmelidir. Öğretmenlerin dijital araçları etkili bir şekilde kullanabilecekleri eğitim stratejileri ve pedagojik yaklaşımlar geliştirilmelidir. Eğitim kurumları, dijital dönüşüm süreçlerini planlayarak öğretmenlerin bu süreçlere entegrasyonunu desteklemelidir. Ayrıca, teknoloji ve eğitim için gerekli bütçe ayrılmalı ve öğretmenlerin dijital eğitimlerine yatırım yapılmalıdır. Öğretmenlerin dijitalleşme süreçlerindeki motivasyonlarını artırmak amacıyla ödüllendirme ve teşvik sistemleri uygulanmalıdır. Dijitalleşmeyi teşvik eden ve destekleyen eğitim politikaları geliştirilmelidir. Eğitim yöneticileri, öğretmenlerin dijitalleşme sürecinde ihtiyaç duydukları desteği ve kaynakları sağlamalıdır. Bu stratejilerin etkin bir şekilde uygulanması, öğretmenlerin dijitalleşme sürecini daha verimli bir şekilde yönetmelerini ve eğitimde teknoloji kullanımını optimize etmelerini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akandere, G. (2021), Dijitalleşme düzeyi ve yeşil lojistik uygulamaların lojistik performansa etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(4), 1979-2000.
2. Büyüköztürk, Ş. (2010), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları Ve Yorum* (12.baskı). Ankara: Pegem Akademi.

3. Çiftçi, F., Kaleli, C. ve Günal, S. (2018), Öznitelik seçme ve makine öğrenmesi yöntemleriyle eğitim performansının tahmin edilmesi. *AJESI - Anadolu Journal of Educational Sciences International*,8(2): 419-440.
4. Çorbacı, S. ve Bostancı, A.B. (2013), Okullarda öğretmenlere yönelik performans yönetimi uygulamaları ile öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 231-247.
5. Coşkun, A.E, (2021), The Effects of the socio-culturalism formed by digitalization in education on teachers' roles. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, vol.53, no.53, 1-29.
6. Ersöz, B ve Özmen, M. (2020), Dijitalleşme ve bilişim teknolojilerinin çalışanlar üzerindeki etkileri. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*. 11 (42) , 170-179.
7. Koçak, S. ve Arslan, S.Y. (2018), Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin performans değerlendirme uygulamalarına ilişkin görüş ve önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 602-620.
8. Metin, K.G. ve Bülbül, M. (2022), Özel okul öğretmenlerinin performanslarının değerlendirilmesi ve covid-19 küresel salgınının performans değerlendirme sürecine etkileri. *Başkent University Journal of Education*. 9(1), 87-101.
9. Raja, R. ve Nagasubramani, P.C. (2018), Impact of modern technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research*, 3(1), 33-35.
10. Rasinen, A. (2003), An analysis of the technology education curriculum of six countries. *Journal of Technology Education* Vol. 15 No. 1.
11. Ratheeswari, K. (2018), Information communication technology in education. *Journal of Applied and Advanced Research*, 2018: 31), 45-47.
12. Sharma, R. C.(2003), Barriers in using technology for education in developing countries, *International Conference on Information Technology: Research and Education*.,512-516.
13. Tutar, Ö.F. (2022), Spor Bilimleri Alanında Görev Yapan Akademisyenlerin Dijitalleşme Düzeylerinin Akademik Performansa Etkisi. Doktora Tezi.
14. Türk Dil Kurumu (2022), <https://sozluk.gov.tr/> 22 Aralık 2022 tarihinde Türk Dil Kurumu sitesinden alındı.
15. Üzmez, S.S. ve Büyükeşe, T. (2021), Dijitalleşme sürecinde bilgi yönetiminin işletmelerin teknoloji uyumuna etkileri. *Beyder*, 16:2 (117-127).
16. Yılmaz, H. & Ateş, S.S. (2022). Motivation levels of aviation students in education: an application to measure the level of motivation, *European Journal of Science and Technology*, (33), 297-305.
17. BBC (2022), <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z4bjjhv/revision/6> 25 Aralık 2022 tarihinde BBC sitesinden alındı.
18. <https://soeonline.american.edu/blog/technology-in-education/> 01 Ocak 2023 tarihinde American Edu sitesinden alındı.
19. Lim, A. (2023) <https://elearningindustry.com/how-important-is-technology-in-todays-education-industry> 02.Ocak.2023 tarihinde eLearning Industry sitesinden alındı.

(19)

Dr. Öğr. Üyesi Kübra Deren TÜDEŞ¹⁶⁴
RÜZGAR ENERJİSİ VE TÜRKİYE
WIND ENERGY AND TURKEY

ÖZ

Bu çalışmada rüzgâr enerjisi hakkında genel bir bilgilendirme yapılmaktadır. Bu enerji türünün Türkiye'deki gelişimi ve Türkiye açısından önemi vurgulanacaktır. Zira hızla nüfusu artan dünyada enerji ihtiyacı da artmaktadır. Fakat enerji kaynaklarının verimli kullanılamaması ya da ülke ekonomileri üzerinde krizlere sebebiyet vermesi nedeniyle alternatif kaynaklar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda rüzgâr enerjisi bu ihtiyaçları giderecek potansiyele sahip yeni ve kullanıma hazır bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Rüzgârdan elde edilen enerjinin farkı temiz, yenilenebilir ve yüklü bir maliyetinin olmamasındandır. Türkiye Avrupa kıtası göz önüne alındığında bu enerji kullanımı açısından en verimli ülkelerdendir.

Anahtar Kelimeler: Rüzgâr, enerji, ekonomi, rüzgâr enerjisi, verimlilik, maliyet.

JEL Kodları: Q26, Q34.

ABSTRACT

In this study, general information about wind energy is given. The development of this energy type in Turkey and its importance for Türkiye will be emphasized. Because energy is very important for increasing population. But alternative sources have begun to come to the fore because energy resources cannot be used efficiently or cause crises in the country's economies. In this context, wind energy emerges as a new and ready-to-use resource that has the potential to meet these needs. The privilege between the energy obtained from this energy is that it is clean, renewable and does not have a high cost. Considering the European continent, Turkey is the most productive country for using of energy.

Keywords: Wind, energy, economy, wind energy, productivity, cost.

JEL Codes: Q26, Q34.

¹⁶⁴ Yalova Üniversitesi, Armutlu Meslek Yüksekokulu, deren.ekici@yalova.edu.tr. ORCID:0000-0003-3471-4389

GİRİŞ

Enerji küreselleşen dünyamızda önemi gitgide artan bir konu haline gelmiştir. Özellikle de sanayi alanındaki gelişmeler, teknolojik ilerlemeler enerji alanının değerini ve gelişimini daha da artırmıştır.

Enerji kaynaklarının da sınırlı olabilmesi yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi ortaya çıkarmıştır. Zira kaynak temin edimi konusunda dışa bağımlılığı azaltabilmek adına yenilenebilir kaynakların kullanım oranının artması oldukça önemlidir.

Rüzgâr enerji kaynağı olarak belirli önemli özellikleri olan ve bundan dolayı ön plana çıkan bir doğa olayıdır. Zira tükenmeyecek olması ve coğrafi bağlamda da bulunmasının kolaylığı onu değerli kılan özellikleridir. (https://www.tucsa.org/images/yayinlar/sunumlar/MUSTAFA_CALISKAN.pdf).

1973 petrol krizi ile enerji kaynaklarına erişim bağlamında güvensiz ortamı oluşmuştur.

1980 lerin ilerleyen dönemlerinde petrolün fiyat problemi çözülmüş olsa da enerji güvenliği bağlamında sıkıntılar çıkabileceği ve bu alandaki alternatiflerin gerekliliği enerji konusunda gündeme oturmuştur. Böylece yenilenebilir enerji hususu enerji politikasında ihmal edilmemesi gereken bir kavram haline almıştır. (http://www.eie.gov.tr/eie-web/turkce/YEK/ruzgar/ruzgar_en_hak.html). 1990'lar ile gelen çevre bilinci temiz enerjiler olarak kabul edilen yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini artırmıştır.

Yenilenebilir enerjinin neden bu kadar önemli olduğu aslında şu noktalarda önem taşımaktadır: Adı üzerinde yenilenebilir oluşları, çevreye etkileri bağlamında düşük düzeyde olmaları, bakım ve masraflarının çok olmaması ülkemiz açısından bu kaynağa yönelmeye sebebiyet vermiştir (http://www.eie.gov.tr/eie-web/turkce/YEK/ruzgar/ruzgar_en_hak.html).

RÜZGÂR ENERJİSİ VE TÜRKİYE

Rüzgâr doğa olayı enerji elde etme açısından kendine has özelliği sebebiyle önemli bir güce sahiptir. Bunun enerjiye dönüşümünün daha az maliyetli olması ülkeler açısından önemli bir faktördür. Rüzgâr enerjisi temiz bir enerji kaynağıdır.

Zira rüzgâr türbini binlerce ağacın yapacağı karbondioksit temizleme görevini yerine getirebilmektedir (Özgener 2002:160). Rüzgâr enerjisinin kullanıldığı yerlerden en önemlisi rüzgâr türbinleridir. Bu sistem hareket halinde olan havayı kinetik ardından mekanik ve en son olarak da elektrik yani önemli bir enerji gücüne çevirmektedir.

Rüzgâr enerjisinin son dönemde değer kazanmasında atmosferde serbest olarak bulunması, çevre dostu olması, yenilenebilir olması, tamir ve kullanım maliyetlerinin düşük olması, işgücü ortaya çıkarması, yakıt maliyetinin olmaması bağlamında faktörler rol oynamaktadır. Rüzgâr enerjisinin olumsuz yönleri ise ilk yatırım maliyetlerinin yüksek olması, kesintili bir enerji kaynağı olması gibi hususlardır (http://www.eie.gov.tr/eie-web/turkce/YEK/ruzgar/ruzgar_en_hak.html).

Bu güç diğer kaynaklarla rekabet edebilecek düzeyde olmasa da gelecek açısından önem arz eden yenilenebilir kaynak olması bakımından önemlidir.

Rüzgâr enerjisine verilen kıymetten ötürü bu gücün daha da artırılması ve 2023'te önemli bir noktaya gelmesi amaçları arasında gösterilmektedir. Böylece özel sektör rüzgâr enerjisinin kullanımı bağlamında destek almakta ve mevzuat planlaması ile bu husus kolaylaştırılmaktadır. Rüzgâr enerjisi santrallerinin kurulumu önem arz edip lisan alma çabaları hızla artmaktadır (<http://www.ewea.org/events/workshops/wp-content/uploads/2013/03/EWEA-TUREB-Workshop-27-3-2013-Halil-Alis-EUAS.pdf>).

Türkiye açısından ilk kez Çeşme'de rüzgâr gücünden elektrik enerjisi tesis edilmiştir. Bu enerjinin ulusal sınırları aşması ise 1986'da hazır hale getirilen rüzgâr türbinleri ile sağlanmıştır (İlkılıç, Türkiye'de Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli ve Kullanımı, http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/4f9d1333b6eff16_ek.pdf?dergi=740, s.29).

Alan yeni olduğu için yönlendirme ve daha iyi hareket sağlama açısından bir Türkiye Rüzgâr Atlası meydana getirilmiştir.

Ülkemizde 2006'da Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE) tarafından rüzgâr enerjisinin olası gücünü belirlemek için bir atlas hazırlanmıştır (Şenel, Koç, 2015:51). Bu atlasan elde edilen verilere göre ülkemizde

bu enerjiyi kullanma ve bu enerjiden güç elde etmede Batı Karadeniz, Ege kıyıları ve Marmara Bölgesi ile Doğu Akdeniz kıyıları ön plana çıkmaktadır (Bayraç, 2011:50).

Türkiye’de rüzgâr enerjisi potansiyeli yüksektir. Özellikle de rüzgârın hızı ve yoğunluğu incelendiğinde Marmara bölgesi ve Ege bölgesi bu enerjinin kullanımına en yatkın bölge olarak görülmektedir.

Türkiye’de türbinler ve güç santralleri, rüzgâr çiftlikleri sayıları artırılmaya çalışılarak süreç çeşitli sözleşmeler ile desteklenmektedir (İlkılıç Zeynep, 2016: 8-10).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü bu enerji türünün ölçümlerini yapan kurumdur. Çanakkale, İzmir, Balıkesir, Tekirdağ, Samsun, Muğla, Manisa bu enerji türünün en iyi sonuç vereceği illerendir (Şenel, Koç, 2015:51-53).

SONUÇ

Rüzgâr enerjisi yenilenebilir, temiz ve bedava enerji kaynağı olduğu için tükenme ihtimali de olmayan çok kıymetli bir kaynaktır. Aynı zamanda hava kirliliğine sebebiyet vermez, atmosfere zehirli gaz atıkları salmaz, küresel ısınmaya etki de bulunmaz. Rüzgâra sahip olmak için ekstra bir çaba ve güç gerekmediğinden yakıtsal manada bir külfeti de bulunmamaktadır. Ülkemizde yeteri kadar bulunduğundan yakıt ithaline olan bağımlılığı ortadan kaldırmak için iyi bir seçenektir. Rüzgâr türbin ve kulelerinin hazırlanması ve kurulması aşamasında yöredeki insanlara iş imkânı sağlaması bakımından da istihdam ve bölgesel kalkınma açısından faydalıdır. Çabuk kurulup söküm maliyetinin olmaması da bir avantaj olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. BAYRAÇ H. Naci. 2011. Küresel Rüzgâr Enerjisi Politikaları ve Uygulamaları, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt/Vol. XXX, Sayı/No.
2. ÇALIŞKAN Mustafa, Türkiye Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli ve Mevcut Yatırımlar, <https://www.tucsa.org/images/yayinlar/sunumlar/MUSTAFA-CALISKAN.pdf>. (09.09.2024).
3. İLKILIÇ Cumali, Türkiye’de Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli ve Kullanımı, http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/4f9d1333b6eff16_ek.pdf?dergi=740 (08.09.2024).
4. İLKILIÇ Zeynep. 2016. Türkiye’de Rüzgâr Enerjisi ve Rüzgâr Enerji Sistemlerinin Gelişimi, Batman Üniversitesi Batman University, Yaşam Bilimleri Dergisi; Cilt 6 Sayı 2/2.
5. ÖZGENER Önder. 2002. Türkiye’de ve Dünyada Rüzgâr Enerjisi Kullanımı, DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen Ve Mühendislik Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 3, Ekim.
6. Rüzgâr Enerjisi Çalışmaları, http://www.eie.gov.tr/eie-web/turkce/YEK/ruzgar/ruzgar_en_hak.html (12.08.2014).
7. ŞENEL, M. C., KOÇ, E. 2015. “Dünyada ve Türkiye’de Rüzgâr Enerjisi Durumu-Genel Değerlendirme,” Mühendis ve Makina, cilt 56, sayı 663, 46-56.
8. Türkiye’de Rüzgâr Enerjisi, <http://www.ewea.org/events/workshops/wp-content/uploads/2013/03/EWEA-TUREB-Workshop-27-3-2013-Halil-Alis-EUAS.pdf> (07.09.2024).

(20)

Dr. Öğr. Üyesi Zerrin Ayşe ÖZTÜRK¹⁶⁵

TÜRKİYE’NİN NATO’YA GİRİŞİ: KİMLİK ARAYIŞI VE GÜVENLİK ALGILAMALARI¹⁶⁶ TURKEY’S ACCESSION TO NATO: IDENTITY QUEST AND SECURITY PERCEPTIONS

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye’nin NATO’ya üyelik sürecini ve bu üyeliğin ülkenin kimlik arayışı ve güvenlik algılamaları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde NATO’ya katılmayı hem Batı ile entegrasyonun bir aracı hem de Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlamanın bir yolu olarak görmüştür. Üyelik sürecinde Türk kamuoyu ve siyasi çevreler, NATO üyeliğini büyük oranda desteklemiş; bu destek, Türkiye’nin modernleşme ve Batı ile bütünleşme çabalarının bir parçası olmuştur. 1952’de NATO’ya giriş hem Balkanlar hem de Orta Doğu’da Türkiye’nin ve Batılı müttefiklerinin güvenlik stratejileri açısından kritik bir rol oynamıştır. Bu süreçte, Türkiye’nin jeopolitik konumu ve Batılı müttefikleriyle olan ilişkileri, bölgedeki güvenlik dengesinin korunmasında hayati bir unsur olarak öne çıkmıştır. Çalışma, Türkiye-NATO ilişkilerini kimlik-güvenlik çerçevesinde analiz ederek, kamuoyu ve siyasi desteğin bu ilişkiler üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-NATO ilişkileri, Soğuk Savaş Dönemi, Kimlik, Uluslararası Güvenlik, Kamuoyu.

JEL Kodları: F51, F52, F53, F55, H56.

ABSTRACT

This article examines Turkey’s NATO membership process and the impact of this membership on the country’s identity search and security perceptions. During the Cold War, Turkey viewed joining NATO as both a means of integration with the West and a way to secure itself against the Soviet threat. Throughout the membership process, Turkish public opinion and political circles largely supported NATO membership, seeing it as part of Turkey’s modernization and Westernization efforts. Turkey’s accession to NATO in 1952 played a critical role in the security strategies of both Turkey and its Western allies in the Balkans and the Middle East. In this context, Turkey’s geopolitical position and relations with its Western allies emerged as vital factors in maintaining the region’s security balance. This study analyses Turkey-NATO relations within the identity-security framework, highlighting the influence of public and political support on these relations.

Keywords: Turkey-NATO relations, Cold War Era, Identity, International security, Public Opinion.

JEL Codes: F51, F52, F53, F55, H56.

¹⁶⁵ Ege Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı, zerrin.ayse.ozturk@ege.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6585-3448>

¹⁶⁶ Bu çalışma, İngiltere Manchester Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsündeki doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye'nin 1952'de NATO'ya katılımından başlayarak Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar Türkiye-NATO ilişkilerini ele almaktadır. Bu bağlamda, bölüm, Soğuk Savaş'ın siyasi ortamında Türkiye-NATO ilişkilerine genel bir bakışla başlamaktadır. Türkiye'nin 1952'de NATO'ya katılmasının ardındaki nedenler ve motivasyonlar değerlendirilecek, ardından 1989'da Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan Türkiye-NATO ilişkilerindeki ana temalar ele alınacaktır. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin Türkiye'ye verdiği stratejik önem, Türkiye'nin NATO ile ilişkilerini daima etkilemiştir. Dolayısıyla Türkiye-ABD ilişkilerinin Türkiye-NATO ilişkileri üzerindeki etkilerine de burada değinilecektir. Ayrıca, Soğuk Savaş süresince Türkiye'nin İttifak için jeopolitik önemi de kısaca incelenecektir. Son olarak, çalışma, Türkiye'nin İttifak'a kabul edildiği dönemde NATO üyeliğini siyasi çevrelerce ve kamuoyunda nasıl algıladığına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de bir Batı kurumuna üye olma algısı ile Soğuk Savaş döneminde NATO üyeliğine dair kamuoyunun ve siyasi çevrelerin görüşlerine değinilecektir.

1. Türkiye'nin NATO'ya Katılımı

Türkiye'nin NATO'ya katılımı hem Türkiye hem de İttifak için önemli bir karardır. İttifaka üye olmayı seçen Türkiye, Atatürk'ün geleneksel olarak Ruslarla düşman olmama politikasını terk ederek Batı ile Ortadoğu arasında bir köprü olma rolünü kabul etmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarını İttifak'a olan taahhütleri doğrultusunda uyarlaması gerekmiştir. Hale'in belirttiği gibi, "Batı ittifakına tam üyelik süreci, Türkiye'nin 1920'lerden bu yana en önemli dış politika değişikliği olarak görülebilir" (Hale, 2000). Türkiye'yi NATO'ya kabul eden müttefikler, açıkça Türkiye'nin stratejik konumunu ve jeopolitik önemini kabul etmiştir.

Türkiye için NATO üyeliği, yalnızca askeri-güvenlik temelli bir adımın ötesinde anlam taşımaktaydı: Türkiye'nin Batılılaşma eğilimleri, Batı kurumlarıyla ilişkilerini derinden etkilemiştir. Bu dış politika yönelimi, Türkiye'nin 1952'de NATO üyeliğinin ve daha sonra Avrupa Birliği (AB) üyeliği arayışının arkasındaki itici güç olmuştur. Türkiye, NATO ve AB üyeliği aracılığıyla Batı'nın bir parçası olma hedeflerini sürdürmeye devam etmiş; aynı zamanda Birleşmiş Milletler (1945), OECD (1948), Avrupa Konseyi (1949), AGİT (eski adıyla AGSK, 1975) ve Batı Avrupa Birliği (1992) gibi ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda faaliyet gösteren diğer Batılı uluslararası örgütlere olan üyelikleri aracılığıyla da bu bağlarını pekiştirmeye çalışmıştır. Ayrıca, Türkiye, 1948 Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ve 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çeşitli uluslararası bildirgeleri onaylayarak, Batı ile bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 18 Mayıs 1954'te Türk Parlamentosu tarafından onanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Türkiye, kendisini iki kutuplu bir dünyanın ortasında buldu. Sovyet yayılcılığı, Rusların Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Kars ve Ardahan illeri üzerinde toprak taleplerinde bulunması ve Türk boğazlarında askeri üs istemesi nedeniyle Türkiye için tehdit oluşturuyordu. Bu açık tehditler, Türkiye'yi Batı ile ittifak arayışına itmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin 19. yüzyılda Avrupa'nın büyük güçleriyle yaşadığı deneyimler, güvensizlik algılarını derinleştirmiş; toprak kaybetme korkusu ve terk edilme korkusu mirası, Türk güvenlik kültürünün önemli bir unsuru haline gelmiştir (Karaosmanoğlu, 2000). Bunlara ek olarak, Sovyetler Birliği'nin 1946'daki Türk boğazları üzerindeki talepleri, Amerikan ve İngiliz dikkatini özellikle Türkiye'ye ve genel olarak Doğu Akdeniz ile Orta Doğu'nun güvenliğine yönlendirmiştir. Bu süreçte, geleneksel Amerikan dış politikası, 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini ile köklü bir şekilde değişti. Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye sağlanan Amerikan ekonomik yardımı ve 5 Haziran 1947'de Avrupa yardım planını başlatan Marshall Planı, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını da desteklemiştir. Sonuç olarak, bu iki gelişme Türkiye'nin Batı ile entegrasyon sürecini hızlandırmış ve nihayetinde 1952'de NATO'ya üyeliğine yol açmıştır.

Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne yönelik çevreleme politikası ve Avrupa'ya sağladığı ekonomik yardım, Sovyet yayılcılığını durdurmak ve Avrupa'yı Sovyet tehdidine karşı güvence altına almak amacıyla bir Transatlantik örgüt kurma çabalarıyla devam etmiştir. Bu çabalar sonucunda, 10 Avrupa ülkesinin dışişleri bakanları, Kanada ve ABD, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalamışlardır. Washington

Antlaşması'nın ilanıyla müttefikler, Sovyet tehdidine karşı İttifak'ın güvenlik garantisi altına girmişlerdir. Aynı zamanda, NATO'ya paralel çalışacak ve Akdeniz ile Orta Doğu'da güvenliği sağlayacak benzer bir Akdeniz paktı kurma planları da yapmışlardır. Türkiye, Yunanistan, İspanya ve İtalya'nın bu önerilen Akdeniz paktının üyeleri olmaları beklenmekteydi. Ancak İtalya zaten NATO'ya kabul edilmişti. Türkiye, o dönemde NATO'ya davet edilmediği için hayal kırıklığına uğramış olsa da, bir Akdeniz Paktı'nın oluşturulması ya da Türkiye'nin NATO'ya üye olarak alınması için baskı yapmaya devam etmiştir.

Washington Antlaşması'nın imzalandığı dönemde, dönemin Türkiye Dışışleri Bakanı Necmeddin Sadak, Türkiye gibi bir ülkenin mevcut siyasi ve askeri koşullarda tarafsız bir politika benimsemesinin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Sadak, olası bir Akdeniz Paktı'nın kurulması veya Türkiye'nin Atlantik İttifakı'na katılmasının, genel Avrupa-Atlantik güvenliğine hizmet edeceğini vurgulamıştır. Dönemin gündemini kamuoyuna taşıyan etkili yayın organlarından biri olana Cumhuriyet gazetesinde genel yayın yönetmeni Abidin Daver, Türkiye'nin Avrupa'da ortak bir savunma ve güvenlik düzenine katılmasının zorunlu olduğunu ve Türkiye'nin, Sovyet sınırında Batı'nın ve ABD'nin önemli bir kalesi olarak kabul edilmesi gerektiğini tekrar tekrar ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1949).

NATO'ya katılma zorlu bir süreç olsa da Türkiye'nin üye olma çabaları diğer üyelerle yürüttüğü siyasi-diplomatik temaslar aracılığıyla devam etmiştir. Kore Savaşı (1950-53), Türkiye'ye Batı ile dayanışmasını gösterme fırsatı vermiş; Türkiye'nin NATO'ya kabulünü olumlu yönde etkilemiştir. Ancak Türkiye, üyelik arzularını savunmakta yalnız değildir; İngiltere ve ABD de Türkiye'nin İttifak için önemini farkındaydılar. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imza töreninde, ABD Başkanı Truman ve İngiltere Dışışleri Bakanı Ernest Bevin, Antlaşma'nın Türkiye ve Orta Doğu'daki güvenlik çıkarlarının azaldığı anlamına gelmediğini vurgulamışlardır. Sonrasında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği konusundaki tartışmalar yoğunlaşmış; bu konu ABD Kongresi'nde bile ele alınmıştır. Bir kongre toplantısında, Senatör Carl Mundt ve Senatör Henry Cain, Türkiye'nin Akdeniz ve Orta Doğu'daki stratejik önemi göz önüne alındığında, İttifak'ın güvenlik garantilerinin dışında tutulmasına karşı olduklarını ifade etmişlerdir (Cumhuriyet, 1949). Şubat 1951'de yapılan ikinci İstanbul Misyon Şefleri Konferansı'na gelindiğinde, müttefikler, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya olası kabulünü hayati derecede önemli bir konu olarak görmeye başlamışlardır. Konferans Sekreter Yardımcısı George McGhee, ABD Dışışleri ve Savunma Bakanlıklarına, Ortadoğu savunmasına ABD'nin katkısını güçlendirmenin yolunun Türkiye ve Yunanistan ile çok daha yakın ilişkiler kurulmasından geçtiğini belirterek, bunun da tercihen NATO'ya doğrudan katılımları yoluyla olması gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu aynı zamanda konferansın da ana önerisidir.

İngiltere, Fransa ve ABD, Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda önceden anlaşmış olsalar da İttifakın Kuzey Avrupa üyelerinin muhalefetini aşmak zorunda kalmışlardır. Danimarka ve Norveç, kendi çıkarlarını ilgilendirmeyen Ortadoğu'da çıkacak olası bir savaşın yüksek maliyetlere yol açacağı gerekçesiyle Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğe kabul edilmesine destek vermezler. Sonuçta, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabulüne ilişkin Protokol, 22 Ekim 1951'de temsilciler tarafından imzalanmış ve Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesi, Türkiye'nin Antlaşma'nın taraflarından biri olarak silahlı saldırıya uğraması durumunu da kapsayacak şekilde değiştirilmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği, 19 Şubat 1952'de Türk Parlamentosu'nda 405 üyenin 404'ünün oyuyla ve yalnızca bir çekimsiz oyla onanmıştır. McGhee, bu durumun Türkiye'nin NATO'ya katılma konusundaki istekliliğini gösterdiğini “on sekiz ABD senatörünün NATO'ya girmemize [ABD] karşı çıktığı gerçeği ışığında daha da dikkat çekici” (McGhee, 1983) olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'nin jeopolitik önemi, NATO'ya kabul edilmesinde ana faktörlerden biridir. Müttefikler, Türkiye'nin Balkanlar, Ortadoğu ve Sovyetler Birliği'ne olan coğrafi yakınlığının farkındaydılar. Türkiye İttifak'a katıldığında, “Batı ile Ortadoğu arasında ‘köprü’ rolünü üstlendi, bu rol Bağdat Paktı'nın oluşturulmasıyla kurumsallaştırıldı” (Ahmad, 1998). 1955'te Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Britanya ve gözlemci statüsünde ABD arasında imzalanan Bağdat Paktı aracılığıyla Türkiye, NATO ile Ortadoğu ülkeleri arasında bir bağlantı sağlamakta aktif bir rol üstlenmiştir. Ahmad'ın belirttiği gibi, Türkiye, “bölgedeki Batı çıkarlarını korumaya istekliydi, bu da çoğu komşusunu yabancılaştırmayı gerektirse bile” (Ahmad, 1993). Irak'ın 1958'de Bağdat Paktı'ndan çekilmesinin ardından, Türkiye, İran, Pakistan, Britanya ve ABD arasında

Ortadoğu'yu kapsayan Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) kuruldu. Balkanlar cephesinde ise Türkiye, Balkan ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış ve 1954'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Paktı imzalanmıştır. Özetle, Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Ortadoğu, Balkanlar ve Batı Avrupa arasında bir köprü rolü üstlenerek Batılı müttefikleri ile Doğu'dan, yani Sovyetler Birliği'nden gelen algılanan tehdit arasında bir engel olmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin NATO'ya katılmakta neden bu kadar istekli olduğunu askeri, ekonomik ve siyasi nedenlerin kombinasyonu ile açıklamak gerekir. Türkiye'nin NATO'ya katılma isteği, sadece askeri/defansla ilgili çıkarlarıyla sınırlı değildir. Öncelikle, Türkiye, NATO üyesi olarak ABD ve diğer müttefiklerin askeri garantilerini elde ederek Sovyet yayılcı planlarına karşı toprak bütünlüğünü koruma altına almıştır. Bu askeri güvence, Türkiye'nin savunması için büyük bir rahatlama sağlamıştır. Ayrıca, ABD'nin 1948'den itibaren sağladığı savunma yardımları da önemli ölçüde artmıştır: “1946 ile 1974 arasında, Türkiye 3,7 milyar ABD doları askeri yardım aldı; bu yardım şekli zamanla hibe, kredi ve nakit satışlar olarak değişti” (Sezer Bazoğlu, 1981). 1964'ten itibaren Türkiye, Batı Almanya'dan da askeri yardım almaya başlamıştır: “1960'larda yıllık yaklaşık 35 milyon DM, 1970'lerde yıllık 70 milyon DM ve 1979'a kadar toplamda 800 milyon DM yardım sağlandı” (Sezer Bazoğlu, 1981). Ayrıca, 1971'e kadar NATO altyapı fonlarından 150 milyon ABD doları, kötü donanımlı Türk Silahlı Kuvvetleri ve askeri altyapının modernizasyonuna harcanmıştır. Bu savunma yardımları, Türkiye'nin NATO üyeliğinin ekonomik ve askeri avantajlarını pekiştirmiş ve ülkenin savunma kapasitesini güçlendirmiştir.

Ancak, Türk yetkililerin NATO'ya girişte aklında olan tek hedef, Türk askeri güçlerinin modernizasyonu değildir. Hem o dönemde iktidarda olan Demokrat Parti (DP) hem de muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türk ekonomisinin acil bir sermaye akışına ihtiyaç duyduğunu kabul ediyorlardı (Sander, 1998). Bu nedenle, dış ekonomik yardım almak ve ülkenin ekonomik büyümesini sağlamak için yabancı yatırımları çekmek de Türkiye'nin NATO üyeliği arzusunun başlıca nedenleri arasında yer almıştır. 1946 ile 1962 arasında, yalnızca Amerikan ekonomik yardımları 586 milyon ABD doları kredi ve 995 milyon ABD doları hibe şeklindeydi. Ayrıca, diğer kaynaklardan 497 milyon ABD doları ekonomik yardım sağlanmıştır (Öymen, 1999). Açıkça, Türk ordusunun modernizasyonu ve Türkiye'deki ekonomik büyümeyi sürdürmek için sağlanan ekonomik yardımlar, Türkiye'nin NATO üyeliğini istemesinin arkasındaki iki kritik neden olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, bunların yanı sıra başka nedenler de vardır.

Türkiye'de NATO üyeliği, Menderes Hükümeti (DP) için önemli bir başarı olarak karşılanmış ve uzun bir süre Türk ulusal gazetelerinin manşetlerinden düşmemiştir (Cumhuriyet, 1952 & Akşam, 1952 & Ulus, 1952). Ayrıca, bu önemli ulusal politika başarısından dolayı tüm Türk siyasi partiler, hükümeti tebrik ederek bu durumu ulusal bir kazanım olarak değerlendirmişlerdir. Askeri ve ekonomik nedenlerin yanı sıra, Türkiye'nin üyeliği istemesinde siyasi amaçları da vardır, Zira Türkiye, “demokratik kurumların kurulması ve daha da önemlisi iyileştirilmesinin Batı demokrasileriyle yakın bir ilişkiye dayandığını” (Sander, 1990) görerek NATO üyeliğini Türkiye için böyle bir iyileşmeyi gerçekleştirmek adına değerli bir fırsat olarak kabul etmiştir. Aslında, NATO üyeliği sadece Türkiye'nin güvenliği ve savunma amaçları açısından bir başarı olarak görülmemiş; aynı zamanda Türkiye'nin Batılı müttefikler arasında kabul edilme ve onlarla eşit şekilde muamele görme arzusunun bir dönüm noktası olarak da değerlendirilmiştir. NATO üyeliği, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini güçlendirerek ona uluslararası arenada daha güçlü ve Ortadoğu ve Balkanlar bölgesinde prestijli bir konum kazandırmıştır. Bu nedenlerle, Türkiye'nin NATO'ya katılma isteği, ülkenin ulusal güvenliğini, askeri kapasitesini, ekonomik kalkınmasını ve uluslararası statüsünü artırma arzusuyla şekillenmiş ve 1952 yılındaki tam üyeliğiyle birlikte başarıyla sonuçlanmıştır.

Kamuoyunda ve medyada Türkiye'nin NATO'ya girişinin Türk Batılılaşma politikasının zirveye ulaşması olduğu ve Türkiye'ye Avrupa kimliğini paylaşma fırsatı verdiğini vurgulanmıştır (Cumhuriyet, 1952). NATO ile ittifak yaparak, Türkiye, Atatürk'ün temel ilkelerinden miras kalan dış politika hedeflerinden birini gerçekleştirmiştir: bunlar laiklik, Cumhuriyetçilik, ekonomik devletçilik, halkçılık, milliyetçilik ve devrimcilik gibi, Türkiye'nin genel modernizasyonunu teşvik etmeyi amaçlayan ilkelerdir. Atatürk, Cumhuriyet'in 10. yıl Nutkunda Türkiye için belirlediği hedefi açıkça şöyle ifade etmiştir: “Biz daha büyük ve daha önemli işler başarmaya kararlıyız ve mecburuz. Ülkemizi dünyanın en müreffeh ve en medenî ülkeleri

seviyesine yükselteceğiz. Milletimizin, ülke çapında refah içinde yaşamasını sağlamak için gerekli kaynakları ve araçları edinmesini mümkün kılacağız. Millî kültürümüzü çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmaya çalışacağız. ... Türk milletinin elinde ve aklında, ilerleme ve medeniyet yolunda yürürken tuttuğu meşale pozitif bilimdir” (Atatürk, 1933). Atatürk'ün formülasyonuna göre, modernleşme veya modern medeniyet, Avrupa medeniyeti ve Batılılaşma ile eşdeğerdi. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı sırasında Türkler, Batı medeniyetine karşı değil, bu medeniyetin eşit bir parçası olabilmek için Batı emperyalizmine karşı savaşmışlardı. Bu hedefe ulaşmak için Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Batılı normları, uygulamaları, politikaları ve kurumları benimsemeyi seçmiştir (Tunaya, 1996).

O dönemki Türk Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Türkiye'nin NATO'ya katılımı konusundaki görüşlerini TBMM'de yaptığı bir konuşmasında, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın sadece askeri bir savunma ittifakı değil, aynı zamanda müttefikler arasında dayanışmayı ve işbirliğini teşvik eden bir antlaşma olduğunu belirtmiştir. Şubat 1952'deki NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde yaptığı konuşmada Köprülü, Türkiye'nin NATO'nun yeni bir müttefiki olarak, Antlaşma'nın hedeflerinin gerçekleştirilmesi için çalışacağını ve müttefiklerle koşulsuz işbirliği yapacağını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 1952). Dolayısıyla, NATO'ya girişinin ardından Türkiye, dış ve güvenlik politikalarını müttefiklerin politikalarıyla uyumlu hale getirmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği, ülkenin devlet kimliğini vurgulama açısından kritik bir adım olarak değerlendirilebilir; çünkü bu, “Türkiye ve Türk kimliğinin yeniden şekillendirilmesine yönelik bütünsel bir projeye iç içe geçmişti” (Smith, 2000). Wendt'in belirttiği gibi, devletler “bu tür kolektif anlamlar - nispeten istikrarlı davranış ve rollere dair beklentiler - aracılığıyla kimlikler edinirler” (Wendt, 1992). Dolayısıyla, Türkiye, NATO üyeliğini, Batılı askeri ittifakın bir parçası olmanın ve Soğuk Savaş politikaları içinde Müttefiklerin kolektif anlamlarını, değerlerini ve politikalarını paylaşmanın bir yolu olarak değerlendirmiştir.

O dönemdeki ABD Büyükelçisi McGhee'nin belirttiği gibi, “Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üyeliği, elbette stratejik konumunun bir tanınmasıydı; fakat Türkler için bu, aynı zamanda Avrupa'nın bir parçası olduklarının doğrulanması anlamına geliyordu” (McGhee, 1983). Sonuç olarak, Türkiye, NATO üyeliğini sadece Soğuk Savaş ortamının bir politika gereği olarak görmemiştir. Aksine, Türk siyasi yetkilileri ve kamuoyu, NATO üyeliğini nihayetinde Batının bir parçası kabul edilme olarak yorumlamıştır: “Bazı yönlerden, Türkiye'nin NATO'ya katılma isteği ve sürekli olarak NATO'daki aktif katılımını teyit etmesi, uluslararası toplumun bağımsız ve sorumlu bir üyesi olarak konumunu vurgulama ihtiyacından kaynaklanıyor gibi görülebilir” (Cooper, 2002).

2. NATO Üyeliği: Türkiye'nin Siyasi ve Kamuoyu Görüşü

Bu kısımda Türkiye'nin NATO'ya katılmasının ülkedeki kamuoyu ve siyasi çevrelerce nasıl algılandığı incelenecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupalı örgütlere üye olmanın önemli olduğu ve bu üyeliklerin Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarının ana hedeflerinin gerçekleştirilmesine hizmet edeceği görüşü hem siyasi çevrelerde hem hükümet ve muhalefet kanadında hem de kamuoyunda genel olarak kabul görmüştür. Bunun nedenleri arasında, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve genişleme politikalarına karşı askeri savunmasını garanti altına almak, ülkenin ekonomik kalkınmasını teşvik etmek, Türkiye'nin Avrupa ile batılılaşma yoluyla entegrasyonunu kolaylaştırmak en belirgin nedenlerdir.

Aslında 1856 Paris Antlaşması ile, “Avrupa güçleri Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olarak tanıdılar ve İmparatorluk'un bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi taahhüt ettiler” (Karaosmanoğlu, 2000). Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Batı Avrupa devlet sisteminin 'eşit' bir üyesi olma hedefi, Türkiye'nin dış politika hedeflerinden ve güvenlik gereksinimlerinden biri haline gelmişti. Bu, 1948'de OECD ve 1949'da Avrupa Konseyi'ne kurucu üye olarak Türkiye'nin katılımıyla başlamıştır. Bu iki Avrupa organizasyonuna katılma kararı, Türk kamuoyu tarafından desteklenmiş ve gelecekteki bu tür çabalar için bir başlangıç noktası olarak görülmüştür (Cumhuriyet, 1949 & Tan, 1949). Türkiye'yi temsilen Avrupa Konseyi'nin ilk toplantısına katılan Türk Milletvekili, Avrupa Konseyi'nin dünyada barış sağlamak için en iyi araç olacağını ve Türkiye de dahil olmak üzere üyelerinin ekonomik refahını artıracığını belirten bir konuşma yapmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne üye olma arzusu, Batı savunma işbirliği, yani NATO'ya katılma arzularının bir devamı olarak da değerlendirilebilir. O dönemki

Türk siyaseti, NATO'ya katılmanın Batı'nın bir parçası olmak anlamına geldiğini düşündükleri için bu üyeliğe büyük bir hevesle yaklaşmışlardır. Türkiye'nin 1949'da NATO'ya dahil edilmemesi, Türkiye'nin siyasi çevrelerinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Genel görüş, Türkiye'nin coğrafi konumu ve tarihsel geçmişi nedeniyle Soğuk Savaş ortamının zorluklarıyla başa çıkmak zorunda kalan ülkelerden bir olduğu görüşüdür. O dönemki Türk medyası, Türkiye'nin bu iki kutuplu ideolojik ve askeri çatışmanın ortasında Atlantik İttifakı'nın savunma garantileri dışında bırakılmasının adil olmadığını dile getirmektedir (Cumhuriyet, 1949). Bu nedenle Türkiye, NATO müttefiklerini, özellikle de ABD'yi ülkenin NATO üyeliğini desteklemeye ikna etmek için diplomatik çabalarını yoğunlaştırmıştır. Türkiye'nin savunma ve güvenliğinin geleceğine dair belirsizlik ortamı, nihayetinde Şubat 1952'de NATO'ya katılana kadar devam etmiştir.

O dönemde NATO üyeliğine ilişkin Türk kamuoyunda da benzer bir coşku havasını görmek mümkündür: İttifaka katılmak dönemin kamuoyu önderleri tarafından sadece bir siyasi mesele olarak görülmemiş, aynı zamanda Batılılaşma politikası olarak değerlendirilmiştir (Cumhuriyet, 1952 & Ulus, 1952). Ayrıca, Türk basınında NATO üyeliği konusundaki tartışmalar, Türkiye'nin üyeliğinden önce ve sonra devam etmiştir. NATO ve Avrupa Konseyi'ne katılma konusundaki uzlaşmayı açıklayan iki neden bulunmaktadır: Birincisi, o dönemdeki iki ana siyasi parti, yani Demokrat Parti (DP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 'modernleşme-batılılaşma' ideolojisini paylaşıyorlardı; ikincisi ise, o dönemdeki belli başlı kamuoyu liderleri, yani Türk ulusal gazetelerinin editörleri ve yazarları ile ileri gelen entelektüeller, sık sık bu düşünceleri destekleyen yazılar yazıyorlardı. O nedenle, NATO üyeliği, Türkiye'de Avrupa Konseyi üyeliğinden sonra bir başka ulusal başarı olarak karşılanmıştır. Bu durumu dönemin ulusal gazete manşetlerinde görmek mümkündür: "Hükümetin zaferi"; "Muhalefet partisi, NATO üyeliğini ulusal bir başarı olarak tanımlayarak hükümeti tebrik etti"; "Türkiye Dışişleri Bakanı, ittifaka yeni müttefiklerinizden biri olarak katılmaya geldi dedi" (Cumhuriyet, 1952 & Akşam, 1952).

Ancak 1960'ların başından itibaren, geniş yelpazeye yayılmış bu güçlü siyasi ve kamu desteği sorgulanmaya başlanmıştır; o dönemdeki yeni siyasi gelişmeler, Türkiye'nin ulusal çıkarları ile Müttefiklerin çıkarlarına olan bağlılığı arasında zor politika seçimleri sunmaya başlamıştır: Küba Füze Krizi ve 1964'teki 'Johnson Mektubu', bu örneklerden bazılarıdır. Mektubun 1966'da Türk kamuoyuna açıklanması büyük bir tepki yaratmış; sonrasında NATO üyeliği, Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkileri ve Batı-merkezli dış politikası hem Türk kamuoyunda hem de ülkenin entelektüelleri arasında eleştiriye maruz kalmıştır. Dönemin hükümeti bu eleştirileri belirli bir ölçüde kabul etmek zorunda kalsa da Türkiye her zaman Batı ve ABD ile olan ilişkilerini dış ve güvenlik politikalarının merkezinde görmüş ve NATO üyeliğini korumak için dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Ancak, Soğuk Savaş'ın ilerleyen dönemlerinde Türkiye, Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile Ege Denizi anlaşmazlıkları gibi konularda ABD ve Müttefiklerle büyük anlaşmazlıklara ilişkin kritik kararlar almak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda Türkiye, Müttefiklerin bu konulardaki görüşlerini paylaştığını yanlış bir şekilde varsaydığını ve aslında uluslararası arenada yalnız olduğunu fark etmiştir. Bu nedenle, 1960'ların ortalarından itibaren Türkiye, Bağlantısızlar Hareketi ve Arap ülkeleri ile daha yakın siyasi ilişkiler kurma çabalarına girişmiştir. Yine de NATO üyeliği Türkiye için yüksek bir değer taşımaya devam etmiştir: bu üyelik, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) başvurusu ve sonrasındaki Batı Avrupa Birliği'ndeki (BAB) ortak üye statüsü için siyasi kolaylaştırıcı olarak işlev görmüştür (Turan ve Barlas, 1998).

SONUÇ

Türkiye'nin 1952'de NATO'ya katılımı ve Soğuk Savaş dönemi boyunca ittifakla olan ilişkisi, Türk dış ve güvenlik politikalarının üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. NATO'ya katılmadan önce bile Türkiye, Müttefiklerle siyasi veya askeri taahhütlerde bulunma istekliliğini göstermek amacıyla, Kore'ye asker göndermek gibi dış politika değişiklikleri yapmıştır. Ayrıca, Amerikan liderliğinin Avrupa savunmasındaki önemini vurgulayarak Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikalarını engelleme stratejisinde Türkiye'nin aktif politik-askeri katılımının gerekli olduğunu göstermek için her fırsatı değerlendirmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin NATO üyeliği, ülkenin uluslararası güvenlik stratejileri ve kimlik arayışı açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, Türkiye için NATO üyeliği yalnızca Sovyet tehdidine karşı bir savunma mekanizması değil, aynı zamanda Batı ile entegrasyon ve modernleşme çabalarının bir parçası

olarak görülmüştür. Türkiye'nin NATO'ya katılması hem kamuoyunda hem de siyasi çevrelerde büyük destek görmüş; bu destek, ülkenin Batılı müttefiklerle olan ilişkilerini güçlendirmiş ve güvenlik stratejilerini şekillendirmiştir.

Katılım sonrası Türkiye, dış ve güvenlik politikalarını müttefiklerin politikalarına uygun olarak değiştirmeye devam etmiştir. NATO müttefiki olmak bir yandan Türkiye'nin askeri gücünün bileşimini olumlu yönde etkilerken diğer yandan ülkeye sağlanan ekonomik yardımlar, siyasi istikrarı korumak için ülke ekonomisinin gelişimini teşvik etme amacına yönelmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği, Balkanlar ve Ortadoğu'da stratejik öneme sahip olmuş; bu süreçte Türkiye'nin jeopolitik konumu ve Batılı müttefikleriyle olan ilişkileri, bölgedeki güvenlik dengesinin korunmasında kritik bir rol oynamıştır. Ancak, üyelik süreci boyunca, Türkiye'nin ulusal çıkarları ile müttefiklerin çıkarları arasındaki uyumsuzluklar, özellikle 1960'lar ile 1970'ler döneminde zaman zaman gerilimlere neden olmuştur. Sonuç olarak, Türkiye'nin NATO üyeliği hem ülkenin uluslararası güvenlik algısını hem de kimlik arayışını derinden etkilemiştir. NATO ile olan bu ilişkiler, Türkiye'nin Batı ile bütünleşme çabalarının ve ulusal güvenlik stratejilerinin temel taşlarından biri olarak kalmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

1. AHMAD, F. (1993). *The Making of Modern Turkey*, London: Routledge.
2. AHMAD, F. (1998). "Turkey's Foreign Policy Options, 1923-1952, Reconsidered," *International Conference on History of the Turkish Republic: A Reassessment, Vol. 1: Politics-Culture-International Relations*, METU, Ankara, 333-340.
3. AKŞAM, Miscellaneous issues, (1952).
4. ATATÜRK, M.K. (1933). Mustafa Kemal Atatürk's Speech on the Occasion of the Tenth Anniversary of the Republic, <https://www.ktb.gov.tr/TR-96294/10-yil-nutku.html>, (Accessed 21 August 2024).
5. COOPER, M. (2002). "The Legacy of Atatürk: Turkish Political Structures and Policy-making," *International Affairs*, 78(1), 115-128.
6. CUMHURİYET, *Miscellaneous issues*, (1947, 1949, 1952).
7. HAASS, R. (1988). "Alliance Problems in the Eastern Mediterranean-Greece, Turkey and Cyprus: Part I," *Prospects for Security in the Mediterranean-Part I*, IISS, Adelphi Papers, 229.
8. HALE, W. (2000). *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, London: Frank Cass.
9. KARAOSMANOĞLU, A.L. (1988). "Turkey and the Southern Flank: Domestic and External Contexts," John Chipman (Der.), *NATO's Southern Allies: Internal and External Challenges*, London: Routledge, 287-351.
10. KARAOSMANOĞLU, A.L. (2000). "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey," *Journal of International Affairs*, 54(1), 199-216.
11. MCGHEE, G. (1983). *Envoy to the Middle East: Adventures in Diplomacy*, New York: Harper and Row.
12. ÖYMEN, O. (1999). *Türkiye'nin Gücü*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
13. SANDER, O. (1990). "Turkey's Role in NATO: A Time for New Perspectives," *NATO Review*, 38(3), 24-28.
14. SANDER, O. (1998). *Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
15. SEZER BAZOĞLU, D. (1981). *Turkey's Security Policies*, IISS, Adelphi Paper, 164.
16. SMITH, M. (2000). "The Accession of Greece and Turkey, 1947-52," *NATO Enlargement During the Cold War: Strategy and System in the Western Alliance*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 62-95.
17. TAN, Miscellaneous issues, (1949).
18. TUNAYA, T.Z. (1996). *Türkiye'nin Siyasal Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: Arba Yayınları.

19. TURAN, İ. ve BARLAS, D. (1998). “Batı İttifakına üye olmanın Türk dış politikası üzerindeki etkileri,” Faruk Sönmezoğlu (Der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 647-662.
20. TURKISH MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. *Turkey’s Security Perspectives and Its Relations with NATO*, <http://www.mfa.gov.tr>, (Accessed 13 September 2002).
21. ULUS, Miscellaneous issues, (1952).
22. WENDT, A. (1992). “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics,” *International Organization*, 46(2), 391-425.

(21)

Dr. Begüm CANEL ENGIN¹⁶⁷

**TÜRK ÇAĞDAŞ SANATINI HAZIRLAYAN SÜREÇLER VE TÜRK YERLEŞTİRME SANATININ
TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL BELLEK EKSENİNDE GELİŐİMİ¹⁶⁸**

**THE PROCESSES THAT PREPARED TURKISH CONTEMPORARY ART AND THE
DEVELOPMENT OF TURKISH INSTALLATION ART ON THE AXIS OF SOCIAL AND CULTURAL
MEMORY**

ÖZ

Türk Plastik Sanatlarında Yerleştirme (Enstalasyon) Sanatı'nın toplumsal ve kültürel bellek tabanında bir mekân okumasının yapıldığı bu makalede, Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren başlayan ve 1970'li yıllarda ivme kazanan siyasi, sosyal ve ekonomik faktörlerin 1980'lerin eőiőinde Türkiye'de Plastik Sanatlar alanındaki açılımları değerlendirilmiştir. Bu açılımların çağdaş sanata varış yolunda geleneksel değerlerini nasıl koruduğu, sahip olduğu toprakların geçmişini, dinini, milli ve geleneksel değerlerini koruyarak üzerine eklediği çağdaş sanat dilini uluslararası düzeyde hangi girişimlerle Türk sanat tarihine kazandırdığı öne çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Yerleştirme Sanatı, Mekân Okuması, Toplumsal Bellek, Kültürel Bellek, Kültür ve Mekân.

ABSTRACT

In this article, where Installation Art in Turkish Plastic Arts is evaluated through the concept of social and cultural memory, the importance of space in Installation art is taken into account. The development of the political, social and economic factors in Turkey in the field of Plastic Arts in the early 1980s, which started in the 1960s and gained momentum in the 1970s, was evaluated. With these developments, it has been investigated how contemporary art preserves its traditional values and how it protects the history, religion, national and traditional values of the lands it owns. The initiatives he brought to Turkish art history at the international level were highlighted.

Keywords: *Turkish installation art, importance of place, social memory, cultural memory, culture and place.*

¹⁶⁷ Orcid: 0009-0001-2802-4982

¹⁶⁸ * Bu çalışma 08.05.2024 tarihinde tamamladığım "Social And Cultural Memory In Post-1980 Turkish Installation Art" başlıklı Doktora Tezi'nden yararlanılarak hazırlanmıştır. (Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Plastik Sanatlar ve Resim Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, 2024).

GİRİŞ

Avangard bir atılım olarak ‘sanat nesnesi’ tanımıyla hazır nesneyi plastik sanatlar alanında sanat nesnesi tanımıyla koyduğu bilinen ilk sanatçı Marcel Duchamptır. Dadaizm ve Avangard sanat, Kavramsal Sanatın alt yapısını hazırlayarak hazır nesnenin mekân ile ilişkisinin sorgulanması bu sorgulama aşamasına mekânın kendisinin de dahil olmasıyla zihinsel bir anlamlandırma sürecine de evrilerek enstalasyon sanatının kökünü oluşturmuştur. Dadaizm öncülerinden Kurt Schwitters’in yerleştirmelerinde ise Konstrüktivizm’in yapısalıcı oluşumundan etkiler görülür. “Merz Konstrüksiyonu” İngiltere’de sanatçının aileden kalma olan ve iç mimarisini yapısalıcı bir üslupla inşa ettiği evidir. Yeniden tasarladığı evinin içini nesnelere, peynir kutuları, çeşitli ambalajlar, taşlar, plastikler, paçavralar, heykeller, oyuncaklar ve daha birçok birbirinden başka nesnelere inşa ederek çok farklı boyutlarda bir iç mekân kurgulamıştır (<https://www.eskop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-merz-mimarligi-erotik-katedral/3092>).

Süpermatist sanatçı El Lissitzky’nin mimarlığını oluşturan Prounlar ise, “uzayda yüzen yeni dünyalar”dır. Ona göre yeni dünya, yeni kültür tarihi “formun 0 noktasında” başlar. Proun’lar, metalden, betondan ve camdan inşa edilecek yeni dünyalardır (Artun, 2016, s. 8). El Lissitzky iki boyutlu resim ve üç boyutlu rölyefin mimari boyutla birleşimini gerçekleştirerek çağdaş sanatta yeni bir adım atmıştır (Gray, 2007). Lissitzky’e göre sergileme alanı birbiri ile bir bağı olmayan yapıtların teşhire çıkartıldığı bir depo değil, yapıtın sınırlarını aşmış mekân ile bütünleşen bir kavramdır (Köylü, 2013-Solmaz Erçel’den tez alıntı). “Proun Room”da mekân-nesne-resim zinciri birbirinden kırılmayacak denli sağlam bir bütünlük içindedir.

Türkiye cephesinde, 1914 kuşağı ressamlarından Mehmet Ruhi Arel, Hüseyin Avni Lifij gibi sanatçıların güncel ve sosyal olayları ele alan konular seçmeleri, Hikmet Onat’ın, İbrahim Çallı’nın, Namık İsmail’in “Şişli Atölyesi Resimleri” grubuna dahil olmalarıyla üretilen eserler Türkiye’nin 1908-1922 yılları arasında gelişen sosyal durumun kanıtlanması açısından belge niteliği taşımaktadır (Ali Akay, Sanatın Sosyolojik Gözü., s. 67,78 <http://www.sanalmuze.org>). İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Hüseyin Avni Lifij, Namık İsmail, Mehmet Ruhi Arel, Nazmi Ziya Güran, İzlenimci etkideki resimlerinde mekân çalışmalarına eğilmişlerdir. Özellikle Nazmi Ziya Güran’ın resimlerinde kitle, derinlik etkisi, İzlenimci renk ve ışık lekeleri kalın boya dokusunun anlatımı ile mekân hissi güçlendirilmiştir (Giray, 2030). Hikmet Onat’ın da mimari yapıları resimlediği eserlerinde en önemli ayrıcalığı güçlü perspektif uygulamalarıdır (Giray, 252). Osmanlı Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı, Şişli Atölyesi Ressamları’nın çalışmalarında gerçek savaş ortamının deneyimlenmesi için grubun ressamlarından bazılarını savaş cephelerine göndermesi, Şişli’de üstü cam tavandan oluşan ahşap bir atölye inşa ettirmesi ve bu atölyeye tam teşhizatlı bir manga silahlı asker, Almanya’dan boya malzemeleri ve aynı savaş alanındaki gibi atların çektiği bir top getirtmiştir (Keskin, 2014). Dahası atölyenin bulunduğu araziye hendekler ve siperlerde kazdırmıştır (Tansuğ, 1991). Buradaki örnekte sanatçılara yaşatılan deneyim, sanatın yaratım sürecinde nesne, materyal, malzeme, araç, gereç ve onu çevreleyen iç ve dış mekânın öneminin altını özellikle çizilmektedir.

Müstakil Ressam ve Heykeltraşlar Birliği’nden sonra batıdan edindikleri çağdaş etkileri kendi üsluplarıyla birleştiren bir diğer grup D Grubu olmuştur. “inşacı biçim anlayışıyla Türk resminde figür-mekân ilişkisine modernist bir bakış açısı getirmeleriyle önemli bir kırılma noktası” oluşturmuşlardır (Ayan Ergen, 2013, s. 137). Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Türk Resim Sanatı’nın o güne kadar alışılmış çizgisinin dışına çıkarak Kübist eğilimler göstermişlerdir. Ancak bu sanatçıların resimlerinde mekân etkisi espas ve perspektif uygulamalarla değil; bunun yerine farklı renklerin yan yana gelmesi, nesnelere farklı boyutlarda aynı düzlem üzerinde mekân anlatmaya yetecek bir sınırlılıkla, mekândaki nesne ya da figürün büyük-küçük ilişkisi içerisinde konumlandırılması veya leke ve soyutlama etkileriyle sınırlı kalmıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Türk resim sanatında Milliyetçilik ve Halkçılık ideolojileri üzerine eserler üretilmiş, Türk kimliğinin kökenleri araştırılmıştır. Takip eden yıllarda halkevleri kurulmuş, Anadolu topraklarımızın birçok şehrine Yurt Gezileri düzenlenerek köycü söylem (Pelvanoğlu, 2009, s.13,18) ve kasaba kültürü Türk resim sanatında bir dönem varlık göstermiştir. Ancak tüm bu girişimler sanat piyasası ve galericiliğin gelişimi paralelinde kendine köklü bir yer edinmemiştir. Türk sanatçılarımızın Batıdan ilham

arakarak resim sanatına aktardıkları modern sanat akımlarını yerel, geleneksel öğeler ve motiflerle milli bir dil oluşturulmaya çalışıp sentezlemişlerdir.

Ancak Türk resim sanatında modern resmin tarihi bir dönüm noktası vardır. Kurucuları arasında Fethi Karakaş, Ferruh Başağa'nın da bulunduğu grup Asmalimescit Sokağı'nda bir çatı katında Tavanarası Ressamları başlığıyla kurulmuştur. Bu grup Türk modernizmi adına çok önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Akademi'nin gelenekselci eğitim tutumuna ve D Grubu sanatçılara karşı bir tavır sergileyen bu grup, soyut sanat'ın Türkiye'deki sözcüsü ve öncüsü konumuna yükselmiştir (Başkan, 2014, s. 112).

1953'te Bülent Ecevit önderliğinde Ankara'da Helikon Derneği'nin kurulması, Lütfü Günay ve Adnan Çoker'in, Ankara Üniversitesi'nde, "Sergi Öncesi" adlı soyut eserlerden oluşan sergi açmaları, 1954 yılında aralarında Adnan Çoker, Lütfü Günay, Ferruh Başağa'nın da aralarında bulunduğu "Yirmi Yeni Sanatçı" sergisiyle Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde soyut çalışmaların sergilenmesi Tavanarası Ressamları'nın başlattığı bir girişimle başarılmıştır (Pelvanoğlu, 2017, s. 252).

Bilhassa 1950'lerden sonra resim sanatında çok daha ılımlı ideolojilerin, bireysel eğilimlerin hakim olduğu bir dönemdir. Tavanarası Ressamları gibi oluşumların dışında, Mehmet Güleriyüz, Alaettin Aksoy ve Utku Varlık gibi sanatçıların soyut resimlerinde mekân kavramı konunun öznel olarak ele alındığı gerçek dışı bir niteliğe bürünmüştür (Gökhan, 2013, s. 53).

1. Türkiye'de Çağdaş Sanatın Gelişimi Yolundaki İlk adımlar

19. yüzyıldan itibaren tüm dünyayı etkisine alan toplumsal, siyasi, ekonomik gelişmeler dünya üzerindeki dengeleri değiştiren sarsılmalara sebep olmuştur. 1960 ve 70'li yıllarda artış gösteren ve küresel olarak genişleyen teknolojik ve endüstriyel gelişmeler tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu evrede ortaya çıkan endüstri ve sanat ortamında beliren 'Postmodernizm' kavramı seri üretim ve tüketim sonucu oluşan bir tüketim toplumunu tanımlar niteliktedir.

Plastik sanatlar cephesi de bu değişimden nasibini almıştır. Marcel Duchamp'ın 1917'de ortaya koyduğu "Pisuar" başlıklı hazır nesnesi ile başlangıcını gerçekleştiren bu avangard tavır, sanatın malzemesindeki dönüşümün birincil konumunda tetikleyicisi olmuştur. Bu radikal değişim sanatın odak noktasını biçim yerine kavram-anlam ilişkisine taşımıştır. Sanatın malzemesinin değişmesi, geleneksel resim anlayışının iki boyutlu tuval üzerindeki plastik değerleri aşmasını sağlayarak asamblaj, farklı materyaller, doğadan taşınan organik malzemeler, hazır nesnelere kullanmak, tuval yüzeyini kesmek, delmek gibi fiziksel müdahale boyutlarına taşınmıştır.

Öte yandan, 1968 yılında Fransa'dan dünyaya yayılan öğrenci hareketleri, global bir politik hareketliliğe yol açmış, 1970'lerde Türkiye'yi etkisi altına almıştır (Bozdağ, 2015, s. 110). Paris'te 1968 eylemlerine tanıklık eden Türk sanatçılar ülkelerine döndüklerinde siyasi bilinçlerini daha da üst seviyeye çıkaracak olan 1971 muhtırası ile karşılaşacaklardı. Bu dönemin sanatçıları siyasi mesaj, eleştiri ve ironi yüklü figürlere yönelmişlerdir (Pelvanoğlu, 2009, s. 64,89).

1970'lerde siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel olaylar 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle son bulmuştur. 1980 darbesi ve 1983'te Anavatan Partisi benimsediği liberal ekonomi politikaları Türkiye'nin dışı açılma sürecini hızlandırmıştır. 1980 itibarıyla serbest piyasa ekonomisi, siyasal ve kültürel oluşumların seyrini belirlemiştir (Pelvanoğlu, 2009, s. 471).

1970'lerin ikinci yarısından sonra liberal ekonominin Türkiye'yi etkisi altına alması, sanat yapıtının alıcılarında farklılaşmalara sebep olmuştur. Bu dönemde devletten burjuvaziye doğru dönüşüm yaşandığından, üst düzey yönetici kesimindeki bazı topluluklar sanat yapıtına yatırım yapmayı yoğunlaştırarak ticari bir amaç olarak yaklaşmışlardır. Ancak bu dönemde ilgi çağdaş yapıtlar yerine Osmanlı kuşağı ve 1914 Kuşağı'na yöneliktir. İstanbul Resim Heykel müzesi eskisi kadar yapıt satın almadığı bir dönemdir. "Bu yıllarda bir galeri kuran Tılgat'ın Çağdaş Türk Resmi dizisini yayımlaması, Hüseyin Gezer ve Nurullah Berk'in, Cumhuriyet'in 50. yılı için yazdıkları, Türk Resmi ve Heykeli kitapları hep bu döneme rastlar. Dolayısıyla piyasa oluşumu, bir anlamda Türk Plastik Sanatlar Tarihi'ne ilişkin kitapların yayımını beraberinde getirir" (Pelvanoğlu, 2009, s.19). Önemli sanat tarihçilerinin dışında ressamın da bizzat kaleme

aldığı süreli yayınlar, sanat piyasasının oluşumuna ilişkin yazılar ve çeviriler o dönemde sanat ortamının hareketliliğini gözler önüne sermiştir (Pelvanoğlu, 2009, s.19).

1973'te Moda'da bir kitabevinin bir kısmının galeriye dönüştürülmesi, Aydın Cumalı tarafından açılan Cumalı Sanat Galerisi, 1986 yılına kadar Ankara'da faaliyet gösteren Artisan Sanat Galerisi önemli atılımlardır. 1975 yılında Yahşi Baraz tarafından açılan Galeri Baraz'ın öyküsü biraz daha farklıdır. Amerika'daki çalışmalarını tamamlayıp Türkiye'ye döndüğünde ülkesindeki öncü genç sanatçılara destek vererek 1978 yılında kadar büyük destek sağlamış, sergiler açmış, koleksiyonculuk ve koleksiyoner kesimi teşvik ederek genç ve çağdaş sanat piyasasını tanıtmaya yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur (Pelvanoğlu, 2009, s.20).

1.1. Modern Sanatın Dönüşümü ve Erol Akyavaş

Tüm bu çağdaş sanata varış yolundaki ilerlemelerin yanı sıra soyut resim anlamında çizgi ötesi konumda varlık göstermiş bir sanatçımız vardır. Türk soyut sanatında mekânsallık hissine önem vermiş ve çağdaş Türk resminde geleneksel sanatlarımıza derinlikli, çok yönlü bir bakış açısına sahip olmasıyla tanınan Erol Akyavaş öncü bir isimdir. Akyavaş, Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumu ve kültürel tabaka zenginliğinden dolayı sahip olduğu mirası sanatına en natürel üslubuyla yansıtmıştır.

Doğu-Batı sentezinin gözlemlendiği eserlerinde kullandığı perspektif ve mimari düzenlemeler zamana bağlı dönüşüm içindedirler. Sanatçı İslam ve tasavvuf inancına dayalı bilinçaltı arayışları ve dünyadaki farklı kültürlerle olan hesaplaşmalarını geniş bir çerçevede ele almıştır. (https://www.istanbulmodern.org/tr/sergiler/gecmis-sergiler/erol-akyavas-retrospektif_1169.html). 1975 yılında yaptığı "Eski Kent" eserinde kuşbakışı olarak resmettiği Osmanlı şehri 16. yüzyıl'dan bir görünümü betimler. Bu eser geleneksel betimlemenin çağdaş sanat uygulaması ile aktarıldığı çok ayrıcalıklı bir örnektir (Barlas Bozkuş, 2014, s. 22).

Non-figüratif soyut sanatı 'nakış' diye tanımlayan Akyavaş, (Barlas Bozkuş, 2014, s. 24) Türk sanatı ve soyut sanat arasında kurduğu bağlantıda çevresindeki şekilleri taklide başvurmadığını, her ikisinin de renklerin birlikteliğindeki düzen ile oluştuğunu ifade etmiştir. Soyut sanatın icrasında dönem arkadaşlarından net bir şekilde ayrılan tavrı, inşaaacı ve simgesel formlar eşliğinde izleyiciye vermek istediği mesajlardır.

Erol Akyavaş'ın "Kaleler" serileri, tasarım ve mimari görüş çerçevesinde ifade bulan bir sentezdir. Ressamlığının yanı sıra mimarlık bölümü mezunu olan Akyavaş'ın eserlerinde resim, mimari, plan ve tasarım içiçe uyumlu bir birliktelik sağlar.

Bu eserlerine örnek olarak; Köln Katedrali", "Kerbela Yolu", "Sınırların Mahali" "Kuşatma"(Şekil 1) eserleri mekân olgusunun tuval yüzeyine işlenme biçimi değerlendirildiğinde modernleşme sürecinin dönüşümü olarak kabul edilmelidir (<https://artam.com/makaleler/sanatci/turk-resminin-modernlesme-surecinin-donusumu-erol-akyavas> Kıymet Giray'ın yazısı).

"Kaleler savunmadır. Kentler ve tarihleridir. Aynı zamanda, beden, ten ve tinin temsilidir" (<https://artam.com/makaleler/sanatci/turk-resminin-modernlesme-surecinin-donusumu-erol-akyavas> Kıymet Giray'ın yazısı). Şeklinde ifadesi bulunan sanatçı, Türkiye'de soyut sanat alanında mekânsallığı Türk İslam motifleri ve simgeleriyle betimlerken eserleriyle ruhsal bir bağ kurar. Kendine has bir işçilikle resmettiği tablolarındaki soyut özgünlük ileride Aya İrini Kilisesi'nde gerçekleştireceği "Fihi Ma Fih" (Şekil 2) başlıklı yerleştirmesinde somutlaşmış olarak üç boyut ile izleyici karşısına çıkacaktır.

2. Toplumsal ve Kültürel Bellek Kavramı Ekseninde Düzenlenen Sergiler ve Bienaller

Türkiye sahip olduğu jeopolitik konumu nedeniyle farklı kültürlerle yüzyıllardır ev sahipliği yapmıştır. Bu bilgiden hareketle Türkiye'de yaşayan her sanatçı köklerini taşıdığı geleneğin kodlarını farklı şekillerde aktardıkları görülmektedir (Barlas Bozkuş, 2014, s.26). Türk sanatçıları, yerel kaynaklarımızın yanı sıra Avrupa ve ABD'de etkili olan soyut sanat akımlarından etkilenmişler ancak bu soyut eğilimleri kendi topraklarına farklı boyutlarda getirmişlerdir. Bedri Rahmi Eyüboğlu eserlerinde ve öğretilerinde Anadolu topraklarımızın folklorik öğelerini kullanarak soyutlamıştır (Germaner, 1998: 21).

1980 sonrası Türkiye’de çağdaş sanat cephesinde önceki dönemlerden plastik alt yapı ve fikir yaklaşımı açısından net bir şekilde ayrılan bir eğilim meydana gelmiştir. 1970’lerde serbest piyasa ekonomisinin etkili olması, zenginleşen burjuva kesim ve resime yatırımın artış göstermesi, sanat faaliyetlerinde özel galerilerin artması, festivallerin ve daha sonra da bienallerin düzenlenmesi Türk sanat piyasasının dünyaya açılma girişimlerine çağdaşlaşma bağlamında hız kazandırmıştır. Bu anlamda hız kazanan gelişim, geleneklerimiz ve çağdaş sanat arasındaki bağlantıyı sorgulamaya itmiş, kültürel değerlerimizin farkındalığını gündeme taşıyarak kültürel miras sergileri düzenlenmesinin ve ülkemizin festival ve bienallerle uluslararası tanıtımının gerekliliğinin de altını çizmiştir. 1980’lerde bu girişimler toplumsal ve kültürel bellek kavramını plastik sanatların gündemine taşımış, bilhassa sanat organizasyonlarının geleneksel tarihi mekânlarda gerçekleştirilmesi, çağdaş sanatta ‘yerleştirme’nin, mekâna ayrı bir önem yüklenerek okunması konusunda önemli oranda öncülük etmiştir.

Bu okuma ile o dönem gerçekleştirilen sanat etkinliklerinden biri “Anadolu Uygarlıkları Sergisi”dir. Üç farklı tarihsel dönemi içine alan (Anadolu Şehir Devletleri, Yunan-Bizans, Selçuklu-Osmanlı) sergide, tarih yeni bir dizin çerçevesinde kurgulanmış ve dönemin çağdaş sanatçıları için yeni görsel bir bütünlük oluşturmuştur (Barlas Bozkuş, 2011, s. 170). 1987 tarihli “Kanuni Sultan Süleyman Sergisi” ise Washington DC’de açılmıştır. Bu sergi Türk sanatının o döneme dek yurtdışında açılan yetkinlik bakımından en önemli “Osmanlı Uygarlığı Sergisi” örneğini oluşturur. Bu sergide geleneksel motiflerimizin yoğun olarak kullanılması çağdaş sanatta motif kullanımına olan ilgiyi arttırmış ulusal ve uluslararası alanda değer kazanmasını sağlamıştır. İlki “I. Uluslararası Çağdaş Sanat Sergisi” başlığı altında düzenlenen İstanbul Bienali Türk çağdaş sanatının uluslararası alanda takdir görmesini sağlayarak hedefi yükseltmiştir. Küratör Beral Madra, başlığını “Geleneksel Mekânlarda Çağdaş Sanat Sergisi” olarak belirlediği serginin yayılım planında üç farklı geleneksel mekânımızı tercih etmiştir. Aya İri, Yerebatan Sarnıcı, Ayasofya gibi tarihsel mekânlarda yerli ve yabancı sanatçı katılımları gerçekleşmiştir. 1980’lerin eşliğinde kültürel miraslarımızı ön plana çıkararak düzenlenen çağdaş sanat etkinliklerimiz için tercih edilen mekânlar kültürel belleğimizin diri tutumlarıyla birlikte çağdaş sanat ve tarihi mekânların bütünleştiği çizgi üstü görsel bir algı oluşturmuştur (Barlas Bozkuş, 2014, s.22). Bu sanat faaliyetleri global anlamda Türkiye’nin hem çağdaş sanatçıları tanıtması hem de kültürel miraslarına olan bağlılığını bir bütünlük çerçevesinde sergilemesi açısından çok değerlidir.

Bu girişimlerle birlikte Türk sanatçıları, dünya genelinde yürütülen çağdaş sanat eğilimlerini yakından takip ederek etkileşim sağlamayı hızlandırmıştır. Kavramsal sanatı ve video sanatını tercih eden, minimalist, hiper-realist, neo-ekspresyonist yorumlarda bulunan ve enstalasyon yapan sanatçılar artmıştır.

2.1. III. Uluslararası İstanbul Bienali ve Vasıf Kortun

Küratör Vasıf Kortun, toplumsal ve kültürel bellek olgusu ve farkındalığının yaratılması açısından çağdaş Türk sanatında öncü bir isimdir. Kortun, Türkiye’nin sahip olduğu coğrafi konumun dünya üzerindeki önemi ve yine Türkiye’nin sahip olduğu kültür katmanlarının zenginliği, İstanbul şehrinin tek başına bile cazibesinden etkilenecek bu bağlamda çok önemli sanat faaliyetlerine imzasını atmıştır.

1990’ların başında, Anı Bellek Sergileri ve III. Uluslararası İstanbul Bienali’nin küratörlüğünü yürütmüştür. 1992 yılında Haliç Feshane’de düzenlediği III. Uluslararası İstanbul Bienali ilk iki düzenlenen bienalden farklıdır. İlk iki bienal, galeriler, müzeler ve yerel sanat ortamında düzenlenen tanıdık bir modeldir. Ancak üçüncü bienal, ilk bienallerden farklı olarak küratör, sanatçı seçimlerinde başat bir rol üstlenmiştir. Bu yeni bir modeldir ve Vasıf Kortun küratörlük kavramının tanımının Türkiye’de yerleşmesini sağlamıştır. Bienal tek bir sorumlu kişi tarafından yürütülmüştür. Kortun bu bienal ile Türkiye pavyonunun küratörlüğünü üstlenerek aynı zamanda “Kültürel Farklılığın Üretimi” temasını yaratmıştır (Pelvanoğlu, 2009, s. 267,268).

Türkiye’de üretilen sanatın kendi tarihine hitap edemediğini savunan Kortun, ticari kaygıdan uzak, promosyona yönelmeyen, düşünsel bir sergi açmak istediğini özellikle dile getirmiştir. Sergi için seçilen görsellerin bir arada sergilenmesinin gelişigüzel yapılmadığını sadece görsel ya da duyumsal olan biraradalık ile gerçekleştirilmediğini ifade eden Kortun, bu sergi ve ileride düzenlenecek olan diğer sergilerde küratörün ya da sanatçıların kendi görüşleri ya da beğenileri için değil, bir ‘söylem alanı’ oluşturma fikri taşıdığını, farklı

durumların birbirine karşı, yan yana ortaya çıkarılması amacıyla olduğunu dile getirmiştir (Kortun, 2014, s. 95). Kortun bienal konusunu sanatçılara kendisi vermiştir ancak; sergi için karar verdiği sanatçıları önceden beri gözlemlemiş olup, bu konuyla değişik şekillerde uğraştıklarının bilincinde olduğunu altını çizmiştir (Kortun, 2014, s. 96).

Kortun'un "Anı Bellek I" ve "Anı Bellek II" sergilerini düzenlemesi ve o zamanlarda kaleme aldıkları, 90'lı yılların sanat ortamını önemli ölçüde etkileyen bir kırılma noktası oluşturmuştur (Zeytinoğlu, 2007, s. 162,163).

3. Çağdaş Sanatın Türk Yerleştirme Sanatındaki Rolü

Türkiye'de çağdaş sanat adına kaydedilen ilerlemeler "Sanatın Öteki Yüzü" Sergileri ile gündemde yerini almıştır (Erzen, 1999, s. 206-211). 1960'larda bireysel sanat faaliyetleri gündemdeyken, 1970'lerden itibaren toplu sergiler sıklıkla faaliyete geçmiştir. Bu toplu sergilere ortak bir tema ya da kavram merkezinde buluşan sanatçılar birlikte hareket etmişlerdir. 1970'lerin ortalarından itibaren "Açık Hava Sergileri", "Yeni Eğilimler Sergileri" daha sonra "Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri", "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit Sergileri" ve "A, B, C, D Sergileri" dünyada kabul gören yeni sanat eğilimleri olmasının yanı sıra genç sanatçıları ön plana çıkararak, çağdaş sanatı tanıtan ve destekleyen çok önemli faaliyetler olmuştur (Bunulday, 2019, s. 53,54).

"Yeni Eğilimler" ve "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit" sergileri, Türkiye'de Bienal ortamını hazırlayan ilk atılımlardır. Öncü Türk Sanatından Bir Kesit Sergileri, yeni arayışlara açık Türk sanatçıları Türkiye'ye ve dünyaya tanıtan kar amaçlı ve satış odaklı olmayan girişimlerdir. Kavramsal, minimal ve enstalasyon tarzı çalışmalar sergilenmiştir (Köksal, 1999, s. 168,177).

Akademik bir faaliyeti olan "Yeni Eğilimler" sergilerine katılan Şükrü Aysan, Osman Dinç, Serhat Kiraz, Cengiz Çekil, Canan Beykal, Ayşe Erkmen, Füsün Onur, Gürel Yontan, Gülsün Karamustafa, Selim Birsal, Handan Börüteçene gibi sanatçıların sanat dallarının kökeni heykel ve resimdi ancak yeni vizyona sahip çağdaş eserlerdi (Erzen, 1999, s. 206-211).

1970'lerden sonra sanatçı grupları azalarak Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği, Maltepe Ressamları gibi bazı meslek dayanışmaları örgütlenmelerine yerini bırakmıştır. 1970'lerde kurulan örgütlenmelerden günümüz çağdaş sanatında önemli açılımlar sağlayan topluluk Şükrü Aysan'ın kurduğu "Sanat Tanımı Topluluğu"dur (Pelvanoğlu, 2009, s. 26). Şükrü Aysan, Serhat Kiraz, Ahmet Öktem ve Avni Yamaner'den oluşan topluluk Türkiye'de kavramsal sanatın kapılarını aralamıştır. Hazır nesne ve kavramsal eğilimlerin Türkiye'deki kalesi niteliğinde eserler üreten sanatçılar, ipler kullanarak tavandan asılmış tuvaler, müzik, görüntü ve fotoğraflar, yazılı metinlerden derlemelerle galeri mekânıyla bir sorgulama başlatmışlardır (Kaya Okan, s. 26). Kolektif bir anlayış çerçevesinde kavramsal sanat metinleri hazırlayıp, üzerine düşündürten, sorgulatan ve sanatın sınırlarının ne olduğunu araştırmaya sevkeden sorular sormuşlardır. Topluluk, 1978 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde gerçekleştirdikleri ilk sergileri 1980'lerin sanat ortamının 1970'lerin son yıllarında belirlendiğine işaret niteliğindedir. "1960 ve 1970'lerde küçük bir grup Türk sanatçısı, Avrupa'da resim heykel geleneğine karşı gelişen bir düşünce akımının ortaya çıktığını fark etmişti. Altan Gürman,1960'larda Fransız Yeni Gerçekçilik akımını, Pop Art, Dada, Sürrealizm ve Duchamp'ın düşüncelerini Türkiye'ye tanıtmıştır." (Köksal, 1999:168-167)

1960'larda Altan Gürman Fransa'daki yeni sanat eğilimlerinden Neorealizm'i yakından gözlemleyerek kendi sanatıyla özümlemesinin ardından Türkiye'ye dönüşünde Akademi'de bir Temel Eğitim birimi kurmuştur (Beral Madra). Sanatında bambaşka görsel malzemeler kullanan Gürman disiplinlerarası bir yöntemle eserlerini üretmiştir. Dahası, 1976'da Şükrü Aysan'ın DGSA Mimar Sinan Salonu'nda düzenlediği "Sergi" ile uzama yerleştirmenin bilinçli olarak uygulandığı ilk Kavramsal Sanat sergisi olması gibi girişimler Altan Gürman ve Şükrü Aysan öncülüğünde gerçekleştirilmiş ve Türkiye'de sanatın kaderi değişmiştir.

3.1. Maçka Sanat Galerisi

1976 yılında Rabia Çapa ve Varlık Yalman tarafından kurulan Maçka Sanat Galerisi bu makale kapsamınca altı önemle çizilmesi gereken bir kuruluştur. "sanatın paylaşılabilmesi" bir alan yaratmak

(Sönmez, MSG Kataloğu, 2016, s. 30) fikriyle kurulmuştur. Galerinin mimarı Mehmet Konuralp'ın bilinçaltındaki kurgunun Öklid geometrisinin en saf ve net parçalarından hareketle oluşturduğu bu galerinin yapı elemanlarını nasıl sanata dönüştürülebileceği fikrinden yola çıkmıştır (https://www.mimarizm.com/haberler/soylesi/konuralp-in-bilincaltindaki-macka-sanat-galerisi_127744).

Konuralp, “Kollektif bellek” olarak hayal ettiği bu parçaları galeri bünyesinde kompoze etmiştir. Galeri kültür-sanat alanında kırk sekiz yıldır hiç değişmeyen mekânı, tasarımı ve galeri içindeki tüm objeleriyle öncü Türk sanatçıları ağırlayan önemli bir bellek mekânıdır.

3.2. Sarkis Zabunyan

1986 yılında Maçka Sanat Galerisi'nde gerçekleştirdiği “Çaylak Sokak”(Şekil 3) başlıklı yerleştirmesini mekâna en uygun bir tasarımla kurgulayarak, mekânın insanlara verdiği psikolojik etkiyi de analiz edip ön safha almıştır. Mekâna gelen ışığı da kendisi düzenleyen sanatçı ışığın ortama hangi açıdan geleceği, ışık seçiminde hangi renk tonlarını kullanacağı ve mekân içerisinde bulunan nesnelere üzerinde nasıl görsel bir etki oluşturacağını en ince ayrıntısına kadar hesap etmiştir (Nüvit, MSG Kataloğu, 2016, s. 65).

“Çaylak Sokak” yerleştirmesinin teması, modern çağ insanının unutmaya yüz tutmuş belleğini bir hatırlama mücadelesinin bariz örneğini oluşturur. Sarkis'in sanatını gerçekleştirebilmesi için mekânın sunduğu fiziksel ve kavramsal özelliklerin uyumu sanatçı için temel unsuru oluşturur. “Çaylak Sokak” yerleştirmesinde kullandığı teyp bantlarını daha başka birçok sergisinde kullanmıştır. Sergi farklı mekânlarda gerçekleştiğinde bu müzikteki kayıtlı müziklerde değişir. İzleyici dışardan baktığında bu bantları boş olarak düşünse de bu bantların kayıtlı olması sanatçının temel kavram olarak ele aldığı belleği işaret etmektedir. “Dolu bir bant, dinlenemez halde olduğu için kayıtlı seslerin görünmez gücünü, bu konuda bilgilendirilmeyen izleyiciye hissettirmese de, belleğe atıfta bulunur” (Öztürk, 2008, s. 59).

Sarkis'in tüm sanat meselesi bellek üzerinedir. Anılar ve bellek kavramı, kişisel geçmişi, eserlerinde kullandığı nesnelere ve bilhassa mekânların geçmişi, toplumsal bellek eserlerinin konusunu oluşturur. Yerleştirmelerindeki tüm unsurlar mekân ile etkileşim içindedir ve günümüz ortamına taşınır (Öztürk, 2008, s. 56).

3.3. Serhat Kiraz

Serhat Kiraz Maçka Sanat Galerisi'nde 1984 yılında ilk kişisel sergisini açarak Türkiye'de özel galeri bağlamında açılan ilk kavramsal sanat çalışmasına imza atmıştır. Kiraz “Reconstruction” (Yeniden İnşa) (Şekil 4) isimli çalışmada; Maçka Sanat Galerisi'ni orijinal planına bağlı kalarak Paris'te yeniden kurmuştur. 40x40x40 cm ahşap kutuları, tuğlayı temsilen kullanmış, bu kutuların üzerine galerinin orijinal mekânının perspektifini gösteren çizimler de eklemiştir. Kiraz böylelikle kendi inşa ettiği mekânın hem bir ‘mekân’ oluşturmasını sağlamış hem de inşa edilen bu yeni mekânı sanat yapıtı haline dönüştürmüştür (Ayan Ergen, 2011, s.200).

Kiraz mekânı ele alırken kavramsal ve tarihsel kimliğiyle yakından ilgilenir. Açılımlı bir bakış açısına sahip bir şekilde “birincil bir yapı içinde ikincil bir yapı kuran bir mimar gibi” kurgular. Kiraz'ın yerleştirmelerinin mekânla ilişkisi uyumlu, organik ve sağduyuludur. Görsel olarak ve algıya hitaben mekâna hareket katar ve mekânı adeta kurgusal bir ortama dönüştürür. Bilim ve tekniğe de göndermede bulunurken önceliği genellikle nesne ve imgeler üzerine olup, tarihsel ve de güncel olanla bağlantı kurar (<https://www.canakkalebienali.com/serhat-kiraz/>).

3.4. Ayşe Erkmen

Ayşe Erkmen, eser ve nesnelere sergilemeyi düşündüğü mekânı öncelikle keşfe çıkar, ardından onları mekâna getirip eser-nesne ve mekân birlikteliğinde ‘sanat yapıtı’ olma kavramındaki önceliği sorgular. ‘Sanat nesnesi’nin varlığının ancak onlara eşlik edebilecek elverişli bir mekân ve mekânın içinde yer alan tüm elemanların birbirleriyle olan uyumu sayesinde gerçekleşebileceğinin altını çizer. Seçtiği mekânda yerleştireceği nesne, görsel, resim ya da heykellerin, mekânın tarihselliği ile uyum içinde olup olmadığını da irdeler.

1995 yılında Maçka Sanat Galerisi'nde gerçekleştirdiği “Bu Galeri”(Şekil 5) sergisinde galeri izleyicisinin alışlagelmiş kanılarını yerle bir edip galeriye yeniden bambaşka bir gözle bakmayı önermiştir (Sönmez, 1995, s. 1,2). “Bu Galeri”de izleyicinin yerleşmiş algısında galeri tanımına uyan ve O’Doherty’nin deyiimiyle “beyaz küp” görünümünden çıkarıp Maçka Sanat Galerisi’nin duvarında dairesel formda küçük alçı birimler ve galerinin tabanında tahtadan oluşan dairesel formda küçük birimler kullanmıştır. Ayrıca kare oluşumda olan galerinin ortasına yerleştirdiği yuvarlak formlarla büyük mimari yapılarıdaki merkezleşmeye atıfta bulunup, diğer yandan her kullandığı birimi bağımsızlaştırıp modüler bir yapıya dönüştürmüştür (Sönmez, 1995, s. 1,2).

Erkmen gerçekleştireceği yerleştirmelerindeki sorgulamalarına “Eser içeride mi yoksa dışarıda mı değerlidir? ya da sergilendiği mekânda mı değerlidir?” başlığını da eklemiştir. Araştırmaya olan ilgisi mekânı dışarıya ya da kent ile bütünsel düşünmeye sevk etmiştir. Mekânın gerçekte yapının değerini ne derece etkileyeceği üzerinde araştırmalarını yoğunlaştıran sanatçı, sanat yolunu kamusal alanda gerçekleştirdiği etkinliklerle genişleterek kamusal mekânı daha çok ön plana almış, toplumun işleyen mekânları olan kamusal alan ve yapıları yerleştirmelerinde kullanarak toplumu da sanat eserine doğrudan dahil eden etkinlikler düzenlemiştir (Coşkun Onan, 2017, s. 44). Türkiye’de Beyoğlu Tünel Meydanı’nda gerçekleştirdiği “Tünel’e heykel” ve Almanya Münster iç limanında gerçekleştirdiği “On Water” yerleştirmesi Nordkai (kuzey iskelesi) ve sanayileşmiş Südkai (güney iskelesi) arasında iki nehir kıyısını birbirine bağlayan ve nehir yüzeyinin sınırında bir iskele kurarak gerçekleştirdiği bir etkinliktir. Oradaki halkı da etkinliğe dahil ederek sanki nehir üstünde yürüyor hissini verdiren enstalasyonları uluslararası boyutta ilgi uyandırıcıdır.

3.5. Handan Börütüçene

Börütüçene’nin sanat yaklaşımı eski medeniyetler ve günümüz toplumuna uzanan kültürel bir bağlamı sorgular. Kültürel katmanlarımızın oluşum sürecini araştırma altına alarak, eski medeniyetlerin bıraktıkları miras ve günümüz toplumlarının ne kadarını içinde barındırdığını ne kadarını yok ettiğini çözümlenmeye çalışır.

İzleyiciye yaşatmak istediği hissiyatı daha içtenlikle sunabilmek için sergilerinde tarihi mekânları seçmiştir (Santralistanbul, 2008, s. 376). Kültürel dönüşüme, kültürel katmanlarımızın inşa sürecine, sürekliliğine dair meseleleri sanatına taşır. Kültürümüze ait unsurları simgesel bir dille kullanır.

Ayrıca eserlerinde sıklıkla rastlanan bir özelliği de sergi alanının kimliği ve geçmişine referans verdiği bazı yerleştirmelerinde mekânın kendisi sanat nesnesi haline gelir (<https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/bana-kendini-getir>).

Handan Börütüçene’nin yerleştirmelerini gerçekleştirdiği mekânlar, heykel ve nesnelere, sergilendikleri mekânın birbirinden ayrılmaz bir parçası gibidir. Sanatında simge niteliğinde seçtiği objelere oldukça fazla yer veren sanatçı, yerleştirmesini gerçekleştirdiği mekânla birlikte kullandığı tüm objeler, heykeller, çeşitli görsellerle birlikte aynı mekânda bir araya geldiğinde sanat eserini oluşturur. Her bir parça mekândan ayrılmaz ve bu bütünlükle ancak sanat eseri olabilir.

Börütüçene, “Kır Gör”(Şekil 6) başlıklı yerleştirmesinde, “bir tür fikir höyüğü” ifadesiyle nitelendirdiği Hacılar ve Çatalhöyük’te bulunan kerpiçten inşa edilmiş Neolitik konutları model alan bir yerleştirme gerçekleştirmiştir. Neolitik devrin bir ev içi gömü geleneği olan sedirlerin altına konulan ölü kemiklerinin yerine bir ironi olarak günümüz yaşamında “sahip olmak için ömür tüketilen eşyalardan geriye kalan atıkları istifler.” Bu eşyalar popüler kültürün atıklarıdır. 1980’li yılların Türkiye’sinde kutsal sayılan ‘televizyon’u ise baş köşeye koymuştur (saltonline). “Kır/Gör”de oluşturulan mekânsal atmosfer bütünlüğüne ek olarak “Kırma Gör” başlığıyla düzenlediği diğer yerleştirmesinde gerçekleştirmiş olduğu aktivite ile izleyici de sanat eserinin etkileşimli bir parçası olmuştur (Dedeal, 2008, s. 276).

3.6. Hüsamettin Koçan

Hüsamettin Koçan, sanat görüşünde “kültürleri kendi mekânında sergileme ve söyleşme” fikrini benimsemiştir. “Anadolu’nun Görsel Tarihi Fasikül III” (Şekil 7) adlı yerleştirmesinde tuval boyutlarını Selçuklu kümbetlerinin dikeyliğine öykünerek seçmiştir. Selçuklulardan günümüze kalan tek tersane

olmasıyla bilinen tarihi Alanya Tersanesi'nde, yaşatmak istediği duyguyu gerçek mekânında izleyiciye deneyimletmek istemiştir. Bu mekânda “sanatsal gösterimdeki yasak ve kurallara uymayışı” sergisinde kılıçlarla, tuvallele yaptığı kompozisyonu, Selçuklu'nun İşlam kültürünü yorumlayışı, “belli şaman özellikler ile Bizans kültürünün etkilerini içselleştirmesini önemli aşamalar olarak görmesi” (Yaman, 2005) Türkiye'nin sahip olduğu çok katmanlı bir tarihin farkında olarak bu kültür tabakalarının üstüte sıralanarak birbirleriyle nasıl etkileşim içinde olduğuna ve günümüze dair uzanan yaşanmışlık sürecine dair sorgu alanı açmıştır.

Koçan'ın Çankırı'da Tuz Mağarası'nda gerçekleştirdiği “Tuz Tadı” başlıklı sergisi gerek serginin gerçekleştiği mekânın organikliği, yani mağara olması, gerekse serginin düzenlenme biçimi ve fikişsel yaklaşımı açısından çok ayrıcalıklı bir konumdadır. Bu sergi Çankırı'nın nadide bir değeri olan bu mağarayı kazanların insanüstü gücüne hayranlık duyduğuna ithafen bir saygı niteliği de taşımaktadır. (Ethem Yenigürbüz: <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/tuz-magarasinda-resim-sergisi-6294547>)

Sergideki eserlerin içeriğinde gölge oyunu, camaltı resmi geleneği, kaligrafik esrarlı figür imaları ve aynı zamanda günümüz insanının macerasına, yalnızlığına işaret eden yeni bir dil oluşturulmuştur. Tuz mağarasındaki yaşam biçimine, “insanı, bedenini ve algısını” bir gölge misali betimler ve bu gölgelelerde Koçan'ın kendi hayatı ve Anadolu'nun karakteristik simgeleri barınır (<https://www.haberler.com/cankiri-tuz-ile-sanat-dunyasinda-haberi/>). Koçan, 2007 yılında Tuz mağarasından topladığı tuz parçaları, hazır yapım nesnelere, resimleri, heykelleri Maçka Sanat Galerisi'ne taşıyarak bir sergi daha açmıştır. Kendi hafızasını galeriye dahil etmiştir aynı zamanda yer altından kopup yeryüzündeki bir galeriye taşınan bu eserler anlamlarından bir kez daha soyutlanmışlardır. Galeride küp sandıklar içinde hazır nesnelere, kazma, kürek, tuz parçaları da taşınmıştır. Bu parçalar “soyutlanmış anlamın dağılmasına karşı korumayı, biriktirmeyi ve gezdirmeyi, gezginliği önermektedirler.” Bu sayede bellek yaşatılır (Sönmez, 2007, s.1,2).

TARTIşMA VE SONUÇ

Türkiye'de çağdaş sanat, Tavanarası Ressamları'nın öncülüğü ile soyut resimden kuvvet almış daha sonra yolu Altan Gürman'ın resimde farklı materyaller ve malzemeleri, Neorealizm'e olan ilgisi ve Sanat Tanımı Topluluğu'nun fikir sanatı öncülüğünde açılan kapılarıyla varlık bulmuştur. Çağdaş Türkiye'nin sanatı kavramsal sanat, minimalist sanat, yerleştirme, video sanatı ve disiplinlerarası farklı sanat pratikleri ile genişleyerek uluslararası alanda kendini tanıtmıştır.

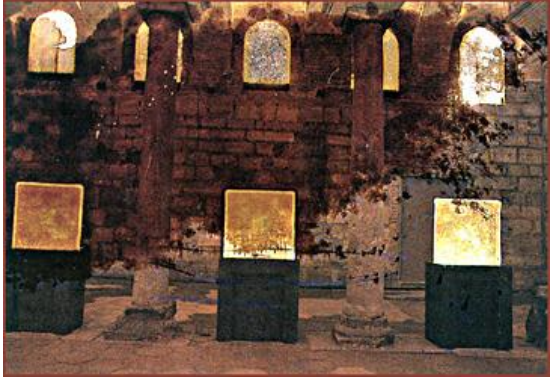
Özel galeri olarak Maçka Sanat Galerisi'nin altının çizildiği bu makalede, galerinin kuruluşundan bugüne mekânın konumunun, binasının, iç mimarisi, dekorasyonu ve içindeki tüm eşyaların değişmemesi ve kuruluşundan bu yana gerçekleştirilen sergilerin projelerinin mekânın özellikleri üzerinden geliştirilmesi çok önemli bir noktadır. Yerleştirme sanatının özellikle mekân okuması açısından biricikliğini öne çıkaran bu yazıda, Maçka Sanat Galerisi'nde sergi düzenleyen sanatçıların eserlerinin mekânla birlikte bir sanat eseri haline geldiğini unutmamak gerekir. Bu bağlam doğrultusunda Ayşe Erkmen, Füsün Onur, Serhat Kiraz, Sarkis Zabunyan, Hüsametdin Koçan ve daha birçok sanatçı Maçka Sanat Galerisi'nde çok sayıda sergi açmıştır. Aynı sanatçılar sanat yaşamları boyunca sergi, bienal ya da kamusal alanlarda ki yerleştirmelerinde Maçka Sanat Galerisi'nde gösterdikleri yaklaşımların benzerleri sergilemişlerdir.

Gerek Maçka Sanat Galerisi'nde gerekse daha birçok sergi, bienal ve sanat etkinliklerindeki yerleştirmelerinde mekân okumasına birincil önem addeden eserler veren diğer sanatçılardan bazıları; Füsün Onur, Cengiz Çekil, Selma Gürbüz, Hale Tenger, İnci Eviner, Kezban Arca Batıbeki, Balkan Naci İşlimyeli, Halil Akdeniz, Murat Morova, İşmet Doğan, Genco Gülan ve daha birçok başka sanatçı yerleştirmelerinde ‘mekân’ okumasını önceleyerek toplumsal ve kültürel bellek kavramını öne çıkaran sanatçılar olmuşlardır.

Şekil Listesi

Şekil 1 Erol Akyavaş, “Kuşatma”, 1982, tuval üzerine karışık teknik, 266x385 cm.

Şekil 2 Erol Akyavaş, “Fihi Ma Fih”, Aya İrini Kilisesi, İstanbul Sanat Bienali, 1989

Şekil 3 Sarkis Zabunyan “Çaylak Sokak” Maçka Sanat Galerisi, 1986.

Şekil 4 Serhat Kiraz “Reconstruction” 2007, Paris

Şekil 5 Ayşe Erkmen “Bu Galeri” Maçka Sanat Galerisi, 1995.

Şekil 6 Handan Börütüçene “Kır/Gör” “5. Yeni Eğilimler” Sergisi, 1985.

Şekil 7 Hüsamettin Koçan, “Anadolu’nun Görsel Tarihi Fasikül III”, 1995
Selçuklu Tersanesi Alanya

KAYNAKÇA

1. Artun, A. (2016), Görünmeyene Bakmak, Maçka Sanat Galerisi Kataloğu, Ofset Yapımevi Yayınları, 34410, ISBN 978-605-83888-5-7 Kağıthane/İstanbul.
2. Ayan Ergen, B. (2011), Çağdaş Türk Plastik Sanatları’nda Mekân Olgusu ve Kırılma Noktaları, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul.
3. Barlas Bozkuş, Ş. (2014), Hayalden Gerçeğe: 1980 Sonrası Çağdaş Türk Sanatı’nda Gelenekçi Yaklaşım, Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2/1, Haziran 2014.
4. Başkan, S. (2014), Türk Resminde Modernite ile İlk Temas: 1940-1960, İdil Dergisi, DOI: 10.7816/İdil-03-14-08 İdil, 2014, Cilt 3, Sayı 14, Volume 3, Issue 14.
5. Bozdağ, L. (2015), Çağdaş Sanat ve Siyaset Dönüşümüne Yeniden Bakmak “Politikanin Estetize Hali”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi Hakemli Makale. Cilt:13 Sayı:52 Güz: 2015.
6. Bunulday, S. (2019), 1975-2005 Arası Türkiye Sanat Üretiminde “Toplu Sergiler” ve “Kavramsallaştırma”, Sosyal Bilimler Dergisi.
7. Coşkun Onan, B. (2017), Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi. Journal of The Fine Arts Institute (GSED), Sayı / Number 38, Erzurum.
8. Dedeal, H. (2008), Handan Börüteçene, Seksenlerde Türkiye’de Çağdaş Sanat: Yeni Açılımlar, Duben, İ. ve Yıldız, E. (Editörler). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
9. Erzen, J. (1999), Cumhuriyet’in Son Çeyreğinde Sergiler, Bilanço’98: Cumhuriyet’in Renkleri, Biçimleri, Türkiye İş Bankası – Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
10. Germaner S. (1998). Cumhuriyet Döneminde Resim Sanatı, Cumhuriyetin Renkleri ve Biçimleri, (Ed. Ayla Ödekan), s. 8-25, İstanbul.
11. Giray, K. Manzara, Türkiye İş Bankası Yayınları, Katalog.
12. Gökhan, H. (2013), 1968 Devrim Plajı, Kafekültür Yayıncılık, Masa, İstanbul, ISBN: 978-605-5237-60-8. (E-Kitap)
13. Gray, C. (1976), The Russian Experiment In Art 1863-1922. London: Thames & Hudson.
14. Kaya Okan, B. (2012), Türkiye’de Geleneksel Sanatın Dönüşümü ve İstanbul Bienalleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 33 Yıl: 2012/2, Dergipark.
15. Keskin, C. (2014), I. Dünya Savaşı ve Sonrası Türkiye’de Kültür Sanat Ortamı ve Türk Resmi, Gazi Akademik Bakış Dergisi, C. 7, S. 14: 263-279.

16. Köksal, A. (1999), Türkiye’de Çağdaş Sanat, Bilanço’98: Cumhuriyet’in Renkleri, Biçimleri, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
17. Maçka Sanat Galerisi Kataloğu. (2016), Görünmeyene Bakmak, Ofset Yapımevi Yayınları, 34410, ISBN 978-605-83888-5-7 Kağıthane/İstanbul.
18. Nüvit M. (2016), Maçka Sanat Galerisi'nin 1986-1996 Dönemi Etkinlikleri, Sarkis’in İki Farklı “Çaylak Sokak” Yorumu: İstanbul 1986, Paris 1989 “Görünmeyene Bakmak” Maçka Sanat Galerisi Kataloğu.
19. Pelvanoğlu, B. (2009), 1980 Sonrası Türkiye Sanat: Dönüşümler, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Programı, Doktora Tezi.
20. Pelvanoğlu, B. (2017), Pek Kronolojik Olmayan Hayatımız, İstanbul: Corpus Yayınları.
21. Santralistanbul. (2008), Modern ve Ötesi 1950-2000. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
22. Solmaz Erçel, S. (2019), Çağdaş Sanatta Alternatif Sergi Mekânları Kullanımı: Biyo Sanat ve Biyo Sanat Mekânları Üzerine Bir İrdeleme, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
23. Sönmez, N. (1995), Ayşe Erkmen “Bu Galeri” Maçka Sanat Galerisi Kataloğu.
24. Tansuğ, S. (1991), Çağdaş Türk Sanatı, 2. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
25. Yaman, Z. Y. (2005), Koçan, Baksı Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul: Graphis Matbaa.
26. Zeytinoğlu, E. (2008), (hazırlayan: Levent Çalikoğlu) Çağdaş Sanat Konuşmaları-3 90’lı Yıllarda Türkiye’de Çağdaş Sanat, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Ağustos 2008, ISBN 978-975-08-1465-5.

İnternet Kaynakları:

27. Ali Akay. Sanatın Sosyolojik Gözü, s. 67,78. <http://www.sanalmuze.org>.
28. Çanakkale Bienali. <https://www.canakkalebienali.com/serhat-kiraz/>
29. Ethem Yenigürbüz. <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/tuz-magarasinda-resim-sergisi-6294547>
30. İstanbul Modern. Erişim:
31. 15 Şubat, 2024. <https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/bana-kendini-getir>
32. Maçka Sanat Galerisi Kataloğu-Arşiv: 2016, s. 35-66.
33. İstanbul Modern. https://www.istanbulmodern.org/tr/sergiler/gecmis-sergiler/erol-akyavas-retrospektif_1169.html
34. İstanbul Modern. <https://www.istanbulmodern.org/koleksiyon/bana-kendini-getir>
35. Haberler.com. <https://www.haberler.com/cankiri-tuz-ile-sanat-dunyasinda-haberi/>
36. Kıymet Giray. <http://www.antikalar.com/turk-resminin-modernlesme-surecinin-donusumu-erol-akyavas>
37. Kıymet Giray. <https://artam.com/makaleler/sanatci/turk-resminin-modernlesme-surecinin-donusumu-erol-akyavas>
38. Mimarizm. https://www.mimarizm.com/haberler/soylesi/konuralp-in-bilincaltindaki-macka-sanat-galerisi_127744
39. Saltonline. https://www.instagram.com/salt_online/p/C0552RINKuA/
40. Skopbülten. <https://www.e-skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-merz-mimarligi-erotik-katedral/3092>

(22)

Dr. Begüm CANEL ENGIN¹⁶⁹

KURT SCHWITTERS VE VASILY KANDINSKY’NİN ÇAĞDAŞ SANATA KATKILARINDAKİ ORTAK PAYDA

THE COMMON DENOMINATOR IN THE CONTRIBUTIONS OF KURT SCHWITTERS AND VASILY KANDINSKY TO CONTEMPORARY ART

ÖZ

Kurt Schwitters her ne kadar Dadaizm hareketi ve manifestosu ile ünlense de sanatında disiplinlerarası müthiş bir çeşitlilik sunmuştur. Aynı dönemlerde Soyut Sanat’ın öncüsü olarak anılan Vasily Kandinsky’de gerçekleştirdiği sanatsal girişimlerin temelinde Kurt Schwitters ile ortak paydalarda buluşmuşlardır. Resim – müzik (ses,nota) ve şiir üçlemesinin gerekliliği üzerinde durmuşlar ve çalışmalarını bu yönde geliştirmişlerdir. Her iki sanatçıda görsel malzeme içeren kolajlar ve ses kolajları üzerine etüdler gerçekleştirmişlerdir. İki sanatçının bu ortak yaklaşımlarının yanı sıra plastik sanatlar alanında sergiledikleri konstrüktivist eğilimlerle mimarlık disiplinine ilham verecek projeler gerçekleştirmişler ya da ilham olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Kurt Schwitters, Vasily Kandinsky, Sahne Kompozisyonu, Müzik ve Resim, Resim ve Şiir.

ABSTRACT

Kurt Schwitters, although famous for his association with the Dada movement and its manifesto, showcased an extraordinary interdisciplinary diversity in his art. Around the same period, Vasily Kandinsky, known as a pioneer of Abstract Art, found common ground with Schwitters in the fundamental artistic pursuits they undertook. Both emphasized the necessity of the trilogy of painting, music (sound, notation), and poetry, and developed their work in this direction. Both artists either created collages containing visual materials or conducted studies on sound collages. In addition to these shared approaches, the two artists, through their constructivist tendencies in the field of visual arts, either carried out projects that would inspire the discipline of architecture or became a source of inspiration themselves.

Keywords: Kurt Schwitters, Vasily Kandinsky, Stage Composition, Music and Painting, Poetry and Painting.

¹⁶⁹ Orcid: 0009-0001-2802-4982

GİRİŞ

20. yüzyıl sanatçıları etkileyen başlıca unsurlar I. ve II. Dünya savaşı olmuştur. Bilhassa I. Dünya savaşının Avrupalılar üzerinde yarattığı ağır ruhsal tahribat o devrin toplumunda isyankar bir ortam yaratmış ve dönemin sanatçıları bundan nasibini almıştır. Sanatta gelenekselci yaklaşımdan uzaklaşarak araştıran, sorgulayan, madde ve anlam arasındaki ilişkide özgürleşme eğilimleri izleyen bir yönelim baş göstermiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Neoklasizm (Yeni Klasisizm) akımının doğayı taklit etmesi ve öznel nitelikte eserler üretmemesini eleştiren bazı sanatçılar, 19. yüzyılın en ses getirecek akımı olan Romantizm'in alt yapısını hazırlamıştır. Bu yaklaşım sanatçıları madde ötesi bir dünya arayışına iterek sanatı, sanatçının ruh dünyasının bir yansıması olarak kabul edilmesi gerekliliği üzerine yönlendirmiştir. Romantizm akımından sonra gelen Gerçekçilik akımı her ne kadar Romantizm'e karşı çıkmış olsa da toplumsal anlamda öznel bir bilinç oluşturması açısından çok önemlidir.

1863'te Manet'in "Reddedilenler Salonu" başlıklı sergide önemli tartışmalara yol açan "Kırda Kahvaltı" tablosu modern sanatın gerçek anlamda dünya sanatında temelini atılması adına çok önemli bir örnektir.

19. yüzyıldan itibaren endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin hızlı yaşandığı bu çağda toplumda yeni dünya düzenine uyum sağlama çabalarıyla gelişen Fütürizm, Fovizm, Kübizm gibi akımlar ortaya çıkmıştır. Fovizm akımı savunucuları rengi tüpten çıktığı şekilde en saf hali ile kullanarak bu renkleri tuvalde yan yana sürerek lekeler oluşturmuş ve farklı formları resimde bir arada kullanarak eserler üretmişlerdir. Daha sonra Fovizm yerini Kübizm'e bırakmıştır. Fovizm'de kullanılan bu renk alanlarına eş zamanlılık ve biçimsel özellikler de eklenerek yerini "parçalama"ya bırakmıştır. Einstein'ın görelilik kuramından etkilenen Kübizm temsilcileri, ellerinde bulunan bilimsel çıktılar değerlendirerek resme zamansallığın katılmasını sağlamışlardır. Bu, resimde dördüncü boyutun kavramsal bir tanımı olmuştur. "Resimde yeni bir zaman-mekân ilişkisini görünür kılan akımın ortaya çıkışının, Einstein'ın 1905 tarihli "Görelilik Kuramı"yla ve atomun parçalanmasıyla ilişkisini gündeme getirenler de olmuştur" (Antmen, 2009: 46).

Klasik-ussal bir içeriğin dışına çıkarak;

"Sanatın gerçeğinin bağıntı ve oran, uyum ve bakışım ve bütünlük gibi ussal güzellik bileşenlerinin bütünüyle dışında, ve saltık biçim ideali ile karşıtlık içinde, parçaların kolajında ve montajında, bütünün parçalanmasında, Sürekliliğin ve Sonsuzun silinmesinde yattığını doğrular. Einstein Uzay ve Özdeğin sonlu ve süreksiz ve zamanın parçalı olduğunu buldu" (Einstein 1917, çev: Aziz Yardımlı, 2009, s.7).

Resim sanatının içine katılan "zamansallık" Fluxus¹ akımını gündeme getirmiştir. Böylelikle Kübizm, Kavramsal Sanat'a giden çok boyutlu açılımlar sağlamıştır. Dadaist manifesto yayınlanmış ve Marcel Duchamp'la birlikte sanatta "hazır nesne" sanatın merkezine konmuştur. I. Dünya savaşı sonrası psikolojik ve bedensel açıdan bitkin düşmüş yıpranmış bir toplum ortaya çıkmıştır. Özünde protesto amaçlı kurulan bu Dadaist hareket geleneğe ve yönetime karşı gelerek sanatı ideolojik amaçları için kullanmıştır. Dadaist sanatçı Marcel Duchamp hayatın içinde kullandığımız gündelik nesnelere "sanat nesnesi" olarak sergileyerek sanatın ve sanatçının ne olduğunu anlamaya yönelik yeni bir sorgu alanı açmıştır. Bu sorgu ile kavramsal sanatın varlığı o dönemin şartlarında en üst mertebeye yükselmiştir. Sanat "izlenen" konumundan "deneyimlenen" konumuna taşınmıştır.

¹ Fluxus'un kelime anlamı deneyimselliği, sürekli değişimi, sürekli akışkanlığı ve yenilenmeyi ifade eder. Fluxus'un kurucu üyelerinden biri olan Maciunas, Fluxus düşüncesine göre; sanatta da tamamlanmış bir ürün, bir çalışma ile değil de devamlı ilerleyen bir süreçte kendini göstermeyi savunur.

Modernizm bağlamında ilk olarak Romantik sanatçıların yolunu açtığı sanatçıdaki bireysel eğilimler, mistisizm, akıldışılık, kendiliğindencilik, kuralsızlık, ölçsüzlük, sınırsızlık vb. unsurların varlığıyla özgürleşmiştir. Daha sonra bu bireysel özgür girişimler yerini İzlenimciliğin serbest ve uçucu fırça darbeleriyle doğa manzaraları ve günlük yaşamdan görünümle oluşturulan öznel yorumlu eserlere

bırakmıştır. Zamanla teknolojinin gelişmesi ve I. Dünya savaşının yarattığı toplumsal çalkantılı günler, hız, zaman, hareket kavramlarını plastik sanatların literatürüne yerleştirerek Fütürist Manifestolar, Fovist eğilimler ve Kübizm'den sonra Fluxus, Hazır Nesne, Minimalizm ve Enstalasyon sanatına yerini bırakmıştır.

Bu araştırma makalesi kapsamınca Marcel Duchamp nesne ile çıktığı kavramsal sanatın sınırlarını enstalasyon sanatı yönünde çok boyutlu kavramlarla genişletmiştir. “The New World: “First Papers of Surrealism” 1942 (Sürrealizmin İlk Belgeleri) enstalasyonunda galerinin tüm duvarlarını iplerle sararak birbirine dolanmış mekânlar yaratmıştır. “The New World: ‘First Papers of Surrealism”, Displaying the Marvelous: Marcel Duchamp, Salvador Dali and Surrealist Exhibition (Cambridge: MIT Press, 2001).

Bulgular ve Tartışma:

Kurt Schwitters'in en ünlü şiirlerinden olan “Ursonate” (1922-1932) kelimelerden ziyade ses üzerine yapılandırılan bir müzikal kompozisyonudur. Deneysel bir ses şiiri olan Ursonate, seslerin müzikal ve ritmik potansiyelini keşfetmeye odaklıdır. Harflerin ve seslerin ritmik bir şekilde bir araya getirilmesiyle oluşur. Ayrıca sanatçının diğer ses deneyleri ve ses performansları arasında “Dada Şiiri”, “Ses Deneyimleri Performansı” eserleri de bulunmaktadır. Ancak müzik ve şiir bir arada ile kurguladığı disiplinlerarası bir şaheser olan “Merz Performansları”nda ses, görsel, sanat, şiir ve müzik unsurları bir bütünü oluşturur. Bu performanslarda Schwitters doğaçlama yapmış ve izleyiciyle etkileşim içinde olmuştur. Schwitters, sanatında farklı disiplinleri bir araya getirerek, görsel sanatlar, müzik ve şiir arasında köprüler kurmuştur. Bu da onu modern sanatın en yenilikçi ve deneysel figürlerinden biri haline getirmiştir (Luke, Megan R. 2014, s.7).

Vasily Kandinsky, sanatını tanımlarken üç mistik kökün gerekliliğine daima dikkat çekmiştir. Bu kökler birbirleriyle bir arada olduklarında bütünselliği oluşturduğuna göre ve bu iki kökün içinde “zaman” ve “mekân” bulunması gerekliliği ilkesine göre bu durumda insanı mistisizme doğru yönelten soyut bir anlam oluşur. Tam bu noktada resim ve müzik birleşerek “dans”ı oluşturur. Bu birliktelik ile oluşan “dans” ise sahne kompozisyonunu meydana getirir. Bu birliktelikte “dans” ile oluşan “hareket” de “zaman”a karşılık gelirken sahne ise “mekânı” tanımlar.

Kandinsky yaşadığı dönemin buhranlarını halka aktarabilmek için “drama, şiir ve müzikten sentezlenen çoklu ve zit uyaranlardan, renklerden ve soyut formlardan yararlandı” (Rose-Carol Washton Long, 2013, s.37).

Kurt Schwitters ve Vasily Kandinsky sanatlarının ortak paydalarında çok kez kesişmeler yaşanmıştır. Bu kesişmeler modern sanatın olanaklarını zorlayarak günümüz çağdaş sanatının soyut ve deneysel disiplinlerarası yaklaşımlarıyla öncü konumuna yükselmişlerdir.

1. Kurt Schwitters

Dadaizm öncülerinden bir sanatçı olarak bilinen Kurt Schwitters'in aslında Konstrüktivizm ve Enstalasyon sanat pratikleri yönünden bilinirliği ve eserlerinin çağdaş sanat tarihine katkısı çok daha büyüktür. Sanatçı, İngiltere Hannover'da ailesinden kalma eski evini konstrüktivist bir inşa biçimi ile resmen bir sanat eserine dönüştürmüştür. Schwitters üç farklı “Merzbau” inşa etmiştir. Atıklar, çöpler, çevresinden topladığı kırık dökük sanat eserleri ve benzeri birçok parçaların iç mekâna karıştığı bu özel mekânda sanatın tarih ile olan bağı ve bu bağı nasıl koparttığına dair bir sorgu alanı açmıştır (e-skop.com/ Ali Artun).

“Ben Kurt Schwitters, resimleri birbirlerine çivilerim” diyerek kendini tanıtan sanatçının “Merz-resimleri tual üstüne ‘çakılmış’ veya tutturulmuş tahta, kâğıt, metal, ağaç, oyuncak, tel parçalarından oluşur.” Schwitters'in buradaki ifadesinde “çivilemek” sözcüğü ile tual gibi geleneksel formlara gönderme yapması kasıtlı bir davranıştır (André Breton, “Yaşayan Eserleriyle Sürrealizm”, Sanat Manifestoları içinde, der: Ali Artun (İstanbul: İletişim, 2010) s. 253, 254. Sonsuz bir eylemi tanımlayan, sınırsız bir şekilde oynanan yıkma/yapma, kurma/parçalama oyunu olarak “Merz”i² tanımlayan sanatçı Merz'in belirli bir giriş-çıkışı veya bir başı-sonu olmadığını ifade etmiştir. Merz yapılarının fonksiyonel ya da herhangi bir amaç gözetmediğini, rastlantıyla ve şansla kurgulanan saf bir “olay” ve süreklilik arz eden bir “düşünmeseme” olduğunu vurgulamıştır (Artun, 2012).

“Merz sahnesi, Merz sahne yapıtının performansının yerini tutar. Merz sahne yapıtı soyut bir sanat eseridir. Drama ile opera, kural olarak, yazılmış bir eserden kaynaklanır ve bu, sahneye konmadan bile,

tastamam bir eserdir.” Sahneme, müzik ve performans, yalnızca, kendisi de bir eylemin illüstrasyonu olan metni illüstre etmeye yarar. Oysa Merz sahne yapıtının kısımlarının her biri, drama ya da operanın tersine, diğer kısımlara ayrılmaz biçimde bağlıdır; yazılamaz, okunamaz, dinlenemez, yalnızca tiyatrodaki deneyimlenebilir” (Schwitters’tan çeviren Ufuk Kılıç).

²Merz onun kendi sanatının tanımsızlığını adlandırmak için bulduğu, şiirlerindeki gibi hurda bir sözcüktür. Dada’ya bir naziredir ve onun gibi anlamsızdır. Schwitters’ı hem Dada’ya bağlar, hem diğer Dada fraksiyonlarından ayırt eder. (Ali Artun)

Mekân, içerisinde kendine özgü tasarladığı bir inşa yöntemi ile kullandığı çeşitli parçalar, gazete parçaları, yırtık kitap sayfaları, düğmeler, taşlar, oyuncaklar, tekerlekler, farklı çeşitte ambalajlar, peynir kutuları, heykeller, kırık dökük resimler, paçavralar, mobilya parçaları, ahşap, mukavva, hurdalık demir levhalar, plastikler ve akla gelebilecek her türde atık ve döküntülerden oluşmuştur. Merzbau (Şekil 6, 7 ve 8) yaşamda kayıtlı olan herşeyin birbiriyle iç içe karıştığı sürekli değişen, genişleyen bir yapıdır. Schwitters, farklı sanatçı ya da başka kaynaklardan eline geçen öğeleri değerlendirip Merzbau’ya yeni öğeler ekliyor ya da değişiklikler yapıyordu. Merzbau daima evrimleşen ve büyüyen bir sanat eseri olarak zaman ve mekânın birleştiği bir noktayı temsil ediyordu (e-skop.com).

Merz malzemesi eserlerine hazır bir döküntü olarak dahil edildiğinde, sanatçının merz ile yaptığı tek müdahale belirli bir parçayı keserek ortaya çıkarmak olmuştur; böylelikle meydana getirilen kompozisyon sadece çerçeveleme eylemiyle sınırlı kalarak özünde fotoğrafa benzer eserler ortaya çıkacaktı. “Schwitters’in bu kesimi yaparken seçiminde onu motive eden şey, daha büyük bir malzeme bütünlüğü içinde belirli bir segmentte bir tür ‘ritm’ fark etmesiydi”: “Sanatçının tek görevi budur: tanımak ve sınırlamak [erkennen und begrenzen].” “Ve aslında bir sanatçının yetenekli olduğu tek görev de budur: sınırlamak ve tanımak” (Abstract Art: sculpture and, 57–60, 58; synthesis as goal in. Cited by: Megan R. Luke). (Şekil 1)

Schwitters mekânı kurgularken resim heykel ve mimaride mekânsal boyutunun varlığını eserlerinde daima gözetmiştir. Bu anlayışı yoğun grafikerlik çalışmalarının neticesinde keşfetmiştir. 3 Nisan 1930’da Frankfurt Sanat Tasarımı Birliği için gerçekleştirdiği (Frankfurter Bund für künstlerische Gestaltung) sunumundan geriye kalanlar; kendi cam slayt koleksiyonundan seçilmiş son dönem resim, heykel, mimari ve tipografik tasarımlardan oluşur. Buradaki slaytlardan kırk dokuz tanesi Nazi Almanyası sürgününden geri kalmıştır. Bu slaytlar Hannover’deki Sprengel Müzesi’nde korunmaktadır. Sunumda konusu geçenlerin büyük olasılıkla 1929 Ocak ayında Amsterdam Müzik Okulu’nda, mimarlık grubu “de 8”in daveti üzerine sunduğu daha kapsamlı bir konferansa dayandığı düşünülmektedir. Schwitters’a göre ‘Raumgestaltung’ (mekânın oluşturulması) kavramını ifade edebilmek ilk olarak soyut resim ve heykelin iyi analiz edilmesine dayalıydı. Almanya’da Der Ring üyeleri ve Hollanda’da ki De Stijl üslubu bağlantılıların mimari tasarımlarının birbiri ile ilintili olup olmadığını karşılaştırmıştır. Schwitters bunun yanı sıra uluslararası bir akran ağının sanat ve tasarımlarının sağlıklı bir şekilde çözümlenmesi için kendi erken dönem montaj çalışmalarından belirli örnekleri de bu akran ağı tasarımlarıyla birlikte bir araya getirmeye özen göstermiştir. Schwitters bu analiz yöntemi dersi ile soyutlama ve kolajı benimserken öte yandan on yıllık emek sarfedilmiş Merz Pratiğine tekrar devam etmesini sağlamıştır. Tüm ortamları duyarlı bir şekilde biçimlendirmek için temelde resimsel bir teknikten sıyrılan Schwitters, erken dönem eserlerinden yola çıkıp, akranlarının çağdaş sanat ve tasarımlarının sistematik bir şekilde incelenmesi desteğiyle Merz’in ne olduğunu özetlemiş ve gelecekte Merz’in nasıl değişeceğine yönelik bir döküman sunmuştur (Luke, Megan R, 2014, s.37). Burada dikkat edilmesi gereken nokta; bu yayımlanmamış ders notları, slayt listeleri ve cam slaytlar, Merzbau’dan elimize kalan tek mekân teorisi kaynaklarıdır. Metin kaydı telegrafik ve eliptiktir. “ancak, ışıkta projeksiyon yoluyla, tekrar tekrar ve çeşitli yerlerde gelişecek bir anlatıya ek olmaktan başka bir şey olması amaçlanmamıştır.” Schwitters mekânsal deneyim adına hızla değişen fikirlerini sentezlerken bir slayt sunumu yapması onun argümanlarını görsel hale getirebilir ve izleyici için çok daha net anlaşılabilir hale gelebilirdi (Luke, Megan R, 2014, s.38).

Schwitters, 6 Nisan 1927 tarihinde Kandinsky’e yazdığı mektubunda “Punkt und Linie zu Fläche” (Şekil 2) (Nokta ve Çizgiden Yüze) kitabı hakkında Kandinsky’e yönelik bazı yorumlarda bulunmuştur.

Schwitters sanatsal ortak paydadın kuvvet alarak meslektasına bazı eleştirilerini bildirdiği mektup ta bulunmaktadır.

Schwitters'ın “Őiirleri ve sonatları da atık, fire söz ve ses parçalarından, fonemlerden, tonlardan derlenir. Mallarmé'nin őiirde sözcükleri anlamlarından özgürleştirdiği bu ‘dil devrimi’, 1940’lardan sonra bütün sanatların sembollere arıtıldığı lettrizme varır.” (André Breton, “Yaşayan Eserleriyle Sürrealizm”, Sanat Manifestoları içinde, der: Ali Artun (İstanbul: İletişim, 2010) s. 253, 254.

“Merz”in tüm sanatları kapsamasındaki yaklaşım biçimi romantik şair Novalis'in felsefesini akla getirir. Schwitters, Novalis'in sanatına ve felsefesine derinden bağlılık duymuştur. Novalis'in “Poesie” kavramı dünyayı őiirselleřtirmek üzerine kuruludur ve bütün sanatları bu amaç doğrultusunda birleştirirken aynı zamanda da onlarla hayatı birleştirir (e-skop.com/ Ali Artun).

2. Vasily Kandinsky

Soyut Sanatın öncüsü kabul edilen sanatçı resimlerinde formları ve renkleri doğrudan duygusal ve ruhsal ifadelerle ilişkilendirir. Eserlerini üretirken renk ve formun duygusal etkisini müzik ve şiir sanatlarından yararlanarak oluşturmuştur. Kandinsky, farklı yapı elemanları (strüktür), köken ve kavram çerçevesinde oluşturulması gereken resim sanatının, iki boyutlu yüzeyde “mekân” algısı oluşturması gerekliliğinin altını çizerek. Her yapıtın bünyesinde bir “yapı” bulunması ve bu yapıların nice gizli yapılar içerebileceğini savunur. Kandinsky ayrıca Bauhaus sanat akımının öncülerinden ve Bauhaus okulunun akademisyenidir. Sanatçı modern sanatın ve tasarımın gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. “Eserleri, soyut sanatın ve modern mimarlık hareketinin başlangıç noktası sayılır” (Akbulut, 2011).

Kandinsky anlatımcı soyutlama prensibinde “içsel ihtiyaç”ın gerekliliğini savunur ve bu prensibi üç farklı mistik köke dayandırır:

1. “Kişilik Öğesi” (“her sanatçı kendine ait olanı ifade eder.”)

2. “İçsel Değerdeki Üslup Öğesi” (“o zamana ait olanı ifade eder ve bunu ulusal değerlere de bağlamak ister.”)

3. “Pür ve Sonsuz Sanat Öğesi” (“Her sanatçı yaratıcı sanata ait olanı verir.”) (Eroğlu 2017: 51,52).

“Sanat yaratıcılığında mistik bir şeylerin olamayacağına inanmak, insanı soyut anlamdan uzaklaştırır. Bu noktada Kandinsky bir yeni dansın doğacağı müjdesini verir, yeni dans demek, resim müzik birlikteliği demektir onun için”. Yüzeyde oluşturulan mekân hissini ileride müzik ve dansın da birleşmesiyle meydana gelen ‘sahne’nin alt yapısını hazırladığını savunur. “Hareketin bir bütün olarak değerlendirilmesi de ayrıca zaman ve mekân demektir. İşte bu noktada müzik ve dansın birleşmesinden bir sahne kompozisyonu oluşmakta, bu kompozisyon da anıtsal sanatın ilk yapıtı olmaktadır” (Eroğlu, 2017: 69,70).

Resim bünyesine müzik ve dans eklendiğinde sahne oluştuğuna göre ve bu sahne “hareket” faktöründen dolayı zamanı tanımlarken öte yandan sahne olması dolayısıyla da mekân oluşturması bakımından “anıtsal sanat” olarak tanımladığı mimariye de hizmet edecektir. Kandinsky'e göre, sanatın özü tinselliklerdir. Bir sanat eserinde içsel ihtiyaç üzerinden bir yapıt gerçekteşmiyorsa bir sanat eseri olarak kabul edilemez. Buna göre, resim, müzik ve dans bir araya geldiğinde bir tiyatro sahnesini oluşturarak kendi içinde ahenkli bir şiir, drama veya bir beste meydana getirir.

Will Grohmann, Kandinsky'nin “Kompozisyon VIII” (Şekil 3) eserini “ortaya çıkan denge herőeye rağmen gizemlidir veya diyebiliriz ki diğer bütün elemanlar uyum içinde ortada yer alan açıya doğru yakınlışlar” (Grohmann W, 1959) “Her ikisinde de yazar ve eleştirmen, resmin tasarım sürecinin başka bir sanat dalından türetildiğine hemfikirdirler. Çünkü müziğin görsel sunumunu ele alır. Müzik için, resimden esinlenen, müziğin görsel sunumuyla ilişlenen bir mimarlık. Kendi süreçlerinin sınırlarını zorlayan üç sanat” (Garcia, P R, 2009, s.63).

20. yüzyıla uyum sağlayabilmek adına ritim, tekrar, dinamik algı, soyut yapılanmayı karşılayabilecek süreç arayışında olan Mimar Ressano Garcia, müzikal notalarla inşa edilmiş biçimler, mekânlar ve ritim öneren projeler gerçekteştirerek Kandinsky'nin resimlerindeki yapılanmayı mimarlık alanına taşımıştır. “Kandinsky Concert Hall” (Şekil 4) (RessanoGarcia.com).

Grohmann'a göre Kandinsky'nin savunduğu üç mistik kökten ilk ikisindeki “zaman ve mekân” kavramı her çağa ait olabilen üslup biçimini yerleştirebildiği sürece organik olup, tek bir beden ve tek bir biçim haline gelir. Buradaki “biçim” yakın gelecekte tasarım ve tasarım elemanlarına uygulanmıştır.

Kandinsky'nin “Sounds” başlıklı eseri müzik ve resim arasındaki bağıntıyı keşfetmek adına derinlemesine çalıştığı bir dizi şiir ve kısa oyunu kapsamaktadır. “The Stage Composition” (Über die Bühnenkomposition) eseri ise tiyatro ve sahne sanatlarını kapsayan çalışmalarıdır. Bunlar arasında “Sahne Kompozisyonu” olarak adlandırdığı deneysel tiyatro çalışması da bulunmaktadır.

Kandinsky ayrıca 1928 yılında Dessau'da “Bilder einer Ausstellung” (Şekil 5) adlı sahne yapımı gerçekleştirmiştir. Kandinsky'nin bu sahne öğeleri için hazırlamış olduğu orjinal tasarımlar, hazırlık notları ve Felix Klee'nin rejisi kitabında yer alan müzikle senkronize edilmiştir. Bu video orijinal verilere sadık kalınarak günümüz video teknolojisi ile canlandırılmıştır (youtube.com).

Yöntem:

Bu araştırma makalesinde semiyotik ve nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Sanatçı mektupları, sergi katalogları, hakemli dergi ve makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, önemli sanat kuruluşlarının sanatçı hakkındaki yazıları, kitapları ve çevrimiçi müze katalogları, metinleri, arşivleri taranmıştır. Anahtar kelimeler üzerinden kayıtlı bulgulara ulaşılmış, bu makalenin yazarının fikirleri ile eşleşme gösteren sanatçılar, küratörler, galeri sahipleri ve sanat tarihçilerinden direkt alıntıya yer verilmiş ve atıfta bulunulmuştur. Edinilen kaynaklara göre metinler ve görseller üzerinden çıkarım yapılmıştır. Alıntı ve atıf yapılan kaynaklardan; Özkan Eroğlu'nun derlediği Kandinsky'nin “Sanatta Tinsellik Üzerine” kitabı, Rose-Carol Washton Long'un Kandinsky'nin sanatı üzerine kaleme aldığı araştırma makaleleri, Kurt Schwitters için; Skopbülten'de yayımlanan Ali Artun'un araştırma metinleri, Megan R. Luke'un Kurt Schwitters'in hayatını ele aldığı “Space, Image, Exile” kitabı başlıcalarıdır.

Tartışma ve Sonuç:

Vasily Kandinsky Soyut Sanatın öncüsü iken Kurt Schwitters Dadaizm hareketinin öncülerindedir. Bu iki sanatçının çıkış temsilleri birbirinden farklılıklar gösterse de özünde resim, mekân, müzik ilişkisindeki birlikteliğin gerekliliğini savunmuşlardır.

Her iki sanatçının da eserleri plastik alt yapı olarak değerlendirildiğinde farklı –izm³ ya da sanat hareketlerinin öncüleri olarak anılmalarına karşın sanat icralarındaki plastik yapılanma konusunda Konstrüktivist (Yapısalcı) bir üretim karşımıza çıkmaktadır. Buradaki en temel örnek Kurt Schwitters'in Merz Yapıları iken Vasily Kandinsky için ise mimar Ressano Garcia tarafından gerçekleştirilen maketleri ve mimari projesini gerçekleştirdiği bina olan “Kandinsky Concert Hall”dür. Mimar Ressano Garcia, Kandinsky'nin Soyut Kompozisyon eserlerinden etkilenecek bir strüktür olarak algılamış ve ilham almıştır. Bu kaynaklardan hareketle:

* Kandinsky'e göre, resim, müzik ve dans birleşmeli ve bu birleşme “zaman ve mekân”ı kapsamalıdır. Bu birliktelik ancak mistisizme ve tinselliğe yönelik olursa bir sanat eseri oluşabilir.

* Schwitters'a göre, resim, müzik, zaman ve mekân iç içe karışmalıdır. Merz yapıları süreklilik arz eden, sürekli yeni sanat eserleri ya da yapıya uygun fonksiyonel nesnelere eklenerek büyüdüğü genişleyen bir yapı olmalıdır. Raslantısallık ve şiirsellik barındırmalıdır. Bu Konstrüktivist bağlamda oluşturulan (Yapısalcı) öğeler tinsel bir içerikten oluşmalıdır.

İki ayrı sanatçıda ortaya çıkan özellikler önemli oranda ortaklık göstermekle birlikte her ikisi de Kandinsky'nin tabiri ile “anıtsal sanat” diye adlandırdığı mimari yapı elemanlarını ya eserlerinde yer vermişler ya da diğer sanatçılara yapısalcı sanat kuramında ilham olmuşlardır.

³-izm ler belirli bir sanatsal akımı veya hareketi ifade eder. Bu akımlar, genellikle belirli bir dönemde ortaya çıkan ve o dönemin sanatçıları tarafından benimsenen ortak stil, teknik, tema veya felsefi yaklaşımlarla tanımlanır. "-izm" eki, bir fikir, yaklaşım veya estetik anlayışı sistematik bir şekilde tanımlamak için kullanılır. Örneğin: Romantizm, Klasizm, Kübizm vd.

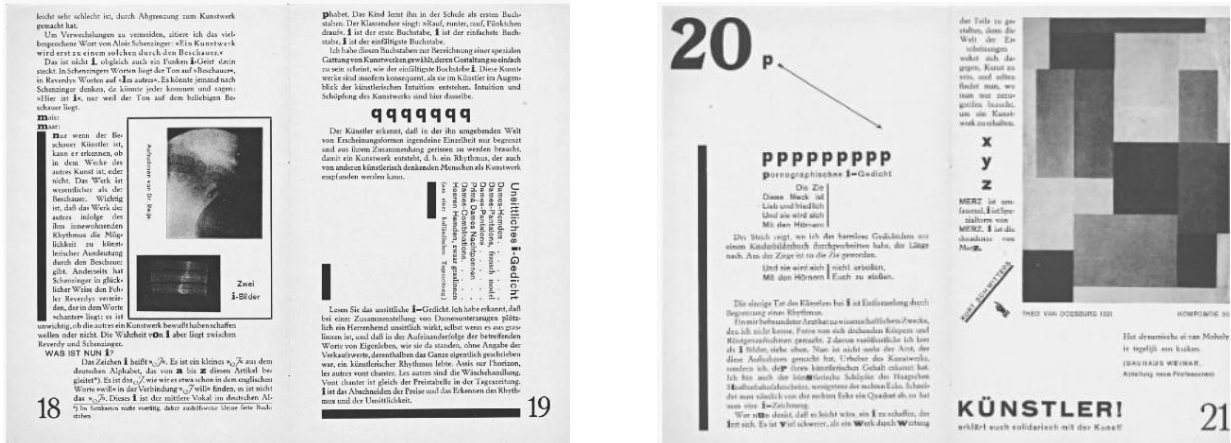
KAYNAKÇA

1. Antmen, A. (2009), *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
2. Akbulut, D. (2011), *Wassily Kandinsky*, Etik Yayınları, İstanbul.
3. Breton, A. (1969), *Manifestoes of Surrealism* (Michigan: The University of Michigan Press, 1969) s. 300, 63, 180-181.
4. Cambridge: Mit Press. (2001), *New World: 'First Papers of Surrealism'*, Displaying the Marvelous: Marcel Duchamp, Salvador Dali and Surrealist Exhibition.
5. Einstein, A. (1917), *Über die spezielle und die allgemeine Relativitätstheorie Görelilik Kuramı: Felsefesiz 'Bilim'* (çev: Aziz Yardımlı 2009), İdea Yayınevi, Karaköy /İstanbul.
6. Eroğlu, Ö. (2017), *Sanatta Tinsellik Üzerine – Wassily Kandinsky*, Bir Okuma Çalışması, Tekhne Yayınları, İstanbul, Sayı:2.
7. Garcia, R P. (2019), *Kandinsky Mimari Tasarımına Nasıl Yardım Etti?* TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Mimari Tasarım Dergisi ISSN1309-0704 Ağustos 2009 s.63.
8. Grohmann, W. (1959), *Wassily Kandinsky life and work*, Thames and Hudson, London.
9. Luke, Megan R. (2014), *Space, Image, Exile* ISBN-13: 978-0-226-09037-5 The University of Chicago Press, Chicago 60637 The University of Chicago Press, Ltd., London, 2014 by The University of Chicago, (e-book).
10. Washton Long, Rose-Carol. (2013) *Constructing the Total Work of Art: Painting and the Public*.

İnternet Kaynakları:

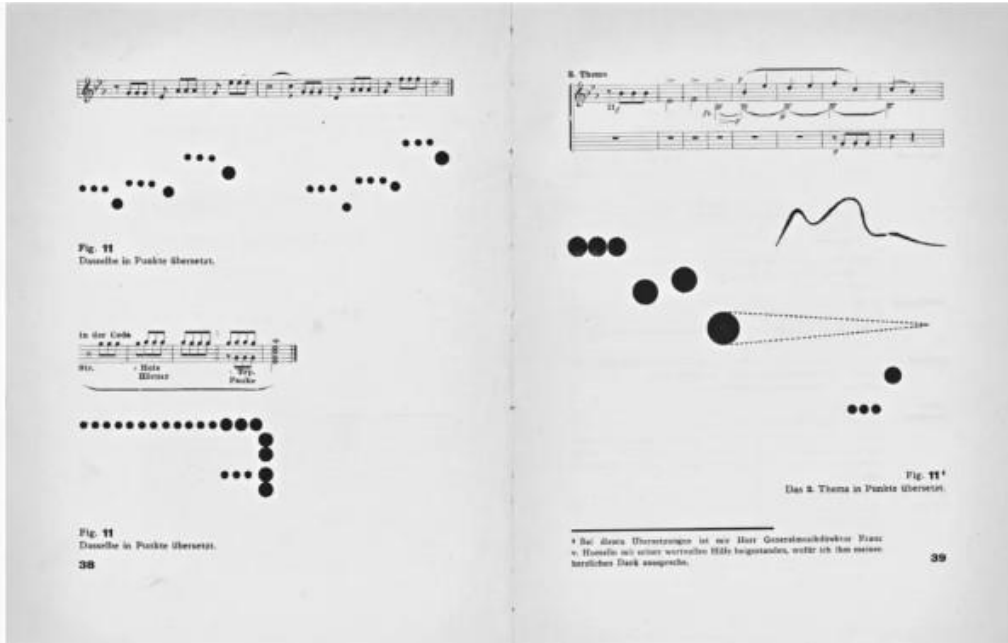
11. Ali Artun. (e-skop.com/skopbülten/Ali Artun) 2/11/2012
12. E-Skop.com.https://www.e-skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-merz-mimarligi-erotik-katedral/3092 (çev: Mustafa Tüzel) 1/10/2016
13. E-Skop.com.https://www.e-skop.com/skopbulten/erotizm-erotik-katedral-kurt-schwittersin-mimarliga-oyunu/951
14. Youtube.com. https://www.youtube.com/watch?v=H9dJJ7_3nrk

Şekil Listesi:

Şekil: 1 Merz 2. Nummer i (April 1923): 18–21. Photo: The Getty Research Institute, Los Angeles (85-S179 vol. 2). Görsel Kaynak: Luke, Megan R. (2014), Space, Image, Exile

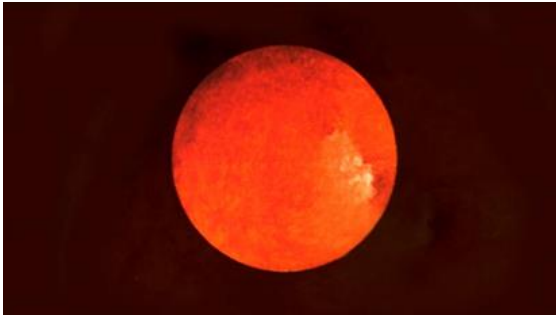
Şekil 3 Wassily Kandinsky “Kompozisyon 8” 1923, Tüyb, (140x201cm) Guggenheim Müzesi, New York, Solomon R. Guggenheim Kurucuları Koleksiyonu. Kaynak: <https://www.wassilykandinsky.net/work-50.php>

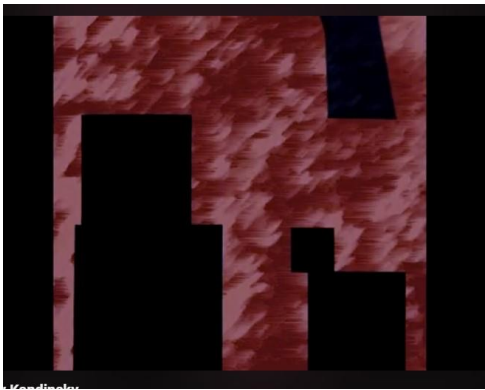
Şekil: 2 Schwitters’ın Kandinsky’e yazdığı mektup 6 Nisan 1927 “Nokta ve Çizgiden Yüze” (Punkt und Linie zu Fläche vol. 2).

Görsel Kaynak: Luke, Megan R. (2014), Space, Image, Exile

Şekil 4 Pedro Ressano Garcia Öğretileri, “Kandinsky’den Modern Mimarlığa Uyarlama: Maket, Plan ve Analiz Çalışmaları: “Kandinsky Concert Hall” Görsel Kaynak: <https://ressanogarcia.com/research/kandinsky-concert-hall/>

Şekil 5 Mussorgsky Kandinsky (Kandinsky’nin 1928 tarihli “Bilder einer Ausstellung” adlı sahne yapımının günümüz teknolojisi ile video-yeniden yapımından görseller)
Görsel Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=H9dJJ7_3nrk

Şekil 6 Kurt Schwitters, Untitled (Abstract Sculpture 1) on the floor of the Merzbau beneath the “Blue Window,” 1930/36. Sculpture, plaster and wood (?), painted, dimensions unknown. Destroyed (1943). Photo: Kurt Schwitters Archives at the Sprengel Museum Hannover. Photographer: Ernst Schwitters. Görsel Kaynak: Luke, Megan R. (2014),

Şekil 7 Kurt Schwitters, Untitled (Merz Column), 1923/25. Paper, cardboard, metal, plaster, wood, crocheted cloth, cow horn, laurel branch, sconce, and various materials. Destroyed (1943). Photo: Kurt Schwitters Archives at the Sprengel Museum Hannover. Görsel Kaynak: Luke, Megan R. (2014), Space, Image, Exile

Şekil

8

Kurt

Schwitters

“Merzbau”

Fotoğraf: Wilhelm Redemann, 1933 © DACS 2007

Kaynak: [https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/08/kurt-schwitters-reconstructions-](https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/08/kurt-schwitters-reconstructions-of-the-merzbau)

[of-the-merzbau](https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/08/kurt-schwitters-reconstructions-of-the-merzbau)

(23)

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Han ÖZTAY¹⁷⁰

SOVIET PERIOD IN AZERBAIJAN AN OVERVIEW OF MEDIA AND COMMUNICATION ACTIVITIES

AZERBAYCAN'DA SOVYET DÖNEMİ MEDYA VE İLETİŞİM FAALİYETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

ABSTRACT

In the Soviet regime, the press system was an institution that was an integral part of the Soviet society, but the information created by an institute helped to preserve the Soviet regime for a long time through manipulation and played a serious role in the formation of anti-democratic life in the country. It is almost impossible to describe media and communication activities in Azerbaijan during the Soviet era as anything other than propaganda. During this period, the state and party media were busy spreading the ideology of the communist party. The doctrine of the Communist press, which has a great historical development, is that “the newspaper is not only a means of collective propaganda, but also a collective organizer”. In this doctrine, in addition to the functions of informing and entertaining, the media has the task of spreading and supporting the interests of the ruling party. Press activities in Azerbaijan during this period were under strict censorship and control. News and articles approved by the party were used as propaganda tools to accelerate social transformation. Press activities were generally shaped by the imposition of Soviet ideology on the local population and emphasizing the superiority of the Soviet regime. Propaganda activities were implemented in all mass media such as newspapers, magazines, radio, television and cinema, reaching large masses through mass media and used as an effective weapon in spreading Soviet ideology.

Keywords: Soviet period , Azerbaijani press, propaganda, media, communication studies.

ÖZ

Sovyet rejiminde basın sistemi, Sovyet toplumunun ayrılmaz bir parçası olan bir kurumdu, ancak bir enstitü tarafından oluşturulan enformasyon, manipülasyon yoluyla Sovyet rejiminin uzun süre korunmasına yardımcı oldu ve ülkede anti-demokratik yaşamın oluşmasında ciddi bir rol oynadı. Sovyet döneminde Azerbaycan'daki medya ve iletişim faaliyetlerini propagandadan başka bir şey olarak tanımlamak neredeyse imkansızdır. Bu dönemde devlet ve parti medyası komünist partinin ideolojisini yaymakla meşguldü. Büyük bir tarihsel gelişime sahip olan Komünist basının doktrini, “gazetenin sadece kolektif propaganda aracı değil, aynı zamanda kolektif bir örgütleyici” olduğu yönündedir. Bu doktrininde basının bilgilendirme ve eğlendirme işlevlerinin yanı sıra iktidar partisinin çıkarlarını yayma ve destekleme görevi de bulunmaktadır. Bu dönemde Azerbaycan'daki basın faaliyetleri sıkı bir sansür ve kontrol altındaydı. Parti tarafından onaylanan haber ve makaleler, toplumsal dönüşümü hızlandırmak için propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Basın faaliyetleri genel olarak Sovyet ideolojisinin yerel halka empoze edilmesi ve Sovyet rejiminin üstünlüğünün vurgulanması üzerine şekillenmiştir. Propaganda faaliyetleri gazete, dergi, radyo, televizyon ve sinema gibi tüm kitle iletişim araçlarında uygulanmış, kitle iletişim araçlarıyla geniş kitlelere ulaşılmış ve Sovyet ideolojisinin yayılmasında etkili bir silah olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sovyet dönemi , Azerbaycan basını, propaganda, medya, iletişim çalışmaları.

¹⁷⁰ ORCID: 0000-0001-7323-7875

INTRODUCTION

On May 28, 1918, the Azerbaijan Democratic Republic was established in Azerbaijan. On October 25, 1917, with the October Revolution, which resulted in the Union of Soviet Socialist Republics on the day the Tsarist regime was overthrown in Russia, and the developments that followed, Soviet Russia wanted to recapture Azerbaijan, first of all Baku, which was rich in oil, and on April 28, 1920, the territory of the independent, sovereign Azerbaijani state was occupied, thus Russia recaptured North Azerbaijan and the Azerbaijan Soviet Socialist Republic was established, which officially appeared to be independent, but was completely dependent on Moscow (Aliyeva, 2018, p. 593). As an important outcome of the new socialist restructuring that began in the mid-1920s, a Stalin model and a totalitarian socialist society was established in Azerbaijan. With the abolition of private property, all means of production were concentrated in the hands of the state in the name of national property. Deprived of property and power, the people became a mass of people who faithfully worked to fulfill the “wishes and demands” of the state and their superiors. The Soviet regime has been a dictatorship since its inception, also called the “dictatorship of the proletariat”. Yayla (2017) states that the reason for the emergence of dictatorship in socialist countries is ideological. The term dictatorship of the proletariat emerged with Marxist ideology. This concept is frequently mentioned in the writings of Karl Marx and Friedrich Engels. In the “Communist Manifesto”, Marx and Engels define the situation of the proletariat taking power as the “dictatorship of the proletariat” (Marx and Engels, 2017). According to Marx and Engels, the proletariat, as the oppressed class in capitalist society, must seize state power to defend its class interests and gain the upper hand in the class struggle. By establishing its own dictatorship against the bourgeoisie, the proletariat must bring about revolutionary changes and lead society towards a socialist order. The concept of the dictatorship of the proletariat was later developed and applied by Vladimir Ilyich Ulyanov (Lenin), the founder of the Soviet Union and the first leader of the October Revolution and the Bolshevik party. Lenin (2017) sees the dictatorship of the proletariat as a transitional period in which the capitalist class has been overthrown but socialist society has not been fully built. With the establishment of the Soviet Union, the concept of the dictatorship of the proletariat was put into practice under the leadership of Lenin. This regime, based on the ideas and activities of Bolshevism, remained under the domination of the dictatorship. Bolshevism is a political movement that emerged in Russia in the early 20th century (Hosking, 2011, pp. 495-496). The Bolsheviks, led by Lenin, fought for the overthrow of the capitalist class and the establishment of proletarian power in the Russian Empire. Based on Marxist principles, the Bolsheviks saw the dictatorship of the proletariat as the rule of the poor and working class (Carr, 2013).

Starting in the late 1920s, there was an atmosphere of unity and solidarity in the party and society, albeit deceptive. With the principle of centralization in planning and administration, the Soviet administration and other public institutions became the implementers of party rule. Unanimity and unity of action on all issues changed the position of the Communist Party in society. So much so that during this period, the Communist Party became an irreplaceable organizer in society and party decisions were implemented in the country rather than laws (Yakar, 2018, p. 309).

Written Press Activities

The patriotic Azerbaijani people, including the soldiers and officers of the Azerbaijani army, could not accept the occupation of their homeland by Soviet Russia. Nevertheless, protests against the Soviet rule in Azerbaijan continued through mass media. In the early 20th century, in addition to publications with national thoughts and ideas, there were also socialist publications in the Azerbaijani press (Köse-Kızır, 2024). In the 1920s, in the first days of the Bolshevik rule, the Azerbaijan Revolutionary Committee ordered the establishment of the Publishing Commissariat and appointed its head. During this period, “Azerbaijan”, “Turan”, and “Novruz” and printing houses were put into operation (Qılman, 2006). However, Soviet Russia continued to interfere in the freedom of the press in Azerbaijan and many newspapers and magazines were closed down. The Azerbaijani press began to be transformed into a pro-Soviet structure and an understanding of journalism based on one-party dictatorship was tried to be adopted. During this period, instead of spreading free thought and conveying information, the main purpose of newspapers assumed collective propaganda and

organizational functions. In the process of transforming Azerbaijan into communism, the Soviets attached great importance to propaganda publications in order to inform the public and suppress dissent (Karataş, 2018, p. 859). In the mid-1920s, the Azerbaijan Press Center was established and tasked with the management of printing and publishing, and news agencies were also included in this structure. On March 2, 1920, for the first time in the newspaper “Azerbaijan” news was published with the signature “AzerTaj” (Alyarova, 2019, p. 48). In March 1923, the three republican news agencies were united and renamed ZaqTA (GKTA). This organization was separated in 1936 and started to work independently (Aslanov, 2013, pp. 115-116). In 1923, the Golden East printing house was opened and magazines in the Azerbaijani language began to be published in this printing house. Some of the magazines that were widely active in the 1920s were: “Akhbar”, ‘Kommunist’, ‘Yeni Yol’, ‘Fuqara Fuyuzati’, ‘Molla Nasreddin’, ‘Sharq Qadini’, etc. (Akpınar, 1994, p. 94; Köse-Kızır, 2024, p. 55). Especially after the Bolshevik armies entered Azerbaijan on April 28, 1920, the life of the national Azerbaijani press came to an end. The newspapers and magazines of this period began to reshape the thought system of Azerbaijan in accordance with the principles of Bolshevism, and the magazines of this period are as follows: Young Worker (1919-1941), Kommunist (1919-1991), Oriental Woman (1923-1937), Pioner (1927-1990), Vyshka (1928) (Köse-Kızır, 2024, p. 55).

The press paid attention to the development of Azerbaijani Soviet literature, especially proletarian literature and its purification from foreign influences. For example, the Molla Nasreddin magazine aimed to encourage the public to think and to develop and direct their perspectives. Molla Nasreddin has a very important place as it was one of the few newspapers and magazines published in Azerbaijani Turkish in the years of its publication (Adıgüzel, 2007, pp. 1-4; Huseynova, 2019, p. 16). In its first issue published on September 1, 1920, the magazine “Civil Feyuzati” fought for the development of proletarian literature, opposed the theory of “art is for art” of bourgeois aesthetics and addressed a number of theoretical issues.

Media and Communist Ideology

Control over communication networks was vital to Soviet power. Telegraph, print and radio were brought under official control early in the Sovietization process, and newspapers, an important element of Leninist propaganda, were multiplied. Museums, film studios and theaters were placed under state control. In addition, radio broadcasting was of interest to Lenin because he could send “speeches, reports and lectures given in Moscow” in full to all the republics; these programs were broadcast only at short intervals. Since the broadcasts from Moscow were in Russian, the audience was small. Local broadcasts met the need for education and propaganda with programs called “Workers’ Radio University” and “Peasants’ Radio Journal” (Altstadt, 2013, p. 113)

After the establishment of the Soviet government in Azerbaijan, the development of the media was party-oriented. Some of them are “Communist”, “Bakinskiy Rabochiy”, “Vyshka”, “Azerbaijani youth”, “Molodyoj Azerbaijan”, “Baku” and others. The media covered issues related to communist ideology as well as issues related to the economic, scientific and cultural development of the republic. Despite the ideological shackles, the intellectuals in the media, who published opposition-oriented and genuinely patriotic articles at the time, played an important role in shaping national consciousness and self-awareness. Operating under the strong influence of communist ideology, the Azerbaijani press was able to relatively preserve its national identity. An example of this is the decision to adopt the Latin alphabet as the common alphabet of the Turkic peoples living in the Union of Soviet Socialist Republic (USSR) at the Turkology Congress held in Baku, the capital of Azerbaijan, in 1926 (Kılıç, 2019: 499; Nerimanoglu, 2002: 248). It continued its rich traditions and played an active role in the socio-political life of the republic. In this context, in terms of analyzing the period, the Azerbaijani press of the 1930s has a special place.

Mass media such as newspapers, magazines, radio and television, which reach a large number of people, influence many aspects of everyday life. One of the dimensions under the influence of the media is culture (Taylan & Arklan, 2008). In this context, the media has an important role in the collection, research and publication of folklore materials. In the 1920s, as in all periods, folk literature had a strong influence on written literature. In these years, folk literature was widely studied, and special attention was paid to the

collection and study of folklore materials. During this period, many materials on folk songs, epics of love and heroism, as well as about lovers were published in the pages of the Communist newspaper, the first newspaper of the communist ideology in Azerbaijan. Researchers of folk literature consider folk literature as a way of life, a vision of traditions and customs, and, moreover, as the breath of the people (Altstadt, 2013)

Leading figures of Azerbaijani literature and journalism such as Jafar Jabbarli, Mammad Seid Ordubadi, Suleyman Melikov, Tagi Shahbazi, Seyed Jafar Pisheveri wrote articles in the Communist newspaper (Ashirli, 2010). For example, in his article “Old and new schools of poetry”, Mammad Seid Ordubadi called Azerbaijan the land of poets and showed the emergence and development of folk wisdom such as folk songs, songs, bayats, etc. in each of its villages. Jafar Jabbarli in his article “The state of Azerbaijani Turkish literature” compared the simple, delicate and meaningful folk literature with the court literature and the literature of praise, prayer, elegy, which has nothing to do with the people of the upper class. In other words, the heyday of Azerbaijani Turkic literature was performed by the writers of folk literature.

The “Communist” newspaper spoke about the great advantages of folklore, its positive influence on written literature, and among the images of folk poetry paid special attention to the bayats. “Folk literature”, ‘Nationalization of literature’, ‘Old and new schools of poetry’, ‘The state of Azerbaijani literature’, the poetry of folk poetry, its weight, line, rhythm and rhyme, division, etc. issues such as song, mani known as bayati, Turkish poetry and various artistic features were discussed. In this context, articles published by the “Communist” newspaper about national poets such as Sarı Aşık, Tufarganlı Abbas, Hasta Kasım attracted special attention (Akman, 2008).

After the establishment of the socialist regime in Azerbaijan, the development of the press proceeded more in accordance with the wishes of the regime. During this period in Azerbaijan, “Communist” (1919), “Bakinskiy Raboçiy” (1906), “Vışka” (1928), “Azerbaijan Youth”, “Molodyoj Azerbaydjana” (1919), “Baku”, “Baku” (1958), “Literature and Art” (1934) and similar newspapers covered issues related to communist ideology as well as issues related to the economic, scientific and cultural progress of the country (Hüseynova, 2016, p. 14). For example, in 1922, at the invitation of the Soviet government of Azerbaijan, Jalil Mammadguluzade, a well-known writer and journalist from South Azerbaijan, publisher of the magazine “Molla Nasreddin”, was invited to Baku, and in November 1922 the headquarters of the magazine “Molla Nasreddin” was moved to Baku, where it was published until 1931 (Hüseynova, 2016, p. 58). The activity of the magazine focused on raising the cultural level of the masses and the struggle for a new alphabet. Considering the conditions of the period, the fact that the magazine was published in Azerbaijani Turkish can be considered as the best example of the value given to the language (Huseynova, 2019, pp. 63-64).

In 1923-26, the number of satirical and humorous magazines increased sharply. Press agencies such as “Damga”, “Scorpion”, “Sheypur”, “Thorn”, “Azerbaijan” were published in Russian. The government established the New Turkish Alphabet Committee to adopt the new alphabet. In September 1922, “Yeni Yol Newspaper It was published in the Latin alphabet. Until 1929, magazines and books were collected in Arabic and Latin fonts, and from 1929 all printed materials were printed in the new alphabet.

In its July 22, 1928 issue, the Bakinski Raboçhi newspaper wrote about the reform of the alphabet: “The general literacy that Azerbaijan will achieve is possible only thanks to the new alphabet.” Samed Agamalioglu headed the commission established to introduce the new Turkish alphabet. On January 1, 1929, Azerbaijan's transition to the new alphabet of the USSR was officially announced and the government agreed to appeal to “all workers and peasants of Azerbaijan”. The newspaper Yeni Yol covered this issue in its issue of June 21, 1928: “The introduction of the new alphabet will greatly facilitate the elimination of illiteracy and arouse great interest in raising public awareness.” (Gasimova, 2021).

The main idea of the Soviet Administration, which aimed to separate the Turkish-speaking peoples who adopted the Latin alphabet from Turkey, which used the Arabic alphabet at that time, was to distance the Turks from each other by changing the alphabet in any way. In other words, the Soviet government did not work for the unity of the Turkish-speaking peoples by supporting the Latin alphabet, on the contrary, it wanted to separate the Turkish-speaking peoples living in the territory of Soviet Russia from Turkey. Because later, Turkey's unexpected transition to the Latin alphabet on November 1, 1928 would cause the Soviet Government

to take a new decision. In July 1939, the Soviet Government adopted a law on the replacement of the Latin alphabet with the Cyrillic alphabet and this law entered into force on January 1, 1940. Following this decision, the Turkish-speaking peoples living in the territory of Soviet Russia were forced to adopt the Cyrillic alphabet (Akbarova, 2023, p. 486). Thus, in a historically short period of time, the alphabet was changed twice in Azerbaijan and the scope of the Russian language in the country was expanded. This multifaceted activity aimed at destroying national cultures hindered the development of journalism in the Azerbaijani press. Newspapers at that time were used as a powerful party weapon to promote the ideas of official state policy, the formation of new people who were the founders of socialism (Öztaş, 2022).

Attention was paid to the process of creating printing houses for high-quality printing of newspapers. In 1933-1934, a printing house called “Palace of Printing” with great technical facilities was opened in Baku. In connection with the administrative-territorial changes in the USSR, in August 1930, it was decided to restructure and develop the newspaper network and, as in the USSR, a wide network of regional newspapers was established in Azerbaijan. New regional newspapers were published. During this period, new printing houses were built in the regions, and by the end of 1932, 32 printing houses were established in different regions of the republic (Huseynov, 1973, pp. 10-11).

As Chomsky (1999) points out, the media reflects the interests of power. Similarly, after the establishment of the Bolshevik Soviet government in Azerbaijan, the development of the media became more party-oriented. Media outlets such as “Communist”, “Young Worker”, “Literature and Art” etc. not only promoted communist ideology but also covered all aspects of social life. These newspapers played an important role in the development of Azerbaijani journalism even under the totalitarian regime. In 1931, the number of newspapers published in the republic, including high-circulation newspapers, reached 196 and the number of magazines 30.

The monopolization of the mass media with the official ideology was one of the important ways of instilling Bolshevik doctrines into the minds of the people, alienating them from their history, ancestry and national values. Communist and other newspapers, as well as newly established newspapers and magazines, played an important role in this field. “People's Economy” since 1922 (called ‘Azerbaijan Oil Economy’ since 1922), ‘Farmer’ since 1921 (called ‘New Village’ in 1925-32), the newspaper ‘New Way’ with a Latin script in 1922-39, “Molla Nasreddin” magazine in 1922-26, ‘Education and Culture’ magazine published in 1923 (1928-36, ‘Revolution and Culture’ in 1936) ‘Revolution and Culture’ in 1941, ‘For the Homeland’ in 1941-1946, In 1946-1952, the magazines “Revolution and Culture” and “Women of the East” (since 1938 called “Azerbaijani Woman”), “Young Worker” published in 1923, “New School” since 1924 (“Teacher's Aid” in 1930-33), In 1934 “Communist Enlightenment” (in 1938-41 it was called “Teacher's newspaper”, and in April 1946 this newspaper was joined by “Azerbaijani teacher” (reprinted under the name “Literature”), in 1938 Azerbaijan Pioneer”, as well as other newspapers and magazines. In general, 23 newspapers were published and distributed in 1928 and 185 in 1940. In the early 1930s - “Azernashr”, “Azerpartnashr”, “Azneftnashr”, “Ushaqganjnashr”, in 1939 printing houses were opened in all districts.

“Azerbaijan Soviet Socialist Republic of Azerbaijan (Azerbaijan SSR) also made significant progress in the field of book publishing. In 1920-26 only 858 books and pamphlets were published here, in 1940 their number exceeded 1141. The works of the “classics of Marxism” - Marx, Engels, Lenin and, most importantly, Stalin - were published in large numbers. Only in 1923-38 184 of their works were translated and published in Azerbaijani Turkish (Abbasov-Abdulla. Press and Literature Baku, 1986).

Radio and Television Broadcasting in the USSR Period

Radio as a means of mass communication, especially at the beginning of the 20th century, not only helped the states to reach the masses with the news during wartime, but with the establishment of the Soviet Union, it was also very important for the Soviet lifestyle and communist mass education in the USSR (Gül & Yavuz, 2015, p. 131). Mass communication (media) activities were very important in Azerbaijan in the 1920s and 1930s. Although it is documented that radio broadcasting in Azerbaijan began during the Soviet Union (on November 6, 1926), the first broadcasts took place in the city of Ganja during the Azerbaijan Democratic

People's Republic (1918-1920). Radio played an important role in the dissemination of language studies to the general population, the learning of new words added to Azerbaijani Turkish and the spread of Russian among the population. However, since all radio broadcasts were open to censorship, they had to be prepared under pressure. Deviation from the predetermined program texts was forbidden. The topics usually covered included the achievements of socialism, the principles of Marxism-Leninism, the solidarity of the Soviet peoples, Communist Party congresses and decisions taken. The aim of these initiatives was to advance the goals of the Communist Party and Soviet ideology (Hudiyev, 2001, p. 122; Subaşı and Abbaslı, 2018, p. 266).

Azerbaijan State Radio, whose programs were shaped around the Soviet ideology, broadcast as a propaganda tool by order of the central government. Until the collapse of the Soviet Union, radio broadcasting in Azerbaijan developed under the monopoly of the state and within a single official station under the management of the Moscow administration (Enserov, 2011). The first radio station, established in Baku in 1926, ushered in a new era in mass communication, reaching a wider audience than print media, contributing to access to information and promoting socialist culture. Azerbaijan State Radio, under Moscow's rule, had a monopoly on radio broadcasting until the collapse of the Soviet Union. Initially, it started with daily one-hour broadcasts. However, the duration increased over time: 3 hours in 1926, 8.5 hours in 1933, 13.5 hours in the 1940s and more programs were added in the following years (Enserov, 2011). Propaganda in the mass media was not limited to written communication and radio via electromagnetic waves, but the television medium also continued to exist in order to impose Soviet ideology on the public. In this context, centralized television broadcasting began in Moscow in 1931. 10 years later, television broadcasting began in Azerbaijan, a first in the Caucasus and Central Asia. However, the foundation of the Baku Television Studio was laid in 1954 and the first regular broadcasting began on February 14, 1956 (Alizade and Muharremli, 2006, p. 68). An estimated 60,000 people in Baku and the surrounding areas watched the opening of Azerbaijani television broadcasts. Pre-recorded concerts, periodicals and movies were among the new television broadcasts. Moscow also provided ready-made programs to the Baku studio. Propaganda, sociopolitical content and scientific documentaries produced in several central studios made up the majority of these programs. In 1956, the Baku studio began broadcasting live performances, social-political interviews and speeches of prosperous working people (Alizade and Muharremli, 2006, p. 74).

AZERBAIJANI CINEMA DURING THE USSR

The birth of cinema in Azerbaijan is considered to be the screening of documentary recordings made by French-born Aleksandr Mishon on August 2, 1898. It is known that in 1915, on the initiative of the private sector, companies were established to distribute motion pictures. During this period, fiction films such as “V Sarstve Nefti I Millionov” (In the Reign of Oil and Millions) (1915) and “Arshin Mal Alan” (1916) were made.

However, with the establishment of the Soviet Union, Azerbaijani cinema underwent significant changes. In 1923, the Azerbaijan Photo-Cinema Administration (AFKU) was established and later divided into Azerbaijanfilm and Goskino. Both institutions managed cinema activities and the country's movie theaters and distribution companies were nationalized. “Legenda O Devichey Bashne” was the first feature-length fiction film shot under the new conditions. In 1925, a special studio was created to train national actors and directors and many famous cinema experts were invited to Baku. During this period, issues such as the struggle against religious concepts, revolution and freedom, and the emancipation of women came to the fore in Azerbaijani cinema. In addition, documentary and propaganda films in accordance with the ideology of the Soviet regime were produced (Türk, 2023, p. 4). Cinema played a critical role in the Soviet regime's cultural propaganda policies. Cinema in Azerbaijan came under the control of the Communist Party from the 1920s onwards. The films produced during this period were used to convey the ideological and political messages of the Soviet regime, and frequently dealt with themes such as the contribution of workers and peasants to the revolution, anti-imperialist struggle and the glorification of socialist values.

The establishment of regional studios to produce films on various national themes in the countries that made up the Union of Soviet Socialist Republics began in 1920. In 1922, the “State Department of Cinema”

was established to ensure the development of cinema, the production and distribution of film works, and to create unity by bringing together different cinema committees. Film production, distribution and rental were under the jurisdiction of “SOVKINO”, which was renamed in 1925. The establishment of regional studios with various regional names in the member states of the Union took place in 1925.

In the period of the Azerbaijan Soviet Socialist Republic, cinema, like other communication media, served as a propaganda tool. Through motion pictures, the Soviet government used cultural and sociological propaganda by changing the messages it wanted to convey to the society according to its own ideologies. In military-themed films, the idea of the Great Fatherland was emphasized and socialist themes were often portrayed in the films produced. The film “I Want Seven Sons” is an important example of this propaganda cinema. In addition, elements of Azerbaijani culture such as music, folk dances, literature and traditions were used in Soviet-era films. However, what draws attention in this example is the legitimization of the communist system by using even the traditions of the people. In the movie, the characters who act against these traditions are those who oppose the Soviet system. Therefore, in order for the ideological propaganda to succeed, it was intended to show that those who oppose the order are also against traditions. The messages given directly or indirectly in the context of the effort to de-religionize is another important aspect of Soviet-era films. The Soviet government, which saw religion as a threat to its existence, tried to encourage the public to be hostile to religion by showing religious cultures as ancient and claiming that those who opposed the order in the films used religion to intimidate the people. As a result, Soviet-era Azerbaijani cinema was effectively used for propaganda. This is because the ideology of Soviet-era films aimed to legitimize the status quo in the Soviet Union. Moreover, while criticizing the economic instability of the war period, the films also tried to suppress the love of freedom and homeland by hiding it under abstractions. When we evaluate Azerbaijani cinema as a whole, it consistently criticizes the periods preceding the current government. The main theme of the films focuses on trying to legitimize the current order by consistently criticizing the previous period.

Conclusion

During the Soviet era, the Azerbaijani press operated under the strong influence of communist ideology, but was relatively able to preserve its national identity. Continuing its rich traditions, it played an active role in the socio-political life of the republic. The Azerbaijani press of the 1930s has a special place in the analysis of the period. Despite the establishment of socialism in Azerbaijan in the 1920s, the Bolsheviks' totalitarian rule in all spheres began in the early 1930s.

During the Soviet period, the Communist Party took many measures. In the Soviet Union, the mass media were used very effectively in the propaganda activities that were produced for propaganda purposes, trying to transfer the peasants to the cooperative agricultural system, collectivizing people, distancing them from religious values, and trying to create a socialist society. Propaganda is broadly defined as an attempt to influence opinion through communication, education and publicity. In the Soviet Union, propaganda was applied in all mass media such as newspapers, magazines, radio, television and cinema, reaching large masses through mass media and used as an effective weapon in spreading Soviet ideology.

As a result, during the establishment of the Soviet regime in Azerbaijan, mass media such as magazines, newspapers, radio, television and cinema were used as the main tools of Communist Party propaganda. By keeping the media under control, the Party ensured that the public believed only the truths determined by the Party. The aim of the media was not only the flow of news and information, but also the shaping of the public's way of thinking. Therefore, these media tools played an extremely important role in the adoption of Soviet ideology. In other words, this process aimed to create profound changes in the social structure of Azerbaijan and to establish the ideological hegemony of the Soviet regime. It can be said that even after the collapse of the Soviet Union, the impact of media activities of this period on the Azerbaijani people continued for a long time.

REFERENCES

1. Adıgüzel, S. (2007). “Tiflis Edebî Muhitinde Molla Nasreddin Dergisi ve Dergide Tartışılan Konular”. Bilig Bahar dergisi, 41,1-21.
2. Akman, E. (2008). Stalin sonrası Azerbaycan’da âşık edebiyatı ve âşık kurultayları. Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 9(15), 13-23.
3. Akpınar, Y. (1994). Azerî Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul: Dergâh Yayınları
4. Altstadt, A. L. (2013). The Azerbaijani Turks: power and identity under Russian rule. Hoover Press.
5. Alyarova, T. (2019). *Kamu haberciliğinde AzerTac örneği* (Unpublished Master Thesis), Gazi Üniversitesi.
6. Alizade, Y. & Muharremli, G. (2006). Azerbaycan Efiri (Yayını), Tarih ve Çağdaşlık. Bakü: Nurlan Yayınları.
7. Aliyeva, F. (2018). 1920-1922. Yıllarında Azerbaycan’da Sovyet Yönetimine Karşı İsyancılar (Rusya Devlet Askeri Arşiv belgelerine dayanarak). XVIII. Türk Tarih kongresi, Ankara, Türkiye, <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/11-FerideAliyeva.pdf>
8. Akbarova, E. (2023). XX. Yüzyılın Başlarında Azerbaycan'da Alfabe Tartışmaları. Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD), 7(2), 481-491.
9. Aslanov, A. (2013). Devlet Siyasetinin Enformasyon Temini. Bakü: Şark - Garp.Aşırılı, A. (2010). Azerbaycan Basın Tarihi. II. bölüm. Bakü: Elm ve Tehsil.
10. Carr, E. H. (2013). *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi 1917-1929* (Vol. 118). Yordam Kitap.
11. Chomsky, N. (1999). Medya Gerçeği (2. Basım) (Çev. Abdullah Yılmaz). Tüm Zamanlar Yayıncılık.
12. Enserov, V. (2011). ULUSLARARASI ENFORMASYON AKIŞINDA ETKİLENEN TARAF OLARAK AZERBAIJAN'IN DURUMU. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(3).
13. Gasımova, Z. (2021). Azerbaycan Alfabetesinin Tarihî Gelişim Süreci: Arap Alfabetesinden Latin Alfabetesine Geçiş Sürecinde Azerbaycan Basını (Yeni Yol, Yeni Fikir, Işık Yol Gazeteleri). Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (51), 35-60.
14. Gül, Y. E., & Yavuz, C. (2015). Rusya'da Tv Yayıncılığı ve Ulusal Tv Kanallarının İnternet Sitelerinin İçerik Analizi. Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. 3(6), 185-200.
15. Hudiyev, N. (2001). Radio, Televiziya ve Edebi Dil, Azereşır, Bakü.
16. Huseynova, B. (2019). Azerbaycan basını ve mizah: Molla Nasreddin dergisi çizimlerinin göstergebilimsel bir analizi. (Unpublished Master Thesis), Akdeniz Üniversitesi.
17. Hüseyinov, A. (1973). Azerbaycan basınının maddi-teknik bazasının yaranması ve gelişimi tarihinden. 1920-1941'ci yıllar. Bakü: Adu'nun Elmi eserleri sayı13 .
18. Hüseyinova, G. (2016). *Azerbaycan basını 1918–1940 Yıllarında* (Unpublished Master Thesis), Fırat Üniversitesi.
19. Hosking, Geoffrey, (2011). Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla, çev. Kezban Acar, İstanbul, İletişim Yayınları.
20. Karataş, M. (2018). “Sovyet Dönemi Azerbaycan Matbuatında Kommunist Gazetesinin Dili”. 6. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu: 100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. s. 857-874.
21. Kılıç, F. (2011). Azerbaycan’ın Latin Alfabetesine Geçişinin Türkiye’deki Alfabe Tartışmalarına Etkisi. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 35(100), 479-504.
22. Köse-Kızır, E. (2024). Azerbaycan’da sosyalist bir kadın dergisi: ‘Şark kadını (1923-1938)’. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 136(268), 51-68.
23. Lenin, V. İ. (2017). Devlet ve devrim. Yordam Kitap.

24. Nerimanoğlu, K. V. (2002). Azerbaycan'ın Devlet Dili Siyaseti. *Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları*. [s.244-251] 19. Cilt
25. Marx, K., & Engels, F. (2017). *Komünist manifesto*. Yordam Kitap.
26. Öztay, O. H. (2022). Sovyetler Birliği'nde uygulanan kollektivizasyon politikaları ve Repressiya döneminde Azerbaycan basını (1930-1939), İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29,160-171.
27. Qılman, İ. (2006). Bakı və Bakılılar. *Bakı: Nurlar Nəşriyyatı*.
28. Subaşı, T., & Abbaslı, S. (2018). Sovyetler Birliği'nin Rusçayı Azerbaycan'da hâkim kılma politikaları. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 256-271.
29. Taylan, H. H., & Arklan, Ü. (2008). Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 86.
30. Türk, M. S. (2023). Türk Dünyasında Sinema Yazı Dizisi-1 Azerbaycan Sineması. *ICT Media*, 2-7.
31. Yakar, Ü. (2018). 1920-1930 Yıllarında Azerbaycan'ın Milli ve Manevi Değerlerine Karşı Sovyet Rusya Tarafından Yürütölen Asimilasyon Siyaseti. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 306-325.
32. Yayla, A. (2017). Sosyalizm ve sosyalistler üzerine düşünceler. *Liberal Düşünce Dergisi*, 88, 69-85.

(24)

Dr. Cihan ARSLAN¹⁷¹

YEREL GÜNDEM 21 KAPSAMINDA KENT KONSEYLERİNDE HESAP VEREBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

ACCOUNTABILITY AND SUSTAINABILITY IN CITY COUNCILS UNDER LOCAL AGENDA 21

ÖZ

5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında yerel birimlere dahil olan kent konseyleri Türkiye’de 2005 yılı itibariyle oluşum göstermiştir. Kent konseyleri yerel yönetimlerin iyileştirilmesini amaçlayan Yerel Gündem 21 projesi kapsamında sürdürülebilirlik hesap verebilirlik gibi ilkelerin yerel düzeyde sağlanmasına etki eden bir yapıdır.

Çalışmada derleme yöntemi kullanılarak Yerel Gündem 21, hesap verebilirlik, sürdürülebilirlik ve kent konseylerinin oluşumu ile ilgili bilgiler verilerek, kent konseylerinin yerel düzeyde hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanmasındaki yerinin ve öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Hesap Verebilirlik, Kent Konseyleri.

ABSTRACT

City councils, which are included in local units within the scope of the Municipality Law No. 5393, have been established in Turkey since 2005. City councils are a structure that contributes to the provision of principles such as sustainability and accountability at the local level within the scope of the Local Agenda 21 project.

The compilation method was used in the study. Information on accountability, sustainability and the formation of city councils was provided. It was aimed to reveal the place and importance of city councils in the implementation of accountability and sustainability principles at the local level.

Keywords: *Accountability, Sustainability, City Councils.*

¹⁷¹Dr. Cihan ARSLAN, Emniyet Müdürlüğü, cihan-arslan@hotmail.com, Orcid:0000-0003-4251-5275

GİRİŞ

Yerel Gündem 21 Kongresi, Gündem 21 Kongresi kapsamında oluşturulmuş, yerel birimlerin yönetişim anlayışlarını güçlendirmeyi amaçlayan bu noktada hesap verebilir ve sürdürülebilir yerel birimler oluşturmaya çalışan bir faaliyettir. Oluşum temelleri Yerel Gündem 21'e ve Belediye Kanuna dayanan kent konseyleri bu noktada önem arz etmektedir.

Hesap verebilirlik ilkesi ilk olarak Yeni Kamu Yönetimi anlayışıyla ortaya çıkan ve kamu yönetimine hakim olan bir ilke olmuştur. Yerel Gündem 21'de de yerel birimlerden olan kent konseylerine yerel anlamda hesap verebilirlik anlayışın güçlendirecek görevler yüklenmiştir.

Sürdürülebilirlik ilkesi keza hesap verebilirlik ilkesindeki gibi Yerel Gündem 21'de yer alan kent konseylerinin önemle üzerinde durması etmeleri gereken temel ilkelerden birisi olmuştur.

Çalışmada Yerel Gündem 21 ile yerel anlamda gelişmişliği ve yönetişimi sağlamak için kent konseylerine bir görev olarak atfedilen hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkelerinin kent konseylerinin yönetmeliğinden hareketle önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Yerel Gündem 21 Kapsamında Sürdürülebilirlik ve Hesap Verebilirlik

1.1. Yerel Gündem 21

Sanayi Devrimin 'den sonra doğal kaynakların hızla tükenmesi ve artan çevre kirliliği sorunlarına ilişkin Gündem 21 başlığı altında bir konferans düzenlenmiştir (Yıldırım ve Öner, 2003:9). Gündem 21 konferansın ana başlıklarından birisi de Yerel Yönetimlerin Girişimleri adı altında Yerel Gündem 21 olarak adlandırılmıştır. Yerel Gündem 21 yerel düzeyde sürdürülebilirlik anlayışının gerçekleştirilmesi amacıyla taşımaktadır (Atvur, 2008:21).

Yerel gündem 21 ile yerel birimlerin sorunlarının çözülmesi, bunu gerçekleştirirken yerel düzeyde yönetişim anlayışının benimsenmesi sürdürülebilir, insan haklarına saygılı, hesap verebilir, etkin şeffaf bir yönetim anlayışının benimsenmesi amaçlanmaktadır (Henden, 2007:28). 2005 yılında oluşturulan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile hukuki dayanak kazanan kent konseylerinin oluşumu Yerel Gündem 21 konferansının temellerine dayanmaktadır (Güneş ve Beyazıt, 2012:135). Bir yerel yönetim birimi olan kent konseyleri Yerel Gündem 21 kapsamında sürdürülebilir ve hesap verebilir bir anlayışla faaliyet göstermektedir.

1.2. Hesap Verebilirlik

1970'li yılların başında geleneksel kamu yönetimi anlayışının yetersiz olduğu ve sorunlara etkili cevaplar bulamaması sebebiyle ve bu anlayışa alternatif olarak Yeni Kamu Yönetimi anlayışı ortaya çıkmıştır (Aydın, 2016:07). Yeni Kamu Yönetimi anlayışının temelinde kamu yönetimini daha etkin ve verimli olması bu noktada devletin küçülmesi, işletmelere ait tekniklerin kamuda kullanılması, esnek müşteri anlayış ve vatandaş odaklı yönetimin benimsenmesi anlayışı vardır (Çamur ve Aydın, 2022:150). Yeni Kamu Yönetimi anlayışı hesap verebilirlik, şeffaflık, vatandaş odaklı olma, verimlilik ve performans ilkeleri üzerine kurulmuştur (Arslan, 2010:29).

Hesap verebilirlik ilkesi yapılan tüm eylemlerden veya yapılmayan tüm eylemlerden doğan sonuçlardan sorumlu olunmasını ifade etmektedir (Roberts, 2002:658). Hesap verebilirlik, devlete ait kaynakların eksiksiz olarak tutulması ve gerektiğinde hesap vermek zorunluluğunda olunmasını ifade etmektedir (Behn, 2001:4). Hesap verebilirlik sorumluluğu için uyulması gereken kurallar şunlardır (Hayllar, 2000:76):

- Görev ve sorumlukların belli olması,
- Hedeflerin ve performansların açık olması,
- Beklentilerin kapasiteye göre belirlenmesi,
- Raporlamaların ve geri bildirim sistemini düzenli işlemesi,
- İşler yapılırken şeffaf olunması,

- Düzenlemelerin ve kontrollerin sistemli ve gerçekçi yapılması,

Hesap verebilirlik ilkesi Yeni Kamu Yönetimi anlayışı sonucu ortaya çıkan bir ilkedir. Temel oluşumu Yerel Gündem 21 konferansına dayanan kent konseylerinin yerel düzeyde yönetişimi sağlamaları için Yerel Gündem 21 ile bazı kararlar alınıp ilkeler benimsenmiştir. Hesap verebilirlik ilkesi Yerel Gündem 21 ile benimsenen bu ilkelerden birisidir. Yerel Gündem 21 ile yerel düzeyde yönetişimin sağlanması için kent konseylerinin hesap verebilirlik ilkesini benimsemesi ve buna bağlı hareket etmesinin önem arz etmektedir.

1.3. Sürdürülebilirlik İlkesi

1987 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Programı'nda sürdürülebilirlik kavramı, "Gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan, günümüzdeki gereksinimlerini karşılayabilme süreci" olarak ifade edilmiştir (Dollery, 2011:165). Sürdürülebilirlik kavramı, çevreyle ilgili sistemlerin gelecekte de devam ettirilebilmesi anlamında kullanılmaktadır (Chapin vd.,1996:1017). Sürdürülebilirlik kavramı sürdürülebilir kalkınma kavramı ile eş anlamda kullanılmaktadır. Her iki kavramın temelinde gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayacak temiz işlevsel ve devam edebilen bir çevre bırakmaktır.

Sürdürülebilir ilkesi insan ve doğa arasındaki dengeyi sağlayarak, gelecek nesillerin haklarını olarak tanımlanmaktadır (Kalaycıoğlu ve Göymen, 2010:113). Sürdürülebilir kalkınma ekonomik gelişmeyi, toplumsal gelişmeyi ve çevreyi korumayı içermektedir (Nolberto, 2005:10).

Yerel Gündem 21 Kongresi kapsamında sürdürülebilir kalkınma kavramına dikkat çekilerek yerel düzeyde sürdürülebilirliğin sağlanmasıyla birlikte yerel birimlerin daha etkin ve verimli çalışabileceği belirtilmiştir. Sürdürülebilirlik ilkesi yerel gündem 21 başlığı adı altında yerel demokrasinin geliştirilmesini amaçlayan bir ilkedir (Henden, 2007:19).

1.4. Kent Konseyleri

Yerel Gündem 21 ile demokratik, insan haklarına saygılı, şeffaf, katılımcı ve halka hesap veren bir yönetim anlayışına vurgu yapılmıştır (Özdemir, 2011:36). 1997 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye'de kent konseylerinin oluşum süreci böylece başlatılmıştır. 2005 tarihinde ise 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesinde kent konseylerinin kurulması resmîleştirilmiştir (Resmi Gazete, 13 Temmuz 2005, Sayı 25874). 2006 yılında ise kent konseyi Yönetmeliği çıkarılarak konseylerin işleyişi bir çatı altında ve yasal bir dayanağa bağlanmıştır (Resmi Gazete, 08 Ekim 2006, Sayı 26313).

Kent konseylerinin işlevleri "kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması ve sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini" gerçekleştirmek olarak tanımlanmıştır (5393 Sayılı Kanun, 2005, madde 76).

Kent konseyleri organları: Genel Kurul, Yürütme Kurulu, kent konseyi Başkanı ve Meclisler Çalışma Grupları olmak üzere dört tanedir. Konseylerin en yetkili organları Genel Kurul'dur. Genel Kurul yılda en az iki kez toplanmaktadır. Yürütme Kurulu en az beş kişi olarak Genel Kurul tarafında seçilmektedir. Kent konseyi Genel Kurul tarafından seçilmekte olup görev süresi Genel Kurul'un görev süresiyle aynıdır. Meclisler ve Çalışma Grupları ise gönüllük esasına göre oluşturulan kent konseylerinin görev alanları ile ilgili oluşturulan birimlerdir (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006, madde 4-7-9).

2. Sonuç ve Değerlendirme

Kent Konseyi Yönetmeliği'nin birinci maddesinde kent konseylerine çalışma usul ve esaslarında hesap sorma ve hesap verme görevi yüklenmiştir. Yine Kent konseyi Yönetmeliği'nin dördüncü maddesinin d

fıkrasında kent konseylerinin yönetim anlayışına sahip olmasından ve bu yönetim içerisinde hesap verebilirlik ilkesinin bulunduğu bahsedilmektedir. Aynı yönetmeliğin altıncı maddesinin h bendinde kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkı sağlaması kent konseylerini görev ve yetkileri olarak belirtilmiştir. Yine Kent Konseyi Yönetmeliği'nin yedinci maddesinin c bendinde kent konseyleri için hesap sorma ve hesap verme ilkelerini ön planda tutarak çalışmak çalışma ilkesi olarak belirtilmiştir.

Kent Konseyi Yönetmeliği'nin birinci maddesinde kent konseylerinin çalışma usul ve esasları içerisinde sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak temel prensiplerden birisi olarak belirtilmiştir. Kent Konseyi Yönetmeliği'nin dördüncü maddesinde sürdürülebilir kalkınma bu yönetmeliğin (Kent Konseyi Yönetmeliği) sürdürülebilirlik çerçevesinde belirlendiği ifade edilmiştir. Aynı yönetmeliğin altıncı maddesinde kent konseylerinin sürdürülebilir bir gelişim sağlaması kent konseylerinin görevi olarak yer almaktadır. Yine Kent Konseyi Yönetmeliği'nin altıncı maddesinde kent konseylerinin diğer bir görevi sürdürülebilir kalkınma anlayışına göre faaliyet göstermek olarak belirlenmiştir. Kent Konseyi Yönetmeliği'nin yedinci maddesinde sürdürülebilir kalkınmayı ön planda tutmak kent konseylerinin çalışma ilkeleri olarak belirlenmiştir.

Kent konseyleri yerel kalkınmayı sağlamak, yerel düzeyde hesap verebilirliği ve sürdürülebilirliği sağlamak için oluşturulmuş yerel birimlerden birisidir. Yerel birimlerde hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik sağlandığı takdirde yerel gelişmişlik seviyesi artacak buna bağlı olarak kent vizyonu, hemşehricilik bilinci, kent hakkı, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma, dayanışma, saydamlık, katılım yerinden yönetim anlayışı gibi ilkelerde de artış gözlemlenecektir. Kent Konseyi Yönetmeliği incelendiği zaman yerel düzeyde hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkelerini hakim kılmak için bir yerel birim olan kent konseylerine önemli görevler ve roller düştüğü görülmektedir. Kent konseylerinin bu konudaki önemi ve yeri göz ardı edilmeyecek derecede yüksektir. Kent konseylerinin bu görevleri ne derece yerine getirip getirmediği farklı bir çalışma konusu olarak incelenmelidir.

3. Kaynakça

1. Arslan, N., T. (2010). Klasik-Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 11(2). 21-38.
2. Atvur, S. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Yerel Gündem 21 Ve Çevre: Antalya Örneği*, Akdeniz Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Antalya.
3. Aydın, A., H. (2016). *Kamu Yönetimine Giriş*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
4. Behn, R. (2001). Rethinking Democratic Accountability. *Washington D.C. The Brookings Institution Press*.
5. Chapin III, F.S., Torn, M.S. ve Tateno, M. (1996). Principles of Ecosystem Sustainability. *American Naturalist*. 148(6). 1016-1037.
6. Çamur Ö., ve Aydın A. (2022). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Etik Temelleri ve Kamu Yönetiminde Etik Yönetimin Gelişmesi Üzerindeki Etkisi. *The Ethical Foundations Of The Concept Of New Public Management And Its Impact On The Development Of Ethical Management In Public Administration*. 13(25).148-159.
7. Dollery, B., Crase, L. ve Grant, B. (2011). The Local Capacity Local Community and Local Governance Dimensions of Sustainability in Australian Local Government. *Commonwealth Journal Of Local Governance*. Issue 8/9. 162-183.
8. Güneş, M., ve Beyazıt, E. (2012). *Yerel Gündem 21'den Kent konseylerine*. Detay Yayıncılık. Ankara.
9. Hayllar, M. (2000). The Importance And Attributes Of Effective Accountability Relationships. *Asianreview Of Public Administration*. Vol. X11, No.2. 60-80.

10. Henden, H. B. (2007). *Yönetişimin Kentli Memnuniyetine Etkisi Gündem 21 Çerçevesinde Değerlendirme: Kdz. Ereğli ve Nilüfer Belediyeleri*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.
11. Kent konseyi Yönetmeliği. (2006). Madde 4-7-9.
12. Kalaycıoğlu, E., ve Göymen, K. (2010). *Sürdürülebilir İstanbul İçin Yeni Yönetim Modeli*. Metropoliten Yönetişim, İstanbul Politikalar Merkezi Yayını. İstanbul.
13. Nolberto, M. (2005). *Introduction To Sustainability, Road To A Better Future*. Netherlands: Springer.
14. Özdemir, A., T. (2011). Mahalli İdarelerde Halk Katılımı Bağlamında Kent konseyleri. *Sayıştay Dergisi*. Sayı 83. 31-56.
15. Resmi Gazete, 08 Ekim (2006). Sayı 26313.
16. Resmi Gazete, 13 Temmuz (2005). Sayı 25874.
17. Roberts, N., C. (2002). Keeping Public Official Saccountable Through Dialogue: Resolving The Accountability Paradox. *Public Administration Review*. Vol.62. 621-658.
18. Yıldırım, U., ve Öner, Ş. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Türkiye'ye Yansımaları: Gap'ta Sürdürülebilir Kalkınma ve Yerel Gündem 21. *Todaie Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi*. 12(4). 6-27.
19. 5393 Sayılı Kanun. (2005). Madde 76).

(25)

Beyza KÜRÜN¹⁷²; Öğr. Gör. Sibel İSMAILÇEBİ BAŞAR¹⁷³
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA TUTUMLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A REVIEW ON THE SOCIAL MEDIA ATTITUDES OF UNIVERSITY STUDENTS

ÖZ

İnternet ve sosyal medya günümüz insanının vazgeçilmezleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. İnternetin yaygınlaşması ile birlikte bilgiye ulaşma, iletişim ve eğlence gibi faaliyetler artış göstermiştir. Buna ilave olarak insanların aktif olarak yer alabildikleri sosyal medya platformlarının yaygınlaşması ile birlikte bu faaliyetler söz konusu platformlarda yerini almıştır. Sosyal medya kullanımının artması ile birlikte sosyal medya bağımlılığı kavramı ön plana çıkmıştır. Sosyal medya kullanımının ve bağımlılığının özellikle çocuklar ve gençler üzerindeki etkisi tartışma konusudur. Bu kapsamda farklı bilim disiplinlerinde çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle öğrencilerin akademik performansları ile sosyal medya kullanımları arasındaki ilişkiler çeşitli ülkeler ve öğrenci grupları açısından araştırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı da üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve sosyal medya bağımlılığı ile ilgili bilgiler sunmak ve öneriler getirmektir. Literatür araştırmasının sonuçlarına göre sosyal medya kullanımının ve bağımlılığının dinamik bir çalışma alanı olduğu görülmüştür. Nitekim farklı örneklerde farklı sonuçlar elde edilmektedir. Buna ilave olarak sosyal medya platformları, kullanıcı sayılarını korumak ve artırmak amacıyla sürekli olarak içerikler geliştirmektedir. Bu nedenle sosyal medya ile ilgili çalışmaların artması ve özellikle farklı bilim dalları açısından irdelenmesi yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Sosyal Medya Tutumu, Sosyal Medya Bağımlılığı.

ABSTRACT

The internet and social media are among the indispensable things of today's people. With the widespread use of the internet, activities such as accessing information, communication and entertainment have increased. In addition, with the spread of social media platforms where people can actively participate, these activities have taken their place on these platforms. With the increase in social media use, the concept of social media addiction has come to the fore. The effects of social media use and addiction, especially on children and young people, are a matter of debate. In this context, various studies are being conducted in different scientific disciplines. In particular, the relationships between students' academic performance and social media use are being investigated in terms of various countries and student groups. The aim of this study is to provide information and make suggestions about students' social media use and social media addiction. According to the results of the literature review, it has been seen that social media use and addiction is a dynamic field of study. In fact, different results are obtained in different samples. In addition, social media platforms are constantly developing content in order to maintain and increase their user numbers. For this reason, it would be useful to increase studies on social media and to examine them especially in terms of different disciplines of science.

Keywords: Social Media, Social Media Attitudes, Social Media Addiction.

¹⁷² Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Medya Programı, İSTANBUL
beyzakurun@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0009-0001-4933-4752

¹⁷³ Öğretim Görevlisi, Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu Yunus Emre Kampüsü ESKİŞEHİR,
sibelbasar@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9580-6028

1. GİRİŞ

İnternet ve sosyal medya kullanımı son dönemlerde en çok ele alınan konulardan birisidir. Teknoloji çağında her geçen gün yenilikler yapılmakta, bu yenilikler insanların hayatını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. İnternetin hizmete girmesinden yapay zekaya uzanan dönemde internetin yararları ve insanoğluna sağladığı kolaylıklar hemen hemen tüm platformlarda dile getirilmiştir. Ancak özellikle son dönemlerde sosyal medyanın yaygınlaşması, insanların sosyal medyada geçirdikleri vaktin artması, sosyal medya içeriklerinin nitelikleri gibi birçok husus tartışma konusu olmuştur. Bu tartışma konularından birisi de internet ve sosyal medya kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisidir. Bu kapsamda internet ve sosyal medyanın bilgi sağlama amacı dışına yoğun olarak kullanılması önemli bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bunun yanında gelişme çağındaki çocukların internet ve sosyal medya ile ilişkileri de birçok kişi ve kurum ile yazılı ve görsel medya tarafından dile getirilmektedir. Her yaşta insanın, özellikle çocukların ve gençlerin sosyal medyayı bağımlılık derecesinde kullanmaları da sosyal medya bağımlılığı tartışmalarını gündeme getirmiştir.

Temmuz 2024 itibarıyla dünya çapında 5,45 Milyar internet kullanıcısı bulunmakta olup bu rakam küresel nüfusun yaklaşık %67,1'ine denk gelmektedir. Bu toplamın 5,17 Milyarı, diğer bir deyişle dünya nüfusunun %63,7'si ise sosyal medya kullanmaktadır. Sosyal medya kullanıcı sayısının 2017 yılında 2.73 Milyar olduğu düşünüldüğünde sayının hızla arttığı anlaşılmaktadır. Tahminlere göre 2028 yılında sosyal medya kullanıcı sayısının 6.05 Milyar olacağı ön görülmektedir (Statista, 2024).

İnternet kullanımının bölgesel dağılımında Kuzey Avrupa, 2023'te internet kullanan nüfusun payına göre dünya çapındaki bölgeler arasında birinci sırada yer alırken Norveç, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde, erişkin nüfusun %99'u internet kullanıcısı konumundadır. Sayı olarak dünya çapında en fazla çevrimiçi kullanıcıya ev sahipliği yapan bölge Asya bölgesi olup bu rakam son verilere göre 2,93 Milyardan fazla kişiye tekabül etmektedir. Avrupa kıtası yaklaşık 750 Milyon internet kullanıcısıyla ikinci sırada yer almaktadır (Statista, 2024). Dünya çapında sosyal medyada geçirilen zaman 2012 yılında ortalama 90 dakika iken bu sayı 2023 yılında ortalama 143 dakika olarak gerçekleşmiştir. 2024 Nisan ayı itibarıyla en popüler sosyal medya platformlarının aylık aktif kullanımı sayısına bakıldığında ilk sırayı 3,065 Milyar ile Facebook alırken ikinci sırada 2,504 Milyar ile Youtube ve üçüncü sırada 2 Milyar ile Instagram ve aynı seviyede WhatsApp uygulamaları yer almaktadır. Bu rakamlara diğer platformlar da eklendiğinde sosyal medyada geçirilen zamanın yüksek olduğu söylenebilir.

Sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı farklı disiplinlerden birçok bilim insanı tarafından ele alınan bir konudur. Nitekim sosyal medya kullanımının ve bağımlılığının iletişim bilimleri boyutu, psikoloji boyutu, politik boyutu, gelir ve istihdam boyutu gibi çok sayıda parametresi bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle sosyal bilimcilerin konu ile ilgili çalışmalarına farklı boyutları da katarak yaklaşması önem taşımaktadır. Amerikan Psikiyatri Derneği (2000) bağımlılığı “Beyindeki ödül, motivasyon, hafıza ve biyolojik, psikolojik, sosyal ve ruhsal tezahürlere yol açan ilgili devrelerdeki işlev bozuklukları” olarak tanımlamaktadır. Sosyal medya bağımlılığı da bu tanımla ilişkilendirilerek birçok araştırmaya konu olmuştur.

Sosyal medya tercihleri zaman içinde değişebilmektedir. Bu nedenle sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı üzerine yapılan çalışmaların güncel tutulması önemlidir. Nitekim sosyal medyadaki platformlara yenileri eklenebildiği gibi mevcut platformlar da içerik yönünden kendilerini yenilemekte ve üye sayılarını korumak ve geliştirmek istemektedirler. Bu tür yenilikler sosyal medyada geçirilen süreyi artırabilmektedir.

Sosyal medya kullanım tercihleri ve sosyal medya bağımlılığı ile ilgili saha araştırmaları incelendiğinde farklı birtakım sonuçlar çıkması olağandır. Nitekim söz konusu araştırmalarda örneklem seçilmesi önem taşımaktadır. Örneğin bazı çalışmalarda yaş ve cinsiyet gibi tanımlayıcı bilgilerin sosyal medya kullanımı ile ilintili olmadığı, diğer birtakım çalışmalarda ise aksine bu tür faktörlerin önemli olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Yine bazı çalışmalarda erkek katılımcıların sosyal medya bağımlılıklarının fazla olduğu, bazı çalışmalarda ise aksine kadın katılımcıların bağımlılığının yüksek olduğu görülmektedir.

2. ÖĞRENCİLERİN SOSYAL MEDYA KULLANIMLARI VE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIKLARI

Öğrencilerin sosyal medya kullanımları ve sosyal medya bağımlılıklarını ele alan çalışmalarda son dönemlerde artış kaydedilmiştir. Konu ile ilgili olarak farklı ülkelerde farklı disiplinlerde çeşitli çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda örneklem ülkedeki belli bir eğitim kurumunun öğrencileri olurken bazı çalışmalarda karşılaştırmalı analiz yapılabilmesi için birden fazla eğitim kurumu ele alınmış olabilmektedir. Ancak karşılaştırmalı analizlerin nispeten az olduğu söylenebilir.

Türkiye’de de özellikle 2010’lu yıllar ile birlikte sosyal medya tutumu ve bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalarda artışlar gözlenmiştir. Söz konusu çalışmalar artarak devam etmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şöyle özetlenebilir:

Altunbaş ve Kul (2015) çalışmalarında öğrencilere sosyal medya ölçeği içeren bir anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin büyük bir kısmının sosyal medyayı bir iletişim aracı olarak gördüğü ve geleneksel medyadan farklı olarak kişilerin fikirlerini paylaşabilecekleri bir alan olarak değerlendirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Yine öğrencilerin paylaşımlarında çevrelerinden gelecek tepkileri göz önünde bulundurdıkları görülmüştür.

Aydın (2016) çalışmasında 4000’den fazla öğrenciye ulaşmış ve sosyal medya kullanım sıklığının günlük ortalama 5-6 saat aralığında yoğunlaştığı bulgusuna ulaşmıştır. Çalışmaya göre internet kullanım sıklıkları ile sosyal ağ araçlarının kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin en çok kullanmayı tercih ettikleri sosyal ağ aracı Facebook’dur. Katılımcılar sosyal medya araçlarından; Second life, Pinterest, Flicker gibi uygulamaları genel olarak tercih etmediklerini beyan etmişlerdir. Öğrencilerin sosyal ağları en çok arkadaşlarıyla iletişim kurma amacıyla kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Başoğlu ve Yanar (2016) üniversite Öğrencilerinin sosyal medya kullanım amaçlarını ve alışkanlıkları ele aldıkları çalışmalarında sosyal medya kullanım amaçları ölçeği kullanmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre üniversite öğrencileri sosyal medyayı sıklıkla araştırma yapmak için kullanmaktadırlar. Öğrencilerin sosyal medyayı kullanma sürelerinin günlük ortalama günde 1-2 saat olduğu belirlenmiştir. Sosyal medya kullanımının en fazla olduğu platformun Facebook olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kural vd. (2016) ise çalışmasında öğrencilerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile kişilik özellikleri ilişkisini ele almıştır. Çalışmanın sonucuna göre ise, anket çalışmasına katılan öğrencilerin neredeyse tamamı sosyal medya araçlarını kullandıkları görülmüştür. Çalışmanın diğer bir bulgusu da Katılımcıların kişilik özellikleri üzerinde sosyal medyanın rolü olduğu söylenebilir.

Şahin vd. (2016) öğrencilerin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ele aldıkları çalışmalarında öğrencilerin tamamının internet kullandığını ve ortalama internet kullanım süresinin yaklaşık 13 saat/hafta olduğunu belirlemişler ve internet kullanım süresinin %84’ünü sosyal medyada geçirdiklerini tespit etmişlerdir. Çalışmada ayrıca katılımcıların %82,29’nun sosyal medya hesabı olduğu ve %73,70’inin Facebook, %28,65’inin ise Twitter (X) hesabına sahip olduğu belirlenmiştir.

Yıldız ve Demir (2016) üniversite öğrencilerinin internet ve sosyal medya kullanım amaçlarının belirlenmesine yönelik olarak yaptıkları çalışmalarında internete bağlanma sıklığı ile interneti kullanım amacı arasında ve cinsiyete göre farklılıklar olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Buna karşılık, sosyal medyayı kullanma amaçları açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İnce ve Koçak (2017) üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ele aldıkları çalışmalarında kadınların sosyal medya kullanım süresinin erkeklere göre daha yüksek olduğu ve öğrencilerin sosyal medya kullanım süresi arttıkça; sosyal medyaya güven ve bağımlılık düzeyinde de artış yaşandığı bulgusuna ulaşmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre sosyal medya kullanmaya yönelten nedenlerin eğlenme ve rahatlama isteği, arkadaşlarla iletişimde bulunmak ve çeşitli konularda bilgi sahibi olma isteği öğrencileri sosyal medya kullanıma yönelten nedenler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Aküzüm ve Saraçoğlu (2017) üniversite öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumlarını ele aldıkları çalışmalarında öğrencilerin en yüksek düzeyde katılım gösterdikleri boyutun sosyal medyaya ilişkin olumsuz

ifadelerin yer aldığı “sosyal izolasyon” boyutu olduğu buna karşılık en düşük düzeyde katılım gösterdikleri boyutun ise “sosyal yetkinlik” boyutu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aktan (2018) üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarını araştırmış ve Aksaray Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrenciler üzerine yaptığı araştırmasında öğrencilerin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin “az bağımlı” seviyesinde bulunduğu bulgusuna ulaşmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin öğrenim gördükleri programların sosyal medya bağımlılığı üzerinde etkisi bulunmaktadır. Yine sosyal medya kullanım süreleri ile sosyal medyayı ne kadar zamandır kullandıkları sosyal medya bağımlılık düzeyleri üzerinde etkilidir.

Avcı ve Sürücü (2018) üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımlarını ve etkileşimlerini ele aldıkları çalışmalarında sosyal medya ölçeği kullanmışlar ve öğrencilerin en çok Instagram platformunu kullandıkları bulgusuna ulaşmışlardır. Çalışmada öğrencilerin sosyal medya kullanım amaçları araştırılmış ve en çok müzik dinleme, fotoğraflara bakma ve video izleme faaliyetlerini gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Baz (2018) sosyal medya bağımlılığı üzerine yaptığı çalışmada öğrencilerin sosyal medya kullanımından kaynaklı sorunları bağımlılık düzeyinde yaşamadıkları, bağımlılık açısından cinsiyet, yaş, aylık harcama miktarı ve öğrenim gördükleri bölüm gibi değişkenler açısından önemli farklılıklar bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Egüz ve Kesten (2018) çalışmalarında öğrencilerin sosyal medya algılarını metafor yoluyla belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmadaki kategorilerden “yol gösteren ve bilgiye ulaştırıcı bir kaynak olarak sosyal medya”, “bağımlılık yaratan bir unsur olarak sosyal medya” ve “gerçeği yansıtan ve etkileşimi sağlayan bir araç olarak sosyal medya” kategorilerinin tüm kategorilerin toplam %78’ini temsil ettiği belirlenmiş ve öğrencilerin sosyal medya algılarının olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşman ve Özdemir (2018) üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı alışkanlıklarını ele aldıkları çalışmalarında öğrencilerin sosyal medyayı özellikle arkadaşlarıyla iletişimlerini devam ettirmek, eski arkadaşlarıyla yeniden iletişime geçmek ve güncel/farklı fikir ve düşüncelere ulaşmak için kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşılık katılımcılar sosyal medyayı ödev yapma ve yabancı dil bilgisini geliştirme gibi konularda ise çok fazla kullanmamaktadırlar.

Kurt vd. (2019) üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım tercihleri araştırmışlardır. Sosyal medya kullanım sıklığı ile ilgili bulgularda öğrencilerin en çok Instagram, Youtube ve Twitter (X) platformlarını tercih ettikleri ve sosyal medyayı daha çok bilgi paylaşma ve haberdar olma amaçlı kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın diğer bir bulgusu da öğrencilerin tamamına yakınının söz konusu sosyal medya platformlarına telefon yoluyla eriştikleri ve sosyal medyaya günlük ortalama 4 saate yakın vakit ayırdıkları yönündedir.

Caz ve Bardakçı (2019) üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım bozukluğunu inceleyen çalışmalarında öğrencilerin sosyal medya bozukluk düzeyinin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermediğini buna karşılık en sık kullanılan sosyal medyanın, öğrencilerin sosyal medya bozukluğu üzerinde farklılık oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmanın diğer bir bulgusu öğrencilerin farklı bölümlerde öğrenim görmesinin sosyal medya bozukluk düzeylerinde farklılığa neden olduğudur. Çalışmada sosyal medya kullanım süresi 7 saat ve üzerinde olan öğrencilerin sosyal medya bozukluğu ortalamasının en yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Güler vd. (2019) üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığını araştırdıkları çalışmalarında sosyal medya bağımlılığı anketi uygulamışlar ve faktör analizi sonucunda “sosyal hayatı engelleme”, “sorumluluk bilincini azaltma”, “bağımlılığı kontrol altına alamama”, “bağımlılığın psikolojik etkisi”, “ruhsal durumun bağımlılıkla ilişkisi” ve “bağımlılığın günlük rutine etkisi” olarak adlandırılan 6 faktör elde etmişlerdir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre öğrenciler sosyal medyadan dolayı hobilerine, eş-aile üyelerine ve arkadaşlarına yeterince vakit ayıramamaktadırlar. Öğrenciler sosyal medya kullanımlarından dolayı ve sosyal medyayı kontrol etme alışkanlıkları nedeniyle yapmak zorunda oldukları işleri ötelediklerini ifade etmiştir. Çalışmanın diğer bir bulgusu da öğrencilerin sosyal medyayı, kişisel problemlerini unutmak amacıyla kullandıkları yönündedir.

Küçükali ve Serçemeli (2019) akademisyenlerin sosyal medya kullanımı üzerine yaptıkları çalışmalarında katılımcıların tamamına yakınının internet kullandığını ve internet kullanıcılarının yaklaşık %80'lik kısmının sosyal medya ile ilgilendiklerini belirlemişlerdir. Çalışmanın diğer bulgularına göre katılımcılar en çok aracının WhatsApp platformunu kullanmaktadırlar. Söz konusu platformun kullanım amacının ise, yakınlarından haberdar olmak ve mesleki konularda gelişim sağlamak olduğu ileri sürülmüştür.

Akyürek vd. (2020) öğrencilerin sosyal medya kullanım amaçlarını inceledikleri çalışmalarında kadın ve erkek öğrenciler arasında sosyal medya araçlarının kullanımı açısından farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre kadın öğrenciler sosyal medyayı sosyal etkileşim ve eğitim amaçlı olarak daha yoğun olarak kullanmaktadırlar. Çalışmada bu bulgu ışığında eğitsel faaliyetlerde sosyal medya kullanımının yaygınlaştırılması tavsiyesinde bulunulmuştur.

Aslan ve Ballı (2020) üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları üzerine yaptıkları çalışmalarında sosyal medya bağımlılık düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında herhangi bir ilişki olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde sosyal medya bağımlılığının öğrencilerin eğitim gördükleri sınıflara göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Öğrencilerin sosyal medya uygulamaları ve kullanım sıklıkları ile sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Özellikle Instagram ve Twitter uygulamaları ile sosyal medya bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin diğer uygulamalara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Uysal (2020) Lise ve üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım eğilimlerini karşılaştıran bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, lise ve üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımlarının benzer özellikler taşıdığı ancak aralarında önemli derecede bazı farklılıkların da olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna göre üniversite öğrencileri sosyal medyayı daha yoğun olarak kullanmakta ve kendilerini daha yüksek oranlarda bağımlı olarak görmektedirler.

Koçer, M. (2021) üniversitesi öğrencilerinin internet ve sosyal medya kullanım alışkanlıkları, üzerine yaptığı çalışmada genel olarak öğrencilerin interneti ve sosyal medyayı sıklıkla kullandıkları bulgusuna ulaşmıştır. İnternet ve sosyal medya kullanımı açısından fakülte ya da yüksekokulda okuma, yaş ve sınıf dağılımları itibariyle öğrenciler arasında fark olmadığı ancak cinsiyet ve blog sahibi olma durumu açısından farklılıkların olduğu, araştırmanın diğer sonuçları arasında yer almaktadır.

Zıvırdır vd. (2023) üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri ve FOMO ilişkisi üzerine yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin %23'ünün günlük 10 saatten fazla internete bağlandığı ve %34.3'ünün sosyal medya bağımlısı olduğu yönünde bulgulara ulaşmışlardır. Çalışmanın diğer bulgularına göre internette geçirilen zaman, kullanma süresi ve kullanılan cihazlar sosyal medya bağımlılığını ve FOMO düzeyini etkilemektedir.

Öğrencilerin sosyal medya tutumu ve bağımlılığını ele alan çok sayıda yabancı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda da tek örneklem tipi çalışmalar ağırlıklıdır. Yine son dönemlerde meta analizlere rastlanmaktadır. Yabancı literatürde de konunun farklı disiplinler açısından ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmaların bazıları şöyle özetlenebilir:

Al-Menayes (2015) Kuveyt'teki üniversite öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada sosyal medya bağımlılığının sosyal medyada geçirilen zaman ve bu zaman zarfında sağlanan memnuniyet ile ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Sosyal medya bağımlılığının akademik başarı üzerindeki etkisi ise negatiftir.

Kurniasih, N. (2016) Endonezya üzerine yaptığı çalışmada katılımcıların internette günlük 1-8 saat vakit geçirdikleri internete erişemediklerinde üzgün, öfkeli, sıkılmış, dışlanmış, dünyadan kopuk veya bir şeylerin eksik olduğunu hissettikleri şeklinde bulgulara ulaşmıştır. Çalışmanın diğer bir bulgusu da katılımcıların internete olan bağımlılıklarını önemli görmeyip aksine bu bağımlılıklarını günlük ihtiyaçlarının ve yaşam tarzlarının bir parçası olarak gördükleri yönündedir.

Hawi ve Samaha (2017) Lübnan'daki üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmalarında sosyal medya bağımlılığının kendine saygı ile negatif yönlü bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. Çalışmada ayrıca sosyal medya bağımlılığının yaşam memnuniyeti ile pozitif yönlü ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Azizi vd. (2019) İnan'daki üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre internet ve sosyal medya bağımlılıklarının daha yüksek olduğu ve sosyal medya bağımlılığının akademik başarıyı negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Sumaryanti vd. (2019) Endonezya'daki Cava adasında öğrenim gören öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmalarında kişilik tipi ve sosyal medya kullanımı arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmada nevroz, dışa dönüklük ve uyumlu kişilik tiplerinin sosyal medya bağımlılığı eğilimi ile önemli bir korelasyona sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Grau vd. (2019) ABD'deki üniversite çağındaki öğrencilerin sosyal medya bağımlılıklarını ele aldıkları çalışmalarında öğrencilerin Facebook, Instagram, Snapchat ve Twitter (X) platformlarında önemli ölçüde zaman harcadığını ileri sürmekte ve katılımcıların sosyal medya kullanımlarının bağımlılık derecesine vardığını ifade etmektedirler.

Alaika vd. (2020) Fas'taki üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin en çok Facebook ve WhatsApp platformlarını kullandıklarını tespit etmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık %73.5'i her gün sosyal medyaya giriş yapmakta ve %68.8'i 1 saatten fazla bu platformlarda vakit geçirmektedir. Çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının gittikçe arttığı ve bu konuda tedbirler alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Hand ve Shuwang (2020) Afganistan'daki 3 üniversitede öğrenim gören öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmalarında sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişkileri ele almışlardır. Çalışmada, sosyal medya bağımlılığının depresyonla pozitif bir korelasyona sahip olduğu ve depresyonun sosyal medya bağımlılığını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Varchetta vd. (2020) İtalya'daki öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmalarında fırsatları kaçırma korkusu (FOMO) ile çevrimiçi savunmasızlık ve sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkileri ele almışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre FOMO, çevrimiçi savunmasızlık ve sosyal medya bağımlılığı arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. Bulgular ışığında özellikle FOMO'nun sosyal medya bağımlılığının en önemli belirleyicisi olduğu ileri sürülmüştür.

Dadiotis vd. (2021) üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmalarında cinsiyet, sosyal ağ kullanım zamanı, kullanılan sosyal ağ sayısı ve stres faktörlerinin sosyal medya bağımlılığı üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Çalışmada özellikle stres ve diğer psikolojik baskıların sosyal medya bağımlılığı üzerindeki etkilerinin güçlü olduğuna vurgu yapılmıştır.

Cheng vd. (2021) meta analiz bulgularında Sınıflandırmanın ve kültürel faktörlerin önemli olduğu sonucuna varmışlardır.

Hjetland vd. (2021) Norveç'teki öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmalarında ekran başında geçirilen zamanın uyku kalitesini azalttığı, yatarken ekran başında olmanın bu durumu daha da derinleştirdiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Doan vd. (2022) Vietnam'daki gençler üzerine yaptıkları çalışmalarında cinsiyet, ilişki durumu ve yerleşim yeri gibi faktörlerin sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Gençler en çok Facebook, Zalo ve YouTube platformlarını kullanmakta olup sosyal medya kullananların aynı zamanda oyun oynama sıklığının da yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmada ayrıca sosyal medya bağımlılığı ile FOMO ve stres arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Huang vd. (2023) Tayvan'daki üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmalarında sosyal medya bağımlılığı ile psikolojik sıkıntı ve yiyecek bağımlılığı arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre sosyal medya bağımlılık psikolojik sıkıntıları ve yiyecek bağımlılığını tetiklediği için bu alana müdahale edilmesi gerekmektedir.

Salari vd (2023) meta analiz çalışmalarında global ölçekte sosyal medya bağımlılığının %18,4 olduğu ve kıta bazında en yüksek bağımlılığın Asya'da ortaya çıktığı bulgusuna ulaşmışlardır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada literatürdeki son gelişmeler ve yayınlanan veriler ışığında öğrencilerin sosyal medya tutumları ve sosyal medya bağımlılıkları ile ilgili bilgiler derlenmiştir. İnternet ve sosyal medya kullanımı son dönemlerde önemli ölçüde artış göstermiştir. Tahminlere göre bu artış trendinin devam etmesi beklenmektedir. Genel olarak bilgi edinme, iletişim kurma ve eğlence gibi amaçlarla kullanılan sosyal medyanın insanların zamanlarının önemli bir kısmını bu platformlarda geçirmeleri ve bazı psikolojik durum değişiklikleri yaşamaları gibi etkileri dikkat çekmeye başlamıştır. Bu nedenle çeşitli bilim dallarında konu ile ilgili araştırmalar yapılmaya başlamıştır. Son dönemlerde çocukların ve gençlerin sosyal medya kullanımları ile ilgili çalışmalar artış göstermiş ve özellikle sosyal medya kullanan öğrencilerin akademik başarıları, sağlıklı iletişim kurmaları ve psikolojik değişimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmalar gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Bunun yanında ülke içinde farklı bölgelerin ele alındığı görülmektedir. Mukayeseli çalışmalarda ise istenilen sayıda ve ölçekte çalışma sayısının az olduğu görülmektedir.

Çalışmaların sonuçlarının önemli farklılıklar içerdiği söylenebilir. Nitekim bazı çalışmalarda cinsiyetin sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı üzerinde etkisi olduğu bulgusuna ulaşıırken bir takım diğer çalışmalarda aksi sonuçlar elde edilmiştir. Yine bazı çalışmalarda kadın katılımcıların sosyal medya bağımlılığı yüksek bulunurken diğer çalışmalarda erkek katılımcıların daha yüksek bağımlılık seviyelerine ulaştığı görülmektedir. Gelir ve eğitim düzeyleri açısından da farklı sonuçlar elde edildiği söylenebilir.

Öğrencilerin akademik başarıları açısından bakıldığında birçok çalışmada sosyal medya kullanımının lise ve üniversite öğrencilerinin akademik başarılarını olumsuz yönde etkilediği ileri sürülmektedir. Akademik başarısızlık üzerinde sosyal medyada geçirilen zamanın önemli olduğu ve bu sürenin artmasının başarısızlığı artırdığı görülmektedir. Sosyal medyanın global niteliği ele alındığında söz konusu platformların tamamen terk edilmesi olası görünmemektedir. Bunun yerine sosyal medyanın faydalı denilebilecek öğrenme ve bilgi edinme ile sağlıklı iletişim yönlerinin ön plana çıkarılması gereklidir. Bu konuda ailelere ve ilk öğretim çağındaki eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Çalışmalardan elde edilen ortak denilebilecek sonuç, sosyal medyaya ayrılan zaman konusunun bağımlılık açısından hayati öneme sahip olduğudur. Bu nedenle özellikle öğrencilerin sosyal medyada geçirdikleri zamanın makul düzeylerde tutulması bağımlılık ile mücadelede önem taşımaktadır. Ailelerin ve eğitim kurumlarının gençleri sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere özendirilmeleri, hobi sahibi olmalarını teşvik etmeleri de konu açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1. Aküzüm, C. Saraçoğlu, M. (2017) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi, 32, 803-817.
2. Akyürek, G., Kars, S., Bumin, G. (2020) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Amaçları: Ergoterapi Bölümü Örneği, H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt:7, Sayı:2, 108-122.
3. Alaika, O., Doghmi, N., Cherti, M. (2020) Social Media Addiction among Moroccan University Students: A Cross Sectional Survey, Pan African Medical Journal, Volume 1, 4, 1-12.
4. Al-Menayes, J. J. (2015) Dimensions Of Social Media Addiction among University Students in Kuwait, Psychology and Behavioral Sciences, 4, 1, 23-28.
5. Altunbaş, F., Kul, M. (2015) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı Alışkanlıklarının Ölçülmesi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Örneği, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 51, Eylül-Ekim, 414-423.
6. American Psychiatric Association (2000), Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders: DSMIV- TR, American Psychiatric Association, Washington, DC.
7. Aslan, T., Ballı, E. (2020) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 59-74.
- Egüz, Ş. ve Kesten, A. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğrencilerinin Sosyal Medya Algılarının Metafor Yoluyla Belirlenmesi, Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi , 7(3), 219-240.

8. Avcı, Ö. Sürücü, Ç. (2018) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Etkileşimleri: Bartın Üniversitesi Örneği, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 40, 500-513.
9. Aydın, İ., E. (2016) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Üniversitesi Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35, 373- 386.
10. Azizi, S. M., Soroush, A., Khatony, A. (2019) The Relationship Between Social Networking Addiction And Academic Performance in Iranian Students Of Medical Sciences: A Cross-Sectional Study, BMC Psychology, 7, 28, 2-8.
11. Başoğlu, U. D., Yanar, Ş. (2016) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Amaçları ve Alışkanlıklarının Belirlenmesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 6-13.
12. Baz, F. Ç. (2018) Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Çalışma, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 9, Sayı 16, 276-295.
13. Caz, Ç, Bardakçı, S. (2019) Sosyal Medya Bozukluğu: Üniversite Öğrencileri Üzerine bir Araştırma, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 10, Sayı 17, 1100-1124.
14. Cheng, C., Lau, Y. , Chan, L. , Luk, J. W. (2021) Prevalence of Social Media Addiction across 32 Nations: Meta-Analysis with Subgroup Analysis of Classification Schemes and Cultural Values, Addictive Behaviors, 117, 1-7.
15. Dadiotis, A., Bacopoulou, F. Kokka, L., Vlachakis, D., Chrousos, G. P., Darviri, C., Roussos, P. (2021) Validation of the Greek version of the Bergen Social Media Addiction Scale in Undergraduate Students, EMBnet J. Author manuscript; 26.
16. Doan, L. P. , Le, L. K., Nguyen, T. T., Nguyen, T. T. P., Le, M. N. V. Vu, G. T., Latkin, C. A., Ho, C. S. H., Ho, R. C. M., Zhang, M. W. B. (2022) Social Media Addiction among Vietnam Youths: Patterns and Correlated Factors, International Journal of Environmental Research and Public Health, vol. 19, 2-13.
17. Ercan Aktan, E. (2018) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, Erciyes İletişim Dergisi, Cilt 5, Sayı 4, 405-421.
18. Grau, S, Kleiser, S., Bright, L. (2019) Exploring Social Media Addiction among Student Millennials, Qualitative Market Research: An International Journal, 22, 2, 200-216.
19. Haand, R., Shuwanga Z. (2020) The Relationship Between Social Media Addiction and Depression: A Quantitative Study Among University Students in Khost, Afghanistan, International Journal of Adolescence and Youth, 25, 1, 780-786.
20. Hawi, N. S., Samaha, M. (2017) The Relations among Social Media Addiction, Self-Esteem, and Life Satisfaction in University Students, Social Science Computer Review, 35(5) 576-586.
21. Hjetland, G. J. Skogen, J. C., Hysing, M., Sivertsen, B. (2021) The Association Between Self-Reported Screen Time, Social Media Addiction, and Sleep among Norwegian University Students, Frontiers in Public Health, 9, 1-12.
22. Huang, P-C., Latner, J. D., O'Brien, K. S., Chang, Y. L., Ching-Hsia Hung, C-H., Chen, J-S., Lee, K-H., Lin, C-Y. (2023) Associations between Social Media Addiction, Psychological Distress, and Food Addiction among Taiwanese University Students, Journal of Eating Disorders, 11,43, 2-9.
23. İnce, M., Koçak, M. C. (2017) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (2), 736-74
24. İşman, A. Nilgün Özdemir, N. (2018) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma: KTO Karatay Üniversitesi Facebook Örneği, Akdeniz İletişim Dergisi, 88-103.
25. Koçer, M. (2021) Erciyes Üniversitesi Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları, Akdeniz İletişim Dergisi, 18, 70-85

26. Kural , S., Türkmen, M. ,Dilek, A. N. (2016) Bartın Üniversitesi BESYO Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ile Kişilik Özellikleri İlişkisinin Araştırılması, International Journal of Science Culture and Sport, 4:(SI 3): 870-881.
27. Kurniasih, N. (2016) Internet Addiction, Lifestyle or Mental Disorder? A Phenomenological Study on Social Media Addiction in Indonesia, ICoSaPS Conference Proceedings The 3rd International Conference on Social and Political Science “The Impact of Information Technology on Social and Political Dynamics”, Volume 2017
28. Kurt K., Aktaş B., Turan A. H. (2019) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Tercihlerinin İncelenmesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi Cilt 5 Sayı:1, 1-15.
29. Küçükali, A., Serçemeli, C. (2019), Akademisyenlerin Sosyal Medya Kullanımı: Atatürk Üniversitesi Örneği, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6, 10, 202-219.
30. Özgür Güler, E. , Dilek Veysikarani, D., Keskin, D. (2019) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerine bir Araştırma, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16, 1, 1-13.
31. Salari, N. Zarei, H. Hosseinian-Far, A. Rasoulpoor, S., · Shohaimi, S., Mohammadi, M. (2023) The Global Prevalence of Social Media Addiction among University Students: A Systematic Review and Meta-Analysis, Journal Of Public Health, <https://doi.org/10.1007/s10389-023-02012-1>.
32. Statista (2024). <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>
33. Sumaryanti, I, U., Azizah, S., Diantina, F. P., Nawangsih, E. (2019) Personality and Social Media Addiction among College Students, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 409, 2nd Social and Humaniora Research Symposium (SoRes 2019), 376- 379.
34. Şahin, A. Kaynakçı, C. Aytıp, Y. (2016) Ziraat Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarının Belirlenmesi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 13 (02), 34-45.
35. Uysal, Y. (2020). Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Eğilimlerinin Karşılaştırılması: Gediz örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 11(1), 70-85.
36. Varchetta, M., Fraschetti, A., Mari, E., Giannini, A. M. (2020). Adicción a Redes Sociales, Miedo A Perderse Experiencias (FOMO) Vulnerabilidad En Línea En Estudiantes Universitarios. (Social Media Addiction, Fear of Missing Out (FOMO) and Online Vulnerability in University Students), Revista Digital De Investigación En Docencia Universitaria, 14(1), e1187. <https://doi.org/10.19083/ridu.2020.1187>.
37. Yıldız, A., Demir, F. M. (2016) Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Amaçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi Journal Of Social Sciences And Humanities Researches Girişimcilik Özel Sayısı,17, 37, 18-36.
38. Zıvıdır, P. Atiye Karakul, A. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı Düzeyleri Ve FOMO İlişkisi (2023), İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 11, 1, 1054-1067.

(26)

Taha KARTAL¹⁷⁴

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAKİ ANAYASAL HAREKETLER CONSTITUTIONAL MOVEMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE

ÖZ

Bu araştırma, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evriminde kritik bir dönemeç olan Anayasal Hareketlerin derinlemesine bir analizini sunmayı amaçlamaktadır. Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilanı ile başlayan süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel siyasi, hukuki ve sosyal yapılarında önemli değişimlere yol açmış, ardından gelen Meşrutiyet hareketleri ise siyasi temsiliyetin genişlemesi ve toplumsal dinamiklerin dönüşümü konularında önemli adımlar atmıştır. Araştırma, Jön Türk Hareketi ve Osmanlı Anayasaları gibi kilit olaylar üzerinden, anayasal gelişmelerin Osmanlı toplumuna olan etkilerini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Bu dönemin siyasi, toplumsal ve kültürel değişimlerini anlamak amacıyla yapılan analiz, anayasal hareketlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine katkıda bulunduğunu ve modern Türkiye'nin oluşumunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Araştırmanın bulguları, anayasal değişimlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece siyasi arenada değil, aynı zamanda eğitim, cinsiyet rolleri ve azınlıkların hakları gibi alanlarda da derinlemesine etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki anayasal gelişmelerin, modern Türkiye'nin temellerini atan önemli bir evre olduğunu vurgulamak önemlidir. Bu bakımdan, bu araştırma, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki bu kritik dönemi anlamaya yönelik kapsamlı bir çaba içermekte ve tarih, siyaset bilimi ve toplumsal değişim alanındaki literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Anayasal Hareketler, Tanzimat, Meşrutiyet, Jön Türk Hareketi.

ABSTRACT

This research succeeds in presenting an analysis of the distribution of Constitutional Movements, a critical juncture in the current evolution of the Ottoman Empire. The process that started with the declaration of the Tanzimat Edict in 1839 led to significant changes in the traditional political, legal and social structures of the Ottoman Empire, and the subsequent Constitutional movements took important steps in the cyclical development of political representation, mathematical and social dynamics. The research covers constitutional developments in Ottoman society in detail, through key events such as the Young Turk Movement and the Ottoman Constitutions. With the analysis carried out to reveal the political, social and cultural changes in this period, it is seen that constitutional movements played an important role in the participation of the general Ottoman Empire and the formation of modern Turkey.

The capital of the research reveals the effects of constitutional changes in the Ottoman Empire not only in the political arena, but also in areas such as education, gender roles and the rights of minorities. In this context, it is important to emphasize that the constitutional developments of the last changes of the Ottoman Empire were an important phase that laid the foundations of modern Turkey. In this context, this research in the history of the Ottoman Empire includes a comprehensive effort to understand this critical period and makes a significant contribution to the literature in the fields of history, politics, science and social change.

Keywords: Ottoman Empire, Constitutional Movements, Tanzimat, Constitutional Monarchy, Young Turk Movement.

¹⁷⁴ Taha Kartal, Ankara Üniversitesi Yakın Çağ Tarihi Bölümü Öğrencisi, e-posta: thkartal@ankara.edu.tr, ORCID no: 0009-0002-1400-4953

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evrimi içinde önemli bir dönemeç olan Anayasal Hareketler, imparatorluğun siyasi, sosyal ve kültürel dokusunda köklü değişimlere sebep olan önemli bir süreçtir. 19. yüzyılın ortalarında başlayan Tanzimat Fermanı ve ardından gelen Meşrutiyet hareketleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel yapısını sarsarak, modernleşme çabalarının kapılarını aralamıştır. Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde gerçekleşen anayasal değişimleri anlamak, bu değişimlerin toplumsal ve politik etkilerini değerlendirmek, ve bu dönemin modern Türkiye'nin temellerini atan önemli bir aşama olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. (Cenan, 2023).

Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilanı ile başlayan süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel yapılarını modernleşme çabaları doğrultusunda dönüştürmeyi hedefleyen ilk önemli adımdır. Bu reformlar, imparatorluğun siyasi, hukuki ve ekonomik sistemlerinde derinlemesine değişikliklere yol açmış, ancak beraberinde bir dizi zorluğu da getirmiştir. Tanzimat'ın ardından gelen Meşrutiyet hareketleri, Osmanlı toplumunda daha geniş katılımı ve temsil imkanlarını beraberinde getirerek, siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bu araştırma, sadece anayasal değişimlerin yüzeysel bir analizini sunmakla kalmayacak, aynı zamanda bu değişimlerin Osmanlı toplumunu nasıl etkilediğini, toplumsal dinamiklere nasıl yansıdığını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine nasıl katkıda bulunduğunu derinlemesine inceleyecektir. Jön Türk Hareketi ve Osmanlı Anayasaları gibi kilit olaylar üzerinden yapılacak analiz, bu dönemin karmaşıklığını ve önemini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bu araştırmanın temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evriminde kritik bir döneme işaret eden Anayasal Hareketlerin geniş bir analizini sunmaktır. Tanzimat Dönemi'nden başlayarak II. Meşrutiyet'e kadar uzanan bu süreç, imparatorluğun siyasi, sosyal ve kültürel dokusunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Araştırmanın odak noktası, Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet hareketleriyle başlayan anayasal girişimlerin, Osmanlı toplumunun üzerindeki etkilerini anlamak ve bu dönemin Osmanlı modernleşme çabalarındaki rolünü açıklığa kavuşturmadır. Ayrıca, Jön Türk Hareketi ve Osmanlı Anayasaları gibi önemli olaylar üzerinden, anayasal gelişmelerin toplumsal, politik ve kültürel dinamiklerle nasıl etkileşimde bulunduğunu incelemek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki anayasal değişimlerin, imparatorluğun çöküş sürecine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak ve bu dönemin modern Türkiye'nin temellerini nasıl attığını analiz etmek araştırmanın temel hedeflerindedir.

Bu çalışmanın önemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evrimindeki önemli bir dönem olan Anayasal Hareketlerin detaylı bir analizini sunarak, bu dönemin siyasi, sosyal ve kültürel etkilerini anlamaya yöneliktir. Osmanlı İmparatorluğu, tarih boyunca pek çok değişim ve dönüşüme tanıklık etmiş olmasına rağmen, 19. ve 20. yüzyılın başlarındaki anayasal girişimler, imparatorluğun modernleşme çabalarının ve siyasi yapısının temelini atan kilit olaylardır. Bu bağlamda, Tanzimat Fermanı ile başlayan ve II. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam eden süreç, Osmanlı toplumunu etkileyen köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Araştırmanın önemi, bu dönemin Osmanlı'nın içsel dinamiklerine ve dışsal müdahalelere nasıl bir tepki verdiğini anlamak, anayasal gelişmelerin Osmanlı toplumunu nasıl şekillendirdiğini ortaya koymak ve bu sürecin günümüz Türkiye'sinin temellerine olan etkilerini değerlendirmektir. Ayrıca, Jön Türk Hareketi ve Osmanlı Anayasaları gibi önemli olaylar üzerinden yapılacak derinlemesine bir analiz, bu dönemin sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine değil, aynı zamanda modern Türkiye'nin oluşumuna da nasıl katkıda bulunduğunu anlamamıza olanak sağlayacaktır. Bu araştırma, tarih, siyaset bilimi ve toplumsal değişim üzerine yapılan çalışmalara katkıda bulunarak, bu kritik dönemin anlaşılmasına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

1. Tanzimat Dönemi ve Reform Hareketleri

Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evriminde bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın ortalarına denk gelen bu dönem, Osmanlı toplumunun geleneksel yapısında önemli değişikliklere neden olan ve modernleşme çabalarını başlatan reform hareketlerine ev sahipliği yapmıştır.

Tanzimat'ın temel amacı, imparatorluğun siyasi, hukuki ve ekonomik sistemlerini modernleştirmek ve Batı ile rekabet edebilir bir devlet oluşturmaktı (Koçak, 2021).

Bu dönemde gerçekteştirilen reformlar arasında öne çıkan Tanzimat Fermanı, 1839'da II. Mahmud tarafından ilan edilmiştir. Bu ferman, bireylerin eşitliği, mülkiyet hakları, adil yargılanma hakkı gibi temel hakları güvence altına almış ve modern bir hukuki temel oluşturmuştur. Ayrıca, askeri alandaki reformlar, bürokrasinin düzenlenmesi ve eğitim sisteminin revize edilmesi Tanzimat'ın önemli bileşenlerini oluşturmuştur.

Tanzimat'ın etkileri sadece hukuki ve siyasi alanda değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de hissedilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiklikler, eğitim olanaklarının genişlemesi ve azınlıkların hakları konusundaki adımlar, Tanzimat Dönemi'nin toplumsal dinamiklere yaptığı etkinin birer yansımasıdır.

Ancak, Tanzimat'ın getirdiği reformlarla birlikte ortaya çıkan zorluklar da göz ardı edilemez. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde direniş ve muhalefet, reformların uygulanmasını zorlaştırmış ve bazı durumlarda durumu daha da karmaşık hale getirmiştir.

Bu bakımdan, Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde önemli bir adım olmuş, ancak beraberinde getirdiği zorluklar ve toplumsal değişimlere uyum süreci ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu dönemin anlaşılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun genel tarihsel evrimini anlamak adına önemli bir pencere sunmaktadır (Düzenli, 2020).

Tanzimat Fermanı ve İlk Adımlar

Tanzimat Dönemi'nin temel belgesi olan Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. II. Mahmud tarafından 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen bu ferman, imparatorluğun çağdaşlaşma ve modernleşme sürecinde önemli bir adımı temsil etmektedir. Ferman, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel yapısını sarsan ve hukuki, siyasi ve toplumsal alanda bir dizi reformu beraberinde getiren bir manifestoydu.

Tanzimat Fermanı'nın temelinde, bireylerin eşitliği, mülkiyet hakları, adil yargılanma gibi temel hakları güvence altına almak ve imparatorluğu modern devletler seviyesine çıkarmak yatmaktadır. Bu ferman, aynı zamanda Osmanlı toplumunda karmaşık sosyal yapıyı düzenleme amacını taşıyan bir dizi reformun da başlangıcını simgeliyordu (Yalın, 2023).

Fermanın ilanının ardından atılan ilk adımlar, hukuki düzenlemelerde ve siyasi yapıda önemli değişiklikleri içermekteydi. Hukuk sistemini düzenleme amacıyla gerçekteştirilen adımlar, yargı süreçlerinin şeffaflığını artırmayı ve adil bir hukuk sistemi oluşturmayı hedefliyordu. Ayrıca, Tanzimat'ın ilk adımları arasında devletin merkezi otoritesini güçlendirmek ve toplumsal düzeni yeniden yapılandırmak için askeri alanda reformlar da bulunmaktaydı.

Ancak, Tanzimat'ın getirdiği reformlarla birlikte ortaya çıkan zorluklar ve direniş göz ardı edilemezdi. Özellikle, toplumsal değişimlere direniş ve fermanın uygulanmasına karşı çıkan muhalefet, reform sürecini karmaşık hale getirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemdeki siyasi dinamiklerini etkilemiştir.

Bu bakımdan, Tanzimat Fermanı ve ilk adımları, Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşma çabalarının başlangıcını temsil etmekte ve imparatorluğun tarihsel evriminde önemli bir dönemeç olarak değerlendirilmektedir. Fermanın beraberinde getirdiği ilk reformlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde atılan temel adımları simgelemektedir (Yılmaz & Kırmızı, 2008).

Islahat Fermanı ve Toplumsal Değişim

Tanzimat Dönemi'nin devamında, II. Abdülhamid döneminde 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki reform çabalarının ikinci önemli adımını temsil etmektedir. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın getirdiği reformları güçlendirmeyi ve toplumsal düzenlemeleri ilerletmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, Islahat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde toplumsal değişimin derinleştiği ve modernleşme çabalarının daha da genişlediği bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir.

Islahat Fermanı'nın en dikkat çekici yönlerinden biri, azınlıkların hukuki statülerini düzenlemeyi amaçlayan maddeleri içermesidir. Ferman, özellikle gayrimüslim vatandaşlara eşit haklar tanıyarak, toplumsal

çeşitliliğin ve hoşgörünün önemli bir simgesi olmuştur. Ayrıca, bu dönemde eğitim alanında yapılan düzenlemelerle birlikte, azınlıkların kültürel haklarına saygı gösterilmiş ve Osmanlı toplumunda farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşamasına yönelik bir adım atılmıştır (Başar, 2017).

Islahat Fermanı, toplumsal değişimi teşvik etme amacını taşıdığı gibi, bürokrasi ve ekonomik alandaki reformları da içermiştir. Devletin yönetim yapısını güçlendirmek, vergi düzenlemeleri yapmak ve ekonomiyi canlandırmak için atılan adımlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Ancak, Islahat Fermanı'nın getirdiği reformlar da tartışmasız değildir. Özellikle, bu reformların uygulanmasındaki güçlükler ve toplumsal direniş, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecini karmaşık hale getirmiştir. Bu dönemdeki zorluklar, II. Abdülhamid döneminin sonraki yıllarında toplumsal çalkantılar ve siyasi istikrarsızlıkların artmasına zemin hazırlamıştır.

Bu bakımdan, Islahat Fermanı ve toplumsal değişim, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının bir devamı olarak değerlendirilmekte ve bu dönemdeki reformlar, imparatorluğun toplumsal dokusunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu reformlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki karmaşık bir dönemi yansıtmakta ve modernleşme sürecinin zorluklarına ışık tutmaktadır (Demirci, 2019).

Meşrutiyet Dönemi ve İkinci Meşrutiyet

Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evriminde önemli bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Abdülhamid'in despotik yönetimine karşı duyulan hoşnutsuzlukların bir sonucu olarak ortaya çıkan bu dönem, Osmanlı toplumunun siyasi katılım arayışının bir yansımasıdır. İlk Meşrutiyet dönemi olan 1876-1878 yılları arasındaki süreç, imparatorluğun siyasi ve hukuki sistemini önemli ölçüde değiştirmiştir.

Meşrutiyet Dönemi'nin önemli bir kilometre taşı, 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen Kanun-ı Esasi'dir. Bu anayasa, Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyetin ilk kez resmi olarak tanındığı belge olup, temel hakları ve özgürlükleri güvence altına almaktaydı. Ancak, bu dönemde yaşanan siyasi belirsizlikler ve devlet içindeki mücadeleler, I. Meşrutiyet'in kısa sürede çökmesine neden olmuştur (Seçkin, 2023).

Meşrutiyetin ilk denemesinin ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyetçi düzenin tekrar tesis edilmesi amacıyla, 1908 yılında gerçekleşen İkinci Meşrutiyet dönemi ortaya çıkmıştır. Bu dönem, Osmanlı toplumunda demokratik taleplerin ve siyasi katılım arzusunun bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. İkinci Meşrutiyet, 1908-1918 yılları arasında devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda çok partili siyasi yaşamın başlangıcını simgeliyordu.

İkinci Meşrutiyet döneminde, halkın siyasi katılımı artmış, çok sayıda siyasi parti kurulmuş ve basın özgürlüğü genişlemiştir. Ancak, bu dönemde de iç ve dış baskılar, siyasi karışıklıklar ve toplumsal huzursuzluklar yaşanmıştır. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle, İkinci Meşrutiyet dönemi de kısa süreli bir başarıdan sonra çöküşe geçmiştir.

Bu bakımdan, Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi evriminde önemli bir aşama olmuş, ancak iç ve dış etmenlerin etkisiyle sınırlı bir süreklilik göstermiştir. Meşrutiyet, Osmanlı toplumunun siyasi taleplerini ve modernleşme çabalarını temsil eden bir dönem olup, bu süreçteki deneyimler, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonraki dönemlerindeki siyasi gelişmeleri anlamak adına önemli bir kaynaktır (Ergen & Oлдаç, 2020).

II. Meşrutiyetin İlanı

II. Meşrutiyetin ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem, Osmanlı toplumunun demokratik taleplerinin güçlendiği, siyasi katılım arzusunun yüksek olduğu bir atmosferde gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyetin ilanı, 23 Temmuz 1908 tarihinde gerçekleşmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ikinci kez meşrutiyet rejiminin resmi olarak tanınmasıyla sonuçlanmıştır.

II. Meşrutiyetin ilanının arka planında, Jön Türk hareketinin etkisi ve II. Abdülhamid'in despotik yönetimine karşı duyulan rahatsızlık büyük bir rol oynamıştır. Bu dönemde Jön Türkler, özellikle ordu içinde

etkili bir güç haline gelmiş ve siyasi değişim taleplerini daha geniş kitlelere yaymışlardır. Bu atmosfer, II. Meşrutiyetin ilanı için zemin oluşturmuştur (Fendoğlu vd., 2020).

Meşrutiyetin ilanının hemen ardından, Kanun-i Esasi yeniden yürürlüğe girmiş ve temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir anayasa rejimi resmen kabul edilmiştir. II. Meşrutiyet dönemi, çok partili siyasi sisteminin başlangıcını işaret ederken, siyasi partilerin ortaya çıkması ve parlamentonun faaliyete geçmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda demokratik bir atmosferin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Ancak, II. Meşrutiyet dönemi, iç ve dış zorluklarla karşılaşmıştır. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarında yaşanan kayıplar, siyasi istikrarsızlıklara ve toplumsal huzursuzluklara yol açmıştır. Bu dönemde, siyasi partiler arasındaki rekabet ve çatışmalar da artmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine bir adım daha yaklaşmıştır.

Bu bakımdan, II. Meşrutiyetin ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki önemli bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönem, Osmanlı toplumunun siyasi katılım arayışının doruğa ulaştığı bir zaman dilimini yansıtarak, meşrutiyetin ve demokratikleşme çabalarının zirvesini simgeler. Ancak, II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte yaşanan zorluklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecini hızlandırmış ve tarihsel bir dönemeç oluşturmuştur (Cenan, 2023).

Meşrutiyetin Yeniden İlan Edilmesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyetin ilanının ardından yaşanan siyasi karmaşa ve Osmanlı toplumundaki çalkantılar, I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan iç ve dış zorlukların bir sonucu olarak, Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesine yol açan önemli bir evreyi temsil etmektedir (Fendoğlu vd., 2020).

Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi süreci, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte hız kazanmıştır. Bu dönemde Osmanlı toplumu, savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar, askeri başarısızlıklar ve toplumsal huzursuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklar, Osmanlı yönetimini Meşrutiyet rejimine geri dönmeye yönlendirmiştir.

Meşrutiyetin yeniden ilanı, 1908 yılında gerçekleşen II. Meşrutiyetin getirdiği anayasa ve temel hakların yeniden kabul edilmesini içermiştir. Ancak, bu kez Meşrutiyetin ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nu içinde bulunduğu savaş koşullarında yeniden düzenlemeyi amaçlayan bir çabayı temsil etmiştir. Yeniden ilan edilen Meşrutiyet, Osmanlı hükümetine daha fazla meşruiyet kazandırmayı ve savaşın getirdiği zorluklarla başa çıkmayı hedeflemiştir.

Meşrutiyetin yeniden ilanıyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nda demokratikleşme çabaları ve siyasi katılım arayışı yeniden canlanmıştır. Siyasi partiler faaliyete geçmiş, parlamento çalışmalarına hız kazandırmış ve basın özgürlüğü genişlemiştir. Ancak, bu dönemdeki demokratikleşme çabaları, savaşın getirdiği zorluklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu çıkmazlar nedeniyle sınırlı kalmıştır (Koçak, 2021).

Bu bakımdan, Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı sürecindeki siyasi ve toplumsal mücadelesini yansıtmaktadır. Bu dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında yaşanan önemli bir siyasi evre olup, Meşrutiyetin yeniden ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu hızlandıran faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Meşrutiyetin İlk Denemeleri

Meşrutiyetin yeniden ilanının ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan siyasi ve toplumsal dönüşüm, yeni bir politik atmosferin oluşmasına neden olmuştur. Ancak, bu dönemdeki siyasi denemeler ve Meşrutiyetin ilk uygulamaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış zorluklarla mücadele ettiği karmaşık bir dönemi temsil etmektedir (Düzenli, 2020).

Meşrutiyetin ilk denemeleri, Osmanlı toplumunda demokratikleşme çabalarının bir yansıması olarak görülmektedir. 1908 yılındaki II. Meşrutiyet'in ardından, siyasi partilerin faaliyete geçmesi, parlamentonun kurulması ve basın özgürlüğünün genişlemesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde, çeşitli siyasi gruplar

ve partiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zorluklara çözüm aramış ve ülkenin geleceği üzerinde fikir birliği sağlamaya çalışmıştır.

Ancak, Meşrutiyetin ilk denemeleri, çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Siyasi partiler arasındaki rekabet ve çatışmalar, istikrarsız bir siyasi atmosferin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu savaş koşulları ve ekonomik zorluklar, Meşrutiyetin uygulanmasını güçleştirmiş ve siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır.

Meşrutiyetin ilk denemeleri, aynı zamanda toplumsal değişimlere ve reformlara yönelik bir çabanın da bir yansımasıdır. Eğitim alanındaki reformlar, azınlıkların haklarına saygı gösterilmesi, ve sosyal adaletle ilgili çabalar, Meşrutiyetin getirdiği siyasi değişimlere paralel olarak gerçekleşmiştir.

Bu bakımdan, Meşrutiyetin ilk denemeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde yaşanan önemli bir evreyi temsil etmektedir. Bu dönemdeki siyasi ve toplumsal çalkantılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu karmaşık durumu yansıtmakta ve Meşrutiyetin uygulanmasındaki ilk adımlar, ülkenin tarihinde önemli bir dönemeç olmuştur (Yalın, 2023).

Birinci Meşrutiyet ve Sorunlar

Birinci Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihindeki önemli bir siyasi dönemi temsil etmektedir. 1876 yılında ilan edilen Birinci Meşrutiyet, Osmanlı toplumunda siyasi katılımın artmasına ve temel hakların tanınmasına yönelik önemli bir adım olmuştur. Ancak, bu dönemde yaşanan sorunlar, Meşrutiyetin istikrarsız bir biçimde uygulanmasına ve kısa ömürlü bir deneme olmasına neden olmuştur.

Birinci Meşrutiyet döneminin en önemli özelliklerinden biri, Kanun-i Esasi'nin ilan edilerek temel hak ve özgürlüklerin tanınmasıdır. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal bir düzenin ilk kez resmi olarak tanındığı anlamına gelmekteydi. Ancak, bu anayasal düzenin uygulanmasıyla ilgili yaşanan zorluklar, Birinci Meşrutiyet dönemini olumsuz etkileyen önemli bir faktördü (Yılmaz & Kırmızı, 2008).

Birinci Meşrutiyet dönemindeki en belirgin sorunlardan biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış zorluklarla karşı karşıya olmasıydı. Bu dönemdeki siyasi belirsizlik ve toplumsal huzursuzluklar, imparatorluğun zayıf bir yönetimle mücadele ettiğini gösteriyordu. Ayrıca, devletin içindeki farklı siyasi gruplar arasındaki çatışmalar, Meşrutiyetin uygulanmasını güçleştirmiş ve hükümetin istikrarsızlığını artırmıştır.

Birinci Meşrutiyet dönemindeki bir diğer önemli sorun, etnik ve dini gruplar arasındaki gerilimlerdi. Özellikle, azınlıkların hakları konusundaki belirsizlikler ve çatışmalar, toplumsal huzursuzluğu artırmış ve birliği zayıflatmıştır.

Buna ek olarak, Birinci Meşrutiyet döneminde ordunun siyasi rolü önemli bir sorun teşkil etmiştir. Ordunun siyasi müdahalesi, hükümetin istikrarını sarsmış ve Meşrutiyetin sağlıklı bir şekilde uygulanmasını engellemiştir.

Bu bakımdan, Birinci Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının bir yansıması olmasına rağmen, yaşanan sorunlar ve zorluklar nedeniyle kısa ömürlü bir deneme olarak kalmıştır. Bu dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve toplumsal çalkantılarla dolu bir evresini temsil ederken, Meşrutiyetin istikrarlı bir biçimde uygulanabilmesi için çözülmesi gereken bir dizi sorunun olduğunu göstermiştir (Başar, 2017).

II. Meşrutiyetin Zorlukları

II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde demokratikleşme çabalarının ve siyasi değişim arayışlarının bir devamını temsil etmektedir. Ancak, bu dönemde yaşanan zorluklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı iç ve dış baskılarla birleşerek, Meşrutiyetin sağlıklı bir şekilde uygulanmasını engellemiştir.

II. Meşrutiyetin en büyük zorluklarından biri, imparatorluğun içinde bulunduğu karmaşık siyasi ortamdır. Bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı gibi büyük çalkantılara sahne olmuştur. Bu savaşlar, imparatorluğun toprak kaybına uğramasına ve içsel çatışmaların derinleşmesine

neden olmuştur. II. Meşrutiyet dönemi, bu zorlayıcı dış koşullar altında siyasi bir istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmıştır.

Ayrıca, II. Meşrutiyetin zorlukları arasında, toplumsal ve etnik çeşitliliğin yönetilmesi zorunluluğu da yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir yapıya sahipti. II. Meşrutiyet döneminde, azınlıkların hakları konusundaki belirsizlikler ve bu gruplar arasındaki gerilimler, toplumsal huzursuzluğu artırmıştır (Demirci, 2019).

Bunun yanı sıra, II. Meşrutiyet döneminde ordu içindeki siyasi müdahaleler önemli bir sorun teşkil etmiştir. Askeri müdahaleler ve darbe girişimleri, siyasi istikrarsızlığı artırmış ve Meşrutiyetin uygulanmasını zorlaştırmıştır. Ordunun siyasi rolleri, hükümetle ordunun ilişkilerini belirsizleştirmiş ve demokratikleşme çabalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

II. Meşrutiyet döneminde, siyasi partiler arasındaki çekişmeler ve içsel bölünmeler de bir diğer önemli zorluk olmuştur. Partiler arası rekabet, istikrarsız bir siyasi atmosferin oluşmasına neden olmuş ve Meşrutiyetin uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Bu bakımdan, II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde demokratikleşme çabalarının bir parçası olarak önemli bir yer tutar. Ancak, yaşanan zorluklar, iç ve dış etmenlerle birleşerek, Meşrutiyetin beklenen başarıya ulaşmasını engellemiştir. II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde karşılaşılan karmaşık bir evreyi temsil ederken, bu dönemin zorlukları, imparatorluğun çöküş sürecine zemin hazırlamıştır (Seçkin, 2023).

Jön Türk Hareketi

Jön Türklerin İdeolojisi

Jön Türk Hareketi, Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli bir siyasi ve entelektüel dönemi temsil etmektedir. Jön Türklerin İdeolojisi, bu hareketin temel fikirlerini ve hedeflerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Jön Türkler, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde etkin olan bir grup aydın ve subaydan oluşan bir siyasi oluşumdur.

Jön Türklerin temel ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi ve toplumsal değişimleri gerçekleştirmeyi amaçlayan bir reform programını içermektedir. Bu reform programının merkezinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlendirilmesi, adaletin sağlanması, hukuki eşitlik ve vatandaşlık haklarına dayalı modern bir devlet yapısının oluşturulması bulunmaktadır. Jön Türkler, özellikle anayasal düzenin kurulması ve demokratik ilkelerin benimsenmesi yoluyla Osmanlı toplumunu modernleştirmeyi hedeflemişlerdir.

İdeolojik olarak, Jön Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu yapısını koruma ve farklı etnik gruplar arasında eşitliği teşvik etme amacındaydı. Bu çerçevede, Jön Türklerin ideolojisi, etnik ve dini farklılıkları vurgulayan bir Osmanlı kimliği oluşturma çabasını içermektedir. Bu, imparatorluğun birliğini ve beraberliğini sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımdı (Ergen & Oldaç, 2020).

Ayrıca, Jön Türk Hareketi'nin ideolojisi, halkın siyasi katılımını ve temsilini vurgulayan bir demokratik anlayışı içermektedir. Jön Türkler, halkın daha fazla katılımını teşvik ederek, siyasi süreçlere etkin bir şekilde dahil olmalarını savunmuşlardır. Bu, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte daha fazla siyasi özgürlük ve vatandaşlık haklarının tanınmasını hedefleyen bir perspektife işaret etmiştir.

Ancak, Jön Türklerin ideolojisi üzerindeki tartışmalar, hareketin içindeki ideolojik çeşitliliği ve farklı görüşleri yansıtmaktadır. Reformist ve modernist düşünceye sahip Jön Türkler, imparatorluğun çeşitli sorunlarına çözüm bulma konusunda farklı yaklaşımları benimsemişlerdir.

Bu bakımdan, Jön Türklerin İdeolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde önemli bir rol oynayan ve siyasi değişimi teşvik eden temel prensipleri içermektedir. Jön Türkler, ideolojik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu güçlendirmeyi, toplumsal adaleti sağlamayı ve demokratikleşmeyi amaçlayan bir hareketin öncüleridir (Fendoğlu vd., 2020).

İttihat ve Terakki Cemiyeti

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nda etkili olan ve Jön Türk ideallerini benimseyen bir siyasi örgütlenmedir. Özellikle 1908 Meşrutiyet Devrimi'nden sonra etkin bir rol oynayan bu cemiyet, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi arenada etkili olmuş ve reformist bir politika izlemiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nu içinde bulunduğu zorluklardan kurtarmak ve modern bir devlet haline getirmektir. Cemiyet, imparatorluğun siyasi, ekonomik ve askeri alanda güçlenmesini hedeflemiş, aynı zamanda toplumsal adalet ve eşitlik ilkesini savunmuştur. Bu bağlamda, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyetin ilanı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde etkin bir rol oynamış ve çeşitli reformları hayata geçirmiştir.

Cemiyetin ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nu etnik ve dini çeşitliliğiyle bir arada tutarak, bu çeşitliliği bir güç olarak kullanma yönündedir. İttihat ve Terakki, Osmanlı milletini vurgulayarak, imparatorluğun çeşitli toplulukları arasında birlik ve dayanışma oluşturmayı amaçlamıştır (Cenan, 2023).

Özellikle I. Dünya Savaşı öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirmesi, imparatorluğun savaşa girmesine ve ardından yaşanan içsel ve dışsal zorluklara yol açmıştır. Cemiyet, savaşa giriş kararıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak kaybetmesine ve içsel sorunlarla mücadele etmesine sebep olmuştur.

Ancak, İttihat ve Terakki'nin yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu, yine de çeşitli reformları hayata geçirmiş ve modernleşme çabalarına devam etmiştir. Bu dönemde, eğitim, hukuk ve ekonomi alanlarında yapılan reformlar, imparatorluğun daha etkin ve modern bir devlet haline gelmeye çalıştığını göstermiştir.

Bu bakımdan, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde önemli bir siyasi aktör olmuş, reformist idealleriyle imparatorluğun modernleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Ancak, cemiyetin liderliği altında yaşanan bazı kararlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun zorluklarla karşılaşmasına ve sonunda çöküşüne katkıda bulunmuştur (Koçak, 2021).

1908 Devrimi

1908 Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve toplumsal yapısında önemli değişikliklere yol açan bir dönemi simgeler. Bu devrim, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi anlamda bir dönüşümü başlatarak, Meşrutiyetin ilanını ve Jön Türk hareketinin etkinleşmesini sağlamıştır.

1908 yılında gerçekleşen devrim, Osmanlı toplumunda halkın taleplerini ve özellikle Jön Türklerin reformist ideallerini yansıtan önemli bir olaydır. Bu devrim, Meşrutiyetin tekrar yürürlüğe girmesini sağlamış ve Kanun-i Esasi'nin yeniden kabul edilmesiyle birlikte temel hakların tanınması adına önemli adımlar atılmıştır (Düzenli, 2020).

Devrim, II. Abdülhamid'in despotik yönetimine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. II. Abdülhamid dönemindeki baskıcı politikalar ve yönetim tarzı, toplumda hoşnutsuzluğa ve taleplere neden olmuştur. Bu bağlamda, 1908 Devrimi, halkın ve Jön Türklerin reform taleplerini karşılamak amacıyla gerçekleşen bir olaydır.

Devrimin en önemli sonuçlarından biri, Meşrutiyetin ilan edilerek Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzenin tekrar kurulması olmuştur. Bu, Osmanlı toplumunda siyasi katılımın artmasını, temel hakların tanınmasını ve demokratik ilkelerin uygulanmasını amaçlamıştır.

1908 Devrimi, Jön Türklerin güç kazanmasını ve Osmanlı İmparatorluğu'nda etkili bir siyasi hareket haline gelmelerini sağlamıştır. Jön Türkler, devrimin ardından Osmanlı siyasetinde etkin bir rol oynayarak reformlar için çaba sarf etmiş ve modernleşme çabalarını desteklemiştir.

Ancak, 1908 Devrimi'nin ardından yaşanan gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zorlukları ve çatışmaları ortaya koymuştur. II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun içsel ve dışsal sorunlarla mücadele ettiği bir evre olmuş, bu da imparatorluğun çöküş sürecini hızlandırmıştır (Yalın, 2023).

Bu bakımdan, 1908 Devrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde önemli bir dönemi simgeler. Meşrutiyetin ilanı ve Jön Türklerin etkinleşmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve toplumsal yapısında gerçekleşen değişimleri başlatmış ve modernleşme çabalarına ivme kazandırmıştır. Ancak, bu dönemin sonuçları, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne ve sonrasında yaşanan gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Osmanlı Anayasaları

Kanun-i Esasi ve İlk Anayasa Denemeleri

Osmanlı Anayasaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde ve siyasi dönüşümlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, Kanun-i Esasi ve İlk Anayasa Denemeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun anayasal düzenini kurma çabalarının bir yansımasıdır. Bu dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzenin benimsenmesi ve uygulanması için bir dizi girişimin gerçekleştirildiği bir evreyi temsil etmektedir.

Kanun-i Esasi, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1876 yılında ilan edilen bir anayasadır ve Osmanlı tarihindeki ilk anayasa olarak önem taşır. Bu anayasa, Meşrutiyetin ilanını ve Osmanlı İmparatorluğu'nda temel hak ve özgürlüklerin tanınmasını sağlamıştır. Kanun-i Esasi, Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzenin ilk adımı olması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ancak, Kanun-i Esasi'nin uygulanmasında yaşanan zorluklar ve siyasi istikrarsızlık, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir dizi anayasa denemesinin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu dönemde, Osmanlı hükümeti çeşitli anayasa tasarıları üzerinde çalışmış ve bunların uygulanması için çaba sarf etmiştir. Ancak, iç ve dış zorluklar, bu denemelerin istikrarlı bir şekilde uygulanmasını engellemiştir (Yılmaz & Kırmızı, 2008).

İlk Anayasa Denemeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda Meşrutiyetin kökleşmesi ve demokratik ilkelerin yerleşmesi adına yapılan girişimleri içermektedir. Bu denemeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzenin sürdürülmesi ve güçlendirilmesi amacı taşımıştır. Ancak, bu denemelerin başarısızlıkla sonuçlanması, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zorlu koşulları ve siyasi karmaşıklığı göstermektedir.

Bu bakımdan, Osmanlı Anayasaları, imparatorluğun tarihindeki önemli dönemleri temsil etmektedir. Kanun-i Esasi ve İlk Anayasa Denemeleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun anayasal düzenleme çabalarının ilk adımları olmuş, ancak çeşitli zorluklar ve çatışmalar nedeniyle istenilen başarıya ulaşamamıştır. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının ve siyasi dönüşümlerinin karmaşıklığını ve zorluklarını ortaya koymuştur.

1876 ve 1909 Anayasaları Arasındaki Farklar

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki anayasal düzenin evrimi, 1876 ve 1909 yıllarında kabul edilen iki önemli anayasa arasında belirgin farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu dönemdeki siyasi değişimler, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının karmaşıklığını ve toplumsal dinamiklerini yansıtmaktadır (Fendoğlu vd., 2020).

1876 Anayasası, Kanun-i Esasi olarak da bilinir, Osmanlı İmparatorluğu tarihindeki ilk anayasa olma özelliğini taşır. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte kabul edilen bu anayasa, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, 1876 Anayasası'nın uygulanmasında yaşanan zorluklar ve siyasi istikrarsızlık, bu dönemin kısa ömürlü olmasına neden olmuştur. 1878'de II. Abdülhamid tarafından askıya alınan bu anayasa, Osmanlı toplumunda siyasi katılımın sınırlı olmasına ve otoriter bir yönetim biçiminin devam etmesine sebep olmuştur (Başar, 2017).

1909 Anayasası ise II. Meşrutiyet döneminin bir ürünüdür ve Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düzenin ikinci denemesidir. Bu anayasa, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve Meşrutiyetin tekrar ilan edilmesiyle birlikte kabul edilmiştir. 1909 Anayasası, öncekine göre daha geniş kapsamlı bir demokratik yapı sunmuş ve Osmanlı toplumunda daha fazla siyasi katılımı öngörmüştür. Bu anayasa, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almanın yanı sıra, seçim özgürlüğü ve halkın temsilini artırmaya yönelik reformları da içermiştir.

Farklılıklar arasında bir diğer önemli nokta, 1909 Anayasası'nın etnik ve dini grupları daha iyi temsil etmeyi amaçlamasıdır. Bu anayasa, azınlıklara daha fazla hak ve özgürlük tanıyarak, Osmanlı İmparatorluğu'nu birçok farklı topluluktan oluşan bir yapıya dönüştürme çabasını yansıtmıştır.

Ancak, her iki anayasa da uygulamada belirgin zorluklarla karşılaşmış ve siyasi istikrarsızlıkla mücadele etmiştir. II. Meşrutiyet dönemi, iç ve dış zorluklar nedeniyle kısa ömürlü olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecini hızlandırmıştır.

Bu bakımdan, 1876 ve 1909 Anayasaları arasındaki farklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun anayasal düzenleme çabalarındaki evrimi ve bu süreçte karşılaşılan zorlukları yansıtmaktadır. Her iki anayasa da Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının bir parçasını oluştururken, uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar, imparatorluğun çalkantılı dönemine işaret etmektedir (Ergen & Oldaç, 2020).

Anayasal Gelişmelerin Toplumsal Etkileri

1.1.1. Eğitim Reformları

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki anayasal gelişmeler, sadece siyasi düzeni değil, aynı zamanda toplumun genel yapısını da etkilemiş ve döneminde önemli toplumsal değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda, anayasal gelişmelerin toplumsal etkileri, özellikle eğitim reformları üzerinden incelenebilmektedir.

Anayasal gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan Meşrutiyet dönemi, Osmanlı toplumunda eğitim alanında çeşitli reformların gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır. Bu reformlar, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme süreci içinde eğitim sisteminin güçlendirilmesi ve çağdaş standartlara uyum sağlaması amacını taşımıştır.

Eğitim reformları arasında en önemli adımlardan biri, okullara ve eğitim kurumlarına daha fazla özerklik tanınmasıdır. Meşrutiyet dönemi, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının eğitimle ilgili kararlarda daha etkili bir rol oynamasını teşvik etmiştir. Bu, eğitim politikalarının daha geniş bir perspektife dayanmasını sağlamış ve toplumun ihtiyaçlarına daha duyarlı bir eğitim sistemi oluşturulmasına katkı sağlamıştır (Demirci, 2019).

Ayrıca, eğitim reformları kapsamında mektep ve medrese sistemlerinde de değişikliklere gidilmiştir. Yeni eğitim müfredatları, bilimsel ve çağdaş konulara daha fazla vurgu yaparak, öğrencilerin teknik ve mesleki becerilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde açılan yeni okullar ve eğitim kurumları, Osmanlı toplumunda eğitim alanında daha fazla fırsat ve çeşitlilik sunmuştur.

Eğitim reformları, özellikle kadınların eğitimine yönelik atılan adımlarla da dikkat çekmiştir. Meşrutiyet döneminde kadınlar için özel okulların açılması ve eğitim hakkının genişletilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir adım olmuştur. Bu, Osmanlı toplumunda kadınların sosyal ve ekonomik hayatta daha aktif bir rol oynamasını teşvik etmiştir.

Ancak, eğitim reformlarının tam anlamıyla başarılı olamadığı ve uygulamada belirli zorluklarla karşılaşıldığı da unutulmamalıdır. Ekonomik kısıtlamalar, altyapı eksiklikleri ve toplumsal direnç gibi faktörler, eğitim reformlarının istenen düzeyde uygulanmasını engellemiştir.

Bu bakımdan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki anayasal gelişmelerin toplumsal etkileri, özellikle eğitim reformları aracılığıyla görünür hale gelmiştir. Bu reformlar, Osmanlı toplumunda eğitim alanındaki dönüşümü temsil ederken, aynı zamanda modernleşme çabalarının bir parçasını oluşturmuştur (Seçkin, 2023).

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Meşrutiyet

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Meşrutiyet dönemi, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın hakları konusunda önemli değişimlere ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemdeki anayasal gelişmeler, kadınların toplumsal ve politik katılımında artışa neden olmuştur. Meşrutiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalığı artırmış ve kadın haklarının tanınmasını hedeflemiştir.

Meşrutiyet döneminde kadınlar için eğitim imkanları genişlemiş, özel kadın okulları açılmış ve kadınların sosyal hayata daha aktif katılımı teşvik edilmiştir. Bu, Osmanlı toplumunda kadınların kamusal alanlarda daha fazla görünürlüğünü sağlamış ve toplumsal cinsiyet normlarına meydan okumuştur. Kadınlar, Meşrutiyet döneminde dernekler kurarak sosyal ve politik konularda etkili olmuş ve hakları için mücadele etmiştir.

Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemelerin yanı sıra, bazı sınırlamalar ve zorluklar da mevcuttu. Toplumun geleneksel normlarına karşı direnç, kadınların politik arenada tam anlamıyla eşit temsil edilmemesine neden oldu. Ayrıca, bu dönemdeki siyasi ve sosyal belirsizlikler, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki çabaları olumsuz etkilemiştir (Cenan, 2023).

1.1.3. Azınlıkların Anayasal Hakları

Meşrutiyet dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan azınlıkların anayasal hakları konusunda da önemli gelişmelere sahne olmuştur. Anayasa reformları, farklı etnik, dini ve kültürel grupların haklarını tanımayı amaçlamış ve Osmanlı toplumunu çok kültürlü bir yapıya doğru evrilmesini sağlamıştır.

Azınlıkların anayasal hakları, bu dönemde daha fazla tanınmış ve korunmuştur. Anayasa, azınlıklara eğitim, dil, kültür ve dini pratikler konusunda özgürlük tanıyan maddeler içermiştir. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan farklı toplulukların kendi kimliklerini sürdürmelerini ve bu çeşitliliğin bir zenginlik olarak kabul edilmesini desteklemiştir.

Ancak, azınlıkların anayasal hakları konusundaki uygulamada da zorluklar yaşanmıştır. Toplumsal ve siyasi gerilimler, azınlıkların haklarını sınırlayan politikalara yol açmış ve bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli dönemlerinde azınlıklar arasındaki ilişkileri etkilemiştir (Koçak, 2021).

Bu bakımdan, Meşrutiyet dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal cinsiyet ve azınlıkların anayasal hakları konusunda önemli adımları içermiştir. Ancak, bu dönemde yaşanan zorluklar ve çatışmalar, anayasal gelişmelerin uygulamada tam anlamıyla başarılı olmasını engellemiştir. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme ve çeşitli toplumsal dinamikleri dengeleme çabalarını yansıtmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasal Hareketlerin Sonuçları

Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleşen anayasal hareketler, imparatorluğun siyasi ve toplumsal yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Ancak, bu hareketlerin sonuçları, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde karşılaştığı zorlukları ve çöküş sürecini belirginleştirmiştir.

Meşrutiyet döneminin başarısızlıkları ve süregelen içsel çatışmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nu istikrarsız bir duruma sürüklemiştir. Anayasal değişimlere rağmen, Osmanlı toplumu üzerindeki baskılar devam etmiş ve siyasi karmaşa artmıştır. Hükümetin reformları etkili bir şekilde uygulayamaması, ekonomik sorunlar, etnik ve dini çatışmalar gibi faktörler, anayasal hareketlerin sınırlarını belirlemiştir (Düzenli, 2020).

Anayasal hareketlerin bir sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan dağılma süreci, imparatorluğun farklı bölgelerinde bağımsızlık hareketlerini tetiklemiştir. Balkanlar ve Arap bölgelerindeki bağımsızlık istekleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını daraltmış ve ulusal devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.1.4. Dağılma Süreci ve Osmanlı'nın Sonu

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki anayasal hareketlerin sonuçları, imparatorluğun çöküş sürecini hızlandırmış ve Osmanlı'nın sonunu getirmiştir. Dağılma süreci, içsel isyanlar, dış müdahaleler ve toplumsal huzursuzluklarla karakterizedir (Fendoğlu vd., 2020).

Balkan Savaşları (1912-1913) ve I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun zaten zayıf olan yapısını daha da kötüleştirmiştir. Balkanlar'daki kayıplar ve Arap topraklarındaki isyanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını daraltmış ve imparatorluğun ekonomik olarak çökmesine katkıda bulunmuştur.

1918'de Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması, İtilaf Devletleri tarafından imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı'nın fiilen sona ermiş ve işgal edilmeye başlanmıştır. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi olarak 1922'de sona ermesiyle tamamlanmıştır.

Bu bakımdan, Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal hareketlerin sonuçları, çeşitli iç ve dış etmenlerle birleşerek imparatorluğun çöküş sürecini hızlandırmıştır. Anayasal değişim çabaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarını temsil etmiş olsa da, bu çabaların başarısızlıkları ve yaşanan toplumsal çalkantılar, imparatorluğun varlığının sonunu getirmiştir. (Yalın, 2023).

1.1.5. Anayasal Hareketlerin Bıraktığı Kalıcı İzler

Anayasal hareketlerin en önemli izlerinden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi düzenin değişmesi ve anayasal bir yapıya geçiş çabalarıdır. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı toplumunda siyasi katılımı artırmış, temel hak ve özgürlükleri tanıyan bir anayasal düzenin benimsenmesini sağlamıştır. Bu, Osmanlı

İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde önemli bir adım olmuş ve sonraki dönemlerde bu çabaların etkilerini görmemize neden olmuştur.

Anayasal hareketlerin bıraktığı bir diğer kalıcı iz, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etnik ve dini çeşitliliğin tanınması ve korunması çabalarıdır. Meşrutiyet dönemi, azınlıklara yönelik anayasal hakları genişletmiş ve farklı etnik grupların kendi kültür ve dillerini sürdürmelerine olanak tanımıştır. Bu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü yapısını güçlendirmiş ve ulusal kimlikleri desteklemiştir.

Eğitim reformları da anayasal hareketlerin bıraktığı izler arasında önemli bir yer tutar. Meşrutiyet dönemi, eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle Osmanlı toplumuna daha modern, bilimsel ve çağdaş bir eğitim imkanı sunmuştur. Bu, Osmanlı halkının bilinçlenmesini artırmış ve toplumun genel modernleşme sürecine katılımını teşvik etmiştir (Yılmaz & Kırmızı, 2008).

Ancak, bu izlerin yanı sıra anayasal hareketlerin başarısızlıkları ve çatışmalar da Osmanlı toplumunu olumsuz etkilemiştir. Siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve dış müdahaleler, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına ve çöküş sürecinin hızlanmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel evriminde kritik bir döneme ışık tutan Anayasal Hareketlerin analizini sunarak, bu dönemin Osmanlı toplumuna ve modern Türkiye'nin oluşumuna olan etkilerini anlamaya yönelik bir çaba içindeydi. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel yapılarını sarsarak, modernleşme çabalarını başlatmıştır. Meşrutiyet hareketleri, bu süreci daha da ileri taşıyarak siyasi temsiliyeti genişletmiş ve toplumsal değişimlere zemin hazırlamıştır.

Araştırmanın ana bulgularından biri, anayasal girişimlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine katkıda bulunduğu ve modern Türkiye'nin temellerini attığıdır. Jön Türk Hareketi'nin ve Osmanlı Anayasaları'nın analizi, bu değişimlerin nasıl bir siyasi ve toplumsal atmosferde gerçekleştiğini anlamamıza olanak sağlamıştır. Siyasi partilerin yükselişi, sivil toplumun güçlenmesi ve azınlıkların anayasal hakları gibi konular, anayasal gelişmelerin Osmanlı İmparatorluğu'nda nasıl yankı bulduğunu gösteren önemli unsurlardır.

Ayrıca, bu araştırma, anayasal hareketlerin Osmanlı toplumunu sadece siyasi değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel düzeyde de nasıl etkilediğine odaklanarak, bu dönemin karmaşıklığını vurgulamaktadır. Anayasal değişimlerin eğitim, cinsiyet rolleri, etnik gruplar arası ilişkiler gibi alanlarda nasıl bir etki yarattığını anlamak, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinin tam bir anlayışını elde etmemize yardımcı olacaktır.

Bu bakımdan, bu araştırma, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesindeki bu kritik dönemi anlamamıza katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Anayasal Hareketlerin, Osmanlı toplumunu ve devlet yapısını derinden etkileyerek modern Türkiye'nin temellerini atan önemli bir evre olduğunu ortaya koyan bu çalışma, tarih, siyaset bilimi ve toplumsal değişim alanındaki literatüre katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

KAYNAKÇA

1. Başar, C. K. (2017). Osmanlı Millet Sisteminden Ulusa Geçiş. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, 4, 34-45.
2. Cenan, E. (2023). Osmanlı-Türk Anayasacılığı: 1876 Tarihli Kanun-ı Esasi. *Adalet Dergisi*, 71(2023), 565-604. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1391712>
3. Demirci, A. (2019). Osmanlı Devleti'nde Taşra Ticaret Mahkemeleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 75, 95-129.
4. Düzenli, K. (2020). Erken Dönemden Anayasal Döneme Osmanlı İmparatorluğu'nda Yerel Yönetimler. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 136-149.
5. Ergen, Z., & Oldaç, B. D. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Bütçe Hakkının Gelişim Süreci. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(3), 239-253. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.628952>

6. Fendoğlu, H. T., Ünal Açıkgöz, M., & Güler, A. S. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'nun Anayasal Düzeninin Bozulması ve Modernleşme (1699-1839). *Adalet Dergisi*, 64, 207-238.
7. Koçak, B. (2021). Osmanlı – Türk Anayasaları Üzerinde Gerçekleştirilen Önemli Değişiklikler. *Avrasya Dosyası*, 12(2), 57-83.
8. Seçkin, A. (2023). Osmanlı Devleti'nde Temel Hak ve Hürriyetlerin Anayasal Nitelikteki Yasal Metinlere Yansıması. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 6(8), 81-133. <https://doi.org/10.56448/ataddergi.1294368>
9. Yalın, M. (2023). Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmelerinde Sosyal Politika. *Adalet Dergisi*, 71(2023), 341-387. <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1391692>
10. Yılmaz, H., & Kırmızı, A. (2008). Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma Öncesi Meşrutiyetçi Gelişmeler. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 24, 1-30.

(27)

Asan EGIZOV¹⁷⁵

CRIMEAN TATARS: INDIGENOUS PEOPLES VS. NATIONAL MINORITIES
KIRIM TATARLARI: YERLİ HALKLAR ULUSAL AZINLIKLARA KARŞI

ABSTRACT

This article explores the complex identity and status of the Crimean Tatars within the context of indigenous peoples versus national minorities. The Crimean Tatars, a Turkic ethnic group indigenous to the Crimean Peninsula, have faced significant historical challenges including forced displacement, cultural suppression, and political marginalization. This study examines the historical background, cultural heritage, and political struggles of the Crimean Tatars to elucidate their classification as an indigenous people rather than merely a national minority.

By analyzing historical events, legal frameworks, and contemporary political dynamics, the article highlights the distinctive attributes of Crimean Tatar identity and the implications of their indigenous status for their rights and recognition. It contrasts the Crimean Tatars' experiences with those of national minorities in different regions, shedding light on the unique socio-political and cultural challenges they encounter. The findings underscore the importance of recognizing the Crimean Tatars as an indigenous people with inherent rights to their ancestral lands, cultural heritage, and self-determination. This recognition is crucial for addressing their historical grievances and ensuring their future protection and prosperity amid ongoing geopolitical tensions and social upheavals.

Keywords: Crimean Tatars, Indigenous People, National minority.

ÖZ

Bu makale, Kırım Tatarlarının karmaşık kimliğini ve statüsünü yerli halklar ve ulusal azınlıklar bağlamında incelemektedir. Kırım Yarımadası'na özgü bir Türk etnik grubu olan Kırım Tatarları, zorla yerinden edilme, kültürel baskı ve siyasi marjinalleşme gibi önemli tarihsel zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma, Kırım Tatarlarının tarihsel geçmişini, kültürel mirasını ve siyasi mücadelelerini inceleyerek, ulusal bir azınlıktan ziyade yerli bir halk olarak sınıflandırılmalarına açıklık getirmektedir.

Tarihi olayları, yasal çerçeveleri ve güncel siyasi dinamikleri analiz eden makale, Kırım Tatar kimliğinin ayırt edici özelliklerini ve yerli statülerinin hakları ve tanınmaları üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Kırım Tatarlarının deneyimlerini farklı bölgelerdeki ulusal azınlıkların deneyimleriyle karşılaştırarak, karşılaştıkları benzersiz sosyo-politik ve kültürel zorluklara ışık tutmaktadır. Bulgular, Kırım Tatarlarının ata toprakları, kültürel mirasları ve kendi kaderlerini tayin etme gibi doğal haklara sahip yerli bir halk olarak tanınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu tanıma, devam eden jeopolitik gerilimler ve sosyal çalkantıların ortasında tarihsel mağduriyetlerinin giderilmesi ve gelecekteki koruma ve refahlarının sağlanması için hayati önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatarları, Yerli Halk, Ulusal azınlık.

¹⁷⁵ Ankara Yıldırım Beyazıt University; Faculty of Political Sciences; Department of Political Science and Public Administration; korbek.hm@gmail.com; ORCID iD: 0009-0003-7422-5827

INTRODUCTION

The Crimean Tatars are a people who, in the 21st century, continue to fight to regain their rights. Their ancestors have lived in Crimea since Paleolithic times, and by the early 18th century, they dominated the entire peninsula. However, by the 19th century, forced emigration made them a minority in their homeland. Today, after more than two centuries of adversity, the Crimean Tatars are facing concerns about the preservation of their language and cultural traditions. They persist in their struggle to maintain their identity and restore their political rights. The loss of their statehood in 1783, following the Russian Empire's annexation of Crimea, led to the erosion of their political status and hindered their development in their historical homeland.

Historically, the Crimean Tatars, like many other peoples situated at the "border of civilizations," lived where various cultures, empires, and peoples intersected. These regions, including the Balkans, Crimea, and the Caucasus, have experienced numerous dramatic events that have deeply affected their inhabitants and left significant marks on human history. Despite the advancements in human rights during the 20th century, the people of these borderlands have endured many atrocities.

The Crimean Tatars' situation is unique due to the lack of proper international condemnation for the historical crimes committed against them, particularly the 1944 deportation. Although many Crimean Tatars have returned to Crimea after decades of exile, a significant number still reside in the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS), unable to return to their ancestral homeland. Those who have managed to return face systemic obstacles to settling in their native land and challenges in reclaiming their political rights and historical justice.

In this article, we will examine whether the Crimean Tatars are considered an indigenous people or a national minority, their return to Crimea after years of exile, their resettlement, and their ongoing struggle to restore their political rights.

This analysis aims to shed light on the complexities of the Crimean Tatars' historical and contemporary experiences. By exploring their status, return, and settlement in Crimea, as well as their efforts to reclaim political rights, we can better understand the challenges they face and the broader implications for their identity and autonomy. This investigation not only contributes to the historical understanding of the Crimean Tatars but also highlights the need for continued support and acknowledgment of their struggles in the international community.

The Origin and Ethnogenesis of the Crimean Tatars

The Crimean Tatars are a Turkic ethnic group indigenous to Crimea and the Northern Black Sea region, practicing Sunni Islam and following the Hanafı madhab. The term "Tatar" originally denoted Mongol clans under Genghis Khan, but over time it was used more broadly to describe various Turkic-speaking nomadic peoples from the East. This broad application confused other Tatar groups, such as Astrakhan, Kazan, Barabian, Siberian, and Bashkir Tatars (Greta Lynn Uehling, 2004). Some Crimean Tatars prefer the term "Kyrymly," which emphasizes their ancient connection to Crimea and their descent from the peninsula's historic inhabitants (M. N. Guboglo, 1998). The term "Kyrymly" reflects the complex history of migration and settlement in the region, which has seen a succession of different peoples over millennia (E.M. Ozenbashly, 1997; S.Ya. Kozlov, L.V. Chizhova, 2003).

The history of Crimea as a melting pot of civilizations includes early inhabitants such as the Taurians, referenced by Homer (V.E. Vozgrin, 1992). Ancient Greeks established colonies like Karkinitida and Chersonese along the coast but had limited contact with the indigenous population. Subsequent waves of migration included Scythians, Sarmatians, Goths, Huns, Khazars, Pechenegs, Cumans, and Kipchaks, who successively settled in Crimea (A.R. Vyatkin, 1997; V.E. Vozgrin, 1992). The Mongol invasion in the 13th century introduced Kipchak Turks to Crimea. However, the Mongols had little impact on the peninsula's population structure, with the Kipchaks integrating with the existing Turkic-speaking communities (O. Gaivoronsky, 2007).

Period of the Crimean Khanate

By the 18th century, the Crimean Tatars, including groups such as the Nogay (steppe), Tat (mountain), and Yaliboylu (coast), numbered approximately 350,000 to 400,000 and were the dominant population in Crimea (Vodarskiy et al., 2003). The Crimean Khanate, established in the early 15th century as a successor to the Golden Horde, was a significant state in Central Europe, despite being under Ottoman suzerainty from 1475. This relationship has been debated, with some historians arguing that the Crimean Khanate retained considerable autonomy and conducted its foreign policy, independent of direct Ottoman control (A. Fisher, 2007; H. Inalchik, 2015). The relationship between the Crimean Khanate and the Ottoman Empire is debated, with some historians arguing that the Khanate was not a colony but rather a semi-autonomous state with its own military and diplomatic practices (Montefiore Sebag Simon, 2001).

Conquest by the Russian Empire

The Crimean Khanate was formally annexed by the Russian Empire on April 19, 1783, following the Küçük Kaynarca Treaty, which ended Ottoman patronage (H. Kirimli, 1996). This annexation resulted in a notable movement of Crimean Tatars to other regions. Over the 19th and early 20th centuries, three major waves of migration occurred, significantly reducing the Crimean Tatar population. By the late 19th century, economic and political pressures, including forced migration and land dispossession, drastically declined the Crimean Tatar population (A.R. Vyatkin, 1997; H. Kirimli, 1996). The Russian administration's policies further marginalized Crimean Tatars, leading to a decline in their demographic presence and political influence on the peninsula (M. Pinson, 1974).

During the first century of Russian rule, Crimean Tatars experienced significant political and economic challenges. The Russian administration provided minimal representation for Crimean Tatars in local governance, initially including them only in limited capacities such as through the Spiritual Board of Tauric Muslims ("Idare-i Ruhaniye"). This organization focused on managing religious affairs rather than political influence. The Russian authorities aimed to integrate religious leaders into the administrative system to exert control over religious practices while limiting their political involvement.

In the late 19th century, İsmail Bey Gasprinskii emerged as a key figure advocating for educational reform among Crimean Tatars and other Muslim communities within the Russian Empire. His efforts to modernize education and promote cultural revival were significant. Gasprinskii's newspaper, "Terjiman," and his innovative schooling methods played a crucial role in shaping a new generation of educated Crimean Tatars (Dzhemilev, 1994). This educated elite began to actively participate in the national movement, influencing the broader socio-political landscape.

The 1905 Russian Revolution, while introducing some liberal reforms, did not lead to substantial changes for Crimean Tatars. They continued to face systemic challenges, including underrepresentation in the newly established State Duma due to restrictive electoral laws. The political space for non-Russian ethnic groups remained limited, and the state consistently curtailed their efforts at political self-organization and representation (Lazzerini, 1973).

World War I and the subsequent revolutions of 1917 created a more dynamic political environment. The overthrow of the monarchy and the brief period of democratization led to increased political activity among various ethnic groups, including Crimean Tatars. Although Crimean Tatars were not major participants in the early revolutionary movements, they were influenced by the broader revolutionary climate and the educational reforms initiated by İsmail Bey Gasprinskii. The younger generation, educated in Ottoman Turkey and exposed to revolutionary ideas, began organizing political movements (Kirimal, 1952; Kirimer, 1993).

In December 1917, the Crimean Tatars convened the Kurultai (national assembly), establishing the Crimean People's Republic. This assembly, representing a broad segment of the Crimean Tatar population, adopted a progressive constitution that emphasized equality for all residents of Crimea, regardless of nationality. Noman Chelebidzhikhan, a prominent leader in the movement, was elected as the head of the new government (Zarubin, 1993).

However, the political landscape in Crimea became increasingly complex with the rise of Bolshevik forces. The Bolsheviks, who were not widely supported in Crimea and faced limited local organizational presence, eventually moved to assert control over the peninsula. Despite the Crimean Tatars' efforts to resist and their contributions to the national movement, the Bolshevik forces succeeded in occupying Crimea by January 1918. The newly formed Crimean People's Republic was short-lived, and its leaders, including Noman Chelebidzhikhan, were arrested and executed (Vozgrin, 1995). The brief existence of the Crimean People's Republic highlighted the aspirations of the Crimean Tatar people for self-determination and their ability to rapidly organize and govern. This period underscored the political and cultural ambitions of the Crimean Tatar community, even as broader geopolitical shifts and internal conflicts affected their trajectory (Fisher, 2007).

Soviet period

During the early Soviet period, the Bolsheviks faced significant challenges in establishing their control over Crimea. The Civil War was marked by severe violence and repression. Bolshevik revolutionary sailors, acting with little discipline and against largely unarmed civilians, committed brutal acts such as the raid on Yevpatoria by the ships "Truvor" and "Romania," where victims were tortured and burned alive (Vozgrin, 1995). This violence, including the Alushta pogrom targeting Crimean Tatar neighborhoods, was not merely random but was influenced by publications and incitements that deepened ethnic divisions (Vozgrin, 1995). The Bolsheviks' arrival was supported by various local groups, including some Greek communities, which contributed to further anti-Tatar violence. Pogroms in towns such as Alushta, Kiziltash, Gurzuf, Nikita, Yalta, and Alupka resulted in over 200 deaths and left thousands homeless (Zarubin, 1996). This violence alienated the Crimean Tatars and generated resistance, including during the Bolsheviks' initial retreat when Crimean Tatars targeted Soviet officials (Krimskiy Vestnik, 1919).

The subsequent period of Soviet rule saw Crimea embroiled in continuous civil conflict, with various foreign and local forces vying for control, including the Red Army, which finally secured the peninsula by November 1920 (Suny, 2001). The assertion of Soviet power raised questions about Crimea's status and administrative structure. The Soviet leadership undertook a policy of "korenizatsiya" (nativization) to strengthen their control by integrating local ethnic groups into the Soviet framework while promoting cultural autonomy (Suny, 2001). Korenizatsiya aimed to foster local governance by promoting ethnic cadres to senior positions and encouraging the development of local cultures. In Crimea, this policy led to the establishment of the Crimean Autonomous Soviet Socialist Republic (ASSR) in October 1921. Veli Ibraimov, a leader of the Crimean Tatar nationalist party "Milli Firka," became head of the Crimean ASSR, marking a period of significant cultural and administrative advancement for Crimean Tatars (Fisher, 2007).

During Ibraimov's tenure, despite facing severe challenges such as the famine of 1921-1923 that devastated the region, Crimean Tatars made notable progress in cultural and educational spheres. The Crimean Tatar language was recognized alongside Russian, and institutions such as Taurida University and the Oriental Institute were established (Djemilev, 1994). However, the policy of korenizatsiya was soon abandoned. By May 1928, Ibraimov was executed amid a broader suppression of the policy. This marked the beginning of a period of increasing political repression, culminating in the purge of Crimean Tatar intellectuals in 1938 (Abibullaeva, 2019). The transition from korenizatsiya to policies of collectivization and de-kulakization led to widespread repression without an ethnic focus, affecting many Crimean Tatars among others (Hayali, 2000).

The korenizatsiya policy had significant impacts, fostering the development of local cultures and providing a formal, though limited, autonomy to various ethnic groups. The policy aimed to integrate these groups into the Soviet system while addressing national aspirations to some extent. Despite its eventual reversal and the subsequent repressions, korenizatsiya contributed to the relatively peaceful dissolution of the Soviet Union by addressing national tensions. In summary, while the Soviet period in Crimea began with severe violence and repression, it also saw attempts at integrating Crimean Tatars into the Soviet system through korenizatsiya. This period was marked by both significant cultural advances and harsh political purges, reflecting the complexities of Soviet national policies.

World War II and the deportation of the Crimean Tatar people

The deportation of the Crimean Tatar people during World War II is a significant event in their recent history. The Crimean Tatars, despite their contributions to the war effort against fascism, were forcibly relocated from Crimea by the Soviet government. This action occurred on May 18, 1944, when the State Defense Committee of the USSR ordered the expulsion of the entire Crimean Tatar population. The formal justification given for this deportation was the accusation of "treason and collaboration with the enemy" during the German occupation of Crimea (G. Bekirova, 2004, 22; A. R. Vyatkin, 1997, 80).

The Crimean Tatars had shown remarkable bravery in the war, with many serving in the Red Army and some even earning the title of Heroes of the Soviet Union (D. Osman, 2016). Despite their active resistance against the Nazis, including participation in partisan movements, their families were targeted for collective punishment by the Nazis and later deported by the Soviets (V. Polyakov, 2017, 116; Filiz Tutku Aydin, 2021, 215). The deportation was carried out hastily and with extreme secrecy. On May 18, 1944, 32,000 NKVD officers began the operation, giving families only 15 minutes to gather their belongings before loading them into cattle cars. Some Crimean Tatars were tragically left behind on the Arabat Spit and drowned at sea when the NKVD realized their oversight (G. Bekirova, 2004, 26; Mubeyyin Batu Altan, 2024).

The deportation led to severe hardships. Estimates suggest that between 183,000 and 238,000 Crimean Tatars were displaced, with a significant portion of them dying due to harsh conditions, hunger, and disease. Reports vary, but official records indicate that 20-25% died, while self-censuses suggest up to 46.2% (N.F. Bugai, 2002; G. Bekirova, 2004, 36).

The justification for the deportation was contradicted by available evidence. Official Soviet documents revealed discrepancies, such as inflated numbers of alleged deserters and accusations of betrayal, which did not align with the actual records of those drafted and their service (International Crimes and History, 2015; J. Otto Pohl, 2015). For instance, official data indicated that only 479 people deserted from the Red Army during the war, far fewer than the number claimed by Soviet authorities (N.F. Bugai, 2002).

By 1945, the Crimean Tatar people were dispersed across various regions, including Turkey, Bulgaria, Romania, and different camps in Europe, as well as in Central Asia and Siberia (Filiz Tutku Aydin, 2000; J. Otto Pohl, 1970). This dispersion posed a significant threat to their national identity and cultural preservation.

The position and actions of Crimean Tatars during World War II

World War II profoundly impacted the Crimean Tatar people, leading to differing interpretations of their actions during the occupation of Crimea. Soviet propaganda portrayed the Crimean Tatars as collaborators with the Nazis, while some Crimean Tatars argued that the majority remained loyal to the Soviet Union and fought against the Nazis (M. Dzhemilev, 1994, 9). The situation was complex, with some Crimean Tatars participating in German-administered units due to dire circumstances, such as starvation in POW camps (D. Motadel, 2013, p. 808; B. G. Williams, 2016, 93).

The Nazis sought to avoid ethnic tensions and maintain stability by encouraging cooperation among all ethnic groups in occupied Crimea. General Manstein aimed to manage this diverse population without favoring any group to prevent unrest (A. Fisher, 2007, 218). This led to some Crimean Tatars forming "self-defense detachments" as a reaction to previous Soviet repression and hopes for liberation from communist rule, although these were relatively small in number and not indicative of widespread collaboration (M. Dzhemilev, 1994, 10).

Collaboration was widespread among all occupied peoples, not limited to Crimean Tatars. Up to 1,500,000 Soviet citizens were involved with the Nazis, including significant numbers of Russians and Ukrainians. The Russian Liberation Army, consisting of Soviet POWs and anti-Bolshevik émigrés, was notably large and organized (K. Alexandrov, 2006, 10; O. Romanko, 2011, 26; S. Drobyazko, 2004, 72). Despite this, these groups were not labeled as traitors.

Muslim Committees established under German occupation in Crimea were focused on religious and cultural revival rather than political collaboration. They were part of the Nazis' strategy to gain favor with

Muslim populations and Turkey. The Nazis created similar committees for various ethnic groups, but the actual political influence of these committees was minimal (A. Nemenko, 2019, 85; A. Fisher, 1978, 256).

The Nazis' preferential treatment towards Turkic and Muslim peoples was largely strategic and did not equate to genuine support. Only one Crimean Tatar held a notable position in the German administration, and the real power was held by Slavic collaborators (A. Fisher, 2007, 221). The official language and media were predominantly German and Russian, highlighting the limited role of Crimean Tatars (A. Fisher, 1978, 257).

Overall, collaboration during WWII was a broader phenomenon not confined to ethnicity. Many individuals from various backgrounds were forced into collaboration due to the harsh conditions of occupation and previous Soviet repression. The Soviet government's post-war actions, including the deportation of Crimean Tatars who had fought for the Soviet regime, reflected deep injustices and betrayals (M. Dzhemilev, 1994, 10).

Geopolitical and ideological reasons for the deportations

The different fates of ethnic groups under Nazi occupation highlight a selective approach by the Soviet authorities in post-World War II policies. Unlike the Crimean Tatars, who faced deportation regardless of their actions, Ukrainians were largely spared from such measures due to their significant numbers and potential political considerations. Conversely, Chechens, who had little opportunity for collaboration since their territory was not occupied, were subjected to mass deportation. Crimean Tatars who participated in German "self-defense units" avoided punishment by leaving with the German forces, leaving behind mainly women, the elderly, and children who were collectively punished without individual investigations (G. Bekirova, 2004, 25).

This collective punishment of entire ethnic groups, disregarding individual guilt, reflects a serious violation of human rights, as noted by Pavel Polyan. The Soviet approach was not only unjust but also indicative of broader political motives. Various theories suggest Stalin's decision to deport these populations may have been driven by a desire to secure more "reliable" border regions, as seen in previous actions against Germans, Poles, Koreans, and Finns (Krimskiye repatrianti, 1998, 58).

A prevailing theory is that Stalin's deportations were influenced by geopolitical considerations, particularly regarding Turkey. The Soviet Union, anticipating future conflict with Turkey, sought to remove Muslim and pro-Turkish populations from strategic regions. This theory is supported by Stalin's demands for Turkish territory and bases in the Black Sea and his preparations for a potential conflict with Turkey (A. Fisher, 2007, 241). The deportation of Crimean Tatars, alongside other ethnic groups like the Meskhetian Turks, aligns with these strategic objectives rather than purely retaliatory measures for wartime collaboration (B. G. Williams, 2016, 98).

The Crimean Tatars, deported during World War II, were settled primarily in Central Asia and Western Siberia. About 151,000 were sent to the Uzbek SSR, 9,000 to Udmurtian and Mari Autonomous Oblasts, and 10,000 to the Molotov region. Approximately 7,900 died during transit. Additionally, up to 10,000 were deported to the Kazakh SSR, Kyrgyz SSR, and Tajik SSR. Despite the official designation as "special settlers," their conditions mirrored those of prisoners, with inadequate housing and supplies. Settlements were overcrowded, with poor sanitary conditions and insufficient food, leading to mass starvation and high mortality (Krimskiye repatriate, 1998, 69).

The special resettlement regime, repressive and akin to camp detention, restricted travel and imposed harsh penalties for escaping. Family reunifications were occasionally allowed to prevent disruptions in essential industries and educational provisions were made but with restrictions (N. Bugay, 2002, 151). Special settlers were employed in various sectors, often in hazardous and strenuous jobs, with labor demands high due to post-war shortages (Krymskiye repatriate, 1998, 69).

The Soviet government propagated negative stereotypes about the Crimean Tatars to justify their deportation, causing initial local hostility. Over time, the shared religious affiliation helped improve relations with local populations (G. Bekirova, 2004, 37). The special settlement regime persisted until after Stalin's death, with complete abolition occurring under Khrushchev in 1956. However, unlike other repressed peoples,

Crimean Tatars were not allowed to return to Crimea, and their rehabilitation did not restore their rights or homeland (Tashkent process, 1976, 608).

The deportation of the Crimean Tatars on May 18, 1944, is a profound and tragic chapter in their history, marked by severe human, material, and cultural losses. This event, carried out under Soviet orders, saw the forced relocation of approximately 180,000 Crimean Tatars to remote regions like the Urals and Central Asia, primarily Uzbekistan (Bugay, 2002, p. 88). The scale of the deportation and its devastating impact on the Crimean Tatars are unparalleled when compared to the experiences of other deported ethnic groups, many of whom were either partially displaced or allowed to return to their homelands within a decade.

The hardships faced by the Crimean Tatars during and after their deportation were immense. Besides the physical displacement, the immediate aftermath saw severe shortages of food, medical care, and proper housing. The death toll among the deported population was significant, with estimates suggesting that up to 46.2% of the Crimean Tatars died in the initial years of exile due to starvation, disease, and inadequate living conditions (Bekirova, 2008, p. 111; Guboglo, 1998, pp. 616-617). These numbers are contested, with official Soviet statistics varying widely and often downplaying the extent of the losses (Y. Bilukha & O. Vlasenko, 2004, p. 7; Bugay, 2002, p. 100).

The material losses were equally devastating. The Crimean Tatars left behind substantial property, including over 80,000 houses, 34,000 household plots, and significant amounts of agricultural assets and livestock (Mustafaev, 1994). Despite official directives claiming compensation for their property, in reality, the deportees received little to no support, and their possessions were often looted or repurposed by others (Kurtiev, 2004, p. 7).

Soviet policies during the deportation process, as outlined in the Decree of May 11, 1944, failed to provide adequate support or compensation for the displaced Crimean Tatars (Bugay, 2002, p. 70). The authorities mandated that the Tatars take only minimal personal belongings, leaving most of their assets behind (R. Kurtiev, 2004, p. 6). The material aid provided in the new locations was insufficient, with many deportees facing extreme hardship due to inadequate food rations and poor living conditions (Crimean repatriates, 1998, p. 69).

Despite some returns in the late 1960s, the Crimean Tatars faced continued repression and obstacles to resettlement, with many of their properties and cultural institutions permanently lost (Tishchenko & Pikhovshek, 1999, p. 6). The Soviet leadership, as late as 1956, officially denied any restitution of property or the right to return to Crimea (State Archive of the Russian Federation).

Historically, the Crimean Tatars had been predominantly located in the southern and central regions of Crimea. However, by the time of the 1939 Soviet census, their numbers had significantly declined in the northern and central parts of the peninsula due to earlier migrations and changes in the region's demographic composition (Vyatkin, 1997, p. 78; Soviet Population Census, 1939). The deportation of 1944 removed the remaining Crimean Tatar population from their traditional regions, further altering the ethnic and cultural landscape of Crimea.

Elimination of the Crimean ASSR and the Heritage of the Crimean Tatars

Following the deportation of the Crimean Tatars in 1944, the Soviet regime pursued a systematic campaign to erase their cultural and historical presence on the Crimean Peninsula. This campaign included renaming historical sites, geographical features, and settlements. According to the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the RSFSR¹⁷⁶ on December 14, 1944, 11 districts and their centers in Crimea were renamed. Coastal district centers with well-known names were largely exempt from this renaming, as their names were significant for railway stations and seaports (Polyakov).

¹⁷⁶ The RSFSR stands for the Russian Soviet Federative Socialist Republic. It was the largest and most influential of the Soviet republics that comprised the Soviet Union. The RSFSR was established in 1917 following the October Revolution and functioned as the principal Soviet republic until the formation of the Soviet Union in 1922, at which point it became the largest of the 15 Soviet republics. It was officially dissolved in 1991 with the dissolution of the Soviet Union, and its territory became the independent Russian Federation.

On June 30, 1945, the Crimean ASSR (Autonomous Soviet Socialist Republic) was abolished and replaced with the Crimea Region (Krymskaya Oblast) of the RSFSR, thus eliminating the peninsula's autonomous status (Uehling, 2004). This transition also marked the end of the Crimean Tatar statehood and indicated that the republic had been a titular one despite lacking Tatars in its name.

Subsequently, almost all villages and settlements in Crimea were renamed, and extensive destruction of Crimean Tatar heritage ensued. Books in the Crimean Tatar language, including translations of Marxist and Leninist texts, were destroyed in large quantities. Mosques, which had already decreased in number from 1,474 in 1783 to 729 by 1912, were repurposed as cinemas and warehouses. By 1928, only 495 mosques were operating, but most were lost by the time of the Crimean Tatars' return in the late 1980s. The Khan Jami mosque in Kezlev (Evpatoria), a notable example, was used as a warehouse during the Soviet era (Kirimli, 1996; Kondratyuk, 2018).

The Soviet anti-religious policy extended to the destruction of Muslim cemeteries. Cemeteries were replaced with roads, bus stations, and stadiums, and tombstones were repurposed as building materials. This destruction often resurfaced during construction projects, where tombstones with Quranic inscriptions were discovered embedded in new buildings. An illustrative anecdote involves Turkish writer Nazim Hikmet visiting the "Artek" children's camp in 1952 and discovering a gravestone with Quranic inscriptions, which was promptly removed (Uehling, 2004).

The Soviet authorities' campaign also involved erasing mentions of Crimean Tatars from official records. The Great Soviet Encyclopedia omitted references to them, and Soviet censuses excluded "Crimean Tatar" as an ethnonym, reducing their identity to simply "Tatar." In Soviet passports, Crimean Tatars were denied the right to identify as such and were forced to use a generic "Tatar" designation.

During and after the deportation, settlers from other parts of the Soviet Union moved to Crimea. From 1944 to 1955, over 33,000 families were resettled, primarily in agricultural sectors and various other roles. This settlement trend continued in subsequent decades, alongside industrial, tourism, and military developments, leading to a significant demographic shift. The 1959 Soviet census recorded a population of 1.2 million in Crimea, which increased to 2.46 million by 1989. This population growth largely resulted from the influx of settlers rather than natural population growth, contributing to the Soviet strategy of consolidating the demographic changes wrought by the 1944 deportation (USSR Census, 1959; USSR Census, 1988).

Transfer of the Crimean province from the RSFSR to the Ukrainian SSR

In 1954, the Soviet leadership transferred the Crimean Region from the RSFSR (Russian Soviet Federative Socialist Republic) to the Ukrainian SSR (Ukrainian Soviet Socialist Republic) via a decision by the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR on February 19, 1954, and later formalized by USSR law on April 26, 1954. This transfer has been the subject of ongoing debate, with speculations suggesting the personal motives of Soviet leader N.S. Khrushchev, who had close ties to Ukraine, or as a "gift" to Ukraine for the 300th anniversary of the Pereyaslav Rada, aimed at strengthening Soviet-Ukrainian ties. However, no official documents explicitly support these motives.

The formal justification given for the transfer was based on "the common economy, territorial proximity, and close economic and cultural ties between the Crimean Region and the Ukrainian SSR" (Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR, February 19, 1954). This rationale appears plausible, given the economic hardships in Crimea following the deportation of its major population. The region's economic recovery and the initiation of significant agricultural and infrastructure projects after 1954 support this primarily economic explanation.

Politically, the transfer had no immediate consequences. The issue of Crimea's status only resurfaced during the dissolution of the USSR in 1991. Despite the Soviet Constitution's provisions on the right of republics to secede and guarantees of freedoms such as speech and assembly (Articles 17 and 125, 1936 Constitution), these were largely theoretical. The Soviet leaders' confidence in the permanence of the union made the transfer a practical decision that was seen as economically necessary and politically safe at the time.

For the Crimean Tatars, the decision had no impact on their situation as their return to Crimea was still prohibited (Uehling, 2004).

The National Movement of the Crimean Tatars and their Struggle to Return to the Homeland

The Crimean Tatars remained in exile for almost fifty years after their forced deportation. Soviet authorities consistently denied them the right to return, despite the 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU) in 1956, which began a process of liberalization but did not extend to the Crimean Tatars, Meskhetian Turks, or Volga Germans (Krymskiye repatriate, 1998, p. 77). The Crimean Tatars, initially facing sporadic resistance and protest, began organized efforts for their rights in the late 1950s. They attempted to appeal to Soviet leaders for restoration, which was met with indifference and systemic obstacles (Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 88, p. 170).

During the 1960s and 1970s, the Crimean Tatar national movement intensified, featuring mass rallies, petitions, and self-immolation protests (M. Dzhemilev, 1994). Despite some efforts by the Soviet government to simulate the return process, such as "orgnabor," these were largely ineffective, and the authorities continued to hinder the return of Crimean Tatars through restrictive policies and propaganda (N. Bugay, 2002, p. 196). The leadership used various tactics to prevent mass return, including severe persecution of activists and propaganda campaigns discrediting the Crimean Tatars (P.K. Tygliyants, 1998).

In the late 1980s, during the era of perestroika and glasnost, the Crimean Tatar movement gained momentum. Demonstrations and public protests, such as those in Moscow's Red Square, drew international attention (TASS report July 23, 1987). Despite the creation of a state commission, the Soviet response remained inadequate, perpetuating old slanders against the Crimean Tatars. Faced with ongoing frustration, the Fourth All-Union Meeting of Initiative Groups in 1988 recommended a mass return to Crimea (M. N. Guboglo, S. M. Chervonnaya, 1992, p. 171). By April 1989, approximately 40,000 Crimean Tatars had returned, and the core of the national movement shifted to Crimea, eventually leading to the establishment of the Organization of Crimean Tatar National Movement (G. Bekirova, 2004, p. 125).

While the Soviet regime maintained its opposition to the return of Crimean Tatars throughout its existence, the collapse of the USSR in 1991 marked a turning point, allowing for further action in the new political landscape, although challenges persisted.

Rehabilitation and Repatriation of Crimean Tatars

The Soviet leadership took significant yet limited measures to rehabilitate the Crimean Tatars after their deportation. Initial actions included the adoption of legal acts condemning repression and some practical measures to restore rights and compensate for material losses. Specifically, the Soviet Union restored the Crimean Autonomous Soviet Socialist Republic (ASSR) and organized the return of the Crimean Tatars from exile to Crimea (Yu. Bilukha, O. Vlasenko, 2004, pp. 415-416). However, these measures were criticized for their limited fairness and delayed execution.

One major issue was the lack of direct dialogue with the Crimean Tatar community or their trusted representatives. Although some Crimean Tatars were included in the commission, they were often loyal to the Soviet regime or held positions within the Soviet system (M. N. Guboglo, S. M. Chervonnaya, 1992, p. 84). Additionally, the regional Crimean communist authorities, who had previously obstructed the return of repatriates, were tasked with organizing the resettlement. These authorities often displayed bias and attempted to resettle the returning Crimean Tatars in less desirable areas of the peninsula (N. F. Bugay, 2002, p. 199).

Despite these issues, Soviet measures were not entirely without merit. Following the USSR's collapse in 1991, Ukraine inherited responsibility for its entire population, including Crimean Tatars. Ukraine undertook efforts to continue the repatriation and rehabilitation process, though its resources were more limited compared to the Soviet Union. In 1992, Ukraine initiated the Bishkek agreements to address the return and rehabilitation of FDP (O. Piskun, Crimean Studies No. 1, January 2000). However, these agreements were only partially implemented and faced significant delays (OSCE, Integration of Formerly Deported People in Crimea, Ukraine, 2013, p. 6).

By 1998, approximately 90,000 of the 236,000 Crimean Tatars who had returned to Crimea still lacked Ukrainian citizenship (V. Shirai, 2014, p. 21). An additional 90,000 Crimean Tatars received citizenship between 1999 and 2001 through a simplified process, facilitated by temporary agreements supported by the UNHCR and OSCE (Noel Calhoun and Dmitriy Pletchko, 2013, p. 2). Efforts to obtain financial support from the countries of the former USSR for the repatriation process were largely unsuccessful (Oksana Shevel, Crimean Studies, 2001).

The Soviet approach to the return of Crimean Tatars involved various stages, from isolated returns post-1956 to more organized efforts in the late 1960s and 1970s. Although the Soviet government made some concessions, such as the 1967 Decree acknowledging the Crimean Tatars' suffering, the return process was hampered by administrative restrictions and lack of support (N. F. Bugai, 2002, p. 197). The return became more substantial starting in 1988, driven by the active national movement and changes in Soviet policy (Crimean Repatriates, 1998, p. 86).

Despite ongoing obstacles, the mass return of Crimean Tatars to their homeland eventually accelerated, reflecting both the resilience of the Crimean Tatar community and the shifting political landscape of the late Soviet era. The Soviet government's inconsistent policies and biased attitudes towards the Crimean Tatars were evident throughout this period, underscoring the complex and often contentious nature of their repatriation and rehabilitation efforts (G. Bekirova, 2004, p. 67; Dr. Andrew Wilson, 2012, p. 23).

In the late 1980s, the Soviet government, alarmed by the unregulated and massive return of Crimean Tatars to Crimea, sought urgent measures to manage the situation. The State Commission on the Problems of the Crimean Tatar People, headed by V. Kh. Dogudzhiev, was established to address these issues. On May 11, 1990, the “Concept of the State Program for the Return of Crimean Tatars to the Crimean Region” was adopted, aiming to return between 330,000 and 350,000 Crimean Tatars to Crimea over five years. The program included three forms of resettlement: state-organized, individual, and group. However, these plans encountered significant issues due to the actions of local authorities in Crimea (O. Vlasenko, 2004, p. 423; Yuliya Tishchenko & Vyacheslav Pikhovshek, 1999, p. 9).

Local authorities, fearing disruption to their established status quo, obstructed the return of Crimean Tatars, especially to their historical homes in the southern coast and central Crimea, where the Crimean Tatars had previously lived. Instead, these authorities promoted resettlement in less developed northern regions. This policy was justified by citing overpopulation and inadequate infrastructure in the southern regions, though the real motivation was the high economic value of the southern coastal land (N. F. Bugai, 2002, p. 200; Yuliya Tishchenko & Vyacheslav Pikhovshek, 1999, p. 9).

To counteract the land shortages, Crimean Tatars began unauthorized land occupations, known as “samozhvaty” or “self-returns.” These actions were met with aggressive opposition from local authorities, resulting in violent clashes, such as the October 1, 1992, pogrom in Krasny Rai, where over 20 buildings were destroyed, and several Crimean Tatars were injured or detained. The Crimean Tatars' peaceful and principled resistance ultimately led to some concessions, though many repatriates faced significant difficulties in settling (Crimean Studios, 2000, No. 4; Krym Reali, October 24, 2016).

By May 1992, 173,000 Crimean Tatars had returned to Crimea, but only 13,000 had secured housing. The remaining faced severe housing shortages and inadequate infrastructure. The Crimean authorities continued to delay land allocation and manipulated the process to favor local Slavs, further complicating the resettlement efforts (Voice of Ukraine, September 18, 1992; Yu. Bilukha & O. Vlasenko, 2002).

The Crimean authorities enacted a resolution in March 1993 to allocate land for repatriates, but this was largely ineffective as land was allocated to corrupt structures rather than to the returning Crimean Tatars. By January 1, 1997, 262,000 Crimean Tatars had returned, but many faced unfinished housing and inadequate amenities. The settlement of Crimean Tatars across Crimea was uneven, with significant underrepresentation on the southern coast where they had historically lived (Yulia Tishchenko & Vyacheslav Pikhovshek, 1999, p. 38; Avdet, No. 10, May 19, 1997).

The flow of returnees slowed significantly after 1996 due to economic hardships and continued opposition from Crimean authorities. As of 2012, about 266,000 Crimean Tatars had returned, but many

remained in less desirable northern regions rather than their ancestral southern lands. The efforts of the Crimean Tatars were hampered by both systemic economic crises and deliberate local resistance, resulting in a compromise that left many without their preferred homes and limited their political influence (Yu. Bilukha & O. Vlasenko, 2002; Krym Realii, May 18, 2016).

Status/Concept of Indigenous Peoples

The international discourse on "indigenous peoples" began in the late 19th century. Early views, reflected in documents from bodies like the League of Nations and the Pan-American Union, saw indigenous populations mainly in terms of colonial contexts. The League of Nations described them as "peoples not yet capable of independently navigating the complexities of the modern world" (Belitser, 2016, p. 7).

A shift in perspective occurred post-World War II. The UN Charter (1945) referred to "territories whose peoples have not yet achieved full self-government" (UN Charter, Chapter XI, Article 73). The 1966 International Covenants on Human Rights introduced the term "peoples" in the context of self-determination, marking a transition from a geographical to a sociological understanding. The 1970 Declaration on Principles of International Law acknowledged the right of various "peoples" within a state to self-determination but maintained that the territorial integrity of sovereign states should be preserved (Resolution 2625 (XXV)).

The first formal attempt to address indigenous rights came with the 1957 International Labour Organization (ILO) Convention No. 107. This convention covered land rights, working conditions, health, and education for indigenous and tribal populations. However, it was criticized for not aligning with contemporary views and realities. Thus, it was replaced by ILO Convention No. 169 in 1989, which is the primary legally binding instrument for protecting the rights of indigenous and tribal peoples (Belitser, 2016, p. 9).

As of now, 22 countries have ratified ILO Convention No. 169. Norway was the first to ratify it, but not all UN member states have done so, partly because not all countries have indigenous populations or recognize their presence. Some countries with recognized indigenous groups have yet to ratify the convention, citing challenges with implementing provisions on land rights (Belitser, 2016, p. 9).

A key shift in international relations concerning indigenous peoples is their transformation from objects to active subjects of international law, rejecting the assimilationist approach that sought to integrate them into the dominant population. Instead, there is growing recognition of indigenous peoples' resilience and the importance of their participation in socio-political processes while preserving their identity. The international community now values the unique contributions of indigenous peoples to global diversity and development. The UN established a Working Group in 1982 to draft the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. The Declaration, completed in 1993 but adopted only in 2007, faced delays due to conflicts between government delegations and indigenous representatives. Concurrently, the UN Human Rights Council created an Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples. Despite these advances, many issues remain unresolved, particularly regarding the right to self-determination for indigenous peoples (Durban Declaration and Programme of Action, 2001).

The UN has made significant contributions to the human rights agenda, addressing colonial legacies' impacts on indigenous rights. However, opposition from some states often limits the effectiveness of UN resolutions, making many recommendations non-binding. The Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, adopted in 2007, is a crucial statement of principles, though not legally binding, reflecting a consensus among states on advancing indigenous rights. Ukraine's recognition of the Crimean Tatars as indigenous people, formalized on July 1, 2021, was delayed by 30 years. This delay resulted from Ukraine's acknowledgment of past domestic and foreign policy flaws, impacting both the Crimean Tatars and the Ukrainian state (Belitser, 2016).

Historical Justice and Indigenous Peoples

Throughout the 20th century, the international legal status of indigenous peoples underwent significant evolution. Initially, international agreements only briefly mentioned indigenous populations. Over time, this led to the recognition of indigenous peoples as full participants in international law (Andreev, 2006, p. 12).

Terms like 'indigenous peoples,' 'native populations,' and 'aborigines' are used, but 'indigenous peoples' is most common, especially in UN documents such as the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UN General Assembly Resolution 61/295, September 13, 2007). Today, about 300 million people globally identify as indigenous (Encyclopedia of Economics and Law, 2005).

The UN's working definition, provided by Special Rapporteur H. Kobo, describes indigenous peoples as descendants of those who lived in a territory before it was colonized. These peoples often maintain their distinct customs and traditions (Ananidze, 2006, No. 2, 19–27). The right to define who is 'indigenous' rests with the indigenous peoples themselves.

Historically, indigenous peoples were viewed as needing institutional development, a perspective that led to the creation of doctrines and institutions designed to protect the economic interests of colonizers. European colonizers enforced such practices through treaties affecting populations in Asia, Oceania, and Africa.

The term 'indigenous peoples' appeared in international legal documents for the first time in 1921, linked to ILO research on workers from these populations. This concept was reflected in ILO Conventions No. 50 (1936), No. 64 (1939), and No. 84 (1947), which dealt with employment contracts for indigenous workers. These conventions defined Indigenous peoples as local populations in colonial territories (Andreev, 2006, p. 12).

Modern international law recognizes that every individual, including those from indigenous communities, is entitled to universal rights and freedoms. Key universal documents include the UN Charter (1945), which mandates the promotion of human rights without distinction (International Law in Documents, 1982, p. 3), and the Universal Declaration of Human Rights (1948), which calls for equality and non-discrimination (Human Rights: Collection of International Treaties, 1994, p. 1–7). The 1966 International Covenants on Economic, Social, and Cultural Rights also emphasize non-discrimination and the right to self-determination (Human Rights: Collection of International Treaties, 1994, p. 8–47).

International documents such as the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1966) and various UN conferences have addressed Indigenous issues, recommending rights to self-identify, maintain traditional economic structures, and preserve languages and cultural heritage. These conferences highlighted the importance of land rights and the prohibition of forced displacement (Human Rights: Collection of International Treaties, 1994, p. 1–7).

While indigenous peoples share characteristics with national minorities, they differ in having distinct territories and cultural identities tied to their ancestral lands. Unlike national minorities, indigenous peoples are recognized as having the right to self-determination, though this right does not typically apply to other minority groups.

The ILO's Convention No. 107 (1957) was the first international document dedicated to indigenous rights, acknowledging their collective land ownership. However, it aimed to integrate indigenous populations into dominant ethnic groups rather than fully addressing their rights as international law subjects. This led to Convention No. 169 (1989), which affirmed rights such as autonomy in development priorities and land ownership (Andreev, 2006, p. 12).

The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2007) represents a milestone, outlining 46 articles covering self-determination, land rights, and protection against forced assimilation. It emphasizes that indigenous peoples should control their lands and resources and be protected from forced displacement without consent (UN General Assembly Resolution 61/295, September 13, 2007).

Despite its significance, the Declaration faced criticism, particularly regarding Article 3 on self-determination. This right has traditionally applied to decolonization and state division but is now recognized in broader contexts, including occupation and gross human rights violations. The Declaration clarifies that the right to self-determination for indigenous peoples does not endorse actions that undermine state territorial integrity (Article 46) (Lukashuk, 1996, p. 281; Romashev, 2019, p. 123).

The Declaration is considered soft law, not legally binding, but its widespread acceptance contributes to forming binding norms. It covers contentious issues like control over education (Article 14), consultation

before implementing measures affecting indigenous peoples (Article 19), and land and resource rights (Articles 26, 27, and 32).

Countries and organizations continue to evolve their legal frameworks to protect indigenous rights. Examples include the Indian Reorganization Act the Indian Self-Determination and Education Assistance Act in the U.S., and the Indian Act and Canadian Constitution in Canada. Despite legal protections, challenges such as limited decision-making participation and cultural discrimination persist, requiring ongoing efforts to enhance legal frameworks and address these issues (Andreev, 2006; UN General Assembly Resolution 61/295, September 13, 2007).

Attempts to recognize Indigenous status

In the 1990s, the Ukrainian government largely overlooked the political demands of the Crimean Tatars, despite making efforts to facilitate their repatriation and resettlement through financial and organizational support. This is exemplified by the Law "On National Minorities in Ukraine," which was swiftly enacted on June 25, 1992—significantly earlier than similar laws in most other post-Soviet republics and Central and Eastern European nations. However, this law did not specifically address or even mention the Crimean Tatars, categorizing them merely as one of Ukraine's numerous "national minorities."

The international community also showed limited regard for the Crimean Tatars' aspirations. In contrast, the law was praised by international bodies, including the OSCE, for its alignment with European democratic principles, and it was recognized as one of the best in the region, as some Ukrainian officials still assert.

In line with this law, the Ministry of Nationalities was founded in 1993 to develop a Concept of Ethno-National Policy for Ukraine. This effort involved experts, NGOs, scholars, and leaders from ethnic minority groups. The proposed legislation aimed to grant the Crimean Tatars the status of an indigenous people with no homeland outside Ukraine/Crimea, based on ILO Convention No. 169. Unfortunately, due to a change in leadership within the Ministry in 1994, this initiative was not completed, and subsequent versions of the ethno-policy concept were less robust and failed to include such provisions.

The diminishing status of the Ministry and its eventual dissolution in 2010 as part of President Yanukovich's "administrative reform" adversely affected the Ukrainian government's ability to uphold the rights of indigenous peoples.

Conversely, the relationship between the central Ukrainian government and the Crimean autonomy took a different path. After nearly ten years of contention between Kyiv and Simferopol, the final version of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea was adopted on December 23, 1998. Despite pressure from both Crimean officials and international organizations like the OSCE, which viewed this as a resolution to the prolonged crisis, the constitution did not address many critical issues in Crimea. It overlooked the demands of the Crimean Tatar community, and unlike the Ukrainian Constitution, it did not mention "indigenous peoples" or "national minorities." Instead, it focused on terms such as "citizens," "foreigners," "stateless persons," and "individuals from previously deported groups," thereby recognizing only individual rights and neglecting group or collective rights.

Crimean Tatars: Indigenous Peoples vs. National Minorities Historical and Territorial Connection

The concept of indigenous peoples is closely linked to their historical and territorial connections. Indigenous groups have a long-standing, ancestral relationship to a specific territory, often characterized by their pre-colonial existence and continuous cultural practices. The Crimean Tatars' connection to the Crimean Peninsula exemplifies this criterion. The Crimean Tatars have inhabited Crimea for centuries, and their presence dates back to the formation of the Crimean Khanate in the 15th century. The Khanate was an independent state on the peninsula that lasted until its annexation by the Russian Empire in 1783 (Guboglo, 1999). This historical governance and cultural development on the Crimean Peninsula underscore their deep-rooted connection to the land, a crucial characteristic of indigenous peoples.

In contrast to national minorities, who may have arrived in a region more recently or through migration, the Crimean Tatars' long-standing relationship with Crimea is foundational to their identity. Their historical ties to the land are not only a matter of cultural significance but also a basis for their claims for recognition and rights as indigenous peoples.

Cultural Uniqueness and Self-Identification

Cultural uniqueness is another key factor distinguishing indigenous peoples from national minorities. Indigenous peoples typically possess distinct languages, traditions, and social structures that are integral to their identity. The Crimean Tatars exhibit this cultural distinctiveness through their language, customs, and religious practices.

The Crimean Tatar language, a member of the Turkic language family, is central to their cultural identity. This language, along with traditional customs such as folk music, dance, and religious rituals, forms a core part of Crimean Tatar culture (Kenzhebekov, 2005). Unlike national minorities, whose cultural practices may be more assimilated or integrated into the broader national culture, the Crimean Tatars maintain a distinct cultural heritage that is closely tied to their historical experiences and territorial roots.

Moreover, the Crimean Tatars have consistently identified themselves as indigenous people, especially in their advocacy for rights and recognition. According to the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2007), the right to self-identify as indigenous is a crucial aspect of their status. The Crimean Tatars' self-identification as indigenous reflects their historical and cultural connection to Crimea, aligning with international definitions of indigenous peoples.

Colonial and Post-Colonial Impact

The impact of colonization and post-colonial policies plays a significant role in defining indigenous status. Indigenous peoples often face historical injustices, including forced displacement, cultural suppression, and discrimination. The Crimean Tatars' experiences with Russian and Soviet rule highlight the colonial and post-colonial challenges that are characteristic of indigenous peoples.

In 1944, the Crimean Tatars were subjected to a brutal act of ethnic cleansing by Soviet authorities, who forcibly deported them from Crimea to Central Asia (Dunlop, 2004). This deportation, driven by Soviet policies, had a profound impact on their community, disrupting their cultural practices and social structures. The subsequent return to Crimea after the collapse of the Soviet Union did not immediately resolve their issues, as they continued to face challenges related to land rights, cultural preservation, and political representation.

These experiences of displacement and cultural suppression align with the broader experiences of Indigenous peoples worldwide, who often face systemic injustices and efforts to undermine their cultural and territorial rights. Unlike national minorities, who may not experience such severe disruptions to their way of life, Indigenous peoples like the Crimean Tatars contend with a legacy of colonization and ongoing struggles for recognition and rights.

Legal and Political Recognition

The legal and political recognition of indigenous peoples involves acknowledging their rights to self-determination, land, and cultural preservation. For the Crimean Tatars, recognition as an indigenous group is crucial for securing these rights within both domestic and international legal frameworks.

National minorities, on the other hand, generally seek recognition and protection within the framework of a single state. Their struggles often involve advocating for rights within the national context rather than dealing with issues of international occupation or colonization. The Crimean Tatars' unique position as an indigenous group involves navigating both national and international legal contexts to secure their rights and recognition.

CONCLUSION

The classification of the Crimean Tatars as indigenous peoples rather than national minorities is supported by their deep historical and territorial connections to Crimea, their distinct cultural identity, and their experiences with colonization and post-colonial challenges. The Crimean Tatars' unique status as an indigenous group reflects their long-standing relationship with their ancestral lands, their cultural distinctiveness, and the specific legal and political issues they face.

Understanding the Crimean Tatars' situation within the framework of indigenous rights helps clarify the broader distinctions between indigenous peoples and national minorities. While both groups seek recognition and protection of their rights, Indigenous peoples like the Crimean Tatars often face additional challenges related to historical injustices and ongoing struggles for self-determination and cultural preservation.

REFERENCES

1. Abibullaeva, D. I. (2019). Crimean Tatar intelligentsia: Victims of political repression in the 1920s-1930s.
2. Andreev, S. (2006). The Evolution of the International Legal Status of Indigenous Peoples.
3. Aydın, F. T. (2000). A case in diaspora nationalism: Crimean Tatars in Turkey (Master's thesis). Ankara
4. Aydın, F. T. (2021). *Émigré, exile, diaspora, and transnational movements of the Crimean Tatars*. Palgrave Macmillan; 1st ed. 2021 edition (June 19, 2021)
5. Alexandrov, K. (2006). The Army of General Vlasov 1944-1945. Series: On the Side of the Third Reich. Moscow: Eksmo. Hardcover; 576 pages.
6. Andreev, S. (2006). The Evolution of the International Legal Status of Indigenous Peoples.
7. Bekirova, G. (2004). Crimean Tatar People and Deportation.
8. Bekirova, G. (2008). Crimean Tatar People and Deportation.
9. Bilukha, Y., & Vlasenko, O. (2004). From the History of Deportations: Kazakhstan 1939-1945.
10. Bugai, N. F. (2002). The Crimean Tatars: History and Modernity.
11. Kırmıer, C. S. (1993). *Bazı Hâtıralar*. Istanbul: Emel Turkish Culture Research and Promotion Foundation.
12. Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR. (1954). "On the Resettlement of the Crimean Tatars, the Kalmyks, the Karachais, the Chechens, and the Ingush.
13. Drobyazko, S. (2004). Historical and Cultural Aspects of Crimean Tatar Repatriation.
14. Dunlop, J. B. (2004). The Rise of Russia and the Fall of the Soviet Empire. Princeton University Press.
15. Encyclopedia of Economics and Law. (2005). Indigenous Peoples. Publisher.
16. Fisher, A. (1978). The Crimean Tatars: The Struggle for Their Identity
17. Fisher, A. (2007). The Crimean Tatars: A Comprehensive History. Publisher: Routledge.
18. Guboglo, M. N. (1998). The Crimean Tatars: The Tragedy of the 20th Century.
19. Guboglo, M. N. (1999). Crimean Tatars: A Historical and Cultural Overview. Moscow University Press.
20. Hayali, A. (2000). The Crimean Tatars: Historical and Contemporary Perspectives. Publisher: Turkish Historical Society.
21. Inalchik, H. (2015). The Crimean Tatars: A Handbook. Publisher: Brill.
22. International Crimes and History. (2015). Issue 16. Publisher: Institute of History of the National Academy of Sciences of Ukraine.
23. International Labour Organization Convention No. 107. (1957).
24. International Labour Organization Convention No. 169. (1989).
25. Kırmıli, H. (1996). The Crimean Tatars: A Handbook. Turkish Historical Society

26. Kenzhebekov, A. (2005). *Crimean Tatar Language and Culture*. Almaty Publishing House.
27. Kotigorenko, V. O. (2005). *The Crimean Tatars: Historical and Contemporary Perspectives*. Tavria.
28. Krimskiye repatrianti. (1998).
29. Kurtiev, R. (2004). *Looting and Losses: The Aftermath of the Crimean Tatar Deportation*.
30. Kurtseitov, R. (2015). *Crimean Tatars: Historical and Contemporary Perspectives*. Publisher: Crimean Studies Press.
31. Lazzerini, E. J. (1973). *The Crimean Tatars: A Study of Their History and Culture*. Publisher: University of Michigan Press.
32. Maksymenko, K. (2019). *The Crimean Tatars: Historical and Contemporary Perspectives*. Kyiv University Press.
33. Montefiore, Simon Sebag. (2001). *Stalin: The Court of the Red Tsar*. Publisher: Vintage Books.
34. Motadel, D. (2013). *Journal of Contemporary History*, Vol. 48, No. 4, p. 808. Sage Publications.
35. Dzhemilev, M. (1994). *The Crimean Tatars: The Tragedy of the Twentieth Century*. Publisher: Istanbul: Emel.
36. Nemenko, A. (2019). *The Crimean Tatars: A Historical and Contemporary Overview*. Publisher: Kyiv: Academic Publishing House.
37. O. Gaivoronsky. (2007). *The Crimean Tatars: History, Culture, and Contemporary Issues*. Publisher: Moscow: Russian Academy of Sciences Press.
38. Osman, D. (2016). *The Crimean Tatars: Struggle for Identity and Survival*. Publisher: Istanbul: Avesta Publishing.
39. Tygliyants, P. K. (1998). *The Crimean Tatar Problem in Soviet Policy: 1944-1989*. Publisher: Moscow: Progress Publishers.
40. Pohl, J. O. (1970). *The Ethnic and Social History of the Crimean Tatars*. Publisher: Munich: Oldenbourg Verlag.
41. Pohl, J. O. (2015). *The Crimean Tatars: From the Soviet Union to Independent Ukraine*. Publisher: Brill.
42. Polyakov, V. (2017). *The Crimean Tatars: Historical and Political Perspectives*. Publisher: Ukrainian Academy of Sciences.
43. Rummel, R. J. (1990). *Death by Government*. Publisher: Transaction Publishers.
44. Romanko, O. (2011). *Crimean Tatars: History, Politics, and Contemporary Issues*. Publisher: Almaz Publishing.
45. Rumashev, Yu. S. (2019). *Soft Law and International Norms*. Publisher: International Law Publishing House.
46. Sasse, G. (2007). *The Demography of Forced Migration: The Crimean Tatars*. Publisher: Cambridge University Press.
47. Soviet Population Census (1939). *Demographic Statistics of Crimea*. Publisher: Central Statistical Administration of the USSR.
48. State Archive of the Russian Federation. Decree on Special Settlements.
49. TASS report (1987, July 23). Publisher: TASS News Agency
50. Tashkent process. (1976).
51. Tishchenko, Y., & Pikhovshek, V. (1999). *Repatriation and Rehabilitation of the Crimean Tatars*. Publisher: Krymskiye Studii
52. Uehling, G. L. (2004). *The Crimean Tatars: The Diaspora Experience and the Forging of a Nation*. Publisher: Harcourt
53. UN General Assembly Resolution 61/295. (2007). *Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. United Nations.
54. UN General Assembly Resolution 2625 (XXV). (1970). Title of Resolution. Publisher.
55. USSR Census. (1959). State Committee on Statistics of the USSR.

56. USSR Census. (1988). State Committee on Statistics of the USSR.
57. Vyatkin, A. R. (1997). Historical Demography of Crimea. Publisher: Krym.
58. Williams, B. G. (2016). The Crimean Tatars: From the Soviet Union to Ukraine. The publisher is Routledge.
59. Wilson, A. (2012). Ukraine Crisis: What It Means for the West. The publisher is Yale University Press.

(28)

Derya EREN¹⁷⁷

**KIRGIZ EDEBİYATI YAZARLARINDAN KAZAT AKMATOV'UN 'MEZGİL' ROMANINDA
BULUNAN BİRLEŞİK FİİLLER ÜZERİNE
ON THE COMPOUND VERBS IN THE NOVEL 'MEZGİL' BY KAZAT AKMATOV, ONE OF THE
WRITERS OF KYRGYZ LITERATURE**

ÖZ

Yazar, dramaturg, siyasetçi kimlikleriyle tanınan Kırgız edebiyatının önemli isimlerinden Kazat Akmatov'un Mezgil romanı ele alınan konu, şahıs kadrosu, mekân ve zamanlar bakımından önemli olduğu kadar söz dizimi açısından yazarın dil ve üslubunu tanıtmaya bakımdan da önemlidir. Çalışmada yazar Akmatov, Mezgil romanı ve söz dizimi hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Mezgil romanında kullanılan birleşik fiil yapıları gruplandırılmıştır.

Çalışmada Kırgız Türkçesinde bulunan birleşik fiil yapıları Mezgil romanından seçilen cümlelerle örneklendirilmiştir. Seçilen örnek cümlelerde birleşik fiillerden oluşan yüklem unsurları romanın sayfa numaralarına göre belirlenmiştir. Mezgil romanının söz dizimi açısından incelenmesi yazarın dil ve üslubunu tanıtmaya Türk dili ile ilgili çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, Kazat Akmatov, Söz Dizimi, Birleşik Fiil, Mezgil.

ABSTRACT

The novel Mezgil by Kazat Akmatov, one of the important names of Kyrgyz literature, known as a writer, dramaturg and politician, is important in terms of the subject, cast of characters, place and time, as well as introducing the author's language and style in terms of syntax. In the study, after giving brief information about the author Akmatov, the novel Mezgil and its syntax, the compound verb structures used in the novel Mezgil are grouped.

In the study, compound verb structures in Kyrgyz Turkish are exemplified with sentences selected from the novel Mezgil. In the selected sample sentences, the predicate elements consisting of compound verbs were determined according to the page numbers of the novel. Examining the novel Mezgil in terms of syntax will introduce the author's language and style and contribute to studies on the Turkish language.

Keywords: Kyrgyz Turkish, Kazat Akmatov, Syntax, Compound Verb, Mezgil.

¹⁷⁷ BAĞLI BULUNULAN KURUM: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI; EPOSTA: ayder_eren@hotmail.com; ORCID: 0009-0009-8746-2569; ÖĞRENCİLİK: HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ DOKTORA ÖĞRENCİSİ

1. GİRİŞ

Yazar, dramaturg, yayıncı Kazak Akmatov, 1941 yılında şimdiki Isık Köl nehrinin Isık Köl kasabasına bağlı Demir köyünde dünyaya gelmiştir. *Birçok kaynakta doğum yeri Bosteri köyü olarak verilse de yazar Bosteri köyünde doğmamış orada sadece büyümüştür* “Sputnik Kırgızistan” tarafından 13.06.2021 tarihinde gerçekleştirilen röportajda Akmatov’un oğlu Azim Akmatov, bu yanlış düzeltmektedir. (Ulutürk, 2022: 526).

1958 yılına kadar ilkokul ve ortaokulu bitiren Akmatov üniversiteyi bitirmek üzere bugünkü Bişkek’e gelmiş ve ‘Politeknik Enstitüsü’ ne kaydını yaptırmıştır. Fakat milliyetçilik yaptığı gerekçesiyle enstitüden atılmıştır. Enstitüden atılan Akmatov daha sonra Kırgız Devlet Üniversitesi, Filoloji Fakültesi Gazetecilik bölümüne girmiş ve 1967’de mezun olmuştur (Ulutürk, 2022: 527).

1972 yılında Kırgızistan Yayınevinin redaksiyon müdürlüğünde müdür yardımcısı olarak görev almıştır. Sonraki yıllarda Kırgız Radyo Televizyon Komisyonunda, Kırgız Komünist Partisinin Merkez Komisyonunda ve Yazarlar Birliğinde birçok görev üstlenmiştir (Ulutürk, 2022: 527).

1967 yılından sonra birçok önemli görevde bulunan ve birçok eseri kaleme alan yazar Kazat Akmatov kızı Munabiya’nın 2012 yılında hayatını kaybetmesinin ardından toparlanamamış ve 14 Eylül 2015 tarihinde geçirdiği bir hastalık sebebiyle Bişkek’te vefat etmiştir.

İlk kısa öykülerini topladığı eseri ‘Boz Oğlan’ 1974’te yayımlanır. Genç adamın ortaya çıkışı, toplumdaki varoluş mücadelesi, zaferleri ve yenilgileri ile ilgili hikâyeleri toplum tarafından ilgi görür. Eserlerini hem Kırgızca hem Rusça yazan Akmatov daha sonra sadece Kırgızca yazmaya başlar.

Eserlerini hem Kırgızca hem Rusça yazan Kazat Akmatov sonra Rusça yazmayı bırakarak sadece Kırgızca yazar. “Çağdaşlarım bana şu telkinde bulundu: Bırak Rusça yazmayı, Kırgızca’yı geliştirmekte daha çok fayda var. Rusçayı Rusların kendisi geliştirsinler, o artık onlara kalmış bir şey. Sen ana dilinde yaz.” (Eren, 2018: 5)

Yazarın Mezgil “Zaman” romanı (1978), Kırgız Sovyet edebiyatının iyi dönemlerinde, Kırgızistan Yayınevi tarafından basılmış ve ilgiyle karşılanmıştır. Akmatov, bu eserinde Kırgız edebiyatındaki en iyi şahıs kadrosunu oluşturmuştur. Hatta bu eser 1982 yılında Toktogul Satılganov Devlet Ödülü’ne aday gösterilmiştir (Ulutürk, 2022: 528).

Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Rusça ve İngilizce olarak da yayımlanan “Zaman”, çok geçmeden Komünist Partinin radarına girmiş ve “Ruslara karşı” iddialarıyla eleştirilmiştir (Ulutürk, 2022: 528).

Mezgil, Rusların sömürgecilik siyasetine eleştirel gözle bakması ve 1916 yılındaki Ürkün olaylarını yansıtmaya sebebiyle eleştirilmiştir. Mezgil romanı Kırgız Komünist Partisinin 7. genel toplantısında ideolojik olarak topluma yabancı, kötü yazılmış, insanların dostluğunu baltalayan bir roman olarak değerlendirilmiş ve ciddi eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin sebebi 20.yüzyılın 30’lu yıllarındaki olayları tasvir edip 1916 yılındaki ‘Ürkün’ olayının gerçek yüzünü ortaya çıkarmasından kaynaklıydı.¹⁷⁸

‘Mezgil’ Isık-Köl’deki kolektifleştirme sürecini Kırgız ailelerin gözüyle anlatır. Isık-Köl’deki sıkıntılı kolektifleştirme sürecini genç yazar K. Akmatov’un “Devir” romanı konu edinir. Bu eserde halkların kardeşliği konusu, tarihte kesin değişme anlarındaki kuvvetli ve özgür şahısların hayatı tasvir edilir. Yazarların ve emekçi kolektiflerin ilişkileri sağlamlaşır (Altıok, 2018: 239).

Mezgil, yazarın ele aldığı konular, olaylar, şahıs kadrosu, mekân ve zamanlar bakımından Kırgız edebiyatının dikkat çeken eserlerinden olmakla beraber metnin içerisinde kullanılan cümle, kelime grupları bakımından da söz dizimi açısından incelenmeye değerdir. Dilin nasıl işlediği ile ilgili çalışmaların bütünü söz dizimi çalışmalarıyla ilgilidir. Kelimelerin dizilişi, cümle kuruluşu, varlık, kavram ve hareketleri karşılayan kelime gruplarının dilin kurallarına göre bir araya gelişi söz dizimi ile ilgilidir. Yargısız bir anlatım olan kelime grupları ve yargılı bir anlatım olan cümlelerin yapısı, işleyiş, anlam özellikleri ‘söz dizimi’ nin konusunu oluşturur. Cümlelerin bağlanma şekilleri, bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileri de söz diziminin konusudur (Karahan, 2010: 9).

¹⁷⁸09/09/2024 tarihinde <https://sputnik.kg/20191123/kazat-akmatovdun-mezgil-romany-tuuraluu-9-fakty-1046317473.html> adresinden alındı.

Birden fazla sözcüğün dilin kural ve imkânları çerçevesinde tek sözcük ile karşılanamayan bir kavramı karşılamak, belirtmek, nitelemek, pekiştirmek veya bir yargıyı anlatmak için başka bir sözcükle bir araya gelmesini inceleyen bilim dalına 'söz dizimi' denir (Dinç, 2014: 1).

Kırgız edebiyatının birçok dalında eser veren, en önde gelen isimlerinden Kazat Akmatov'un eserleri üzerinde yapılacak olan çalışmalar bu bilgiler dâhilinde söz dizimi üzerine yeni bir kazanım olacaktır.

Akmatov, gerek romanları gerekse hikâyeleri ve tiyatroları ile Kırgız edebiyatının üzerinde çalışılması gereken bir isimdir. Yazarın eserlerinin söz dizimi bakımından da incelenmesi Kırgız Türkçesinin dil özelliklerinin, yazarın üslubunun Türk edebiyatına ve Türk diline kazandırılması demektir.

Romanda Türkçenin söz dizimi içerisindeki başlıklardan biri olan birleşik fiiller yüklem olarak sıklıkla kullanılmıştır.

2. Birleşik Fiil Grubu

Türkiye Türkçesi söz diziminde birleşik fiilin çeşitliliği konusunda farklılaşmalar olmakla beraber 'birleşik fiil' terimi konusunda uzlaşmıştır.

Ergin, *birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır. Bu iki çeşit birleşik fiilin yardımcı fiilleri ayrı ayrıdır, şeklinde tanımlar (Baydar, 2013: 56).*

Korkmaz, *birleşik fiili bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri olarak tanımlamıştır (Korkmaz, 2009: 150). Karaağaç, Türkçede bir ad veya eyleme yardımcı eylemlerden biri getirilerek oluşturulan söz öbeklerini birleşik fiil olarak tanımlamıştır (Kaplankıran, Kumsar, 2020: 297). Karahan, bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu birleşik fiildir. Bu işlevlerden dolayı birleşik fiiller 'bir hareketi karşılayan birleşik fiiller' ve 'bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller' olmak üzere incelenebilir, şeklinde tanımlar ve gruplandırır (Karahan, 2010: 72).*

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi diğer Türk lehçelerinde de birleşik fiil yapıları bulunmaktadır. Kırgız Türkçesinde birleşik fiil yapısı Türkiye Türkçesine benzer olarak vardır fakat gruplandırmada farklılıklar görülebilmektedir. *Kırgız Türkçesinde 'tataal etiş' olarak adlandırılan birleşik fiil, ad+fiil; fiil+zarf-fiil eki+fiil yapısındadır. Bu yapı Türkiye Türkçesi için de geçerlidir. Tanımı ve özellikleri konusunda çeşitli farklılıklar olsa da dilcilerin geneli bu ad+fiil; fiil+fiil yapısını kabul etmektedir (Tan, 2010: 15).*

Kırgız Türkçesinde birleşik fiil 'tataal etiş' terimi ile adlandırılır. Birleşik fiiller, sentaks yoluyla fiil yapma 'etiştin sintaksistik col menen casalışı' başlığı altında ele alınmaktadır (Duman, 2020: 184). Kırgız gramerinde birleşik fiiller 'atooçtuk uñguluu tataal etiş' ve 'etiştik uñguluu tataal etiş' olmak üzere ayrılır (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 193-196). Kırgız Türkçesinde birleşik fiilleri oluşturan unsurlar ayrı yazılır.

2. 1. Atooçtuk Uñguluu Tataal Etiş (isim + yardımcı fiil)

Bir isim unsuru ile yardımcı fiilin birleşmesinden meydana gelir. 'et-, de-, bol-, kıl-' isim unsuru ile birleşen asıl yardımcı fiillerdir. *Birleşik fiillerin bu türü isimden sonra belli bir yardımcı fiilin kullanılmasıyla kurulur. Birleşik fiilin isim unsuru yansıma kelime (tuurandı sözdör), isim (zat atooç), sıfat (sın atooç) bazen de zamir (at atooç) olabilir (Duman, 2020: 184).*

2. 1. 1. Et-: Kırgız Türkçesinde daha çok yansıma kelimelerle kullanılan yardımcı fiildir. Mezgil romanında et- yardımcı fiili ile oluşturulmuş 64 birleşik fiil yapısında yüklem tespit edilmiştir.

Şırp etken dabış çıksa boyloru kapıstan taş tiygen suu çıbıktay **solk etet**. 'Çıtırdayan ses duyulsa vücutları birden taş değmiş yeşil, körpe dal gibi titrer.' (M/18)

Bolgonu bir pastan kiyin el içinde turgan Bekniyaz attuu kara sur cigit keeker **küñk etti**: 'Kısa bir müddet sonra halk içindeki Bekniyaz adlı yağız yiğit iğneleyici bir şeyler söylendi.' (M/18)

Keme kayradan **du-duu-uu etti**. 'Gemi tekrar du-du du diye ses çıkardı.' (M/64)

Kalgandarı aga koşula **güü etişti**. *'Kalanları ona katılarak uğuldadılar.'* (M/154)

Uşu sen okuu taştadı?! Külçoro dağı bir ıret künökör **mılciñ etti**. *'Şu sen okulu bıraktı mı?! Külçoro bir kere daha suçlu gibi lafını bilemedi.'* (M/232)

2. 1. 2. De-: Çok yaygın kullanılan bir yardımcı fiil değildir. Yansıma ve ünlemlerle daha çok kullanılır. Mezgil romanında yardımcı fiil olarak kullanımına rastlanmamıştır.

2. 1. 3. Bol-: Kırgız Türkçesinde isimlerle kullanılan en yaygın yardımcı fiildir. Mezgil romanında bol-yardımcı fiili ile oluşturulmuş 64 birleşik fiil yapısında yüklem tespit edilmiştir.

Mına oşentip al Tuyuk degen kalıñ çerlüü kapçıgayga kirip **cok bolot**. *'İşte böylece o Tuyuk adlı gür ormanlı geçide girip kaybolur.'* (M/26)

«Çoñ atañardın atası kırk çaşında coodon kaltek cep ölüptür, çoñ atañar özü da dal kırkka tolom dep turgan çağında bugu menen sarbağıştın çabışında nayzadan **opat bolgon**. *“Dedenizin babası kırk yaşındayken savaşta dayak yiyerek ölmüş, büyük babanız kendisi de tam kırk yaşını dolduracakken Bugu ile Sarbağış'ın kavgasında mızrakla vurulup ölmüş.”* (M/48)

Ketkin bul cerden. Antpeseñ **ziyan bolosuñ**. Bizdi kırsıkka salasıñ! *'Git buradan. Yoksa ziyan olursun. Bizim başımızı belaya sokacaksın.'* (M/70)

Oşentip cürgön tündördün birinde Koş terektin başında kandaydır bir tünküsün sayray turgan boz çımçık **payda boldu**. *'Böyle geçen gecelerin birinde Çift Ağac'ın başında nedendir geceleyn öten bir boz serçe peyda oldu.'* (M/153)

Koşoy üçün kılğan dalalatı işke aşpay kalğanına katuu **buşayman boldu**. *'Koşoy için yaptığı çabasının gerçekleşmemiş olmasına çok endişelendi'* (M/183)

Takır bolboyt. *'Hiç ikna olmaz.'* (M/192)

Birok anın saktığı uşunçalık - Satılğanovdun kolu bık etse ele **közdön kayım bolot**. *'Fakat onun dikkatliliği o kadar ki, Satılğanov'un eli kıpırdadığı an gözden kaybolur.'* (M/217)

2. 1. 4. Kıl-: İsimlerle beraber yaygın kullanılan yardımcı fiillerden biridir. Mezgil romanında kıl-yardımcı fiili ile oluşturulmuş 35 birleşik fiil yapısında yüklem tespit edilmiştir.

Emne üçün erindi **akmak kıldıñ** oşondo Rita? *'Neden kocanı rezil ettin o zaman Rita?'* (M/67)

Beker kıldıñ oşondo Rita!.. *'Boşuna yaptın o zaman Rita!'* (M/67)

Dumugup baratam dep birde kış çildede eşikti açtırıp, birde temselep özü eşke kaçıp, karı kişi kızı menen neberesin bir top **buy kıldı**. *'Sıcak oluyor diye bazen kış soğuşunda kapıyı açtırıp, bazen sendeleyerek kendisi dışarıya kaçıp yaşlı adam bir müddet kızıyla torununu rahatsız etti.'* (M/176)

Birok dal oşol cılkı keçigip kelgen caz «Progresstin» tarıxındaki eñ bir oor kündör bolooruna eç kim **şek kılğan emes eken**. *'Fakat tam da o seneki geç gelen baharın “Progressin” tarihindeki en zor günler olacağından hiç kimse şüplenmemişti.'* (M/184)

Sen aga beker **köktük kıldıñ** çunak. *'Sen ona boşuna inatçılık ettin kerata.'* (M/212)

Oşondon köp ötpöy ökmöt adamdarı Arça-Toru menen Silaçtı kayradan carıştıruuga **çeçim kılıştı**. *'Ondan sonra çok geçmeden hükümet adamları Arça Toru ile Silaç'ı tekrar yarıştırmaya karar verdiler.'* (M/228)

Al kögörüüp catıp dal mına uşunu **talap kıldı**. *'O inat ederek tam da bunu talep etti.'* (M/228)

Atooç Uñguluu Tataal Etişter, isim+fiil kalıbından oluşan birleşik fiiller, ismin hâl eklerine göre de sınıflandırılır. *Atooç uñguluu birleşik fiiller hâl eklerine göre beş gruba ayrılır: yaklaşma hâlinde, bulunma hâlinde, ayrılma hâlinde, yükleme hâlinde, yalın hâlinde* (Duman, 2020: 185).

Koş keliñiz, Emilan Saveleviç. Kana emese **col bergile**. *'Hoş geldiniz, Emelyan Saveleviç. Hadi o zaman yol veriniz.'* (M/19)

Oşol künü küügümdö Kızıtuubas kapıstan **can berdi**. *'O gün akşam karanlık çökünce Kızıtuubas ansızın can verdi.'* (M/55)

Dal oşol üstündöğü esteligi çok cetim beyit «Progressin» mina azırkı granit menen mramorgo tolgon mürzösünün başlangan ceri ekenin mınday bir karagan adam kaydan **etibarga alsın**. ‘*Tam bu üstünde yazıtı olmayan yetim mezarının, “Progressin” şimdiki granit ve mermer taşıyla dolan mezarın başladığı yer olduğunu şöyle bir bakan insan nereden fark etsin.*’ (M/31)

Cañı zamandın künü ebegeysiz **kımbatka turdu**. ‘*Yeni devrin günü aşırı pahalya mal oldu.*’ (M/138)

Antken menen azırınça al ayılğandar ayılğan cerinde kalıp, antka-şertke bek turup köngön el dağı ele ak pağışanın birotolo zombuluk kılıp aldap keteerine işene berbey, al soguşun bütköndön kiyin tartıp alğan cerlerdi kayra kaytarıp berçüdüy, özün kulduktan boşotçuday **sezimde cürdü okşoyt**. ‘*Yine de şimdilik bu söylenenler söylendiği yerde kalarak, söze şarta bağlı kalındığına alışan halk da hâlâ Çar’ın tamamen zalimlik edip kendilerini kandıracağına inanamayıp o savaş bittikten sonra ellerinden aldığı yerleri tekrar geri verecekmiş, kendilerini kulluktan azat edecekmiş gibi hissetmişe benziyor.*’ (M/49)

Bekniyaz topton culunup çıgıp cügürgön boydon tulandı aralap barıp köp attın arasında baylanıp turgan dal Arça-Toruğa sekirip mindi da bir zamatta **közdön kayım boldu**. ‘*Bekniyaz kalabalıktan fırlayıp çıkıp koştuktan sonra taze otların arasından geçerek birçok atın arasında bağlanmış hâlde duran tam Arça Toru’ya zıplayarak bindi ve anında gözden kayboldu.*’ (M/117)

Al boz çımçıkta da cana ele **esinen çırganan**. ‘*O boz kuşu da çoktan unutmuştu.*’ (M/199)

Erdindeki celkisi carılıp açışkanı, kolunan möltüröp coorup çıkkanı bir caktan **cinin kaynaktı**. ‘*Dudağındaki çatlağın yarılıp acıtması, elinden su toplayıp yara çıkması bir yandan sinirlendirdi.*’ (M/63)

Bir irmemge esine kelip ketkende al sezim-tuyumunun bardığan ayrılğanın bilip, eñ akırkı kirkiregen zaar ünün sırtka çıgarıp ciberiş üçün **oozun açtı** ele kömököyü buulup, üstün açuu küdür baskan kurgak tili kıymılga kelbey koydu. ‘*Kısa süreliğine kendine geliverdiğinde sezgi hislerinin hepsini kaybettiğini anlayıp en sonunda hurıldayan zehirli sesini dışarı çıkartıvermek için ağzını açmıştı ki sesi boğulup üzeri acıyarak kabaran kuru dili hiç hareket etmedi.*’ (M/220)

2.2. Etişik Uñguluu Tataal Etiş: Bir fiil unsuru ile yardımcı fiilin birleşmesinden oluşan birleşik fiillerdir. ‘-Ip, -A, -y, -gAnI’ zarf-fiil ekleri esas fiillere gelerek kendini çeşitli yönlerden tasvir eden yardımcı fiille birleşir. Bu tarz birleşik fiillerde esas fiille birleşen yardımcı fiil anlamını tamamen kaybetmezken bazı birleşik fiillerde yardımcı fiil anlamını tamamen kaybeder. *Birleşik fiillerin öğeleri cümleye ayrı ayrı anlam vermeyip onlar birlikte tek bir eylemi karşılar* (Duman, 2020: 187).

Yardımcı fiillerin bu özelliklerine göre birleşik fiiller ikiye ayrılır.

1. Leksikalaşkan Tataal Etişter

2. Kıymıl-Arakettin Ötüş Özgöçölügün Bildirüüçü Tataal Etişter (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 197)

1. Leksikalaşkan Tataal Etişter: *Esas fiil ve yardımcı fiil ‘-Ip, -A, -y’ zarf-fiil ekleri ile birbirine bağlanır. Bu tarz birleşik fiillerde asıl fiil ve yardımcı fiil anlamını korur. Esas fiil yapılan ilk işi yardımcı fiil ise sonra yapılan işi belirtir. Kırgız Türkçesinde leksikalaşkan tataa etişler diğer birleşik fiillere göre azdır.* (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 197)

2. Kıymıl-Arakettin Ötüş Özgöçölügün Bildirüüçü Tataal Etişter: *Esas fiil ve yardımcı fiil ‘-Ip, -A, -y’ zarf-fiil ekleri ile bağlanır. Yardımcı fiil esas fiilin anlamını ‘uzamak, tekrar etmek, bir anda olmak, tamamen bitmek’ gibi anlamlarda tasvir eder ve gerçek anlamından uzaklaşır.*

Kırgızcada ‘koyup koy-, turup tur-, kalıp kal-, bere ber-, salıp sal-, ciberip ciber-’ tasvir fiillerinde ‘tur-, kal-, koy-, sal-, ber-’ fiillerinin tekrar edilmesi yardımcı fiilin anlamından uzaklaştığını da gösterir (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 198).

Mezgil metninde bu tarz kullanımlar mevcuttur.

Tura tur balam, kölöştün kumun kübüp alayın,— dedi Şatman ceekten çıkkandan kiyin. ‘*Biraz bekle çocuğum, lastiğın içindeki kumları silkeleyeyim, - dedi Şatman kıydan çıktıktan sonra.*’ (M/137)

Birok ene degen ene da - sabak okubaska, esep catabaska eç **argasın koyboy koydu anın**. ‘Ancak anne dediğin anne işte, ders çalışmamaya, sayı ezberlememeye hiç çaresini bırakmadı onun.’ (M/192)

Oşonu menen közünön caş kılıgırıp eñ akırkı Dolonotunun adamı Krasin menen koştıoştı da çooçun cerde **kalıp kaldı** Külçoro. ‘Böylelikle gözlerine yaş dolarak en sonunda Dolonotu’nun insanı Krasin ile vedalaştı ve yabancı yerde kaldı Külçoro.’ (M/232)

2.1. Kıymıl-areketin Uzakka Sozuluşun Bildirüücü Etişter (İş ve Hareketin Devamlılığını Bildiren Fiiller): ‘cat-, tur-, otur-, cür-, ber-’ yardımcı fiilleri esas fiile ‘-A, -y, -Ip’ zarf-fiil ekleriyle bağlanır. Eylemin belli bir süre devam ettiğini, hareketin sürekliliğini bildirir (Kırız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 199).

Mezgil romanında iş ve hareketin devamlılığını bildiren yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiil yapısında 672 yüklem tespit edilmiştir.

cat-: Eylemin devamlılığını bildirir. Bu fiil –A/-O; -y ve –Ip zarf-fiil ekiyle kullanılır. ‘bar- ve kel-’ fiilleri hem –A hem –Ip zarf-fiil ekleri ile asıl fiile bağlanır (Kasapoğlu Çengel, 2017: 281).

Cıyın ayaktap kalgan kezde el özünçö bir tarap, kızıl üstöl caktagılar özünçö bir tarap bolup alışıp emi eki gana nerse tuurasında, **tartışıp catıştı**. ‘Toplantı bittiği zaman halk ayrı bir taraf, kırmızı masa tarafındakiler ayrı bir taraf olarak ayrılıp şimdi sadece iki şey hakkında tartışıyorlardı.’ (M/91)

Külçoro emi ötkön ketkendin baarın unutup koyup, calgız gana Tay-Torunu **çaptırıp catti**. ‘Külçoro şimdi geçen gidenin hepsini unutuverip sadece Tay Toru’yu koşturuyordu.’ (M/170)

Körsö eñ akırkı boçka togolonup **kele catkan eken**. ‘Oysa en sondaki fiçi yuvarlanıp geliyormuş.’ (M/17)

Kolonnanın eñ artkı maşinasında Satılğanov ürgülöp **kele catti**. ‘Birliğin en son arabasında Satılğanov uyuklayarak geldi.’ (M/216)

tur-: Eylemin devam ettiğini veya kesintili devam ettiğini belirten yardımcı fiildir. Genellikle –Ip zarf-fiil ekli fiillere bağlanır. Bu fiil cür- fiili gibi kontekse bağlı olarak zaman zaman tekrarlanan iş ve hareketi de bildirir (Kasapoğlu Çengel, 2017: 287).

«Cinbi, ce adambı?!» Krasin köpkö çeyin demin içine alıp oşol artkı burçtu **tiktep turdu**. “‘Cin mi yoksa insan mı?’ Krasin uzun bir süre nefesini içine alarak o arka köşeye bakakaldı.’ (M/30)

Çırağın carığında közdörü kakanaktap caynap, kimge emne dep aytaarın bilbey süyünüçtön **demigip turdu**. ‘Gaz lambasının ışığında gözleri yaşla dolup taşarak, kime ne diyeceğini bilmeden mutluluktan nefes nefese kaldı.’ (M/126)

Kelgen-ketkenderdi Koşoy özü kezek menen üy-üylörgö bölüp **catkıra turgan**. ‘Gelen gidenleri Koşoy kendi sıra ile evlere paylaştırap yattı.’ (M/22)

otur-: Eylemin devam ettiğini belirten tasvir fiilidir. Genellikle –Ip zarf-fiil ekiyle kullanılan harekete süreklilik kazandıran tasvir fiilidir (Kasapoğlu Çengel, 2017: 285).

Zeynep al künü üyündö baldarga arıp **üyrötüp oturgan**. ‘Zeynep o gün, evinde çocuklara harf öğretiyordu.’ (M/128)

Külçoro «Progress» tikken boz üydün canında Silaçtı tizgindep karmap üç-tört kişi bolup **kaytarıp oturuşkan**. ‘Külçoro “Progressin” diktiği boz evin yanında Silaç’ı dizginleyip tutarak üç-dört kişiyle beraber bekliyordu.’ (M/223)

Karıyanın ayta turgan sözü bar ele birook **aytpay oturdu**. ‘İhtiyarın söyleyecek sözü vardı ama söylemedi.’ (M/207)

cür-: Kesintili olarak devam eden veya adet hâline gelen eylemleri tasvir eder. Olumsuzluk eki ile kullanılan cür- yardımcı fiili eyleme hatırlatma veya şüphe anlamı katar. Bu fiil –Ip/-A; -y zarf-fiil ekleriyle kullanılır (Kasapoğlu Çengel, 2017: 282).

Balkim al kılğan işine ökünüp, **içi örttönüp cürgöndür**. ‘Belki o yaptığı işten pişman olarak yüreği sızlıyordur.’ (M/66)

Ertesi dene boyu cançılıp, **könülü açılıp cürçü Zeynep'tin**. 'Ertesi gün tüm vücudu ezilirken neşesi yerine gelmedi Zeynep'in.' (M/193)

ber- Süreklilik ifade eden ve adet hâline gelen eylemleri tasvir eder. *Bu fiil -Ip/ -A; y zarf-fiil ekleriyle kullanılır. -A; -y zarf-fiil eki ile kullanıldığında hareketin sürekli yapıldığını ve tekrarlandığını ifade eder. Tezlik bildirir* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 280).

Cini kağılgan nemedey caldırıp **oturup berdi**. 'Kızgınlığı yatışmış gibi dalgın dalgın bakarak oturuverdi.' (M/69)

Antse Satılğanov erinderin dirt-dirt etkizip külüp, önünön kanı kaçıp, birok unçukpay **çıdap turup berçü**. 'Öyle deyince Satılğanov dudaklarını tir tir titreterek gülerken yüzünün rengi kaçır ancak hiçbir şey demeden katlanırdı.' (M/214)

Baldarı tigintip catırkagan sayın Koşoy özün üy-bülösünün aldında bir ayıbı barday oşol **seze berçü**. 'Çocukları o şekilde yadırgadıkça Koşoy kendini ailesinin önünde bir suçu varmış gibi kaba hissedirdi.' (M/125)

Başta- Esas fiili eyleme başlama yönünden tasvir eder. *Genellikle -A; -y zarf-fiil ekleriyle esas fiile bağlanır* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 279).

Caandın közgö körünböğön eñ algaçkı tamçıları küröktün sabına cılt etip **tiye baştadı**. 'Yağmurun göze görünmeyen ilk damlaları aniden parlayıp küreğin sapına değmeye başladı.' (M/63)

Koşoy kirgende canatadan kacıldagan ündör saal pastap, aңğıça eşikten baş bakkandar ulam **köböyö baştadı**. 'Koşoy içeri girdiğinde deminden beri güürtülü konuşan sesler biraz alçalırken o sırada kapıdan içeri bakanlar gittikçe çoğalmaya başladı.' (M/166)

Tüş- Esas fiile eylemin devam ettiğini veya aniden başka bir duruma geçildiğini bildiren tasvir fiilidir. *Olayın uzadığını ve aniden değiştiğini anlatmak için kullanılan bu fiil genellikle -A; -y zarf-fiil ekini alır* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 287)

Cetektegi eki argımak kemenin kırınan ceñil **sekirip tüştü** da eldi aralap kele catıştı. 'Yedekteki iki aygır geminin yan tarafından kolayca atlayıverdi de halkı aralayarak geldi.' (M/18)

Oşondon kiyin oy-düynösü büt kandaydır **muzday tüştü**. 'Ondan sonra bütün düşünceleri nedense soğuyuverdi.' (M/60)

Cazda- Esas fiilin bildirdiği işin olmaya çok yaklaştığını tasvir eder. Genellikle asıl fiile -A; -y zarf-fiil ekleriyle bağlanır.

Krasin **bakırıp cibere cazdadı**. 'Krasin az kalsın bağıracaktı.' (M/68)

Atası tuurasında bir ooz cakşı kep ugalbay turgan Zeynep uulunun bul aytkandarınan ulam cerge kulap **tüşö cazdadı**. 'Babası hakkında tek bir iyi haber duyamayan Zeynep, oğlunun bu dediklerinden dolayı yere düşüyordu.' (M/87)

2. 2. Kıymıl-areketin Önügüşün cana Bağıtalaşın Bildirüçüü Etişter (İş ve Hareketin Gelişim Sürecini ve Yönünü Belirten Fiiller):

'kel-, ket-, bar-, 'yardımcı fiilleri esas fiile '-A, -y, -Ip' zarf-fiil ekleri ile bağlanır. Esas fiilin durumunu, yönünü belirtir (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 203).

Mezgil romanında iş ve hareketin gelişim sürecini ve yönünü belirten yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiil yapısında 240 yüklem tespit edilmiştir.

Kel- Önceden başlayan bir eylemin eylemden bahseden kişinin bulunduğu zaman ve mekâna ilerlediğini bildiren tasvir fiilidir. *-Ip zarf-fiil ekiyle kullanıldığı zaman hareketin konuşma anında yoğunlaşarak kesintisiz yapıldığını ve tamamlandığını ifade eder* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 284).

Kılıkdagan zor keme cürö-cürö buta atım cerge **kirip keldi**. 'Süzülerek ilerleyen büyük gemi yürüye yürüye bir ok atımı yere geldi.' (M/15)

Atası emes ele aligi tiri suuk mltık calgız özü **cılıp kelatat**. 'Babası değil de, o korkunç tüfek yalnız kendisi ilerliyor.' (M/241)

Al ansız da Satılğanovgo cini kaynap, adep direktor bolup kelgenden ele **kırtışı süyböy kelgen**. 'O zaten Satılğanov'a çok öfkelenip henüz direktör olarak geldiği zamandan beri hoşlanmamıştı.' (M/214)

Ket-: Esas fiille birleşerek eylemin işi yapan kişinin bildirdiği zaman ve mekânda başlayarak başka bir yöne doğru devam edip uzaklaştığını tasvir eder. Ket- yardımcı fiili esas fiile uzaklaşma, ayrılma anlamı katar. *Bu fiil –Ip zarf-fiil ekiyle kullanıldığında hareketin gelişerek konuşandan uzak bir tarafa yönelmesini ve tamamlanmasını, -A; -y zarf-fiil ekleriyle kullanıldığında hareketin ansızın ve çabucak yapıldığını ifade eder* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 284).

Orto araga barganda eki coldoşu aynı **kaçıp ketet** da ceti kişini calgız özü bir miltık menen aydap cönöyt. *‘Yolun ortasına varınca iki yoldaşı vazgeçerek kaçır, yedi adamı yalnız kendi tek tüfekte önüne alıp götürür.’* (M/24)

Oşol zamat garmonçu çar-r-r etkize garmonun katuu tartıp alıp, aga koşula Krasin özü bayagıdan da katuu **biylep ketti**. *‘O an garmoncu car-r-r diye ses çıkararak garmonunu güçlü çalarken ona katılan Krasin’in kendisi de eskisinden daha çok oynamaya başladı.’* (M/115)

Kıyazı al kolcoygon uzun dene boyun kiçinekey may çıraktın carığına batıra albay, arkasında ünsüz karap turgan Zeynepten uşunçalık sürdödü okşoyt, oñtoysuzdanıp şırdakka **çögölöy ketti**. *‘Galiba o, kocaman uzun vücudunu küçücük yağ lambasının ışığına sığdıramayıp arkasında sessizce bakan Zeynep’ten o kadar çekindi gibi, tedirgin olup nakışlarla bezenmiş keçe haliya diz çöküverdi.’* (M/133)

Añıça Krasin beker oturup tütpöy Külçoronun başına kiygen kepkasın arı-beri **çoğulay ketti**. *‘O arada Krasin boş oturmaya dayanamayıp Külçoro’nun başına taktığı şapkasını oraya buraya çekiştiriverdi.’* (M/224)

Bar-: Esas fiille birleşerek eylemin yavaş yavaş geliştiğini belirten tasvir fiilidir. Uzaklaşma anlamı taşır. *Genellikle –Ip zarf-fiil ekiyle kullanılır ve hareketin konuşulan mekândan belli bir yöne ilerleyip uzaklaştığını ifade eder* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 279).

Oşolorgo koşulup bir maalda Kıztuubas kempirdin da butu-koldoru tarbañdap, közdörü tirüü alañdap **uçup baratat**. *‘Onlarla birlikte bir anda ihtiyar Kıztuubas kadının da eli ayağı uygunsuz biçimde hareket ederek gözleri canlı fıldır fıldır dönerek uçuyor.’* (M/180)

Anı ölüü bolso ölüü, tirüü bolso tirüü tabış özünün mından arkı kündörünün eñ negizgi işi bolup kalganın uşunçalık küçtüü **sezip barattı** Krasin. *‘Onu ölüyse ölü, diriyse diri bulmak kendinin bundan sonraki günlerinin en temel işi olduğunu o kadar güçlü hissetti Krasin.’* (M/235)

2. 3. Kıymıl-areketin Toluk İştelenin Bildirüçü Etişter (İş ve Hareketin Tam olarak Yapıldığını Belirten Fiiller):

‘taştı-, sal-, koy-, ciber-, kal-, ket-, çık-, al-’ yardımcı fiilleri esas fiile ‘-A, -y, -Ip’ zarf-fiil ekleriyle bağlanır. Bu fiiller Eylemin tam olarak bittiğini tasvir eder (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 204).

Mezgil romanında iş ve hareketin tam olarak yapıldığını belirten yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiil yapısında 598 yüklem tespit edilmiştir.

‘taştı-, kal-, ket-, çık-’ yardımcı fiilleri esas fiille birleşirken gerçek anlamlarından tamamen uzaklaşmadan eylemin tam olarak bittiğini tasvir eder. ‘sal-, koy-, ciber-’ yardımcı fiilleri ise gerçek anlamdan uzaklaşarak eylemin tam olarak bittiğini tasvir eder. Bu fiiller esas fiile tezlik anlamı katar (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980: 204).

taştı-: Çoğunlukla –Ip zarf-fiil ekiyle kullanılır ve hareketin aniden bittiğini bildirir (Kasapoğlu Çengel, 2017: 286).

Mına azır da al Satılğanovdu **kagıp taştadı**: *‘İşte şimdi de o Satılğanov’u azarladı.’* (M/214)

Aylası ketken Külçoro çekeme cooluk baylap çabam dep turdu ele Krasin kepkanın kırın cara **tilip taştadı**: *‘Ne yapacağını bilemeyen Külçoro alınma yazma bağlayarak koşturacağım diyordu ki Krasin şapkanın kenarını yararak kesiverdi.’* (M/224)

Kıçır-kuçur kaalga açılıp, somodoy bolgon çooçun kişi kirip kelgende ülpötkö barbay kalıp, keçten beri üyündö calgız oturgan Kıztuubas «ay!» dep **çoçup koyo taştadı**. *‘Gacıır gucur kapı açılıp iri yapılı olan yabancı kişi geldiğinde eğlenceye gitmeden gecedan beri evinde yalnız oturan Kıztuubas “ay!” diye ürkerek sarsıldı.’* (M/23)

sal-: *-Ip zarf-fiil ekiyle kullanıldığında hareketin tamamen sonuçlanıp bittiğini, -A; -y ekleriyle kullanıldığında hareketin aniden ve çabucak yapıldığını bildirir* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 286).

Nikolay degen ak padişa bizdi **kırıp salgan al**. 'Nikolay denen Çar bizi kırdı, öldürdü.' (M/76)

Satılğanov anı bir sapar **silkip saldı** ele çımçık kayra kaçırıp kelip kadimkidey anın betine asılğanı cüröt. 'Satılğanov onu bir kere silkti de kuş tekrar saldırarak tamamen onun yüzüne sarkıverdi.' (M/199)

Añğıça Krasin kandaydır bir sezimi menen arka cağında biröönün dem alıp turganın **tuya saldı**. 'O sırada Krasin herhangi bir sezgiyle arka tarafında birinin nefes aldığını hissediverdi.' (M/30)

Bolgula, örmöktü **tarta salalı**. 'Çabuk olun, örgüyü bitiriverelim.' (M/43)

key-: *Bu fiil genellikle -Ip zarf-fiil ekiyle kullanılarak hareketin tamamen bittiğini gösterir* (Kasapoğlu Çengel, 2017, 285).

«Ataganat **töröp koygon** eken!...» "“Eyvah doğurmuş!...”” (M/11)

Birok anı bala kaydan **bilip koyuptur**. 'Fakat onu çocuk nereden bilecek.' (M/38)

Fatima kız bolso kınalıp, ömüründö birinçi erkektin cıtın iskegen kuçagınan **çıkpay koyot**. 'Fatima kız ise sım sıkı sarılıp, hayatında ilk defa bir erkeğin kokusunu kokladığı kucağından çıkmaz.' (M/12)

Kapıray, bu adam degenin bir közü körgönün **unuta koyboyt eken** go. 'Vah, bu insan dediğinin gözü gördüğünü unutamıyormuş ya.' (M/137)

ciber-: *Tezlik bildiren bu fiil sadece -Ip zarf-fiil ekiyle kullanılır* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 282).

Añğıça ele birö abaga uu çaçkanday **çañkıldap ciberdi**: 'O sırada birisi sanki havaya zehir saçmış gibi sesleniverdi.' (M/196)

Kiçinekey müyüz tumşugun alkaktın kırına canıp-canıp aldı da boor cünün tüktüytö kalıp katuu **silkinip ciberdi**. 'Küçük boynuzgagasını çerçevenin kenarına iyice bile di ve göğüs tüylerini kabartıverip sertçe silkiniverdi.' (M/219)

Silaç adatınca süröön özünö emes başkaga tiyeşelüü ekenin sezeer menen boyun **taştap ciberdi**. 'Silaç her zamanki gibi desteğin kendine değil başkasına ait olduğunu hissettiği an kendini bırakıverdi.' (M/228)

kal-: *Bu fiil -Ip zarf-fiil ekiyle kullanıldığında hareketin tamamlanması, -A; -y ekleriyle kullanıldığında hareketin aniden yapılması söz konusudur* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 283).

Birok erteñ menen, cup işke cönöördö anın tündögü kızuulungan oyloru bir az suugansıp, **tıncıgansıp kalıptır**. 'Fakat sabah olup tam işe yöneldiğinde onun geceki hararetli düşünceleri biraz soğuyup durulmuştu.' (M/6)

Bir maalda bışıldap kumay şilep atkan baldardın biröö keñsalar-boz üy caktı karap **eleyip kaldı**. 'Bir anda soluk soluğa kalarak kumlu toprağı süpürmekte olan çocuklardan biri boz ev tarafına bakarak şaşır di.' (M/83)

Apiyimdin ubağında şüüdürümgö tuurulğan baltırlar ayığa elekte ele uşuntıp orok **çıga kalat**. 'Afyon zamanında otlardan çatlayan baldırlar henüz iyileşmemişken işte böyle orak işleri çıkıverir.' (M/40)

Tukumun köktöböy, **tündüğündön tütün bulabay kalsın** senin! 'Soyun kurusun, tündüğünden tütün çıkmasın, senin!' (M/93)

çık-: *-Ip zarf-fiil ekiyle kullanılır. Hareketin tamamıyla bittiğini ifade eder* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 283). Bu fiil olumsuz cümlelerde -A; -y zarf-fiil ekleri ile kullanılmıştır.

Cataar menen başı **aylanıp çıktı** anın. 'Yatar yatmaz başı dönmeye başladı onun.' (M/65)

Külçoro ordunan atıp turup, cılañayak eşikke **cügürüp çıktı**. 'Külçoro yerinden fırlayarak kalkıp yalın ayak kapıya koştu.' (M/133)

Birok birinçi tünü al saal kooptonup, uykusunan ulam çoçup oygonup erin kütüp cattı da ekinçi tünü taptakır **kırpik közün kıkpay çıktı**. 'Ancak, ilk gece o biraz endişelenip sürekli uykusundan sıçrayıp uyanarak kocasını bekledi de, ikinci geceyi ise hiç göz kırpmadan geçirdi.' (M/108)

al-: *Bu fiil hem -A; -y hem -Ip zarf-fiil ekleriyle kullanılır. Bu fiil -A; -y zarf-fiil ekiyle kullanıldığında yeterlik bildirir. al- fiili -Ip zarf-fiil ekiyle kullanıldığında hareketin, öznenin kendisi için, kendi yararına yapıldığını, hareketin tamamlandığını ve amacına ulaşıldığını bildirir* (Kasapoğlu Çengel, 2017: 278).

Oşondo Zeyneptin boyu emnegedir selt etip, tımızın **çoçulap aldı**. 'O zaman Zeynep'in vücudu nedense korkudan sıçrayarak gizli bir endişe duydu.' (M/114)

Bir maalda ızasına çıdabay acı Şatmanga uygaktay cabışıp alıp ardeme-birdemeni surap catkan adamga katuu **tiyip aldı** okşoyt: ‘Bir an, sinirlerine hâkim olamayıp Hacı Şatman’ın peşini bırakmadan yapışarak değişik şeyler soran adama sert çıktı galiba.’ (M/131)

Al emne degen tiri ukmuş irahat ekenin özü balkim turmuşunda eç kimge aytıp **tüşündürö albas ele**. ‘Bunun nasıl bir acayip zevk olduğunu belki kendisi hayatta hiç kimseye söyleyip anlatamazdı.’ (M/35)

Antmek tügöl Silaçtın canına basıp **bara alışpayt**. ‘Değil öyle yapmak, Silaç’ın yanına yürüyüp gidemezler.’ (M/156)

Aytor adam könlünün miñ bir sırın kim a dep, bu dep **ayta alat**. ‘Kısacası insan gönlünün bin bir sırrı için kim o, bu diye bir şey söyleyebilir.’ (M/233)

Kırgız Türkçesinde ikiden fazla öge birleşerek tasvir fiili yapabilir. *Tasvir fiilleri, birleşik yapı içerisinde bir fiilden oluşabileceği gibi birden fazla fiilden de oluşabilmektedir.*

İki Tasvir Fiilinden Oluşan Yapılar

Kırgız Türkçesinde esas fiilden sonra birden fazla tasvir fiilinin kullanılması gerektiğinde daha çok ikili kullanım tercih edilmektedir.

Üç ve Daha Fazla Tasvir Fiilinden Oluşan Yapılar

Üçlü kullanıma ikili kullanımdan daha az rastlanmaktadır. Ancak yine de hareketin özelliklerini tam anlamıyla bildirmek için dört veya beş tasvir fiilinin bile kullanıldığı görülmektedir. (Tan, 2006: 68).

Buurusun cürbögön taştak emespi dep kocoyun oşol tegerekti Karagulga bergende catakçı bir az **büşürköy tüşkön bolçu**. ‘Saban gitmeyen taşlı yer değil mi diye işveren o ağacı Karagul’a verdiği yazlıkçının biraz zihni karışır oldu.’ (M/45)

Antkeni oşol kezde cergiliktüü elderdi çok cerden türmögö kesip turup tıl cumuştarına **aydap ketip catkan bolçu**. ‘Çünkü o dönemde yerli halkı yok yere hapse atarak cephe ardi işlerine sürüyorlardı.’ (M/50)

Özüncö ele elirip, balkim balalıgınanbı, keede boyun **toktoto albay kalçu**. ‘Kendince yerinde duramayıp belki çocukluğundan mıdır, bazen kendini durduramazdı.’ (M/147)

Koş terektin tübünö bara-bara çoñdor da **kele turgan bolup alıştı**. ‘Çift ağacın dibine gitgide büyükler de gelir oldular.’ (M/154)

«İras sizde da künöo çok emes. Birok Sizge işenebiz Emelyan Savelyeviç. Siz mından arı işti **oñdop kete alasız!**» dep coop beriştı aga. “Doğru, siz de suç yok değil. Fakat size güveniyoruz Emelyan Savelyeviç. Siz bundan sonra işi düzeltebileceksiniz!”, diye cevap verdiler ona.’ (M/183)

Ötkön cazda bir sezongo caldanıp kelgen cumuşçular küzdö şıbagası koluna tiyer menen kirgen üylörün een taştap, bir daarı emgek akısı tuuraluu çatak çıkarıp, oşentkenderdin aldı sovhozun mülkünö köz körünöo kol salıp, al az kalgensip bir eköo Satılğanovdu **sabap kete cazdaşkan**. ‘Geçen baharda bir sezon için geçici olarak getirilen işçiler sonbaharda paylarını eline alır almaz evlerini bırakıp, bir kısmı emek haklarıyla ilgili dövüş çıkartıp, öyle yapanların bazıları sovhozun mülküne göz göre göre el uzatırken o da yetmezmiş gibi bir iki tanesi az kalsın Satılğanov’u döveyazdılar.’ (M/206)

SONUÇ

Yazarın ‘Mezgil’ eseri tema, konu, olay örgüsü, şahıs kadrosu, mekânlar ve zamanlar bakımından önemlidir; eser Kırgız Türklerinin geleneksel ve Sovyet yönetimindeki yaşam tarzlarını ele alınırken Kırgız tarihinden de ipuçları içermektedir. Mezgil’in edebiyat açısından değerlendirilmesi gerektiği gibi söz dizimi açısından da değerlendirilmesi gerekliliktir.

Bu çalışmada söz diziminin bir parçası olan kelime gruplarından birleşik fiiller konusu Mezgil romanındaki yüklem unsurlarından hareketle örneklendirilmiştir. Tek başlarına isim veya fiil olarak kullanılan kelimeler birleşik yapılar içerisinde çeşitli işlevlerle yeni anlamlar ifade eden kelime grupları oluşturmuştur.

Birleşik fiiller Atoočtuk Uñguluu Tataal Etiş (isim + yardımcı fiil), Etiştik Uñguluu Tataal Etiş başlıklarında değerlendirilmiştir. İsim ve yardımcı fiilden oluşan birleşik fiiller ismin aldığı hâl eklerine göre de sınıflandırılmıştır.

Etistik Uñguluu Tataal Etiş başlığında tasvir fiilleri zarf-fiilli birleşik yapı içerisinde işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. İş ve hareketin devamlılığını bildiren fiiller ‘cat-, tur-, otur, cür-, ber-’; iş ve hareketin gelişim sürecini ve yönünü belirten fiiller ‘kel-, ket-, bar-,’; iş ve hareketin tam olarak yapıldığını belirten fiiller ‘taşta-, sal-, koy-, ciber-, kal-, ket-, çık-, al-’ Mezgil romanında tespit edilerek örneklendirilmiştir.

KAYNAKÇA

1. AKMATOV, K. (2012), *Mezgil*, Bişkek
2. ALTIOK, E. (2018), Sovyet Rejiminin II. Dünya Savaşı Dönemi Kırgız Edebiyatına ve Öskön Danikeyev’in Hikâyelerine Etkisi, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, s. 235-246
3. BAYDAR, T. (2013), İsim +Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 49, s. 55-66, Erzurum
4. BANGUOĞLU, T. (1986), *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
5. DİNÇ, S. (2014), Türkmen Türkçesinin Söz Dizimi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)*, Sivas
6. DUMAN, G.B. (2020), Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi)*, Bişkek
7. EREN, M. (2018), Kazat Akmatov’un Öykülerinde Yapı ve İzlek, *Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Ardahan
8. ERGİN, M. (1981), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
9. *İmlâ Klavuzu* (2000), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
10. KASAPOĞLU ÇENGEL, H. (2017), *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
11. KARAHAN, L. (2010), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları
12. KUDAYBERGENOV, S., TURSUNOV, A. (1980), *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*, Frunze: İlim basması
13. *Türkçe Sözlük* (1998), I-II Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
14. TAN, A. (2006), Kırgız Türkçesinde Tasvir Fiilleri Üzerine, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 22, s. 67-110
15. ULUTÜRK, O. A. (2022), Kırgız Yazar Kazat Akmatov ve Munabiya Adlı Öyküsü, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 525-538
16. KAPLANKIRAN, İ., KUMSAR, E. (2020), Et- Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Birleşik Fiillerin Türkçe Dil Öğretim Ders Kitaplarındaki Sıklığı Üzerine, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23, s. 294-313
17. KORKMAZ, Z. (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

İNTERNET KAYNAKÇA

1. Zamanından Erken Çıkmış Roman. Kazat Akmatov’un ‘Mezgil’i Hakkında 8 Gerçek (2019). Erişim Adresi: <https://sputnik.kg/20191123/kazat-akmatovdun-mezgil-romany-tuuraluu-9-fakty-1046317473.html>

(29)

Bayram MARAŞLI¹⁷⁹

“HÜKÜM YALNIZCA ALLAH'A AİTTİR.” AYETİNİN BAĞLAMI
THE JUDGMENT BELONGS TO ALLAH ALONE.” THE CONTEXT OF THE VERSE

Öz

Bir metni anlamamanın en iyi yolu yazarın maksadını en iyi şekilde anlamaktır. Şayet yazar ulvî bir varlık ise bu, elbette sıradan bir yazarı anlamak gibi olmayacaktır. Ancak ne şekilde olursa olsun imkânsız da değildir. Zira kelam anlaşılacak içindir. Aksi makul olmadığı gibi abestir. Hz. Peygamber hayatta iken Kur’ân’ın anlaşılması noktasında bir problem yaşanmıyordu. Gerek ayetlerin olayların üzerine nazil olması, gerek muhatapların “senaryonun” içerisinde olması anlamıyla ilgili birçok sıkıntıyı bertaraf ediyordu. Tüm bunların ötesinde Hz. Peygamberin hayatta olması ve tek otorite olması, ayetlerin farklı şekillerde anlaşılmasının önüne geçiyordu. Hz. Peygamberin vefatıyla birlikte ihtilaflar zuhur etmiş ve naslar farklı şekillerde yorumlanmanın konusu olmuştur. Hz. Peygamber hayatta iken tartışma konusu olmayan birçok ayet; sosyal-siyasal çekişmeler, birtakım akîdevî sorunlar, farklı kültürlerin Müslüman olmasıyla birlikte ortaya çıkan sorunlar vb. meseleler etrafında gündeme gelmiş ve tartışma malzemesi olmuştur. Bu ayetlerden bazıları tarihin sayfalarında kalmış; bazıları ise zaman zaman tekrar gündeme gelmiştir. Gündeme tekrar gelen ayetlerden birisi de hüküm ayetidir. Bu vb. ayetlerin bağlamında koparılmada birçok etmen sayılabilir. Bu etmenlerin en başına usulden kaynaklı problemler konulabilir. Zira ayetleri anlamamanın ve hüküm çıkartmanın bir metodu olan tefsir ve fıkıh usulü, problemli sayılabilecek veya en azından tartışılabilir bazı argümanlar ortaya koymuşlardır. Vaz edilen bu argümanlar üzerinde ittifak edilmemiş ve geçmişten beri tartışılmalıdır. Bu argümanlar ayetlerin zemini sarsmış ve ayetlerin farklı şekillerde yorumlanmasının önünü açmıştır. Diğer taraftan bazı ayetlerin, Kur’ân’da her şeyin çıkarılabileceği şeklinde yorumlanması da ayetleri bağlamından farklı meccalalara sevk etmiş ve zaman zaman Kur’ân’ın karşı durduğu söylemlerin Kur’ân’ın kendi savınımış gibi ortaya konmasına sebep olmuştur. Geleneğimizde büyük kabul görmüş olan ayetlerin zahirlerinin delaleti, birçok ayetin zahirinin, ayetteki maksadın göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Hiç şüphesiz geleneğimizde bu usul kuralları art niyetle vaz edilmiş ve art niyetle hükümler çıkarılış değildir. Zira ayetlerin zahirine tutunanlar kınanmış ve ayetlerin maksatlarının gözetilmesi tercih edilmiştir. Ancak bununla birlikte mezhepler arası ihtilaflarda taraflar, zaman zaman ayetlerin maksadını göz ardı ederek zahire sarılmamıştır da denilemez. Ne yazık ki günümüzde hüküm ayetleri çerçevesinde yaşanan problemler de ayetleri bağlamında kopararak, maksadını göz ardı ederek zahirî olarak okumaktan kaynaklanmaktadır. Tabii ki de problem salt usul hatalarından kaynaklanmıştır denilemez. Zira bu tarz yaklaşımların ardında sosyopolitik ortamın ve hatta psikolojik durumların da tesiri büyüktür. Özellikle bu tarz sorunların yaşandığı coğrafyalar göz önünde bulundurulduğunda durumun sosyal ve ruhsal boyutu da gözden kaçmayacaktır. Ancak bu makalede usulden kaynaklı problemler çerçevesinde hüküm ayetlerinin bağlamı incelemeye tabi tutulmuştur. Öncelikle ayetleri anlamada usulden kaynaklı bazı problemler ortaya konmuş ve ardından hüküm kelimesinin etimolojisine kısaca değinilmiş ve ayetlerinin bağlamı şeffaf bir şekilde ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Hüküm, Bağlam, Maksat, Delalet, Müsterek lafız

Abstract

The best way to understand a text is to best understand the author's intention. If the author is a divine being, this will of course not be like understanding an ordinary author. However, it is not impossible in any way. Because the Word is meant to be understood. Otherwise it is not only unreasonable but also absurd. There was no problem in understanding the Quran when the Prophet was alive. Both the revelation of the verses on the events and the fact that the addressees were in the "scenario" was eliminating many difficulties in understanding. The fact that the verses were revealed upon the events and that the interlocutors were in the "scenario" were eliminating many difficulties in understanding. Beyond all this, the fact that the Prophet was alive and was the only authority prevented the verses from being understood in different ways. With the death of the Prophet, conflicts arose and the texts became the subject of interpretation in different ways. Many verses that were not subject to discussion when the Prophet was alive; social-political conflicts, some doctrinal problems, problems that arise when different cultures become Muslims, etc. issues have been brought to the agenda and become a matter of discussion. Some of these verses remained in the pages of history and some of them have come up again now and then. One of the verses that comes to the agenda again is the verse of judgment. This etc. Many factors can be considered in taking the verses out of context. The most important of these factors can be considered procedural problems. Many factors can be considered in taking these and similar verses out of context. Method problems can be placed at the top of these factors. Because the method of tafsir and fiqh, which is a method of understanding the verses and making judgments, has put forth some arguments that can be considered problematic or at least can be discussed. There is no consensus on these arguments and they have been discussed for a long time. These arguments shook the verses to its foundations and led to verses to be interpreted in different ways. On the other hand the interpretation of some verses as meaning that anything can be inferred from the Quran has led the verses to different channels than their context and from time to time, it has caused the discourses that the Quran opposes to be put forward as if they were the Quran's own argument. The apparent signification of the verses, which are widely accepted in our tradition, have caused the apparent meaning of many verses and the purpose of the verse to be ignored. Undoubtedly, in our tradition, these method rules have not been imposed with malicious intent and judgements have not been issued with malicious intent. Because those who cling to the apparent meaning of the verses have been condemned and it has been preferred to protect the purposes of the verses. However, it cannot be said that the parties in conflicts between sects did not cling to the apparent by ignoring the purpose of the verses from time to time. Unfortunately, the problems experienced today within the framework of the verses of judgment arise from taking the verses out of context and reading them apparently by ignoring their purpose. Of course it cannot be said that the problem arises solely from methodical mistakes. Because the sociopolitical environment and even psychological conditions have a great impact behind such approaches. Especially considering the geographies where such problems occur, the social and spiritual dimension of the situation will not be overlooked. However, in this article the context of the judgement verses has been examined within the framework of methodical problems. First of all, some methodical problems in understanding the verses are put forth and then the etymology of the judgment word is briefly mentioned and the context of the verses is presented transparently.

Keywords: Judgement, Context, Purpose, Significance, Common wording.

GİRİŞ

Tarih boyunca yapılan hemen her tartışmada ayetler referans olarak alınmıştır ve genelde muarızlar, muhataplarının delil olarak öne sürdükleri ayetlerin konu ile ilgisi olmadığını; ayetlerin bir başka meseleden bahsettiğini öne sürmüşlerdir. Günümüzde de tartışmalar bu sığ eksenden çıkmış değildir. Böyle bir zemin; üzerinde konuşulabilir ve anlaşılmaya varılabilir ilmî bir zemin değildir. Sonuca varılabilmek için medlullerin en azından ortak bir mesaj verdiği kabul edilmelidir.

Hiç şüphesiz Hz. Peygamber hayatta iken ayetlerin ne anlam ifade ettiği üzerinde herhangi bir tartışma yaşanmıyordu. Zira gerek Hz. Peygamberin hayatta olması gerekse sahabilerin ayetlerin doğrudan muhatapı olmaları ve ayetlerin bahsettiği olayların kahramanı olmaları böyle bir tartışmaya zemin hazırlamıyordu. Ancak sonraki nesiller ile Kur’ân arasındaki bağ zayıflamış, ayetlerin bağlamı bulanıklaşmış ve delalet ettiği anlamlar üzerine ihtilaflar çıkmıştır.

Sonraki dönemlerde ortaya çıkan sosyopolitik ortam nesillerin taraf olmasına sebep olmuştur. Taraflar kendi haklılıklarını ispatlamak için ayetlere başvurmuş ancak bağlamın bulanıklığı ve tarafların müesses fikirler ile Kur’ân’a yaklaşımları, ayetlerin bağlamından kopmasına yol açmıştır. Nesiller değiştikçe bulanıklık artmış, Kur’ân’ın anlamlarına eklemeler olmuş ve artık ayetler birden fazla anlama delalet eder hale getirilmiştir.

Ayetlerin bağlamından kopması sonucunda birçok anlamın ortaya çıkması; sonraki dönemlerde bir zenginlik gibi anlaşılmış ve “Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah’ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez.”¹⁸⁰ gibi ayetler de bu anlayışa mesnet olarak kullanılmıştır. Oysa bu bir zenginlik değil; ileride de ele alınacağı üzere eksikliklerdir.

Bağlamından koparılan ayetlerden biri de hüküm ayetidir.¹⁸¹ Kur’ânda üç farklı yerde geçen hüküm ayeti¹⁸² ilk defa Şiffin savaşı ile gündeme gelmiş ve o gün olduğu gibi günümüzde de manipülasyon malzemesi olarak kullanılmıştır. Bağlamından koparılan ayetlerin birçoğu, tartışmanın olduğu asırda kalmış olmasına rağmen hüküm ayeti, tartışmaların odağı olmaktan kurtulamamıştır. Keza birçok ayet, ilmi seviyede tartışmaların odağı olmuş ve herhangi bir hizipleşmenin konusu olmamışken; hüküm ayeti birçok coğrafyada insanların hizipleşmesinin konusu olmuştur. Bu vb. yönleriyle bağlamından koparılmış diğer ayetlerden ayrılan hüküm ayeti dikkat çekmektedir.

Hüküm ayetinin bağlamından koparılmasında sosyal, siyasal, kültürel birçok etmen sayılabilir. Ancak mezkûr etmenler bir makalenin sınırlarını aşmaktadır. Dolayısıyla bu makalede, bağlamla ilgili sıkıntıların temelinde yatan usulden kaynaklı problemler çerçevesinde hüküm ayetleri ele alınacaktır.

Görebildiğimiz kadarıyla daha önce KADER’de hüküm ayetini kelâmî açıdan ele alan bir makale yayımlanmıştır. Ancak bu makalede ilgili ayetin manası “Hüküm Allah’ındır.” şeklinde eksik/hatalı olarak tercüme edilmiş ve ilgili ayet birkaç kavram ile birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. Bu makalede ise bahsedilen probleme sevk eden saikler ele alınıp ilgili ayetler bağlamı açısından değerlendirilecektir.

1. ¹⁸³Kur’ân’ın “Anlam Zenginliğinin” Kritiği

Kur’ân-ı Kerim’de kullanılan kelimelerin bazıları birden fazla anlama gelmektedir. Esasında bu çok anlamlılık, diğer bir ifade ile *lafz-ı müsterek* sadece Arapçaya özel bir durum da değildir; hemen her dilde bu tarz kelimelere rastlanır. Anlamların sonsuz, lafızların ise sınırlı olduğu düşünüldüğünde bu yadırganacak bir durum değildir.¹⁸⁴

Kelimelerin birden fazla anlamının olmasına itiraz edenler olsa da dilbilimcilerin kahir ekseriyeti bir lafzın birden fazla anlama geldiği lafz-ı müstereki kabul etmişlerdir.¹⁸⁵ Lafz-ı müstereki kabul edenler,

¹⁸⁰ Loqmân 31/27.

¹⁸¹ Bu ifade ile “Hüküm yalnızca Allah’a aittir.” ayetleri kastedilmektedir.

¹⁸² Yûsuf 12/40, 67; el-En’âm 6/57.

¹⁸³ Hülya Terzioğlu, “Kur’ân’ın ‘Hüküm Allah’ındır’ Öğretisi Üzerine (Kelam İlmi Bağlamında Değerlendirme)”, Kelam Araştırmaları 11/1 (2013), 351.

¹⁸⁴ Fahrüddin er-Râzî, *el-Mahşûl*, thk. Tâhâ Câbir Feyyâd el-’Alvânî (Lübân: Müessesetü’r-Risâle, 1997), 1/262.

¹⁸⁵ ‘Ali b. Muhammed el-Âmidî, *el-İhkâm fî uşûli’l-ahkâm* (Beyrüt: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1981), 1/19.

müşterek lafzın delâlet ettiği anlamlardan birisinin hakiki; diğerlerinin ise mecazi anlamda olabileceğini öne sürmüşlerdir.¹⁸⁶ Diğer taraftan müşterek kelimelerin kullanıldığı bağlamda vazedildiği anlamların tamamına delâlet edip etmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Müşterek lafzın umumunu; yani kullanıldığı bağlamda birden fazla anlama delâlet edebileceğini kabul edenler genellikle şu ayeti delil olarak öne sürmüşlerdir.¹⁸⁷

الْم تَرِ أَنْ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

“Görmedin mi ki şüphesiz, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde etmektedir. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah, kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar.”¹⁸⁸

Buna göre buradaki *sücûd* ifadesi insanlar hakkında *alın yere konulması*; diğer varlıklar hakkında ise *ilahi yaratılış kanunlarına cebren boyun eğme* yoluyla gerçekleşir. Bu ise *sücûd* kelimesine iki farklı anlam vermeyi zorunlu kılar ve ayette her ikisi de kastedilmiştir.

Müşterek lafzın umumunu kabul etmeyenler buradaki *sücûd* ile cebri veya ihtiyari fark etmeksizin *boyun eğmenin* kastedildiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre insan veya diğer varlıkların boyun eğmesinin ne şekilde olduğu, lafzın anlamına tesir edecek bir durum değildir ve bu lafzî değil; manevi müşterektir.

Müşterekin umumunu kabul etmeyenler, müşterek lafızların manalarının ayrı birer vaz olmasını ve müşterekin, anlamlarına şumul yoluyla değil; bedel yoluyla delâlet etmesini öne sürerler.¹⁸⁹ Buna göre umum lafızda olduğu gibi müşterek lafzın anlamlarının tamamına aynı anda delâlet etmesi söz konusu değildir.¹⁹⁰ Müşterek lafzın kullanıldığı bağlamda bir manaya delâlet ettiğini kabul etmek; diğer manalarına delâletini reddetmeyi gerektirir. Örneğin “boşanmış kadınlar kendi başlarına üç kurû / قُرُوءٍ beklesinler”¹⁹¹ ayetindeki kurû kelimesinin hem *tuhur* hem de *hayd* anlamında müşterek olduğunda ihtilaf yoktur. Ancak bunlardan biri kabul edildiğinde lafzın diğer anlamına delâleti düşmektedir.

Kelimeler cümlelerle birlikte anlam kazanırlar; tek başlarına, delâlet ettikleri anlamlardan her birini içerse de cümle içerisinde kullanılmadıkları taktirde nötrdürler. Yukarıdaki örnekte de olduğu üzere cümle içerisinde kullanıldığı anda bu anlamlardan birine delâlet eder.¹⁹² Söz gelimi *kahve* kelimesi; *kahve çekirdeği*, *kahvenin pişmiş hali* ve *kahvenin içildiği yer* anlamlarını içermektedir. Ancak bunlardan herhangi birisine delâlet etmesi, cümle içerisinde kullanılmasıyla mümkün olur ve herhangi birine delâlet etmesiyle diğer anlamlarına delâleti düşer: “Sıcak bir *kahve* iyi gelirdi.” cümlesindeki *kahve* kelimesi, cümleye dahil edildiği andan itibaren *kahve çekirdeği*, *kahve içilen mekân*, anlamlarına delâleti düşmüştür.

Olağan olan hatibin meramını muhatabın anlayacağı şekilde ifade etmesidir. Aksi halde muhatap kelamı anlayamaz ve hitaptan maksat hasıl olmaz. Kur’ân gibi hidayet rehberi savında olan bir kitabın da muhataplarını çelişkiye düşürecek şekilde hitap etmesi beklenmez ki Kur’ân nâzil olduğunda ilk muhataplar ihtilafa düşmemişlerdir. Burada, Hz. Peygamberin ihtilafları önlediği gibi bir düşünce akıllara gelir. Ancak bunu biraz daha açmak gerekirse: Hz. Peygamberin hayatta olması, Kur’ân’a farklı şekillerde anlamlar verilmesinin önüne geçiyordu, Kur’ân’ın nasıl anlaşılması gerektiği, bir otorite tarafında sağlanıyordu. Hz. Peygamberin vefat etmesi ve araya zamanın girmesiyle birlikte bu otorite “çeşitli gerekçe ve veya bahanelerle” zayıflamış; kelimelerin içerdiği anlamlar tercihe konu olmuştur.

Birden fazla anlama muhtemel şekilde konuşan birisine meramını düzgün anlatması söylenir. Şayet bu maksatlı bir şekilde yapılıyorsa art niyet aranır. Ancak Kur’ân gibi ilahi bir kelam söz konusu olduğunda insanlar, Kur’ân’a -Kur’ân’ın kendine ait hususiyetleri haricinde- bir olağanüstülük yakıştırdıkları için, onun kelimelerinin birden fazla anlama delâlet etmesini bir meziyet telakki ederler. Oysa birden fazla manaya

¹⁸⁶ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu ’l-ğayb* (Beyrüt: Dâru’l-Fikr, 1981), 10/19.

¹⁸⁷ er-Râzî, *el-Mahşûl*, 1/271-272.

¹⁸⁸ el-Haç 22/18.

¹⁸⁹ Muḥammed el-Ğazzālî, *el-Mustasfâ*, thk. Muḥammed ‘Abdusselâm ‘Abduşşâfî, (Beyrüt: Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 1993), 240.

¹⁹⁰ Muhammed b. ‘Ali et-Tayyib el-Başrî Ebu’l-Hüseyn, *el-Mu’temed fi uşûli’l-fıkh* (Beyrüt: Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 1982), 1/300.

¹⁹¹ el-Bakara 2/228.

¹⁹² Kinaye vb. edebi sanatlarla birden fazla manaya delâlet etmesi için kullanılmış lafızlar müstesna.

muhtemel lafızların olması, Kur'ân söz konusu olduğunda bir zenginlik gibi telakki edilse de her zaman durum böyle değildir. Zira ayetlerdeki kelimelerin farklı anlamları tazammun etmesi, hitabı bi yönüyle muhatabın elinde nesnelleştirmektedir. Kur'ân müfessir olmaktan müfesser olmaya evrilir; konuşmaz konuşur. Her ekol, kendi savını destekleyen ayetleri referans olarak kabul eder ve kendini nakzeden ayetleri muhtemel manalardan birine göre yorumlar. Basra kadısı Ubeydullah b. Hasan'a nisbet edilen ifadeler, bu durumu ortay koyar niteliktedir:

Her kim zina eden kimseyi mümin olarak isimlendirirse, isabet etmiştir; her kim de kafir olarak isimlendirirse isabet etmiştir. Zina eden kimsenin mümin ya da kafir değil, fasık olduğunu söyleyen de isabet etmiştir; mümin ya da kafir değil, münafık olduğunu söyleyen de isabet etmiştir; müşrik olmayıp kafir olduğunu söyleyen de hem kafir hem de müşrik olduğunu söyleyen de isabet etmiştir. Çünkü Kur'an bütün bu manalara delâlet etmektedir.¹⁹³

Bir ayetin faklı şekillerde anlaşılabilmesi; o ayetin faklı şekillerde anlaşılacak için nazil olduğu anlamına gelmez. Bu sakıncalı bakış, Kur'ân'ın faklı şekillerde yorumlanmasına, orijinal anlamın yerini farklı anlamların almasına, zamanla iltibasa ve Kur'ân'ın muhataplarına ortak bir mesaj ver(e)mediği izlenimine yol açar. Kur'ân'ı okuyan hemen herkesin, kelimelerin içerdiği anlamlardan herhangi birini seçip “*Ben bu şekilde anlıyorum.*” demesinin önü açılmış olur. Her ne kadar Kur'ân hakkında konuşmak için belli başlı kriterlerin sağlanması gerektiği öne sürülmüş olsa da bu kriterleri sağlayan kişiler de belli başlı “saiklerle” kelimenin içerdiği anlamlardan birini tercih etmiş olacak ve bu durumda Kur'ân, muhataplarına ortak bir mesaj verememiş olacaktır. Bu ise Kur'ân açısından bir meziyet değildir.

Her ne kadar tüm ayetler için Allah Teâlâ'nın murat ettiği anlamların tespiti çok güç olsa da bu güçlük, böyle bir keyfiliğin mazereti olamaz. Neticede tefsir ilmi bir *yorum bilimi* olduğu kadar tarihî bir bilimdir de. Kelimelerin ilk dönemlerde hangi anlamlara geldiğinin araştırılması, onu tarih disiplinine yakınlaştırmakta ve hatta bir tarihinin metodolojisini kullanmaya sevk etmektedir. Bu anlamda Tefsir, *Kültürel Antropoloji* disiplininden de bağımsız değildir. Bu manada Arapların kültürünü iyi bilmek Hz. Peygamberin ve sahabilerin ayetler hakkında -bağlayıcı- anlayış, yaşayış ve kavillerinin tespiti hayati önem arz etmektedir.

2. Tâbi Delalet Unsurları

Geleneğimizde kelimeler anlamlarına delalet etmesi açısından ikiye ayrılmıştır. Kelimeler muhatabın kullandığı ve kastettiği şekliyle mutlak olarak vaz edildiği anlamlara delalet ediyorsa buna asli delalet; asıl yanında yardımcı anlamlara delalet ediyorsa buna asla tâbi delalet denilmiştir. Söz gelimi Zeyd ayağa kalsa ve bu durum ifade edilmek istenilirse “قام زيد” denilir. Fakat kurulan bu cümlede önemli olan eylem değil de Zeyd ise “زيد قام” şeklinde ifade edilir. Keza cümle; soruya cevaben kurulmuş ise “ان زيدا قام”; Zeyd'in kalktığını inkâr eden birisine karşı kuruluyorsa “ان زيدا قام والله”; kalkanın Zeyd olduğunu inkâr ediyorsa “انما قام زيد”; Zeyd'in kalmasını bekleyen birisine karşı kuruluyorsa “قد قام زيد” veya “زيد قد قام” şeklinde olur.¹⁹⁴

Esasında tüm cümleler de Zeyd'in kalktığını ifade etmek için kullanılmış ve asli delalet de Zeyd'in kalkmış olmasını ifade etmektedir. Fakat tâbi delalet değimiz, cümlelerdeki diğer unsurlar gerek hatibin gerekse muhatabın durumuna göre sarf edilmiş değişken unsurlardır.

Asli delalet unsurlarından hükümlerin çıkarılacağı ittifakla kabul edilmektedir. Zaten bu cümleler, ilgili hükümlere delalet etmesi için sarfedilmiştir. Ancak cümlelerde geçen tâbi delalet unsurlarından, diğer bir ifade ile cümlede asıl maksat olmayan fakat cümleyi tamamlayıcı unsurlardan hüküm çıkarılıp çıkarılmayacağı meselesi tartışılmıştır.¹⁹⁵

Bir örnek ile mesele daha açık hale getirilebilir:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنْمِ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...

¹⁹³ Ebū Muhammed 'Abdullāh b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadīs*, thk. Muhammed Muhyiddin el-Eşfar (Beyrüt: el-Mektebū'l-İslāmī, 1999), 95.

¹⁹⁴ Ebū İshāk eş-Şatībī, *Kitābu'l-muvāfaqāt*, thk. Hüseyin Eyt Sa'īd (Mağrib: Menşüratü'l-Beşir Bin'atiyye, 2017), 3/149-152.

¹⁹⁵ eş-Şatībī, *Kitābu'l-muvāfaqāt*, 3/218.

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur.”¹⁹⁶

Bu ayette geçen ve ‘ale’l-mevlūdi lehū ifadesinden çocuğun babaya nispet edileceği; çocuğun nafakası ile sadece babanın mükellef olacağı; baba Kureyşli ise anne hangi kabileden olursa olsun çocuğun Kureyş kabilesine mensup olacağı; babanın -muhtaç olması halinde- çocuğun malından dilediğince kendi mülkü gibi harcayabileceği gibi hükümler çıkarmışlardır.¹⁹⁷ Oysa ayet böyle bir şey söylememektedir.

Burada çıkartılan hükümlerin doğruluğu veya yanlışlığından ziyade böyle bir metodun kabul edilebilirliği üzerinde durmak gerekir. Zira hatibin doğrudan söylemediği bir şey onun kelimasında çıkarılabilir mi? Böyle bir sorunun cevabı olarak genelde yaratıcının hiçbir kelimeyi boş yere vahyetmeyeceği, şayet vahyetmişse mutlaka bir hikmetinin, maksadının olacağı öne sürülür. Buna göre maksadın olduğu kesin olmakla birlikte o maksadın; bu hükümler olup olmayacağı kesin olarak bilinemeyebilir. Burada da içtihadın devreye girdiği kabul edilir.

Böyle bir yaklaşım sureta doğru gibi görünse de bu tehlikeli bir bakış açısıdır. Zira hiçbir lafzın anlamsız ve yersiz olmayacağı hakikati üzerinden cümlede geçen bütünü, bağlamı bir kenara bırakıp, bir lafız üzerinden maksatlar üretmek ve onlar üzerine hükümler inşa etmek; bunu da içtihada dayandırmak hatip adına konuşmaktır. Hatibin murat edip etmediğini bilmediğimiz şeyler söylemektir ve hiçbir kimsenin böyle bir hakkı da yetkisi de yoktur. Neticede ayet bütüncül bir şekilde bir anlam ortaya koymaktadır ve cümledeki her bir unsur da bu anlama hizmet etmektedir. Diğer bir ifade ile cümledeki tâbi unsurların var oluş maksadı asli unsurların ortaya koyduğu anlamı güçlendirmektedir. Aksi halde her bir parçacı yaklaşım, kendine bir referans bulur ve bu, önü alınabilir bir durum değildir.

Hiç şüphesiz nasların sınırlı, problemlerin ise sınırsız olması nasların yorumlanmasında farklı anlayışları beraberinde getirmiştir. Tâbi delalet unsurlarından istifade etmek de böyle bir ihtiyacın sonucunda ortaya çıkmış olabilir. Diğer taraftan “Biz Kitap’ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”¹⁹⁸; “Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.”¹⁹⁹; “Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.”²⁰⁰ vb. ayetler de bu tarz yaklaşımlar için referans olarak kullanılmıştır.²⁰¹ Bu ayetlerden yola çıkarak her hükmün kaynağını Kur’ân’dan istidlal etmeye çalışılmıştır. Ancak ahkâmın Kur’ân’da doğrudan geçmemiş olması, bu şekilde tâbi unsurları devreye sokmuştur. Geleneğimizin Kur’ân’a bu derece bağlı olması taktire şayan bir hususiyet olmakla birlikte kullanmış oldukları bu metod ilmi açıdan kabul edilebilir değildir. Neticede Kur’ân’ın söylemediği bir şey üzerinden hüküm bina edilmektedir.²⁰²

3. Ayetlerin Tefsirinde Sevk’in Tesiri

Usûl kitaplarında ayetlerin manalara delaletinin açıklığı ve kapalılığı üzerine birtakım tasnifler yapılmıştır. Bir ayetin sevk sebebine bakılmaksızın, salt okunmasıyla anlaşılınan anlama *zâhir*; sevk sebebi ile anlaşılınan anlama ise *nass* anlam denilmiştir. Örneğin “...وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...” ayetinde *ehalle* lafzının, alışverişin helal olmasına; *harrame* lafzının da faizin haram olduğuna delaleti *zahir* kabilindedir. Diğer bir ifade ile ayetin zahirinden bu anlaşılmaktadır. Ancak bu ifade müşriklerin “أَلِشْرِيعِ مِثْلَ الرِّبَا/Alışveriş de

¹⁹⁶ el-Bakara 2/233.

¹⁹⁷ Zeküyyiddîn Şa’bân, *Uşûlü’l-fikhi’l-islâmî* (Beyrüt: Maṭābiu Dāri’l-Kütüb, 1971), 369.

¹⁹⁸ el-En’ām 6//38.

¹⁹⁹ en-Nahl 16/89.

²⁰⁰ el-En’ām 6//59.

²⁰¹ eş-Şātībî, *Kitābu’l-muvāfaqāt*, 3/183.

²⁰² Kur’ân’a dayanma zorunluluğu, Kur’ân’a birtakım şeyleri söyletmiştir. Oysa Kur’ân’ın genel ilke ve hükümlerine ters düşmeyecek şekilde ulema hüküm koyabilirdi. Muāz hadisi de bu durumu ortaya koymaktadır. Hadis için bkz: İbn Ebî Şeybe, *el-Muşaneḫ*, thk. Kemāl Yūsuf el-Hūt, (Lübñān: Dāru’t-Tāc, 1989) “Kitābu’l-buyū’ ve’l-akḏiye”, (No. 22988); Ebū Dāvūd Süleyman b. El-Eş’as el-Ezdî es-Sicistānî, *Sünenü ebî dāvūd*, thk. Şu’ayb el-Arnaūd, Muhammed Kâmil Karabelli, (Lübñān: Dāru’r-Risāleti’l-‘Alemiyye, 2009) “Kitābu’l-akḏiye”, 11 (No. 3592). Fakat o dönemde kıyas, istihsan vb. istidlal yöntemlerinin dahi tartışılmış olduğu bir ortamda böyle bir şeyin ne kadar kabul göreceği de bir muammadır.

riba gibidir.” ifadelerine cevap olarak “*hayır, aynı değildir; aralarında şu fark vardır:*” diye cevap vermek saikiyle nazil olmuştur.²⁰³ Bu da ayetin sevk sebebiyle anlaşılmasıdır.

Kaynaklarımızda *zahir* ve *nass* anlam ile amel edilebileceği; her iki anlamın da doğruluğu genel kabul görmüştür. Yukarıdaki örnekte alışverişin helal; faizin haram kılındığına dair başka akli ve nakli delillerin olması, buradaki *zahir* ve *nass* anlamı aynı anda kabul edilmesini mümkün kılmaktadır. Benzer durum “... وَمَا أتیَکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا.../Rasül neyi verirse alın; neyi de vermezse onu bırakın...”²⁰⁴ ayetinde de vardır. Bu ayetten yola çıkarak hadislerin hücciyeti savunulmaktadır. Oysa ayette; *fey*’ mallarının taksimatıyla ilgili, Hz. Peygamberin hisse olarak verdiği alınması; vermediklerine, yasakladıklarına da rıza gösterilmesi gerektiği ifade edilmektedir ki ayetin tamamı okunduğunda bu durum bariz bir şekilde görülecektir.

مَا آتَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلرَّسُولِ وَلِلَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْقُرَى وَالَّذِينَ آمَنُوا بَيْنَ الْأُغْيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا أتیَکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

Allah’ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah’a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah’ın azabı çetindir.

İmam Buḥārî’nin (ö. 256/870) naklettiği göre Abdullah b. Mes’ûd: "Allah, O’nun yarattığını değiştirerek dövme yapan ve yaptırın, kaşlarını aldırın ve güzelleşmek için dişlerini ayırıp inceltenlere lanet etti. Bu haber Esedoğullarından Ümmü Ya’kub adında bir kadına ulaştıca o, İbn Mes’ûd’a gelerek “Senin şöyle şöyle yapanlara lanet ettiğine dair bir haber bana ulaştı.” demesi üzerine O: “Allah’ın elçisinin lanet ettiği kimselere ben neden lanet etmeyeyim ki? Bu Allah’ın kitabında vardır.” şeklinde cevap verdi. Kadın; “Ben onun iki kapağı arasındakini okudum ve senin dediğini bulamadım.” demesi üzerine İbn Mes’ûd; “Eğer iyi okusaydın onu bulurdun, şunu okumadın mı: “Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçın.” Kadının “evet” demesi üzerine İbn Mes’ûd; “Rasûlullah bunu yasakladı.” dedi. Kadın: “Sanırım senin eşin de bunun bir kısmını yapıyor.” demesi üzerine İbn Mes’ûd; “Gidip bakabilirsin.” dedikten sonra kadın gidip baktı ve istediğini göremedi. İbn Mes’ûd; “Eğer o senin dediğin gibi olsaydı, onu yanımda tutmazdım.” dedi.²⁰⁵

Bu vb. rivayetlere göre Kur’ân’ı baştan sona okuyan bazı kişiler, ya Hz. Peygambere tabi olmanın bir zorunluluk olduğunun farkında değiller; ya da bu vb. rivayetlerde geçen kişiler, tahkim olayını da ortaya atan ve *Kur’an bize yeter* diyen, dolayısıyla hadislerin hücciyetini kabul etmeyen kişilerdir. Ancak durum ne olursa olsun, Hz. Peygamberin hadislerinin hücciyetini ispatlamak için harici birçok delil varken, konu ile ilgisi olmayan nasları bu şekilde kullanmak; Kur’ân’ın verdiği mesajlardan uzaklaşmayı ve bazı problemleri beraberinde getirir. Bu problemlere geçmeden önce İmam Mâtürîdî’nin (ö. 333/944) bu ayet hakkındaki görüşlerine değinmekte fayda olacaktır:

Ona göre fakihlerin çoğunluğu ayetteki âtakum fiiline rağmen bu ayeti, emir anlamında delil olarak kullanmıştır. Yani ayeti, “*Hz. Peygamber her ne emrederse onu yapın.*” şeklinde yorumlamışlardır. Ancak İmam Mâtürîdî’ye göre buradaki *itâ*’ lafzının zahiri bunu mümkün kılmamaktadır. Zira buradaki *itâ*; vermek, temlik etmek anlamındadır. İmam Mâtürîdî ayetin zahirini, mezkûr şekilde yorumlamanın doğru olmayacağını kabul etmemiş olacak ki ayetin, hadislerin hücciyetine delil olmasını bir başka vecihle izah etmektedir. Ona göre Hz. Peygamberden bir başkasının emrettiği maruf bir şeye tabi olmak gerekiyorsa; Hz. Peygamberden gelen marufa tebaiyyet evleviyetle olur.²⁰⁶

Görüleceği üzere İmam Mâtürîdî ayeti, mezkûr rivayetteki şekliyle yorumlamanın, ayetteki *itâ* lafzına uygun olmayacağını ifade etmiştir. Zira ayetteki *itâ*; somut bir varlığı vermek, temlik etmek anlamındadır.

²⁰³ el-Bakara 2/275.

²⁰⁴ el-Ḥaşr 59/7.

²⁰⁵ Ebū ‘Abdillâh Muḥammed b. İsmâ’îl el-buḥārî, *Şaḥîhu’l-Buḥārî*, thk. Muştafâ Dîb el-Bigâ, (Dimeşk: Dâru ibn Kesîr, 1994) “Tefsîr”, 364 (No. 4604).

²⁰⁶ Ebū Mansûr Muḥammed b. Muḥammed b. Maḥmûd el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-kur’ân*, thk. Bekir Topaloğlu, İbrahim Halil Kaçar (İstanbul: Mizan Yayınları, 2008), 15/71.

Kur'ân'da Hz. Peygambere -dolayısıyla ondan gelen sahih hadislere- tabi olmanın gerekliliğine dair onlarca ayet varken o, akli çıkarım yolu ile Hz. Peygambere tabi olmanın gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yukarıda zikredilen iki örnek de -her ne kadar metot açısından kabul edilemez olsa da- ayetin “zahirini” destekleyen harici deliller sayesinde kabul edilebilir bir yönü olabilir. Ancak her zaman *zahir* ve *nass* anlam aynı sonucu vermeyebilir. Örneğin: Mutezile mensuplarına, kulların amellerini kendilerinin yaratmadığına dair cevap vermek isteyenler “وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ” ayetini²⁰⁷ “Sizleri de amellerinizi de Allah yaratmıştır.” şeklinde yorumlamışlardır. Ayetin bu şekilde yorumlanabilmesi için ayetteki mā edatının bağlaç değil; mastar edatı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak gramer tartışmalarının ötesinde bu ayetin bağlamı, ayeti bu şekilde yorumlamaya müsaade etmemektedir:

Hz. İbrahim kavminin şenlik davetini *ben hastayım* diyerek reddetmiş ve kavmi şenliğe gidince de putların olduğu yere gitti ve “*Yemiyor musunuz? Neden konuşmuyorsunuz?*” şeklinde putların aciziyetini haykırdı. Daha sonra en büyük olanları hariç putları kırdı ve kavmi gelince de onlara:

قَالَ اتَّعْبُدُونَ مَا تَنْحُوتُونَ (٩٥) وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (٩٦)

*Yonttuğunuz şeylere mi ibadet edersiniz! Oysa ki sizi ve yaptıklarınızı da Allah yarattı, dedi.*²⁰⁸

Görülebileceği üzere burada kulların eylemelerinin yaratılması ile ilgili bir bağlam yoktur. Ayette kastedilen putperestlerin elleri ile yonttukları o putların da Allah tarafından yaratılmış kimseler olduğuna vurgu yapılmaktadır. Aksi halde konu bütünlüğü bozulmaktadır. Ayrıca bir önceki ayetteki mā edatını bağlaç olarak kabul edip -ki aksi anlam açısından mümkün değildir- bir sonraki ayetteki mā edatını mastar edatı olarak kabul etmek ayetteki insicamı da bozmaktadır.²⁰⁹ Nitekim İmam Mâtürîdî de doğrudan kulların eylemlerini Allah Teâlâ'nın yarattığını bu ayet ile doğrudan delillendirme yerine, dolaylı bir delillendirmeyi tercih etmiştir.²¹⁰ Ancak her hâlükârda ayetin çok sonraları çıkmış olan “kulların fiillerinin yaratılması” konusuyla hiçbir ilgisi yoktur.²¹¹

Bu örnekte de görüleceği üzere *zahir* anlam, her zaman *sevk* anlam ile uyuşmayabilir. Böyle bir durumda sözün söyleniş maksadı gözetilmeksizin “zahire uygun” anlamı kabul etmek; ayeti bağlamından koparmak ve ayetin söylemediğini ayete söyletmek gibi bir sonuca götürebilir. Her ne kadar anlamlar, kelimeler ve cümlelerin içerisinde olsa da anlamak eylemi; salt lafızların ve cümlelerin anlamlarını bilmekle gerçekleşmez. Aksine lafızların taşıdıkları anlamlara ek olarak, konuşanın kastettiklerini de bilmek gerekir. Yazarın maksadı göz ardı edilerek cümlelerin anlamlarını tespit etmek, ekseriyetle hataya sevk eder. Zira maksat, sözcüklerin ve cümlelerin anlamlarına doğrudan tesir etmektedir.

Nitekim “*Fecirde beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilmeye kadar yiyin, için...*”²¹² ayeti nazil olunca ‘Adiy b. Hâtim bir beyaz bir de siyah iplik alıp, Hz. Peygamber’e gelmiş ve ayette kastedilenin ne olduğunu sormuş. Bunun üzerine Hz. Peygamber “*Bunların iki iplik olduğunu düşündüysen (ne kadar da) geniş kafalısın*”²¹³; *o, gecenin siyahlığı ile gündüzün aydınlığıdır.*”²¹⁴ Şayet ayetin sevkinden kopuk bir zahiri anlamın kabulü bir metot olarak geçerli olsaydı Hz. Peygamber’in ‘Adiy b. Hâtim’e böyle bir cevap vermemesi gerekirdi.

Diğer taraftan böyle bir metodun; *zahir* ve *nass* anlamın aynı anda, herhangi bir sınır olmaksızın kabul edilmesi, *zahire* uygun tüm anlamların kabul edilmesi sonucunu doğurur ki bu, ilmi olmadığı gibi önü alınabilir de değildir. Zira birisi kalkıp “*Tat! Muhakkak ki sensin Aziz ve Kerim olan!*”²¹⁵

²⁰⁷ eş-Şaffât 37/96.

²⁰⁸ eş-Şaffât 37/95,96.

²⁰⁹ Ebu'l-Kâsım Cârullâh Maḥmûd b. 'Ömer b. Muḥammed el-Hârizmî ez-Zemaḥşerî, *el-Keşşâf 'an ḥaḳâ'iki gavâmidî't-tenzîl ve 'uyâni'l-eḳâvîl fi vücûhi't-te'vil*, thk. 'Âdil Aḥmed 'Âbdu'l-Mevcûd, 'Ali Muḥammed Mu'avviḍ (Riyâd: Mektebetü 'Ubeykân, 1998), 5/218-220.

²¹⁰ el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-ḳur'ân*, 12/167-168.

²¹¹ Buḥârî, *Tefsîr*,

²¹² el-Bakara 2/187.

²¹³ Bir başka rivayette “Şayet beyaz ve siyah iplik senin yastığının altında ise; yastığın epey genişmiş” şeklinde ifade edilmiştir.

Bkz: Buḥârî, “*Tefsîr*”, 30 (No. 4239).

²¹⁴ Buḥârî, “*Tefsîr*”, 30 (No. 4240).

²¹⁵ ed-Duḥân 44/49.

ayetini bağlamından koparıp, sırf zahirine itibarla cehennemlik kimselerin aziz ve kerim kimseler olduğunu iddia edebilir! Nitekim Kur'an'da geçen *yed, istiva, vech* vb. ifadelerin zahirine uygun verilen anlamlar kabul edilmemiş, kabul edenler mücessime olarak *ehlisünnet* dışı sayılmıştır. Bu vb. ifadeler ile *kudret, hükümranlık, rıza*'nın kastedildiği vurgulanmıştır.

Haberî sıfatların, birtakım kelâmî problemler sebebiyle tevili zorunlu görülmüş ve bu kelâmî problemler, tevilin karinesi olarak kabul edilmiştir. Ancak bu kelâmî problemlerden ziyade; Allah Teâlâ'nın, ilgili ayetlerde zatından bahsetmemesi asıl karinedir. Daha açık bir ifade ile "Allah'ın eli onların elinin üzerindedir."²¹⁶ ifadesi ile Allah Teâlâ'nın zatını tasvir etmeyi amaçlamadığı aşikardır. Binaen aleyh ayetlerin zahirinden yola çıkarak birtakım sonuçlar elde etmek -bu sonuçlar doğru da olsa- kabul edilebilir bir yöntem değildir.

4. Hüküm Ayetinin Bağlamında Değerlendirilmesi

Hüküm ayeti nüzulünden sonra ilk defa Şıffın Savaşı ile gündeme gelmiş ve o günden bugüne tartışmaların odağı olmuştur. Ancak hüküm ayeti Şıffın gününde olduğu gibi günümüzde de bağlamından kopuk bir şekilde manipülasyon konusu olmuştur. Günümüzde bu ayeti referans alanlar Allah Teâlâ'dan başka kimselerin hüküm koyamayacağını öne sürmektedirler. Onlara göre Allah Teâlâ'dan başka hüküm koyan herkes, ona hükmünde ortak koşmuştur ve dolayısıyla müşriktir. Ancak ilgili ayetler bağlamında okunduğunda durumun bu şekilde olmadığı açıkça görülecektir. Ayetlerin bağlamına geçmeden önce kısaca H-k-m kökünün etimolojisine bakmak ayetlerin anlaşılmasına katkı sunacaktır.

4.1. H-k-m Kökünün Etimolojisi

H-k-m kök olarak *men etmek* anlamındadır. Mahkemede verilen karara hüküm denmesi, zulme mâni olması sebebiyledir. Atı serkeşlikten men ettiği için, atın ağızındaki gem ve ona bağlı dizgine *hakemetün* denilmiştir. Atı dizginlemeye de *hakemtü 'd-dābbete* denilmiştir.²¹⁷ Halil b. Ahmed (ö. 175/791) tecrübelerinin kendisini dizginlemesinden/men etmesinden ötürü filozofa hakim denildiğini ifade etmiştir.²¹⁸ Türkçemizde kullanılan *nefsine hâkim olmak* tabiri de *nefsin sülfi arzularına mâni olmak* anlamında kullanılmıştır.

Kelime cahiliye döneminde de *kişiyi cehalet ve sefahetten men eden vaaz, nasihat, öğüt* gibi anlamlarda kullanılmıştır. Birçok dilbilimcinin övgüsüne mazhar olmuş, cahiliyenin kadın şairlerinden Hind b. Huss (ö. 476) makbul adamı vafettiği bir beytinde²¹⁹ hüküm kelimesini bu anlamda kullanmıştır:

وجدت وخير القول في الحكم نافع ... ذوي الطول مما قد يعم ويلبس
وليس الفتى عندي بشيء أعده ... إذا كان ذا مالٍ من العقل مفلس

Şair burada en faziletli adamın uzun elbiseler giyen, sarıklar saran, hayırlı söz söyleyen olduğunu ve nasihat ederken en hayırlı sözün de faydalı olan olduğunu ifade ediyor. Onun nazarında yiğit; nasihat ederken faydalı sözler söyler. Malı çok olmasına karşın akıldan yoksun olan kişinin yiğitliğinden söz edilemez. Zira bu kimse nasihat edecek olgunlukta değildir. Buradaki hüküm kelimesi *kişiyi kötülükten men eden nasihat, öğüt* anlamında kullanılmıştır.²²⁰

Cahiliye döneminde hkm kökü *topluluğun arasındaki husumeti ayırma/faşl, hüküm verme* anlamında da kullanılmıştır. Cahiliye döneminde el-'Acfa' binti 'Alkame (ö.525) üç arkadaşıyla birlikte, en faziletli kadının kim olduğu; en faziletli adamın kim olduğu vb. hususlarda sohbet ediyorlardı. Her biri farklı açıklamalarda bulununca mahallelerinde bulunan bir kâhine gittiler var ona:

فقلن لها: اسمعي ما قلنا، واحكمي بيننا واعدلي

...Dediklerimizi iyi dinle ve bizim aramızda adaletli olarak hüküm ver" dediler.²²¹

²¹⁶ el-Fetiḥ 48/10.

²¹⁷ İbn Fāris, *Mu'cemu mekāyisi'l-luḡa*, thk. 'Abdu's-Selām Muḥammed Ḥārūn (Beyrūt: Dāru'l-Fikr, 1979), 2/91.

²¹⁸ Halil b. Ahmed el-Ferāhīdī, *Kitābu'l-'ayn*, thk. 'Abdulḥamīd Hindāwī (Beyrūt: Dāru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 2003), 343.

²¹⁹ Ahmed b. Ebī Ṭāhir b. Ṭayfūr, *Belāḡātü'n-nisā'*, ed. Ahmed el-Elfī (Kāhire: Maṭba'atu Medreseti Vālidetü 'Abbās, 1908), 63.

²²⁰ *Mu'cemu'd-Dūḡa et-Tārīḫi el-Luḡa el-'Arabīyye*, "حکم" (Erişim 16 Mart 2024).

²²¹ Ahmed Zekī Şafvet, *Cemheretü'l-ḫıtabi'l-'arab fi 'usūri'l-'arabīyyeti'z-zāhira* (Beyrūt: el-Mektebetü'l-'İlmiyye, 2009), 1/114.

Açıkça görüleceği üzere burada hkm kelimesi hüküm verme anlamında kullanılmıştır ve mahkemede verilen karar anlamında kullanılması yaygınlaşmış ve yargının temel kavramları bu kökten türetilmiştir. Keza siyasetle de iç içe olmuş ve hükümranlık, hakimiyet, hükmetme vb. kelimeler kökten türetilmiştir. Ancak tüm bu kullanımlarda kökteki *men etmek* anlamı kendini hissettirmektedir. Mu‘cemu’d-Düha et-Tārīhī el-Luğa el-‘Arabiyye dohadictionary

4.2. En‘ām 57

Nüzul dönemine geldiğinde ise hüküm kelimesi farklı anlamlarda da kullanılmıştır. Özellikle Kur‘ân’ı Kerīm hüküm kelimesini kendi dünya görüşüne (weltanschauung) uygun bir şekilde genişletmiştir. Kur‘ân’ı Kerīm’de peygamberlere hüküm verikmesi *âteynāhü hükmen*²²²; Kur‘ân’ın Arapça bir hüküm olarak nâzil olması *hükmen ‘arabiyyen*,²²³; İsa Peygambere beşikteyken hüküm verilmesi *el-hükme şabiyyen*²²⁴ şeklinde kullanılan hüküm kelimeleri hakkında müfessirler farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Tüm bu kullanımlar hkm kökünün nüzul döneminde anlamının genişlediğinin bir göstergesidir. Ancak tüm bu kullanımlara burada değinmek, bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracağı için bu kadarına işaret etmenin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Bu kısa izahtan sonra hüküm ayetlerine dönebiliriz:

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَخْصُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ (٥٧) قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَفُضِّي الْأَمْرَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ (٥٨)

*De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelen bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır. De ki: Acele istediğiniz şey benim elimde olsaydı, elbette benimle sizin aranızda iş bitirilmişti. Allah zalimleri daha iyi bilir.*²²⁵

Bu iki ayette açıkça görüleceği üzere müşrikler, Hz. Peygamberin davetine olumsuz yanıt vermiş ve hatta dalga geçer gibi “Madem doğru söylüyorsun bahsetmiş olduğun azabı getir de görelim.” diyerek meydan okumuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Hüküm yalnızca Allah’a aittir.” demek suretiyle “Acele ettiğiniz azabı getirecek olan ben değilim. Bu hususta taktir yetkisi Cenabı Hakka aittir; dilerse azabı hemen gönderir, dilerse göndermez. Azabı taktir yetkisi benim elimde olsa idi çoktan aramızdaki iş bitmişti...” demiştir.

Nitekim kulların helaki gibi kritik bir karar; alemlerin Rabbi olan Allah’tan başkasının elinde olamaz. Dolayısıyla onun yedi kudretinde olan azabın takdim veya tehiri hususu; “Hüküm yalnızca Allah’a aittir.” şeklinde ifade edilmiştir. Birçok tefsirde de bu durum ortaya konmuştur.²²⁶

Burada hükmün Allah Teâlâ’ya tahsis edilmesi; verilecek hükmün herhangi bir insanın iradesiyle gerçekleşmeyeceğini ortaya koymak içindir. Daha bariz bir örnek olarak şu ayetler örnek olarak verilebilir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادُونَ لِمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ (١٠) قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَتَيْنَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ (١١) ذَلِكَ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكَ بِهِ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ الْحُكْمَ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ (١٢)

*İnkâr edenlere şöyle seslenilir: Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan kızgınlığınızdan elbette daha ağırdır. Zira siz imana davet ediliyor, fakat inkâr ediyordunuz. Onlar: Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı itiraf ettik. Bir daha (bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır? derler. (Onlara denir ki:) İşte bunun sebebi şudur: Tek Allah'a ibadete çağrıldığı zaman inkâr edersiniz. O'na ortak koşulunca (bunu) tasdik edersiniz. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır.*²²⁷

Açıkça görüleceği üzere müşriklerin cehennemden çıkma arzularına karşılık “Hüküm yüceler yücesi Allah’a aittir.” ifadesi cevap olarak verilmiştir. Hiç şüphesiz ki cehennemden çıkarılmak hususunda verilecek

²²² el-En‘ām 6/89; Yûsuf 12/22; Enbiyâ‘ 21/74, 89; Kaşas 28/14.

²²³ er-Ra‘d 13/37.

²²⁴ Meryem 19/12.

²²⁵ el-En‘ām 6/57,58.

²²⁶ Muḳâtil b. Süleymân, *Tefsîru muḳâtil b. süleymân*, thk. ‘Adullah Maḳmûd Şihâte (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasi’l-‘Arabî, 2002), 1/564; Muḳammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî, *Câmi‘u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-ḳur‘ân*, thk. ‘Abdullah b. ‘Abdu’l-Muḳsin eṭ-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 9/280; er-Râzî, *Mefâtiḩu’l-ğayb*, 13/8; Muḳammed b. Aḩmed Ḳurṭubî, *el-Câmi‘ li-aḩkâmi’l-ḳur‘ân*, thk. Hişâm Semîr el-Buḩârî (Riyâd: Dâru Âlemi’l-Kütüb, ts.), 6/439.

²²⁷ el-Mü‘min 40/10-12.

hüküm yalnızca Allah'a aittir. Binaenaleyh bu vb. ayetlerden yola çıkarak hüküm vermeyi; Allah Teâlâ'ya has olan, hiçbir kimsenin müdahil olamadığı hüküm ve insanların da karar verebilecekleri hüküm olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Bu ikili tasnife geçmeden önce hüküm ayetinin geçtiği diğer bağlamlara bakmak konu bütünlüğü açısından yararlı olacaktır.

4.3. Yûsuf 40

Hüküm ayetini suistimal edenlerin bir diğer dayanağı da Yûsuf Suresindeki şu ayetlerdir:

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْخُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

*Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.*²²⁸

Burada Yûsuf a.s hapishanedeki arkadaşlarına tevhibi anlatırken “Sizin tapındığınız kimseler hakkında herhangi bir yetki/sultân Allah tarafından tevdi edilmiş değildir; böyle bir yetkilendirme hususunda hüküm yetkisi Allah'a aittir. Hz. Âdem'e meleklerin secde etmesi gibi herhangi bir varlığa secde edilecekse veya herhangi birisine tapınılacak olsaydı bu hususta Allah yetki verirdir. Dolayısıyla Allah dışında taptıklarınıza, sizler birtakım isimler/uluhiyet vasıfları veriyorsunuz, Allah değil.” denilmek istenmektedir.

Diğer taraftan ayetin devamında “O kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretti” ifadesi de buna işaret etmektedir. Yani “Sizin uluhiyet yakıştırdığımız herhangi birine tapınılacak olsaydı bu hususta Allah hüküm verirdi; ancak o kendisinden başkasına tapmamanızı emretti.” denilmek istenmektedir.

Görülebileceği üzere bu ayette de önceki örneklerde olduğu gibi sadece Allah Teâlâ'nın yedi kudretinde olan bir tasarruf yetkisi ona tahsis edilmektedir. Burada kastedilen kanun anlamındaki hüküm değildir.

4.4. Yûsuf 67

Hüküm ayetlerinin sonuncusu ve en çarpıcı olanı da yine Yûsuf Suresi'nde geçen şu ayettir:

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ الْخُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

*Sonra da “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler” dedi.*²²⁹

Bu ayette de Yakup a.s evlatlarını Mısır'a yollarken, onların topluca zarar görmelerini veya orada alıkonulmalarını önlemek amacıyla, onlara Mısır'a farklı kapılardan girmelerini öğütlemektedir. Bu sayede birkaçının başına bir şey gelse dahi kendisine haber verecek birileri olacaktır. Ancak Yakup a.s aldığı bu önleme rağmen, kendi elinde bir şey olmadığını iyi bildiği için “Şayet Allah sizin başınıza bir iş taktir etti ve o iş başınıza gelecek olursa, benim bu önlemim bir işe yaramaz. Zira ben Allah'ın taktir ettiği bir şeyi, sizin başınızdan savamam. Çünkü taktir yetkisi/hüküm Allah'a aittir.” demiştir.

Açıkça görüleceği üzere burada hüküm kelimesi kaderle ilişkilendirilmektedir ki bu da bir başkasının müdahil olamayacağı bir husustur. Faḥreddīn Rāzī'nin (ö. 606/1210) bu ayetteki açıklaması da bu durumu ortaya koymaktadır:

Bil ki bu, bizim kaza ve kader görüşümüzün doğruluğuna delâlet eden en kuvvetli delillerdendir. Zira hüküm kelimesi aksini men ve ilzam etmek manasındadır. Bu sebeple atın gemi, dizgini, hayvanı serkeşlikten alıkoyduğu için *hakeme* diye isimlendirilmiştir. Hükme de mümkün olan iki taraftan birinin -diğer tarafın meydana gelmesi imkânsız kılacak bir biçimde- tercih edilmesini gerektirdiği için "hüküm" adı verilmiştir. İşte Allah Teâlâ, ifade ettiğimiz manasıyla, hükmün ancak kendisine ait olduğunu beyân etmiştir. Bu, bütün mümkünatın, dolaylı veya dolaysız olarak, Allah'ın kaza, kader, meşîet ve hükmüne dayandığına delâlet eder.²³⁰

²²⁸ Yûsuf 12/40.

²²⁹ Yûsuf 12/67.

²³⁰ er-Rāzī, Mefâtiḥu'l-ğayb, 30/179.

Rāzī'nin Eş'arī (ö. 324/935-36) olmasının, onu bu şekilde sevk ettiği öne sürülebilir. Fakat sadece o değil, birçok müfessir buradaki hükmü, kader bağlamında ele almıştır. Ancak tüm bu tefsirleri zikretmektense, günümüze ulaşan en erken tam tefsir olan Muḳātil'in (ö. 150/767) bu husustaki açıklaması yeterli görülebilir. O hüküm kelimesini kaderin tahakkuk etmesi olan kaza ile açıklamıştır.²³¹

Keza kulların iradeleri, amellerinin yaratılmışlığı noktasında uç sayılabilecek görüşleri öne süren mutezile ekolü temsilcilerinden Zemaḫşerī (ö. 538/1144) dahi ayeti, kader bağlamında ele almıştır. Hatta o, bir sonraki ayette geçen “Şüphesiz o (Yakup), kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibiydi.”²³² ifadesiyle, Yakup a.s.'in tedbirin kader karşısında işe yaramayacağına dair bilgisinin kastedildiğini ifade etmiştir.²³³

Görülebileceği üzere tüm bu ayetler mezkûr hükümlerin, kanun koymak anlamındaki hüküm olmadığını; bilakis sadece Allah Teâlâ'nın tekelinde olan hususları ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere bu vb. ayetlerden yola çıkarak, Allah'tan başkası hüküm koyamaz demek şöyle dursun, hüküm vaz etmeyi, Allah Teâlâ'nın dışında kimsenin müdahil olamayacağı, sadece Allah Teâlâ'ya has hüküm koyma ve insanların da söz sahibi olmaları hüküm koyma olarak iki kısma ayırmak mümkündür. İlk kategori mezkûr ayetlerden çıkmaktadır. Her ne kadar diğer kategori için herhangi bir delile ihtiyaç duyulmayacak kadar bedihi olsa da Allah Teâlâ'nın kayıtlı da olsa insanlara hüküm yetkisi verdiğine dair birkaç ayet zikredilebilir.

5. İnsanlara Hüküm Yetkisinin Verilmesi

Kur'an'ı Kerim'de Peygamberlere hüküm yetkisi verildiği çok açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu yetkiler vahiy ile hükmetme şeklinde kayıtlı olsa da mutlak bırakıldığı yerler de vardır. Ancak peygamberlerin Allah'tan vahiy aldığı göz önünde bulundurulduğu için onların hükmetme yetkisi tartışma konusu olmamıştır. Dolayısıyla ilgili ayetleri zikretmek konuyu uzatmak olacağı için peygamberler haricinde insanlara hüküm verme yetkisi verilirken üzerinde durulabilir.

Nisâ Sûresi 35. ayetinde, aralarının açılmasından korkulan eşler için hem erkeğin hem de kadının ailesinden bir hakem seçilmesi istenmiştir. İlgili ayetin, özel bir meselede ve aile içi problemlerde hakemlik olması hasebiyle genel manada hüküm koymayı kapsamayacağı ileri sürülebilir. Ancak Kur'an'da insanlara hüküm koyma yetkisinin tevdi edildiği genel ayetler de vardır:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا
Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.²³⁴

Ayette geçen ...insanlar arasında hükmettiğiniz zaman... ifadesi insanların da hükmedebileceğine açıkça delalet etmektedir. Buradaki hükmün şeriata, Allah Teâlâ'nın koyduğu adalet gibi genel ilkelere muhalif olamayacağı bir hakikat olmakla birlikte bu, bahsi diğer olduğu için burada bu kadarı ile iktifa edilmektedir. Ancak insanların vaz ettiği hükümler, Allah Teâlâ'nın hükümlerine muhalif olamıyor; dolayısıyla insanların hüküm vermiş olması bir anlam ifade etmez şeklinde itiraz edilebilir. Bu kayıt olmakla birlikte insanların hükümleri için Allah'ın hükmüdür denilemez. Zira insanların hükümleri içtihadattan ibarettir ve içtihadın yanılma ihtimali her daim vardır. Dolayısıyla insanların koydukları hükümler bu kayda rağmen Allah'a değil insanlara izafe edilir. Netice olarak Allah'tan bir başkası da -kayıtlı dahi olsa- hüküm vermiş olur.

Bu manada Mu'āz b. Cebel hadisi de referans olarak alınabilir. Hz. Peygamber onu Yemen'e gönderdiği zaman nasıl hüküm vereceğini sormuş, o da Allah'ın kitabı ile hüküm vereceğini söylemiştir. Hz. Peygamber; “Şayet onda bulamazsan.” diye sorunca “Allah resulünün sünneti ile” demiştir. Hz. Peygamber “Peki onda da bulamazsan” diye sorunca; “o zaman kendim içtihat ederim.” demiştir.²³⁵

²³¹ Muḳātil b. Süleymān, *Tefsīru muḳātil b. süleymān*, 2/343.

²³² Yūsuf 12/68.

²³³ ez-Zemaḫşerī, *el-Keşşāf 'an haḫā'iki gāvāmidī't-tenzil ve 'uyāni'l-eḫāvil fi vücihi't-te'vil*, 3/307.

²³⁴ en-Nisā 4/58.

²³⁵ İbn Ebī Şeybe, “Kitābu'l-buyū' ve'l-akdiye”, (No. 22988); Ebū Dāvūd, “Kitābu'l-akdiye”, 11 (No. 3592).

Sadece bu hadis dahi insanlara hüküm verme yetkisinin verildiğine dair yeterli görülebilir.

SONUÇ

Kur'ân ayetlerinin bağlamından kopmuş bir şekilde, gelişi güzel yorumlanması Kur'ân'dan uzaklaşmayı beraberinde getirir. Bu uzaklaşma öyle bir hal alır ki zaman zaman Kur'ân'a rağmen, onun tasvip etmeyeceği uygulama ve inançların ortaya çıkmasına sebep olur. Öyle ki kişiler Kur'ân'ın söylemediklerini, Kur'ân söylüyormuşçasına savunur hale gelir. İşte hüküm ayetleri de böyle bir tablonun malzemesi olmuşlardır.

Ayetlerin bağlamından kopuk bir şekilde yorumlanmasının dilbilimsel, anlambilimsel eksikler, mezhebi taassup gibi birçok arka planı olabilir. Hüküm ayetleri söz konusu olduğunda, ayetlerin bağlamından kopmasında -sayılanlara ek olarak- sosyolojik ve siyasal olayların da tesiri göz ardı edilmemelidir. Zira mezkûr ayetler ilk defa günümüzde problem haline getirilmiş değil ve daha önce gündeme getirildiğinde de sosyopolitik ortam tesirli olmuştur.

Hz. Ali döneminde *taḥkīm*'i öne sürenler bu ayeti bir propaganda aracı haline getirmiş ve onlarca sahabiye tekfir etmiş; katletmiştir. Günümüzde de neo-selefi/harici akımlar tarafından propaganda haline getirilen bu ayetler, amacı ve kapsamından uzak bir şekilde yorumlanmış; Türkiye'de Müslümanlar töhmet altında bırakılmıştır.

Ayetler anlaşılmaya çalışılırken, tüm bu etmenler göz önünde bulundurulduğunda; hüküm ayetlerinin aslında farklı şeyler söylediği, hatta ilgili ayetlerden, iddia edilenin aksinin dahi çıkarılabileceği görülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Ahmed b. Ebî Tâhir b. Tayfûr. *Belâğâtü'n-nisâ'*. ed. Ahmed el-Elfî. Kâhire: Maṭba'atu medreseti vâlidetü 'abbâs, 1908.
2. Ahmed Zekî Şafvet. *Cemheretü ḥıṭabi'l-'arab fî 'usûri'l-'arabiyyeti'z-zâhira*. 3 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-'ilmiyye, 2009.
3. Âmidî, 'Ali b. Muhammed el-. *el-İḥkâm fî uşûli'l-aḥkâm*. Beyrût: el-Mektebetü'l-islâmî, 1981.
4. Ebu'l-Hüseyn, Muhammed b. 'Ali et-Tayyib el-Başrî. *el-Mu'temed fî uşûli'l-fıkh*. Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 1982.
5. Ferâhidî, Ḥalîl b. Ahmed el-. *Kitābu'l-'ayn*. thk. 'Abdulḥamîd Hindāvî. Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 2003.
6. Ğazzālî, Muhammed el-, Muhammed 'Abdusselâm 'Abduşşâfî. *El-Mustaşfâ*. Beyrût: Dâru'l-kütübü'l-'ilmiyye, 1993.
7. İbn Fâris. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. 'Abdu's-Selâm Muhammed Ḥârûn. Beyrût: Dâru'l-fikr, 1979.
8. İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim. *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*. thk. Muhammed Muḥyiddîn el-Eşfar. Beyrût: el-Mektebû'l-İslâmî, 1999.
9. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. thk. Hişâm Semîr el-Buḥârî. 21 Cilt. Dâru Âlemi'l-Kütüb, ts.
10. Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Maḥmûd el-. *Te'vilâtü'l-Ḳur'ân*. thk. Bekir Topaloğlu, İbrahim Halil Kaçar. İstanbul: Mizan Yayınları, 2008.
11. Muḳâtil b. Süleymân. *Tefsîru muḳâtil b. süleymân*. thk. 'Adullah Maḥmûd Şiḥâte. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Türasi'l-'Arabî, 2002.
12. Râzî, Faḥruddîn er-. *el-Maḥşûl*. thk. Tâhâ Câbir Feyyâd el-'Alvânî. Lübnân: Müessesetü'r-risâle, 3. Basım, 1997.
13. Râzî, Faḥruddîn er-. *Mefâtiḥü'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1981.
14. Şâṭibî, Ebû İshâk eş-. *Kitābu'l-muvâfaḳât*. thk. Hüseyn Eyt Sa'id. 7 Cilt. Mağrib: Menşürâtü'l-Beşîr Bin'atîyye, 2017.

15. Taberī, Muḥammed b. Cerīr eş-. *Cāmi' u' l-beyān 'an te' vili āyi' l-ḳur'ān*. thk. 'Abdullah b. 'Abdu' l-Muḥsin et-Türkī. 26 Cilt. Kahire: Dāru Ḥicr, 2001.
16. Terzioğlu, Hülya. "Kur'ān' ın 'Hüküm Allah' ındır' Öğretisi Üzerine (Kelam İlmi Bağlamında Değerlendirme)". *Kelam Araştırmaları* 11/1 (2013), 351-364.
17. Zeküyyiddīn řa' bān. *Uřūlü' l-fikhi' l-islāmī*. Beyrüt: Maṭābiu Dāri' l-Kütüb, 2. Basım, 1971.
18. Zemařşerī, Ebu' l-Ḳāsim Cārullāh Maḥmūd b. 'Ömer b. Muḥammed el-Hārizmī ez-. *el-Keřřāf 'an ḥakā' iḳi ğavāmidi' t-tenzīl ve 'uyāni' l-eḳāvīl fī vücühi' t-te' vīl*. thk. 'Ādil Aḥmed 'Ābdu' l-Mevcūd, 'Ali Muḥammed Mu' avvıd. Riyād: Mektebetü 'Ubeykān, 1998.
19. "معجم الدوحة التاريخي للغة العربية". البحث في المعجم بكلمة حكم. Erişim 16 Mart 2024. <https://www.dohadictionary.org/dictionary/%D8%AD%D9%83%D9%85>

(30)

Afra Sümeyye ATAÇ²³⁶, Aşlı KELKİTLİ²³⁷

ARAP BAHARI'NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE ETKİSİ: SURIYE ÖRNEĞİ
THE IMPACT OF THE ARAB SPRING ON TURKISH FOREIGN POLICY: THE CASE OF SYRIA

ÖZ

Arap Baharı, 2010 yılında Tunus'ta başlayıp ardından Mısır, Libya, Yemen ve Suriye gibi birçok Arap ülkesine yayılan halk ayaklanmaları ve protestolarıyla Türkiye'nin dış politikasını köklü bir şekilde etkilemiştir. Özellikle Suriye'deki iç savaş, Türkiye'nin bölgesel politikaları üzerinde derin ve karmaşık bir etki yaratmıştır. Türkiye, Arap Baharı'nın başlangıcında Esad rejimine karşı net bir muhalif tutum almış ve Suriye'deki muhalif gruplara destek sağlamıştır. Bu süreçte, Türkiye, Suriye'deki demokratik değişim taleplerini desteklemiş ve uluslararası toplumda insan hakları ihlallerine karşı sesini yükseltmiştir. Ancak, Suriye'deki iç savaşın uzamasıyla birlikte Türkiye'nin karşılaştığı zorluklar artmıştır. Özellikle Suriye'den gelen büyük mülteci akını, Türkiye'nin insani yardım ve sığınmacı krizi yönetimi konusunda önemli bir yükümlülük üstlenmesine neden olmuştur. Türkiye'nin Suriye politikası aynı zamanda bölgesel güç dengeleri ve uluslararası ilişkiler bağlamında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Rusya ve İran gibi ülkelerle olan ilişkileri, Suriye krizi bağlamında hem işbirliği hem de rekabet temelinde şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Türk Dış Politikası, Suriye Krizi, Esad Rejimi.

ABSTRACT

The Arab Spring, with its popular uprisings and protests that started in Tunisia in 2010 and then spread to many Arab countries such as Egypt, Libya, Yemen and Syria, has radically affected Turkey's foreign policy. In particular, the civil war in Syria has had a profound and complex impact on Turkey's regional policies. At the beginning of the Arab Spring, Turkey took a clear oppositional stance against the Assad regime and provided support to the opposition groups in Syria. In this process, Turkey supported the demands for democratic change in Syria and raised its voice against human rights violations in the international community. However, with the prolongation of the civil war in Syria, the challenges faced by Turkey have increased. In particular, the large influx of refugees from Syria has led Turkey to assume a significant responsibility in humanitarian assistance and refugee crisis management. Turkey's Syria policy has also led to significant changes in the regional balance of power and international relations. Turkey's relations with countries such as Russia and Iran have been shaped on the basis of both cooperation and competition in the context of the Syrian crisis.

Keywords: Arab Spring, Turkish Foreign Policy, Syrian Crisis, Assad Regime.

²³⁶ Afra Sümeyye ATAÇ, İstanbul Arel Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, afra_en.gin@hotmail.com, ORCID: 0009-0001-6047-7826

²³⁷ Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ashkelkitli@arel.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0164-8736.

GİRİŞ

Ortadoğu, binlerce yıldır çatışmaların merkezi olmuştur. İslamiyet'in bölgede yayılmasıyla birlikte bu çatışmalarda mezhepsel farklılıklar etkili olmuş ve bu durum zaman zaman kanlı savaşlara yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu coğrafyada görece bir huzur ve güven ortamı mevcut iken I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı'nın dağılması ile birlikte bu topraklar yeniden savaş alanına dönmüştür. Uzun yıllar Avrupalı devletlerin sömürgesi altında kalan bu bölgeler, farklı dönemlerde bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da uzun süre diktatörler tarafından yönetilmiştir. 2010 yılında bu dikta yönetimlerine karşı, sosyal medya üzerinden organize edilen ve 'Arap Baharı' olarak adlandırılan bir isyan dalgası başlamış, bu süreçte birçoğ diktatör devrilmiştir.

Arap Baharı, 2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan ve kısa sürede Orta Doğu ile Kuzey Afrika bölgesine yayılan halk ayaklanmaları ve protesto hareketlerini ifade etmektedir. Bu olaylar, birçoğ ülkede hükümetlerin devrilmesine, rejim değişikliklerine ve uzun süreli iç çatışmalara yol açmıştır. Bu geniş çaplı toplumsal ve siyasal dönüşümler, bölgedeki güç dengelerini yeniden şekillendirirken, küresel ve bölgesel aktörlerin dış politikalarını da derinden etkilemiştir. Türkiye, coğrafi konumu ve tarihi bağları nedeniyle bu sürecin merkezinde yer almış ve özellikle Suriye krizi üzerinden Arap Baharı'nın etkilerini derinden hissetmiştir.

Suriye'de Beşar Esad yönetimi, Arap Baharı kapsamında başlayan isyanlara karşı koymuş ve bu çatışmalar kısa süre içinde bir iç savaşa dönmüştür. Muhalif gruplar, Esad yönetimine karşı birleşemedikleri ve hükümeti deviremedikleri için savaş, ülkenin her köşesini ateş topuna çevirmiştir. Halen devam etmekte olan bu savaşta, çocuklar, yaşlılar ve kadınlar dahil yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir.

Türk dış politikası, Arap Baharı sürecinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Türkiye, 2000'li yılların başında benimsediği "komşularla sıfır sorun" politikasıyla bölgesel barış ve istikrarı sağlamayı hedeflemiş, ancak Arap Baharı ile birlikte bu politika ciddi sınavlardan geçmiştir. Özellikle Suriye'deki iç savaş, Türkiye'nin hem sınır güvenliğini hem de bölgesel etkisini doğrudan etkileyen bir kriz haline gelmiştir. Türkiye, Suriye'deki Esad rejimine karşı muhalif grupları destekleyerek, bu ülkenin iç dinamiklerine aktif bir şekilde müdahil olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Arap Baharı'nın Türk dış politikası üzerindeki etkilerini Suriye örneği üzerinden analiz etmektir. Çalışmanın temel hipotezi, Arap Baharı'nın Türkiye'nin dış politikasında önemli bir kırılma noktası olduğu ve Suriye krizi özelinde bu etkinin belirgin bir şekilde gözlemlendiğidir.

1. Arap Baharı

Arap Baharı, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da otoriter rejimlere karşı halkın gösteriler ve mitinglerle başlattığı bir dizi ayaklanmayı tanımlayan bir terimdir. 14 yıl önce Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin yönetimi altında başladı. Olayların kıvılcımını ateşleyen olay, Tunus'un Sidi Bu Zeyd kentinde yaşayan 26 yaşındaki Muhammed Buazizi'nin tezgahına polis el koymas ve kötü muamele görmesi sonrasında valilik binası önünde kendini ateşe vermesiydi. Halkın kötü yaşam koşulları ve Kasım 2010'da WikiLeaks tarafından yayımlanan, iktidardaki yetkililerin zenginlik ve yaşam tarzlarına dair bilgiler de ayaklanmalara destek verdi. Bu olaylar, bölgedeki diğer ülkelerde de benzer protesto ve ayaklanmaların başlamasına yol açtı (Koçak, 2012: 22-23).

"Yasemin Devrimi" terimi, Arap Baharı'ndan önce Tunus'taki olayları tanımlamak için kullanılıyordu. Bu isimlendirme, olayların yalnızca Tunus'ta sınırlı kalacağı ve diğer Arap ülkelerine yayılmayacağı düşüncesinden kaynaklanıyordu. Ancak, Tunus'taki olaylar, özellikle sosyal medyanın etkisiyle Mısır ve Libya gibi diğer Arap ülkelerine yayılan bir domino etkisi yarattı ve tüm Arap dünyasını etkiledi (Koçak, 2012: 24). Halk hareketi, eski Arap Devrimi, Arap İsyancıları veya Arap Kalkışması gibi çeşitli isimlerle anılmaya çalışılmıştır. Ancak, Arap coğrafyasında çalışmalar yapan siyaset bilimci Marc Lynch, Foreign Policy dergisinde "Arap Baharı" terimini ilk kez kullanmıştır. Lynch, "Bahar" terimini tercih ederek, yeni ve umut verici bir dönemin başlangıcını ifade etmek istemiştir. Bu terimin kullanılmasında, 5 Ocak 1968'de Çekoslovakya'da başlayan liberalleşme hareketi olan "Prag Baharı"ndan da esinlenilmiştir (Solmaz, 2013: 41-42).

Arap Baharı, bölgedeki ülkelerin güvenlik açısından zayıflamış ve istikrarsızlaşmış bir yönetim yapısıyla karşı karşıya kalmalarına sebep olmuştur. Bu durum, terör örgütleri için uygun bir ortam yaratmış ve çeşitli örgütler (örneğin IŞİD, PYD, El-Kaide) bu fırsattan yararlanarak yeni yapılar oluşturmuştur (Göçer, 2015: 52). Arap Baharı'nın ardından ortaya çıkan siyasi belirsizlik ve kaos, terör örgütlerinin faaliyet göstermesi için elverişli bir ortam sağlamıştır. Bu süreçte, terör örgütleri muhaliflerine karşı şiddet eylemleri gerçekleştirmiş ve tehditlerde bulunmuştur. Bu durum, insanların güvenliğini ve huzurunu tehdit etmiş ve birçok bölgede göç dalgalarının oluşmasına neden olmuştur. Terör örgütlerinin yükselişi, bölgedeki istikrarsızlığı derinleştirmiş ve yerel halkın yaşam koşullarını olumsuz etkilemiştir. Bu durum, bölgesel ve uluslararası güvenlik açısından ciddi bir endişe kaynağı olmuştur (Bozan, 2016: 10).

Arap halklarının demokratik reform talepleri, beklenen değişim ve ilerleme yerine, sokak protestolarıyla başlayan karmaşık ve istikrarsız bir süreci ateşlemiştir. Bu protestolar, birçok Arap ülkesini iç çatışmalar, ekonomik sıkıntılar, göç dalgaları ve terör tehditleri gibi pek çok sorunla karşı karşıya bırakmıştır. Arap coğrafyasında yaşanan bu huzursuzluklar, istikrardan uzaklaşmayı ve kaosa sürüklenmeyi beraberinde getirmiştir. Arap Baharı'nın ardından, bölgedeki istikrarsızlık ve belirsizlik hem Batılı devletlerin hem de terör örgütlerinin dikkatini çekmiş ve bu durum onlar için bir fırsat haline gelmiştir. Ancak, uzun süredir beklenen demokratik ve istikrarlı dönüşüm bir türlü gerçekleşmemiştir. Bu durum, Arap coğrafyasındaki halkların hayal kırıklığına uğramasına neden olmuş ve bölgedeki belirsizlik devam etmiştir (Akman, 2022: 33).

Ulusal düzeyde, Arap Baharı sürecinde en göze çarpan değişikliklerden biri, uzun süre hüküm süren diktatörlük rejimlerinin sona ermesi ve halkın taleplerine daha fazla cevap veren hükümetlerin kurulmasıdır. Ancak bu geçiş sürecinin kolay olmayacağı, özellikle Mısır'daki darbe ile anlaşılmıştır. Mısır'ın yanı sıra, Libya ve Yemen gibi diğer ülkeler de büyük bir istikrarsızlık dönemine girmiştir. Bu durum, diktatörlüklerin devrilmesinin yalnızca başlangıç olduğunu ve sonrasında karmaşık süreçlerin yaşandığını göstermektedir. Suriye'de ise, Arap Baharı sırasında rejim değişikliği olmamış, barışçıl gösteriler kanlı mezhepsel, siyasi ve etnik çatışmalara dönüşerek ciddi iç savaşlara yol açmıştır. Bu da Arap Baharı'nın getirdiği bir diğer önemli ulusal değişikliktir. Bölgesel düzeyde, Arap Baharı'nın en önemli etkilerinden biri artan istikrarsızlık, güvensizlik ve kaos olmuştur. Körfez ülkeleri, Arap Baharı'nın etkilerinden memnun kalmamış ve Suudi Arabistan, İran'ın bölgedeki etkisinin artmasından endişe etmiştir. Bu endişeyle, Riyad yönetimi sürecin kendi aleyhine dönmesini engellemek için bazı önlemler almıştır (Catovic, 2015: 50-52).

2. Arap Baharı'nın Suriye'de Etkisi

Arap Baharı'nın etkisi, Suriye'de de belirgin bir şekilde hissedilmiş ve Beşar Esad yönetimine karşı gerçekleştirilen protestolar ülkeyi derinden sarsan bir iç savaşa yol açmıştır (Çırakoğlu, 2017: 101). Suriye'de Arap Baharı'nın başlangıcı, Mart 2011'de Dera kentinde başladı. Bir grup genç, duvarlara rejim karşıtı sloganlar yazdıkları için tutuklandı ve ağır işkence gördü. Bu olay, halkın sokaklara dökülmesine ve Beşar Esad yönetimine karşı geniş çaplı protestoların başlamasına neden oldu. Esad rejimi, bu protestolara sert müdahalede bulunarak olayları bastırmaya çalıştı, ancak bu durum daha büyük protestolara ve nihayetinde silahlı çatışmalara yol açtı (Ünal, 2017: 151).

Arap Baharı'nın Suriye üzerindeki etkisi çok yönlü olmuştur (Canyurt, 2018:1103- 1104):

- Siyasi Etkiler: Arap Baharı, Suriye'deki Esad rejimine karşı geniş çaplı bir muhalefet hareketi oluşturdu. Rejimin otoriter yapısı ve baskıcı politikaları, halkın özgürlük ve demokrasi talepleriyle çelişiyordu. Protestoların başlamasıyla birlikte, Esad yönetimi sert önlemler aldı, bu da muhalefeti radikalleştirdi ve silahlı direniş yol açtı.

- Toplumsal Etkiler: Arap Baharı, Suriye'deki toplumsal dinamikleri de derinden etkiledi. Farklı etnik ve dini gruplar arasında zaten var olan gerilimler, iç savaşla birlikte daha da derinleşti. Sünni çoğunluk ile Alevi azınlık arasındaki gerilimler, Esad rejiminin Alevi destekli yapısı nedeniyle daha da belirgin hale geldi. Ayrıca, Kürtler ve diğer etnik grupların da bağımsızlık ve özerklik talepleri arttı.

- İnsani Etkiler: Arap Baharı'nın Suriye'deki en yıkıcı etkisi, insani boyutta olmuştur. İç savaş nedeniyle milyonlarca Suriyeli evlerini terk etmek zorunda kalmış, yüz binlerce insan hayatını kaybetmiş ve

birçok şehir harabeye dönmüştür. Mülteci krizi, Suriye sınırlarını aşarak bölgesel ve uluslararası bir sorun haline gelmiştir.

- Bölgesel ve Küresel Etkiler: Suriye'deki iç savaş, bölgesel ve küresel düzeyde de büyük yankı uyandırmıştır. Bölgedeki güçler (Türkiye, İran, Suudi Arabistan) ve küresel aktörler (ABD, Rusya) savaşta farklı tarafları desteklemiş, bu da çatışmanın daha da karmaşık bir hale gelmesine yol açmıştır. Suriye, adeta bir vekalet savaşının sahası haline gelmiştir.

- Ekonomik Etkiler: Arap Baharı ve ardından gelen iç savaş, Suriye ekonomisini adeta çökertmiştir. Ülke genelinde altyapı büyük zarar görmüş, üretim durma noktasına gelmiş ve işsizlik oranları dramatik bir şekilde artmıştır. Ekonomik yıkım, Suriyelilerin yaşam standartlarını ciddi şekilde düşürmüştür.

Arap Baharı'nın Suriye'deki etkileri, hala devam eden bir süreçtir. Savaşın başlamasından bu yana geçen yıllar içinde Suriye hem iç hem de dış politikada büyük dönüşümler yaşamış, ancak istikrara ulaşma konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Arap Baharı'nın Suriye'de yarattığı etki, sadece ülke için değil, tüm bölge için uzun vadeli sonuçlar doğurmuş ve doğurmaya devam etmektedir.

3. Türk Dış Politikası ve Arap Baharı

Türkiye'nin Arap Baharı sürecindeki dış politikası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan olaylara karşı aktif bir rol üstlendiği bir dönemi yansıtmaktadır. Arap Baharı'nın başlangıcında Türkiye, halk hareketlerini destekleyen ve demokratik değişim taleplerini savunan ülkeler arasında yer aldı. Özellikle Tunus ve Mısır'daki halk ayaklanmalarını açıkça desteklemesi, Türkiye'nin bölgedeki siyasi etkisini artırdı. Suriye krizi ise Türkiye'nin dış politikasında belirleyici bir rol oynadı. Türkiye, Esad yönetimine karşı sert bir tutum benimseyerek rejim değişikliği çağrısında bulundu, Suriye'deki muhalif gruplara destek sağladı ve diplomatik çözüm çabalarına katıldı. Bu süreç, Türkiye'nin bölgesel güç olarak yükselişine zemin hazırladı ve uluslararası toplum içinde önemli bir aktör olarak konumlandırdı. Ayrıca, Libya gibi diğer kriz bölgelerinde de Türkiye, diplomatik müdahalelerde bulunarak uluslararası arenada etkili bir rol oynadı. Türkiye'nin Arap Baharı sonrası dış politikası, bölgedeki siyasi değişimlerin yönetimi ve bölgesel istikrarın sağlanması için önemli bir stratejik vizyon sergilemiştir (Sarı, 2015: 17).

3.1. Türk Dış Politikasında Belirleyici Olan Prensipler

Türk dış politikasını belirleyen temel prensipler, tarih boyunca değişiklik göstermiş olsa da genel olarak şu unsurlar öne çıkmaktadır (Oran, 1996: 24- 27; Balcı, 2021: 36):

- Bağımsızlık ve Milli Çıkarlar: Türk dış politikası, ülkenin bağımsızlığına ve milli çıkarlarına yönelik olarak şekillendirilmiştir. Bağımsızlık, Türkiye'nin ulusal egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma amacını içermekte, milli çıkarlar ise ekonomik, güvenlik ve kültürel alanlarda Türkiye'nin hedefleri ve politikalarını belirlemektedir (Ari, 2011: 29).

- Barış ve Diplomasi: Türkiye, uluslararası ilişkilerinde barışçıl çözümleri savunur ve diplomatik yollarla sorunların çözümüne çalışır. Diplomasi, Türkiye'nin uluslararası platformlarda etkili bir şekilde temsil edilmesini ve uluslararası hukuk çerçevesinde hareket etmesini sağlar.

- Adalet ve İnsan Hakları: Türkiye, uluslararası ilişkilerinde adaletin ve insan haklarının önemini vurgulamaktadır. İnsan haklarına saygı ve adalet, Türk dış politikasının evrensel değerlerine dayanan önemli prensipler arasında yer almaktadır.

- Ekonomik İşbirliği ve Ticaret: Türkiye, ekonomik işbirliği ve ticaretin uluslararası ilişkilerde önemli bir araç olduğuna inanmaktadır. Ekonomik ilişkiler, Türkiye'nin diğer ülkelerle ilişkilerini güçlendirmesine ve ekonomik refahını artırmasına katkıda bulunur.

- Çok Taraflı İşbirliği ve Kurumlar: Türkiye, uluslararası kurumlar ve çok taraflı platformlar üzerinden küresel sorunlara çözüm bulunmasına destek verir. Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi gibi kurumlar Türkiye'nin dış politikasında önemli bir rol oynamaktadır.

- Komşularla İyi İlişkiler ve Bölgesel İşbirliği: Türkiye, komşu ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmeyi ve bölgesel istikrarı teşvik etmeyi amaçlar. Bölgesel işbirliği, Türkiye'nin güvenlik ve ekonomik çıkarlarını korumasına yardımcı olur.

Bu prensipler, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde temel yönlendirici unsurlar olarak öne çıkmakta ve Türkiye'nin dış politikasının genel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çerçeve içinde Türkiye, uluslararası toplumla işbirliği yaparak hem bölgesel hem de küresel düzeyde etkili bir aktör olmayı hedeflemektedir.

3.2. Suriye'de Yaşanan Sürecin Türk Dış Politikasına Etkisi

Suriye'de yaşanan süreç, Türkiye'nin dış politikasına önemli ve derin etkiler yapmıştır. Başlangıçta Suriye'deki halk hareketlerini destekleyen ve Esad yönetimini değişim çağrısıyla eleştiren Türkiye, zamanla iç savaşın derinleşmesiyle birlikte daha karmaşık bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Suriye'deki iç savaşın başlaması ve bu süreçte yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. 2011 yılında Arap Baharı'nın bir parçası olarak başlayan Suriye'deki iç karışıklıklar, kısa sürede derinleşerek ülkeyi uzun süreli bir iç savaşa sürüklemiştir. Bu durum, Türkiye'nin hem bölgesel hem de uluslararası politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur.

3.2.1. Güvenlik Kaygıları ve Sınır Yönetimi

Suriye'deki iç savaşın yoğunlaşması, Türkiye'nin sınır güvenliği konusundaki endişelerini önemli ölçüde artırmıştır. Özellikle PKK'nın Suriye kolu PYD/YPG'nin etkinlik kazanması, Türkiye için ciddi bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum, sınır boyunca güvenlik önlemlerinin artırılmasına ve sınır ötesi askeri operasyonların düzenlenmesine yol açmıştır. Türkiye, PYD/YPG'nin kontrolündeki bölgelerde güvenli bölgeler oluşturmayı ve terör tehdidini bertaraf etmeyi hedeflemiştir (Elibol, 2023: 41- 42).

Bu kapsamda gerçekleştirilen başlıca sınır ötesi operasyonlar arasında Fırat Kalkanı Harekatı (2016), Zeytin Dalı Harekatı (2018) ve Barış Pınarı Harekatı (2019) yer almaktadır. Fırat Kalkanı Harekatı ile Cerablus ve El Bab gibi stratejik bölgeler DEAŞ'tan temizlenmiş ve PYD/YPG'nin batıya doğru ilerlemesi durdurulmuştur. Zeytin Dalı Harekatı ile Afrin bölgesi PYD/YPG'nin kontrolünden alınmış, Barış Pınarı Harekatı ile ise Fırat Nehri'nin doğusundaki PYD/YPG kontrolündeki bölgeler hedef alınarak Tel Abyad ile Resulayn arasındaki bölge kontrol altına alınmıştır. Bu askeri operasyonların yanı sıra, Türkiye Suriye sınırında beton duvarlar inşa etmiş, termal kameralar ve hareket sensörleri gibi ileri teknoloji güvenlik sistemleri ile donatmış ve sınır boyunca askeri birliklerini güçlendirmiştir. Türkiye'nin sınır güvenliği politikaları, uluslararası ilişkilerini de etkilemiş, Suriye'deki operasyonlarını uluslararası kamuoyuna meşru müdafaa olarak tanıtmış ve NATO müttefikleri ile koordinasyon içinde hareket etmeye çalışmıştır. Ancak, ABD'nin PYD/YPG'ye verdiği destek, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde gerilime yol açmıştır (Luerdi ve Hakim, 2020: 179- 200).

3.2.2. Mülteci Krizi ve İnsani Yardım

Suriye'deki iç savaştan kaçan milyonlarca Suriyeli, Türkiye'ye sığınarak büyük bir mülteci krizine yol açmıştır. Türkiye, yaklaşık 4 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yaparak, dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahip ülkesi haline gelmiştir. Bu durum, Türkiye'nin iç politikalarını derinden etkilemiş, sağlık, eğitim, konut ve iş gücü piyasasında ciddi baskılara neden olmuştur. Türkiye, mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için büyük çaba sarf ederken, AB ile ilişkilerde de mülteci krizi önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Türkiye, AB ile mülteci anlaşmaları yaparak, mülteci akınının kontrol altına alınması ve bu süreçte Türkiye'ye mali destek sağlanması konusunda anlaşmalar imzalamıştır. 2016 yılında varılan anlaşma çerçevesinde, Türkiye'ye mülteci yardımı için fon sağlanmış ve AB ülkelerine yönelik mülteci geçişlerinin azaltılması hedeflenmiştir. Bu anlaşmalar, AB ile Türkiye arasındaki iş birliğini artırırken, aynı zamanda Türkiye'nin AB'den daha fazla mali ve siyasi destek talep etmesine neden olmuştur. Mülteci krizinin yönetimi, Türkiye'nin dış politikasında da belirleyici bir rol oynamış, uluslararası alanda Türkiye'nin yükünü paylaşma çağrıları sıkça dile getirilmiştir (Ürek, 2022: 67).

Geçici sığınmacıların Türkiye demografisine ve ekonomisine etkileri oldukça kapsamlıdır. Suriye'deki iç savaştan kaçan yaklaşık 4 milyon Suriyeli mülteci, Türkiye'ye sığınarak ülkenin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Özellikle sınır bölgelerinde ve büyük şehirlerde nüfus yoğunluğu artmış, bu durum sosyal hizmetlere ve altyapıya yönelik baskıyı artırmıştır. Eğitim, sağlık ve barınma gibi temel

hizmetlere olan talep artmış, bu da yerel halkla sığınmacılar arasında rekabeti ve zaman zaman gerilimleri tetiklemiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında, mülteciler işgücü piyasasına dâhil olarak kayıt dışı çalışma oranlarını artırmış, düşük ücretli işlerde yoğunlaşmışlardır. Bu durum, bazı sektörlerde maliyetlerin düşmesine neden olurken, yerel işgücünün rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir. Ancak aynı zamanda, mültecilerin girişimcilik faaliyetleri ve küçük işletmeler açmaları, özellikle bazı şehirlerde ekonomik canlılığa katkı sağlamıştır. Türkiye, AB ile yaptığı mülteci anlaşmaları ve fonlar aracılığıyla uluslararası destek almaya çalışmış, ancak mülteci krizi, uzun vadeli çözüm gerektiren bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir (Liszowska, 2023).

3.2.3. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi

Suriye'deki kriz, Türkiye'nin ABD ve Rusya gibi küresel aktörlerle olan ilişkilerini derinden etkilemiştir. ABD'nin PYD/YPG'ye verdiği destek, Türkiye-ABD ilişkilerinde ciddi gerilimlere yol açmıştır. Türkiye, PYD/YPG'yi PKK'nın bir uzantısı olarak görerek terör örgütü olarak tanımlarken, ABD'nin bu gruplarla iş birliği yapması ve onları silahlandırması, iki ülke arasında güven bunalımına neden olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde ciddi pürüzler yaratmış ve zaman zaman krizlere yol açmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin Rusya ile geliştirdiği işbirliği ve S-400 hava savunma sistemi alımı, NATO ve Batılı müttefiklerle ilişkilerinde sorunlara yol açmıştır. S-400 alımı, özellikle ABD tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve Türkiye'ye yönelik yaptırımlar uygulanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'nin NATO'daki rolü ve Batılı müttefikleriyle olan ilişkilerini zora sokmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'nin Astana süreci çerçevesinde Rusya ve İran ile yaptığı işbirliği, bölgesel diplomaside yeni dinamikler oluşturmuştur. Astana süreci, Suriye krizine siyasi çözüm bulma amacı taşıyan bir platform olarak, Türkiye'nin bölgedeki etkisini artırmış ve diplomatik alanda yeni ortaklıklar geliştirmesine olanak tanımıştır. Bu süreçte, Türkiye, Rusya ve İran ile yakın işbirliği içinde çalışarak, Suriye'deki çatışmaların azaltılması ve insani yardım koridorlarının açılması gibi konularda önemli adımlar atmıştır. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin dış politikasını ve uluslararası ilişkilerini yeniden şekillendirmiş, Suriye krizi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel aktörlerle olan ilişkilerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir.

3.2.4. Bölgesel Güç Dengeleri

Türkiye, Suriye'deki iç savaş süresince bölgesel güç dengelerini gözeterik stratejik bir politika izlemiştir. Suriye'nin toprak bütünlüğünü savunan Türkiye, Esad rejimine karşı muhalif grupları desteklemiş ve bu gruplara lojistik, mali ve askeri destek sağlayarak Suriye'nin geleceği konusunda aktif bir rol üstlenmiştir. Bu süreçte Türkiye, Suriye'nin gelecekteki siyasi yapısının belirlenmesinde etkili olmak amacıyla diplomatik ve askeri adımlar atmıştır. Türkiye'nin bu politikası, bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkilerini de şekillendirmiştir (Kösebalaban, 2020: 336).

Türkiye'nin Suriye politikası, Arap dünyasındaki algısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bir yandan Türkiye, Suriyeli muhalif gruplara verdiği destek nedeniyle bazı Arap ülkeleriyle yakınlaşmış, bu ülkelerle stratejik ortaklıklar geliştirmiştir. Diğer yandan, Esad rejimini destekleyen İran ve Rusya gibi ülkelerle zaman zaman gerilim yaşamış, bu da bölgesel güç dengelerinde değişimlere yol açmıştır. Ancak, Astana süreci gibi platformlar aracılığıyla Rusya ve İran ile işbirliği yaparak, bu gerilimleri dengelemeye çalışmıştır (Kösebalaban, 2020: 338).

Türkiye'nin Suriye'deki askeri varlığı ve operasyonları, bölgedeki askeri dengeleri de değiştirmiştir. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketleri ile Türkiye, sınır boyunca güvenlik koridorları oluşturmuş ve PYD/YPG gibi grupların etkisini azaltmayı hedeflemiştir. Bu askeri operasyonlar, Türkiye'nin Suriye'deki etkinliğini artırırken, aynı zamanda bölgedeki güç dengelerinde de önemli değişimlere neden olmuştur (Sever, 2020: 144).

Bölgesel güç dengeleri bağlamında, Türkiye'nin Suriye'deki aktif rolü, ülkenin Ortadoğu'daki stratejik konumunu pekiştirmiştir. Türkiye, Suriye'deki iç savaşa müdahil olarak, bölgedeki etkinliğini artırmış ve Arap dünyasında önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. Bu durum, Türkiye'nin bölgesel politikalarını ve uluslararası ilişkilerini derinden etkilemiş, Ortadoğu'daki güç dengelerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir.

Türkiye'nin Suriye politikası, bölgesel ve küresel düzeyde de önemli etkiler yapmıştır. Özellikle NATO üyesi olarak, Suriye'deki gelişmeler Türkiye'nin uluslararası konumunu etkilemiş ve Türkiye'nin güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmesine yol açmıştır (Taşpınar, 2019: 26).

Suriye'deki iç savaş süreci, Türkiye'nin dış politikasında uzun vadeli etkiler yaratmış ve Türkiye'nin bölgedeki rolünü yeniden tanımlamıştır. Türkiye'nin Suriye politikası hem iç politika dinamiklerini hem de uluslararası ilişkilerini derinden etkilemiş ve bu süreç Türkiye'nin bölgedeki stratejik konumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreç, Türkiye'nin sadece Suriye'deki değil, genel anlamda Ortadoğu'daki rolünü ve etkisini yeniden tanımlamıştır. Türkiye, bölgesel güç dengelerini gözeterek hareket etmiş ve Suriye'nin toprak bütünlüğünü savunarak, Esad rejimine karşı muhalif grupları desteklemiştir. Bu çabalar, Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisini artırmış, Arap dünyasında Türkiye'ye yönelik algıyı önemli ölçüde değiştirmiştir. Türkiye'nin Suriye'deki aktif politikası, genel dış politika stratejilerinin bir parçası olarak, ülkenin bölgesel ve küresel arenadaki konumunu güçlendirmeye yönelik çabalarının bir yansımasıdır.

SONUÇ

Arap Baharı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da önemli siyasi değişimlere yol açan geniş çaplı bir hareket olarak, Türkiye'nin dış politikasında da köklü dönüşümler yaratmıştır. Özellikle Suriye'de yaşanan iç savaş, Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde izlediği politikaları yeniden şekillendirmiştir. Bu çalışma, Arap Baharı'nın Türk dış politikası üzerindeki etkilerini Suriye örneği üzerinden değerlendirerek, Türkiye'nin bu süreçte benimsediği stratejik yaklaşımları ve bunların sonuçlarını analiz etmiştir.

Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye, başlangıçta Esad rejimine karşı muhalif grupları destekleyerek, Suriye'nin demokratik dönüşüm sürecine katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Ancak, savaşın uzaması ve radikal unsurların güç kazanması, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmış ve sınır ötesi askeri operasyonlar gerçekleştirmesine neden olmuştur. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketleri, Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlama ve terör tehdidini bertaraf etme çabalarının somut örnekleridir. Bu operasyonlar, aynı zamanda Türkiye'nin sınır boyunca kontrol bölgeleri oluşturarak, mülteci krizini yönetme stratejisinin bir parçasıdır.

Mülteci krizi, Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Yaklaşık 4 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye, bu konuda uluslararası toplumdan destek arayışına girmiş ve Avrupa Birliği ile yapılan mülteci anlaşmaları, fon desteği ve işbirlikleri bu çerçevede değerlendirilmelidir. Mültecilerin barınma, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısında derin etkiler yaratmıştır. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası alanda insani yardım ve mülteci politikaları konusunda önemli bir aktör haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin Suriye politikası, aynı zamanda bölgesel ve küresel aktörlerle olan ilişkilerini de derinden etkilemiştir. ABD'nin PYD/YPG'ye verdiği destek, Türkiye-ABD ilişkilerinde gerilim yaratırken, Türkiye'nin Rusya ile geliştirdiği işbirliği ve S-400 hava savunma sistemi alımı, NATO ve Batılı müttefiklerle ilişkilerde sorunlara yol açmıştır. Astana süreci çerçevesinde Rusya ve İran ile yapılan işbirliği, Türkiye'nin bölgesel diplomaside yeni dinamikler oluşturmasına olanak tanımıştır. Bu işbirlikleri, Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisini artırmış ve Arap dünyasında Türkiye'ye yönelik algının olumlu yönde değişmesine katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak, Arap Baharı ve Suriye'deki iç savaş, Türkiye'nin dış politikasında çok boyutlu ve dinamik bir yaklaşım benimsemesine neden olmuştur. Güvenlik kaygıları, mülteci krizi, uluslararası ilişkiler ve bölgesel güç dengeleri gibi birçok faktör, Türkiye'nin Suriye politikasını şekillendirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin sadece Suriye'deki değil, genel anlamda Ortadoğu'daki rolünü ve etkisini yeniden tanımlamış, Türkiye'yi bölgesel ve küresel arenada daha aktif ve etkili bir aktör haline getirmiştir. Arap Baharı'nın etkileri, Türkiye'nin gelecekteki dış politika stratejilerinde de belirleyici olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. Akman, M. Z. (2023). Arap Baharı Sonrası Türkiye ve Suriye İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
2. Arı, T. (2011). Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset Savaş ve Diplomasi. MKM Yayınları.
3. Balcı, A. (2021). Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar (4 baskı). Alfa Yayınları.
4. Bozan, F. (2016). Radikal Örgütlerin Ortaya Çıkmasında Batı Politikalarının Etkisi. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 2(2), 1-17.
5. Canyurt, D. (2018). Kazananı Olmayan Savaş "Suriye İç Savaşı": Neden Bitmedi Barış Nasıl Gelebilir. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1107-1109.
6. Catovic, S. (2015). Arap Baharı'nın Türk Medyasına Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
7. Çırakoğlu, A. (2017). İran'ın Gözüyle Arap Baharı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 103.
8. Elibol, A. (2023). Türkiye-Suriye İlişkileri ve Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Dönüşen Sınır Politikaları. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
9. Göçer, İ. (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6(10), 51-68.
10. Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi*, (22) , 22-61
11. Kösebalaban, H. (2020). Transformation of Turkish Foreign Policy Toward Syria: The Return of Securitization. *Middle East Critique*, 29, 335 - 344. <https://doi.org/10.1080/19436149.2020.1770450>.
12. Liszkowska, D. (2023). The Impact of the Mass Migration of Syrian Refugees on Turkish Cities. *Polish Political Science Yearbook*. <https://doi.org/10.15804/ppsy202385>.
13. Luerdi, L., & Hakim, A. (2020). Turkey's Border Security Policy Against Non-State Actors (2016-2019). *The Journal of international studies*, 4, 179-200. <https://doi.org/10.24198/intermestic.v4n2.5>.
14. Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001913
15. Sarı, Ö. (2015). Suriye'de Arap Baharı Kısa mı Dönüyor? *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(6), 12.
16. Sever, A. (2020). Regional Power Role and Intervention: The Turkish Case Over Syria in the 2000s. *Contemporary Review of the Middle East*, 7, 143 - 164. <https://doi.org/10.1177/2347798920901870>.
17. Solmaz, F. (2013). Ortadoğu Halklarının Gözüyle Arap Baharı. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
18. Şahin, M.ve Uysal Şahin, Ö. (2014). "Arap Baharı'nın Türkiye Ekonomisine Etkileri", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, s. 171-187.
19. Taşpınar, M. (2019). Arap Baharı'nın Nedenleri Yaşananlar. Arap Baharı ve Etkileri Yüksek Lisans Tezi İstanbul.
20. Ünal, M. C. (2017). 'Arap Baharı' Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3(3), 153.
21. Ürek, Y. (2022). Arap Baharı Sonrası Oluşan Suriye Mülteci Krizinin Türkiye'ye Sosyal ve Ekonomik Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Gaziantep.

(31)

Tahsin TOPRAK²³⁸; Yasin SAĞLAM²³⁹; Furkan SAKARYA²⁴⁰; Semih TOSUN²⁴¹
DUYGUSAL ZEKA EĞİTİMİNİN OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÇOCUKLARIN DUYGUSAL
GELİŞİMİNE ETKİSİNE DAİR VELİ DEĞERLENDİRMELERİ
PARENTAL EVALUATIONS ON THE EFFECT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE TRAINING ON
THE EMOTIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

ÖZ

Araştırma, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine duygusal zeka eğitiminin etkisini incelemektedir. Katılımcılar, Ankara ili Mamak ilçesinden 14 veliden oluşmaktadır ve veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Bulgular, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal farkındalık, duygularını ifade etme, duygusal kontrol ve empati gibi becerilerini güçlendirdiğini göstermektedir. Duygusal zeka eğitimi alan çocuklar, eğitim sonrasında duygusal becerilerinde belirgin bir artış yaşamaktadır. Ayrıca, eğitim alan ve almayan çocuklar arasında gözlemlenen farklılıklar, eğitimin önemini vurgulamaktadır. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal gelişim konusundaki farkındalığı ve bilgi düzeyinin yüksek olması, çocukların duygusal gelişimine destek sağlayabilecekleri anlamına gelmektedir. Pedagojik uygulamaların ve politikaların etkinliği konusunda elde edilen bulgular, eğitim sistemlerinin duygusal gelişime daha fazla odaklanması gerektiğini göstermektedir. Son olarak, duygusal zeka eğitiminin uzun vadeli etkileri üzerine yapılan analizler, eğitimin çocukların akademik başarıları ve sosyal ilişkileri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, duygusal zeka eğitiminin çocukların genel yaşam kalitesini artırıcı bir rol oynayabileceğini işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi dönem, duygusal zeka, duygusal gelişim, eğitim, pedagojik uygulamalar.

ABSTRACT

The research examines the effect of emotional intelligence education on the emotional development of preschool children. The participants consist of 14 parents in Ankara-Mamak province and an interview form was used as a data collection tool. Findings show that emotional intelligence training strengthens children's skills such as emotional awareness, expressing their emotions, emotional control and empathy. Children who receive emotional intelligence training experience a significant increase in their emotional skills after the training. Additionally, the differences observed between children who receive education and those who do not, emphasize the importance of education. The high level of awareness and knowledge of parents and educators about emotional development means that they can support children's emotional development. Findings regarding the effectiveness of pedagogical practices and policies show that education systems should focus more on emotional development. Finally, analyzes of the long-term effects of emotional intelligence training show that the training has a positive impact on children's academic achievement and social relationships. These results indicate that emotional intelligence education may play a role in improving children's general quality of life.

Keywords: Preschool period, emotional intelligence, emotional development, education, pedagogical practices.

²³⁸Tahsin TOPRAK, Şehit Hamza Irmak Ortaokulu, tahsin.topp@gmail.com, ORCID NO: 0009-0007-3553-5098

²³⁹Yasin SAĞLAM, Şehit Cihan Yıldız İlkokulu, ysaglam590@gmail.com, ORCID NO:0009-0007-1968-6734

²⁴⁰Furkan SAKARYA, Şehit Hamza Irmak Ortaokulu, furkansakarya00@gmail.com, ORCID NO: 0009-0002-4250-4146

²⁴¹Semih Tosun, Şehit Cihan Yıldız İlkokulu, apca_semih@hotmail.com, ORCID NO:0009-0009-5851-5676

GİRİŞ

Günümüzde, çocukların duygusal gelişimi, onların genel yaşam başarısı ve mutluluğu için hayati bir öneme sahiptir. Okul öncesi dönem, bireyin duygusal gelişiminin temelini oluşturan kritik bir evredir. Ancak, bu dönemdeki çocukların duygusal zeka düzeyleri ve duygusal becerileri üzerindeki etkili pedagojik yaklaşımlar hala yeterince anlaşılmamıştır.

Birincil problem, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine yönelik eksikliklerin ve zorlukların belirlenmesi ve çözülmesidir. Geleneksel eğitim modelleri genellikle çocukların duygusal zeka becerilerini ihmal edebilmekte veya yeterince önemsemeyebilmektedir. Bu durum, çocukların duygusal farkındalık, duygularını ifade etme ve duygusal zorluklarla başa çıkma gibi önemli becerilerini geliştirmelerini engelleyebilmektedir.

İkincil olarak, ebeveynlerin ve eğitimcilerin okul öncesi dönemde çocukların duygusal gelişimine yönelik farkındalığı ve bilgi düzeyi de önemli bir sorun alanını oluşturur. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocukların duygusal zeka eğitimine verdiği önem ve bu konudaki bilgi düzeyleri, çocukların duygusal gelişimine doğrudan etki edebilmektedir. Dolayısıyla, bu kişilerin bu alandaki farkındalığını artırmak ve duygusal zeka eğitimi konusunda bilgilendirmek, çocukların duygusal gelişimini destekleme açısından kritik öneme sahiptir.

Üçüncül olarak, mevcut literatürde okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal zeka eğitimine ilişkin sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu da, çocukların duygusal gelişimine yönelik etkili pedagojik yaklaşımların ve uygulamaların geliştirilmesini engelleyebilmektedir. Dolayısıyla, bu alandaki araştırma boşluğunu doldurmak ve daha fazla bilgi üretmek, çocukların duygusal gelişimine yönelik etkili müdahalelerin tasarlanmasına katkıda bulunabilmektedir.

Ana Problem Sorusu: Okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine duygusal zeka eğitiminin etkisi nasıldır?

Alt Problem Soruları:

1. Okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal zeka düzeyleri ve duygusal becerileri nelerdir?
2. Duygusal zeka eğitimi, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine nasıl etki eder?
3. Duygusal zeka eğitimi alan ve almayan çocuklar arasında duygusal farkındalık, duygularını ifade etme ve duygusal zorluklarla başa çıkma becerileri açısından farklılık var mıdır?
4. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin okul öncesi dönemde çocukların duygusal gelişimine yönelik farkındalığı ve bilgi düzeyi nedir?
5. Duygusal zeka eğitimi konusunda ebeveynlerin ve eğitimcilerin tutumları ve beklentileri nelerdir?
6. Okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine yönelik pedagojik uygulamaların ve politikaların etkinliği ve yeterliliği nasıldır?
7. Duygusal zeka eğitimi, çocukların günlük yaşamlarında nasıl yansır ve bu eğitimin uzun vadeli etkileri nelerdir?

Bu bakımdan, bu sorunlar, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine yönelik pedagojik uygulamaların ve politikaların geliştirilmesi için acil bir dikkat gerektirir. Bu bağlamda, duygusal zeka eğitiminin bu dönemdeki çocukların duygusal gelişimine etkisini değerlendirmek ve bu alandaki eksiklikleri gidermek amacıyla yapılan araştırmalar, önemli bir adım olabilmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, duygusal zeka eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine olan etkisini değerlendirmektir. Duygusal zeka, bireyin duygularını tanıma, anlama, yönetme ve başkalarının duygularını anlayabilme yeteneğini ifade etmektedir. Okul öncesi dönem, çocuğun duygusal gelişiminin temellerinin atıldığı ve kişilik yapısının şekillendiği önemli bir evredir. Bu nedenle, bu dönemde duygusal zeka eğitiminin etkisi özellikle önemlidir.

Araştırmanın odak noktası, ebeveynlerin ve çocukların katılımıyla gerçekleştirilen veli değerlendirmeleridir. Veli değerlendirmeleri, çocuğun duygusal gelişimi üzerindeki etkiyi daha geniş bir perspektiften değerlendirmemize olanak sağlar. Bu değerlendirmeler, ebeveynlerin çocuklarının duygusal

davranışlarını nasıl gözlemlediklerini, duygusal zeka eğitimine verdikleri önemi ve bu eğitimin çocukların günlük yaşamlarında nasıl yansıdığını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Araştırmanın kapsamı, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal gelişimine etkisini değerlendirmek için farklı ölçütlerin kullanılmasını içerir. Bu ölçütler arasında, çocuğun duygusal farkındalığı, duygusal ifade becerileri, problem çözme yetenekleri, empati ve sosyal ilişkilerdeki gelişmeler gibi alanlar yer almaktadır. Bu şekilde, araştırma sonuçları, duygusal zeka eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine olan katkısını açıkça belirleyebilmekte ve bu alandaki pedagojik uygulamalara ışık tutabilmektedir.

Bu bakımdan, bu araştırma, duygusal zeka eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine etkisini anlamak ve bu alandaki pedagojik uygulamalara yönelik önemli bilgiler sunmak amacıyla yapılmaktadır. Bu bilgiler, eğitimcilerin ve ebeveynlerin çocukların duygusal gelişimini destekleme ve güçlendirme çabalarına rehberlik edebilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Duygusal zeka eğitimi, bireylerin duygusal farkındalıklarını artırmayı, duyguları anlama ve yönetme becerilerini geliştirmeyi, kendilerini motive etmeyi, başkalarının duygularını anlayabilme ve ilişkilerini etkin bir şekilde yönetebilme yeteneklerini içeren bir eğitim sürecini ifade etmektedir (Avşar & Kaşıkçı, 2010; Balci, 2004; Karahar & Özçelik, 2006; Erdoğan, 2008; Karabulut, 2010; Bekmezci vd., 2015). Duygusal zeka eğitimi, bireylerin duygusal zeka becerilerini geliştirerek yaşamın çeşitli alanlarında daha etkin bir şekilde başarı elde etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu eğitim süreci, duygusal farkındalığı artırarak duygularla sağlıklı bir şekilde başa çıkma yeteneğini güçlendirir ve kişilerin sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir (Avşar & Kaşıkçı, 2010; Balci, 2004; Karahar & Özçelik, 2006; Erdoğan, 2008; Karabulut, 2010; Bekmezci vd., 2015). Ayrıca, duygusal zeka eğitimi, bireylerin stresle başa çıkma becerilerini artırarak yaşam kalitesini iyileştirebilmekte ve genel iyi oluşlarını desteklemektedir (Avşar & Kaşıkçı, 2010; Balci, 2004; Erdoğan, 2008; Karabulut, 2010; Bekmezci vd., 2015). Bu nedenle, duygusal zeka eğitimi bireylerin psikolojik sağlamlığını ve kişisel gelişimini desteklemekte önemli bir rol oynamaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma, durum çalışması modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, belirli bir durumu veya olguyu detaylı olarak incelemek ve anlamak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu araştırma modeli, belirli bir olay veya durumu kapsamlı bir şekilde analiz etmek ve derinlemesine anlayış sağlamak amacıyla uygulanmıştır.

Çalışma grubu, Ankara ili Mamak ilçesindeki 14 veliden oluşmaktadır. Bu çalışma grubu, çocuklarının okul öncesi dönemdeki duygusal gelişimine yönelik duygusal zeka eğitimi almış olan ve bu konuda deneyimleri olan ebeveynlerden oluşmaktadır. Ankara ilinin seçilmesi, araştırmacının erişimine uygun bir bölge olması ve çeşitli sosyo-ekonomik arka planlara sahip ailelerin bulunması açısından önemlidir.

Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, araştırmacının katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yaparak bilgi toplamasını sağlayan yapılandırılmış bir formdur. Bu form, araştırmanın amacına uygun olarak önceden belirlenmiş soruları içermekte ve katılımcılara çocuklarının duygusal gelişimi ve duygusal zeka eğitimi hakkındaki düşüncelerini ve deneyimlerini paylaşma fırsatı tanımaktadır. Görüşme formunun yapılandırılmış olması, verilerin daha sistematik bir şekilde toplanmasını ve analiz edilmesini sağlamaktadır.

Veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli bir metnin içeriğini sistematik olarak analiz ederek temaları, desenleri ve ilişkileri ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu çalışmada, görüşme formundan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve çeşitli temalar ve desenler belirlenmiştir. Bu temalar ve desenler, çocukların duygusal gelişimi ve duygusal zeka eğitimi üzerindeki veli değerlendirmelerini anlamak ve yorumlamak için kullanılmıştır.

BULGULAR

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Zeka Düzeyleri ve Duygusal Becerileri

Tablo 1, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal zeka düzeyleri ve duygusal becerileri hakkında elde edilen verileri içermektedir. Bulgulara göre, katılımcılar tarafından en sık vurgulanan tema duygusal farkındalıktır (%64.3). Bu, çocukların duygularını tanıma ve anlama becerisine işaret etmektedir. Ardından, duygularını ifade etme yeteneği (%50.0) ve işbirliği ve empati gösterme becerisi (%42.9) sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada gelmektedir. Bu bulgular, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişiminde önemli olan farklı alanlardaki beceri ve yeteneklerin çeşitliliğini göstermektedir. Özellikle, duygusal farkındalığın yüksek olması, çocukların duygularını tanıma ve anlama konusunda erken yaşlarda sağlam bir temel oluşturduğunu işaret etmektedir.

Tablo 1: Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Zeka Düzeyleri ve Duygusal Becerileri

Tema	Frekans	Yüzde
Duygusal farkındalık	9	64.3%
Duygularını ifade etme	7	50.0%
Duygusal kontrol	5	35.7%
İşbirliği ve empati	6	42.9%

Duygusal Zeka Eğitiminin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Gelişimine Etkisi

Tablo 2, duygusal zeka eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine olan etkisini yansıtmaktadır. Bulgulara göre, katılımcılar tarafından en sık gözlemlenen değişiklikler duygusal farkındalıkta artış (%85.7) ve duygularını ifade etme yeteneğinde artış (%71.4) olarak belirtilmiştir. Bu, duygusal zeka eğitimi alan çocukların duygusal becerilerinin güçlendirilmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, duygusal kontrolde iyileşme ve empati becerilerinde gelişme gibi diğer alanlarda da olumlu etkiler gözlemlenmiştir. Bu bulgular, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal gelişimine olumlu yönde etki ettiğini desteklemektedir.

Tablo 2: Duygusal Zeka Eğitiminin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Gelişimine Etkisi

Tema	Frekans	Yüzde
Duygusal farkındalık artışı	12	85.7%
Duygularını ifade etme yeteneği artışı	10	71.4%
Duygusal kontrolde iyileşme	8	57.1%
Empati becerilerinde gelişme	9	64.3%

Duygusal Zeka Eğitimi Alan ve Almayan Çocuklar Arasında Farklılıklar

Tablo 3, duygusal zeka eğitimi alan ve almayan çocuklar arasındaki duygusal farkındalık, duygularını ifade etme ve duygusal zorluklarla başa çıkma becerileri açısından gözlemlenen farklılıkları yansıtmaktadır. Bulgulara göre, duygusal zeka eğitimi alan çocuklar ile almayan çocuklar arasında duygusal farkındalıkta farklılık (%42.9), duygularını ifade etme becerisinde fark (%35.7) ve duygusal zorluklarla başa çıkma farkı (%50.0) gözlemlenmiştir. Bu bulgular, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal becerilerini güçlendirmede önemli bir rol oynadığını ve bu beceriler arasında eşitsizlikleri azalttığını göstermektedir.

Tablo 3: Duygusal Zeka Eğitimi Alan ve Almayan Çocuklar Arasında Farklılıklar

Tema	Frekans	Yüzde
Duygusal farkındalıkta farklılık	6	42.9%

Tema	Frekans	Yüzde
Duygularını ifade etme becerisinde fark	5	35.7%
Duygusal zorluklarla başa çıkma farkı	7	50.0%
Empati yeteneğinde fark	4	28.6%

Ebeveynlerin ve Eğitimcilerin Duygusal Gelişim Konusundaki Farkındalığı ve Bilgi Düzeyi

Tablo 4, ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal gelişim konusundaki farkındalık düzeyini ve bilgi düzeyini yansıtmaktadır. Bulgulara göre, katılımcıların %71.4'ü yüksek farkındalığa sahiptir. Bu, ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal gelişimin önemini anladıklarını ve bu konuda bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. %21.4'ü orta farkındalığa ve %7.1'i düşük farkındalığa sahiptir. Bu düşük oran, bazı ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal gelişimin önemini tam olarak anlamadığını veya bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını gösterebilmektedir.

Tablo 4: Ebeveynlerin ve Eğitimcilerin Duygusal Gelişim Konusundaki Farkındalığı ve Bilgi Düzeyi

Tema	Frekans	Yüzde
Yüksek farkındalık	10	71.4%
Orta farkındalık	3	21.4%
Düşük farkındalık	1	7.1%

Ebeveynlerin ve Eğitimcilerin Tutum ve Beklentileri

Tablo 5, ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal gelişim konusundaki tutumlarını ve beklentilerini yansıtmaktadır. Bulgulara göre, katılımcıların %57.1'i pozitif bir tutuma sahiptir, yani duygusal gelişimin önemini ve etkisini olumlu bir şekilde değerlendirmektedirler. %35.7'si nötr bir tutuma sahipken, %42.9'u yüksek beklentilere sahiptir. Bu, ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocukların duygusal gelişimine ilişkin olumlu beklentilere sahip olduğunu ve onların bu alanda başarılı olmalarını istediklerini göstermektedir.

Tablo 5: Ebeveynlerin ve Eğitimcilerin Tutum ve Beklentileri

Tema	Frekans	Yüzde
Pozitif tutum	8	57.1%
Nötr tutum	5	35.7%
Beklentilerin yüksekliği	6	42.9%

Pedagojik Uygulamaların ve Politikaların Etkinliği

Tablo 6, pedagojik uygulamaların ve politikaların duygusal gelişime etkisini yansıtmaktadır. Bulgulara göre, katılımcıların %64.3'ü etkili pedagojik uygulamalardan bahsetmektedir. Bu, belirli yöntemlerin ve stratejilerin çocukların duygusal gelişimine olumlu katkı sağladığını göstermektedir. %21.4'ü yetersiz politikalarla bahsederken, %35.7'si geliştirilmesi gereken uygulamalardan söz etmektedir. Bu sonuçlar, mevcut politikaların ve uygulamaların bazı eksikliklere sahip olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Tablo 6: Pedagojik Uygulamaların ve Politikaların Etkinliği

Tema	Frekans	Yüzde
Etkili uygulamalar	9	64.3%
Yetersiz politikalar	3	21.4%
Geliştirilmesi gereken uygulamalar	5	35.7%

Duygusal Zeka Eğitiminin Uzun Vadeli Etkileri

Tablo 7, duygusal zeka eğitiminin uzun vadeli etkilerini yansıtmaktadır. Bulgulara göre, katılımcıların %78.6'sı pozitif uzun vadeli etkilerden bahsetmektedir. Bu, duygusal zeka eğitiminin çocukların gelecekteki yaşamlarında olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. %21.4' belirsiz uzun vadeli etkilerden bahsederken, negatif uzun vadeli etkilerden bahseden katılımcı bulunmamaktadır. Bu, duygusal zeka eğitiminin genellikle olumlu sonuçlar doğurduğunu ve olumsuz etkilere yol açmadığını göstermektedir.

Tablo 7: Duygusal Zeka Eğitiminin Uzun Vadeli Etkileri

Tema	Frekans	Yüzde
Pozitif uzun vadeli etkiler	11	78.6%
Belirsiz uzun vadeli etkiler	3	21.4%
Negatif uzun vadeli etkiler	0	0.0%

SONUÇ

Bu araştırma, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine duygusal zeka eğitiminin etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal gelişiminde önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Öncelikle, okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal zeka düzeyleri ve duygusal becerileri çeşitlilik göstermektedir. Bulgular, ocukların duygusal farkındalık, duygularını ifade etme, duygusal kontrol ve empati gibi becerilerde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu eşitlilik, duygusal zeka eğitiminin bireyselleştirilmiş bir yaklaşım gerektirdiğini vurgulamaktadır.

Duygusal zeka eğitimi alan çocuklar, eğitim sonrasında duygusal farkındalık, duygularını ifade etme yeteneği, duygusal kontrol ve empati becerilerinde belirgin bir artış yaşamaktadır. Bu sonuçlar, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal becerilerini güçlendirmede etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle, duygusal zeka eğitimi alanın, çocukların duygusal farkındalıklarını artırdığı ve duygusal zorluklarla başa ıkılmalarına yardımcı olduğu belirlenmiştir.

Duygusal zeka eğitimi alan ve almayan çocuklar arasında gözlemlenen farklılıklar, eğitimin önemi vurgulamaktadır. Duygusal zeka eğitimi alan çocuklar, duygusal farkındalık, duygularını ifade etme ve duygusal zorluklarla başa çıkma becerilerinde belirgin bir gelişme gösterirken, bu becerilerde eğitim almayan çocuklarda daha az ilerleme görülmektedir. Bu, duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal becerilerini güçlendirmede etkili bir strateji olduğunu desteklemektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal gelişim konusundaki farkındalık ve bilgi düzeylerinin önemli olduğudur. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin duygusal zeka konusundaki farkındalığının yüksek olması, çocukların duygusal gelişimine daha fazla destek sağlayabilecekleri anlamına gelmektedir. Ayrıca, ebeveynlerin ve eğitimcilerin pozitif tutumları ve yüksek beklentileri, çocukların duygusal zeka eğitimine daha olumlu bir şekilde yaklaşmalarını sağlayabilmektedir.

Pedagojik uygulamaların ve politikaların etkinliği konusunda elde edilen bulgular, eğitim sistemlerinin duygusal gelişime daha fazla odaklanması gerektiğini göstermektedir. Etkili pedagojik uygulamaların ve politikaların geliştirilmesi, çocukların duygusal becerilerini güçlendirmede önemli bir rol oynayabilmekte ve uzun vadeli olumlu etkiler sağlayabilmektedir.

Genel olarak, bu araştırma, duygusal zeka eğitiminin okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal gelişimine önemli bir katkı sağladığını ve eğitim sisteminin bu alana daha fazla odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Duygusal zeka eğitiminin çocukların duygusal becerilerini güçlendirmede etkili bir strateji olduğu ve uzun vadeli olumlu etkiler sağlayabileceği belirlenmiştir. Bu nedenle, eğitim kurumları ve politika yapıcılar, duygusal zeka eğitimine daha fazla önem vermeli ve çocukların duygusal gelişimini desteklemek için uygun stratejiler geliştirmelidirler.

KAYNAKÇA

1. Avşar, G., & Kaşıkçı, M. (2010). Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinde Duygusal Zeka Düzeyi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(1), 1-6.
2. Balci, S. (2004). Duygusal Güçlendirme Eğitimi Programının Annelerin Duygusal Zeka Düzeylerine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(22), 35-43.
3. Bekmezci, H., Apay, S. E., & Özkan, H. (2015). Duygusal Zekâ ve Ebelik. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 1(2), 95-101.
4. Erdoğan, M. Y. (2008). Duygusal Zekanın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), 62-76.
5. Karabulut, N. (2010). Duygusal Zekanın Sanat Eğitimi Öğretmenlerinin Yetiştirilmesindeki İşlevleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(21), 81-85.

(32)

Neşe ALAGÖZ²⁴²; Özge AKGÜL TARTAR²⁴³; Ertan ÖZGÜL²⁴⁴; Saadettin GÜLEÇ²⁴⁵
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ
HIGH SCHOOL STUDENTS' OPINIONS ON MULTICULTURALITY

ÖZ

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük kavramı hakkındaki görüşlerini, deneyimlerini, tepkilerini ve tutumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Ankara ilindeki 115 ortaokul öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen bu çalışma, görüşme formu aracılığıyla veri toplamış ve elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bulgular, katılımcıların genel olarak çokkültürlülüğe olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle, katılımcılar çokkültürlülüğün toplumsal uyum, eğitimdeki rolü, öğrenme ortamlarındaki etkisi ve kişisel kimlik gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Ancak, bazı katılımcılar kültürel farklılıkların zenginlik olarak görülmesi konusunda daha vurgulu bir tutuma sahiptir. Sonuç olarak, bu çalışma çokkültürlülüğün ortaokul öğrencileri üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, ortaokul öğrencileri, görüşler, deneyimler, tutumlar.

ABSTRACT

This research aims to examine high school students' opinions, experiences, reactions and attitudes about the concept of multiculturalism. This study, conducted on 115 high school students in Ankara, collected data through an interview form and the data obtained was examined using the thematic analysis method. The findings show that participants generally have a positive perspective on multiculturalism. In particular, participants think that multiculturalism has a positive impact on social cohesion, its role in education, its impact on learning environments, and personal identity development. However, some participants have a more emphatic attitude towards seeing cultural differences as richness. In conclusion, this study makes an important contribution to understanding the effects of multiculturalism on high school students.

Keywords: Multiculturalism, high school students, opinions, experiences, attitudes.

²⁴²Neře Alagöz, Şehit Hamza Irmak Ortaokulu, nesenarkuz@gmail.com, ORCID NO:0009-0008-2287-4805

²⁴³Özge AKGÜL TARTAR, Şehit Hamza Irmak Ortaokulu, akgulozge82@gmail.com, ORCID NO:0009-0008-4918-2702

²⁴⁴Ertan ÖZGÜL, Peyami Safa İlkokulu, ertanozgul60@gmail.com, ORCID NO:0009-0006-2962-4038

²⁴⁵Saadettin GÜLEÇ, Lalahan Serdar Tosun Ortaokulu, sadettingulec06@gmail.com, ORCID NO:0009-0008-8891-5235

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ve göç gibi faktörlerin etkisiyle toplumlar giderek daha çeşitli hale gelmektedir. Bu çeşitlilik, farklı kültürlere, dillere, dinlere ve geleneklere sahip bireylerin bir arada yaşamasına neden olmaktadır. Ancak, bu çokkültürlü yapı beraberinde bir dizi sorunu da getirmektedir. Ortaokul çağındaki gençler, bu karmaşık çokkültürlü ortamda büyümekte ve yaşamaktadırlar. Bu bağlamda, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük hakkındaki görüşleri ve tutumları önem kazanmaktadır. Ana problem durumu olarak belirlenen sorun, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük konusundaki algılarının, tutumlarının ve deneyimlerinin ne olduğunun anlaşılmasıdır. Bu ana problem durumuna yönelik olarak şu alt soruları belirleyebiliriz:

1. Ortaokul öğrencileri, çokkültürlülük kavramını nasıl tanımlamaktadırlar?
2. Ortaokul öğrencilerinin çeşitli kültürlerle mensup kişilere karşı tutumları nasıldır?
3. Öğrencilerin çokkültürlülük hakkındaki görüşleri, ailelerinden ve çevrelerinden aldıkları etkilerden nasıl etkilenmektedir?
4. Okullardaki eğitim sistemi, öğrencilerin çokkültürlülük hakkındaki algılarını nasıl etkilemektedir?
5. Medyanın çokkültürlülük konusundaki rolü nedir ve ortaokul öğrencilerinin görüşlerini nasıl etkilemektedir?

Bu araştırmanın temel amacı, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini derinlemesine incelemektir. Günümüzde küreselleşme ile birlikte toplumlar arasındaki etkileşim artmakta ve farklı kültürlerle mensup bireylerin bir arada yaşaması daha yaygın hale gelmektedir. Bu bağlamda, çokkültürlülük kavramı önem kazanmaktadır. Ancak, ortaokul çağındaki gençlerin çokkültürlülük hakkındaki görüşleri ve tutumları genellikle karmaşık ve çeşitlidir. Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülüğe ilişkin algılarını, tutumlarını ve deneyimlerini anlamak için derinlemesine bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, öğrencilerin çokkültürlülük konusundaki bilgi düzeyleri, deneyimleri, aileleri ve çevrelerinden aldıkları etkiler, medyanın rolü ve eğitim sistemimizin katkıları gibi çeşitli faktörlerin incelenmesi planlanmıştır. Elde edilecek bulgular, eğitim politikaları ve uygulamaları açısından önemli bir bilgi kaynağı olmakta ve okullarda çokkültürlülük konusunda daha etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yıldırım (2011) çokkültürlülüğü kültürel farklılıkların toplumsal örgütlenmesine odaklanarak ele almaktadır. Çalışmada, çokkültürlülüğün farklılığın üçüncü tahlil düzeyinde, birtakım özel aidiyetlerin varlığını ve değerini kabul üzerine kurulu bütünleşme politikası biçimlerini oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Gemici ve Çatal (2019), göç ve çokkültürlülük arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Makale, göçün ve çokkültürlülüğün bir araya geldiği toplumlarda ortaya çıkan dinamikleri ve etkileşimleri ele almaktadır.

Say (2017) çalışmasında çokkültürlülük kavramının çeşitli anlamlarını ve anlam katmanlarını incelemektedir. Makale, çokkültürlülük kavramının farklı bağlamlarda nasıl yorumlandığını ve uygulandığını tartışmaktadır.

Erol (2023), çokkültürlülüğü komüniteryan düşünce çerçevesinde ele alarak tartışmaktadır. Çalışma, çokkültürlülük kavramının komüniteryan perspektiften nasıl değerlendirilebileceğini analiz etmektedir.

Kılıç (2017), çokkültürlülük ve millet sistemi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Makale, çokkültürlülük politikalarının millet sistemi ve grup hakları kavramlarıyla karşılaştırılmasını sağlamaktadır.

Özensel (2014), Kanada'nın çokkültürlülük uygulamalarını ele almaktadır. Çalışma, Kanada'nın çokkültürlülük politikalarını diğer ülkelerinkinden farklı kılan unsurları ve bu politikaların etkilerini değerlendirmektedir.

Menek ve Topçu (2019), ulus-devlet düşüncesi ve çokkültürlülük arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışma, modern ulus-devletlerin çokkültürlülük karşısındaki tutumlarını ve bu tutumların nedenlerini incelemektedir.

Ergin ve diğerleri (2022), öğretim elemanlarının eğitimde çokkültürlülük hakkındaki tutumlarını incelemiştir. Araştırma, eğitimde çokkültürlülüğe yönelik tutumların değişkenlerine ve etkilerine odaklanmaktadır.

Aycan ve Günday (2023), Fransa ve Türkiye'nin çokkültürlülük yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Makale, her iki ülkenin çokkültürlülük politikalarını, bu politikaların temellerini ve etkilerini değerlendirmektedir.

Karaköse (2020), küreselleşme çağında kimlik, milliyetçilik ve çokkültürlülük arasındaki ilişkileri derinlemesine ele almaktadır. Çalışma, küreselleşmenin etkisi altında kimlik ve milliyetçilik kavramlarının nasıl dönüştüğünü ve çokkültürlülük politikalarının bu dönüşüme nasıl yanıt verdiğini incelemektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, durum modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Durum modeli, belirli bir durumu, olayı veya olguyu derinlemesine anlamak için kullanılan bir araştırma yaklaşımıdır. Bu model, araştırmacının belirli bir ortamdaki koşulları, ilişkileri ve süreçleri anlamasına olanak tanımaktadır. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini ve tutumlarını derinlemesine anlamak amacıyla durum modeli benimsenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları, Ankara ilindeki farklı ortaokullarda eğitim gören toplamda 115 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Katılımcıların seçimi, rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın katılımcıları, farklı sosyoekonomik düzeylere, kültürel geçmişlere ve demografik özelliklere sahip öğrenciler arasından seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama sürecinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, katılımcılara çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini, deneyimlerini ve tutumlarını ifade etmeleri için yapılandırılmış sorular içermektedir. Form, katılımcılarla birebir yüz yüze görüşmeler sırasında kullanılmıştır.

Veri Analiz Yöntemi

Verilerin analizi için tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırmacıların verileri derinlemesine inceleyerek belirli temaları ve desenleri tanımlamasına ve kavramasına olanak tanımaktadır. Görüşme verileri, araştırmacılar tarafından dikkatlice incelenmiş, kodlanmış ve benzer temalara göre gruplandırılmıştır. Sonuçlar, ortaya çıkan temaların analizi yoluyla yorumlanmış ve sunulmuştur.

BULGULAR

Katılımcıların Çokkültürlülük Kavramı Hakkındaki Görüşleri

Tablo 1'de, katılımcıların çokkültürlülük kavramına ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzdelik dağılımları yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%62.6) çokkültürlülüğü "karşılıklı etkileşim" ile tanımlamaktadır. Bu, farklı kültürler arasındaki etkileşim ve iletişimin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, katılımcıların %30.4'ü hoşgörü kavramını vurgulamaktadır, bu da farklılıklara saygı ve kabulün önemini yansıtmaktadır. Ancak, sadece %7.0'lik bir azınlık farklılıkların değerlendirilmesini vurgulamıştır, bu da kültürel farklılıkların anlaşılması ve değerlendirilmesinin daha az öne çıktığını göstermektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Çokkültürlülük Kavramı Hakkındaki Görüşleri

Tema	Frekans	Yüzde
Karşılıklı Etkileşim	72	62.6%

Tema	Frekans	Yüzde
Hoşgörü	35	30.4%
Farklılıkların Değerlendirilmesi	8	7.0%

Katılımcıların Çokkültürlülük Deneyimleri

Tablo 2’de, katılımcıların günlük yaşamlarında çokkültürlülükle ilgili deneyimlerinin frekans ve yüzdelik dağılımları yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%71.3) günlük yaşamlarında farklı kültürlerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların %35.7’si bu etkileşimlerin duygusal zenginlik sağladığını ifade etmiştir. Ancak, sadece %13.9’luk bir azınlık bu deneyimlerin toplumsal farkındalığı artırdığını düşünmektedir, bu da toplumsal etkilerin değerlendirilmesinin daha az olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Çokkültürlülük Deneyimleri

Tema	Frekans	Yüzde
Günlük Yaşamda Karşılaşma	82	71.3%
Etkileşim Sonucu Duygusal Zenginleşme	41	35.7%
Toplumsal Farkındalık Artışı	16	13.9%

Katılımcıların Kültürel Farklılıklara Tepkileri

Tablo 3’te, katılımcıların kültürel farklılıklara tepkilerinin frekans ve yüzdelik dağılımları yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%56.5) kültürel farklılıklara hoşgörü ile yaklaştıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte, %40.9’luk bir oranla katılımcılar farklı kültürlerle merak duyduklarını belirtmişlerdir. Ancak, küçük bir grup (%10.4) önyargı ile tepki vermektedir, bu da kültürel farklılıklara olumsuz bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Kültürel Farklılıklara Tepkileri

Tema	Frekans	Yüzde
Hoşgörü	65	56.5%
Merak	47	40.9%
Önyargı	12	10.4%

Katılımcıların Çokkültürlülüğün Eğitimdeki Rolü Hakkındaki Görüşleri

Tablo 4’te, katılımcıların çokkültürlülüğün eğitimdeki rolüne ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzdelik dağılımları yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%67.8) çokkültürlülüğün eğitimdeki rolünü "tolerans" ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca, katılımcıların %44.3’ü çokkültürlülüğün eğitimde kültürel çeşitliliği artırdığını düşünmektedir. Ancak, daha az bir oran (%24.3) çokkültürlülüğün eğitimde kültürel farkındalığı artırdığını ifade etmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Çokkültürlülüğün Eğitimdeki Rolü Hakkındaki Görüşleri

Tema	Frekans	Yüzde
Tolerans	78	67.8%
Kültürel Çeşitlilik	51	44.3%
Kültürel Farkındalık	28	24.3%

Katılımcıların Çokkültürlülük ve Toplumsal Bütünleşme İlişkisi Üzerine Görüşleri

Tablo 5'te, katılımcıların çokkültürlülük ve toplumsal bütünleşme ilişkisi hakkındaki görüşlerinin frekans ve yüzdeler dağılımları bulunmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%58.3) çokkültürlülüğün toplumsal uyum üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, %37.4'lük bir oranla katılımcılar çokkültürlülüğün toplumsal farkındalığı artırdığını belirtmişlerdir. Ancak, toplumsal katılım ile çokkültürlülük arasındaki ilişkiye yönelik olumlu görüşlerin oranı daha düşüktür (%16.5). Bu sonuçlar, çokkültürlülüğün toplumsal uyum ve farkındalık üzerinde daha olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Çokkültürlülük ve Toplumsal Bütünleşme İlişkisi Üzerine Görüşleri

Tema	Frekans	Yüzde
Toplumsal Uyum	67	58.3%
Toplumsal Farkındalık	43	37.4%
Toplumsal Katılım	19	16.5%

Katılımcıların Kültürel Farklılıkların Zenginlik Olarak Görülmesi

Tablo 6'da, katılımcıların kültürel farklılıkların zenginlik olarak görülmesine ilişkin görüşlerinin frekans ve yüzdeler dağılımları yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%68.7) kültürel farklılıkların bir zenginlik olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, %45.2'si kültürel etkileşimin bu zenginliği artırdığını düşünmektedir. Ancak, %27.0'lik bir oranla katılımcılar kültürel çeşitliliğin zenginlik olarak görülmesine daha az katılmaktadır. Bu sonuçlar, katılımcıların çeşitli kültürel unsurların topluma zenginlik kattığına inandığını ancak çeşitliliğin tam olarak takdir edilmediğini göstermektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Kültürel Farklılıkların Zenginlik Olarak Görülmesi

Tema	Frekans	Yüzde
Kültürel Zenginlik	79	68.7%
Kültürel Etkileşim	52	45.2%
Kültürel Çeşitlilik	31	27.0%

Katılımcıların Çokkültürlülüğün Öğrenme Ortamlarındaki Etkisi Hakkındaki Görüşleri

Tablo 7'de, katılımcıların çokkültürlülüğün öğrenme ortamlarındaki etkisi hakkındaki görüşlerinin frekans ve yüzdeler dağılımları bulunmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%64.3) çokkültürlülüğün öğrenmeyi geliştirdiğini düşünmektedir. Ayrıca, %40.0'ı çokkültürlülüğün empatiyi geliştirdiğini belirtmiştir. Ancak, %19.1'lik bir oranla katılımcılar çokkültürlülüğün öğrenme ortamlarında kültürel farkındalığı artırdığına inanmaktadır. Bu sonuçlar, çokkültürlülüğün öğrenme süreçlerine olumlu etkileri olduğunu ancak kültürel farkındalığın daha fazla vurgulanması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çokkültürlülüğün Öğrenme Ortamlarındaki Etkisi Hakkındaki Görüşleri

Tema	Frekans	Yüzde
Öğrenmeyi Geliştirme	74	64.3%
Empati Geliştirme	46	40.0%
Kültürel Farkındalık	22	19.1%

Katılımcıların Çokkültürlülüğe Yönelik Tutumları

Tablo 9'da, katılımcıların çokkültürlülüğe yönelik tutumlarının frekans ve yüzdeler dağılımları bulunmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%61.7), çokkültürlülüğe olumlu bir tutum sergilemektedir. Bununla

birlikte, %34.8'i nötr bir tutum sergilemektedir ve %13.9'luk bir oranla katılımcılar çokkültürlülüğe olumsuz bir tutum sergilemektedir. Bu sonuçlar, katılımcıların genel olarak çokkültürlülüğe olumlu baktığını, ancak bazılarının nötr veya olumsuz bir tutum sergilediğini göstermektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Çokkültürlülüğe Yönelik Tutumları

Tema	Frekans	Yüzde
Olumlu Tutumlar	71	61.7%
Nötr Tutumlar	40	34.8%
Olumsuz Tutumlar	16	13.9%

Katılımcıların Çokkültürlülüğün Toplumsal İlişkilere Etkisi Üzerine Görüşleri

Tablo 8'de, katılımcıların çokkültürlülüğün toplumsal ilişkilere etkisi hakkındaki görüşlerinin frekans ve yüzdelerle dağılımları bulunmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%54.8), çokkültürlülüğün toplumsal uyum üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Toplumsal bütünleşme üzerindeki düşünceler ise biraz daha azdır (%33.9). Ancak, toplumsal farkındalığın çokkültürlülük ile ilişkisi hakkındaki görüşler daha düşüktür (%14.8). Bu sonuçlar, katılımcıların çoğunluğunun çokkültürlülüğün toplumsal uyum üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna inandığını göstermektedir, ancak toplumsal farkındalığın daha az vurgulandığını göstermektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Çokkültürlülüğün Toplumsal İlişkilere Etkisi Üzerine Görüşleri

Tema	Frekans	Yüzde
Toplumsal Uyum	63	54.8%
Toplumsal Bütünleşme	39	33.9%
Toplumsal Farkındalık	17	14.8%

Katılımcıların Çokkültürlülük ve Kişisel Kimlik İlişkisi Üzerine Görüşleri

Bu tabloda, katılımcıların çokkültürlülük ve kişisel kimlik ilişkisi üzerine görüşlerinin frekans ve yüzdelerle dağılımları bulunmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (%50.4), çokkültürlülüğün kişisel kimlik gelişimine olumlu bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Ancak, %33.9'luk bir oranla katılımcılar çokkültürlülüğün kişisel kimlik çeşitliliği üzerindeki etkisine daha az vurgu yapmaktadır. Katılımcıların %21.7'si ise çokkültürlülüğün kişisel kimlik bütünlüğüne olan etkisini düşünmektedir. Bu sonuçlar, katılımcıların çokkültürlülüğün kişisel kimlik gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna inandığını ancak kişisel kimlik çeşitliliğinin daha az dikkate alındığını göstermektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Çokkültürlülük ve Kişisel Kimlik İlişkisi Üzerine Görüşleri

Tema	Frekans	Yüzde
Kimlik Gelişimi	58	50.4%
Kimlik Çeşitliliği	39	33.9%
Kimlik Bütünlüğü	25	21.7%

SONUÇ

Bu çalışma, ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük hakkındaki görüşlerini, deneyimlerini, tepkilerini, eğitimdeki rolünü, toplumsal bütünleşme ilişkisini, kültürel farklılıkların zenginlik olarak görülmesini, öğrenme ortamlarındaki etkisini, toplumsal ilişkilere etkisini, tutumlarını ve kişisel kimlik ile ilişkisini incelemiştir. Bulgular, katılımcıların genel olarak çokkültürlülüğe olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, katılımcıların çoğunluğu çokkültürlülüğün toplumsal uyum, öğrenme

ortamlarındaki etkisi ve kişisel kimlik gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Ancak, bazı katılımcılar kültürel farklılıkların zenginlik olarak görülmesi konusunda daha vurgulu bir tutuma sahiptir.

Çokkültürlülüğün toplumsal ilişkilere etkisi üzerine yapılan görüşmelerde, katılımcıların toplumsal uyum konusunda daha pozitif bir görüşe sahip olduğu görülmektedir. Ancak, toplumsal farkındalık konusunda daha az vurgulama yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların çokkültürlülüğe yönelik tutumları çeşitlidir. Bazıları olumlu bir tutum sergilerken, bazıları ise nötr veya olumsuz bir tutum sergilemektedir. Bu sonuçlar, çokkültürlülüğün bireyler arasında farklı algılanabildiğini ve katılımcıların deneyimlerine, kültürel arka planlarına ve kişisel tutumlarına bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir.

Genel olarak, bu araştırma ortaokul öğrencilerinin çokkültürlülük hakkındaki algılarını ve tutumlarını anlamak için önemli bir katkı sağlamıştır. Çokkültürlülüğün toplumsal uyum, eğitimdeki rolü, öğrenme ortamlarındaki etkisi ve kişisel kimlik gelişimi üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmıştır. Ancak, kültürel farkındalığın ve toplumsal farkındalığın daha fazla vurgulanması ve olumlu tutumların teşvik edilmesi için daha fazla çaba gerekmektedir.

Sonuç olarak, çokkültürlülüğün önemi ve gerekliliği konusundaki farkındalığın artırılması ve bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Bu, daha kapsamlı ve kapsayıcı toplumlar oluşturmak için önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Aycan, M., & Günday, R. (2023). Fransa Ve Türkiye'nin Çokkültürlülük Yaklaşımları. *Rumelide Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 36, 1241-1253. <https://doi.org/10.29000/Rumelide.1369158>
2. Ergin, A. Z., Fazlıoğlu, Y., & Ergin, D. Y. (2022). Öğretim Elemanlarının Eğitimde Çokkültürlülük Tutumları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1163-1174. <https://doi.org/10.24315/Tred.790617>
3. Erol, M. K. (2023). Çokkültürlülük Komüniteryan Düşüncede. *Mavi Atlas*, 11(1), 140-146. <https://doi.org/10.18795/Gumusmaviatlas.1249282>
4. Gemicci, E., & Çatal, S. (2019). Göç Ve Çokkültürlülük. *Anadolu Strateji Dergisi*, 1(1), 51-60.
5. Karaköse, G. (2020). Küreselleşme Çağında Kimlik, Milliyetçilik Ve Çokkültürlülük Görünümleri. *İnsan Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 506-519.
6. Kılıç, Z. A. (2017). Çokkültürlülük Ve Millet Sistemi. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 44-55.
7. Menek, İ. H., & Topçu, E. (2019). Ulus-Devlet Düşüncesi Ve Çokkültürlülük. *G.Ü. İslahiye İİBF Uluslararası E-Dergi*, 3(3), 106-120.
8. Özensel, E. (2014). Kanada Çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 55-70.
9. Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük Kavramı Ve Anlamın Çokluğu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 29-39.
10. Yıldırım, T. (2011). Çokkültürlülük. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(19), 239-243.

(33)

Osman TEPE²⁴⁶; Zeynal DEMİR²⁴⁷; Halil ÇELİK²⁴⁸; İrfan DOĞAN²⁴⁹

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SINIF YÖNETİMİ KONUSUNDA ZORLANDIKLARI DURUMLAR
SITUATIONS WHERE CLASSROOM TEACHERS HAVE DIFFICULTY WITH CLASSROOM
MANAGEMENT

ÖZ

Bu araştırma, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusunda karşılaştıkları zorlukları ve kullandıkları stratejileri incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 13 sınıf öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bulgular, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi için çeşitli stratejiler kullandığını, ancak özellikle dikkat dağılımı, öğrenci motivasyonu ve disiplin sorunları gibi zorluklarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenler, sınıf içi etkinliklerin planlanması ve uygulanmasında da çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Sonuçlar, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerini geliştirmek için daha fazla destek ve kaynağa ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf öğretmenleri, sınıf yönetimi, zorluklar, stratejiler, destek.

ABSTRACT

This research aims to examine the difficulties Classroom teachers face in classroom management and the strategies they use. The research was conducted through semi-structured interviews with 13 Classroom teachers. The findings revealed that Classroom teachers use various strategies for classroom management, but they especially face difficulties such as attention distribution, student motivation and discipline problems. Teachers also use various methods in planning and implementing classroom activities. The results show that Classroom teachers need more support and resources to improve their classroom management skills.

Keywords: Classroom teachers, classroom management, challenges, strategies, support.

²⁴⁶Osman Tepe, Mehmetçik İlkokulu, osmantepe936@gmail.com, ORCID No: 0009-0001-5808-7845

²⁴⁷Zeynal DEMİR, Abuzer Hatice Yıldırım İlkokulu, zeynald@hotmail.com, ORCID No: 0009-0001-8383-1509

²⁴⁸Halil Çelik, Mehmetçik İlkokulu, hhalilcelik@hotmail.com, ORCID No:0009-0007-5071-406X

²⁴⁹İrfan Doğan, Abuzer Hatice Yıldırım İlkokulu, doganirfan044@gmail.com, ORCID No:0009-0004-0214-5921

GİRİŞ

Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusunda karşılaştıkları zorluklar, eğitim ortamlarının etkinliği ve öğrenci başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki zorluklarını anlamak ve bu zorlukların kaynaklarını belirlemek, eğitim sürecinin iyileştirilmesine yönelik önemli bir adımdır. Ana problem durumu, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusunda karşılaştıkları zorlukların ne olduğunu ve bu zorlukların öğrenci öğrenmesi üzerindeki etkilerini anlamaktır.

Bu ana problem durumuna bağlı olarak, şu alt soruları belirlemek mümkündür:

1. Sınıf öğretmenleri sınıf yönetimi konusunda hangi spesifik zorlukları deneyimlemektedir?
2. Dersler esnasında sınıf yönetimi ile ilgili en sık karşılaşılan zorluklar nelerdir?
3. Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerini geliştirmelerini engelleyen faktörler nelerdir?
4. Sınıf yönetimi konusundaki zorluklar, öğrenci motivasyonu ve başarısı üzerinde nasıl bir etkiye sahiptir?
5. Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerini geliştirmeleri için nasıl destek ve kaynaklar sağlanabilir?

Bu alt sorular, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki zorlukları anlamak ve çözüm yolları önermek için araştırmanın odak noktalarını belirlemeye yardımcı olacaktır.

Bu araştırmanın amacı, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusunda karşılaştıkları zorlukları detaylı bir şekilde incelemektir. Sınıf yönetimi, öğretmenlerin ders sırasında sınıf içinde disiplini sağlama, öğrencilerin dikkatini odaklama, etkili iletişim kurma ve öğrenciler arasında olumlu bir öğrenme ortamı oluşturma becerisini kapsayan önemli bir konudur. Bu araştırma, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi sürecinde karşılaştıkları engelleri ve zorlukları belirleyerek, bu zorlukların kaynaklarını ve etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Sınıf öğretmenlerinin bu zorlukları nasıl aşabilecekleri konusunda öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, araştırma sonuçları Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerini geliştirmeye yönelik stratejilere ışık tutarak, eğitim politikaları ve uygulamaları için öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmanın sonuçları, Sınıf öğretmenlerinin daha etkili sınıf yönetimi becerilerine sahip olmalarına katkı sağlamak amacıyla mesleki gelişim programlarının ve eğitim kaynaklarının planlanması ve uygulanmasında da kullanılmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sınıf yönetimi, öğrencilerin etkili bir şekilde öğrenmelerini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir ve öğretmenlerin sınıf içerisindeki rolü, öğrencilerin akademik başarısını doğrudan etkilemektedir (Kılıç & Mutlu Aydın, 2016). Özellikle birleştirilmiş sınıflar gibi heterojen yapıdaki sınıflarda, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri daha da hayati hale gelmektedir (Ocakcı & Samancı, 2019). Bu tür sınıflarda, farklı yetenek düzeylerine sahip öğrencilerle başa çıkmak ve onları motive etmek, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini etkili bir şekilde kullanmalarını gerektirir (Babaoğlu, 2011).

Sınıf yönetimi, öğrencilerin derse katılımını artırma, derse odaklanmalarını sağlama ve çözüm odaklı düşünme becerilerini geliştirme gibi faktörlerden dolayı büyük bir öneme sahiptir (Sarı & Bayrakçı, 2018). Özellikle sanal sınıf ortamlarında sınıf yönetimi, öğrencilerin derse katılımını sağlama ve derslere olan ilgilerini sürdürme açısından önemli bir unsur olarak öne çıkar (Yılmazsoy, Özdiç & Kahraman, 2018). Bilgisayar laboratuvarlarında karşılaşılan sınıf yönetimi sorunları gibi teknik ortamlar da sınıf yönetimi açısından farklı zorluklar getirebilir, bu nedenle öğretmenlerin bu tür ortamlarda etkili yönetim stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir (Taş, 2017).

Sınıf yönetiminin etkin bir şekilde uygulanması, sadece öğretim programı ve müfredatla sınırlı kalmaz, aynı zamanda sınıf içi ortamın yönetimi de öğrencilerin başarılarını destekleyici bir rol oynar (Aydın, Slevitopu & Kaya, 2018; Kaya & Alım, 2013). Öğretmenlerin, sınıf içi disiplini sağlama ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini etkin bir şekilde yönetme becerileri, sınıf yönetimi açısından kritik öneme sahiptir (Çifçili, 2010). Sınıf içi disiplin, öğretmenin otorite kullanımı ve yönetim becerileri ile doğrudan ilişkilidir, bu da öğrencilerin derslere olan ilgisini ve motivasyonunu artırır.

Birleştirilmiş sınıflarda sınıf yönetimi, öğretmenlerin sınıf içi disiplini sağlama ve öğrencilerin öğrenme süreçlerini etkin bir şekilde yönetme becerilerini geliştirmelerini zorunlu kılar (Ocakcı & Samancı, 2019). Bu tür sınıflarda, öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterlilikleri yüksek olsa da, karşılaşılan sorunların çözümü için sürekli olarak profesyonel gelişim fırsatlarına katılmaları gerekmektedir (Ocakcı & Samancı, 2019; Güllü & Akçay, 2023). Sınıf yönetimi, öğrencilerin derslerdeki başarısının yanı sıra, akademik öz-yeterliliklerini ve özgüvenlerini geliştirme açısından da önemli bir rol oynamaktadır (Yurtal & Elgit, 2022).

Sınıf yönetimi alanındaki araştırmalar, bu alandaki lisansüstü tezlerin genellikle nicel yöntemler üzerine odaklandığını ve sınıf yönetimi becerilerinin geliştirilmesine yönelik daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Aydın, Slevitopu & Kaya, 2018). Bu bağlamda, öğretmenlerin sınıf yönetiminde kullandıkları stratejiler, öğrencilerin öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerden biridir (Babaoğlan, 2011). Öğretmenlerin sınıf yönetiminde başarılı olabilmeleri için, sınıf rehberliği uygulamalarına da dikkat etmeleri ve bu konuda karma yöntemlerle yapılan araştırmalardan faydalanmaları gerekmektedir (Türk & Çevik Kansu, 2024).

Sonuç olarak, etkili bir sınıf yönetimi, sadece sınıf içi düzeni sağlamakla kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin akademik başarılarını, öz-yeterliliklerini ve özgüvenlerini geliştirme açısından da kritik bir role sahiptir (Güllü & Akçay, 2023).

YÖNTEM

Bu araştırmanın yöntemi, durum modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Durum modeli, belirli bir zaman diliminde mevcut durumu ve olayların nasıl geliştiğini anlamak için kullanılan bir araştırma modelidir. Araştırma, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki deneyimlerini ve zorluklarını anlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubu, toplamda 13 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Bu öğretmenler, farklı eğitim seviyelerinde (ilkokul, ortaokul, lise) ve farklı deneyim seviyelerinde çalışan profesyonellerden seçilmiştir. Bu çeşitlilik, araştırmanın geniş bir perspektiften bilgi toplamasına olanak sağlayacaktır.

Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki deneyimlerini, zorluklarını, başarılarını ve önerilerini sistematik bir şekilde toplamak için tasarlanmıştır. Form, önceden belirlenmiş soruları içermekte ve katılımcılara açık uçlu sorularla kendilerini ifade etme fırsatı sunmaktadır.

Veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılacaktır. İçerik analizi, elde edilen görüşme verilerini sistemli bir şekilde incelemek ve temaları, desenleri ve anlamları belirlemek için kullanılan bir analiz yöntemidir. Görüşme verileri transkript edildikten sonra, araştırmacılar öncelikle verileri kodlayacak ve ardından kodları kategorilere ayırarak temaları ortaya çıkaracaktır. Bu analiz süreci, araştırmanın ana hedeflerine ve alt sorularına yanıt bulmaya yardımcı olacaktır.

BULGULAR

Tablo 1: Sınıf Yönetimi Pratikleri

Tema	Frekans	Yüzde
Grup çalışmaları	10	77%
Kuralların netleştirilmesi	8	62%
Olumlu pekiştirmeler	9	69%

Tablo 1, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi için kullandıkları etkili stratejileri yansıtmaktadır. En sık kullanılan stratejiler arasında grup çalışmaları, kuralların netleştirilmesi ve olumlu pekiştirmeler bulunmaktadır. Grup çalışmaları, öğrencilerin işbirliği yapmasını teşvik ederek sınıf içinde işbirliği ve iletişimi artırmaktadır. Kuralların netleştirilmesi ise öğrencilerin davranışlarını yönlendirmeye ve sınıf düzenini sağlamaya yardımcı olmaktadır. Olumlu pekiştirmeler ise öğrencilerin istenilen davranışları sergilemelerini teşvik ederek sınıf ortamını olumlu bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 2: Karşılaştırılan Zorluklar

Tema	Frekans	Yüzde
Dikkat dağılımı	11	85%
Öğrenci motivasyonu	9	69%
Disiplin sorunları	7	54%

Tablo 2, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusunda karşılaştıkları zorlukları yansıtmaktadır. En yaygın karşılaşılan zorluklar arasında öğrencilerin dikkat dağılımı, motivasyon eksikliği ve disiplin sorunları yer almaktadır. Öğrencilerin dikkat dağılımı, özellikle büyük sınıflarda öğretmenler için yaygın bir sorun olmakta ve dersin ilerlemesini engellemektedir. Motivasyon eksikliği ise öğrencilerin öğrenmeye karşı ilgisiz olduklarında ortaya çıkmakta ve öğretmenlerin öğrencileri motive etme stratejileri geliştirmelerini gerektirmektedir. Disiplin sorunları ise sınıf içi düzeni bozmakta ve öğrencilerin öğrenme ortamını olumsuz etkilemektedir.

Tablo 3: Öğrenci İlgisi ve Motivasyon

Tema	Frekans	Yüzde
Oyunlaştırma	8	62%
Günlük hayatla ilişkilendirme	7	54%
Teknoloji kullanımı	6	46%

Tablo 3, Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin ilgisini ve motivasyonunu artırmak için kullandıkları stratejileri yansıtmaktadır. Oyunlaştırma, günlük hayatla ilişkilendirme ve teknoloji kullanımı gibi stratejiler, öğrencilerin derslere olan ilgilerini artırmak için etkili olmaktadır. Oyunlaştırma, öğrenme sürecini eğlenceli hale getirerek öğrencilerin motivasyonunu artırmaktadır. Günlük hayatla ilişkilendirme ise problemleri gerçek hayattan örneklerle ilişkilendirerek öğrencilerin konuları daha iyi anlamasını sağlamaktadır. Teknoloji kullanımı da öğrencilerin ilgisini çekmekte ve öğrenme sürecini daha etkileşimli hale getirmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerle İletişim

Tema	Frekans	Yüzde
Sık sık öğrencilerle bire bir iletişim	12	92%
Görsel materyaller kullanımı	9	69%
Açık uçlu sorular sorma	8	62%

Tablo 4, Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle etkili iletişim kurmak için kullandıkları yöntemleri yansıtmaktadır. Öğretmenlerin sık sık öğrencilerle bire bir iletişim kurması, öğrencilerle ilişkilerini güçlendirmekte ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermektedir. Görsel materyallerin kullanımı da öğrencilerin dikkatini çekmekte ve öğrenme sürecini desteklemektedir. Açık uçlu sorular sormak ise öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmekte ve sınıf içi etkileşimi artırmaktadır.

Tablo 5: Etkinlik Planlama ve Uygulama

Tema	Frekans	Yüzde
Problem çözme etkinlikleri	10	77%
Proje tabanlı öğrenme	7	54%
Diferansiyasyon	6	46%

Tablo 5, Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi etkinlikleri planlarken ve uygularken dikkate aldıkları faktörleri yansıtmaktadır. Problem çözme etkinlikleri, öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Proje tabanlı öğrenme ise öğrencilerin araştırma yapma ve işbirliği yapma becerilerini artırmaktadır. Diferansiyasyon ise öğrencilerin farklı öğrenme ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmek için önemlidir.

Tablo 6: Öğrenci Davranışları

Tema	Frekans	Yüzde
Dikkat dağılımı	11	85%
Grup çalışması sırasında işbirliği yapma	9	69%
Teknoloji kullanımı	7	54%

Tablo 6, Sınıf öğretmenlerinin sınıf içinde karşılaştıkları öğrenci davranışlarını yansıtmaktadır. Dikkat dağılımı, öğrencilerin ders sırasında odaklanma becerilerini etkilemekte ve öğrenme sürecini olumsuz etkilemektedir. Grup çalışması sırasında işbirliği yapma, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmekte ve takım çalışmasını teşvik etmektedir. Teknoloji kullanımı ise öğrencilerin dikkatini dağıtmakta veya öğrenme sürecine katkıda bulunmaktadır.

Tablo 7: Sınıf Ortamı

Tema	Frekans	Yüzde
Olumlu pekiştirmeler	10	77%
Öğrencilere güven hissettirme	8	62%
Sınıf içi kuralları birlikte oluşturma	7	54%

Tablo 7, Sınıf öğretmenlerinin olumlu bir öğrenme ortamı oluşturmak için kullandıkları stratejileri yansıtmaktadır. Olumlu pekiştirmeler, öğrencilerin istenilen davranışları sergilemelerini teşvik ederek sınıf ortamını olumlu bir hale getirmektedir. Öğrencilere güven hissettirme ise öğrencilerin özgüvenlerini artırmakta ve risk almayı teşvik etmektedir. Sınıf içi kuralları birlikte oluşturma, öğrencilerin katılımını artırmakta ve sınıf içinde demokratik bir ortam oluşturmaktadır.

Tablo 8: Öğretmen Öz-Yeterliliği

Tema	Frekans	Yüzde
Sürekli profesyonel gelişim	11	85%
Öğrenci davranışlarına yönelik stratejileri güncelleme	9	69%
Öğrencilere dair pedagojik bilgileri artırma	7	54%

Tablo 8, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki öz-yeterlilik algılarını yansıtmaktadır. Sürekli profesyonel gelişim, öğretmenlerin kendilerini sürekli olarak yenilemelerini ve geliştirmelerini sağlamaktadır. Öğrenci davranışlarına yönelik stratejileri güncelleme, öğretmenlerin değişen öğrenci ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmelerini sağlamaktadır. Öğrencilere dair pedagojik bilgileri artırma, öğretmenlerin öğrencilerini daha iyi anlamalarına ve öğrenme sürecini daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olmaktadır.

Tablo 9: İhtiyaçlar ve Talepler

Tema	Frekans	Yüzde
Daha fazla destek materyali	12	92%
Öğrenci davranışlarıyla başa çıkmak için daha fazla eğitim	10	77%
Meslektaşlarla daha fazla işbirliği	8	62%

Tablo 9, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusunda ihtiyaç duydukları destek ve kaynakları yansıtmaktadır. Daha fazla destek materyali, öğretmenlerin derslerini daha etkili bir şekilde planlamalarına ve uygulamalarına yardımcı olmaktadır. Öğrenci davranışlarıyla başa çıkmak için daha fazla eğitim, öğretmenlerin öğrenci davranışlarını daha iyi anlamalarına ve etkili stratejiler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Meslektaşlarla daha fazla işbirliği, öğretmenlerin deneyimlerini paylaşmalarına ve birbirlerinden öğrenmelerine olanak tanımaktadır.

Tablo 10: Gelişim ve İyileştirme Stratejileri

Tema	Frekans	Yüzde
Profesyonel gelişim kurslarına katılma	9	69%
Öğrenci davranışlarını analiz etme	8	62%
Öğrencilerin öğrenme stillerini anlama	7	54%

Tablo 10, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerini geliştirmek ve iyileştirmek için planladıkları stratejileri yansıtmaktadır. Profesyonel gelişim kurslarına katılma, öğretmenlerin yeni stratejileri öğrenmelerini ve mevcut becerilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Öğrenci davranışlarını analiz etme, öğretmenlerin öğrenci davranışlarını daha iyi anlamalarına ve etkili müdahaleler geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Öğrencilerin öğrenme stillerini anlama, öğretmenlerin derslerini farklılaştırarak öğrenci ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermelerini sağlamaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki deneyimlerini ve karşılaştıkları zorlukları incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamında, 13 sınıf öğretmeni ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, çeşitli önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Sınıf öğretmenleri, sınıf yönetimi için çeşitli stratejiler kullanmaktadır. Grup çalışmaları, kuralların netleştirilmesi ve olumlu pekiştirmeler en sık kullanılan stratejiler arasındadır. Bu stratejiler, sınıf içinde disiplini sağlamak ve öğrencilerin motivasyonunu artırmak için etkili olmaktadır. Ancak, Sınıf öğretmenleri sınıf yönetimi konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. En yaygın zorluklar arasında öğrencilerin dikkat dağılımı, motivasyon eksikliği ve disiplin sorunları bulunmaktadır. Bu zorluklar, öğretmenlerin sınıf içinde etkili bir öğrenme ortamı oluşturmasını engellemektedir.

Sınıf öğretmenleri, öğrencilerin ilgisini ve motivasyonunu artırmak için çeşitli stratejiler kullanmaktadır. Oyunlaştırma, günlük hayatla ilişkilendirme ve teknoloji kullanımı gibi stratejiler, öğrencilerin derslere olan ilgisini artırmaktadır. Öğretmenler ayrıca, öğrencilerle etkili iletişim kurmak için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Sık sık öğrencilerle bire bir iletişim kurma, görsel materyaller kullanma ve açık uçlu sorular sorma gibi yöntemler, öğrencilerle etkileşimi artırmakta ve öğrenme sürecini desteklemektedir.

Sınıf içi etkinliklerin planlanması ve uygulanması da önemli bir konudur. Problem çözme etkinlikleri, proje tabanlı öğrenme ve diferansiyasyon gibi stratejiler, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmekte ve öğrenme sürecini zenginleştirmektedir. Bu bakımdan, Sınıf öğretmenleri sınıf yönetimi konusunda çeşitli stratejiler kullanmaktadır ancak karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için daha fazla destek ve kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. Profesyonel gelişim kurslarına katılma, öğrenci davranışlarını analiz etme

ve öğrencilerin öğrenme stillerini anlama gibi stratejiler, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Aydın, A., Slevitopu, A., & Kaya, M. (2018). Sınıf yönetimi alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 41-56. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.-382251>
2. Babaoğlan, E. (2011). Sınıf öğretmenlerinin kullandığı sınıf yönetim modelleri. *Education Sciences*, 6(2), 1635-1650.
3. Çifçili, V. (2010). Sınıf içi disiplinde otorite. *HAYEF Journal of Education*, 6(1), 91-103.
4. Engin, A. O., & Aydın, S. (2010). Sınıf içi iletişimde öğretmenin rolü. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(16), 1-14.
5. Güllü, H., & Akçay, A. O. (2023). Sınıf öğretmenlerinin matematiğe ilişkin inançlarının belirlenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(2), 989–1007. <https://doi.org/10.24315/tred.1105101>
6. Kaya, M. F., & Alım, M. (2013). Coğrafya öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin yaklaşımları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27), 169-186.
7. Ocakcı, E., & Samancı, O. (2019). Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi yeterlilikleri ve sınıf yönetimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 604–620.
8. Sarı, B., & Bayrakcı, M. (2018). Ortaöğretim öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 1960-1977.
9. Taş, S. (2017). Sınıf yönetimi boyutlarına göre bilgisayar laboratuvarlarında karşılaşılan sınıf yönetimi sorunları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 69-91.
10. Türk, N., & Çevik Kansu, C. (2024). Sınıf öğretmenlerinin sınıf rehberliği uygulamaları: Bir karma yöntem araştırması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 207-225. <https://doi.org/10.24315/tred.1340101>
11. Yılmazsoy, B., Özdiñç, F., & Kahraman, M. (2018). Sanal sınıf ortamındaki sınıf yönetimine yönelik öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 513-525.
12. Yurtal, F., & Elgit, B. (2022). Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik inançları ile sınıf içi davranışlarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(235), 2275–2296. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.885220>

(34)

Mustafa AKSARI²⁵⁰; Esra SARAÇ²⁵¹; Merve KUVAT²⁵²; Ahmet KIZILKAYA²⁵³; Yaşar BAKIR²⁵⁴
YARATICI OKUMA KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ
BIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON CREATIVE READING

ÖZ

Yaratıcı okuma yöntemi, okurları bir metni okurken hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını kullanmaya teşvik eden bir okuma yaklaşımıdır. Metinle daha derin ve daha kişisel bir bağlantıya yol açarak okuyucunun kendi düşüncelerini, duygularını ve hikayeye ilişkin yorumlarını harekete geçirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, kurmaca olan ve olmayan eserlerde kullanılabilir ve okuyucuları sorular sorarak, bağlantılar kurarak, sahneleri görselleştirerek ve farklı bakış açılarını değerlendirerek metinle aktif bir şekilde ilgilenmeye teşvik eder. Yaratıcı okumanın bireyler üzerinde bir çok olumlu etkisi vardır. Bunlar; eleştirel düşünmeyi teşvik etmesi, anlamayı geliştirmesi, hayal gücü ve yaratıcılığı geliştirmesi, empati ve duygusal zekayı desteklemesi, okuma zevkinin artırılması gibi olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu çalışmada, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yaratıcı okuma konulu genel başlığı altında çalışılmış olan lisansüstü tez araştırmalarının bibliyometrik analizi yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Türkiye’de yürütülen ve tamamlanmış olan lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Türkiye’de yaratıcı okuma ile ilgili çalışma konusu olarak 11 lisansüstü tez çalışması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışılan lisansüstü tezlerin 5’i doktora 6’sı ise yüksek lisans tezi olduğu tespit edilmiştir. Tezlerin sınıflandırılmasında: lisansüstü düzey, yazım dilleri, yayımlanan yıl, hazırlandıkları Ana bilim dalları ve danışman unvanları, kriterleri esas alınmıştır. Çalışmanın amacı, yaratıcı okuma konusunda çalışılan tezlerin genel bir resmini sunmak ve ilgili alanda çalışacak kişilere rehber niteliğinde bir çalışma ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Okuma, Okuma Alışkanlığı, Ulusal Tez Merkezi, Bibliyometrik Analiz.

ABSTRACT

Creative reading method is a reading approach that encourages readers to use their imagination and creativity while reading a text. It aims to stimulate the reader's own thoughts, feelings, and interpretations of the story, leading to a deeper and more personal connection with the text. This approach can be used in works of fiction and non-fiction and encourages readers to engage actively with the text by asking questions, making connections, visualizing scenes, and evaluating different perspectives. Creative reading has many positive effects on individuals. These; It creates positive effects such as encouraging critical thinking, improving understanding, developing imagination and creativity, supporting empathy and emotional intelligence, and increasing reading pleasure. In this study, bibliometric analysis of postgraduate thesis studies, which were studied under the general title of creative reading in the National Thesis Center database of the Council of Higher Education (YÖK), was carried out. The universe of the research consists of postgraduate theses conducted and completed in Turkey. It has been determined that 11 postgraduate thesis studies have been conducted in Turkey as a study subject on creative reading. It was determined that 5 of these postgraduate theses were doctoral theses and 6 were master's theses. In the classification of theses: graduate level, written languages, universities they were prepared, year of publication, departments and advisor titles, criteria were taken as basis. The aim of the study is to present a general picture of the theses studied on creative reading and to reveal a guide for people who will work in the related field.

Keywords: Creative Reading, Reading Habit, Higher Education Council, National Thesis Center, Bibliometric Analysis.

²⁵⁰ Mustafa AKSARI, Pertek İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, maksariya23@gmail.com, Orcid: 0009-0001-0036-2330

²⁵¹ Esra SARAÇ, esrsaracc@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7403-2342

²⁵² Merve KUVAT, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, merve.kuvat@hotmail.com, Orcid: 0009-0009-3899-0699

²⁵³ Ahmet KIZILKAYA, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, ahmtkizilkaya@gmail.com, Orcid: 0009-0008-7395-3351

²⁵⁴ Yaşar BAKIR, Keban İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, ybakir82@hotmail.com, Orcid: 0009-0007-8950-5871

GİRİŞ

Günümüzde, bilgi ve teknolojinin hızla gelişmesi, bilgi kaynaklarının ve türlerinin sayısını artırarak daha karmaşık hale getirmiştir. Bu durum, bireylerin edinmesi gereken bilgi ve becerilerin genişlemesine yol açmış ve bilgiyi öğrenme, geliştirme ve güncelleme yöntemlerini çeşitlendirmiştir. Bilgi çağı olarak adlandırılan bu dönem, insanlara bilgiye kolay erişim imkanı sağlarken, aynı zamanda onları sonsuz bir bilgi akışıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle, doğru ve gerekli bilgiyi ayırt edebilme yetisi, hayati bir beceri haline gelmiştir.

Gelişmiş toplumlar, bilimin rehberliğinde bilgi birikimiyle ilerlerler ve her nesil, bir öncekinden daha ileriye gitmeyi hedefler. Eğer bir ülke bu ilerlemeyi sürdüremez ve çağının gerisinde kalırsa, küresel ölçekteki büyük ve gelişmiş toplumlar arasında kaybolma riskiyle karşı karşıya kalır. Bu yüzden, mevcut bilgilere yeni katkılar sağlamak, sadece mevcut bilgilerin aktarılmasından daha öncelikli bir hale gelmiştir.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli faktörlerden biri de eğitim politikalarıdır. Bu politikalar, bireyleri sorgulayan, araştıran, analiz eden ve yaratıcı düşünceler üretebilen bir yapıya kavuşturmayı amaçlar. Nitelikli bireylere duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır ve bu nedenle, hem kendi kişisel gelişimlerine hem de toplumsal ilerlemeye katkı sağlayacak bireyler yetiştirmek, kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim kurumlarının amacı, bireyleri düşünce becerilerini kullanabilen, kültürel ve ulusal değerlere sahip ve yaratıcı bireyler olarak yetiştirmek olmalıdır. Bunun için, okuma ve kavrama becerilerinin geliştirilmesi, bilgiyi hızlı ve etkili bir şekilde içselleştirmeyi ve öğrenmeyi mümkün kılan en önemli araçlardan biridir. Eğitim sürecinde, basılı materyallerin etkili kullanımı, okuma becerisi ve okuduğunu kavrama becerilerinin geliştirilmesi, öğrenme hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynar.

Eğitim sürecinde okuma eğitiminin verilmesi, bireylerin dil becerilerini geliştirmeyi ve düşüncelerini düzenli bir şekilde ifade etmeyi sağlar. Bunun yanı sıra, okuma alışkanlığı kazanılması, bireylerin dünyaya dair fikirlerini genişletme ve yapılan okumalardan yenilikçi fikirler üretme becerilerini de kazandırır. İyi bir okuma alışkanlığı kazandıktan sonra bireyler, kültürlerine, insanlık tarihine ve toplumlarına dair geniş bir bilgi birikimi edecektir. Bu da onların insanlık için önemli fikirler üretmeye, çözüm getirmeye ve yenilikçi fikirler üretebilme becerilerini geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Yapılandırmacı eğitim felsefesinde öğrencilerin metindeki bilgileri sadece alıp kavramaya değil, aynı zamanda onlarla etkileşime geçerek ve yeni bilgiler üreterek öğrenmeleri hedeflenir. Böylece öğrenciler eleştirel ve esnek düşünebilme, farklı bakış açılarına sahip olma becerilerini de geliştirirler. Yapılandırmacı eğitim sürecinde öncelikli olarak yaratıcı okuma becerileri kazandırılır.

Yaratıcı okuma yöntemi, okuma becerisi ve alışkanlığının gelişmesine yardımcı olan bir tekniktir. Bu teknik, okuyucunun metindeki bilgileri alması, kavraması, analiz etmesi ve sentez etmesi yanı sıra metindeki bilgilerle etkileşime geçme ve yeni bir bilgi oluşturma sürecini içermektedir. Yaratıcı okuma, çok yönlü, eleştirel ve esnek düşünce esasına dayanır ve okuyucunun olaylara farklı bakış açıları ile bakmasını gerektirir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI, ÖZGÜN DEĞERİ VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaratıcı okuma üzerine yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının bibliyometrik analizini gerçekleştirmektir. Bu amaç doğrultusunda belirlenen temel kategoriler, çalışmanın hem kapsamını hem de sınırlarını oluşturmaktadır. Araştırmanın ana kategorileri şunlardır: lisansüstü düzey, tezlerin yazım dili, yayımlandıkları yıl, bağlı oldukları ana bilim dalları ve danışmanlarının unvanları. Ayrıca, araştırmanın kısıtları arasında, uluslararası literatürle kıyaslandığında örneklem olarak yalnızca Türkiye’de yapılmış lisansüstü çalışmaların seçilmesi yer almaktadır. Çalışmanın amacı, yaratıcı okuma konusunda çalışılan tezlerin genel bir resmini sunmak ve ilgili alanda çalışacak kişilere rehber niteliğinde bir çalışma ortaya çıkarmaktır.

2. KAVRAM İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Yaratıcılık, özgün ve yeni fikirler ve ürünler ortaya çıkarmanın süreci olarak tanımlanır. Yaratıcılık, farklı bilim alanlarında görülür ve insanoğlunun hayatına fikir ve ürünler katmasını sağlar. Yaratıcı düşünme

ve hayal gücü ise bilimsel bilginin aydınlatılmasına yardım eden ilk kıvılcımlardır ve varsayımlar üzerine inşa edilir.

Yaratıcı düşünme, kişinin problem çözme ve ürün oluşturma süreçlerinde farklı bakış açıları, hayal gücü ve özgün fikirler sunma yeteneğine sahip olmasını kapsar. Yaratıcı düşünme, kişinin problemlere kendine özgü ve değişik çözüm yolları sunmasına ve ilişkilendirilmemiş nesne ve kavramları, olayları ve durumları ilişkilendirebilmesine olanak tanır. Yaratıcı düşünmenin temel özellikleri farklı yaşantılar ve deneyimler kazanabilme, herkesten ayrılarak farklı yolları deneme, ilişkilendirilmemiş nesne ve kavramları ilişkilendirebilme ve problem çözmeye özgün yollar öne sürmektir (Temizkan, 2011, s. 197- 198).

Eğitim ve çevre faktörleri, yaratıcı düşünceyi teşvik edebilir veya engelleyebilir. Özgür bir ortam ve motivasyon, yaratıcı düşünceyi destekler ve geliştirir. Ebeveynler, öğretmenler ve toplumun genel olarak yaratıcılığı teşvik etmeye yönelik davranışları, çocukların yaratıcı düşünce becerilerinin gelişmesine yardımcı olabilir. Sonuç olarak, yaratıcı düşünce potansiyelinin keşfedilmesi ve geliştirilmesi, eğitim ve çevre faktörlerinin uygun şekilde uygulanması ile mümkündür (Erdoğan, 2006, s. 96).

Okuma becerisi, insanların kelime ve cümleleri anlamak ve yazılı metinlerden bilgi edinme becerisidir. Okuma, insanların bir metnin anlamını ve içeriğini kavramalarını sağlar. Bu beceri kültür, sanat, bilim, ekonomi ve diğer pek çok alanda hayatımızı kolaylaştırır. Okuma becerisi, bireyin gelişimine ve kendini geliştirme şansına katkıda bulunur. Okuma becerisi, insanların çevrelerindeki dünyayı tanımalarını, farklı kültürler ve fikirler hakkında bilgi sahibi olmalarını ve düşüncelerini geliştirmelerini sağlar.

Okuma belirli bir yazının harflerini, sözcüklerini ve cümlelerini tanımak ve anlamlarını kavramaktır. Ayrıca okuma, dilin gramer kurallarını, yapısını ve anlamını anlamak ve yazıyı anlamlı bir şekilde değerlendirmek için gerekli bir beceridir. Okuma becerisi insan hayatında bilgi edinme, öğrenme, kültür, eğitim, iş hayatı ve sosyal hayatta da önemli bir rol oynar (Akyol, 2007). Okuma ile ilgili genel bir tanım yapılmasının yanında, bir çok okuma yöntemi uygulanmaktadır. Özellikle bireylerde verim alınma noktasında ayrılan bu yöntemlerde bir çok method olduğu görülmekle birlikte konumuz açısından da önem arz eden ve son zamanlarda eğitimcilerin başvurduğu bir yöntem olarak yaratıcı okuma önem arz etmektedir.

Yaratıcı okuma, bir metnin içeriğini sadece dışarıdan değil, kişinin kendi düşünce ve imajlarının yer aldığı bir yaklaşımla anlamaya ve yorumlamaya çalışmasıdır. Bu yaklaşım metnin içeriğinden öncelikle kişinin düşünce ve hayal gücünü kullanmasını ve metnin içeriğini kendine özgü şekillerde yorumlamasını gerektirir. Yaratıcı okuma, okurun metnin içeriğine karşı daha aktif ve yaratıcı bir rol oynamasını ve metnin anlamını daha derin bir şekilde kavramasını sağlar (Uzun, 2008).

Moorman ve Ram'a (1994) göre "Yaratıcı okuma, okunan şeyde yenilik arar". Başka bir deyişle, yaratıcı okuma, okuyucunun bilgiyi pasif bir şekilde tüketmekten ziyade, okuduğu metinde aktif olarak yeni ve benzersiz fikirler ve bakış açıları aradığı bir süreçtir. Bu yaklaşım metnin daha derinden anlaşılmasına ve takdir edilmesine yol açabilir ve aynı zamanda okuyucuda yaratıcılığı besleyebilir. Bu tanımlama yaratıcı okuma için eğitimde öğrencilere anlama, kavrama, sorgulama becerilerinin yanı sıra olaylarla ve olaya katılan karakterlerle empati kurmasını ve yaratıcılık becerilerini de harekete geçirmesini amaçladığını ifade etmektedir (Çotuksöken, 2006, s. 754).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiye'de yaratıcı okuma üzerine çalışılmış olunan lisansüstü tezleri incelenerek bibliyometrik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Literatür araştırması, belirli bir konu hakkında yapılan bilimsel veya akademik çalışmaların incelenmesi, taranması ve değerlendirilmesi sürecidir. Bu araştırma, konunun mevcut durumunu ve ulaşılan sonuçlarını ortaya koymayı amaçlar ve önceki çalışmalardan yola çıkarak, bu konuda yapılması gereken yeni araştırmaların planlanmasına yardımcı olabilir. Literatür araştırması, aynı zamanda yeni bir tezin ya da makalenin yazılması sürecinde de kullanılabilir ve konunun detaylı anlaşılmasına veya farklı yaklaşımlarının ortaya konmasına yardımcı olabilir. Bibliyometrik analiz, bir bilimsel araştırmanın yapısı, içeriği, yayınları, atıfları, yayın organizasyonları ve diğer bibliyografik özelliklerinin incelenmesini içeren bir yöntemdir. Bu yöntem, veri madenciliği ve coğrafi informasyon

sistemleri gibi teknolojik araçlar kullanılarak uygulanır ve bilimsel yayın düzeyinin, etkilerinin ve güncelliğinin değerlendirilmesi amacıyla kullanılır(Pendlebury, 2008, s. 2).

Araştırmamızda, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yaratıcı okuma konulu genel başlığı altında çalışılmış olan lisansüstü tez araştırmalarının türü, yazım dili, hazırlanan üniversite, yıl, danışmanın akademik unvanı, anabilim dalı, hazırlanan üniversitenin vakıf veya devlet üniversitesi olduğunun tespiti gibi parametreler analiz edilmiştir. Bu parametreleri belirleyebilmek için daha önceden yapılmış olan alanyazında ki bibliyometrik alan çalışmalarından istifade edilmiştir.

4. BULGULAR

Yaratıcı okuma konulu hazırlanmış olan lisansüstü tezlerin düzeylerine göre dağılımları şu şekildedir:

Tablo 1. Lisansüstü Tez Çalışmalarının Türlerine Göre Dağılımı

Tür	F
Yüksek Lisans	6
Doktora	5
Toplam	11

Tablo 1 incelendiğinde yaratıcı okuma üzerine yapılan lisansüstü tez çalışmalarının 6 tanesi yüksek lisans seviyesinde, 5 tanesinin ise doktora seviyesinde olduğu görülmektedir. Tablodan da görüleceği üzere yapılan çalışmalarda yüksek lisans çalışma türü doktora çalışmalarına göre daha fazla yapılmıştır.

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerin Yazım Dilleri

Yazım Dili	Yüksek Lisans	Doktora
	F	F
Türkçe	6	5
Yabancı Dil	0	0
Toplam	6	5

Tablo 2 incelendiğinde yaratıcı okuma konusunda çalışılmış ve tamamlanmış olan yapılan lisansüstü tez çalışmalarında İngilizce ya da başka bir dilde çalışma yapılmadığı, yapılan bütün çalışmaların Türkçe yapıldığı sonucu görülmektedir.

Tablo 3. Lisansüstü Tez Çalışmalarının Yayınlandıkları Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	F
2014	2
2018	1
2019	1
2020	2
2021	1
2022	4
Toplam	11

Tablo 3 incelendiğinde konu ile alakalı olarak Türkiye’de ilk çalışma 2014 yılında yapıldığı görülmektedir. 2022 yılında ise en fazla lisansüstü tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Ondan sonra da 2 lisansüstü çalışma ile 2014 ile 2020 yıllarında yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, 2018-2019-2020-2021 yıllarında da lisansüstü tez çalışmalarının yapıldığı görülmektedir.

Tablo 4. Lisansüstü Tezlerin Danışman Akademik Unvanları

Unvan	F
Prof. Dr	4
Doç. Dr	6
Dr. Öğr. Üyesi	1
Toplam	8

Tablo 4 incelendiğinde tezlere danışmanlık yapan akademisyenlerin unvanlarının verildiği, buna göre: En fazla danışmanlık yapan akademisyenin unvanı 6 ile doçent olduğu görülmektedir. Daha sonra ise 4 ile profesör unvanına sahip akademisyenin yürüttüğü görülmektedir. Bir kişinin akademik danışmanlığını da doktor öğretim üyesi unvanına sahip akademisyenin yürüttüğü görülmektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerin Hazırlandığı Ana Bilim Dalları

Anabilim Dalı	F
Temel Eğitim Anabilim Dalı	3
Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı	3
İlköğretim Anabilim Dalı	3
Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı	1
Türkçe Eğitimi anabilim Dalı	1
Toplam	11

Tablo 5 incelendiğinde yaratıcı okuma ile ilgili olarak çalışılan tezlerin en fazla hazırlandığı anabilim dalı olarak temel eğitim anabilim dalı, Türkçe ve sosyal bilimler anabilim dalı ve ilköğretim anabilim dalı olduğu görülmektedir. Ondan sonra yer alan sınıf eğitimi anabilim dalı ve Türkçe eğitimi anabilim dalında ise birer tane lisansüstü tez çalışması yürütüldüğü görülmektedir.

SONUÇ

Yaratıcı okuma yöntemi, okuyucunun okuduğu metnin içerisinde anlama, kavrama ve sorgulama becerilerini harekete geçirirken aynı zamanda empati kurma ve yaratıcılık yeteneğini de kullanmasını amaçlar. Yaratıcı okuma becerisi, eğitim sürecinde öğrencilerin okuma becerilerinin yanı sıra düşünme ve anlama becerilerinin gelişmesine katkı sağlar.

Yaratıcı okumayı diğer okuma yöntemlerinden farklı kılan yanı sıra ise, okunan metnin anlama, kavrama ve sorgulama süreci yanı sıra okuyucunun olaya katılması, olayın içinde yer alması, katılan aktörlerle empati kurması ve yaratıcılık yeteneğini harekete geçirmesidir. Bu okuma yöntemi, okuyucunun metne daha fazla bağlanmasını ve metnin anlamını daha derinlemesine kavramasını sağlar.

Çalışmada elde edilen verilere bakıldığında ise genel olarak yaratıcı okuma üzerine yapılan çalışmaların çok az seviyede olduğu görülmektedir. Gerek yüksek lisans gerekse doktora seviyesinde yapılan çalışmaların eğitim ile alakalı diğer konular ile kıyaslandığı zaman çok az olduğu görülmektedir. Türkiye’de şimdiye kadar tamamlanan yaratıcı okuma üzerine yapılan lisansüstü tez çalışmalarının sayısının yalnızca 11 çalışma olması bu konuda daha fazla çalışmanın yapılması gerektiğini göstermektedir. Özellikle yaratıcı okuma gibi bir yöntemin Dünya’da çok fazla uygulanan bir yöntem olduğu da düşünüldüğünde bu alanda çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir. Özellikle sadece okumanın yanında kişilerde eleştirel düşüncenin gelişmesinde de önemli rol oynaması konuyu daha da önemli bir hale getirmektedir.

Yine konu ile alakalı olarak yürütülen çalışmaların hepsinin Türkçe dilinde yapılması uluslararası literatürden de habersiz ve uluslararası literatüre katkı sunulmadığını göstermektedir. Konu ile alakalı olarak başta İngilizce olmak üzere diğer dillerde de çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, yaratıcı okuma, hem ebeveynlerin çocuklarıyla etkili bir şekilde iletişim kurmaları açısından hem de çocukların bilişsel gelişimlerinde önemli bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Çocukların dil gelişiminden sosyal becerilerine kadar geniş bir yelpazede olumlu etkiler sağlayan yaratıcı okuma, onların eleştirel düşünme, problem çözme ve hayal gücü gibi yeteneklerini de güçlendirmektedir. Ancak yaratıcı

okumanın faydaları yalnızca çocuklarla sınırlı kalmamaktadır; tüm okuyucu kitlesi için eleştirel düşünme, empati kurma yeteneği ve yaratıcı fikirlerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu tür okuma deneyimleri, bireylerin olayları ve durumları farklı perspektiflerden değerlendirme becerilerini artırmakta, toplumsal duyarlılığı ve inovatif düşünceyi teşvik etmektedir. Bu nedenlerle, yaratıcı okuma üzerine yapılan çalışmaların artırılması büyük önem taşımaktadır. Eğitimciler, akademisyenler ve araştırmacılar, bu alandaki araştırmaların derinleştirilmesi ve genişletilmesi için daha fazla çaba sarf etmelidir. Aynı zamanda, öğrencilerin bu alanda çalışmalarını teşvik edilmeli, yaratıcı okuma becerilerinin geliştirilmesi için özel programlar ve müfredatlar oluşturulmalıdır. Bu, sadece bireylerin kişisel gelişimlerine katkıda bulunmakla kalmayacak, aynı zamanda toplumun genel kültürel ve entelektüel seviyesinin yükselmesine de katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akyol, H. (2007). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri. Ankara: Kök Yayıncılık
2. Çotuksöken, Y. (2006). Okuma etkinliği ve yazınsal metinler bağlamında yaşatıcı-yaratıcı okuma yöntemi, 2. Ulusal çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumu gelişmeler, sorunlar ve çözüm önerileri, 4-6 Ekim 2006, Ankara.
3. Erdoğan, Y. (2006). Yaratıcılık Değerlendirme Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(12): 61-79.
4. Moorman, K. ve Ram, A. (1994). A Functional Theory of Creative Reading. Technical Report Series. Atlanta, Georgia: College and Computing Georgia Institute of Technology.
5. Pendlebury, D., A. (2008), White paper using bibliometrics in evaluating research. Research Department, Thomson Reuters, Philadelphia. PA. USA.
6. Temizkan, M.(2011)Türkçe Öğretiminde Yaratıcı Düşünmeyi Geliştirme Bakımından Nasreddin Hoca Fıkraları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa Kemal University Journal of Social Sciences Institute 8(16), 195-223
7. Uzun, G. L. (2008) Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma, Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu, 24-25 Mayıs 2008, Ankara.

(35)

Shukria SHIRWA²⁵⁵

**UNDERSTANDING RESILIENCE AND WELL-BEING OF SOMALI REFUGEE YOUTH IN
TÜRKİYE THROUGH THE SELF-DETERMINATION THEORY
TÜRKİYE'DEKİ SOMALİLİ MÜLTECİ GENÇLERİN DİRENÇ VE İYİ OLMA HALİNİ ÖZ
BELİRLEME KURAMI ÜZERİNDEN ANLAMAK**

ABSTRACT

Using the self-determination theory, the study investigates resilience and well-being in young Somali refugees residing in Turkey (SDT). The ongoing difficulties that Somali refugee youth encounter must be well comprehended to determine how these factors affect their ability to adapt and their psychological health. Through the application of SDT's three psychological needs—autonomy, competence, and relatedness—the research seeks to investigate the variables that both contribute to and affect the resilience and overall well-being of young Somali refugees. The study examined how these needs were met in the face of displacement problems and how they affected the participants' resilience using a qualitative approach and in-depth interviews. The study's conclusions demonstrated that in spite of difficulties and misfortunes, Somali refugee youth displayed extraordinary perseverance and their attempt to their fundamental psychological demands. The study revealed that fulfilling three essential needs enhances individuals' well-being in various aspects of life, such as work, hobbies, education, language, and social support. These findings underscore the importance of establishing an environment that nurtures autonomy, competence, and relatedness to increase resilience and overall well-being. These results have significant implications for future interventions and policymakers aiming to support refugees.

Keywords: Somali youth , refugee. Resilience, Self-determination theory.

ÖZ

Bu çalışma, Öz Belirleme Kuramı (ÖBK) aracılığıyla Türkiye'de yaşayan Somalili mülteci gençlerin refahını ve dayanıklılığını incelemektedir. Somalili mülteci gençlerin karşılaştığı sürekli zorlukların, uyumlarını ve ruh sağlığını etkileyen faktörler olarak derinlemesine anlaşılması gerekmektedir. Bu çalışma, özerklik, yeterlilik ve ilişkililik olarak bilinen psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının önemini vurgulayan ÖBK'nin üç psikolojik boyutundan yararlanarak Somalili mülteci gençlerin dayanıklılığını ve refahını artıran faktörleri keşfetmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Somalili mülteci gençlerin zorluklara ve olumsuzluklara rağmen büyük bir dayanıklılık gösterdiğini ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını göstermiştir. Çalışma ayrıca, sosyal destek, istihdam, hobiler, dil ve eğitim gibi yaşamın çeşitli yönlerinde refahı artırmaya yönelik üç temel ihtiyacın karşılandığını göstermiştir. Bu sonuçlar, mültecileri desteklemek için gelecekte çalışacak müdahaleler ve politika yapımcılar için önemli dersler sunar. Özerklik, yeterlilik ve ilişkileri geliştirmek için uygun bir ortam sağlamanın önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Somali, Mülteci, refah, Öz belirleme kuramı teorisi.

²⁵⁵ Email: Shukriashirwa33@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0004-2376-5177>

1. INTRODUCTION

Although they may have differing connotations, terms such as "temporary protection," "secondary protection," "refugees," and "migrants" are at times used interchangeably. Individuals who are fleeing crisis situations, such as war, are typically granted temporary protection until conditions in their home country have improved (UNHCR, 2019). On the other hand, those who do not meet the necessary criteria for refugee status but nevertheless require international protection because their return would put them in grave danger are considered to be under secondary protection (European Commission, 2021). People who flee their country, because they cannot or do not wish to seek protection from their home country due to a well-founded fear of persecution because of their political ideas, social group, religion, nationality, or ethnicity, are considered refugees (UNHCR, 1951). Many migrants are able to return to their homeland without any difficulties after leaving due to various reasons, including employment prospects, education, or family ties (International Organization for Migration, 2019).

Understanding the resilience and overall well-being of Somali refugee youth in Türkiye is crucial, especially in light of the unique difficulties they encounter with social integration, adjusting to culture, and access to education. The self-determination hypothesis holds that humans are influenced by relatedness, competence, and autonomy. In a new and challenging environment, this study employs SDT to investigate how these demands impact the resilience and overall well-being of young Somali refugees.

2. LITERATURE REVIEW

In the year 2015, the number of refugees globally surpassed 21 million, representing a significant rise. Notably, five million Syrians sought refuge in neighboring countries, including Egypt, Lebanon, Jordan, Turkey, and Iraq. A substantial portion of these refugees comprised individuals under the age of 18, with many having become separated from or lost their parents (UNHCR, 2016). As per the 1951 Geneva Convention and its 1967 Protocol, 148 countries have committed to providing protection to refugees (UNHCR, 2011). Despite being a signatory to the convention, Turkey only accepts responsibility for migrants from Europe, creating challenges for non-European refugees, such as Somalis, who aspire to resettle in Europe (Biehl, 2015; Eda, 2018).

While migration brings opportunities for youth refugees, it also brings obstacles such as marginalization and oppression in domains such as health, education, and socioeconomic status (Causadias & Umaña-Taylor, 2018). Mental health conditions including depression and anxiety can result from trauma caused by violence and post-migration stress (Kien et al., 2018; Fazel et al., 2012). Cultural identification and mental health are significantly impacted by the process of acculturation, which involves adjusting to a new culture. This process is influenced by various factors, including social support and socioeconomic level (Redfield et al., 1936; Phinney, 2003). Pre- and post-migration experiences can also affect the mental health of refugee youth (Michaela, 2018; Bhui et al., 2003). The outcomes of acculturation are influenced by individual characteristics, age, and gender (Berry, 1997; Jorgenson & Nilsson, 2021).

The characteristic of facing adversity head-on, adapting constructively, and recovering from setbacks is referred to as resilience (Fletcher & Sarkar, 2013; King & Rothstein, 2010). A significant proportion of Americans encounter stressful situations, which can lead to psychological disorders (Schiraldi, 2017). Resilience helps to mitigate the negative impact of stress-related emotions, which can result in health problems, a shorter life expectancy, and a lower quality of life (Schiraldi, 2017). Furthermore, resilience contributes to overall well-being and personal development (Schiraldi, 2017). Despite the challenges they face, refugees often demonstrate extraordinary resilience by overcoming losses and displaying courage (Tiong, 2006; Eisenman et al., 2003).

Studies highlight the significant psychological and social obstacles that adolescents face when they flee conflict, as a result of their trauma. Different individuals react differently to such stress; for instance, some Somali refugees, despite experiencing prolonged instability, exhibit resilience (Ellis et al., 2008). Research on Somali teenage refugees in the United States suggests that discrimination, post-resettlement stress, and acculturative stress exacerbate cumulative trauma, which is associated with PTSD and depression (Ellis et al., 2008). Compared to other immigrant groups, Somali teenagers in Finland reported experiencing more discrimination and less integration (Liebkind & Jasinskaja-Lahti, 2000). Adolescent refugees in the United States confront challenges such as schooling, prejudice, language barriers, and cultural adjustment (Scuglik & Alarcon, 2005).

3. Method

3.1 Participants:

The present research endeavors to utilize resilience and self-determination theory (SDT) to comprehend the experiences, challenges, and coping strategies of young Somali refugees. For this study, six male and six female participants aged between 18 and 30 years were selected. These participants have been relocated to Ankara, Türkiye, with the aim of achieving employment, education, and relocation. The selection criteria included age, gender, education level, and duration of residence in Türkiye. To ensure greater representation in the study, participants were chosen through personal connections and community organizations.

2.3 Procedure :

Each interview lasted between sixty and ninety minutes and included planned questions. Depending on the participant's wishes, the interviews were done in either Arabic or Somali, as many Somalis speak Arabic as their first language.

The purpose of the questions was to explore the three components of self-determination theory (SDT), and some of the questions were essential in eliciting participant viewpoints and answers regarding their experiences.

3.3 Analytic Strategy:

According to Braun and Clarke's (2006) methodology, the thematic analysis involved several stages. To gain a comprehensive understanding of the data, the researcher initially familiarized themselves with the material by reading transcripts and listening to audio recordings (Braun & Clarke, 2006). Using an inductive approach and deductive support from self-determination theory, initial codes were created by highlighting relevant data segments (Deci & Ryan, 1985; Boyatzis, 1998). These codes were then grouped into broader themes that addressed the concepts of competence, autonomy, and relatedness in various contexts, such as work, school, language, and hobbies. After refining the themes, the researcher provided descriptive labels that accurately represented the participants' experiences. Finally, the report included a selective presentation of data snippets and a detailed analysis that connected the themes to the study's objectives and theoretical framework (Braun & Clarke, 2006).

4. Results

This section presents the findings of a thematic analysis that utilized self-determination theory (SDT) to explore the resilience and well-being of young Somali refugees in Türkiye. The study found that factors such as language, cultural adaptability, social support, individual agency, coping mechanisms, and the satisfaction of psychological needs in accordance with SDT play an important role in promoting resilience among young Somali refugees. These findings shed light on the ways in which young Somali refugees overcome obstacles and maintain their well-being.

1.4 Autonomy in work life:

Participant 1: Underlined the significance of personal agency in the face of obstacles and the role that the workplace plays in fostering greater autonomy. *" In spite of the difficulties I encountered at work, it helped me become more self-reliant "*

2.4. Autonomy in University:

Participant 1: The twin obligations of working and studying at university promoted independence and autonomy. *" I never realized how independent I could be until I started working and studying at the same time in college. "*

3.4. Language Proficiency and Autonomy:

Participant 11: Emphasized the challenges one faces upon arriving in Turkey, especially the difficulty of learning the language. Their independence and self-sufficiency were affected by the requirement for translation support. *" Needing assistance with the Turkish language was among the first issues I encountered in Türkiye. This made it difficult for me to settle in and communicate, which resulted in awkward circumstances. "*

4.4. Hobbies and Autonomy:

Participant 8: Highlighted how journaling helps people feel more in control of their lives. By keeping a journal, they were able to overcome obstacles by self-reflection and creative problem-solving, doing away with the need for outside approval. *" I feel more independent when I keep a journal because it allows me to analyze and resolve issues on my own, and choose when to share instead of complaining. "*

5.4. Competency in university and school life :

Participant 2: Assigned more proficiency, especially in public speaking, to personal growth and character development. They were able to attain high competence and efficacy by continuously improving themselves and honing their communication abilities. *" In school, I improved myself and made numerous persuasive presentations, and my lecturers were impressed by my abilities. It all comes down to your character, disposition, and self-presentation. "*

6.4. Competency and hobbies :

Participant 4: Thought he was capable of doing mechanical tasks. They were more comfortable working with mechanics even in their free time, which is indicative of a proactive mindset that boosted their self-confidence. *" When it comes to mechanics, I feel competent, and I watch videos about engines that I haven't worked on out of habit even in my free time. "*

7.4. Language and competency:

Participant 3: Highlighted how their sense of ability was heightened by learning a language and excelling academically in high school. Their self-confidence and competence increased when they overcame the difficulties of learning Turkish and achieved academic success. *" I felt more capable after mastering the*

language and excelling in my Turkish high school coursework. My sense of competence was affected, and I thought I could accomplish more. "

9.4. Relatedness in School and University Life:

Participant 11: Emphasized how friendships and understanding among peers are fostered by shared experiences. Students who participated in cooperative activities with peers who shared their interests, such as social clubs and diplomatic symposiums, were able to build lasting relationships and a sense of community. "*Working on projects like social clubs and symposiums with Turkish and international students in the international relations department helped us bond and become closer. "*

10.4. Hobbies and relatedness:

Participant 1: Discussed how their love of reading improved their interactions with others. Their passion for reading stimulated conversation and curiosity in addition to creating deep connections. "*My passion for reading facilitated the development of strong connections, and others valued my ability to impart reading knowledge. "*

11.4. Resilience strategies:

11.1.4. Spirituality and resilience :

Participant 12: Stressed the significance of religious convictions in building resilience. They found peace and consolation in prayer during trying circumstances, illustrating the potency of faith as a source of strength and support. "*Prayer provides me with instant relief from anxiety and concerns. Going to a calm location to unwind and breathe fresh air also gives me comfort. "*

11.2.4. Motivation and self-talk:

Participant 3: emphasized the need for persistence and self-motivation. They demonstrate how self-talk and resilience aid in conquering obstacles by navigating challenges with self-encouragement and internal conversations. "*I constantly encourage and challenge myself by telling myself that even if I'm having problems right now, I will get over them eventually. "*

11.3.4 . self -knowledge:

Participant 7: Stressed the importance of self-belief and personal development via introspection under trying circumstances. Through introspective problem-solving, students improved their resilience and confidence. Their story demonstrates the importance of self-awareness and tenacity in overcoming obstacles with assurance. "*Persistent work and self-belief are essential components of success. I learned more about myself and the importance of giving it my all through challenges. "*

5. Discussion

This study, informed by the principles of self-determination theory, investigates the experiences of young Somali refugees in Türkiye, with a focus on their resilience and general well-being. The thematic analysis identifies the key factors affecting their resilience, including relatedness, autonomy, competence, and coping mechanisms. During their university years, students develop self-reliance and social interaction skills while fostering autonomy and self-discovery by balancing academic and professional demands. However, bureaucratic obstacles and workplace barriers can impede individual freedom, emphasizing the importance of inclusive work environments (Ryan & Deci, 2000; Kossek, 2016; Gutiérrez & Tomás, 2019).

Compelling hobbies, education, and language skills are crucial for achieving competence. Proficiency is enhanced by academic and extracurricular success, while language barriers can hinder it. Fluency in Turkish facilitates integration and creates opportunities (Esser, 2004; Noels et al., 1999; Pressman et al., 2009).

Social involvement and positive interpersonal relationships significantly contribute to enhancing well-being.

Overcoming feelings of foreignness and cultural adaptation are necessary for integration, while challenges can also have a positive impact on relationships and empathy (Cicchetti, 2010; Crul & Schneider, 2010; McBrien, 2005).

Participants exhibit resilience through faith, self-motivation, and contemplation. Interests in hobbies, positive self-talk, and religion promote personal development and coping. Resilience is influenced by self-awareness and persistent self-improvement, highlighting the intricate relationship between one's own inner strength and external obstacles (Snyder et al., 2000; Pargament et al., 2011; Southwick et al., 2014). The results emphasize the importance of autonomy, competence, and social support in promoting resilience and overall well-being among young Somali refugees while addressing integration obstacles and personal growth opportunities.

6. Limitations and Future Research:

The study has a few limitations, including a small sample size and the potential for biases in self-reported data. To gain a deeper understanding of the experiences of young Somali refugees, future studies should utilize larger sample sizes and mixed methods. Longitudinal research could provide insight into the long-term effects of resilience, and incorporating stakeholders in studies could potentially improve comprehension and address important challenges more effectively. Additionally, comparing the experiences of various refugee groups could offer a more comprehensive understanding of the factors that contribute to resilience among young refugees.

7. Implications and Future Directions

The study's conclusions emphasize the necessity of focused interventions that emphasize relatedness, competence, and autonomy in order to assist young Somali refugees. Resilience and overall wellbeing can be increased by developing social inclusion, offering psychosocial support, and improving skills through training. Subsequent endeavors have to concentrate on establishing conducive settings that attend to these necessities, enabling refugees to surmount obstacles and prosper.

8. Conclusion:

The study provides important new understandings of the resilience and overall health of young Somali refugees from the standpoint of self-determination theory. It emphasizes how important relatedness, competence, and autonomy are to their capacity to deal with the difficulties of acculturation and relocation. These young people exhibit remarkable resilience in the face of severe adversity, and they never give up hope; good relationships, education, and community involvement are important contributing elements. Improving these components can help create refugee populations with more compassionate and efficient support networks.

9. REFERENCES

1. Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
2. Bhui, K., Craig, T., Mohamud, S., Warfa, N., Stansfeld, S. A., Thornicroft, G., Curtis, S., & McCrone, P. (2003). Mental disorders among Somali refugees: Developing culturally appropriate measures and assessing socio-cultural risk factors. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38(4), 188-195. <https://doi.org/10.1007/s00127-003-0621-5>
3. Biehl, K. S. (2015). Governing through uncertainty: Experiences of being a refugee in Turkey as a country for temporary asylum. *Social Analysis*, 59(1), 57-75. <https://doi.org/10.3167/sa.2015.590104> ISSN 0155-977X (Print) • ISSN 1558-5727 (Online)

4. Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. SAGE Publications, Inc.
5. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
6. Causadias, J. M., & Umaña-Taylor, A. J. (2018). Reframing marginalization and youth development: Introduction to the special issue. *American Psychologist*, 73, 707–712. <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000336>
7. Eda, E. T. (2018). Learning as Agency: strategies of survival among young Somali asylum seekers in Turkey. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/327423601>
8. Eisenman, D. P., Gelberg, L., Liu, H., & Shapiro, M. F. (2003). Mental health and health-related quality of life among adult Latino primary care patients living in the United States with previous exposure to political violence. *JAMA*, 290(5), 627-634. <https://doi.org/10.1001/jama.290.5.627>
9. Ellis, B. H., MacDonald, H. Z., Lincoln, A. K., & Cabral, H. J. (2008). Mental health of Somali adolescent refugees: The role of trauma, stress, and perceived discrimination. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 184–193.
10. European Commission. (2021). Temporary protection. European Commission. https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/temporary-protection_en
11. Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266–282.
12. Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18(1), 12-23. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124>
13. International Organization for Migration. (2019). Who is a migrant? IOM. <https://www.iom.int/who-is-a-migrant>
14. Jorgenson, K. C., & Nilsson, J. E. (2021). The Relationship Among Trauma, Acculturation, and Mental Health Symptoms in Somali Refugees. *The Counseling Psychologist*, 49(2), 196–232. <https://doi.org/10.1177/0011000020968548>
15. Kien, C., Sommer, I., Faustmann, A., Gibson, L., Schneider, M., Krczal, E., et al. (2018). Prevalence of mental disorders in young refugees and asylum seekers in European Countries: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1215-z>
16. King, L. A., & Rothstein, H. R. (2010). Resilience and leadership: The roles of individual characteristics and social resources. *Journal of Applied Psychology*, 95(4), 695-706. <https://doi.org/10.1037/a0019354>
17. Liebkind, K., & Jasinskaja-Lahti, I. (2000). The influence of experiences of discrimination on psychological stress: A comparison of seven immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 10(1), 1–16. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1298\(200001/02\)10:13.0.CO;2-5](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1298(200001/02)10:13.0.CO;2-5)
18. Michaela, L. M. (2018). The impact of pre- and post-migration experiences on the mental health of refugee youth. *Journal of Refugee Studies*, 31(4), 568-584. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey042>
19. Phinney, J. S. (2003). Ethnic identity and acculturation. In K. Chun, P. Balls-Organista, & G. Marin (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement and application* (pp. 63–81). Washington: APA Books.
20. Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. (1936). Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38, 149–152.

21. Schiraldi, G. R. (2017). *The resilience workbook: Essential skills to recover from stress, trauma, and adversity*. New Harbinger Publications.
22. Scuglik, D. L., & Alarcon, R. D. (2005). Growing up whole: Somali children and adolescents in America. *Psychiatry (Edgmont)*, 2(8), 20–31. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21152169/>
23. Tiong, A. (2006). Health needs of newly arrived African refugees from a primary health care perspective. Retrieved, April 10, 2011, from www.health.vic.gov.au/healthstatus/downloads/dhsreport20060922.pdf
24. United Nations High Commission for Refugees. (1951). United Nations Convention Relating to the Status of Refugees. Retrieved January 15, 2020, from <https://www.nhcr.org/3b66c2aa10>
25. United Nations High Commission for Refugees. (2011). The 1951 convention relating to the status of refugees and its 1967 protocol. Retrieved August 16, 2016 from <http://www.unhcr.org/about-us/background/4ec262df9/1951-convention-relating-status-refugees-its-1967-protocol.html>
26. United Nations High Commission for Refugees. (2016). Global trends: Forced displacement in 2015. Retrieved September 14, 2016, from <http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>
27. United Nations High Commissioner for Refugees. (2019). Handbook and guidelines on procedures and criteria for determining refugee status. UNHCR. <https://www.unhcr.org/publications/legal/5d9ed32b4/handbook-guidelines-procedures-criteria-determining-refugee-status-under.html>

(36)

Vural KAHRAMAN²⁵⁶; Prof. Dr. Salih AKKAŞ²⁵⁷

MÜZİK EĞİTİMİ ANABİLİM DALLARINDA UYGULANAN BİRİNCİ VE İKİNCİ SINIF GİTAR DERSİNE İLİŞKİN KILAVUZ ÖĞRETİM PROGRAMI TASARISI VE UZMAN GÖRÜŞLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ
DEVELOPMENT OF A CURRICULUM FRAMEWORK FOR FIRST AND SECOND YEAR GUITAR INSTRUCTION IN MUSIC EDUCATION DEPARTMENTS AN EVALUATION BASED ON EXPERT PERSPECTIVES

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye'deki müzik eğitimi anabilim dallarında birinci ve ikinci sınıflarda uygulanmak üzere kılavuz öğretim programı tasarısının uzman görüşleri çerçevesinde incelenmesini ve değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Kılavuz öğretim programı tasarlanırken, özellikle ulusal ve uluslararası müzik eğitimi kurumlarının müfredat uygulamaları incelenmiş, bu alanda kullanılan materyalleri ve yöntemler gözden geçirilmiştir. Müzik öğretmeni yetiştirme süreci, eğitim fakültelerinin müzik eğitimi anabilim dallarında yürütülmekte olup, çalgı eğitimi bu sürecin temel bir parçasını oluşturmaktadır. Çalgı eğitimi, öğretmen adaylarının meslek yaşamlarında kullanacakları becerilerin gelişmesini sağlamaktadır. Gitar ise, hem solo hem de eşlik çalgısı olarak, Batı ve Türk müziğinde geniş bir repertuvara sahip olması nedeniyle müzik eğitiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, kılavuz öğretim programının oluşturulmasındaki temel amaç eğitim ana bilim dallarında uygulanan gitar eğitimi derslerini etkili ve kapsamlı hale getirerek öğretim elemanlarına ve öğretmen adaylarına verimli bir kaynak sunmaktır. Güncellenen öğretim programlarının, öğretmen adaylarının müzikal becerilerini geliştirmede ve mesleki yaşamlarında etkili birer müzik öğretmeni olmalarında önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Müzik Öğretmenliği, Çalgı Eğitimi, Gitar Eğitimi, Gitar Müfredatı.

ABSTRACT

This thesis investigates the development and evaluation of a curriculum framework for first- and second-year students in the music education departments of Turkish universities, grounded in expert feedback. The framework was informed by an analysis of national and international music education curricula, as well as the materials and methods commonly employed in these programs. Instrumental training, particularly guitar instruction, is a key component of music teacher education. The guitar's versatility, with its broad repertoire in both Western and Turkish music, makes it essential in developing the practical skills prospective music teachers require. The primary aim of this curriculum framework is to enhance the effectiveness and comprehensiveness of guitar instruction courses, providing a robust resource for instructors and students alike. The framework is expected to significantly contribute to the development of trainee teachers' musical proficiency and their overall effectiveness as professional educators.

Keywords: Music Education, Music Teacher Education, Instrumental Education, Guitar Education, Guitar Curriculum.

²⁵⁶ Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Bölümü Doktora Öğrencisi, Orcid: 0000-0002-4501-3898; kahramanvural.vk@gmail.com

²⁵⁷ Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Orcid:0000-0002-9753-5364 ; sakkas@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye’de müzik öğretmeni yetiştirme süreci, eğitim fakültelerinin güzel sanatlar eğitimi bölümleri bünyesindeki müzik eğitimi anabilim dallarında yürütülmektedir. Bu kurumların temel amacı, ilk ve ortaöğretim kurumlarına müzik öğretmeni yetiştirmek olsa da, müzik öğretmeni adaylarının en az bir çalgıyı yetkin bir düzeyde çalabilmesi ve bu bilgi ve beceriyi öğrencilere aktarabilecek donanıma sahip olması beklenmektedir (Tufan ve Güdek, 2008). Çalgı eğitimi, müzik öğretmeni adaylarının mezuniyet sonrası mesleki yaşamında etkili bir şekilde kullanabileceği ve mesleki kimliğini şekillendiren temel unsurlardan biridir.

Bayraktar (1989), müzik öğretmenin sadece eğitimci değil, aynı zamanda sanatçı kimliği ile öğrencilerini etkilemesi gerektiğini belirtmektedir. Müzik öğretmeni, müzik sanatının bir elçisi olarak, bir ya da birkaç çalgıyı yeterli düzeyde çalabilmeli ve öğretebilmelidir. Çalgı öğretimi müzik öğretmenliği eğitiminde bazen “ana boyut”, bazen “yardımcı boyut” veya “tamamlayıcı boyut” işlevi görebilir (Uçan, 1996).

Bu bağlamda, bireysel çalgı olarak gitar, solo ve eşlik çalgısı olması, geniş bir repertuvara sahip olması ve hem Türk hem de Batı müziğinde kullanılabilirliği ile müzik öğretmenliği programlarında önemli bir yer tutmaktadır. Yöndem’e (2016) göre, gitar, solo ve eşlik çalgısı olarak türkü ve okul şarkılarının öğretilmesi ve sevdirmesinde büyük bir güce sahiptir.

Müzik öğretmeni adaylarının lisans eğitimleri süresince aldıkları çalgı eğitimi müfredatı, öğrenim sürecindeki kazanımların kalıcılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Çalgı öğrenme süreci, sistematik bir şekilde becerilerin kazanılması ve bu becerilerin müzikal ifade ile birleştirilmesi ile gerçekleşir (Schleuter, 1996).

Sonuç olarak, müzik öğretmenin mesleki yaşamında bireysel çalgısı önemli bir role sahiptir. Öğretmenin müzikal olarak kendini ifade edebilmesi, lisans eğitimi sırasında aldığı çalgı eğitiminin niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, müzik öğretmeni adaylarının gitar eğitimi müfredatının eksiklerinin giderilmesi ve dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilmesi, mesleki başarı açısından büyük önem taşımaktadır.

Problem Durumu

Genel olarak değerlendirildiğinde, müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda müzik öğretmenin bireysel çalgısı mesleki yaşantısında önemli bir rol üstlendiği gözlenmektedir. Mesleki yaşantısında müzik öğretmenin çalgısı ile müzikal olarak kendini ifade edebilmesi öğretmen adayının lisans eğitiminde alacağı çalgı eğitiminin niteliği ile doğru orantılı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda çalgı eğitimi dersi lisans eğitimi sürecinde 7 dönem verildiği için öğrencilerin öğrenim hayatının büyük bir bölümünü de oluşturmaktadır. Bu sebeple lisans öğrenimi sürecinde ve sonrasında mesleki yaşantısında adayın motive olma ve mesleki tutumunun yükselmesi için verilen çalgı eğitiminin mesleki yeterlilik düzeyi önem arz etmektedir.

Araştırmanın problem cümlesi; Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan birinci ve ikinci sınıf gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?

Alt Problemler

Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan birinci sınıf birinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?

- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan birinci sınıf ikinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?
- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan ikinci sınıf birinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?
- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan ikinci sınıf ikinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?

Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de müzik öğretmeni yetiştiren müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan birinci ve ikinci sınıf gitar dersine ilişkin oluşturulan öğretim programı tasarısını uzman görüş ve önerileriyle değerlendirerek yeni bir kılavuz gitar öğretim programı oluşturmak ve gitar eğitiminin geliştirilmesi için sağlıklı, güvenilir bir zemin hazırlamaktır. Müzik öğretmenliği gitar çalgı eğitimi alanında daha etkili öğretim programları oluşturulmasına katkıda bulunabilmekte bu çalışmanın alt amaçları arasındadır. Öğretim programının yeterliliğini ve etkinliğini belirleyerek programın daha etkili hale getirilmesi için öneriler geliştirmek ve güzel sanatlar eğitimi müzik eğitimi ana bilim dallarında öğretim gören müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı eğitimine dönük motivasyon ve başarı düzeylerinin artırılması da yine alt amaçlardandır.

Önemi

Bu çalışma;

- Öğretmen adaylarının bireysel çalgı gitar eğitiminde öğrenme süreçlerindeki etkili öğretim stratejilerine müfredat üzerinden odaklanılarak sürecin verimliliğinin artırılması,
- Güzel Sanatlar Eğitimi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında gitar çalgı eğitimi veren öğretmenlere kılavuz program olarak yardımcı olması,
- Müzik öğretmenliği çalgı eğitimi alanında kullanılan öğretim programlarının değerlendirilmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunması,
- Güzel Sanatlar Eğitimi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dallarında Çalgı eğitim müfredatı ile ilgili akademik araştırmalara farklı bir perspektif getirmesi ve bu alandaki bilgi birikimini katkıda bulunabilmesi,
- Güzel sanatlar eğitimi müzik eğitimi ana bilim dallarında kullanılan gitar çalgı dersine ilişkin kılavuz program önerisi olarak alanda yapılan ilk ve tek çalışma olması açısından, önem arz ettiği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Yıldırım’a (1999) göre araştırma, belirli bir sorunun ya da soruların sistematik ve mantıklı bir şekilde cevaplandırılmasına yönelik bir çabadır. Araştırmanın amacı, bilinmeyeni ortaya çıkarmak, tanımlamak ve belirli sonuçlara ulaşmaktır. Bu süreçte araştırmacı, araştırma sorularını yanıtlayacak bilgileri toplar, bu bilgileri analiz eder ve elde ettiği verilerden sonuçlara ulaşır (Yıldırım, 1999, s. 7).

Araştırmada betimsel yöntem kullanılarak, gitar lisans eğitimi verilen üniversitelerdeki müfredatlar üzerine literatür taraması yapılmıştır. İlgili kaynaklar incelenerek, düzey ve yaklaşımlar çözümlenmiş ve bu bulgulara dayanarak, alanında deneyimli 13 uzmana anket soruları yöneltilmiştir. Uzmanların yanıtları doğrultusunda, araştırmanın kavramsal yapısı şekillendirilmiş ve kılavuz öğretim müfredat önerisi geliştirilmiştir.

Evren Örneklem

Evren: Bu araştırmanın evreni, lisans düzeyinde gitar eğitimi veren ulusal ve uluslararası üniversitelerin müfredatları ile bu üniversitelere ait erişilebilen benzeri kaynak ve dokümanlardan oluşmaktadır.

Örneklem: Araştırmanın örneklemini, Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde lisans düzeyinde gitar eğitimi veren ve alanında deneyimli 12 uzman gitar öğretmeninden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, **veri toplama** sürecinde detaylı kaynak taraması modeli kullanılmıştır. Türkiye'deki 6 farklı üniversitenin yanı sıra, İspanya, Kanada ve ABD'den birer üniversitenin gitar eğitimi müfredatları ve müfredat benzeri kaynaklar toplanmıştır. Bu belgeler, gitar eğitimi ile ilgili kapsamlı verilerin elde edilmesi amacıyla incelenmiştir.

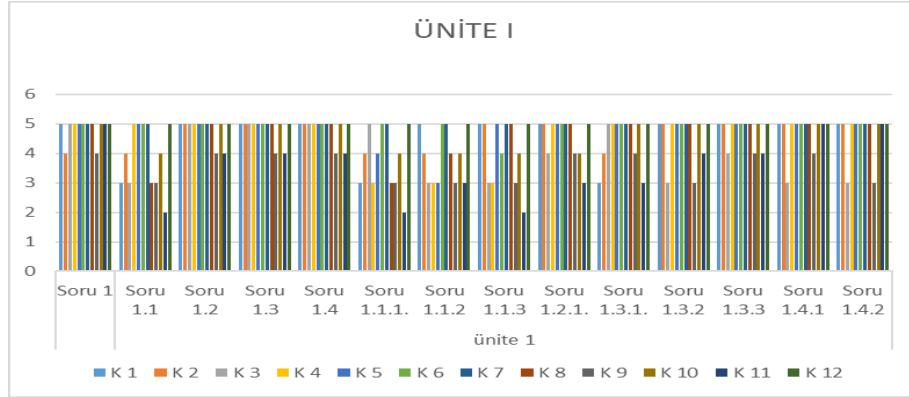
Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırmada, her biri dört üniteden oluşan toplam dört dönem için sorular hazırlanmıştır. Her dönem, eğitim bilimleri müfredatına uygun olarak üniteler, bu ünitelerin konuları ve kazanımlarıyla ayrı ayrı ele alınmıştır. Uzmanlara yöneltilen bu sorular, 1'den 5'e kadar derecelendirme seçenekleriyle sunulmuştur: Hiç (1), Çok Az (2), Kısmen (3), Büyük Ölçüde (4), Tamamen (5).

Veri analizi sürecinde, uzmanlardan alınan yanıtlar ağırlıklı ortalama yöntemiyle değerlendirilmiştir. Ortalama puanı **3.00'ün altında** olan üniteler öneri olarak kabul edilmemiştir. **3.00 (Kısmen)** ve üzeri puan alan üniteler ise öneri olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Sınıf I Dönem I

Şekil1. Dönem 1. Ünite 1. Yanıtların genel dağılım grafiği

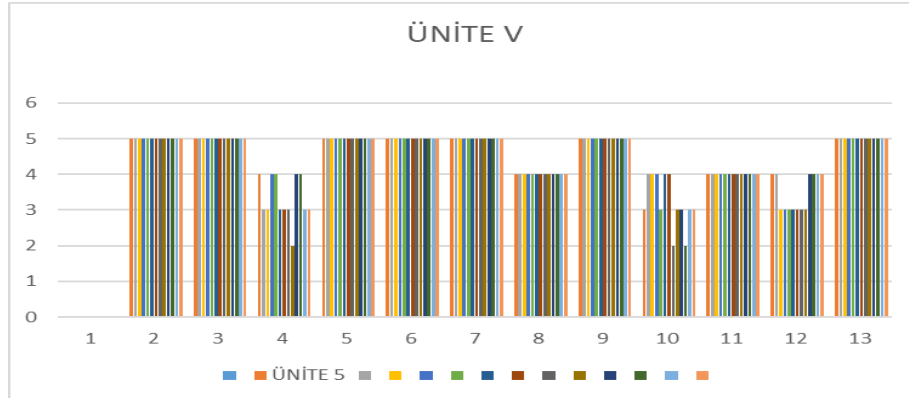
ÜNİTE 1: Bu bar grafiği, birinci ünite içindeki farklı sorulara verilen yanıtların sayısal dağılımını göstermektedir. Grafikte her soru için yanıtlar farklı renklerle temsil edilmiş olup, her renk belirli bir katılımcıyı işaret etmektedir. Her soruda 12 farklı katılımcının yanıtları yer almakta ve bu yanıtların ortalaması 4.49'dur. Bu sonuç, katılımcıların Ünite 1 müfredat önerisine "büyük ölçüde" katıldıklarını göstermektedir.

ÜNİTE 2: Bu üniteye katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.50 olup, Ünite 2 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 3: "Bu üniteye katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.44 olup, Ünite 3 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 4: Bu üniteye katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.42 olup, Ünite 3 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

Sınıf I Dönem II

Şekil 2. Dönem II Ünite 5. Yanıtların genel dağılım grafiği

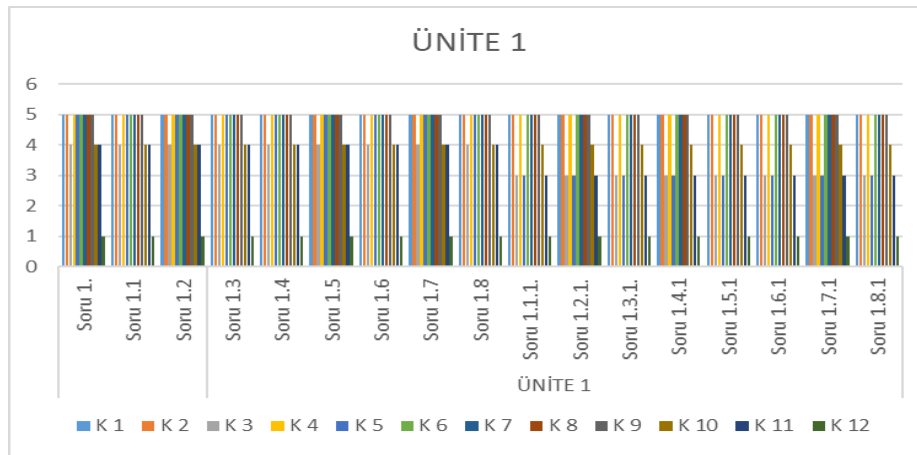
ÜNİTE 5: Bu bar grafiği, birinci ünite içindeki farklı sorulara verilen yanıtların sayısal dağılımını göstermektedir. Grafikte her soru için yanıtlar farklı renklerle temsil edilmiş olup, her renk belirli bir katılımcıyı işaret etmektedir. Her soruda 12 farklı katılımcının yanıtları yer almakta ve bu yanıtların ortalaması 4.41'dir. Bu sonuç, katılımcıların Ünite 5 müfredat önerisine "büyük ölçüde" katıldıklarını göstermektedir.

ÜNİTE 6: Bu ünite de katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.49 olup, Ünite 6 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 7: Bu ünite de katılımcı yanıtlarının ortalaması 3.01 olup, Ünite 7 müfredat önerisi için katılımcıların "kısmen" seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 8: Bu ünite de katılımcı yanıtlarının ortalaması 3.47 olup, Ünite 8 müfredat önerisi için katılımcıların "kısmen" seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

Sınıf 2 Dönem III

Şekil 3. Dönem III Ünite I. Yanıtların genel dağılım grafiği

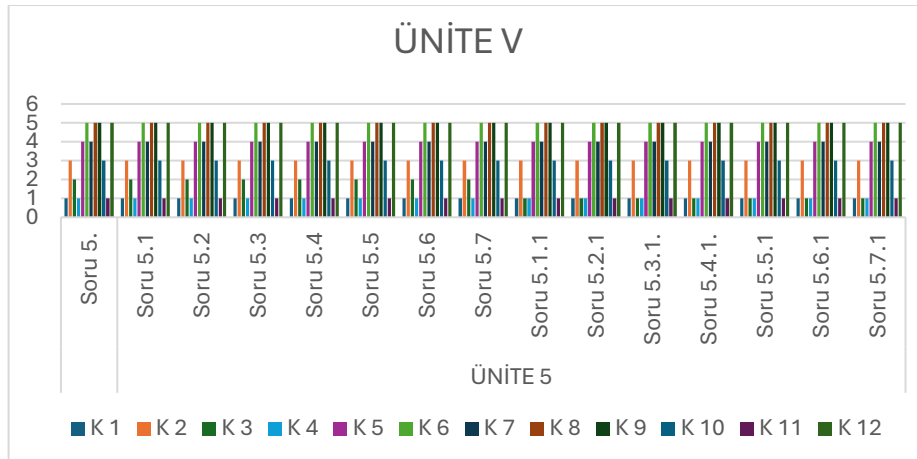
ÜNİTE 1: Bu bar grafiği, birinci ünite içindeki farklı sorulara verilen yanıtların sayısal dağılımını göstermektedir. Grafikte her soru için yanıtlar farklı renklerle temsil edilmiş olup, her renk belirli bir katılımcıyı işaret etmektedir. Her soruda 12 farklı katılımcının yanıtları yer almakta ve bu yanıtların ortalaması 4.26'dır. Bu sonuç, katılımcıların Ünite 1 müfredat önerisine "büyük ölçüde" katıldıklarını göstermektedir.

ÜNİTE 2: Bu ünite de katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.24 olup, Ünite 2 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 3: Bu ünite de katılımcı yanıtlarının ortalaması 3.81 olup, Ünite 3 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 4: Bu ünite de katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.16 olup, Ünite 4 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

Sınıf 2 Dönem IV

Şekil 3. Dönem IV Ünite V. Yanıtların genel dağılım grafiği

ÜNİTE 5: Bu bar grafiği, birinci ünite içindeki farklı sorulara verilen yanıtların sayısal dağılımını göstermektedir. Grafikte her soru için yanıtlar farklı renklerle temsil edilmiş olup, her renk belirli bir katılımcıyı işaret etmektedir. Her soruda 12 farklı katılımcının yanıtları yer almakta ve bu yanıtların ortalaması 2.24'dür. Bu sonuç, katılımcıların Ünite 1 müfredat önerisine "kısmen" katıldıklarını göstermektedir.

ÜNİTE 6: Bu üniteye katılımcı yanıtlarının ortalaması 3.98 olup, Ünite 6 müfredat önerisi için katılımcıların 'büyük ölçüde' seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 7: Bu üniteye katılımcı yanıtlarının ortalaması 3.71 olup, Ünite 7 müfredat önerisi için katılımcıların "büyük ölçüde" seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

ÜNİTE 8: Bu üniteye katılımcı yanıtlarının ortalaması 4.57 olup, Ünite 8 müfredat önerisi için katılımcıların "tamamen" seçeneğini tercih ettiklerini göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç

- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan birinci sınıf birinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesine yönelik sonuçlar
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 1. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.49 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının büyük ölçüde 1. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 2. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.50 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "büyük ölçüde" 2. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 3. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.44 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "büyük ölçüde" 3. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 4. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.42 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "büyük ölçüde" 4. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan birinci sınıf ikinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesine yönelik sonuçlar
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 5. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.44 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "büyük ölçüde" 5. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 6. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.49 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "büyük ölçüde" 6. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 7. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 3.01 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "kısmen" 7. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "birinci sınıf 8. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 3.47 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "kısmen" 3. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan ikinci sınıf birinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?
 - Hazırlanan programa ilişkin olarak "ikinci sınıf 1. ünite" yanıtlarının genel ortalaması 4.26 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının "büyük ölçüde" 1. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.

- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 2. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 4.24 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “büyük ölçüde” 2. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 3. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 3.81 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “büyük ölçüde” 3. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 4. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 4.16 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “büyük ölçüde” 4. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir
- Müzik eğitimi anabilim dallarında uygulanan ikinci sınıf ikinci dönem gitar dersine ilişkin kılavuz öğretim programı tasarısı uzman görüşleri çerçevesinde nasıl olmalıdır?
- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 5. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 3.27 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “kısmen” 5. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir.
- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 6. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 3.98 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “büyük ölçüde” 6. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir
- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 7. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 3.71 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “büyük ölçüde” 7. üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir
- Hazırlanan programa ilişkin olarak “ikinci sınıf 8. ünite” yanıtlarının genel ortalaması 4.57 olarak bulunmuş olup; bu durum öğretim elemanlarının “büyük ölçüde” 8. Üniteye yönelik program önerisine katıldıkları sonucunu göstermektedir

Öneriler

Birinci Sınıf Birinci Dönem Gitar Dersi Programı

- Programın genel ortalamasının yüksek olması, öğretim elemanlarının programa olumlu yaklaştığını göstermektedir. Ancak, öğretim elemanlarının programın tüm detaylarına yeterince hakim olup olmadığını değerlendirmek için farklı kapsam içeren bir anket veya geri bildirim mekanizması oluşturulabilir.
- Öğretim elemanlarının programa katkıda bulunma oranlarını artırmak için daha fazla atölye çalışması veya eğitim programları düzenlenebilir. Bu, programın uygulanabilirliğini artırabilir ve öğretim elemanlarının programın tüm yönlerini daha iyi kavrayabilmelerine olanak sağlayabilir.

Birinci Sınıf İkinci Dönem Gitar Dersi Programı

- İkinci dönem programının ilk döneme benzer bir puan ortalamasına sahip olması, programın tutarlılığını gösterebilir. Ancak, ikinci dönemde karşılaşılan özel zorlukları belirlemek için dönem sonu değerlendirme raporları toplanabilir.
- Programın etkisini değerlendirmek için öğrencilerin performansları ve geri bildirimleri düzenli olarak izlenmeli ve analiz edilmelidir. Bu veriler, programın hangi alanlarda iyileştirilmesi gerektiği konusunda daha net bilgiler sunabilir.

İkinci Sınıf Birinci Dönem Gitar Dersi Programı

- İkinci sınıf birinci döneme ait yüksek puan ortalaması, programın olumlu bir şekilde değerlendirildiğini gösteriyor. Ancak, programın her bir ünite için detaylı bir analiz yapılmalı ve hangi bölümlerin daha fazla geliştirilmesi gerektiği belirlenmelidir.
- Programın uygulama aşamasında karşılaşılan güçlükleri belirlemek için öğretim elemanları ile düzenli aralıklarla toplantılar yapılabilir. Bu toplantılarda, programın güçlü ve zayıf yönleri hakkında daha fazla geri bildirim alınabilir.

İkinci Sınıf İkinci Dönem Gitar Dersi Programı

• İkinci sınıf ikinci dönem programının puan ortalamasının, birinci sınıf programlarının ortalamasına yakın olması, programın genel bir tutarlılık sağladığını gösterebilir. Ancak, dönem bazında öğrencilerin gelişimlerini daha ayrıntılı incelemek için performans değerlendirme kriterleri oluşturulabilir.

• Programın her iki dönemdeki başarısını artırmak için, dönemi sonlandıran bir değerlendirme yapılarak, belirlenen zorluklar ve eksiklikler üzerine odaklanılabilir. Bu, programın sonraki yıllarda daha etkili bir şekilde uygulanmasına yardımcı olabilir.

Çalışmanın tüm basamakları genel olarak değerlendirildiğinde aşağıdaki öneriler program geliştirme açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

• Bu çalışmada yer almayan Lisans 3 ve Lisans 4 müzik öğretmeni adaylarının gitar müfredatlarını kapsayacak benzer bir çalışma yapılması yararlı olabilir.

• Çalışmanın bir dönem veya bir sınıf süresince farklı deney gruplarıyla gerçekleştirilerek sonuçların karşılaştırılması yararlı olabilir.

• Farkındalığı yüksek, sorgulayabilen ve ilişkilendirebilen müzik öğretmen adayları yetiştirebilmek için gitar eğitiminin müzikal boyutlarına odaklı çözümleyici yaklaşımlara yer veren araştırma ve çalışmaların yapılması yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

1. Bayraktar, E. (1989). Müzik öğretimi ve çağdaş teknoloji, ortaöğretim kurumlarında müzik öğretimi ve sorunları. *Türk Eğitim Derneği VII. Öğretim Toplantısı Paneli*, 25-26.
2. Erdem, B. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı eğitimine dönük motivasyon düzeylerinin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anasanat Dalı, Erzurum*.
3. Schleuter, S. L. (1996). *A Sound Approach To Teaching Instrumentalist*. New York: Schirmer Books, An Imprint of Simon& Schuster Macmillan
4. Tufan, E., & Güdek, B. (2008). Müzik öğretmenliği mesleğine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 25-40.
5. Uçan, Ali (1996). *İnsan ve Müzik- İnsan ve Sanat Eğitimi*, Ankara.Müzik Ansiklopedisi Yayınları,
6. Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112), 7-17.
7. Yöndem, S. (2016). Müzik eğitiminde çalgı topluluklarının önemi ve işleyişi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.İpek Yolu Özel Sayısı, 2568-2579.

(37)

Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇETİN²⁵⁸

YENİ DİNİ HAREKETLER: MOON TARİKATI
NEW RELIGIOUS MOVEMENTS: MOON SECT

ÖZ

Moonculuk 1954 yılında Hıristiyanlık ile Uzakdoğu inanç ve felsefelerinin senkretik yapısı olarak Güney Kore’de temelleri atılmış ve sonra da merkezi Amerika olarak değişen dinsel bir harekettir. Bu hareket, tüm dünya üzerinde yeniden düzenini kurma konusunda Amerika ile aynı hedefleri taşıdığı oldukça dikkat çekicidir. Moon akımının temel felsefesi, bütün insanları içine alan bir dil ve bir halka dayalı bir kültürlü bir dünyanın oluşmasıdır. Sun Myung Moon önderliğinde bu hareket, dünya genelinde yürüttüğü tüm faaliyetleri, sahip olduğu sosya- kültürel ve ekonomik kaynaklarıyla tüm dünyanın tek bir inanç, dil, kültüre ulaşmasını kendi kurduğu bu hareketle gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Moon, Kore, Yeni Dini Hareketler, Birleştirme Kilisesi.

ABSTRACT

Moonism is a religious movement that was founded in 1954 in South Korea as a syncretic structure of Christianity and Far Eastern beliefs and philosophies, and later changed its center to America. It is noteworthy that this movement has the same goals as America in re-establishing its order all over the world. The basic philosophy of the Moon movement is the creation of a world with a single culture based on a language and a people that includes all people. Under the leadership of Sun Myung Moon, this movement, with all its activities carried out throughout the world and its socio-cultural and economic resources, is trying to make the whole world reach a single belief, language and culture with this movement it has established.

Keywords: Moon, Korea, New Religious Movements, Unification Church.

²⁵⁸ Dr. Öğr. Üyesi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi; ORCID: 0009-0000-4930-1208

GİRİŞ

Yeni Dini Hareketle 19.yy başlayan ve günümüzde de ve çağımızda hala güncel bir kavram olduğu için bilim insanları bu konu üzerinde farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Yeni Dini Hareketler ile ilgili özellikle son 50-60 yılda ülkemizde ve diğer ülkeler tarafından oldukça fazla çalışma ortaya çıkarılmıştır. Yeni dini hareketler alanında yapılan ilk çalışmaları şöyle sıralayabiliriz, Satanizm, Sayentoloji, Moonculuk ve Ufoculuk ile ilgili olmuştur. 1986'da yılında Ekrem Sarıkçıoğlu hocamız tarafından yazılan Sayentoloji Mezhebi Kurucusu ve Öğretisi adlı makalesi ülkemizdeki Yeni Dini Hareketler ile ilgili ilk eser olarak akademik çalışma olarak yerini almıştır.²⁵⁹

Hıristiyanlık ya da diğer dini geleneklerden ortaya çıkan fakat kendine has bir dinsel öğretiye sahip olan kült hareketlerinin gelişmesinde, 1960'lı yıllarda en başta Amerika olmak üzere modern toplumlarda özellikle gençler arasında yayılmış siyasi ve kültürel protesto hareketlerine dinsel bir biçim ve içerik kazandırılarak hepsinin yeniden ortaya konduğu görülmektedir. B. Wilson, yeni dini hareketlerin birtakım özelliklerini; Güney ve Doğu Asya ülkelerinden Amerika ve Avrupa'ya gitmiş olmaları, geleneksel Hıristiyanlıktan açık bir şekilde farklı olmaları, kendilerine has yeni yaşam tarzları, karizmatik bir liderleri, iyi eğitilmiş ve orta tabakaya ait genç taraftar kitlesine sahip olmaları, uluslararası etkinliklere, gelişmelere dahil olmaları ve kökleri farklı dini geleneklere dayansa bile 20. yüzyıldaki yaşanan gelişmelerle ilgili olsa da geride bırakılan bu yüzyılın ikinci yarısında meydana çıkmış olmalarıyla özetlemektedir.²⁶⁰

Yeni Dini Hareketler, değişen ve gelişen toplumsal düzenin içinde insanların farklı arayışlar içerisinde olmasından, var olan dini ve toplumsal düzenden tatmin olmamaları sonucunda ortaya çıktığı kabul edilen oluşumlar olarak tanımlanabilmektedir.²⁶¹

Neredeyse bütün Yeni Dini Hareketler, kendi öğretilerini insanlara yaymak için misyonerlik faaliyetleri yapmaktadırlar. Moonculuk, Yehova Şahitleri, Uluslararası Krishna Bilinci Topluluğu, Ahir Zaman Azizleri gibi Yeni Dini Hareketler müntesip kazanmak için çeşitli misyoner faaliyetleri yerine getirmekteler. Bu akımlar misyonerlik çalışmalarını yürütürken özellikle gençleri kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar.. Yeni Dini Hareketlere üye olanlar için o grup içinde olan tanıdığı aracılığıyla katılım oranı yaygındır. Kişiler normal şartlarda herhangi bir sebebe ihtiyaç duymaksızın bu hareketlere ilgi duymamasına rağmen iletişimde olduğu kişilerden dolayı bu hareketlerle tanışmaktadır. Kişinin yalnızlık hissettiği anlarda bu gruplardan gelen bir adım da bu noktada onun için daha etkili olabilmektedir. Yeni Dini Hareketlerin neredeyse hepsinde etkili olan bir diğer nokta da karizmatik liderlik algısından yararlanmaktır. Yaşadığımız bu çağda iletişim araçlarının da gelişmesinin bir sonucu olarak birçok araç ortaya çıkmış ve bu araçlar propagandalarını daha hızlı bir şekilde yapabilmek için dini hareketlerde oldukça etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Modern çağda özellikle bireyselleşmenin popüler olması ve ailenin gittikçe modern dönemde etkisinin az olması sonunda sevmeye ve sevilmeye ihtiyacı duyan bireylerin düştüğü boşluktan bu hareketler oldukça fazla beslenmektedir.²⁶²

Moon Tarikatı

Moonculuk, tamamen kurucu lider Sun Myung Moon tarafından oluşturulmuş bir yeni dini akım olarak gündeme gelmiştir. Kurucusu Moon, 1920 yılında Konfüçyüs inancına sahip bir ailenin çocuğu olarak Kuzey Kore'de dünyaya gelmiştir.²⁶³ O dönemde Japon Kore tam tüm dinlerin rengini görme halindeydi. Orada Budizm, Konfüçyüsçülük ve Taoizm'in varlığı zaten ortadaydı. Bunun yanında Hıristiyan mezheplerinden Katolik öğretinin, Protestanlığının ve de Presbiteryen kilisenin oldukça yaygın olduğunu belirtebiliriz.²⁶⁴

²⁵⁹ İsmet Eşmeli- Sena Sultan Topal, "Yeni Dini Hareketler ve Kurtuluş Öğretisi", *Universal Journal of Theology* 7/2 (31 Aralık 2022), 93.

²⁶⁰ H. Ezber Bodur, "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (01 Haziran 2003), 14-15.

²⁶¹ Eşmeli- Topal, "Yeni Dini Hareketler ve Kurtuluş Öğretisi", 98.

²⁶² Eşmeli- Topal, "Yeni Dini Hareketler ve Kurtuluş Öğretisi", 98-100.

²⁶³ Mustafa Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli: Moonculuk", *Milel ve Nihal* 1/1 (01 Aralık 2003), 95; "Moonculuk", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mayıs 2023), 274.

²⁶⁴ "Moonculuk", 274.

Moon 10 yaşına geldiğinde, Konfüçyanizmi terk etmiş ve Presbiteryen Mezhebini yeni inancı olarak benimsemiştir. Moonun hayatı, daha sonra Hıristiyan bir aile ortamında şekillenmiştir.²⁶⁵

Moon, 1945 yılında ilk evliliğini yapmış bir oğlu olmuştur. Fakat Moon, 1946'da onları terk etmiştir. Eşinden resmen boşanmadan 1955'te Kim Myung Hee ile ikinci evliliğini yapmış ve Hee Jin adında bir oğlu daha olmuştur. Moon'un ikinci çocuğu on üç yaşındayken trafik kazasında ölmüştür. Moon üçüncü ve son evliliğini 1960'ta Hak Ja Han ile yapmıştır. Onun bu eşinden altı kız olmak dört erkek çocuğu olmuştur. Mooncular onun sadece son evliliğini göz önüne alırlar. Daha doğrusu taraftarların çoğu Moon'un önceki evliliklerini bilmemektedirler.²⁶⁶

Moon, 1936 yılında Paskalya sabahında, İsa Moon'a kendisini göstermiştir ve yarım kalan Tanrı'nın kurtuluşu için bu görevi tamamlaması için ona görev verildiğini ve Moona'a bu görevin İsa tarafından bildirildiğini iddia etmiştir. Moona göre İsa bekar kaldığı için insanlığın kurtuluşu yarım kalmıştır. İsa bekar olmasaydı dünyayı kurtarmış olacaktı. Bekar olarak çarmıha gerilince ve insanlığın kurtuluşu için kanını feda etse de asli günahın ortadan kaldıracak ruhsal doygunluğu manevi ve fizikler kurtuluşu getirilmemiştir. Moon, İsa'nın getirmediği kurtuluş için dünya üzerinde Göklerin Egemenliğini kurmak ve tüm insanlığı bir tek Yaratıcıya inandırmak, dünya üzerinde sadece tek bir inanç sistemi oluşturmak için kendisine bu ulvi görevin takdim edildiğini iddia etmektedir. Ve sonra da Kutsal Kitab-ı incelemeye başlamış ve inanç felsefesini oluşturma esnasında tüm peygamberlerle ve Buda, Krişna, Brahman vs. görüşüğünü daha da ileriye giderek bizzat Tanrı ile görüşüğünü öne sürmüştür.²⁶⁷

Öğretilerinden dolayı birkaç kez tutuklanan Moon'un, önemli mahkumiyetlerinden biri 22 Şubat 1948 yılındadır. Kore'de tutuklanmış ve beş yıl boyunca kuzeyde bir çalışma kampına gönderilmiştir. Yine aynı yıl sapık düşünceleri olduğu gerekçesiyle bağlı olduğu Presbiteryen Kilisesi'nden de kovulmuştur. Çalışma kampından 14 Ekim 1950'de Birleşmiş Milletler'in Kore Savaşı'na müdahalesi sırasında Amerikan askerleri tarafından kurtarılmıştır.²⁶⁸ 1971'den bu yana Hareketin merkezi New York olarak devam etmektedir.²⁶⁹

Moon, hapishaneden sonra 1 Mayıs 1954 yılında Seul'de "Dünya Hıristiyanlığının Birliği İçin bağımsız bir kilise kurmuştur. Moonun oluşturduğu bu kilise, zamanımızda "Birleştirme Kilisesi" ya da kurucusuna atıfla "Moonculuk" olarak bilinir.²⁷⁰

Moonculuğa ait temel öğretileri ve Moonculuğun kutsal metninde açık bir şekilde tespit edilmiştir. Mooncular bu metinlerin Tanrı tarafından Sun Myung Moon'a verildiğine diğer dinlerde olduğu gibi Tanrının vahyi olduğuna iman etmektedir. Kutsal Kitapları İlahi İlke ilk defa 15 Ağustos 1957 de yayımlanmıştır. Kutsal Kitapları hem Ortadoğu dinleri yani bildiğimiz ilahi dinlerle birlikte Uzakdoğu dinlerinin senkretik uyarlamasını taşımakla beraber bu eseri ilk defa yazan kişi Hyo Won Eu'dur.²⁷¹

İlahi Öğretiye göre, Âdem ve Havva'nın işlerini görsün diye hizmet edsin diye verilen Lüsifer, Tanrı'nın Havva'ya olan sevgisini kıskanmış ve Havva'yı kandırarak onunla cinsel ilişki yaşamıştır. Bu yasak ilişki ile Tanrı'nın planı bozulmuş, henüz mükemmelliğe ulaşamayan o Havva hem vakitsiz hem de yanlış bir ilişkisi sonucu insanlığın düşüşüne sebep olmuştur. Lüsifer'den cinsel ilişki sonucu kötü genleri alan Havva, daha sonra Adem'i kandırıp onunla da cinsel ilişkiye yaşayarak tüm insanlığa asli suç olarak geçtiği kabul edilen ve temeli Lüsifer'ekadar giden kötü özellikleri bir de Ademe aktarmıştır. Moonculuğa göre Havva'nın manevi düşüş sebebi şeytanla olan ilişkisi hatalı kötü kişiyle olduğundan manevi düşüşe, Âdem ile olan ilişkisi ise zamansız olarak maddi düşüşe yol açmıştır. Hıristiyanlığın geleneksel inanç öğretisinden farklı olan insanlığın düşmesi ve insanların doğuştan günahkâr olmasının temel sebebini Havva ve Ademin yasak meyvenin yenmesinde değil de özellikle de Havva'nın önce Lucifer sonra Adem'le olan yasak ilişkisinde görmektedir.²⁷²

²⁶⁵ Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli", 95.

²⁶⁶ Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli", 96-97.

²⁶⁷ Eşmeli- Topal, "Yeni Dini Hareketler ve Kurtuluş Öğretisi", 274.

²⁶⁸ Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli", 97.

²⁶⁹ Eşmeli- Topal, "Yeni Dini Hareketler ve Kurtuluş Öğretisi", 102; "Moonculuk", 274.

²⁷⁰ Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli", 97.

²⁷¹ Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli", 98; "Moonculuk", 275.

²⁷² Bıyık, "Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli", 98-99; "Moonculuk", 275.

İnsanlığın kurtuluşu ancak gelecek olan Mesihle mümkündür. İnsanlar gelecek olan Mesih'i benimseyerek ve onun yolundan giderek ancak asli günahından kurtulabilir ve mükemmelliğe ulaşabilir ve böylece de Göklerin Egemenliği Tanrının Krallığı da gerçekleşmiş olur. Nasıl ki Tanrı İlk yaratılıştaki Havva ve Adem'i bir araya getirerek insanlığın devamını sağlamışsa Mesih'in dönüşünde de Mesih de böyle bir manevi evlilik gerçekleştirecek.; Tanrı nasıl Âdem ve Havva'ya da oluşturmaya çalıştığı gerçek iman ilkelerini Mesih ve eşi kuracak insanlığın gerçek anne-babaları, Tanrı'nın da istediği evlatlar ortaya çıkacaktır. Moonculukta bu evliliğin Moon ve eşi tarafından gerçekleştirileceğine inanılır.²⁷³

Moonculuk'ta önemli olan Pazar ayını ve bunun yanında da farklı ayınlar vardır ve uygulanır. Yapılan ayın sırasını da kadın ve erkekler birlikte oturamazlar. Tanrı'ya duyulan güçlü inancın emaresi olarak Liderlerinin fotoğrafı karşısında yapılır ve ibadeti de genellikle o bölgenin ileri gelen önemli lideri veya Moon tarikatının en kadim üyesi yönetir. Moonculuk'ta ritüellere baktığımız zaman evlenmeden önce oruç tutulabilir farklı zamanlarda ise kişi ne zaman açlık yapmak isterse yapabilir. Tutulan bir günlük oruç tam gündür yiyecek ve her türlü tatlandırıcı bir içecek olmadığı sürece su ve çay gibi oruca zarar vermediğine inanılır. Kore'yi önemli ve seçilmiş ülke olarak gören bu yeni dini hareket Kore toprağını da kutsal olarak görür. Önemli gördükleri bazı yerler Kore'den getirilen toprakla maneviyat olarak önemli görüldüğü için kutsandır. Her dini gelenekte olduğu için kutsal görülen yerler ziyaret edilir. Kore'de ve dünyanın değişik yerlerinde bir kısım yerler hac amacıyla ziyaret edilir. Ayrıca çok daha önemli olan günleri de mevcuttur; en önemlilerine sayacak olursak Tanrının, ebeveynlerin çocukların ve yaratılmışların gerçek günü olmak üzere bayramları vardır. Kurtuluş tüm inanç sistemlerinin vazgeçilmezidir. Moonculuk'ta kurtuluşu sadece kendi üyelerine bağlılıkta gören ve üyeleri olmayanları kurtuluşu elde edememiş ve Tanrı'nın Krallığına girememiş olarak görürler bununla birlikte Moon da tek gerçek önderdir. Moon hareketi üyelerini ikiye ayırır. Hayatını tüm zamanının bu tarikata adayanlar sayıları çok değil fakat bu tarikatın ana gövdesi içinde barınırlar ve çoğunlukla büyük şehirlerde ve metropollerde bulunurlar. Bu tarikata kendisini adayanlar Moon tarikatına ekonomik destek ve tarikata yeni müritler için çok büyük çaba sarf ederler. Ve bu yeni dini hareketler olarak ele aldığımız Moonculuk'ta çok önemi bir yere sahiptirler.

Hayatının tam zamanını bu tarikata adamayan diğer üyeler de Moonculuğun ilkelerini kurallarını kabul ederler, lakin tarikata kabul edildikten sonra normal yaşamlarını da yaşarlar.. Fakat bu hareketin önemli bir unsuru da tarikat katılan her üye Moonculuğa bir üye girdirmek ya da kazandırmak zorundadır. Moonculuk en güçlü olduğu ülke olan Amerika Birleşik Devletlerinde tam teşkilatlı bir ağa sahiptir. Moonculuk'ta bu harekete bağlı olan dünyanın değişik bölgelerinde aktif olan birçok vakıf, dernek vb. kurum mevcuttur. Moonculuğun zaman zaman dünya gündemine damgasını vuran en önemli uygulamalarından biri gerçekleştirdiği toplu evlilik törenleridir. Toplu evlilik törenleri ırklar arası yapılmakta olup bu törene çok önem verilmektedir. Bu törenler de evlilik kutsandığı için Kutsama adını almıştır. Bu törenler adeta vaftiz görevi görmektedir. Bu törene katılanlar tüm günahlarından arındırılmış olarak, tüm kötülüklerden bertaraf olarak Tanrının istediği Tanrının yanında onun safında olduğuna inanılır. Bu hareketin önemli unsuru olan evlilik; bu harekete girdikten belli bir süre sonra yapılır. Moonculukta evlenebilmenin bazı kuralları vardır. Bu kurallar bu tarikata yeni gelmiş bekar üyeler için bu tarikata en az üç yıl boyunca fayda sağlamış olmaları gerekmektedir ve tarikatın uyulması gereken bazı ilkelerini yerine getirdikten sonra Moon tarafından evlenerek eşler belirlenir daha sonra kutsal birliktelik gerçekleşmiş olur. Evlilik törenini Tanrı adına Moon gerçekleştirir. Kutsama törenine kadar eşler daha önceden tanışma imkanı bulamaz ve tanımaz bu önemli bir kuraldır. Moonculuk'ta evlilik kutsaldır boşanmaya sıcak bakılmaz. Dünya üzerinde oldukça yayılan ve çoğalan Mooncular ağırlıklı olarak ABD, Uzak Doğu, Orta ve Güney Amerika ülkelerinde varlıkları devam etmektedir. Türkiye'ye de de Bu tarikatın üyeleri varlıklarını 1998 yılından bu yana sürdürmektedirler.²⁷⁴

²⁷³ "Moonculuk", 275.

²⁷⁴ "Moonculuk", 75-77.

KAYNAKÇA

1. Bıyık, Mustafa. “Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli: Moonculuk”. *Milel ve Nihal* 1/1 (01 Aralık 2003), 93-114.
2. Bodur, H. Ezber. “Moonculuk Hareketi ve Türkiye’de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (01 Haziran 2003), 13-39.
3. Eşmeli, İsmet- Topal, Sena Sultan. “Yeni Dini Hareketler ve Kurtuluş Öğretisi”. *Universal Journal of Theology* 7/2 (31 Aralık 2022), 91-107. <https://doi.org/10.56108/ujte.1201063>
4. “Moonculuk”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/moonculuk>

(38)

Arş. Gör. Hüseyin KESKİN²⁷⁵

NİTEL ARAŞTIRMA DESENLERİNİN MUKAYESESİ: FENOMENOLOJİ VE TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM ÖRNEĞİ²⁷⁶

COMPARISON OF QUALITATIVE RESEARCH DESIGNS: THE CASE OF PHENOMENOLOGY AND GROUNDED THEORY

ÖZ

Bu çalışma; nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım ve temellendirilmiş kuram mukayesesi yapmayı hedeflemektedir. İlk olarak fenomenolojik yaklaşım irdelenmiş ve temellendirilmiş kuram analiz edilmiştir. Daha sonra, her iki araştırma deseninin benzerlik ve farklılıkları sırasıyla verilmiştir. Böylece çalışmanın sonuç bölümünde, mevcut literatür ışığında analiz edilen bulgulardan elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Varılan sonuçta; fenomenoloji daha bireysel olana, temellendirilmiş kuram ise daha genel yapıya ve teori inşa etmeye odaklandığı tespiti yapılmıştır. Çalışmada sunulan öneri ise; metodolojik dikotomiler aşılmalı, araştırmalar araştırma problemi ekseninde ve araştırma desenleri arasında uzlaşmacı bir tutumla yürütülmelidir. Türkçe literatürde nitel araştırmaları karşılaştıran ve benzerlikler ile farklılıklara odaklanan tartışmalar içeren daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Temellendirilmiş Kuram, Araştırma Yöntemleri, Nitel Araştırma Desenleri.

ABSTRACT

This study aims to compare the phenomenological approach and grounded theory from qualitative research methods. First, the phenomenological approach was examined and grounded theory was analyzed. Then, the similarities and differences of both research designs are given respectively. Thus, in the conclusion section of the study, the results obtained from the analyzed findings in the light of the current literature were discussed. In the conclusion reached; it was determined that phenomenology focuses on the more individual, while grounded theory focuses on the more general structure and theory construction. The suggestion presented in the study is; methodological dichotomies should be overcome, research should be conducted on the axis of the research problem and with a conciliatory attitude between research designs. More studies should be conducted in the Turkish literature comparing qualitative research and including discussions focusing on similarities and differences.

Keywords: Phenomenology, Grounded Theory, Research Methods, Qualitative Research Designs.

²⁷⁵ Araştırma Görevlisi, Kafkas Üniversitesi İİBF, huseyin.keskin@kafkas.edu.tr, ORCID: 0009-0001-3178-8166

²⁷⁶ Bu makale, “Sosyal Bilimlerde Fenomenolojik ve Temellendirilmiş Kuram Desenlerinin Araştırma Metodolojisi Açısından Tartışılması” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

1800'lerle birlikte epistemoloji ve ontolojinin kesişim noktasında bulunan 'metodoloji' alanı ortaya çıkmaya başlamış ve bilgiye veya varlığın bilgisine ulaşmanın yolları üzerine tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalardan sonra veya süregeldiği bir zaman diliminde Edmund Husserl, fenomenoloji üzerinden tartışmalara dahil olur. Daha sonra felsefi temelden koparak, Husserl'in öğrencileri tarafından sosyal bilimlere yöntem olarak veya bilgiye ulaşma yolu olarak inşa edilir. Bu ise 1900'lerin başında gerçekleşir.

Fenomenoloji gerçekliğin öznel zihinsel inşası olduğu ve hakikatin bilgisine ancak bireyin öznel deneyiminden hareketle ulaşılabilirliğini savunur. Bu yönüyle 'öznelci' yaklaşım geliştirir. Ardından bazı konularda eleştirilen Husserl'den hareketle 1960'larda temellendirilmiş kuram (Grounded theory) ortaya çıkar. Bu yaklaşımda Glasser ve Strass, daha süreçsel bir hakikatin olduğunu ve bireyin deneyimlerinin bizzat eyleyen öznenin dinleyerek bazı kodlama sistemleri aracılığıyla "sosyal olanın bilgisine" ulaşılabilirliğini iddia eder. Bu şiarla yapılan saha araştırmalarının sonuçlarının genellenebilir bilgiye ulaşmak için kullanılabilirliğini ve genel yapıların bilgisine ulaşılabilirliğini ve nihayetinde 'genel kuram'ların inşa edilebilirliğini öne sürerler.

Uzun bir süreden beri, fenomenolojik desen ve temellendirilmiş kuram deseni nitel araştırma yaklaşımları arasında gösterilir. Ancak mevcut literatüre bakıldığında konuyla ilgili her iki yöntemi ele alan analiz eden bir çalışma olmadığı görülmektedir. Buradan hareketle eldeki çalışma, her iki yöntemi benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden mukayese eden bir çalışma tasarlamıştır. Bu tasarlama her iki yöntemi önce ayrı ayrı bölümlerde ele almış, ardından bulgular bölümünde bu benzerlik ve farklılıkları epistemolojik, ontolojik ve metodolojik olarak karşılaştırmıştır.

Özetle eldeki çalışmada; nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım ve temellendirilmiş kuram mukayesesi yapılmıştır. İlk bölümde fenomenolojik yaklaşım irdelenmiş, ikinci bölümde temellendirilmiş kuram analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde; her iki araştırma deseni benzerlik ve farklılıkları verilerek sıralanmıştır. Sonuç bölümünde; mevcut literatür ışığında analiz edilen bulgulardan elde edilen sonuçlar tartışılmıştır. Varılan sonuçta; fenomenoloji daha bireysel olana, temellendirilmiş kuram ise daha genel yapıya ve teori inşa etmeye odaklanmaktadır.

1. Fenomenoloji

Sosyal bilimler tarihi bir nevi araştırma metodolojisi üzerine tartışmalar tarihidir. Her sosyal bilim kuramcısı, kuramını ortaya koymadan önce; öncelikle toplumsal olanın araştırma konusu için "ne" olarak tanımlanacağını ve bu tanımlanan araştırma nesnesinin hangi araştırma yöntemiyle araştırılırsa nesneyi anlayabileceğimizi tanımlamak zorundadır. Uzun yıllar natüralist filozofların felsefeyi ve sosyal bilimlerini tanımlama şekli oldukça pozitivist bir biçimdeydi. Bu bölümde sıklıkla değinilecek olan Edmund Husserl'in düşüncelerini ortaya koyduğu *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe* çalışmasında vurguladığı üzere, Kant'ın felsefeyi metafizik alana sıkıştırması, sosyal bilimlerin kaderini oldukça olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Kant'ın felsefenin değil, felsefe yapmanın öğrenilebileceği tezi Husserl'e göre felsefenin bir bilim olarak kullanılamayacağı üzerine bir itirafından başka bir şey değildir (Husserl, 2014:8). Oysa tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi felsefenin de bir inceleme nesnesi vardır. Bu inceleme nesnesi ise Husserl'in dönüş yapma çağrısında bulunduğu "şeyler"dir. Şeyler, Edmund Husserl'e göre felsefenin biricik araştırma nesnesidir, şeyleri anlamının yolu ise araştırmacının daha önceki düşüncelerini paranteze aldığı (epokhe) yöntemiyle gerçekleştirilecek olan fenomenolojidir. Edmund Husserl fenomenolojiyi kesin bir bilim olarak ortaya atarken elbette natüralistlerin araştırma yöntemlerine karşı çıkmaktadır. Çünkü felsefenin ve sosyal bilimlerin araştırma nesnesi olan şeyler laboratuvar ortamında incelenemeyecek kadar biricik ve sübjektiftir. Dünyayı anlamak ise direkt dünyayı yorumlayarak değil, deneyimleri yorumlayarak mümkündür.

Husserl natüralistlerin doğayı anlama biçimlerini eleştirerek, natüralistlerin doğaya baktıkları zaman sadece doğayı gördüklerini ifade eder (Husserl, 2014:13). Natüralistlere göre her şey fiziktir, şeyler fiziki yasalara tabidir ve sadece bu yasalar keşfedilerek hakikat ortaya konulabilir. Oysa Husserl'e göre kesin bir bilim için araştırılan "şeyler"in yapısını keşfetmenin tek yolu fenomenolojidir. Bu yöntemde araştırmacı sadece deneyimleri incelemeyi, bu deneyimlerin özünü de ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu noktada,

fenomenolojinin kavramsal olarak gelişimine değinilecek, ardından da araştırma deseni olarak sosyolojide kullanımından bahsedilecek, sonraki bölümde temellendirilmiş kuram desenine geçilecek, tartışma bölümünde ise iki desenin metodolojik olarak benzerlik ve farklılıkları serimlenecektir.

1.1 Fenomenolojinin Kavramsal Olarak Gelişimi

Fenomenoloji denilince elbette felsefi bir disiplin olarak kurucusu ve geliştiricisi olarak akla Edmund Husserl gelecektir. Kockelmans'a göre Edmund Husserl'in felsefi görüşlerinin dönemlendirilmesi konusunda çok çeşitli öneriler vardır ve bu önerilerin en sağlıklılarını Husserl'in Freiburg'da asistanlığını yürüten Eugen Fink yapar (Kockelmans, 2007: 118). Eugen Fink bu evreleri 3 döneme ayırır. Kısaca değinilecek olan bu üç dönem Husserl'in Halle, Göttingen ve Freiburg'daki dönemlerine denk gelen ve sırasıyla psikolojizm, betimsel fenomenoloji ve transandantal fenomenoloji evreleridir. Bu noktada Edmund Husserl'in *Mantıksal İncelemeler*'i ve *Düşünceler*'i ilk iki evreden üçüncü evreye geçişi yansıtmaktadır. O halde Husserl'in felsefi gelişimini iki ana evreye ayırmak mümkün gözükmemektedir: Transandantal felsefe öncesi dönem ve transandantal fenomenoloji dönemi (Kockelmans, 2007: 118-119). Bu ekseninde Husserl'in kendi gençlik dönemindeki yazılarına geri dönüşler yaparak fikirlerini son evreye taşıdığı anlaşılmaktadır. Son dönemindeki değişikliklerle, Husserl'in fenomenoloji hakkındaki görüş ve düşünceleri de en net halini bulmuş olur. Husserl'in yapıtlarında fenomenoloji üzerine görüşleri, hem felsefi bir bakış açısı olarak fenomenolojinin ne anlama geldiğini hem de bu bakış açısının bilimsel bir araştırma yöntemi olarak nasıl kullanılacağı üzerinedir. Bu ekseninde Kockelmans'a göre, Husserl doğrudan doğruya fenomenolojinin bir yöntem olarak nasıl kullanılacağını açıklamamıştır. Daha önce bahsettiğimiz ilk evrede, formel bilimsel araştırmaların temellendirilmesine katkı sağlamak amacıyla fenomenolojiyi bir yöntem olarak savunduğunu ortaya koymuştu. İkinci evrede ise, bu yöntemin bilimsel bilginin her formuna uyumlu olduğunu düşünüyordu (Kockelmans, 2007: 122). Nihayetinde fenomenolojik yöntem halihazırda bulunan nesnelere araştırma yöntemleri üzerine bir *bilgi eleştirisi* olarak nitelendirilmiştir. Fakat fenomenoloji bu bağlamda uygulanan yöntem aracılığıyla geliştirilmiş bir bilimin ismidir. Daha geniş anlamıyla ise fenomenoloji, *eidetik disiplinler*'in birliğini teşkil eden bir anlamı ifade eder. Bilimsel bilginin temellendirilmesine olanak sağlayan bu bakış, bizzatıhi natüralist tutumun hakim olacağı sahaya asla dahil olamaz. Kelimenin başka bir anlamıyla; her anlamda yeni bir nesne tanımlamasına sahip yepyeni bir bilim, yeni bir saha anlamına gelmektedir (Kockelmans, 2007: 122). Peki bir yöntem olarak fenomenoloji sosyal bilimlerde nasıl ve nerede kullanılmış ve kimler tarafından geliştirilmiştir? Sonraki başlıkta bu sorulara yanıt aranacaktır.

1.3 Fenomenolojik Yöntem ile Nitel Araştırmalar Arasındaki İlişki

Nitel araştırmaları nicel araştırmalardan ayıran en güçlü yön anlama/açıklama ayırımında yatmaktadır. Metaforik olarak; nicel araştırmalar bir resmin çerçevesiyle veya kullanılan boyanın ve kağıdın kalitesi gibi niceliksel şeylerle ilgilenirken, nitel araştırmalar ressamın resimde ne anlam ifade ettiğini anlamaya çalışmaktadır. Alman felsefeci Hans-George Gadamer, anlamının linguistik bir eylem olduğunu, dolayısıyla bireyi anlamının yolunun dilsel çözümlenmeler sayesinde gerçekleşebileceğini ifade eder (Hekman, 1999:130). Bu dilsel çözümlenmeler sonucunda anlamının sağlanması ise ön-kabullerin görmezden gelinmesi sayesinde gerçekleşmektedir, bu ise bize fenomenologların anlamayı kolaylaştırmak için kullandığı eylemlerden temel olan epokhe (paranteze alma) yöntemini hatırlatmaktadır.

'Paranteze alma' ile 'nitel görüşme yöntemleri' arasında ciddi bir benzerlik ve ilişki vardır. Nitel araştırmalarda genellikle konuyla alakalı bütüncül ve genel bir anlam kategorisine ulaşma amacı vardır. Fenomenolojide de araştırılan fenomenle alakalı bütüncül bir yorum ortaya çıkarma amacı vardır. Bu yönüyle fenomenoloji, disiplinler arası kullanılabilir, deneyimleri yorumlamak ve özünü keşfetmek amacıyla nitel araştırmaların tümüyle benzer bir gaye gütmektedir. Fakat elbette ki paranteze almak, yani fenomenin el değmemiş masumiyetine ulaşmaya çalışmak oldukça büyük bir çaba ve yaratıcılık gerektirmektedir (Güleroğlu, 2023: 54). Bu yaratıcılık nitel araştırma yöntemlerini kullanan bütün araştırmacılar için olmazsa olmaz bir kabiliyettir. Araştırmacı fenomenle alakalı daha önce sahip olduğu bütün görüşlerini paranteze alır ve fenomeni deneyimlemiş katılımcıyla görüşürken kendi düşüncelerini geri planda tutmaya çabalar. Bu

sayede fenomenoloji nitel araştırma desenlerinin diğerklerinde olduğu gibi anlama ulaşmaya çalışır.

Fenomenolojik yöntem kullanılarak hazırlanan bir çalışmada “öz”e ulaşmak hedeflenir. Creswell’in de ifade ettiği gibi; fenomenolojik araştırma “neyin” nasıl” deneyimlendiği ve bu deneyimi yaşayan bireylerin deneyimlerinin özünün betimlendiği bir bölümle sona ermektedir. Betimlenen bu “öz” çalışmanın son durağıdır (Creswell, 2013: 79). Fakat bu “öz”lerin betimlemesi tam olarak ne şekilde yapılacaktır? Bu durum fenomenolojik araştırmaların en zor kısımlarından biridir. Çünkü elimizdeki fenomene dair deneyimlere dayanan “öz” hem dolaysız bir şekilde anlaşılmış ve açıklanabilir olmalı hem de yapacağımız betimleme “ön kabuller”den arınmış olmalıdır. O halde yapılacak olan betimlemenin en verimli şekilde yapılabilmesi için gereken bazı unsurlar bulunmalıdır. Bunların “ilki” elbette ki “deneyim” olarak ifade edilecektir. Betimleyeceğimiz “öz” muhakkak bir öznenin doğrudan deneyimlemiş olduğu bir kavram olmalıdır. Çünkü deneyimi yaşamış öznenin zihninde deneyimin yarattığı kavramsallaştırmaları öğrenmek araştırma açaşından daha anlamlı sonuçlar verecektir. Deneyimi yaşamış olan özne, fenomen üzerindeki algılarını ve anlamlarını daha iyi tanımlayabilecektir (Güleroğlu, 2023: 55). Buradan varacağımız sonuç ise, fenomenolojik bir araştırmanın planlı bir şekilde, ne yaptığını bilen bir araştırmacı tarafından yürütülebileceği gerçeğidir. Bu noktada, araştırma deseni olarak fenomenolojinin nasıl yöntemselleştirildiği ve sosyolojide bir yöntem olarak yer edindiği üzerine bir tartışma yapılmalıdır.

1.4 Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Araştırma Deseni

Daha öncesinde vurgulandığı gibi, doğa bilimlerinin yöntemleri sosyal bilimlerde uygulanamaz. Çünkü sosyal bilimlerin araştırma nesnesi doğrudan nesnel realite değildir, aksine bu realiteyi deneyimleyen tekil öznelerdir. Tekil öznelerin deneyimleri ise tüm benzer durumlar için genellenemez.²⁷⁷ Doğa bilimlerinin insan bilincinin dışında (out there) bir inceleme nesnesi olmasına rağmen, toplumsal hayatı inceleme nesnesi yapacak olan sosyal bilimci için gerçeklik zihinsel olarak inşa edilmiş yaşam dünyasının (life World) içindedir; insana dışsal (external) değildir. Bilincin deneyimlerinin irdelenmesini elzem kılan temel gerçeklik de budur. Paranteze alma, somut deneyimlerin zihinde soyutlaştırıldığı kavramsallaştırma sürecini tüm çıplaklığıyla görebilmenin ve şeyleri kendi tekillikleri içinde değerlendirebilmenin temel yoludur. şey'lere ilişkin halihazırda var olan önkabuller paranteze alınır, yani araştırmacının bilinci geleneksel bilincin yüklemelerinden arı bir hale getirilerek şey'lerin irdelenebilirliği sağlamlaştırılmaktadır (Erbaş, 1992: 160).

Fenomenolojideki paranteze alma süreci sürekli akılda tutulması gereken bir tutumdur. Bařka bir ifadeyle araştırmacı baştan sona kadar tüm süreç boyunca bu sorgulama tutumunu sürdürmelidir. Husserl'in ardılı olan Alfred Shutz da bu sorgulama tutumunu vurgulayarak fenomenolojinin sosyolojiye uygulanabilirliğini savunur. Fenomenolojik sosyolojinin kurucusu olarak anılan Schutz'un böyle anılmasının sebebi Husserl'in fenomenoloji birikimine başvurmuş olmasıdır. Shutz'un toplumbilimcilere bir rehberlik yapması iddiasıyla yazdığı *Toplumsal Dünyanın Fenomenoloji'si* eseri özgün bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu eserde Alfred Schutz toplumsal dünyayı yaşam dünyası ve gündelik yaşam olmak üzere iki farklı boyutta ele alıp bunun üzerine odaklanmıştır. Toplumun üyeleri olan bireylerin dünya içerisinde kendi toplumsal gerçekliklerini yarattıklarını ve halihazırda var olup süregelen kültürel yapılar tarafından da bu gerçekliğin sınırlandırıldığını ifade etmektedir. Daha önce Husserl'in amacı insanların yaşantı dünyalarını inceleyerek onların özüne ulaşmak ve bu özleri görünür kılmaktı, Schutz da Husserl'in bu düşüncelerinin üstüne düşünce dünyasını inřa ederek insanları sosyal yaşantıda bir arada tutan şeylerin nasıl oluyor da varlıklarını sürdürdüklerini ve bu şeylerin ne olduklarını inceler (Yałçın, 2022: 216). Fenomenolojinin bu bağlamda bir araştırma deseni olduğu ve bir yöntem olarak nasıl sosyolojiye giriş yaptığı vurgulandığına göre, nasıl bir araştırma sürecine sahip olduğuna bakılabilir.

²⁷⁷ Burada kastedilen şey fenomenolojinin metodolojik bireyci olduğu iddiası değildir. Detaylı bilgi için bkz: Öğütle, V.F. (2013). *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi*. Ayrıntı Yayınları

1.5 Fenomenoloji Yönteminde Araştırma Süreci veya Araştırmanın Adımları

Fenomenolojik araştırmada veri toplama ve analiz süreçleri sistematik adımlar ve yapısal betimlemeleri kaynaştıran zorlayıcı süreçler içerdiği için bu bölümde Moustakas (1994)'ın tavsiye ettiği adımlar kullanılmıştır.

Bu adımlar aşağıdaki şekildedir:

- Öncelikle araştırmacı araştırmak istediği problemin fenomenolojik desene uygun olup olmadığını tespit eder. Ortak deneyimleri içeren ve bu deneyimleri anlayabilmenin önemli olduğu araştırma problemleri fenomenolojik desene en uygun problemlerdir.

- Araştırmaya konu olan fenomen belirlenir. Akademisyen olmanın ne anlam ifade ettiği, boşanmanın ne anlama geldiği, kına gecelerinde kadınların deneyimledikleri duygular, kaslı bir erkek olmanın ne demek olduğu örnek olarak verilebilir. Moustakas (1994) çalışmasında alandaki sayısız fenomeni örneklendirmiştir.

- Araştırmacı felsefi çatıların çok geniş olduğunu kabul eder ve bunu belirtir. Deneyimler katılımcının gözünden yaşandığı için bilinçli bir şekilde meydana gelmiştir. Daha önce belirtildiği şekliyle araştırmacı ön kabullerini paranteze almalıdır, kendisini arındırmalıdır.

- Genellikle araştırmaya konu olan fenomenle alakalı derinlemesine ve çoklu mülakatlar aracılığıyla veriler toplanır. Bunların yanı sıra şiir ve müzik gibi sanat formlarının da veri toplama tekniği olarak kullanılabilceği belirtilmiştir Van Manen (1990).

- Mülakatlar esnasında temel olarak katılımcılara şu iki soru yöneltilir (Moustakas,1994): X fenomeniyle alakalı yaşadığımız deneyimler nelerdir? Sizce bu deneyimi yaşarken bağlam içerisinde hangi faktörler deneyiminizi etkilemiş olabilir?

- **Veri analizi aşamaları** çoğu fenomenolog tarafından benzer biçimde ifade edilmektedir. Sorulan iki soruyla ilgili önemli görülen ve ortak çıkan sonuçlar kümelendirilir. Moustakas bu adımı **anahtar ifadelerin listelenmesi** olarak isimlendirmiştir.

- Ardından bu listelemelerin sonucunda katılımcıların deneyimleri betimleyici bir şekilde aktarılır. Bu aşama ustalık gerektirmektedir, çünkü araştırmada verilen **öz** o denli açık ve seçik olmalıdır ki, araştırmayı daha sonra okuyan bir okuyucu, “Ben X fenomenini deneyimlemenin ne anlama geldiğini ve nasıl hissettirdiğini daha iyi anlıyorum” duygusunu hissedebilmelidir. (Polkinghorne)

Tüm bu süreçler bize fenomenolojinin bilimsel bir yöntem olarak sosyal bilimlerde kullanılabilceğini ve nasıl kullanılacağını göstermektedir. Fenomenolojik yöntemle alakalı verdiğimiz bilgilerin ardından ikinci araştırma desenimiz olan temellendirilmiş kurama geçebiliriz.

2. TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM (GROUNDED THEORY)

Temellendirilmiş Kuram (Grounded Theory), son yıllarda ülkemizde de çokça başvuru alan ve sosyal bilimlerde yaygınlık kazanan bir araştırma desendir. Yöntem ilk kez 1960’larda Barner Glaser ve Anselm Strauss tarafından bir araştırma deseni olarak oluşturulan ve geliştirilen yaklaşımın ismidir. Temellendirilmiş kuramı savunan düşünürler, diğer meta teorilerin getirdiği açıklamalar yerine, sahada elde edilen veriler üzerinden sistematik bir araştırma süreciyle teori üretme sürecini savunur. Temellendirilmiş kuram, mevcut araştırma problemiyle alakalı yetersiz görülen halihazırdaki teorilerin yerine yeni teorilere ulaşmak amacıyla geliştirilmiştir. Temellendirilmiş kuram toplumsal realitenin karmaşıklığı ve bu karmaşıklığı açıklamaya dönük yeni bakış açıları oluşturmak için oldukça kullanışlı bir araç seti sunar. Bu araştırma yönteminde araştırmacı veri toplama ve analizinde oldukça aktif bir rolde, verilerle sürekli etkileşim halinde olmak zorundadır. Temellendirilmiş Kuramda araştırmacı bağımsız bir meta-teori oluşturma gayreti yerine, sahada topladığı verilerle sürekli bir etkileşim halinde kalarak ve kuramı bu etkileşim sürecinde ilmek ilmek inşa ederek araştırmasını gerçekleştirir. Bu ekseninde, temellendirilmiş kuramda araştırmacı verileri sistematik bir biçimde analiz eder ve analizleri sonucunda yeni bir teori ortaya koyar. Bu yüzden araştırmacı veri toplama esnasında esnektir ve verileri tekrar tekrar yorumlamaktadır. Kurama ulaşabilmesi için araştırmacının bilimsel düşünme yöntemlerinden hem tümevarımı hem de tümdengeliyi aynı anda kullanması gerekmektedir. Araştırma sürecinde araştırmacı sahadan elde ettiği bulguları öncelikle kodlar, elde ettiği

kodları kategorilere sınıflar ve bu kategoriler arasındaki ilişkileri çözümleyerek nihayetinde bir kuram oluşturur. Bu sebeple Temellendirilmiş Kuram yaklaşımı toplumsal araştırmalarda bütüncül ve sistematik bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu bölümde, temellendirilmiş kuramın gelişimi ve nitel yöntemler ile arasındaki ilişkiye bakılacak, akabinde bir araştırma deseni olarak nasıl kullanılacağı açıklanacaktır. Sırasıyla araştırma basamakları veya süreçleri, veri toplama süreçleri ve veri analizi süreci incelenecek, sonraki bölümde ise fenomenolojiyle aralarındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durularak tartışma yürütülecektir.

2.1 Temellendirilmiş Kuramın Amacı ve Gelişimi

Türkçe literatüre bazen “gömülü kuram” olarak da tercüme edilen Temellendirilmiş Kuram (Grounded Theory), “eldeki verileri kullanarak teori üretme amacı taşıyan bir araştırma deseni”dir. İlk kez Glaser ve Strauss tarafından 1967’de yazılan *The Discovery of Grounded Theory* isimli eserde karşılaştığımız temellendirilmiş kuram sosyolojik bir bakışla şekillendirilmiştir ve açıklanması için güçlük yaşanan sosyal gerçekliğin boyutlarında stratejik bir araştırma özelliği taşır (Gençoğlu, 2014: 682). Yapı/fail dikotomisi üzerine dur durak bilmeyen tartışmaların hüküm sürdüğü 1960’lı yıllarda kökleri pozitivistliğe bağlı olan davranışçı teorilerin karşısında nitel araştırmaların gücünü arttırmaya hedefleyen Glaser ve Strauss tarafından geliştirilen temellendirilmiş kuramda araştırmacı, araştırma süreci boyunca sistematik bir biçimde topladığı bulguları ve bu bulgulardan analiz yoluyla elde ettiği kategorileri teorileştirme sürecine dahil eder ve sonuç olarak bir teori elde eder (Büke Okyar ve Ögüt, 2022: 112-113). Bu kısa girişin ardından, araştırma deseninin ortaya çıkış ve gelişimine bakılabilir.

Aslında iki farklı felsefi perspektife sahip düşünürler olan Anselm Strauss ve Barney Glaser *The Discovery of Grounded Theory* (Temellendirilmiş Kuramın Keşfi) isimli yankı uyandıran kitabında iki farklı yaklaşım üzerinden kuramı şekillendirmişlerdir. Glaser, katılımcılara çok özel sorular sorarak araştırmacının seyrine müdahale edilmemesi gerektiğini savunurken, ona eşlik eden Strauss, tam tersine, yeri geldikçe katılımcıya özelleştirilmiş sorular sorarak araştırmaya müdahale edilmesini ulaşılması hedeflenen teoriyi oluşturmak için faydalı bulmaktadır (Gençoğlu, 2014: 685). Bu iki yaklaşım özünde temellendirilmiş kuramın yaratıcılarının mensup oldukları iki rakip felsefi çatıdan esinlenir: Strauss kendi mensup olduğu Chicago ekolünün yüzyılın başlarındaki pragmatik yaklaşımını temellendirilmiş kurama yansıtırken, Glaser 1950’lerde popüler hale gelen ve Columbia Üniversitesi’nin merkezini teşkil ettiği pozitivistliği kurama yansıtmıştır. İki ekol arasındaki temel farklılık ise şu şekilde açıklanabilir: Glaser John Lockçu bir bakış açısıyla araştırmacının temiz bir zihinle işe koyulması gerektiğini düşünmektedir. Bu yaklaşımda teori üretebilmek için araştırmacının “open mind” a sahip olması gerekmektedir, bu sayede araştırmacı her türlü ön/kabülden sıyrılmış olacaktır. Diğer yandan Strauss’un mensup olduğu kanat olan pragmatizm ise sembolik etkileşimcilerle aynı tasayı paylaşmaktadır: İnsanlar toplumdan bağımsız düşünülemeyeceği için, boş bir zihin de mümkün değildir. Araştırmacı teoriyi oluşturma sürecinde her zaman belirli referans çerçevelerine ihtiyaç duymaktadır ve bu süreç içerisinde de daha önceden edindiği anlam kodlarını kullanmak durumundadır. Dolayısıyla araştırmada yer alan her katılımcı şartlara gösterdikleri tepkilerin ekseninde kendi kaderlerini üzerinde kontrol hakkına sahip oldukları belirli mekanizmalara sahiplerdir. Temellendirilmiş kuramın amaçlarından biri de mekanizmaları göz önüne sermektir (Büke Okyar ve Ögüt, 2022: 113). Buradan çıkarılabilecek sonuçlardan biri yukarıda ele alınan fenomenolojik yöntemle temellendirilmiş kuramın çoğu noktada benzerlikler gösterdiğiidir. Ancak iki yöntem farklılıklar da barındırmaktadır.

2.2 Temellendirilmiş Kuram ve Nitel Yöntem Arasındaki İlişki

Nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan temellendirilmiş kuram asla bir kuram değildir. Grounded ifadesi, kuramın veriler ışığında geliştirileceği, dolayısıyla temellendirmenin verilerle sağlanacağı anlamına gelir (Gençoğlu, 2014: 684-685). Temellendirilmiş kuram hipotetik dedüksiyon düşünme yöntemi aracılığıyla toplumsal olgunun sistematik bir şekilde incelenerek teori geliştirmek maksadıyla kuram inşa etmeyle sonuçlanır. Elde edilen verilerin yorumlanması, birbiriyle ilişkilendirilen zayıf temalara veya nicel

araştırmalardaki biçimiyle anlamsız sayı kümelerine ulaşılmasından ziyade, doğrudan gözlemlenen gerçekliğin güçlü bir şekilde teorik formülasyonunu amaçlar.

Temellendirilmiş kuram yöntemi, bireysel ve toplumsal hayatı anlamlandırmak ve teori ortaya koymak için faydalı bir yöntemdir. Temellendirilmiş Kuram, nitel bir araştırma deseni olarak veri analizlerinin nasıl yapılacağına yönelik açık, esnek ve dinamik kılavuzlar sunar. Günümüzde sosyal bilimlerde kullanılmakta olan eş zamanlı veri toplama, memolar (analitik notlar) yazma ve verileri kodlama gibi tekniklerinin tümü temellendirilmiş kuram kökenlidir. Fakat diğer nitel araştırmalarda bu teknikler, temellendirilmiş kuramdaki gibi teori oluşturmaktan ziyade genel temaları sıralamak ve kaynaştırmak için kullanılmaktadır. Temellendirilmiş kuram, bu teknikler sayesinde toplumsal veya bireysel süreçleri çoklu analiz seviyelerinde inceler ve görünmesi zor şeffaf mekanizmaları görünür hale getirmeyi amaçlar. Diğer araştırma desenlerinde olduğu gibi temellendirilmiş kuram deseninde de araştırmacı verilere ve ortaya çıkacak olan analize dahil olur ve böylece araştırmacıyı harekete geçirecek itici bir motivasyon sağlamış olur. Kodlamalar ve karşılaştırmalı analizler aracılığıyla araştırmacı konuya erkenden dahil olur ve veriler ışığında ortaya çıkan fikirleri de gerisin geri sorgulayarak etkin bir rol üstlenir. Bu anlamda temellendirilmiş kuram çerçevesinde yapılan araştırmalar sayesinde bilimdeki enformasyonu ciddi anlamda geliştirecek bir araştırma yapma potansiyelini taşımaktadır. Günümüzde başta sosyoloji olmak üzere sağlık, eğitim, işletme ve psikoloji gibi alanlarda temellendirilmiş kuram ile yapılan çalışmalar yaygınlaşmaktadır (Günbayı ve Aşkun, 2023: 1676). Temellendirilmiş kuram ile nitel araştırmalar arasındaki ilişkiyi açıkladıktan sonra, temellendirilmiş kuramın bir yöntem olarak nasıl kullanıldığına ve araştırma yürütülürken hangi adımlara dikkat edilmesi gerektiğine odaklanılması gerekmektedir.

2.3 Araştırma Yöntemi Olarak Temellendirilmiş Kuram Araştırma Deseni

Bir yöntem olarak temellendirilmiş kuramın uygulanması süreçleri ve bu süreçlerin izlenmesi gereken adımları vardır. Bu adımların formülasyonları, üç teorisyenin fikirleri ışığında gelişir ve her bir teorisyenin ‘teorik doygunluk’²⁷⁸ konusunda fikirleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ‘esneklik’ ve ‘verilerin kodlama sistemleri’ oldukça önemlidir.

Temellendirilmiş kuram, sadece bir araştırma deseni değildir, aksine röportajları, alan notlarını ve tarihi referansları içeren bir müzakere meydanıdır. Araştırılan fenomeni oluşturan dinamikler ekseninde kavramların ve teorilerin ortaya çıkarılması önemlidir. Bu bağlamda temellendirilmiş kuram sayesinde araştırmacı o güne dek edindiği bilgi birikimi de kullanarak sosyolojik bir çıkarımda bulunma hakkına sahiptir. Ayrıca açıklanmak istenen fenomen için o güne değin yetersiz kalmış teorilerin aksine, saha çalışmasından toplanan verilere dayanarak geliştirilen teoriler oluşturmak, fenomeni yaratan mekanizmayı anlamak adına daha etkili olacaktır (Buke Okyar ve Öğüt, 2022: 114-115).

Teorisyenlerin (Glaser, Strauss ve Corbin, Charmaz) sunduğu üç farklı ve temel versiyonun ortak karakteristik özellikleri şu şekildedir:

- Araştırmacı zamanla oluşan bir süreç veya eyleme odaklanır. Bu sebeple, bir temellendirilmiş kuram çalışmasında araştırmacının anlamaya çalıştığı belirli bir “eylemler” veya “süreçler” bulunmaktadır. Örneğin ‘siyasi bir partinin programının zaman içerisindeki gelişmesi’ veya ‘nitelikli öğrenciler yetiştirmek için meslek liselerinin rolü’ gibi süreçler olabilir.

- Araştırmacı ek olarak, son tahlilinde süreç veya eyleme yönelim bir kuram oluşturmaya çalışır. Elbette çalışılan konuyla alakalı literatürde çok fazla çalışma yer almış olabilir, fakat buradaki amaç konuyla ve süreçle alakalı özgün bir teoriye ulaşmaktır. Örneğin bir akademisyenin performansını artıran tekil sonuçlarla, zamanla fakültenin gelişimi sergilenebilir. (Creswell & Brown, 1992).

- *Hatırlatıcı notlar tutma* sayesinde, sahadaki verilerin toplanıp analiz edilmesi sürecinde araştırmacının fikirleri teori oluşturmanın bir uzvu haline gelir. Bu notlar araştırmacının oluşturduğu fikirleri açıklama ve özetleme imkanının doğduğu etkin rolü üstlenir.

²⁷⁸ Teorik doygunluk: Nitel araştırmalarda araştırmacının topladığı verileri kategorileştirmeye tabii tutuktan sonra toplanacak yeni verilerin veya görüşlerin bir yenilik sunmayacağına dair getirdiği kanaat. (Çelik H. & Ekşi Halil (2018). Gömülü Teori, 194, Edam Yayıncılık

• En temel *veri toplama* tekniği bireylerle yapılan mülakatlardır. Görüşmeler yapıldıkça, araştırmacı sürekli ileri geri giderek boşlukları doldurur ve kuramı doyunluğa ulaştırabilme imkanına kavuşur.

• *Veri analizi* açık kategorilerin serpilmesini ve ardından merkezi bir kategori etrafında ilave kategorilerin detaylandırılmasını (eksenel kodlama) takip edebilir. Kategorilerin kesiştiği noktada bir kuram ortaya çıkacak ve bu kuram da hipotezler aracılığıyla sunulabilir nitelikte olacaktır (Strauss & Corbin, 1998).

Özetle temellendirilmiş kuram halihazırdaki bir kuramı test etmeye değil, verilerden yeni bir teori üretme hedefiyle kullanılır; alandan elde edilen veriler kategoriler ve memolar (anımsatıcı notlar) sayesinde soyutlanır ve sistematik biçimde esnek bir araştırma süreci yaratır. Bu süreç oldukça esnek ve araştırmacı açısından toleranslıdır. Araştırma basamakları, verilerin elde edilmesinden kuram üretilmesine kadar ileri ve geri dönüşler içeren döngüsel bir süreci takip eder. Başka bir ifadeyle araştırmanın her safhasında önceki ve sonraki aşamalara geçişi mümkün olur, hatta bu geçişler oldukça önem teşkil etmektedir (Gençoğlu, 2014: 686). Aşağıda bu süreçler ve özellikle verilerin toplanması ve analizine odaklanılacaktır.

2.4. Temellendirilmiş Kuram Araştırması Süreçleri ve Veri Analizi ile Kodlama Süreçleri

Öncelikle araştırmacı araştırma probleminin temellendirilmiş kuram araştırması için uygun olup olmadığı belirlemelidir. Temellendirilmiş kuram, literatürde karşılaşılan kuramların var olan problemi açıklamadığı ve yetersiz kaldığı durumlarda işlevsel olacaktır. Literatürde uygun modellemeler mevcut olsa da, bunlar büyük ihtimalle farklı örneklem ve evrenler üzerinde denenmiş ve geliştirilmiştir. Ayrıca kuramlar mevcut olsa da, araştırma problemini açıklamak da onlar da yetersizdir. Çünkü bu kuramlar araştırmacıyı ilgilendiren konudaki değerli değişken veya kategorilere anlam yükleyemezler. Başka bir deyişle mevcut kuramın insanların öznel deneyimlerini açıklaması gerekebilir ve araştırmacının kendi verileri üzerinden bir teori üretmesi daha tatmin edici bir araştırma yaratacaktır. (Creswell, 2013) Bu anlamda örneklem seçimi bilimsel bir araştırmada önemli noktalardan biridir ve temellendirilmiş kuram çalışmasında geçerli bir sonuca ulaşmak için de oldukça elzem bir durumdur (Günbayı ve Aşkun, 2023: 1682).

Örneklem belirleme ve bu örneklem içerisinde verileri toplama işleminde sonra araştırmacı bir sonraki basamağa, verilerin analizi ve kodlama süreçlerine geçecektir. Temellendirilmiş kuramda bu işleyiş, elde edilen verilerin çözümlenmesi esnası ortaya çıkan gelişmeler ekseninde yönlendirilir. Çözümleme, verilerin karşılaştırılması ve bu veriler etrafında temellendirilip oluşturulan soyut çıkarımlar yardımıyla kategorilerin oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu çözümleme safhasına bazı başlangıç soruları ile elde edilmiş belirli miktarda veri ile başlanır. Sınırlı sayıda olan bu veriler çözümlenir ve ortaya çıkan yönelime göre ikinci dizi veri toplama safhasına geçilir. Çünkü önceden toplanan verilerin ışığında toplanacak ikinci dizi veriler amaca uygun yönlendirilmiş bir biçimde toplanmış olacaktır. Örneklem seçimi, veri toplama ve veri analizinin döngüsel bir biçimde gerçekleştirildiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Buraya kadar ifade ettiklerimizden şu sonuca varılmalıdır; temellendirilmiş kuram çalışmasında çok önemli iki öge vardır. Bu öğelerden ilki kavramsal kategorilerdir, ikincisi ise bu kategoriler arasında kurulacak olacak karşılıklı ilişkilerin serimlenmesidir. Her seferinde bir üst seviye soyutlama amacıyla ulaşılan kategoriler elde edilene kadar en önemli analiz birimi ise anlamlardır. Araştırmacı ham veriler üzerinden değil, verilerin işaret ettiğini düşündüğü anlamlar üzerinden kategorileri oluşturur. Kategoriler, elde edilen anlamların sınıflandırılmasıdır ve her seferinde daha da üst seviyeye çıkarılıp soyutlaştırılır. (Gençoğlu, 2014: 686-687). Bu hiyerarşik safhalarda her alt seviyedeki anlam, üst seviyelerdeki anlamların kavramsal çekirdeğini oluşturur ve onlara işlenebilir bir nitelik kazandırır. Kategorilerin ortaya çıkmasının ardından da bu kategoriler üzerinden ilişkiler kurularak açık bir biçimde tanımlanır (Gençoğlu, 2014: 687).

Araştırmacı araştırma boyunca topladığı veriler hakkında bilgi edinmek için yaratıcı bir biçimde geliştirilmiş stratejiler olarak *memoları* (kuramsal not)²⁷⁹ kullanır. Topladığı bütün verileri ve oluşturduğu kodları *memolar* yazarak ilişkiselleştirir. *Memolar* aslında araştırmacının veriler hakkında kendisiyle yaptığı

²⁷⁹ Memo Writing: Literatürde 'kuramsal not yazımı', 'analitik not yazımı', 'hatırlatıcı not yazımı' olarak Türkçeye çevrilen versiyonları olsa da; bu çalışmada *memo* olarak orijinal haliyle kullanılması daha uygun görülmüştür.

kuramsal konuşmaların kayıtlarıdır. Bu sayede araştırmacı kodlar ve veriler veya diğer kodlarla ilişkileri hakkında teorik çıkarımlarda bulunabilir, ardından da kodları kategorilere yükseltme olanağı bulur. *Memo* araştırmacıya araştırma hakkında daha derinlemesine düşünme fırsatı yaratır (Çelik ve Ekşi, 2015).

Memo 'dan sonra ise, kodlara geçilir. Kodlar, elde edilen verilerin ne hakkında olduğunu tanımlama sürecidir ve araştırmacının elde ettiği verileri incelemesi sonucunda oluşur. Kodlamalar, katılımcıların ne yaptığını ve eylemlerin neden gerçekleştiği, ne ima ettiklerine odaklanır. Kodlama basamağı sahadan elde edilen ilk verilerin ardından başlatılır. Araştırmacı verilere sorular sorarak analitik bir biçimde verileri kodlar ve kategorilerini oluşturur. Özetle, kodlar araştırma sahasında kendiliğinden bulunmaz, araştırmacının yorumuyla geliştirilir. Kodlama işlemi, araştırmacıya esnek ve dinamik bir çalışma tarzı sunar, bu sayede araştırmacı verileri inceleyip parçalara ayırıp analiz edebilme gücüne erişmiş olacaktır. Araştırmacı veri parçalarında neler olduğunu sorgulayarak ve her parça verinin kategorik olarak hangi kısma denk geleceğini tespit ederek verilere yeni bakış açısıyla bakma imkanına da kavuşmuş olacaktır. (Günbayı ve Aşkun, 2023: 1685).

Kodlama işlemi için yürütülen üç farklı analitik prosedür bulunmaktadır: Açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama. Hipotetik dedüksiyon analiz yardımıyla kategorizasyona tabi tutulan veriler kodlanırken belirli bir sıra takip edilmez, eksen kodlama esnasında açık kodlamaya, açık kodlamadan direkt seçici kodlamaya geçişler yapılabilir. Ancak verilerin analiz ve sınıflandırmasında **açık kodlama** ile başlanır. **Açık kodlama**: Verilerin analitik olarak gruplandırıldığı ve araştırmacının yorumlamasına dayalı adımdır. Bu noktada amaç, araştırmacının verileri yorumlamasını kolaylaştırmak ve verilerin işaret ettiği olgulara odaklanmasını sağlamaktır. Veriler parçalara ayrılır, dap bir ekseninde incelenir ve isimlendirilir, ardından da veriler kategorize edilir. Açık kodlama basamağında verilerin her bir parçasına “Bu neyi temsil etmektedir?” , “burada neler oluyor” gibi sorular sorulur. Bu işlem **etiketleme** ismi verilir. Etiketleme işlemi birçok yoldan yapılabilir. Bunlardan ilki satır satır isim/etiket vermek, ikincisi her bir paragrafa isim verip yorumlamak, üçüncüsü ise eldeki görüşme veya dokümanın tamamı üzerinden değerlendirme yapmaktır (Gençoğlu, 2014: 690-691). Açık kodlamanın ardından ikinci kodlama aşamasına geçilir.

İkinci kodlama aşaması **eksen kodlama**'dır. Bu aşamada açık kodlamada elde edilen etiketler ve kategoriler üzerinden ilişkiler kurarak bu etiketler bir araya getirilip yorumlanır. Bir başka deyimle oluşturulan ana kategorilerin alt kategorilerle ilişkilendirilmesi yapılır. Bu esnada kategoriler paradigma modeli olarak isimlendirilen çerçeve içine yerleştirilir (Gençoğlu, 2014: 693).

İkinci kodlamanın ardından üçüncü kodlama olan **seçici kodlama** aşamasına geçilir. **Seçici kodlama** aşamasında, merkezi bir kategori belirlenir ve diğer kategoriler bu merkezi kategoriyle sistematik bir biçimde ilişkilendirilir, ardından da bu ilişkiler değerlendirilir. Bu noktada merkezi kategorinin betimleyici bir hikayesi oluşturulur, ardından bu hikaye bir yol gösterici olarak alınarak merkez kategori kavramsallaştırılır ve alt kategoriler merkez kategoriye bağlanır. Merkez kategorinin belirlenmesi için eldeki bulgulara şu soruların sorulması gerekmektedir: Eldeki ana analitik fikir nedir? Elde edilen bulgular birkaç cümle ile nasıl özetlenebilir? Eldeki tüm eylemler ve iletişimlerle neyle ilişkilidir? Aslında seçici kodlamanın temelleri açık ve eksen kodlamada çoktan atılmış bulunmaktadır. Zira seçici kodlama kısmına gelene kadar kategoriler ve özellikleri çoktan belirlenmiş olur. Geriye kategorilerin merkezi bir kod etrafında birleştirilip bütünleştirilmesi kalır. Araştırmanın başından beri tutulan *memolar* sayesinde, sürekli kodlamalar arasında da geçişler yaparak, nihayetinde araştırmacı için araştırılan fenomen hakkında belirli bir teori geliştirme imkanı doğar. Teori oluşturma eylemleri görmeyi, aralarında bağlantılar kurmayı ve haklarında sorular sormayı da teşvik edecektir. Teorinin içeriğinin nasıl oluşturulduğu, araştırma yapılan örnekte nelere ulaşıldığına bağlı olarak değişir. Teorileştirme sayesinde temele inilir, bu sayede araştırmacı hayatın özünü deneyimlemiş olur ve yeni sorular ortaya atar (Günbayı ve Aşkun, 2023: 1688-1689).

Bu noktada daha önce değindiğimiz teorik doygunluğa yeniden değinmek faydalı görünmektedir. Temellendirilmiş kuram çalışmalarında teorik doygunluğun gayesi, oluşturulan teorinin tüm kavram ve kategorilerini yoğun bir biçime ulaştırmaktır. Bu durum diğer nitel araştırma desenlerinde uygulanan ve örneğin ideal olarak yeni bilgi üretmediği noktaya kadar devam edildiği doygunluktan farklıdır. Buradaki doygunluktan kasıt aynı örüntüyü tekrar eder bir biçimde görmek değildir. Araştırmacının elde ettiği

kategoriler dışında yeni bir teorik kategori üretilmesine ihtiyaç duyulmaması haline erişimidir (Günbayı ve Aşkun, 2023: 1688-1689). Temellendirilmiş kuram çalışmalarında doygunluk tam da bu sebeple teoriktir çünkü varılan teorinin doygunluğuna bağlıdır, teori ise çekirdekteki kategoriye dayanır. Okuyucunun doygunluk noktasındaki bu ayrımı detaylıca fark edebilmesi için temellendirilmiş kuram çalışmasında araştırmacı teorik doygunluğa hangi noktada ulaştığını açık bir biçimde vurgulamalıdır.

3. FENOMENOLOJİ VE TEMELLENDİRİLMİŞ KURAM (GROUNDED THEORY) ARASINDAKİ İLİŞKİYİ TARTIŞMAK

3.1. Temellendirilmiş Kuram ve Fenomenoloji Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Nitel araştırma desenlerinden olan temellendirilmiş kuram ve fenomenolojik yöntemin her ikisi de sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Her iki yöntemin de başlıca amacı, toplumsal realiteyi anlamak ve toplumsal yapıların hangi anlamlar bağlamında üretildiğini sorgulamaktır. Ancak bu amaca ulaşmanın yolları ve her iki yöntemin temel sayıltıları farklılık göstermektedir.

Temellendirilmiş kuram deseni özellikle sahadan veri toplanması sürecinde işlevsel olan ve sonuçta teorik ve açıklayıcı bir model üretmeyi hedefleyen bir yöntemdir. Temellendirilmiş kuram çalışması yapan araştırmacılar belirli bir olgu veya konuda veri topladıkları esnada, sürekli bu verileri ilişkilendirip kategorize ederek yeni bir açıklayıcı teori üretmeyi hedeflerler. Temellendirilmiş kuramın ilk göze çarpan özelliği, veri toplama analiz süreçlerinin birbiriyle eş zamanlı yürütülüyor olmasıdır. Bu durum, araştırmacının henüz veri toplarken teorik alt yapıyı hazırlamasına imkan tanır. Bu süreç ise, araştırmacının esnek ve dinamik bir biçimde araştırmaya dahil olmasına olanak verir.

Fenomenolojik yöntem ise, özellikle bireylerin bir konudaki yaşadıkları deneyimlere ve bu deneyimlere yükledikleri öznel anlamlara odaklanır. Bu deneyimlerin özünü ortaya çıkarmaya çalışan fenomenolojik yöntemde araştırmacı, katılımcıların deneyimlerini bizzat ve derinlemesine anlamaya çabalar ve bu deneyimlerin ışığında üretici temel yapı ve temaları göstermeye çalışır.

Her iki yöntemin benzerliklerine bakıldığında; iki yöntemin de nitel bir doğaya sahip oldukları ve sosyal bilimlerdeki ilk bakışta fark edilmesi ve anlaşılması zor olguları anlamaya çalıştıkları görülebilir. Her iki yöntem de araştırma katılımcılarının deneyimlerini, bu deneyimlere bakış açılarını ve bu deneyimlerle ilgili sahip oldukları anlamları keşfetmeyi amaçlar. İlâveten her iki yöntem de veri toplama süreçlerinde araştırmacıya esneklik sunar ve ortaya çıkan veriler ışığında araştırmacının tüm süreci yeniden şekillendirmesine imkan tanır.

İki yöntemin farklılıklarına bakıldığında ise; temellendirilmiş amaç olarak teori geliştirmeye odaklanırken, fenomenolojinin amacı daha çok insan deneyimlerinin özünü anlamaya yöneliktir. Temellendirilmiş kuramda veri analizi ve teori oluşturma süreci eş güdümlü yürütülürken, fenomenolojik yöntem de veri analizi tüm deneyimlere ulaşıldıktan sonra araştırmacının bu deneyimleri ve katılımcıların deneyimler hakkındaki fikirlerini yorumladığı betimsel bir analiz yardımıyla sonuçlanır. Ayrıca temellendirilmiş kuram daha geniş bir veri kümesinden genel geçer bir teori üretmeye çalışırken, fenomenoloji daha küçük ve homojen bir örneklem kümesi üzerine derinlemesine analizler yapar.

İki araştırma yöntemi arasındaki başka bir farklılık ise metodolojik noktadaki yaklaşımlardır. Fenomenolojide araştırmacı daha sübjektif bir duruş sergileyerek deneyimleri dikkate alıp analiz ederken; temellendirilmiş kuramda araştırmacı daha objektif bir duruşa sahip olmalıdır, bu sayede özgün bir teori geliştirecektir.

İki yöntem arasındaki farklılığın bir diğer boyutu da, araştırma süreci boyunca kullanılan veri toplama teknikleridir. Fenomenolojik bir araştırmada araştırmacı verilerini genellikle katılımcılarla yaptığı derinlemesine görüşmeler, anlatılar ve bireylerin kendi deneyimlerine dair yazılı ve sözlü ifadelerden toplarken, temellendirilmiş kuramda araştırmacı verilerini daha geniş bir yelpazeden toplar; bunlar arasında görüşmeler, katılımcı gözlemler, doküman analizleri ve diğer nitel veri toplama teknikleri yer alabilir. Bu açıdan temellendirilmiş kuram çalışmalarında veri toplama teknikleri daha esnek ve çeşitlidir, fenomenolojide ise daha dar bir veri toplama süreci izlenir.

3.2. Yöntemlerin Felsefi, Ontolojik ve Epistemolojik Temeller Bağlamında Mukayesesi

Temellendirilmiş kuram ve fenomenolojik yöntem birbirlerinden epistemolojik ve ontolojik temelleri bakımından farklılık gösteren iki nitel araştırma desendir. Bu farklılıkların temelinde nasıl ortaya çıktıkları, hangi felsefi çatılar üzerine inşa edildikleri ve yöntemi kullanan araştırmacının bilgiyi nasıl tanımlayıp bilgiye nasıl yaklaştığı gibi hususlar bulunmaktadır. Bu bağlamda iki deseni ontolojik ve epistemolojik perspektiflerden değerlendirerek, hangi felsefi temellere dayandıklarını ve bu felsefi temellerin iki yöntemin doğasını nasıl etkileyip şekillendirdiğini incelemek gerekli görülmektedir.

Ontolojik açıdan, temellendirilmiş kuram sosyal yapısalcılığa dayanan bir tutum sergiler. Sosyal yapısalcılık, toplumsal realitenin bireylerin karşılıklı etkileşimler ve toplumsal süreçler yoluyla inşa edildiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda temellendirilmiş kuramda bireylerin etkileşimleri ve bu etkileşimlerden doğan anlamların sosyal yapıdaki yeri oldukça önemlidir, nihayetinde de bu gerçeklikle alakalı bir teori üretme girişimi ise sosyal yapısalcılıkla örtüşür. Fenomenolojik yöntem ise, ontolojik köken olarak varoluşçuluğa ve 'öz' cülüğe dayanır. Varoluşçuluk, her bireyin öznel deneyimler ve bu deneyimlerin birey üzerinde bıraktığı izler aracılığıyla anlamların yaratıldığını savunur. Fenomenoloji bireylerin dünya ile ilişkilerini ve bu ilişkilerin bireyler üzerinde bıraktıkları etkileri öğrenmeye ve deneyimlerin özüne ulaşmaya çalışır. Bu yöntem, dış dünyadan bağımsız olarak bireysel tecrübeleri dinleyip anlamaya çalışır.

Epistemolojik olarak temellendirilmiş kuram pragmatizm ve sembolik etkileşimcilik akımları ile ilişkili bir şekilde gelişmiştir. Pragmatizm bilgiye ulaşmada en geçerli yolun pratik sonuçlara dayanan ve gerçekliği anlamaya yönelik olduğunu vurgular. Bu epistemolojik yaklaşımı benimseyen temellendirilmiş kuram, teori oluşturma sürecinde verilerin analizine büyük önem verir. Sembolik etkileşimcilik ise, bireylerin toplumsal dünyaya dair anlam üretme sürecinin toplumsal etkileşimler aracılığıyla mümkün olduğunu savunur. Temellendirilmiş kuram bu epistemolojik çerçeve içerisinde, etkileşimlerin ortaya çıkardığı anlamları analiz ederek bu anlamların toplumsal yapıdaki yerini ve etkisini araştırır. Fenomenoloji ise; epistemolojik anlamda daha subjektif bir bakış açısı sergiler ve bireyin zihninin dünyayla ilişkisini merkeze alır. Fenomenoloji, bilgiye ulaşma yolunda bireyin öznel deneyimlerini ve bu deneyimlerin bireysel yorumlarının ne denli önemli olduğuna vurgu yapar. Fenomenoloji nesnel bir gerçeklikten ziyade, bu gerçekliğin öznel bilinçlerdeki yansımalarına önem verir ve bunun üzerinde durur.

Ontolojik ve epistemolojik temeller açısından karşılaştırıldığında temellendirilmiş kuram ve fenomenolojik yöntem arasındaki farklılıklar, her iki yöntemin sosyal bilimlerde nasıl farklı perspektifler sunduklarını gösterir. Temellendirilmiş kuram, sosyal yapısalcı bir bakış açısıyla sosyal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini anlamaya çabalarken, fenomenolojik yöntem bireylerin deneyimleri aracılığıyla toplumsal gerçekliğin bireylerin zihinlerinde nasıl yansıdığını ortaya koymaya odaklanır. Her iki yöntemin felsefi temellerine bakılarak, sosyal bilimlerde yöntem olarak nasıl kullanıldıkları ve araştırmacılara ne tarz sorular sordurdukları anlaşılabilir.

3.3. Her İki Yöntemin Veri Toplama Yöntemleri ve Uygulama Süreçlerinin Karşılaştırılması

Veri toplama yöntemleri ve uygulama süreçleri, temellendirilmiş kuram ve fenomenoloji arasında belirgin farklar gösterir. Her iki yöntem de nitel veri toplama tekniklerine dayanmakla birlikte, odaklandıkları veri türleri, veri toplama sürecinin esnekliği ve araştırmacının bu süreçteki rolü açısından farklılıklar sergiler.

Temellendirilmiş kuram, veri toplama sürecinde esnek bir yaklaşım benimser. Araştırmacı, verileri toplarken aynı zamanda verileri analiz eder ve bu analiz süreci, araştırma sorularının evrilmesine ve yeni soruların ortaya çıkmasına yol açar. Bu yöntemde, veri toplama ve analiz süreci döngüsel bir yapıdadır; yani, elde edilen her yeni veri parçası, teoriyi geliştirme sürecine katkıda bulunur. Araştırmacı, veri toplama sürecinde genellikle derinlemesine mülakatlar, gözlemler ve doküman analizleri gibi nitel veri toplama tekniklerini kullanır. Temellendirilmiş kuramda, teorinin verilerden türetilmesi gerektiği için, veri toplama süreci boyunca teorik örnekleme yapılır. Bu, araştırmacının başlangıçta belirlediği katılımcılarla sınırlı kalmadığı, yeni veriler ışığında yeni katılımcılar seçebildiği anlamına gelir.

Fenomenoloji ise, veri toplama sürecinde daha yapılandırılmış bir yaklaşım izler. Bu yöntemde, araştırmacı, bireylerin deneyimlerinin özünü anlamaya odaklanır ve bu nedenle veri toplama süreci genellikle

daha derinlemesine mülakatlarla sınırlıdır. Fenomenolojik araştırmalarda, araştırmacı, katılımcıların deneyimlerini ayrıntılı bir şekilde tanımlamalarını sağlar ve bu deneyimlerin altında yatan özleri ortaya çıkarmaya çalışır. Veri toplama sürecinde, araştırmacı, katılımcıların yaşadıkları deneyimlere dair derinlemesine bir anlayış geliştirmek için genellikle açık uçlu sorular kullanır. Fenomenolojide, veri toplama süreci, katılımcıların deneyimlerinin derinliğini keşfetmeye yönelik olduğu için genellikle yoğun bir analiz süreci gerektirir. Bu nedenle, temellendirilmiş kuramda veri toplama süreci daha esnek ve dinamik bir yapıdayken, fenomenolojide bu süreç daha sabit ve yoğun bir yapıdadır.

Bu bölümde, temellendirilmiş kuram ve fenomenoloji arasındaki ilişkiler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Her iki yöntem de nitel araştırma yöntemleri arasında yer almakla birlikte, temel amaçları, veri toplama süreçleri, analiz teknikleri ve felsefi, ontolojik, epistemolojik temelleri açısından belirgin hem farklılıklar hem de benzerlikler göstermektedir. Temellendirilmiş kuram geniş çaplı teoriler üretmeye odaklanırken, fenomenoloji bireysel deneyimlerin derinliğini anlamaya yönelik bir yaklaşım sergiler. Bu bağlamda, her iki yöntemin de sosyal bilimlerde sağladığı katkılar ve sunduğu perspektifler, araştırmaların niteliğini ve elde edilen bulguların kapsamını belirlemede önemli rol oynamaktadır. Artık buraya kadar verilenlerden hareketle, aşağıda çalışmanın ulaştığı sonuç tartışılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eldeki çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım ve temellendirilmiş kuram mukayesesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. İlk bölümde fenomenolojik yaklaşım irdelenmiş, ikinci bölümde temellendirilmiş kuram analiz edilmiştir. Daha sonra bir önceki tartışma bölümünde her iki araştırma deseninin benzerlik ve farklılıkları sırayla verilmiştir. Böylece çalışmanın sonuç bölümünde, mevcut literatür ışığında analiz edilen bulgulardan elde edilen bulguların sonuçları bu bölümde verilecektir.

Fenomenoloji ve temellendirilmiş kuram desenlerinin her ikisi de nitel araştırma tekniklerini kullanır. Fakat temellendirilmiş kuramda teknikler daha esnek ve dinamikken, fenomenolojide daha sabit ve özü anlamaya yönelik sabit odaklıdır.

Her iki araştırma deseninde de araştırmacı aktif bir rol üstlenir. Fakat temellendirilmiş kuramda yapılan sürekli kodlamalar ve memolar dolayısıyla, araştırmacı daha esnek ve dinamikken, fenomenolojide daha statik ve anlamaya odaklıdır. Her iki araştırmada da veriler derinlemesine analize tabi tutulur. Ancak temellendirilmiş kuramda veriler, döngüsel ve dinamik şekilde incelenirken, veriler kodlama sürecinde döngüsel olarak incelenirken, fenomenolojide veriler daha sabit ve derinleştirmek amacıyla analiz edilir.

Fenomenoloji ve temellendirilmiş kuram desenlerinin her ikisinde de temalar veri organizasyonu aracılığıyla çıkartılsa da, temellendirilmiş kuramda bu organizasyon çok aşamalı ve döngüselken, fenomenolojide amaca yönelik olduğu için az aşamalı kodlamaca sürecinde gerçekleştirir. Her iki desen de sonuçlardaki geçerliliğe çok önem verir. Aksi bir bilimsel araştırma da mümkün sayılamaz. Fakat temellendirilmiş kuramda geniş çaplı teorik genellemelere varılmaya çalışılırken, fenomenolojide bireysel deneyimlere yönelik daha düşük geçerliliğe sahip verilere ulaşılır. Buradaki geçerlilikten kastımız, genellenebilirliktir.

Temellendirilmiş kuram ve fenomenoloji arasındaki benzerlik ve farklılığı dair başka bir nokta ise; her iki araştırma deseni de raporlaştırma amacını derinlemesine incelemelerle garanti altına alsa da, temellendirilmiş kuram önceki araştırmalardan ayrı olarak genişlemeye ve teori üretmeye, fenomenoloji ise araştırılan fenomeni derinleştirmeye odaklanır.

İki araştırma desenimizin metodolojik farklılık ve benzerliklerini inceledikten sonra, araştırmanın amacına uygunluğu açısından şu sonuçlara varılabilir: Ünlü *varoluşçu* filozof Soren Kierkegaard *Ya/Ya da* isimli eserine pişmanlık duymak üzerine konuşarak başlar. Bir insanın evlense de pişman olacağını, evlenmese de pişman olacağını, okul okusa da pişman olacağını, okumasa da pişman olacağını vurgulayarak insanın yapacağı her ikili seçimde seçeneklerin ikisinin de onu tatmin etmeyeceğini savunur (Kierkegaard, 2020: 89). *Ya/ya da* isimli eserin felsefeye en büyük etkisi, insanın sürekli bir seçim yapma zorunluluğunda bulunduğu gerçeğidir. Bu metaforunda da görüldüğu üzere; bir araştırmacı için zorluğu yaratan en büyük engel araştırma yapmaya başlamadan önce, henüz araştırma problemini dahi sormadan “Acaba halihazırdaki araştırma

yöntemlerinden hangisi kullanacağım?” sorusunu sormasıdır. Çünkü araştırmacının bir seçim yapması gerektiği ve var olan yöntemlerden yalnızca birinin geçerli sonucu vereceği iddia edilecektir. Oysa yukardaki tartışmalardan da anlaşılacağı üzere, ‘ya/ya da’ seçimi yapıp, seçimi uyguladıktan sonra ‘acaba diğer yöntem araştırmam için daha doğru sonuçlar mı verecekti?’ düşüncesi yerine, daha uygun bir seçim tavsiye edilmelidir. Bu ise şuan karma desenlerin de temel argümanlarından biri olan ‘hem/hem de’dir. Nihayetinde, araştırmacı eğer öznel dünyaların yapıyla nasıl iç içe geçtiğini ve toplumsal gerçekliğin gündelik hayatta nasıl tekrar tekrar yeniden üretildiğini anlamak istiyorsa, elindeki tek yöntemle, örneğin fenomenolojiyle bunu başaramayabilir. Nitekim fenomenolojiyle temellendirilmiş kuram arasındaki farkların tartışıldığı bu çalışmada, farklılıklarının yanında epistemolojik ve ontolojik anlamda benzer yanlarının da olduğunu gösterilmiştir.

Tüm bunlardan hareketle varılan sonuç; nitel araştırmaların birbirlerinden keskin bir sınırla ayrılmadığı gerçeğidir. Araştırmacıların varmak istediği araştırma sonucu, farklı beklentilerle inşa edilse de, yöntem olarak fenomenolojideki gibi daha bireysel, temellendirilmiş kuramdaki gibi daha yapıyla ilişkili verilerden yola çıkılsa da, varmak istenilen nokta toplumsal olana yönelik belirli açıklamalar getirme gayretidir. Sosyal bilimciler, Dilthey’den beri açıklama/anlama tartışması içerisinde sürüklenip gitmekte, anca Bourdieu’nun da pejoratif şekilde Freud’un bir benzetmesine atıf yaparak belirttiği gibi; “metodoloğların şuan ki tavrı, sürekli gözlüklerini silip ama asla gözüne takmayan histerik hastalara benzer”.

O halde varılan ilk nokta olarak, şunu söylemek mümkün gözükmektedir; metodolojik dikotomiler aşılmalı, araştırmalar araştırma problemi ekseninde ve araştırma desenleri arasında uzlaşmacı bir tutumla yürütülmelidir. İkinci nokta ise, bir araştırmada araştırma problemine uygun yöntemin seçilme zorluğunu aşabilmek için, yöntemlerin felsefi ve metodolojik geleneğine hakim olmak gerekmektedir. Bu bağlamda eldeki çalışma; Türkçe literatürde nitel araştırmaları karşılaştıran ve benzerliklerinin ne olduğunu sunan çalışmaların yok denecek kadar azlığından hareketle, iki farklı araştırma deseni arasındaki farklara hakim olamayan bir araştırmacı, metodolojik olarak sürekli bir kaygı hali yaşayabilecektir. Bu kaygıların azalması için daha fazla yöntemlerin çalışılması gerekliliği vardır. Bu anlamda araştırma desenleri arasında mukayeseler yapan çalışmaların literatürde daha çok çalışılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Araşan, A. (2021). “Sosyal Bilimlerde Çelişkisiz ve Sınırlanmayan Bir Betimleme İçin Hermenötik Fenomenoloji: Yöntembilim ve “Orman Yolu””. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(3): 268-306.
2. Buke Okyar, İ. ve Öğüt, S. (2022). “Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örnekleme”. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14): 109-132.
3. Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri-Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni-*. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (çev.). Siyasal Kitabevi: Ankara.
4. Çelik Hilal, Ekşi Halil (2018). *Nitel Desenler: Gömülü Teori*. EDAM Yayınları: İstanbul.
5. Husserl, E. (2020). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*. Tomris Mengüşoğlu, (çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
6. Erbaş, H. (1992). “Sosyolojide Fenomenoloji”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, 14: 159-166.
7. Gençoğlu, A. Y. (2014). “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”. *Tarih Okulu Dergisi*, 7 (XVII): 681-700.
8. Güleröğlu, S. (2023). “Husserl’in Fenomenolojisinde Hakikat Arayışı ve Yöntem Sorunu”. *Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Denizli.
9. Günbayı, İ. ve Aşkun, V. (2023). “... Or A Roadmap for Using Grounded Theory”. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 24(3): 1671-1697.
10. Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*. Hüsamettin Arslan & Bekir Balkız, (çev.) Paradigma:İstanbul

11. Hacımuratoğlu, E. (2023). “Fenomenoloji ve Analitik Felsefe”. *Felsefe Arkivi*, 59: 78-96.
12. Kierkegaard, S. (2020). *Ya / Ya da*. Nur Beier, (çev.). Alfa Felsefe: İstanbul
13. Kırıl, B. (2021). “Nitel Araştırmada Fenomenoloji Deseni: Türleri ve Araştırma Süreci”. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research In Education and Teaching*, 10(4): 92-103.
14. Kockelmans, J. J. (2007). “Edmund Husserl ve Fenomenoloji”. *Cogito*, 50: 111-141.
15. Öğütle, V. S. (2013). *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi*. Ayrıntı Yayınları: Ankara
16. Yalçın, H. (2022). “Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2): 213-232.

(39)

Prof. Dr. Hasan LATİF²⁸⁰

**İŞGÖREN PERFORMANSI DEĞERLENDİRMELERİNDE SONUÇLARIN ÇOK YÖNLÜLÜĞÜ
VE PSİKOLOJİK ETKİLER: BİR ÖRNEK OLAY ÜZERİNDEN İNCELEME**
*MULTI-DIRECTIONALITY OF RESULTS AND PSYCHOLOGICAL EFFECTS IN EMPLOYEE
PERFORMANCE APPRAISAL: A CASE STUDY*

ÖZ

Bu makale, işgören performansı değerlendirmelerinin tek sonuçlu bir konu olamayacağı öngörüsünden yola çıkılarak hazırlanmış ve konu ikilemleri ortadan kaldırabilir nitelikte bir örnek olay üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan kaynakları yönetimi (İKY), Performans değerlendirmeleri, Yönetici, İşgören, Örnek olay.

ABSTRACT

This article was prepared based on the assumption that employee performance appraisal cannot be a single outcome, and the subject was examined through a case study that can eliminate dilemmas.

Keywords: Human resources management, Performance evaluations, Manager, Employee, Case study.

GİRİŞ

Performans değerlendirmeleri konusu önce ABD’de ortaya çıktı. 1940’lı yıllarda ABD şirketlerinin %60’ı iřęören performansını değerlendirmelerini ödöl dağıtmak için kullanılmıştır (Cappelli & Tavis, 2016). Fransa ve Almanya ise, ABD modellerini kullanmaktan ziyade özgün performans değerlendirme sistemlerini geliştirmiştir (Chardenot-Fradin, 1996; Engwall & Kipping, 2006). Performans değerlendirmeleri son zamanlarda bazen önemi artan, ama daha ziyade önemini yitiren (“İnsan Odaklı Çevik”, t.y.) bir konu olmuştur. Bu makale, iřęören performansı değerlendirmelerinin tek sonuçlu bir konu olamayacağı öngörüsünden yola çıkılarak hazırlanmış ve konu, değerlendiricilerin ikilemelerini ortadan kaldırabilir nitelikte bir örnek üzerinden incelenmiştir.

ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Örnek olaylara hem teorisyenler ve hem de uygulamacılar (pratisyenler) sık sık ihtiyaç duyarlar ve başvururlar. Bir örnek olay, eğitsel mesaja sahip bir hikâyedir (Herreid, 2007, s.27). Örnek olay yöntemi, karar becerilerini geliştirir, gerçek yaşamın sorunlarıyla uğraşmayı öğretir. Olayın ortasındakiler, daha fazla öğrenme fırsatını bulurlar. Örnek olay, bir öğrenme yöntemidir. Bir çok insanın birlikte tartişması sayesinde sözlü iletişim becerilerinin gelişmesine yardımcı olur. Örnek olaylar, ikilemeli koşullara karşı koyma ve farklı yolları bulma olanağı sağlar.

Bir örnek olay çalışması, tek bir olayın karmaşıklığını anlamaya yöneliktir. Bir örnek olay çalışması genellemeye izin vermese de, artarak yayılması, teorinin oluşmasına önemli katkılar sağlar (Eisenhardt, 1989). Örnek olay incelemeleri, sosyal bilimler alanında gerekli ve bazı önemli araştırma konuları için yeterli ve diğer yöntemlerle kıyaslandığında sosyal bilimler araştırma yöntemleri arasında iyi bir yöntemdir (Flyvbjerg, 2006, p.241).

Bu araştırma, bir sigorta işletmesinde belli bir dönemde cereyan eden performans değerlendirme sürecini örnek olarak seçmiştir. Örnek olayla ilgili bilgiler, mülakat yoluyla iřęörenlerden elde edilmiştir.

ÖRNEK OLAYIN HİKÂYESİ

Bu araştırma, hizmet iş kolunda faaliyet gösteren bir sigorta şirketinde farklı birimlerde görev yapan oniki iřęörenle mülakat yoluyla yapılmıştır. Araştırma 2022 yılının Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

Sigorta şirketi örgüt şemasında genel müdüre bağlı genel müdür yardımcılıkları (GMY) ve her GMY’ye bağlı birim yöneticileri bulunmaktadır. Birim yöneticilerine bağlı tüm iřęörenler için performans değerlendirmeleri yılda bir kez yapılmaktadır. Performans değerlendirmelerinde teknolojidenden yararlanılmakta olup, şirketin kendi yazılım platformu bulunmaktadır. Değerlendirme sonuçlarına göre, iřęörenlerin %50’si performans ödölü almaktadır, bunun da rekabetçi ortamı desteklediğine inanılmaktadır.

Bu işletmede performans değerlendirmelerinin amacı; 1- iřęörenlerin sorumluluklarının, amaçlarının ve davranışlarının belirlenmesi, 2- İřęörene beklentileri anlatmak, 3- Takımların motive edilmesi, 4- İşbirliği yapmak, 4- Katılımı sağlamaktır.

Performans değerlendirmelerinde, önce iřęören özgün yazılım sistemi üzerinden kendisini puanlar. Değerlendirmeler bir hafta sürer. Daha sonra tüm değerlendirmeler dijital sistemden birim müdürüne iletilir. Bu arada, iřęörenler arasında yaygın eğilim, kendine tam puan vermek şeklindedir. Fakat, iřęörenin özdeğerlendirmesi çok da önem taşımaz. İşletmede standart puanlandırma tekniği kullanılmaktadır. Bu teknikte iřęören, başarıyı belirleyen temel (iletişim, takım çalışması, veri çözümleme vs.) ve işlevsel (Stres yönetimi, yönergelere uyum, zaman yönetimi vs.) beceriler açısından değerlendirilir. Değerlendirmeler beş seçim noktasına (ok yetersiz - Yetersiz, Ortalamanın altı -Normal, ortalama - Yeterli, ortalamanın üstü - çok iyi) göre yapılır. Nihai puanlamayı birim müdürü yapar ve her bir performans kriterini tek tek yorumlar. Yapılan değerlendirme dijital sistem üzerinden iřęörene iletilir. İřęören nihai puanını değiştiremez, sadece yorumlayabilir. Süreç böylece tamamlanmış olur.

İřęörenlerin performans puanlarını öğrenmelerinin ardından olaylar şöyle gelişir: Puanlarından memnun olan iřęörenlerin oranı %30 civarındadır. Memnuniyetsiz iřęörenler önce birim içerisinde diğer iřęörenlerin puanını öğrenme girişiminde bulunurlar ve öğrenirler. Puanları sorgulanan iřęörenler daha fazla

performans puanı almışsa bunu kabullenmek kolay olmaz. Memnuniyetsiz işğörenler arasında gerginlik, hayıflanma, yakınma, pişmanlık, huzursuzluk, mutsuzluk gibi psikolojik etkiler kendini göstermeye başlar. Performans ödölü alamayan ve elde ettiği performans ödölüyle yaptığı işin miktarını karşılaştıran işğörenler arasında, yöneticilere yönelik eleştiriler "... bu performans ... iş yapılmaz!..." vbg. sözlerle ortada dolaşmaya başlar.

Memnuniyetsiz işğörenler sadece kendi birimindeki işğörenlerle değil, diğer birimlerde görev yapan işğörenlerle de kendini kıyaslama yoluna gider. Maksat, performans değerlendirmelerinde, kendi birim yöneticisiyle diğer birim yöneticisi arasındaki farkı anlamaya çalışmaktır. Birim müdürlerinin puanlamada farklı tutumlar sergilediklerine dair yorumlarda bulunulur. Bu Őikayetler uzun sürer, hatta diğer performans dönemine kadar aralıklı olarak dile getirilir.

Şirketin performans ve ödöl sisteminin genel olarak; çalışanlar arasında anlaşmazlığa, işe bağlılığın azalmasına, birimler ve ast - üst arasında çatışmaya, iş arkadaşlığında sorunlara, iş düzeninin aksamasına yol açtığı tespit edilmiştir.

Şirketin performans ve ödöl sistemi belli ölçüde bazı işğörenlerde ödöl alabilmek için daha aktif hale gelmesini, eğitimlere katılımın artmasını ve kurallara uymayı sağlamıştır.

SONUÇ

Youndt ve diğerlerine göre (1996), insan kaynaklarının en iyi veya en yararlı uygulamaları konusunda araştırmacılar arasında bir uzlaşı olmadığı gibi, araştırmacılar arasında performans değerlendirmelerine önem atfeden çok azdır. Son yıllarda performans değerlendirmeleri işletmede sonuçları çok tartışılan, çatışmacı, yararından ziyade sakıncaları öne çıkan bir uygulamaya dönüşmüş görünüyor. Hizmet iş kolundan elde ettiğimiz bir işletme örnek olayı da bu sonucu destekler görünüyor. Guest (2011), İK yönetiminin işletme performansına olan katkısı hususunda devam eden kuşkularının varlığından söz etmişti. Bir İKY faaliyeti olarak performans değerlendirmelerinin nihai hedefi de işletme performansını artırmak olmalıdır. Bu hedefe ulaşabilmek için, ölçme hatalarını ortadan kaldırmak, performans değerlendirmelerini sosyal ve psikolojik bağlamda yeniden düşünmek ve tasarlamak gereklidir. Aksi takdirde işğören performansı değerlendirmelerinin çatışmacı sonuçlarının önüne geçilmesi imkânsız olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Cappelli, P., & Tavis, A. (2016, October 1). The Performance Management Revolution.
2. Harvard Business Review. <https://hbr.org/2016/10/the-performance-management-revolution>
3. Chardenot-Fradin, O. (1996). L'évaluation des performances. *Autres Temps*, 51(1), 23–25. <https://doi.org/10.3406/chris.1996.1890>
4. Eisenhardt K. M. (1989). *Building Theories From Case Study Research*, The Academy of Management Review, Volume: 14, Issue: 4, ss. 532-550.
5. Engwall, L., & Kipping, M. (2006). Management education, media and consulting and the creation of European management practice. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 19(1), 95–106.
6. Flyvbjerg B. (2006). *Five Misunderstandings About Case-Study Research*, Qualitative Inquiry, Sage Publications, Volume 12 Number 2, ss. 219-245
7. Guest, D. E. (2011). Human resource management and performance: Still searching for some answers. *Human Resource Management Journal*, 21(1), 3–13. <https://doi.org/10.1111/j.1748-8583.2010.00164.x>
8. Herreid C. F. (2007). *Start with a story: the case study method of teaching college science*, NSTA press, USA, s. 27.
9. İnsan Odaklı Çevik Performans Yönetimi. (t.y.). Harvard Business Review. <https://bluesyemre.files.wordpress.com/2021/09/performans-yonetimi-insan-odakli-cevik-performans-yonetimi.pdf>

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2024; Ay: Eylül; Cilt: 16/YAZ, Sayı: 63

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2024; Month: September; Volume: 16/SUMMER, Issue: 63

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

10. Youndt, M. A., Snell, S. A., Dean, J. W., & Lepak, D. P. (1996). Human Resource Management, Manufacturing Strategy, and Firm Performance. *Academy of Management Journal*, 39(4), 836–866.

(40)

Yunus BECİT²⁸¹; Doç. Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĐLU²⁸²
SOSYAL MEDYA ÖRGÜTLENMESİNİN MARKA KRİZİ ÜZERİNE ETKİSİ: TRENDYOL
KONULU X PAYLAŞIMLARI VE ETKİLEŞİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ORGANIZATION ON BRAND CRISIS: AN INVESTIGATION ON
TRENDYOL THEMED X POSTS AND INTERACTIONS

ÖZ

Artan platform ve kullanıcı sayısı ile çevrimiçi etkileşimin de giderek arttığı sosyal medya, kullanıcılarına içerik paylaşma ve sürekli iletişim halinde bulunma gibi imkanlar sunmaktadır. Sosyal medyanın büyüyen etkisi sebebiyle platformlarda bireysel kullanıcıların yanı sıra markalar, haber kanalları, sendikalar, resmî kurumlar gibi geniş bir yelpazede farklı kullanıcı tipleri varlık göstermektedir. İnteraktivite ve bilgi akışının yüksek olduğu X (eski adıyla Twitter) platformu da doğası itibarıyla hem bireysel hem de örgütsel kullanım konusunda çeşitli faydalar sunmaktadır. Trendyol'un 2023 yılında karşılaştığı üç önemli marka krizinin hızlı bilgi yayılımı, geniş kitle erişimi, hashtag (#) kullanımı, medya ve kamuoyu etkisi yaratma gibi örgütsel hareketi destekleyecek faydalar sağlayan X platformunda yansımalarını inceleyen bu araştırma, platform üzerinde yapılan paylaşımların kriz ve kriz süreci üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Karma içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilen bu araştırmada yüksek etkileşime sahip paylaşımlar analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucu, kriz anlarında sosyal medyada sağlanan örgütlenmenin, kriz bilinirliğini artırdığını, kamuoyu oluşturduğunu ve kriz çözümlerine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, sosyal medya, X, Twitter, marka, Trendyol.

ABSTRACT

With the increasing number of platforms and users, social media, where online interaction is increasing, creates spaces for users to share content and be in constant communication. Due to the growing influence of social media, a wide range of different types of users such as brands, news channels, trade unions, government agencies, as well as individual users are present on these platforms. The X (formerly Twitter) platform, with its high level of interactivity and information flow, inherently offers various benefits for both individual and organizational use. This study examines the reflections of the three major brand crises Trendyol faced in 2023 on the X platform, which provides benefits to support organizational action such as rapid information dissemination, wide audience reach, hashtag (#) use, media, and public opinion impact, and reveals the effects of the posts made on the platform on the crisis and the crisis process. In this research, which was conducted with the mixed content analysis method, posts with high interaction were analyzed. The result of the research reveals that the organization provided on social media in times of crisis increases visibility, contributes to crisis solutions, and creates public opinion for the brand.

Keywords: Crisis, social media, X, Twitter, brand, Trendyol.

²⁸¹ ORCID: 0000-0003-1349-0873; İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ Yüksek Lisans öğrencisi.

²⁸² ORCID: 0000-0002-6837-9649; İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ/İŞLETME FAKÜLTESİ/LOJİSTİK YÖNETİMİ BÖLÜMÜ/LOJİSTİK YÖNETİMİ PR

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, dünya çapında yaşamın farklı alanları üzerinde derin etkiler yaratmış ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal medya, bireylerin ve kurumların günlük yaşamlarında vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir (Porte & Metlay, 1975, s. 373). İnternet ve sosyal medya, bireyler ve kurumlar arasında hızlı ve etkin bir iletişim sağlamakta, bu platformlar üzerinden bilgi ve içerik paylaşımı günlük etkileşimlerin önemli bir parçası haline gelmektedir (Murillo, Paco, & Wright, 2015, s. 20).

Sosyal medya platformları, bireylerin sadece kişisel paylaşımlar yapmasına değil, aynı zamanda markaların da stratejik iletişim araçları olarak bu platformları kullanmalarına olanak tanımaktadır. Sosyal medya, markalar için geniş kitlelere ulaşma, müşteri geri bildirimlerini anında alma ve etkileşim sağlama gibi önemli fırsatlar sunarken, kriz anlarında ise markalar üzerinde ciddi baskılar yaratmaktadır (Leonardi & Vaast, 2016). Bireysel kullanıcılarda yalnızlık ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açarken (Evans, ve diğerleri, 2022), kurumsal kullanımda da markalar için çeşitli riskler taşımaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde sosyal medya kullanıcılarının hızlı ve organize tepkileri, markaların kriz yönetim süreçlerini zorlaştırabilmektedir. Sosyal medyanın markalar açısından getirdiği tehditler üç ana kaynaktan ortaya çıkabilir: müşteri, çalışan ve kurum içi hatalar. Müşteri kaynaklı tehditler, ürün şikayetleri, olumsuz sosyal medya paylaşımları, marka karşıtı kampanyalar gibi faktörlerle marka itibarına zarar verebilir. Çalışanlar tarafından yapılan sosyal medya hataları, markanın imajını zedeleyebilirken, stratejik yönetim eksiklikleri ise kriz anlarında etkisiz çözümler üretilmesine yol açabilir (Horn, ve diğerleri, 2015).

Bu çalışma, sosyal medyada oluşan marka karşıtı örgütlenmelerin kriz yönetimi üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla, Trendyol markasının 2023 yılında yaşadığı üç önemli kriz örneği üzerinden bir inceleme sunmaktadır. X (eski adıyla Twitter) platformunda yapılan paylaşımlar ve bu paylaşımların etkileşim düzeyleri karma içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma, sosyal medya aracılığıyla örgütlenen toplulukların, kriz süreçlerini nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. KRİZ

Kriz kelimesi Yunanca "krisis"ten türemiş olup, "karar vermek" anlamına gelir (DARICAN, 5, s. 40). Türkçe'ye Fransızcadan geçen bu kelime, genellikle 'olağan dışı ve olumsuz gelişme', 'arzu edilmeyen ve içinden çıkılması zor bir durum' anlamlarında kullanılmaktadır (ŞAHİNSOY, 2017, s. 4-5). Kriz kavramı bu bağlamda çoğunlukla negatif olaylarla ilişkilendirilse de krizlerin yalnızca olumsuz bir anlamı yoktur; krizler aynı zamanda belirsizlik ve karar vermeyi gerektiren dönemleri de kapsar.

Her ne kadar krizler tehditlerle ilişkilendirilse de bu dönemler aynı zamanda fırsatlar sunabilir. Krizler, organizasyonlar için değişim ve yenilikleri tetikleme potansiyeline sahiptir. Ancak bu fırsatların etkin bir şekilde değerlendirilmesi, organizasyonların stratejik yönetim ve adaptasyon kapasitelerine bağlıdır. Yeterli bir kriz yönetimi stratejisi geliştiren organizasyonlar, kriz dönemlerini birer fırsat krizi olarak değerlendirebilir ve olumsuzlukları avantaja dönüştürebilir (Karaköse, 2007, s. 3).

Krizlerin çeşitli tanımları bulunsa da krizin bazı tipik özelliklerinden söz etmek mümkündür. Kaczmarek'e göre krizlerin karakteristik özellikleri şu şekildedir (Kaczmarek, 2016):

- Krizler gerçek veya inandırıcı tehditler sergilerler,
- Ortaya çıkardıkları tehditler yeterli büyüklüktedir,
- Ani ve beklenmedik şekilde gerçekleşen ve olumsuz yönlü olaylardır,
- Zaman yetersizliği yaratırlar,
- Ortaya çıkışı ve uygulanacak müdahaleler konusunda önceden kesin bir yargıya varılamaz,
- Krizler doğduklarından itibaren büyüme evresinde gelişim göstermektedirler.

1.1. Krizlerin Ortaya Çıkışı ve Saptanması

Krizler, bireylerden kuruluşlara, sektörlerle ve hatta ülkelere kadar çeşitli düzeylerde ortaya kendilerini gösterebilirler (Lalonde, 2004) (Williams, Gruber, Sutcliffe, Shepherd, & Zhao, 2017). Genellikle mikro düzeyde kaynaklansalar da tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutlu olabilirler

(Mahon & Cochran, 1991). Örneğin, küresel bir ekonomik kriz, farklı ülkelerdeki finansal kurumlar, endüstriler ve bireyler üzerinde önemli tehditler oluşturabilir (Malone & Coombs, 2009).

Kriz Yönetim Enstitüsü'ne (ICM) göre krizler dört ana kategoriye ayrılmaktadır (Göksu, 2011, s. 2-3):

- Doğal afetlerden kaynaklanan krizler,
- Mekanik sorunlardan kaynaklanan krizler,
- İnsan hatalarından kaynaklanan krizler,
- İdari karar veya kararsızlıklardan kaynaklanan krizler.

Bu kategoriler incelendiğinde, krizlerin ortaya çıkmasında iç (bireysel, örgütsel, toplumsal) ve dış (çevresel) olmak üzere iki ana faktörün rol oynadığı söylenebilir. Can'a (2011) göre bir durumun kriz olarak tanımlanabilmesi için şu özellikler göz önünde bulundurulmalıdır:

- Kriz durumu tahmin edilemez olmalıdır,
- Örgütün tahmin ve önleme mekanizmaları yetersiz kalmalıdır,
- Örgütün amaç ve varlığını tehdit etmelidir,
- Krizi çözmek için yeterli bilgi ve zaman bulunmamalıdır,
- Acil müdahale gerektirmelidir,
- Karar alıcılar üzerinde gerilim yaratmalıdır.

Kriz ve kriz durumu arasındaki farkı anlamak da kritik önem taşımaktadır. Halk arasında bu iki kavram genellikle aynı anlamda kullanılsa da aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Her kriz, bir kriz durumu içerir, ancak her kriz durumu bir krizi ifade etmez. Bir kriz durumu, örgütün temel yapısını veya işleyişini değiştiremeyebilir, ancak bu durum genellikle örgütün normal işleyişine yönelik bir meydan okuma niteliği taşır (Kaczmarek, 2016). Krizlerin saptanması, yalnızca krizin kendisini değil, aynı zamanda pazar durumu ve marka unsurlarını da analiz etmeyi gerektirir. Markanın hedefleri ve elde ettiği ya da elde etmeyi umduğu sonuçlar, kriz yönetiminin başarısını doğrudan etkiler.

1.2. Krizin Yayılım Süreci

Krizin başlangıcından sona ermesine kadar geçen dönemi ifade eden (Öztürk, 2010, s. 14) kriz sürecini çeşitli faktörler temelinde incelemek, krizlerin nedenlerini anlamayı, riskleri belirlemeyi ve etkili müdahale stratejileri geliştirmeyi kolaylaştırır. Her aşamanın kendine has dinamiklerinin ve özel gereksinimlerinin anlaşılması, etkili bir kriz yönetimi için kritik öneme sahiptir.

Krizlerin yayılımı üzerine yapılan akademik çalışmalar, bu süreçleri daha iyi anlamamıza yardımcı olan çeşitli teoriler ortaya koymuştur. Bunlardan biri de Everett Rogers'ın "Yayıma Teorisi"dir (Rogers, 1962). Bu teori, yeniliklerin nasıl benimsendiğini açıklamak amacıyla, iletişim, pazarlama, siyaset bilimi ve tarım gibi birçok alanda kullanılmıştır. Rogers'a göre yayılmanın dört temel unsuru vardır: yenilik, iletişim kanalları, zaman ve sosyal sistem. Bu unsurlar, bir yeniliğin sosyal bir sistemin üyeleri arasında zaman içinde belirli kanallar aracılığıyla iletilmesi sürecini tanımlar (Rogers, 1995).

1.3. Krizin Çözüm Süreci

Kriz çözüm süreci, kriz yönetiminin son aşamasını temsil eder. Bu aşamada uygulanacak stratejiler ve bu stratejilerle elde edilmesi planlanan sonuçlar belirlenir ve sonrasında eylem planı hayata geçirilir. Ancak kriz çözüm sürecinin başarıyla sonuçlanmasının bir garantisi yoktur. Eğer kriz bir ticari organizasyonu ilgilendiriyorsa, itibar kaybı, pazar payında düşüş, yetişmiş eleman eksikliği ve müşteri sadakati kaybı gibi olumsuz etkiler gözlemlenebilir (Öztürk, 2010, s. 17). Bu nedenle, en uygun eylem planının hazırlanması ve uygulanması kritik bir öneme sahiptir.

Kriz çözümünde karar alma süreci, olağan kurumsal kararlardan farklılık gösterebilir. Kriz ortamları hızlı karar almayı gerektirirken, kriz yönetimi genellikle bir kriz yönetim ekibi tarafından yürütülür. Pearson ve Clair (1998) ile Witt ve Morgan (Witt & Morgan, 2002), krize yönelik müdahalenin bir birey yerine bir ekip tarafından yönetilmesinin daha başarılı olduğunu savunmaktadır (Hale, Hale, & Dulek, 2006).

2. ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ VE MARKA KARŞITI AKTİVİZM

2.1. Örgütsel Davranışın Temel Kavramları

‘Örgüt’ kavramı genellikle kurumsal yapılarla ilişkilendirilse de bu terim daha geniş bir anlam taşır. Örgüt, üç temel biçimde ele alınabilir: İlk olarak, yapı ve planlanmış ilişkiler bütünüdür. İkinci olarak, bu yapının oluşturulma sürecini ve bu süreçteki faaliyetleri kapsar. Üçüncü olarak ise, toplumsal bir bağlamda belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelmiş sosyal bir sistem anlamına gelir (Tutar, 2003, s. 17). Bu üç farklı örgüt anlayışı, marka karşıtı aktivizmin dinamiklerini ve bu aktivizme karşı geliştirilen stratejileri anlamak açısından önemlidir.

Marka karşıtı aktivizmin dijital platformlarda örgütlenmesi hem yapısal hem de sosyal örgütlenme biçimleriyle yakından ilişkilidir. Dijital aktivist gruplar, markaların itibarını zedeleyerek krizlerin doğmasına yol açabilir. Bu süreç, örgüt kavramının kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerektirir. Örgüt bir sosyal sistem olarak ele alındığında, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri ve kültürel normları içerir. Bu açıdan örgütler, yalnızca ekonomik hedeflere hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal sorumluluk ve etik değerler gibi toplumsal amaçlara da odaklanır.

2.2. Marka Karşıtı Aktivizm ve Örgütsel Tepkiler

Küreselleşme ve dijitalleşme, markaları sadece ekonomik aktörler değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel kimliklerin temsilcileri haline getirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte artan toplumsal bilinç ve tüketici duyarlılığı, markaların etik ve sosyal sorumluluklarına yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Marka karşıtı aktivizm, bu eleştirilerin en görünür ve etkili biçimlerinden biridir. Aktivistler, markaların itibarını zedeleyerek tüketici güvenini sarsabilir ve bu durum, markaların mali performansını olumsuz etkileyebilir.

Marka karşıtı aktivizm, tüketici odaklı eleştirilerin sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla yayılmasıyla daha da güçlenmiştir (Kay, 2006, s. 756-757). Markalar, yalnızca kurumların mülkü değil, aynı zamanda tüketiciler, aktivistler ve kamuoyu gibi dış aktörlerin de etkileşimleriyle yeniden şekillenmektedir. Bu nedenle, markalar marka anlatılarını kontrol altında tutmaya çalışırken, bu kontrolü zayıflatabilecek dış güçlerle de mücadele etmek zorundadır (Fournier & Avery, 2011).

Marka karşıtı aktivist hareketlenme ve örgütlenmeler olumsuz sosyal medya yorumları, boykot çağrıları ve nefret söylemlerine kadar çeşitli biçimlerde kendini gösterebilir. Bu tür eylemler genellikle ürün veya hizmet hataları, etik ihlaller gibi düzeltilebilir sorunlarla ilgili olsa da sosyopolitik durumlar söz konusu olduğunda karmaşık hal alabilirler. Marka karşıtı aktivizmin temelinde yer alan tüketici motivasyonlarını anlamak, markaların bu tür krizlerle başa çıkmasını kolaylaştırabilir (Pöyry & Laaksonen, 2022). Özellikle tartışma sahası daha geniş olabilecek sosyal konulara ilişkin kampanyalarda, markaların bu aktivizmle ilgili beklenmedik olumsuz etkilerle nasıl mücadele edebileceği önemli bir stratejik zorluktur.

3. SOSYAL MEDYA VE X SOSYAL MEDYA PLATFORMU

3.1. Sosyal medya

Her geçen gün hızla gelişen teknolojinin sunduğu platformlar ile birlikte sosyal medya, dijital çağın en önemli iletişim araçlarından biri haline gelmiştir. Özellikle mobil teknolojilerin gelişimi ile birlikte bireyler, sosyal medya platformlarına her yerden ve her zaman erişebilir hale gelmiştir (Ganeshkumar, Padmanabhan, Kumar, & A., 2022, s. 1). Bu platformlar, kullanıcıların metin, resim, video ve ses gibi çeşitli içerikler paylaşmalarına olanak tanıırken, iletişim hızını ve etkinliğini büyük ölçüde artırmıştır (Aichner, Grünfelder, Oswin, & Deni, 2020, s. 1). Web 2.0’ın sağladığı etkileşim kolaylıkları sayesinde internet kullanıcıları tüketici konumundan içerik üreticisi konumuna geçerek toplumsal değişim için küresel bir platformda aktif katılımcılar haline gelmiştir (Joyce, 2010).

Sosyal medya ayrıca markaların tüketicilerle olan ilişkilerini de dönüştürmüştür. Geleneksel medya ile karşılaştırıldığında, sosyal medya platformlarının daha özgür ve etkileşimli yapısı, markaların tüketicilerle daha doğrudan iletişim kurmasını sağlamıştır (Okmeydan, 2013, s. 55). Bu platformlar, markaların tüketicilere yönelik yeni stratejiler geliştirmesine ve tüketicilerin markalarla daha aktif rollerle iletişim kurmasına olanak tanımıştır (Aichner, Grünfelder, Oswin, & Deni, 2020).

Tablo 8. Sosyal Medyanın Geleneksel Medyadan Farkları (Kayış, 2017, s. 140)

Geleneksel Medya	Sosyal Medya
<ul style="list-style-type: none">• Analog• Tek Yönlü• Değiştirilemez• Yavaş• Toplumsal• Bağımlı• Karmaşık	<ul style="list-style-type: none">• Dijital• Etkileşimli• Değiştirilebilir• Anlık• Bireysel• Özgür• Basit

3.2. Sosyal Medyada Örgütlenme

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, sosyal hareketler artık yalnızca belirli toplumsal alanlarla veya ulusal ve bölgesel sınırlarla sınırlı kalmamaktadır. Bu hareketler, yerel sorunlardan küresel meselelere kadar uzanan geniş bir yelpazede etkinlik göstermekte ve insan hakları, çevrecilik ve yaşam kalitesi gibi post-materyalist değerlere odaklanmaktadır (Gençer, 2015). Geleneksel hiyerarşik ve merkezi örgütlenme yapılarının aksine, sosyal medya platformları, tabandan yukarıya doğru, çok merkezli ve katılımcı ağ örgütlenmelerinin benimsenmesine olanak tanımaktadır. Bu yeni dinamik, sosyal hareketlerin daha esnek, geniş katılımlı olmasını sağlamakta ve daha geniş kitlelere ulaşarak etkilerini artırmaktadır. Tüm bu gelişmeler sosyal hareketlenmelerin başlaması, koordine edilmesi ve sürdürülmesi konusunda da köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bu, sosyal medya platformlarının, bireylerin endişelerini dile getirebileceği, kurumların ve markaların uygulamalarına direniş gösterebileceği bir alan haline gelmesini doğrudan tetiklemiştir. Bu durum, markaların iletişim stratejilerini yeniden şekillendirmelerini zaruri hale getirmiş ve markaları "açık kaynak markalaşması"na katılım imkânına sahip tüketicilerle mücadele etmeye zorlamıştır (Fournier & Avery, 2011, s. 194).

Bunlara ek olarak sosyal medyanın, çevrimdışı, yani fiziki olarak eylem gerektiren protestoları harekete geçirme gücünden de bahsetmek gerekmektedir. Günümüzde birçok kitlesel protesto, sosyal medya platformlarında izole aktörler tarafından sanal ortamda başlatılmakta ve sonrasında çevrimdışı, yani fiziksel alana taşınmaktadır (Goswami, 2018). Bu durum, sosyal hareketlerin coğrafi sınırlar ve fiziksel mesafelerden bağımsız olarak katılım sağlamasına olanak tanımakta, böylece sanal örgütlenmelerin fiziksel eylemlere dönüşmesini mümkün kılmaktadır. Örneğin, Arap Baharı, İspanyol Los Indignados, Wall Street'i İşgal Et ve Şemsiye Devrimi gibi önemli sosyal hareketlerde, Facebook, X (eski adıyla Twitter) ve YouTube en çok tercih edilen platformlar arasında yer almıştır (Yuce , Agarwal, Wigand, & Lim, 2014) (Castells, 2007).

Sosyal medya, kullanıcıların kendilerine özgü profiller oluşturmalarına, içerik aramalarına, ilişkisel bağlantılar kurmalarına ve bu bağlantıları görmelerine olanak tanıyan belirleyici özelliklere sahiptir (Labianca, Kane, Borgatti, & Alavi, 2014). Bu özellikler, sosyal medya üzerindeki etkileşimler yoluyla kolektif davranışın yeniden yapılandırılmasını gerektiren davranışsal etkiler yaratmaktadır (Dolata & Schrape, 2015). Bennett ve Segerberg (2012) tarafından ortaya konulan bağlantılı eylem mantığı, bu etkileşimlerin anlaşılmasında dikkate değer bir yaklaşımdır. Bu mantığa göre, geleneksel örgütsel kaynaklara dayalı kolektif eylem mantığının aksine, sosyal medya üzerinde kişiselleştirilmiş içerik paylaşımına dayalı yeni bir katılım biçimi ortaya çıkmaktadır (Vaast, Safadi, Lapointe, & Negoita, 2017).

Dijital ağların sunduğu düşük maliyetli, hızlı ve geniş ölçekli olanaklar, dijital aktivizmin de yükselmesini sağlamıştır. Bu yeni nesil aktivizm, yalnızca protesto ve direniş örgütlemekle kalmayıp, toplumsal sorunlara dikkat çekmek, farkındalık yaratmak ve örgütlenmeyi kolaylaştırmak için güçlü araçlar haline gelmiştir. Özellikle sosyal medya üzerinden başlatılan kampanyalar ve hashtag hareketleri (#), kısa sürede milyonlarca insana ulaşarak toplumsal farkındalığı artırmaktadır (Joyce, 2010). Ancak dijital aktivizm, sadece toplumsal eylemleri başlatmakla sınırlı kalmayıp, nefret söylemlerinin yayılmasına veya çatışmaların körüklenmesine de zemin hazırlayabilmektedir. Örneğin, Kenya'da sosyal medya, hem barış ve ulusal uyumu teşvik etmek hem de etnik şovenizmi ve nefreti körüklemek için kullanılmıştır (Opiyo & Kuruç, 2016).

Sosyal medya platformları, aktivistlerin hem ie dönük (rgtlenme, koordinasyon) hem de dışa dönük (mobilizasyon, strateji geliştirme) işlevleri yerine getirmesine olanak sağlamaktadır. Bu platformlar, alternatif iletişim kanalları oluşturarak toplumsal hareketlerin daha geniş kitlelere ulaşmasına ve ana akım medya üzerindeki kısıtlamaları aşmasına katkı sağlamaktadır (Cammaerts, 2015). Böylece, sosyal medya hem içsel hem de dışsal işlevleri ile toplumsal hareketlerin gücünü ve etkinliğini artıran çok yönlü bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 9. X'in Kişisel ve rgtsel Faydaları (rkmez, 2020, s. 108)

X'in Kişisel Faydaları	X'in rgtsel Faydaları
<ul style="list-style-type: none">• Güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olma• Aile ve arkadaşlarla iletişim sağlama• Benzer ilgilere sahip yeni arkadaşlarla iletişim sağlama• Yaşam, iş ya da hobilerle ilgili bilgiler paylaşma• Kitaplar, filmler, TV şovları, mzık, resim ya da herhangi bir şey hakkında konuşma• Fikirleri paylaşma• Konuları, insanları, yerleri ve benzeri şeyleri araştırma• İlgi çekici linkleri paylaşma• nller, politikacılar ve müzisyenler gibi ilgi çekici bulunabilecek kişileri takip etme• Otomatik olarak iletileri diğer sosyal ağ sitelerinde paylaşabilme	<ul style="list-style-type: none">• Marka yaratma, güçlendirme ve yayma• İşletme, rn ya da bireyin kendisinin reklamını yapma• İzleyicileri genişletme• Aynı görüşteki iş profesyonelleriyle ağ kurma• Tüketicisi, müşteri ya da okuyucularla ağ kurma• İşletme ya da ürün üzerine fikirleri toplama• Tavsiye istemi yöntemiyle yeni eleman ya da ortaklar bulma• Diğer online yerlere trafiği sevk etme• alışanlar için ağ kurma• Yeni iş olasılıkları bulma• Toplantıları ve durumları programlama

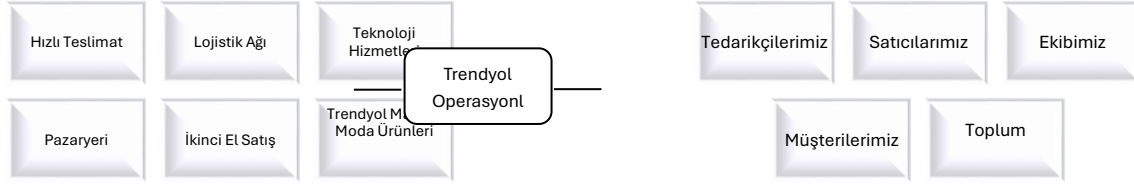
4.TRENDYOL VE TRENDYOL ÖZELİNDE MARKA TANIMALAMSI

Marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini diğer teşebbüslerin mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlayan, grafikte ifade edilebilen her türlü işareti ifade eder (Türk Patent ve Marka Kurumu). Bu bağlamda, marka, tüketicisi ile ürün arasında bir iletişim aracıdır ve pazarlama stratejilerinde önemli bir role sahiptir. Markalar, yalnızca ürünlerin fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda tüketicisi zihninde oluşturdukları imaj ve güven ile de değer kazanırlar (Aktuğlu, 2016). Ayrıca, markalar, rakiplerinden farklılaşmak için yenilikçi ürün geliştirme ve etkili pazarlama stratejileri kullanarak farkındalık ve itibar yaratırlar (Sammuto-Bonnicci, 2015). Özellikle modern iş dünyasında, markalar tüketicilerle psikolojik ve duygusal bağlar kurmakta, bu da marka yönetiminin başarısında kritik rol oynamaktadır (Chen, 2006).

Trendyol, 2010 yılında kurulmuş olup, e-ticaret alanında faaliyet gösteren Türkiye'nin önde gelen platformlarından biridir. Moda, ev eşyası, elektronik gibi geniş ürün yelpazesiyile hizmet veren marka, 2022 yılında 148 ülkeye 518 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirmiştir. Trendyol'un misyonu, müşterilerine ve iş ortaklarına kusursuz bir e-ticaret deneyimi sunarak pozitif etki yaratmaktır (Sürdürülebilirlik Raporu, 2022). 2018 yılında Alibaba Group, Trendyol'un %75 hissesini satın almış ve 2021 yılında bu hisse oranını %86,5'e yükseltmiştir (BloombergHT, 2021).

Trendyol'un yönetim yapısı, kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemekte olup detaylar sınırlı paylaşılmaktadır (Sürdürülebilirlik Raporu, 2022). Marka değer zinciri, ürünün kavramsal gelişim aşamasından nihai tketicisiye ulaşana kadar geçen süreçlerin tamamını içerir ve bir işletmenin katma değer yaratma mekanizmalarını açıklar (ERASLAN, KUYUCU, & BAKAN, 2008, s. 307). Bu erevede,

Trendyol'un değer zinciri de operasyonel süreçlerin etkinliğini ve markanın pazardaki rekabet avantajını belirleyici unsurlar arasında yer alır.

Şekil 1. Trendyol Markası Değer Zinciri (Sürdürülebilirlik Raporu, 2022)

5.METODOLOJİ

Bu çalışmada, sosyal medya örgütlenmesinin marka krizleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Hem nicel hem de nitel analiz yöntemleri kullanılarak, 2023 yılında Trendyol'un yaşadığı üç kriz örneği üzerinden sosyal medya etkileşimleri ve örgütlenmeleri derinlemesine incelenmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda, X platformunda belirlenen tarih aralıklarında Trendyol ile ilgili yapılan 121.976 paylaşım arasından yayılım gücü en yüksek içerikler incelenmiştir. Nitel analiz aşamasında ise her kriz dönemi için en fazla etkileşim alan 30 paylaşım (her bir kriz için en yüksek etkileşime sahip 10'ar içerik) tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizleri ile kullanıcıların kriz dönemlerindeki tepkileri ve marka hakkında yaptıkları yorumlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle hashtag kullanımı, dijital aktivizm ve kriz yönetimi stratejilerinin nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Veriler, Meltwater veri sağlayıcısından temin edilen çevrimiçi medya izleme araçlarıyla elde edilmiştir. Bu veri seti, kriz dönemlerindeki etkileşim oranlarını ve kullanıcı tepkilerini anlamak için nicel ve nitel analiz süreçlerine katkı sağlamıştır.

Araştırmada kullanılan yöntem, sosyal medya platformlarındaki örgütlenme biçimlerinin ve dijital aktivizmin marka krizlerini nasıl etkilediğini hem sayısal hem de içerik bazında incelemeyi amaçlamıştır. Bu sayede, sosyal medya kriz dinamikleri daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmiş ve markalar için kriz yönetim süreçlerinde sosyal medya stratejilerinin önemi vurgulanmıştır.

6.ARAŞTIRMA BULGULARI

Tablo 3. Trendyol Markasının 2023 Yılında Yaşadığı ve İncelemeye Konu Olan Krizlerin X Platformu Yansımaları (Meltwater)

	Krzi-1	Kriz-2	Krzi-3
BAHSETMELER	8,73 bin	35,1 bin	78,7 bin
KULLANICISI SAYISI	3,33 bin	9,02 bin	35,7 bin
TAHMİNİ ERİŞİM	21,8 milyon	41,8 milyon	37,6 milyon
CİNSİYET DAĞILIMI (%)			
Erkek	66,20	68,60	69,30
Kadın	33,80	31,40	30,70
YAŞ ARALIKLARI (%)			
13-17	0,00	0,00	0,00

18-24	30,00	15,00	33,00
25-34	57,00	58,00	58,00
35-44	4,00	5,00	8,00
45-54	2,00	10,00	0,00
55-64	4,00	10,00	0,00
65+	2,00	3,00	3,00

6.1. Trendyol Motokurye Zam Krizi (16 Ocak 2023)

Ocak 2023'te Trendyol, motokurye ücret artışlarıyla ilgili bir krizle karşı karşıya kaldı. Şirketin kuryelere yapılacak zam oranını açıklaması ve bu oranın çalışanlar tarafından yetersiz bulunması sosyal medyada geniş çaplı bir tepkiyle karşılandı. X platformunda, kuryeler düşük zam oranına tepki gösterirken, tüketiciler de #trendyolkuryeleri etiketi altında desteklerini dile getirdiler. Bu dijital hareket, şirketin itibarı üzerinde olumsuz etkiler yaratırken, Trendyol yönetimi krizi çözmek için zam oranında yeni bir düzenleme yapma yoluna gitti.

Trendyol'un motokuryelerine yönelik ücret artış taleplerine cevap vermek zorunda kalması, dijital platformlar üzerinden organize edilen kamuoyu baskısının ve hashtag aktivizminin, kurumsal karar alma süreçlerine doğrudan etkisini göstermektedir. Bu durum, sosyal medya kullanıcılarının dayanışma ve organize protesto kabiliyetinin, marka algısını hızlı ve kalıcı bir şekilde etkileme potansiyeline sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

6.2. Trendyol Çalışanlarının Gözaltına Alınması Krizi (20 Eylül 2023)

Eylül 2023'te Trendyol, çalışanlarının gözaltına alınmasıyla ilgili bir başka kriz yaşadı. Şirketin çeşitli departmanlarında görev yapan bazı çalışanların, sosyal medya üzerinden yapılan protestolara katılmaları ve işyeri koşullarına dair eleştirilerde bulunmaları nedeniyle gözaltına alındığı iddia edildi. Olay, sosyal medyada hızla yayıldı ve geniş çaplı bir tepki aldı. Özellikle işçi hakları savunucuları ve sivil toplum örgütleri, bu durumu "işçi haklarına yönelik bir saldırı" olarak nitelendirerek tepki gösterdi. #TrendyolBoykot etiketi altında örgütlenen dijital kampanyalar, şirketin kamusal imajını olumsuz yönde etkiledi.

Trendyol çalışanlarının gözaltına alınması sürecine yönelik sosyal medya üzerinden yükselen tepkiler, marka krizlerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda insan hakları gibi sosyal ve etik boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Dijital medya aracılığıyla oluşturulan bu tür tepkiler, şirketlerin sadece ticari değil, sosyal sorumluluk alanındaki yaklaşımlarını da yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur.

6.3. İsrail Menşeli Ürün Krizi

Trendyol, İsrail menşeli ürünlerin platformda satılmasıyla ilgili olarak da bir krizle karşı karşıya kaldı. Özellikle İsrail'in Filistin politikaları nedeniyle bu ürünlerin satışına karşı çıkan kullanıcılar, sosyal medya üzerinden #TrendyolBoykot kampanyası başlattılar. Tüketiciler, İsrail menşeli ürünlerin satışını durdurması için Trendyol'a baskı yaparken, bu durum şirketin halkla ilişkiler stratejisini etkiledi ve marka üzerinde ciddi bir boykot dalgası oluşturdu. Şirket, krizi yönetmek adına açıklamalarda bulunsa da kamuoyundaki tepki uzun süre devam etti.

Hashtag'ler ve dijital kampanyalar, şirketlerin ürün tedarigi gibi uluslararası stratejik kararlarını etkileyebilir hale gelmiştir. Bu kriz, dijital platformlarda yaratılan kamuoyunun sınır tanımaksızın etkili olabileceğini ve markaların ulusal/uluslararası pazarlardaki faaliyetlerini yeniden şekillendirebileceğini göstermektedir.

SONUÇ

Sosyal medya platformları, kullanıcıların hızlı bir şekilde bilgi paylaştığı, etkileşimde bulunduğu ve örgütlenme oluşturduğu dinamik bir ortam sunmaktadır. Özellikle markalar açısından, bu platformlar hem avantajlar sağlamakta hem de ciddi tehditler oluşturmaktadır. Marka krizleri sırasında sosyal medya hem

krizlerin yayılımını hızlandıran hem de bu krizlerin yönetimi için önemli bir araç haline gelen bir araçtır. Trendyol'un 2023'te yaşadığı krizler incelendiğinde, sosyal medya örgütlenmelerinin ve dijital aktivizmin krizlerin görünürlüğünü ve kamuoyu baskısını artırdığı gözlemlenmiştir. Bu baskı, markanın hızla çözüm üretmesine zorlamakta, ancak krizlerin çözümünden sonra etkileşimlerin azalması, bu örgütlenmelerin etkisinin geçici olduğunu göstermektedir.

Sosyal medya üzerinden örgütlenen kullanıcılar, hashtag (#) kullanımı gibi stratejilerle krizleri daha geniş kitlelere ulaştırabilmektedir. Ancak bu süreçte yanlış veya teyit edilmemiş bilgilerin hızla yayılması, markalar için ek bir kriz unsuru yaratmakta ve itibar kaybına neden olabilmektedir. Kriz yönetiminde şeffaf ve hızlı bilgi akışı sağlayan markalar ise bu durumun olumsuz etkilerini azaltabilmektedir. Sosyal medyanın kriz yönetiminde hem bir tehdit hem de bir fırsat sunduğu gerçeği, markaların bu platformları proaktif ve stratejik bir şekilde kullanmalarını gerektirmektedir.

Sonuç olarak, sosyal medya üzerinden gelişen dijital aktivizm, markaların kriz yönetimi süreçlerini yeniden gözden geçirmesine yol açmakta, bu da sosyal medya stratejilerinin kriz anlarında ne kadar kritik bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Markaların, kriz sonrası süreçte de sosyal medya kullanıcılarıyla etkileşimde bulunarak güven tazelenmesi ve şeffaf iletişim sağlaması, itibarlarını koruma ve yeniden inşa etme sürecinde belirleyici olacaktır.

KAYNAKÇA

1. (2022). Sürdürülebilirlik Raporu. Trendyol.
2. Aichner, T., Grünfelder, M., Oswin, M., & Deni, J. (2020). Twenty-Five Years of Social Media: A Review of Social Media Applications and Definitions from 1994 to 2019. CYBERPSYCHOLOGY, BEHAVIOR, AND SOCIAL NETWORKING.
3. Aktuğlu, I. K. (2016). Marka Yönetimi: Güçlü ve Başarılı Markalar İçin Temel İlkeler. İletişim Yayınları 1052.
4. BloombergHT. (2021, Nisan 21). Alibaba Trendyol'a 350 milyon dolar yatırım yaptı. <https://www.bloomberght.com>: <https://www.bloomberght.com/alibaba-trendyol-a-350-milyon-dolar-yatirim-yapti-2278870> adresinden alındı
5. Cammaerts, B. (2015). Social media and activism . R. Mansell, & P. H. Ang içinde, The International Encyclopedia of Digital Communication and Society (s. 1027-1034). Oxford: Wiley-Blackwell.
6. Can, H. (2011). Organizasyon ve Yönetim. Ankara: Siyasal Kitabevi.
7. Castells, M. (2007). Communication, Power and Counter-power in the Network Society. International Journal of Communication, 238–266.
8. Chen, C. (2006). IDENTIFYING SIGNIFICANT FACTORS INFLUENCING CONSUMER TRUST IN AN ONLINE TRAVEL SITE. Information Technology & Tourism, 197-214.
9. DARICAN, M. F. (5). EKONOMİK KRİZLER VE TÜRKİYE. İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ (İAÜD), s. 40.
10. Dolata , U., & Schrape, J.-F. (2015). Masses, Crowds, Communities, Movements. Collective Formations in the Digital Age . Social Movement Studies, 1-18.
11. ERASLAN, İ. H., KUYUCU, A. H., & BAKAN, İ. (2008). DEĞER ZİNCİRİ (VALUE CHAIN) YÖNTEMİ İLE TÜRK TEKSTİL VE HAZIRGIYIM SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, s. 307-332.
12. Evans, W. D., Abrams, L. C., Broniatowski, D., Napolitano, M. A., Arnold, J., Ichimiya, M., & Agha, S. (2022). Digital Media for Behavior Change: Review of an Emerging Field of Study . International Journal of Environmental Research and Public Health.
13. Fournier , S., & Avery, J. (2011). The uninvited brand. Business Horizons, 193-207.

14. Ganeshkumar, P., Padmanabhan, S., Kumar, A., & A., V. (2022). Social Media Personal Event Notifier Using NLP and Machine Learning. Cornell University.
15. Gençer, Y. (2015). SOSYAL MEDYA AĞLARINDA ÖRGÜTLENME: DİJİTAL AKTİVİZMİN TOPLUMSAL DÖNÜŞÜME YANSIMALARI. E-journal of Intermedia, 505 - 522.
16. Goswami, M. P. (2018). Social Media and Hashtag Activism. S. Bala, M. Kaur, & D. Rastogi içinde, Liberty, Dignity and change in Journalism (s. 252-262). Kanishka Publishers.
17. Göksu, T. (2011, Şubat 20). Kriz Yönetimi. s. 2-3.
18. Greysen, S. A. (2015). Corporate brand reputation and brand crisis management. Emerald Insight, 590-602.
19. Hale, J. E., Hale, D. P., & Dulek, R. E. (2006). Decision Processes During Crisis Response: An Exploratory Investigation. JOURNAL OF MANAGERIAL ISSUES , 301-320.
20. Haşit, G. (2000). İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Türkiyenin Büyük Sanayi İşletmeleri Üzerinde Yapılan Araştırma Çalışması. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
21. Herrera-Peco, I., Fernández-Quijano, I., & Ruiz-Núñez, C. (2023). The Role of Social Media as a Resource for Mental Health Care. European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 1026–1028.
22. Horn, I. S., Taros, T., Dirkes, S., Hüer, L., Rose, M., Tietmeyer, R., & Constantinides, E. (2015). Business reputation and social media: A primer on threats and responses. Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice, 193-208.
23. Joyce, M. (2010). Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change . New York: International Debate Education Association.
24. Kaczmarek, A. (2016). DECISION-MAKING IN CRISIS SITUATIONS . Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, 94-106.
25. Karaköse, Y. D. (2007, 10). ÖRGÜTLER VE KRİZ YÖNETİMİ. Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, s. 1-15.
26. Kay, M. J. (2006). Strong brands and corporate brands. European Journal of Marketing, 742-760.
27. Kayış, C. (2017, Mart). Sosyal Medyada Kriz Yönetimi ve Karşılaştırmalı Örnek Olay İncelemesi. İstanbul Aydın Üniversitesi, s. 131-160.
28. Labianca, G., Kane, G. C., Borgatti, S. P., & Alavi. (2014). What's Different about Social Media Networks? A Framework and Research Agenda . Management Information Systems Quarterly , 274–304.
29. Lalonde, C. (2004). In Search of Archetypes in Crisis Management. JOURNAL OF CONTINGENCIES AND CRISIS MANAGEMENT, 76-88.
30. Lance, B., & Segerberg , A. (2012). The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics . Information, Communication & Society , 739–768.
31. Leonardi, P. M., & Vaast, E. (2016). Social Media and Their Affordances for Organizing: A Review and Agenda for Research. Academy of Management Annals, 150-188.
32. Mahon, J. F., & Cochran, L. P. (1991). Fire alarms and siren songs: the role of issues management in the prevention of, and response to, organizational crises. Industrial Crisis Quarterly , 155-176.
33. Malone, P. C., & Coombs, W. T. (2009). Introduction to Special Issue on Crisis Communication. Journal of Public Relations Research, 121-122.
34. Murillo, M. J., Paco, J. A., & Wright, D. (2015). Long-Distance Telecommunication in Remote Poor Areas: From Partnerships and Implementation to Sustainability. IEEE Technology and Society Magazine, 19-30.
35. Okmeydan, C. K. (2013). TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİLERİN HALKLA İLİŞKİLER ÇALIŞMALARINDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI. T.C. YAŞAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İLETİŞİM ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ. İzmir.

36. Opiyo, B., & Kuruç, Ü. K. (2016). Mediated Digital Activism: A Critical Assessment of Opportunities, Promises and Problems of Social Media Uses in Contemporary Grassroots Movements. *Online Journal of Communication and Media Technologies*, 121-148.
37. Öztürk, B. (2010). KRİZ YÖNETİMİ VE ÖRNEK BİR UYGULAMA. YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ.
38. Pearson, C. M., & Mitroff, I. I. (1993, 2). From Crisis Prone to Crisis Prepared a Framework for Crisis Management. *Academy Of Management Executive*, s. 48-59.
39. Pearson, C., & Clair, J. (1998). Refraining Crisis Management. *Academy of Management Review*, 59-76.
40. Porte, T. L., & Metlay, D. (1975). Public Attitudes Toward Present and Future Technologies: Satisfactions and Apprehensions. *Social Studies of Science*, 373-398.
41. Pöyry, E., & Laaksonen, S. M. (2022). Opposing brand activism: triggers and strategies of consumers' antibrand actions. *European Journal of Marketing*, 261-284.
42. Rogers, E. M. (1962). *Diffusion of Innovations*. New York: Free Press of Glencoe.
43. Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of Innovations: Modifications of a Model for Telecommunications*.
44. Sammut-Bonnici, T. (2015). Brand and Branding. *Wiley Encyclopedia of Management* (s. 1-3). içinde John Wiley & Sons.
45. Sung, M., & Hwang, J.-S. (2014). Who drives a crisis? The diffusion of an issue through social networks. *Computers in Human Behavior*, 246-257.
46. ŞAHİNSOY, K. (2017). KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN GELENEKSEL VE SOSYAL MEDYA. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 36, s. 4-5.
47. Tutar, H. (2003). *Örgütsel İletişim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
48. Türk Patent ve Marka Kurumu. (tarih yok). <https://www.turkpatent.gov.tr/marka> adresinden alındı
49. Ürkmez, D. (2020, Nisan). Dijital Aktivizm Olarak Sosyal Medyada Boykot Çağrılarını: Watsons Krizi Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 106-125.
50. Vaast, E., Safadi, H., Lapointe, L., & Negoita, B. (2017). Social Media Affordances for Connective Action: An Examination of Microblogging Use During the Gulf of Mexico Oil Spill. *Management Information Systems Quarterly*, 1179-1206.
51. Williams, T. A., Gruber, D. A., Sutcliffe, K. M., Shepherd, D. A., & Zhao, E. Y. (2017). ORGANIZATIONAL RESPONSE TO ADVERSITY: FUSING CRISIS MANAGEMENT AND RESILIENCE RESEARCH STREAMS. *Academy of Management Annals*, 733-769.
52. Witt, J., & Morgan, J. (2002). *Stronger in the Broken Places: Nine Lessons for Turning Crisis into Triumph*. New York: NY: Time Books.
53. Yuce, S. T., Agarwal, N., Wigand, R. T., & Lim, M. (2014). Bridging Women Rights Networks: Analyzing Interconnected Online Collective Actions. *Journal of Global Information Management*, 1-20.

THE STRATEGY OF REENGINEERING IN THE DEVELOPMENT AND OPERATION OF THE ENTERPRISE İŞLETMENİN GELİŞTİRİLMESİ VE İŞLETİLMESİNDE YENİDEN MÜHENDİSLİK STRATEJİSİ

ABSTRACT

Reengineering plays a crucial role in business transitions. Every year there are changes in the competitive environment, technology, market structure, human life, dreams and expectations. Organizations must adapt their structures, production methods, sales strategies and marketing tactics in response to this fundamental change and maintain this alignment. They also need to develop new methodologies.

Along with the Industrial Revolution in the 18th century, a lot theories helped to simplify the production process and set the stage for later attempts to increase productivity by compartmentalizing the production process. Mass production is one of the closely related concepts of specialization. General management ideas have evolved over time from these foundations. On the other hand, reengineering fundamentally changes all these management ideas and methods and offers a new perspective on where to go. Due to global economic changes, consumers now hold most of the power and are segmented into mass markets with greater opportunities. Lifetimes of goods and services are reduced, and the time spent on the production and implementation of new goods is significantly reduced. So answering this question is the first step in business reengineering. One of the basic tenets of the reengineering industry is to scrap systems, start over, and use old methods to do things more efficiently. The current reengineering business involves the reorganization of a structure based on information technologies and systems, rather than the structure itself, taking into account the given capabilities and other aspects. Our perception methods have changed due to rapid changes in our world, emotions, time and pace of life. Businesses, of course, must continue to adapt to this change in the external environment and take their fair share of it. Along with people's changing wants and expectations and changing ways of their lives, technology is rapidly evolving to meet this demand. Businesses entering a competitive market as a result of rapid changes in business processes have begun to understand the importance of reconfiguration. The first thing businesses ask themselves when considering changing their working hours is "Why do we do what we do? In general, today's business styles and organizational structures are based on Adam Smith's principle of the 'division of labour'. This principle dictates that work should be divided into simple and basic tasks.

Keywords: *continuous change of enterprises, set goals, strategy, application of innovation, impact of reengineering on competition.*

ÖZ

Reengineering, iş geçişlerinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Her yıl rekabet ortamında, teknolojiye, pazar yapısında, insan yaşamında, hayallerinde ve beklentilerinde değişiklikler olmaktadır. Kuruluşlar yapılarını, üretim yöntemlerini, satış stratejilerini ve pazarlama taktiklerini bu temel değişime göre uyarlamalı ve bu uyumu sürdürmelidir. Ayrıca yeni metodolojiler geliştirmeleri de gerekir.

18'inci yüzyıldaki Sanayi Devrimi ile birlikte pek çok teori üretim sürecini basitleştirmeye yardımcı olmuş ve daha sonra üretim sürecini bölümlere ayırarak verimliliği artırma girişimlerine zemin hazırlamıştır. Seri üretim, uzmanlaşmayla yakından ilişkili kavramlardan biridir. Genel yönetim fikirleri zaman içinde bu temellerden gelişmiştir. Öte yandan, yeniden mühendislik tüm bu yönetim fikirlerini ve yöntemlerini temelden değiştirmekte ve nereye gidileceği konusunda yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Küresel ekonomik değişimler nedeniyle, tüketiciler artık gücün çoğunu elinde tutmakta ve daha büyük fırsatlara sahip kitlesel pazarlara bölünmektedir. Mal ve hizmetlerin yaşam süreleri kısaldı ve yeni malların üretimi ve uygulanması için harcanan zaman önemli ölçüde azaldı. Dolayısıyla bu soruyu yanıtlamak, işletmenin yeniden yapılandırılmasında ilk adımdır. Yeniden mühendislik endüstrisinin temel ilkelerinden biri, sistemleri hurdaya çıkarmak, yeniden başlamak ve işleri daha verimli yapmak için eski yöntemleri kullanmaktır. Mevcut yeniden mühendislik işi, yapının kendisinden ziyade, verilen yetenekler ve diğer hususlar dikkate alınarak bilgi teknolojileri ve sistemlerine dayalı bir yapının yeniden düzenlenmesini içerir. Dünyamızdaki hızlı değişimler, duygular, zaman ve yaşam temposu nedeniyle algılama yöntemlerimiz değişti. İşletmeler de elbette dış çevredeki bu değişime uyum sağlamaya devam etmeli ve bundan payına düşeni almalıdır. İnsanların değişen istek ve beklentileri, değişen yaşam biçimleri ile birlikte teknoloji de bu talebi karşılamak üzere hızla gelişiyor. İş süreçlerindeki hızlı değişimler sonucunda rekabetçi bir pazara giren işletmeler, yeniden yapılandırmanın önemini anlamaya başladılar. İşletmelerin çalışma saatlerini değiştirmeyi düşünürken kendilerine sordukları ilk şey "Yaptığımız şeyi neden yapıyoruz?" sorusudur. Genel olarak, günümüzün iş tarzları ve organizasyon yapıları Adam Smith'in 'iş bölümü' ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke, işin basit ve temel görevlere bölünmesi gerektiğini belirtir.

Anahtar Kelimeler: işletmelerin sürekli değişimi, hedef belirleme, strateji, inovasyon uygulaması, yeniden yapılanmanın rekabet üzerindeki etkisi.

²⁸³ Azerbaijan State Oil and Industry University, Department of Management; Associate Professor, Dr. PhD in Economics, ismayilova.hecer@bk.ru; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4179-5087>

²⁸⁴ Azerbaijan State Oil and Industry University, Department of Management; Master's student, nadir.hesenov2002@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9961-6423>

INTRODUCTION

Reengineering is one of the most successful strategic management initiatives of the last several years. It is one of the most significant management tools and is employed extensively throughout the world. Reengineering mean improvement of the enterprise within its scope. The purpose of reengineering is to change and fundamentally improve the existing operating guidelines of the enterprise. For this, the following principles are preferred: the maximum number mobilization of workers; participation of consumers in projects; involvement of carpenters; reducing the number of intervention elements in the process. Reengineering requires that the company emerge from its current crisis and aim to become a leader in its industry. Only the economy for the effective functioning of the economy in the country activity is not enough. An important issue in such a field is the market competitive firms that match the requirements of the economy formation. [1]

Another Reengineering business process organizer, Davenport (1993), "Reengineering business process" is defined in this way: ... within organizations and analysis and design of work tools and processes. Business activities much more comprehensive than being a collection of individual or functional tasks should be seen as; maximum performance in both production and service environments should be divided into processes that can be created for. In the literature on reengineering, the term operations is used. Sometimes is synonymous with activities. [3]

Sometimes events or activities in structural units represents the group. However, the basic concept is the same in each case strategic as well as operational topics are best at the operational level it becomes clear. [2]

But reengineering changes in which areas of the company?

Removing Barriers to Reengineering Success" by Wolf Schumacher changes that occurred as a result of reengineering in the research work named table is mentioned. Earlier in Moscow in the mid-90s of the XX century scientists at 30 large enterprises undergoing business process reengineering have conducted research. Statistical data obtained as a result of the conducted research which has been carried out in the process of reengineering for modern companies proves the importance of holding.[4]

Aim

The main goal of this study is to determine the role, importance, and development directions of reengineering in changing the external and internal environment of the enterprise in market conditions. Analysis of reengineering is one of the first stages. During this study, various aspects of the work, including time, resources, work flows, are carefully studied. In general, reengineering is a management principle used by a group of specialists in an enterprise. This principle is a process applied to manage the activities of the enterprise more efficiently and effectively. It plays an important role in protecting the working conditions, safety, and health of the employees working in the enterprise. Reengineering is based on the following basic principles and goals: [4]

1. Radical Changes: It aims to fundamentally change and develop the activities of the enterprise, to abandon the old systems and introduce new ones.
2. Reduce Costs: Eliminate obsolete and inefficient labor to use resources more optimally and reduce operating costs.
3. Increase Efficiency: Reorganize the enterprise's operational processes to ensure that they operate more efficiently.
4. Improve Quality: Improve the quality of products and services to ensure compliance with customer requirements and market standards.

Method

In recent years, there have been many changes in the activities of enterprises. Enterprises are becoming the sphere of interest of competitors, buyers, and interesting influential forces. This, in turn, forces enterprises to engage in strengthening competitive positions in different commodity markets. The tasks facing enterprises

and organizations require them to carry out business reengineering. Planning and management of organizations' activities is considered the main direction of reengineering. Planning can be called the main function of every enterprise management. [2]

The efficiency of the reengineering business is reflected in the improvement of the technical and economic indicators of production as a result of the increase in the size of the enterprise. The main indicators of the efficiency of the reengineering business include the indicators characterizing the increase in the level of labor productivity, the reduction and increase of the cost of the product unit.

Gathering a large amount of production capacity, material and labor resources in one enterprise, that is, creates conditions for effective use of all elements of reengineering production; labor productivity increases, cost decreases, capital efficiency increases, and as a result, the efficiency of production in that enterprise is ensured. [5]

In modern times, in the majority of developed countries, special attention is paid to business reengineering when reforming the enterprise. In an enterprise, reengineering ensures that mistakes are eliminated in order to suddenly and radically improve its performance. During reengineering, it is imperative not to make errors that appear as a result of preliminary analysis. [4]

Reorganization of the enterprise means restructuring of the enterprise's organizational structure with the condition of maintaining and increasing the main resources and existing production potential of the enterprise. In that process, the position of organizational management takes precedence. Reengineering business is used by many companies to realize some specific goals. However, Reengineering business has different objectives. The most important of these are:

1. to meet consumer needs in a better way.
2. Continuously improve product and service quality.
3. Ensuring consumer satisfaction.
4. To prioritize and satisfy customers by constantly changing product and service quality. [5]

№	Areas that have changed as a result of reengineering	Improvement rate %
1.	Cost reduction	69
2.	Time optimization	62
3.	Productivity rate	59
4.	Quality improvement	45
5.	Harm reduction	21
6.	Increase in sales volume	28
7.	Modernization of technology	34

Table 1. Areas of affected by reengineering: [7]

As we know, reengineering is a radical change in industrial enterprises. This table shows that when reengineering is applied to the enterprise, it mainly affects these areas. Costs are reduced as old technology is phased out and new technology is brought into the enterprise. The second fact is that time is used more efficiently. This means that if the enterprise does a job in 2 hours, after the application of reengineering, those 2 hours will decrease, which in turn is a positive situation for the enterprise. The third fact is that when new technology is introduced, old workers will be replaced by new workers or those old workers will be sent to

courses within certain enterprises. The fourth fact is that the quality of the product will increase, and the sales will increase.

Qualitative indicators of the effectiveness of reengineering for the enterprise are calculated by the following formula:

$$P_c = \frac{i}{C}$$

Here C - product value

P - product

I - quality indicator [6]

Reengineering project usually includes the following 4 stages:

1st stage. Developing the image of the future company.

A project is started by responding to a directive that defines why something should be changed and the goals to be achieved. That directive sets in motion a process called "future imaging" that creates the new company's business plan. For this, it is necessary to know the company's strategy and the current situation, to understand the components of the company's revised activities in order to focus on the essences that will change.

2nd stage. Creating a model of an existing company.

At this stage, managers should develop a description of the existing company together with the employees who have developed information systems, identify and document its main business processes, evaluate their effectiveness, and based on this, a model of the existing business is created.

3 - stage. Developing a new business (direct engineering) involves solving three main issues:

- 1) creation of more effective work procedures.
- 2) designing different types of work
- 3) identification of available resources

4th stage. Implementation of redesigned processes.

At this stage, the redesigned company should be quickly implemented in a real enterprise. [7]

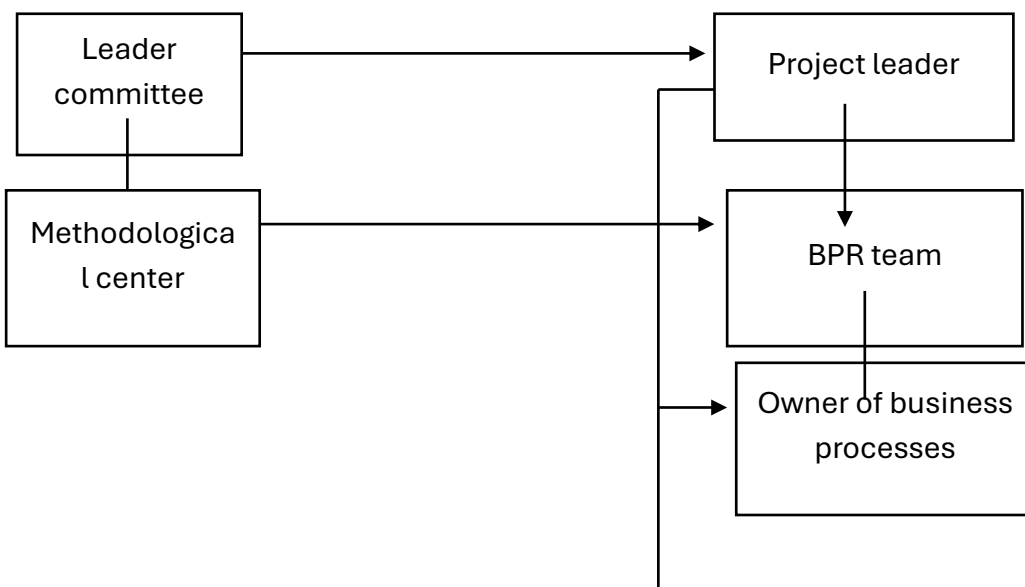

Table 2. Organizational structure of business process reengineering. [8]

Project leader - the manager who has the authority to lead the business reengineering work at all stages. The project leader fully understands the tasks and difficulties of reengineering and ensures the success of the project with his help. Therefore, a project leader cannot be appointed informally without understanding the importance of reengineering.

Owners of business processes – they are the future administrators of those processes, which provide the project within each business process with all the necessary resources during the reengineering phase.

Reengineering teams - prepares the project and implements business reengineering.

Methodological center - coordinates the work of the reengineering group and provides them with tools, usually formed by departments of the enterprise (information technology departments, planning and control).

Leader committee - allocates resources to the enterprise to implement reengineering and monitors the implementation of all stages in accordance with the developed work schedule. Thus, the steering committee is a control-regulatory body managed by the project leader. [8]

In order to succeed in the reengineering business, it is necessary to constantly overcome obstacles in front of the enterprise. For this, Beckhard's resistance formula can be applied. The formula is as follows: [9]

$$\text{Successful change} = \frac{A \times B \times D}{R}$$

Here A - The degree of dissatisfaction with the current situation

B – Search for a new situation

D – The readiness of the enterprise to change

R – Resistance (rate of change) [6]

What is needed for success: adequate dissatisfaction with the situation, ideas about future actions and knowledge of the first steps in this area. If A, B, D are equal to zero, resistance increases, jeopardizing the success of the changes (R is never equal to zero according to Beckhard). This formula provides the right direction for managers' decisions to implement the reengineering process. [9]

CONCLUSION

Formally establishing a reengineering structure ensures effective and efficient execution of a project, product or process. It is a form of leadership by which an organization can better respond to the goals it wants to achieve and work faster. This structure goes through a series of steps, starting with setting goals, developing an implementation plan, securing collaboration, and establishing controls.

In the future, by privatizing enterprises of special importance in the economy, modern technology and equipment should be involved, the production of enterprises that have stopped operating should be restored, and work should be carried out in the field of health of state enterprises dealing with the functions of the economy. The external and internal change of the enterprise acts as an issue of urgent importance for the state.

In order to achieve the competitiveness of his enterprise, to maintain this ability, the entrepreneur must be ready to adapt to the ever-changing environment, or he must start producing a product suitable for that environment in a short period of time. Reengineering is a new approach to change planning.

At the same time, reengineering plays an important role in the business life of the enterprise in order to achieve goals such as quality and innovation.

Based on the experience of local and foreign experts, it can be said that during enterprise reengineering, it is important to implement the following measures first in order to quickly make changes in each department of management:

1. goals should be defined;
2. strategic determination of the company's capabilities;

3. the concept of changes to achieve the goal should be developed;
4. determination of the "type of organizational structure" in a desirable way;
5. the process of selecting an appropriate design method for improving the "type of organizational structure";

REFERENCES

1. Law of the Republic of Azerbaijan "On Enterprises", Baku – 2017
2. Guliyev.T.A. Fundamentals of management: Baku, 2023, 169 s.
3. David A. Aaker. Developing Business Strategies. Ottawa-2019. – 280 s.
- 4.Thomas, Michael (2016) "What You Need To Know About: Business Process reengineering"; Personnel Management 197 s.
5. Smith, A. Keith (2020); "Total Quality Management in the Public Sector, Part 1", Quality Progress.
6. Osborne, David and Gaebler, Ted (2022); Reinventing Government 112 s.
7. Perry, J.L. ve Rainey, H.G. (2021); "The public – Private Distinction Theory", Academy of Management Review 234 s.
8. A.A. Blazhevich. Strategic management. UFA-2022. – 219 s.
9. Oykman E.G., Popov E.V. Business reengineering. – M.: Finance and Statistics, 98 s.